

88-76-4

B

ex. coll. John Slocum

first edition of the Lipsius recension
of Tacitus — Plantin 1574

ref: Brunet V 634

Arthur & Charlotte Vershbow

coll-comp w

C. CORNELII TACITI

HISTORIARVM

ET ANNALIVM LIBRI QVI EXSTANT,

IVSTI LIPSII
Studio emendati & illuſtrati:
Ad Imp. Maximilianum II. Aug. P. F.

EIVSDEM TACITI LIBER DE MORIBVS GERMANORVM.
IVLII AGRICOLÆ VITA.
INCERTI SCRIPTORIS DIALOGVS DE ORATORIBVS SVI TEMPORIS.

Ad C. V. Ioannem Sambucum.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini,
Architypographi Regij.
M. D. LXXIV.

Svmma Privilegii.

Regis priuilegio cautum eſt, ne quis *Terentium*, *Virgilium*, *Horatium*, *Iuuenalem*, *Perſium*, *Ouidium*, *I. Cæſarem*, *Salluſtium*, *Ciceronem*, *Valerium Maximum*, *C. Cornelium Tacitum*, aut alium quemuis auctorem approbatum, impēſis ſtudióue Chriſtophori Plantini correctum, aut varietatibus lectionis illuſtratum, & editum, citra eius voluntatem, à die cuiuſque nouę editionis abſolutæ, intra ſex annos imprimat, aut alibi impreſſum importet, venalémve habeat. Qui ſecùs faxit, cōfiſcationis librorum, & quinquaginta florenorum pœna, fiſco Regio exſoluenda, multabitur: vt latius in Regio diplomate expreſſum eſt, Dato Bruxellæ XXVI. Maij, Anno Domini cIↃ. IↃ. LXIIII.

Signat. I. Fabri.

IMP. CÆSARI.
MAXIMILIANO. II.
AVG. GERMANICO.
P. P. PIO. FELICI. B. R. N.

IVSTVS. LIPSIVS
D. N. M. Q. EIVS.

HISTORIAM aptè ſcribere, Imperator, maiorum temporibus non ſolùm magna, ſed etiã rara laus fuit. Vtriuſq; cauſſa à difficultate eſt: difficultas ex eo, quòd quæ aliis ſcientiis ferè ſingula proponuntur, ea hiſtoriæ legitimæ vniuerſa. Poëta ſi adpoſitè ad delectationem; orator ad fidẽ; philoſophus ad vitam dicat: impleſſe munus ſuum vidétur. Hiſtoriæ ſcriptor niſi hæc tria ſimul miſceat ac temperet, fruſtrà ſe iactet in ſingulis, neque adlegi aliter inter meliores illos & quaſi patricios hiſtoricos à prudẽti Cenſore poteſt. Sed primùm de tribus omnis hiſtoria habet, quia animos noſtros nuda narratio, cui cuimodi illa, natura delectat: alterum deſideramus non rarò in Gręcis: tertium etiam in noſtris. Vt abſtineam iudicare de antiquis illis Fabio Pictore, L. Cincio, M. Catone, Valerio Antiate, Gellio, Licinio

Macro, aliiſque quorum ſcripta vixerunt: ex iis qui ſuperant, C. Cæſar laudatur in primis. Si vt diſertus narrator; libẽs aſſentio. eſt enim eius viri pura oratio ſine fuco ac calamiſtris ornata vel Romanis vel Atticis Muſis digniſſima. ſin vt perfectus hiſtoricus; dubitare me dicam, cùm & nonnulli fidem eius in hiſtoria ciuili requirant, & tertium illud ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν totum ei deſit. Itaque ipſe Cæſar, ceteroqui minimè ſui contemtor, Commentarios inſcribſit non Hiſtorias, & hoc ipſo laudem veram meruit quòd falſam adfectare contemſit. Iam verò princeps hiſtoricorum audit Liuius. ſi magnitudinem operis, & varietatem rerum ſpectamus, rectè: ſed tamen (quod more maiorum liceat) à Liuij lectione ſemper commotior ſurrexi, nõ ſemper melior aut ad vitæ caſus inſtructior. Salluſtius vnus ex III. viris illis eſt qui feliciter conſecutus videtur hęc omnia, & quem, ſi mei arbitrij res ſit, in hoc luſtro principem Senatus hiſtorici legere non dubitem. Nam ceteri deinceps minorum quaſi gentium hiſtorici quantum à ſuperiorum ętate, tantum & à laude afuerunt. niſi quod admirabile eſt quantum inter iſtos vnus excellat, imitator Salluſtij Corn. Tacitus, omni virtute antiquis proximus, longo quidem interuallo, ſed tamen

tamen proximus : & ſi linguæ Latinæ eſſet eadem puritas, cetera ſic perfectus, vt vocare illos ipſos antiquos in certamen poſſit dignitatis. Acer ſcriptor, Dij boni, & prudens: & quem ſi vnquam in manibus hominum verſari vtile fuit, his certè temporibus & hac ſcena rerum expediat. Non ille Annibalis funeſtas Rom. victorias, non ſpecioſam Lucretiæ necem, non vatũ prodigia aut Etruſca portenta recenſet, & quæ alia ſunt oblectandi magis quàm inſtruendi lectoris: hic mihi quiſque principum aulas, principum interiorem vitam, conſilia, iuſſa, facta conſideret, & obuia in pleriſque noſtrorum temporum ſimilitudine, ab iiſdem cauſſis pares exitus animo præcipiat. Inuenies ſub Tyrannide adulationes, delationes, non ignota huic ſæculo mala; nihil ſincerum, nihil ſimplex, & nec apud amicos tutam fidem; frequentatas accuſationes maieſtatis, vnicum crimen eorum qui crimine vacabant; cumulatas illuſtrium virorũ neces, & pacẽ quouis bello ſæuiorẽ. Triſtia ex iis pleraque, fateor, & legentibus mæſta : ſed ſingulis noſtrum à Thraſea iam moriente dictum putemus, *Specta iuuenis, & omen quidem Di prohibeant, ceterùm in ea tempora natus es vt firmare animũ expediat conſtantibus exemplis.* Accedit genus

ipſum ſermonis minimè ſordidum aut vulgare, diſtinctum crebris & neſcio vnde ex abdito erutis ſententiis, quas vel veritate vel breuitate vicē oraculi poſſis accipere. Hūc igitur talem tantumque ſcriptorem, Imp. meis laboribus quà meliorem quà illuſtriorē redditum Auguſto nomini tuo inſcribſi, & quæ antiqua formula votorum eſt, libens meritò donaui dedicaui. Libens inquam, propter memoriam delati mihi nuper à M. tua beneficij: meritiſſimè autem, propter diuinas in omni genere virtutes tuas. Omitto illam heroïcam fortitudinem in periculis, iuſtitiam in cognitionibus, conſtantiam in dubiis, prudentiam in conſiliis: tantam & tā admirabilem clementiam, quantam experimur, quis vnquam in Principe vidit, legit, audiuit? Nouem iam circiter anni ſunt cùm te imperio orbis terræ, publica Felicitas admouit: toto hoc tempore gladium, niſi in hoſtem, ſtrictum non vidimus. Nec defuerunt irritamenta ſeueritatis tuæ, aut ſemina ciuilis motus: ſed videlicet prudenti moderatione quæ vulnerata erant ſanaſti potiùs quàm recidiſti, & quædam diſſimulans nec in omnia anxiè anquirens maluiſti videri inueniſſe bonos quàm feciſſe. Turpis illa Tyrannorum vox, & quam vtinam hodie nemo

æmula-

æmularetur, *Oderint dum metuant* : at tua, quam factis cottidie promis, quàm pręclara!

Ne metuant dum diligant. Et

Malo vereri quàm timeri me à meis.

Præclarè. Non eſt enim, Cæſar, maieſtas timeri, ſed inmanitas; neque vllum contra vim munimentum tutius eſt quàm munimento non egere. Iam verò quanta illa tua eſt in ſubditos comitas dicã? an humanitas? an nouæ atque inauditæ virtuti quærendum nouum nomen ſit? Nihil gratiæ cauſſa loquar: ſed, Deus bone, quæ vidi ipſe Viennæ! Admittebantur ad ſacros ſermones tuos priuati cum principibus, pagani cum militibus, viri cum feminis, ſenes pæne dicam cum pueris intermixtis. Querelas aut deſideria ſua promebant, non ſolùm patienter audiente te, ſed interdum manu & vultu ipſo, ſi quos fortè inſolitus ille ſplendor percuſſerat, vt auderent, inuitante. Et iam audebãt: finemque ſermoni ſuus cuiuſque pudor, non faſtidium tuum faciebat. O virtutem magnam & iam demum cęlo delapſam! hoc eſt verè Principem eſſe, hoc patriæ patrem: & Principem curis publicis præferre, patrem priuatis. Itaque, Cæſar, his nouis virtutibus hoc nouum conſecutus es, vt cùm alios Cæſares à morte demum cælum receperit, te

iam nunc omnes habeant tanquam præſens & ſalutare numen; & inaudita quadam felicitate virtuti tuę non comitetur immortalitas gloriæ, ſed præcurrat. Atque hæ quidem virtutes quanquam à cęleſti natura tua ſunt, tamen vel augeri vel ornari aliquam partem videntur à ſtudiis doctrinæ. quæ quanti æſtimes hinc diſcimus,quòd vna Viennenſis aula tua plures eruditos habeat,quàm aliorum tota regna. Quibus & Bibliothecam iam inſtruxiſti ſic adfluentem omni genere monumentorum, vt certamine cum Philadelpho & Pergamenis regibus inſtituto vel ſuperare eos poſſe videaris vel certè æquare. in qua tanta magnificẽtia neſcio magis mirari animum Maieſtatis tuę an Fortunam debeam: animum excelſum, quòd colligere tã multa voluerit; Fortunam,quòd potuerit. In quorũ tam felicium monumentorũ numero ſi erit vt hic Tacitus meus cenſeatur: nę ille multò beatior, meo iudicio,fuerit,quàm olim cùm eum Imp. M. Claudius Tacitus deſcribi & collocari in omnibus bibliothecis iuſſit. ſiquidem ille vitam ad exiguum tempus dare potuit, quæ nunc pæne eum defecerat: tuæ Maieſtatis iudicio probatus Tacitus, vt poëta vetus loquitur,

Caneſcet ſæclis innumerabilibus.

C. COR.

C. COR. TACITI
VITA, RES GESTÆ, ET SCRIPTA.

C. Cornelius Tacitus, *cui vulgò P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente ſed equeſtri loco Romæ natus eſt, mediis, vt opinio mea fert, Ti. Claudij Imp. temporibus. Pater auúſque honores geſſerint, & ad remp. acceſſerint, nécne, vt re vetuſta & incerta nihil adfirmem: propius à vero abeſt ipſum primũ ius imaginis & honores in familiam non nimis illuſtrem intuliſſe. Initium dignitatis illi ſub Veſpaſiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ, rationes Principis adminiſtrauit. quæ dignitas equeſtri ordini diu peculiaris fuit. Reuerſus, à Tito, vt opinor, Quæſturam accepit: certè dignitatem ſuam quam Veſpaſianus inchoauerat auctam & adiutam eſſe à Tito, ipſe in Hiſtoriis profitetur, nec aliud ſuſpicari eſt quàm Quæſturam aut ſi fortè ædilitatem, quia Prætura* XIV. *demum conſulatu Domitiani auctus eſt. In quo erroris manifeſtus eſt eruditus vir Vertranius Maurus, qui Domitiano* IX. *& Verginio Rufo* II. COSS. *Prætorem Tacitum conſtituit. Nam Tacitus quidem ipſe in Annali* XI. *diſertè ait ſe* XV. *virum S. F. ac tum prætorem ludis ſæcularibus Domitiani cum cura adfuiſſe. At qui*

 ludos

ludos ſæculares à Domitiano editos A. V. C. DCCCXLI. *id eſt quinquennio ipſo poſterius quàm Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ veritatis eſt. Exſtant nummi non pauci cum his notis,* IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANVS. AVG. GERM. PONT. MAX. TR. POT. VIII. COS. XIIII. LVD. SAC. FEC. *Ad conſulatum deinde ſatis longo interuallo imperante Nerua peruenit* A. V. C. DCCCL. *ſuffectus in locum demortui T. Verginij Rufi illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium conſtanter ſpreuerat. quem & defunctum pro roſtris Tacitus laudauit. Exſulaſſe eum ſub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen vt opinor, pro more vulgi, qui magnis viris inſignes caſus adſingere amat, quàm quod eius rei certus auctor ſit. Ego legendo non aliud cõperio, quàm afuiſſe eum aliquot annis ab vrbe, idq́; eo ipſo tempore quo Iulius Agricola ſocer eius mortem obierit Coss. Pompeio Conlega, & Cor. Priſco, non tam exſilij neceſſitate, vt arbitror, quàm tædio temporum & cupidine otij. Nam quod iidem, vt omni ex parte tam anxia diligentia conſtet, decennium in exſilio egiſſe ſcribunt, ac demum exorato Domitiano reſtitutum; latinè vt loquar, inanis fabula eſt, ac credo eos homines cùm hoc ſcriberẽt indormiiſſe bello Troiano & illinc decennia ſua ſumſiſſe. Conſtat enim apud vigilantes & ſobrios, Domitianum à*

ludis

ludis ſuis ſæcularibus, quibus certè Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. duntaxat annos vixiſſe, octauo, conſpiratione ſuorum occiſum. Hæc ferè in rep. in priuata eius vita iſta ſunt. Vxorem duxit A. V. C. DCCCXXX. *Veſpaſiano* IIX. *& C. Iulio Agricola Coss. Agricolæ filiam, idq́; illi ad extremam ætatem concors & tranquillum matrimonium fuit. Liberos haut dubiè reliquit, & ex iis, niſi coniecturæ fallor, longo interuallo nepotem M. Claudium Tacitum qui poſteà Imp. appellatus eſt (ſic enim eum Imperatorem nummi appellant, non vt vulgus P. Annium Tacitum) qui, vt Fl. Vopiſcus refert, parentem ſuum appellare hunc Tacitum ſolet. Hiſtoriæ ſcribendæ ſenex demum vacauit, cùm reliquum ætatis in foro & cauſſis orandis egiſſet. Ex Plinij epiſtolis & Tacitum in principibus oratoribus fuiſſe, & orationes aliquot edidiſſe intelligimus. Aequales habuit, Fabium Quinctilianum, vtrumque Plinium, Iulium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipſanium Meſſallam. Scripſit primum omnium, vti pòſt docebo, Hiſtoriarum libros ab exceſſu Neronis ad imperium Neruæ. Deinde Annales ab Auguſti exceſſu ad finem Neronis, quorum omnium quanta iactura & quibus locis facta ſit in tempore memorabo. Nominantur & eius Facetiarum libri à Fulgentio, cum hoc fragmento,* Ceſi itaque morum eclogio in filiis relicto. *Mortis*

eius tempus non magis exprimere habeam quàm diem natalem. Ad extremos quidem ætatis terminos cùm ipſe in Agricola perueniſſe fateatur, non eſt abhorrens à vero produxiſſe vitam ad Imp. Traiani Hadriani tempora. Quòd ſi, vt ratio temporum ferè colligit, ſexto aut VII. *Imperij Claudiani anno eum natum ponamus, ad initium Hadriani vixerit annos ad* XXC.

VETE-

VETERVM SCRIPTORVM DE TACITO TESTIMONIA VEL EIVSDEM FRAGMENTA.

Plin. lib. VII. Nat. hiſt. cap. XVI.

Ipſi nos pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius alter multis locis, quem videre licebit præcipuè lib. VII. *epiſt. cuius initium,* Librum tuum legi. *& lib.* IX. *& alibi.*

Oroſius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fuſco duce prœlia, quantæque Rom. clades, longo contextu euoluerem niſi Corn. Tacitus qui hanc hiſtoriam diligentiſſimè contexuit de reticendo interfectorum numero & Salluſtium Criſpum & alios auctores quamplurimos ſanxiſſe & ſeipſum idem potiſſimum elegiſſe dixiſſet.

Idem.

Deinde vt verbis Corn. Taciti vtar, Sene Auguſto Ianus patefactus dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes ſæpe ex vſu & aliquando cum damno quæruntur, vſque ad Veſpaſiani durauit imperium.

Flauius Vopiſcus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non vt Salluſtios, Liuios, Tacitos, Trogos, atque omnes diſertiſſimos imitarer viros, ſed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum ſcriptorē hiſtoriȩ Auguſtæ, quòd paren-

parentem ſuum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iuſſit.

Sidonius Epiſt. lib. IV. ad Polemium.

Caius Tacitus è maioribus vnus tuis Vlpianorũ temporum conſularis, ſub verbis cuiuſdam Germanici ducis in hiſtoria ſua rettulit &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Qua Criſpus breuitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus;
Qua pompa Tacitus nunquã ſine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui breuitate Criſpe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

P. COR-

P. CORNELI. TACITI AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR.

LIB. PRIMVS.

INITIVM mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius conſules erunt. A. V. C. DCCCXXII. Nam poſt conditam vrbem DCC & XX. prioris æui annos multi auctores retulerunt, dũ res populi Ro. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. Poſtquam bellatũ apud Actium atque omnem poteſtatem ad vnum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia ceſſere. Simul veritas pluribus modis infracta, primum inſcitia Reip. vt alienæ, mox libidine aſſentandi, aut rurſus odio aduerſus dominantes. Ita neutris cura poſteritatis inter infenſos vel obnoxios. Sed ambitionem ſcriptoris facilè aduerſeris. Obtrectatio & liuor pronis auribus accipiũtur. quippe adulationi fœdum crimen ſeruitutis, malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt. Mihi Galba, Otho, Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti. Dignitatem noſtram à Veſpaſiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longiùs prouectam non abnuerim. ſed incorruptam fidem profeſſis, nec amore quiſquam, & ſine odio dicendus eſt. Quòd ſi vita ſuppeditet, principatum diui Neruæ & imperium Traiani, vberiorem ſecurioremq; materiam ſenectuti ſepoſui, rara temporum felicitate, vbi ſentire quæ velis, & quæ ſentias dicere licet.

Opus aggredior plenum variis caſibus, atrox prœliis, diſcors ſeditionibus, ipſa etiam pace ſæuum. Quattuor principes ferro interemti. Tria bella ciuilia, plura externa, ac plerunq; permixta. Proſperæ in Oriente, aduerſæ in Occidente res. Tur-

*batum Illyricum, Galliæ nutantes, perdomita Britannia, & *ſtatim miſſa *cohorte in Sarmatarum ac Sueuorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam propè Parthorum arma falſi Neronis ludibrio. Iam verò Italia nouis cladibus, vel poſt longam ſæculorum ſeriem repetitis, afflicta. Hauſtæ aut obrutæ vrbes. Fecundiſſima Campaniæ ora, & vrbs incendiis vaſtata, conſumtis antiquiſſimis delubris, ipſo Capitolio ciuium manibus incenſo. Pollutæ cærimoniæ. Magna adulteria. Plenum exſiliis mare. Infecti cædibus ſcopuli. Atrocius in vrbe ſæuitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſtiq; honores pro crimine, & ob virtutes certiſſimum exitium. Nec minus præmia delatorũ inuiſa quàm ſcelera, cùm alij ſacerdotia & conſulatus vt ſpolia adepti, procurationes alij & interiorem potentiam, agerent ferrẽt cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos ſerui, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Non tamen adeò virtutum ſterile ſæculum, vt non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres, ſecutæ maritos in exſilia coniuges, propinqui audentes, conſtantes generi. contumax etiam aduerſus tormenta ſeruorum fides. Supremæ clarorum virorum neceſſitates. Ipſa neceſſitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum caſus, cælo terraq; prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim vnquam atrocioribus populi Ro. cladibus magiſue iuſtis iudiciis approbatum eſt, non eſſe curæ deis ſecuritatem noſtrã, eſſe vltionem. Ceterùm antequam deſtinata componam, repetendum videtur, qualis ſtatus vrbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: vt non modò caſus euentuſq; rerum, qui plerunque fortuiti ſunt, ſed ratio etiam cauſſæq; noſcantur.*

Finis Neronis vt lætus primo gaudentiũ impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modò in vrbe apud

patres,

patres, apud populum, apud vrbanum militem, ſed omnes legiones ducesq́; conciuerat, euulgato imperij arcano, poſſe principem alibi quàm Romæ fieri. Sed patres læti vſurpata ſtatim libertate, licẽtius vt erga principem nouum & abſentem. primores equitum proximi gaudio patrum. pars populi integra, & magnis domibus annexa, clientes libertiq́; damnatorum & exſulum, in ſpem erecti. Plebs ſordida & circo ac theatris ſueta, ſimul deterrimi ſeruorum, aut qui adeſis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæſti & rumorũ auidi. Miles vrbanus longo Cæſarum ſacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impulſu, quàm ſuo ingenio traductus, poſtquam neque dari donatiuum ſub nomine Galbæ promiſſum, neq; magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locum, præuentamq́; gratiam, intelligit, apud principem à legionibus factum, pronus ad nouas res, ſcelere inſuper Nymphidij Sabini præfecti imperium ſibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipſo conatu oppreſſus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat pleriſq; militum conſcientia; nec deerant ſermones, ſenium atq; auaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata ſeueritas eius, angebat coaſpernantes veterem diſciplinam, atque ita XIIII. annis à Nerone aſſuefactos, vt haud minus vitia principum amarent, quàm olim virtutes verebantur. Acceſſit Galbæ vox pro Rep. honeſta, ipſi anceps, legi à ſe militem non emi. Nec enim ad hanc formam cetera erant. Inualidum ſenem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauiſſimus, odio flagitiorum onerabant, contemtu inertiæ deſtruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Cingonio Varrone conſule deſignato, & Petronio Turpiliano conſulari: ille vt Nymphidij ſocius, hic vt dux Neronis, inauditi atque indefenſi tanquam innocentes perierant. Introitus in vrbem trucidatis tot milibus inermium militum, infauſtus omine, atque ipſis etiam

qui occiderant formidoloſus. Inducta legione Hiſpana, remanente ea quam è claſſe Nero conſcripſerat, plena vrbs exercitu inſolito: multi adhoc & innumeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idẽ Nero electos præmiſſosq; ad clauſtra Caſpiarum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis reuocauerat, ingens nouis rebus materia, vt non in vnum aliquem prono fauore, ita audenti parata. Fortè congruerat vt Clodij Macri & Fontei Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubiè turbantem, Trebonius Garucianus procurator, iuſſu Galbæ: Capitonem in Germania, cùm ſimilia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant antequam iuberentur. Fuere qui crederent Capitonem vt auaritia & libidine fœdum ac maculoſum, ita cogitatione rerum nouarum abſtinuiſſe: ſed à legatis bellum ſuadentibus, poſtquam impellere nequiuerint, crimen ac dolum compoſitum vltrò: & Galbam mobilitate ingenij, an ne altius ſcrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaſſe. Ceterum vtraque cædes ſiniſtrè accepta, & inuiſo ſemel principe, ſeu bene ſeu malè facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta, præpotentes liberti. Seruorum manus ſubitis auidæ, & tanquam apud ſenem feſtinantes. Eademq; nouæ aulæ mala, æquè grauia non æquè excuſata. Ipſa ætas Galbæ & irriſui & faſtidio erat, aſſuetis iuuentæ Neronis, & imperatores forma ac decore corporis (vt eſt mos vulgi, comparantibus. Et hic quidem Romæ tanquam in tanta multitudine habitus animorum fuit. E prouinciis, Hiſpaniæ præerat Cluuius Rufus, vir facundus, & pacis artibus belli inexpertus. Galliæ ſuper memoriam Vindicis obligatæ recẽti dono Romanæ ciuitatis, & in poſterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum ciuitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademtis, pari dolore commoda aliena ac ſuas iniurias metiebantur. Germanici

exercitus quod periculoſiſſimum in tantis viribus, ſoliciti & irati ſuperbia recentis victoriæ, & metu, tanquam alias partes fouiſſent. Tardè à Nerone deſciuerant: nec ſtatim pro Galba Verginius. an imperare voluiſſet dubium: delatum ei à milite imperium conueniebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat abducto Verginio per ſimulationem amicitiæ; quem non remitti, atque etiam reum eſſe, tanquam ſuum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum ſpernebat, ſenecta ac debilitate pedũ inualidũ. Sine conſtantia, ſine auctoritate, ne quieto quidem milite, regimẽ: adeò furentes infirmitate retinentis vltrò etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius ſine conſulari fuere, donec miſſu Galbæ Vitellius aderat; cenſoris Vitellij ac ter conſulis filius. Id ſatis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non ſanè aliæ legiones per omnes ciuilium bellorum motus innocentius egerunt: ſeu quia procul, & Oceano diuiſæ, ſeu crebris expeditionibus doctæ hoſtem potius odiſſe. Quies & Illyrico, quanquam excitæ à Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miſcebãtur. Oriens adhuc immotus. Syriã & quattuor legiones obtinebat Licinius Mutianus, vir ſecũdis aduerſiſq; iuxtà famoſus. Inſignes amicitias iuuenis ambitioſè coluerat. mox attritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpecta etiã Claudij iracũdia, in ſecretum Aſiæ repoſitus, tã propè ab exſule fuit, quàm poſtea à principe. Luxuria, induſtria, comitate, arrogãtia, malis boniſque artibus mixtus. nimiæ voluptates, cũ vacaret: quoties expedierat, magnæ virtutes. Palã laudares, ſecreta malè audiebãt. Sed apud ſubiectos, apud proximos, apud collegas, variis illecebris potẽs, et cui expeditius fuerat tradere imperiũ quàm obtinere. Bellum Iudaicum Flauius Veſpaſianus (ducem eum

Nero delegerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Veſpaſiano aduerſus Galbam votum aut animus. Quippe T. filium ad venerationem cultumq; eius miſerat, vt ſuo loco memorabimus. Occulta lege fati, & oſtentis ac reſponſis deſtinatum Veſpaſiano liberiſq; eius imperiũ, poſt fortunam credidimus. Aegyptum copiaſq; quibus coërceretur, iam inde à diuo Auguſto, equites Romani obtinent loco regum. Ita viſum expedire, prouinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, ſuperſtitione ac laſciuia diſcordem & mobilem, inſciam legũ, ignaram magiſtratuum domi retinere. Regebat tũ Tiberius Alexander eiuſdem nationis. Africa ac legiones in ea interfecto Clodio Macro, contentæ qualicunque principe, poſt experimẽtum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rhetia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, vt cuiq; exercitui vicinæ, ita in fauorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes prouinciæ atque ipſa in primis Italia cuicunque ſeruitio expoſita, in pretium belli ceſſuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum ſtatus, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius conſules inchoauere annum ſibi vltimum Reip. propè ſupremum. Paucis poſt kalen. Ian. diebus Pompeij Propinqui procuratoris è Belgica litteræ afferuntur, ſuperioris Germaniæ legiones rupta ſacramenti reuerentia, imperatorem alium flagitare, & ſenatui ac Po. Ro. arbitrium eligendi permittere, quo ſeditio mollius acciperetur. Maturauit ea res conſilium Galbæ iam pridẽ de adoptione ſecum & cum proximis agitantis. Non ſanè crebrior tota ciuitate ſermo per illos menſes fuerat. primùm licentia ac libidine talia loquendi, dein feſſa iam ætate Galbæ. Paucis iudicium aut Reip. amor: multi occulta ſpe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitionis rumoribus deſtinabant. Etiam in T. Vinij odium di uerterant, qui in dies quanto potentior, eodem *actu inuiſior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates ipſa Galbæ facilitas intendebat, cùm apud infirmũ & credulum,*

dulum, minore metu & maiore præmio peccaretur. Potentia principatus diuiſa in T. Vinium conſulem, & Cornelium Laconem prætorij præfectum. Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto, quem annulis donatum equeſtri nomine Martianum vocitabant. Hi diſcordes & rebus minoribus ſibi quiſque tendentes, circa conſilium eligendi ſucceſſoris in duas factiones ſcindebantur. Vinius pro M. Othone, Laco atque Icelus conſenſu non tam vnum aliquem fouebant, quàm aliũ. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinij amicitia ex rumoribus nihil ſilentio tranſmittentium: quia Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener ac ſocer deſtinabantur. Credo & Reip. curam ſubiſſe, fruſtra à Nerone tranſlatæ, ſi apud Othonem relinqueretur. nanque Otho pueritiam incurioſè, adoleſcentiam petulanter egerat, gratus Neroni æmulatione luxus. Eoq́; iam Poppæam Sabinam principale ſcortum, vt apud conſcium libidinum depoſuerat, donec Octauiã vxorem amoliretur. Mox ſuſpectum in eadem Poppæa, in prouinciam Luſitaniam ſpecie legationis ſepoſuit. Otho comiter adminiſtrata prouincia primus in partes tranſgreſſus, nec ſegnis, & donec bellum fuit, inter præſentes ſplendidiſſimus, ſpem adoptionis ſtatim conceptam acrius in dies rapiebat, fauentibus pleriſq; militum, prona in eum aula Neronis vt ſimilem. Sed Galba poſt nuntios Germanicæ ſeditionis, quanquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quónam exercituum vis erumperet, ne vrbano quidem militi confiſus, quod remedium vnicum rebatur, comitia imperij tranſigit. Adhibitoq́; ſuper Vinium ac Laconem Mario Celſo cõſule deſignato, ac Ducenio Gemino præfecto vrbis, pauca præfatus de ſua ſenectute, Piſonem Licinianum accerſiri iubet, ſeu propria dilectione, ſiue vt quidam tradiderunt, Lacone inſtante. cui apud Rubellium Plautum exercita cum Piſone amicitia, ſed callidè vt ignotum fouebat, & proſpera de Piſone fama conſilio eius fidẽ addiderat. Piſo M. Craſſo & Scribonia

 genitus,

genitus, nobilis vtrinque, vultu habitúque moris antiqui, & æſtimatione recta ſeuerus, deterius interpretantibus triſtior habebatur. Ea pars morum eius, quo ſuſpectior ſolicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba apprehenſa Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur. Si te priuatus lege curiata apud Pontifices, vt moris eſt, adoptarem, & mihi egregium erat tunc Pompeij & M. Craſſi ſubolem in penates meos aſciſcere, & tibi inſigne Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ adieciſſe. Nunc me deorum hominumq́; conſenſu ad imperium vocatū præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, vt principatū, de quo maiores noſtri armis certabāt, bello adeptus, quieſcenti offeram, exemplo diui Auguſti, qui ſororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes ſuos, poſtremò Tiberium Neronem priuignum, in proximo ſibi faſtigio collocauit. Sed Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſiuit, ego in Rep. Non quia propinquos aut ſocios belli non habeā, ſed neq; ipſe imperiū ambitione accepi. Et iudicij mei documētum ſint, non meæ tantum neceſſitudines, quas tibi poſtpoſui, ſed & tuæ. Eſt tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, niſi tu potior eſſes. Ea ætas tua, quæ cupiditates adoleſcentiæ iam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excuſandum habeas. Fortunam adhuc tantū aduerſam tuliſti. Secundæ res acrioribus ſtimulis animū explorant: quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem conſtantia retinebis: ſed alij per obſequiū imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ peſſimum veri affectus venenum, ſua cuique vtilitas. Etiam ego ac tu ſimpliciſſimè inter nos hodie loquimur, ceteri libentius cum fortuna noſtra quàm nobiſcum. Nam ſuadere principi quod oporteat, multi laboris. Aſſentatio erga principem quemcunque, ſine affectu peragitur. Si immenſum imperij corpus ſtare ac librari ſine rectore poſſet, dignus eram à quo Reſp. inciperet. Nunc eò neceſ-

neceſsitatis iampridem ventum eſt, vt nec mea ſenectus conferre plus Populo Ro. poſsit quàm bonum ſucceſſorem, nec tua plus iuuenta quàm bonum principem. Sub Tiberio, & Caio, & Claudio vnius familiæ quaſi hereditas fuimus. loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Iuliorum Claudiorumq; domo, optimum quemque adoptio inueniet. Nam generari & naſci à principibus, fortuitum, nec vltrà æſtimatur. Adoptandi iudicium integrũ, & ſi velis eligere, conſenſu monſtratur. Sit ante oculos Nero, quem longa Cæſarum ſerie tumentem nõ vindex cũ inermi prouincia, aut ego cum vna legione, ſed ſua immanitas, ſua luxuria ceruicibus publicis depulere. Neq; erat adhuc damnati principis exemplũ. Nos bello & ab æſtimantibus aſciti, cum inuidia quamuis egregij erimus. Ne tamen territus fueris, ſi duæ legiones in hoc concuſsi orbis motu nondum quieſcunt. Ne ipſe quidem ad ſecuras res acceſsi: & audita adoptione, deſinam videri ſenex, quod nunc mihi vnum obiicitur. Nero à peſsimo quoque ſemper deſiderabitur: mihi ac tibi prouidendum eſt, ne etiam à bonis deſideretur. Monere diutius neque temporis huius, & impletum eſt omne conſilium, ſi te bene elegi. Vtiliſsimus quidem ac breuiſsimus bonarum malarumq; rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris ſub alio principe, aut volueris. Neque enim hic vt in ceteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri ſerui: ſed imperaturus es hominibus, qui nec totam ſeruitutem pati poſſunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem hæc ac talia tanquam principem faceret, ceteri tanquam cum facto loquebantur. Piſonem ferunt ſtatim intuentibus, & mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exſultantis animi motum prodidiſſe. Sermo erga patrem imperatorémque reuerens, de ſe moderatus, nihil in vultu habitúque mutatum, quaſi imperare poſſet magis quàm vellet. Conſultatum inde, pro roſtris, an in ſenatu, an in caſtris adoptio nun-

cuparetur. Iri in caſtra placuit. honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu malè acquiri, ita per bonas artes haud ſpernendum. Circumſteterat interim palatium publica exſpectatio magni ſecreti impatiens, & malè coërcitam famam ſupprimentes augebant. Quartū idus Ianu. fœdum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cæleſtes minæ vltra ſolitum turbauerant. Obſeruatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quo minus in caſtra pergeret, contemtorem talium vt fortuitorum: ſeu quæ fato manent, quamuis ſignificata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem imperatoria breuitate, adoptari à ſe Piſonem more diui Auguſti, & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat: ac ne diſsimulata ſeditio in maius crederetur, vltrò aſſeuerat, quartam & duodeuiceſimam legiones paucis ſeditionis auctoribus, non vltra verba ac voces erraſſe, & breui in officio fore. Nec vllum orationi aut lenocinium additum, aut pretium. Tribuni tamen centurionesq́; & proximi militum gratabundi reſpondent. per ceteros mæſtitia ac ſilentium, tanquam vſurpatam etiam in pace donatiui neceſsitatē, bello perdidiſſent. Conſtat potuiſſe conciliari animos quantulacunq; parci ſenis liberalitate. Nocuit antiquus rigor & nimia ſeueritas, cui iam pares non ſumus. Inde apud ſenatum non comtior Galbæ, non longior quàm apud milites ſermo: Piſonis comis oratio. Et patrum fauor aderat, multi voluntate effuſius, qui noluerant mediè, ac plurimi obuio obſequio priuatas ſpes agitantes, ſine publica cura. Nec aliud ſequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum à Piſone in publicum, factumúe. *Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili ciuitate ad accipienda credendáque omnia noua, cùm triſtia ſunt, cenſuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum ſecreto, num & Piſo proficiſceretur maiore prætextu: illi auctoritatē ſenatus, hic dignationē Cæſaris laturus.*

Placebat

Placebat & Laconem prætorij præfectum ſimul mitti. Is conſilio interceſſit. Legati quoq; (nam ſenatus electionem Galbæ permiſerat) fœda inconſtantia nominati, excuſati, ſubſtituti, ambitu remanendi aut eundi, vt quemque metus vel ſpes impulerat. Proxima pecuniæ cura. Et cuncta ſcrutantibus iuſtiſſimum viſum eſt, inde repeti, vnde inopiæ cauſſa erat. Bis & vicies mille ſeſtertiũ donationibus Nero effuderat. Appellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quemq; eorum relicta. At illis vix decumæ ſuper portiones erant, iiſdem erga aliena ſumtibus quibus ſua prodegerant, cùm rapaciſſimo cuique ac perditiſſimo, non agri, aut fœnus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni XXX. *equites Romani præpoſiti, nouum officij genus, & ambitu ac numero oneroſum: vbique haſta, & ſector, & inquieta vrbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quòd tam pauperes forent quibus donaſſet Nero, quàm quibus abſtuliſſet. Exauctorati per eos dies tribuni, è prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naſo: ex vrbanis cohortibus Aemylius Pacenſis: è vigiliis Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, ſed metus initium: tanquam per artem & formidinem ſinguli pellerentur, omnibus ſuſpectis. Interea Othonem, cui compoſitis rebus nulla ſpes, omne in turbido conſilium, multa ſimul exſtimulabant: luxuria etiam principi oneroſa, inopia vix priuato toleranda, in Galbam ira, in Piſonem inuidia. Fingebat & metũ, quo magis concupiſceret. Prægrauem ſe Neroni fuiſſe. Nec Luſitaniã rurſus aut alterius exſilij honorem exſpectandum. Suſpectũ ſemper inuiſumq; dominantibus, qui proximus deſtinaretur. Nocuiſſe id ſibi apud ſenem principem: magis nociturum apud iuuenem ingenio trucem, & longo exſilio efferatum. Occidi Othonem poſſe, proin agendum audendumq; dũ Galbæ auctoritas fluxa, Piſonis nondum coaluiſſet. Opportunos magnis conatibus tranſitus rerum: nec contatione “ opus, vbi pernicioſior ſit quies, quàm temeritas. Mortem “ omni-*

,,omnibus ex natura æqualem, obliuione apud poſteros, vel ,,gloria diſtingui. Ac ſi nocentem innocentemq́; idem exitus ,, maneat, acrioris viri eſſe, merito perire. Non erat Othonis mollis & corpori ſimilis animus. Et intimi libertorum ſeruorúmque corruptius quàm in priuata domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia ceteraſq́; regnorum libidines auido talium, ſi auderet, vt ſua oſtentantes; quieſcenti, vt aliena exprobrabant: vrgentibus etiam mathematicis, dum nouos motus, & clarum Othoni annum obſeruatione ſiderum affirmant: genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra & vetabitur ſemper & retinebitur. Multos ſecreta Poppææ mathematicos, peſſimum principalis matrimonij inſtrumentum, habuerant: è quibus Ptolemæus Othoni in Hiſpania comes, cùm ſuperfuturum eum Neroni promiſiſſet, poſtquã ex euentu fides, coniectura iam & rumore, ſenium Galbæ, & iuuentam Othonis computantium, perſuaſerat fore, vt in imperium aſciſceretur. Sed Otho tanquam peritia, & monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenij humani libentius obſcura credi. Nec deerat Ptolemæus, iã et ſceleris inſtinctor, ad quod facillimè ab eiuſmodi voto tranſitur. Sed ſceleris cogitatio incertum an repens, ſtudia militum iam pridem ſpe ſucceſſionis, aut paratu facinoris affectauerat. In itinere, in agmine, in ſtationibus vetuſtiſſimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, contubernales appellando, alios agnoſcere, quoſdam requirere, & pecunia aut gratia iuuare: inſerendo ſæpius querelas, & ambiguos de Galba ſermones, quæq́; alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperij, atrocius accipiebantur, cùm Campaniæ lacus & Achaiæ vrbes claſſibus adire ſoliti, Pirenæum & Alpes, & immenſa viarum ſpatia, ægrè ſub armis eniterentur. Flagrantibus iam militũ animis, velut faces addiderat Meuius Pudens è proximis Tigellini.

gellini. is mobiliſſimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigũ, & in nouas cupiditates præcipitem alliciendo, eò paulatim progreſſus eſt, vt per ſpeciem conuiuij quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos diuideret. quam velut publicam largitionẽ Otho ſecretioribus apud ſingulos præmiis intendebat, adeò animoſus corruptor vt Cocceio Proculo ſpeculatori de parte finium cum vicino ambigenti, vniuerſum vicini agrum ſua pecunia emtum dono dederit, per ſecordiam præfecti quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tum è libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Teſſerarium ſpeculatorum & Veturium Optionem eorundem perductos, poſtquã vario ſermone callidos, audaceſq; cognouit, pretio & promiſſis onerat, data pecunia ad pertentãdos pluriũ animos. Suſcepere duo manipulares imperium Pop. Ro. transferendũ, & tranſtulerunt. In conſcientiã facinoris pauci aſciti, ſuſpenſos ceterorum animos, diuerſis artibus ſtimulant: primores militum per beneficia Nymphidij vt ſuſpectos: vulgus & ceteros ira & deſperatione dilati toties donatiui. erant quos memoria Neronis ac deſiderium prioris licentiæ accenderet. in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas iam mentes, poſtquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. Adeóq; parata apud malos ſeditio, etiam apud integros diſſimulatio fuit, vt poſtero Iduum die, redeuntem à cœna Othonem rapturi fuerint, niſi incerta noctis, & tota vrbe ſparſa militum caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum timuiſſent: non Reip. cura, quam fœdare principis ſui ſanguine ſobrij parabant, ſed ne per tenebras, vt quiſq; Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſq; pro Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia per conſcios oppreſſa, quædam apud Galbæ aures præfectus Laco eluſit, ignarus militarium animorum,

conſi-

conſiliiq́; quamuis egregij, quod non ipſe aſſerret, inimicus, & aduerſus peritos peruicax. XVIII. *kalend. Febr. ſacrificãti pro æde Apollinis Galbæ haruſpex Vmbricius triſtia exta & inſtantes inſidias, ac domeſticum hoſtem prædicit, audiente Othone, nam proximus adſtiterat, idq́; vt lætum è contrario & ſuis cogitationibus proſperum interpretante. Nec multò pòſt libertus Onomaſtus nuntiat exſpectari eum ab architecto & redemtoribus. quæ ſignificatio coeuntium iam militum & paratæ coniurationis conuenerat. Otho cauſſam digreſſius requirentibus, cùm emi ſibi prædia vetuſtate ſuſpecta, eoq́; prius exploranda finxiſſet, innixus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad Miliarium aureum ſub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti ſpeculatores conſalutatum imperatorem, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſellæ feſtinanter impoſitum ſtrictis mucronibus rapiunt. Totidẽ fermè milites in itinere aggregantur; alij conſcientia, pleriq; miraculo: pars clamore & gladiis, pars ſilẽtio, animos ex euentu ſumturi. Stationem in caſtris agebat Iulius Martialis tribunus. Is magnitudine ſubiti ſceleris, an corrupta latius caſtra, ac ſi contra tenderet, exitium metuens, præbuit pleriſq; ſuſpicionẽ cõſcientiæ. Antepoſuere ceteri quoq; tribuni centurionesq́; præſentia dubiis & honeſtis. Isq́; habitus animorum fuit, vt peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur. Ignarus interim Galba & ſacris intentus fatigabat alieni iã imperij deos, cùm affertur rumor rapi in caſtra incertũ quẽ ſenatorẽ, mox Othonẽ eſſe qui raperetur. Simul ex tota vrbe vt quiſque obuius fuerat, alij formidinem augentes, quidã minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur conſultantibus placuit tentari animum cohortis, quæ in palatio ſtationem agebat, nec per ipſum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis ſeruabatur. Piſo pro gradibus domus vocatos, in hunc modum allocutus eſt.*

„ *Sextus dies agitur commilitones ex quo ignarus*

futuri,

futuri, & ſiue optandum hoc nomen ſiue timendum erat, Cæſar aſcitus ſum: quo domus noſtræ aut Reip. fato, in veſtra manu poſitum eſt. non quia meo nomine triſtiorem caſum paueam, vt qui aduerſa expertus cum maximè, ducam ne ſecunda quidem minus diſcriminis habere. Patris & ſenatus & ipſius imperij vicem doleo, ſi nobis aut perire hodie neceſſe eſt, aut, quod æquè apud bonos miſerum eſt, occidere. Solatium proximi motus habebamus, incruentam vrbem & res ſine diſcordia tranſlatas. Prouiſum adoptione videbatur, vt ne poſt Galbam quidem bello locus eſſet. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modeſtiæ. neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus eſt. Vitia quibus ſolis gloriatur euertere imperium, etiam cùm amicum imperatoris ageret. Habitúne & inceſſu, an illo muliebri ornatu mereretur imperium? Falluntur quibus luxuria ſpecie liberalitatis imponit. Perdere iſte ſciet, donare neſciet. Stupra nunc & comiſſationes & feminarũ cœtus voluit animo. hæc principatus præmia putat, quorum libido ac voluptas penes ipſum ſit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim vnquam imperium flagitio quæſitum bonis artibus exercuit. Galbam conſenſus generis humani, me Galba conſentientibus vobis Cæſarem dixit. Si Reſp. & ſenatus & populus vana nomina ſunt, veſtra commilitones intereſt, ne imperatorem peſſimi faciant. Legionum ſeditio aduerſum duces ſuos audita eſt aliquando. Veſtra fides famaq́; illæſa ad hunc diem manſit, & Nero quoque vos deſtituit, non vos Neronem. Minus XXX. transfugæ & deſertores, quos centurionem aut tribunũ ſibi eligentes nemo ferret, imperium aſſignabunt? Admittitis exemplum? & quieſcendo cõmune crimen facitis? Tranſcendet hæc licentia in prouincias: & ad nos ſcelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec eſt plus quod pro cæde principis quàm quod innocentibus datur. ſed proinde à nobis donatiuum ob fidem quàm ab aliis pro facinore accipietis.

Dilapſis

Dilapſis ſpeculatoribus, cetera cohors non aſpernata concionantē, vt turbidis rebus euenit, timore magis, & nonnullo adhuc conſilio, parat ſigna, quod poſtea creditū eſt, inſidiis & ſimulatione. Miſſus & Celſus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipſanij in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipilaribus, vt Germanicos milites è Libertatis atrio accerſerent. Legioni claſſicæ diffidebat, infeſtæ ob cædem commilitonum, quos primo ſtatim introitu trucidauerat Galba. Pergunt etiam in caſtra prætorianorum tribuni Cerius Seuerus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, ſi incipiens adhuc & nondum adulta ſeditio melioribus conſiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coërcent, exarmantq́; quia non ordine militiæ, ſed è Galbæ amicis fidus principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſpectior erat. Legio claſſica nihil cunctata prætorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celſum infeſtis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutauere inualidis adhuc corporibus, & placatis animis, quòd eos à Nerone Alexandriam præmiſſos, atque inde rurſus longa nauigatione ægros, impenſiore cura Galba refouebat. Vniuerſa iam plebs palatium implebat, mixtis ſeruitiis, & diſſono clamore cædem Othonis, & coniuratorum exſilium poſcentium, vt ſi in circo ac theatro ludicrum aliquod poſtularent. Neque illis iudicium aut veritas: quippe eodem die diuerſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more quemcunque principem adulandi, licentia acclamationum, & ſtudiis inanibus. Interim Galbam duæ ſententiæ diſtinebant. Titus Vinius manendum intra domum, opponenda ſeruitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos cenſebat: Daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium: Scelera impetu, bona conſilia mora valeſcere: Denique eundi vltrò ſi ratio ſit, eandem mox facultatem: regreſſus, ſi pœniteat, in aliena poteſtate. Feſtinandum ceteris videbatur antequàm creſceret inualida

adhuc

adhuc coniuratio paucorum: Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digreſſus, ad ignaros illatus, contatione nunc & ſegnitia terentium tempus, imitari principem diſcat. Non exſpectandum vt compoſitis caſtris forum inuadat, & proſpectāte Galba Capitolium adeat, dum egregius imperator cum fortibus amicis ianua, ac limine tenus domum cludit, obſidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in ſeruis auxilium, ſi conſenſus tantæ multitudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio langueſcat. Proinde intuta quæ indecora: Vel ſi cadere neceſſe ſit, occurrendum diſcrimini: Id Othoni inuidioſius, & ipſis honeſtum. Repugnantem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter inuaſit, ſtimulante Icelo priuati odij pertinacia in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus, ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, vt iuuenis magno nomine, recenti fauore, & infenſus T. Vinio, ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant. Et facilius de odio creditur. Vixdum egreſſo Piſone, occiſum in caſtris Othonem, vagus primum & incertus rumor, mox vt in magnis mendaciis, interfuiſſe ſe quidam, & vidiſſe affirmabant, credula fama inter gaudentes & incurioſos. Multi arbitrabantur compoſitum auctumq; rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam, læta falſo vulgauerint. Tum verò non populus tantū & imperita plebs in plauſus & immodica ſtudia, ſed equitum plerique ac ſenatorum poſito metu incauti, refractis palatij foribus, ruere intus, ac ſe Galbæ oſtentare, præreptam ſibi vltionem querentes. Ignauiſſimus quiſque, & (vt res docuit) in periculo nō auſurus, nimij verbis, linguæ feroces: nemo ſcire, & omnes affirmare: donec inopia veri, & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace Galba irruenti turbæ neque ætate neque corpore ſiſtens, ſella leuaretur. Obuius in palatio Iulius Atticus ſpeculator, cruentum gladiū oſtentans, occiſum à ſe Othonem clamauit. Et Galba, Commilito, inquit, quis iuſſit? inſigni animo ad coërcendam milita-

militarem licentiam, minantibus intrepidus, aduerſus blandientes incorruptus. Haud dubiæ iam in caſtris omniũ mentes, tantusq́; ardor, vt non contenti agmine & corporibus, in ſuggeſtu in quo paullo antè aurea Galbæ ſtatua fuerat, mediũ inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus. gregarius miles caueri inſuper præpoſitos iubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua, non tanquam in populo ac plebe variis ſegni adulatione vocibus, ſed vt quemq; affluentium militum aſpexerant, prehenſare manibus, complecti armis, collocare iuxta, præire ſacramentum, modò imperatorem militibus, modò imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, iacere oſcula, & omnia ſeruiliter pro dominatione. Poſtquam vniuerſa claßiariorum legio ſacramentum eius accepit, fidens viribus, & quos adhuc ſingulos exſtimulauerat, accendendos in commune ratus,
,, pro vallo caſtrorum ita cœpit. Quis ad vos proceſſerim
,, commilitones dicere non poſſum, quia nec priuatum me vo-
,, cari ſuſtineo, princeps à vobis nominatus; nec principem, alio
,, imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto erit, donec du-
,, bitabitur imperatorem populi Rom. in caſtris, an hoſtem ha-
,, beatis. Auditíſne vt pœna mea & ſupplicium veſtrum ſimul
,, poſtulentur? adeò manifeſtum eſt, neque perire nos, neq; ſal-
,, uos eſſe, niſi vnà, poſſe. Et cuius leuitatis eſt Galba, iã fortaſſe
,, promiſit, vt qui nullo expoſcente, tot milia innocentißimorum
,, ciuium trucidauerit. Horror animum ſubit, quoties recordor
,, feralem introitum, & hanc ſolam Galbæ victoriam, cùm in
,, oculis vrbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fi-
,, dem acceperat. His auſpiciis vrbem ingreſſus, quam gloriam
,, ad principatum attulit, niſi occiſi Obultronij Sabini & Cor-
,, nelij Marcelli in Hiſpania, Beruichilonis in Gallia, Fontei Ca-
,, pitonis in Germania, Clodij Macri in Africa, Cingonij in
,, via, Turpiliani in vrbe, Nymphidij in caſtris. Quæ vſquam

prouincia, quæ caſtra ſunt niſi cruenta & maculata? aut, vt ipſe prædicat, emendata & correcta? Nam quæ alij ſcelera, hic remedia vocat, dum falſis nominibus ſeueritatem pro ſæuitia, parſimoniam pro auaritia, ſupplicia & contumelias veſtras diſciplinam appellat. Septem à Neronis fine menſes ſunt, & iam plus rapuit Icelus, quàm quod Polycleti & Vatinij & Elij & alij parauerunt. Minore auaritia aut licentia graſſatus eſſet T. Vinius, ſi ipſe imperaſſet. nunc & ſubiectos nos habuit, tanquam ſuos, & viles vt alienos. Vna illa domus ſufficit donatiuo, quod vobis nunquam datur, & cotidie exprobratur. Ac ne qua ſaltem in ſucceſſore Galbæ ſpes eſſet, accerſit ab exſilio, quē triſtitia & auaritia ſui ſimillimū iudicabat. Vidiſtis commilitones notabili tempeſtate etiam deos infauſtam adoptionem aduerſantes. Idem ſenatus, idem populi Rom. animus eſt. Veſtra virtus exſpectatur, apud quos omne honeſtis conſiliis robur, & ſine quibus quamuis egregia inualida ſunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiſcum ſunt. Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam, ſed detinet. Cùm vos aſpexerit, cùm ſignum meum acceperit, hoc ſolum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus contationi locus eſt in eo conſilio, quod non poteſt laudari niſi peractū. Aperire deinde armamentarium iuſſit. rapta ſtatim arma, ſine more & ordine militiæ, vt prætorianus, aut legionarius inſignib. ſuis diſtingueretur. Miſcentur auxiliaribus, galeis ſcutiſq́;. Nullo tribunorum centurionúmue adhortante, ſibi quiſq; dux & inſtigator: & præcipuum peſſimorum incitamentum, quod boni mærebant. Iam exterritus Piſo fremitu crebreſcētis ſeditionis, & vocibus in vrbem vſque reſonantibus, egreſſum interim Galbam & foro appropinquantem aſſecutus erat: iam Marius Celſus haud læta rettulerat, cùm alij in palatium redire, alij Capitolium petere, plerique roſtra occupanda cenſerent, plures tantum ſententiis aliorum contradicerent, vtq́; euenit in

conſiliis infelicibus, optima viderentur quorum tempus effugerat. Agitaſſe Laco, ignaro Galba, de occidẽdo T. Vinio dicitur, ſiue vt pœna eius animos militum mulceret, ſeu conſcium Othonis credebat, ad poſtremum vel odio. Hæſitationem attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto difficilis modus. & turbauere conſilium trepidi nuntij, ac proximorum diffugia, languentibus omnium ſtudiis, qui primò alacres fidem atque animum oſtentauerant. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulſu, completis vndiq; baſilicis ac templis lugubri proſpectu. neq; populi aut plebis vlla vox; ſed attoniti vultus, & cõuerſæ ad omnia aures. non tumultus, non quies, quale magni metus & magnæ iræ ſilentium eſt. Othoni tamẽ armari plebem nuntiabatur. Ire præcipites, & occupari pericula iubet. Igitur milites Romani quaſi Vologeſen, aut Pacorum auito Arſacidarum ſolio depulſuri, ac non imperatorem ſuum inermem & ſenem trucidare pergerent, diſiecta plebe, proculcato ſenatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. Nec illos Capitolij aſpectus, & imminentium templorũ religio, & priores & futuri principes terruere, quo minus facerent ſcelus, cuius vltor eſt quiſquis ſucceſſit. Viſo cominus armatorũ agmine vexillarius comitantis Galbã cohortis Atilium Vergilionem fuiſſe tradunt, dereptam Galbæ imaginem ſolo affixit. Eo ſigno manifeſta in Othonem omnium militum ſtudia, deſertum fuga populi forum, diſtricta aduerſus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus è ſella, ac prouolutus eſt. Extremã eius vocẽ, vt cuiq; odium aut admiratio fuit, variè prodidere. Alij ſuppliciter interrogaſſe, quid mali meruiſſet? paucos dies exſoluendo donatiuo deprecatum. Plures obtuliſſe vltrò percuſſoribus iugulum, agerent ac ferirent, ſi ita è Rep. videretur. non interfuit occidentium quid diceret. De percuſſore nõ ſatis conſtat. quidam Terentium Euocatum, alij Lecanium, crebrior fama tradidit Camurium XV. legionis militem impreſſo

gladio iugulum eius hauſiſſe. Ceteri crura brachiaq́ʒ, nam pectus tegebatur, fœdè laniauere. pleraqʒ vulnera feritate & ſæuitia trunco iam corpori adiecta. Titum inde Vinium inuaſere. de quo & ipſo ambigitur, conſumſerit ne vocem eius inſtans metus, an proclamauerit, non eſſe ab Othone mandatũ vt occideretur. Quod ſeu finxit formidine, ſeu conſcientia coniurationis confeſſus eſt, huc potius eius vita famaq́ʒ inclinat, vt conſcius ſceleris fuerit, cuius cauſſa erat. ante ædem diui Iulij iacuit primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in vtrumqʒ latus tranſuerberatus. Inſignem illa die virum Sempronium Denſum ætas noſtra vidit. Centurio is prætoriæ cohortis ad Galbæ cuſtodiam à Piſone additus, ſtricto pugione occurrens armatis, & ſcelus exprobrans, ac modò manu, modò voce vertendo in ſe percuſſores, quanquàm vulnerato Piſoni effugium dedit. Piſo in ædem Veſtæ peruaſit, exceptusq́ʒ miſericordia publici ſerui, & contubernio eius abditus, non religione, nec cærimoniis, ſed latebra imminens exitium differebat, cùm aduenere iuſſu Othonis nominatim in cædem eius ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba ciuitate donatus, & Statius Murcus ſpeculator. à quibus protractus Piſo, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho maiore lætitia excepiſſe, nullum caput tam inſatiabilibus oculis perluſtraſſe dicitur: ſeu tum primum leuata omni ſolicitudine mens, vagare gaudio cœperat, ſeu recordatio maieſtatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamuis immitem animum imagine triſti confuderat. Piſonis vt inimici & æmuli cæde lætari, ius faſq́ʒ credebat. Præfixa contis capita geſtabantur inter ſigna cohortiũ iuxta Aquilam legionis, certatim oſtentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, quíue verè, quíue falsò, vt pulchrum & memorabile facinus iactabant. Plures quàm CXX. libellos præmia expoſcentium ob aliquam notabilẽ illa die operã, Vitellius poſtea inuenit. omnesq́ʒ conquiri

& interfici iuſſit, non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum, vltionem. Alium crederes ſenatum, alium populum. Ruere cuncti in caſtra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militũ iudicium, exoſculari Othonis manũ: quantoq́; magis falſa erãt quæ fiebant, tãto plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, auidum & minacem militum animum voce vultuq́; temperans. Marium Celſum conſulem deſignatum, & Galbæ vſque in extremas res amicum fidúmque ad ſupplicium expoſtulabant, induſtriæ eius innocentiæq́; quaſi malis artibus infenſi. Cædis & prædarum initiũ, & optimo cuiq; perniciem quæri apparebat. ſed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum ſcelus, iubere iam poterat. Ita ſimulatione iræ, vinciri iuſſum, & maiores pœnas daturũ affirmans, præſenti exitio ſubtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorij præfectos ſibi ipſi legere: Plotiũ Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpoſitum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis ſecutum. Adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis ſuſpectus conſilia eius fouiſſe: vrbi Flauium Sabinum præfecere, iudicium Neronis ſecuti, ſub quo eandem curam obtinuerat; pleriſq; Veſpaſianum fratrem in eo reſpicientibus. Flagitatum vt vacationes præſtari centurionibus ſolitæ remitterentur. Nanq; gregarius miles vt tributum annuum pendebat. Pars manipulis, pars per commeatus, aut in ipſis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolueret, neq; modũ oneris quiſquam, neq; genus quæſtus penſi habebat. Per latrocinia & raptus, aut ſeruilibus miniſteriis militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles labore ac ſæuitia fatigari, donec vacationem emeret. Vbi ſumtibus exhauſtus, ſecordia miſer elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo in manipulum redibat. ac rurſus alius atque alius eadẽ egeſtate ac licentia corrupti, ad ſeditionẽ & diſcordias, & ad

extremum bella ciuilia ruebant. Sed Otho ne vulgi largitione centurionum animos auerteret, ex fiſco ſuo vacationes annuas exſoluturum promiſit: rem haud dubiè vtilem, & à bonis poſtea principibus perpetuitate diſciplinæ firmatã. Laco præfectus, tanquam in inſulam ſeponeretur, ab Euocato quẽ ad cædem eius Otho præmiſerat, confoſſus: In Martianum Icelum, vt in libertum palàm animaduerſum. Exacto per ſcelera die nouiſſimum malorum fuit lætitia. Vocat ſenatum prætor vrbanus, certãt adulationibus ceteri magiſtratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia poteſtas, & nomen Auguſti, & omnes principum honores, annitẽtibus cunctis abolere conuicia ac probra, quæ promiſcuè iacta hæſiſſe animo eius nemo ſenſit. Omiſiſſet tot offenſas an diſtuliſſet, breuitate imperij in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro, per ſtrages iacentium in Capitolium atque inde in palatium vectus, concedi corpora ſepulturæ, cremariq́; permiſit. Piſonem Verania vxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia compoſuere, quæſitis redemtisq́; capitibus, quæ venalia interfectores ſeruauerant. Piſo vnum & triceſimũ ætatis annum explebat, fama meliore quàm fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Craſſum Nero interfecerat. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar properata adoptione, ad hoc tantum maiori fratri prælatus eſt, vt prior occideretur. T. Vinius XLVII. annos variis moribus egit. Pater illi è prætoria familia, maternus auus è proſcriptis. Prima militia infamis. Legatum Caluiſium Sabinum habuerat: cuius vxor mala cupidine viſendi ſitum caſtrorũ per noctẽ militari habitu ingreſſa, cùm vigilias & cetera militiæ munia eadẽ laſciuia tentaſſet, in ipſis principiis ſtuprũ auſa, & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iuſſu C. Cæſaris oneratus catenis. mox mutatione temporũ dimiſſus, curſu honorũ inoffenſo, legioni poſt præturam præpoſitus, probatusq́; ſeruili deinceps probro reſperſus eſt, tanquam ſcyphum aureum in conuiuio Claudij

furatus. Et Claudius poſtera die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari iuſsit. Sed Vinius pro conſulatu Galliam Narbonenſem ſeuerè integreq́; rexit. Mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promtus, & prout animum intendiſſet, prauus aut induſtrius eadem vi. Teſtamentum T. Vinij magnitudine opum irritum. Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmauit. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpenſator Argius è prioribus ſeruis humili ſepultura in priuatis eius hortis contexit. Caput per lixas caloneſq́; ſuffixum, laceratumq́; ante Patrobij tumulum, libertus is Neronis punitus à Galba fuerat, poſtera demum die repertum, & cremato iam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & ſeptuaginta annis, quinq; principes proſpera fortuna emenſus, & alieno imperio felicior quàm ſuo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes. ipſi medium ingenium, magis extra vitia quàm cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorumq́; vbi in bonos incidiſſet, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, vſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium & metus temporum obtentui, vt quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit. proconſul Africam moderatè, iam ſenior citeriorem Hiſpaniam pari iuſtitia continuit, maior priuato viſus, dum priuatus fuit, & omnium conſenſu capax imperij, niſi imperaſſet.

Trepidam vrbem ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores pauentem, nouus inſuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædem Galbæ ſuppreſſus, vt tantum ſuperioris Germaniæ exercitum deſciuiſſe crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignauia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperiū fataliter electos, non ſenatus modò et eques, quis aliqua pars & cura Reip. ſed vulgus quoque palàm mærere.

rere. Nec iam recentia ſæuæ pacis exempla, ſed repetita bellorum ciuilium memoria, captam toties ſuis ciuibus vrbẽ, vaſtitatem Italiæ, direptiones prouinciarum, Pharſaliam, Philippos, & Peruſiam ac Mutinam nota publicarũ cladiũ nomina loquebantur. Propè euerſum orbem etiam cùm de principatu inter bonos certaretur. ſed manſiſſe C. Iulio, manſiſſe Cæſare Auguſto victore imperium: manſurã fuiſſe ſub Pompeio Brutoq́ꝫ Remp. Nũc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? Vtraſqꝫ impias preces, vtraqꝫ deteſtãda vota, inter duos, quorum bello ſolum id ſcires, deteriorẽ fore qui viciſſet. Erant qui Veſpaſianũ & arma Oriẽtis augurarẽtur. & vt potior vtroqꝫ Veſpaſianus, ita bellum aliud atqꝫ alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama: ſoluſq́ꝫ omnium ante ſe principum, in melius mutatus eſt. *Nunc initia cauſſasq́ꝫ motus Vitelliani expediã. Cæſo cũ omnibus copiis Iulio Vindice, ferox præda gloriaq́ꝫ exercitus, vt cui ſine labore ac periculo, ditiſſimi belli victoria eueniſſet, expeditionẽ & aciẽ, præmia quàm ſtipendia malebat: diuq́ꝫ infructuoſam & aſperam militiã tolerauerat, ingenio loci cœliq́ꝫ & ſeueritate diſciplinæ, quàm in pace inexorabilem diſcordiæ ciuium reſoluũt: paratis vtrinqꝫ corruptoribus, & perfidia impunita, viri, arma, equi, ad vſum & ad decus ſupererant. Sed ante bellũ, centurias tantũ ſuas turmasq́ꝫ nouerãt: exercitus finibus prouinciarũ diſcernebantur. Tum aduerſus Vindicẽ contractæ legiones ſeq́ꝫ & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, nouasq́ꝫ diſcordias: nec ſocios vt olim, ſed hoſtes & victos vocabant. Nec deerat pars Galliarũ quæ Rhenũ accolit, eaſdẽ partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix aduerſus Galbianos. hoc enim nomen faſtidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Aeduisq́ꝫ, ac deinde prout opulentia ciuitatibus erat, infenſi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo, ſecundùm auaritiam & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui remiſſã ſibi à Galba quar-*

quartam tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus iactabant. Acceſſit callidè vulgatum, temerè creditum, decumari legiones, & promtiſſimum quemque centurionum dimitti. vndique atroces nuntij, ſiniſtra ex vrbe fama. infenſa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumq; materies in ipſis caſtris, odio, metu, &, vbi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate. Sub ipſas ſuperioris anni kal. Decemb. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, alleuatæ notæ: plura ambitione, quædam iudicio: in quibus ſordem & auaritiam Fontei Capitonis, adimendis aſſignādiſue militiæ ordinibus integrè mutauerat. Nec conſularis legati menſura, ſed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud ſeueros humilis. Ita comitatem bonitatemq; fauentes vocabant, quòd ſine modo, ſine iudicio donaret ſua, largiretur aliena. Simul auiditate imperandi ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in vtroque exercitu ſicut modeſti quietiq;, ita mali & ſtrenui. Et profuſa cupidine, inſigni temeritate legati legionū, Alienus Cæcina & Fabius Valens: è quibus Valens infenſus Galbæ, tanquam detectam à ſe Verginij cunctationē, oppreſſa Capitonis conſilia ingratè tuliſſet, inſtigare Vitellium, ardorem militū oſtentans. Ipſum celebri vbiq; fama: nullam in Flacco Hordeonio moram, affore Britanniam, ſecutura Germanorum auxilia, malè fidas prouincias, precarium ſeni imperium, & breui tranſiturum: panderet modò ſinum, & venienti fortunæ occurreret. Meritò dubitaſſe Verginiū, equeſtri familia, ignoto patre: imparem ſi recepiſſet imperiū, tutum ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, imponere iampridē imperatoris dignationem, & auferre priuati ſecuritatem. Quatiebatur his ſegne ingeniū, vt cōcupiſceret magis quàm ſperaret. At in ſuperiore Germania Cæcina decora iuuenta, corpore

ingens, animi immodicus, cito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum allexerat. Hunc iuuenem Galba quæſtorẽ in Bætica impigrè in partes ſuas tranſgreſſum, legioni præpoſuit. Mox compertum publicam pecuniam auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſsit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta, & priuata vulnera Reip. malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quod & bello aduerſus Vindicem vniuerſus affuerat, nec niſi occiſo Nerone tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniæ præuentus erat. Et Treueri ac Lingones quasq; alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miſcentur. Vnde ſeditioſa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium fauore cuicunque alij profuturus. Miſerat ciuitas Lingonũ vetere inſtituto dona legionibus, dextras hoſpitij inſigne. Legati eorum in ſqualorem mæſtitiamq; compoſiti, per principia, per contubernia, modò ſuas iniurias, modò ciuitatum vicinarum præmia, & vbi pronis militum animis accipiebantur, ipſius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cùm Hordeonius Flaccus abire legatos, vtq; occultior digreſſus eſſet, nocte caſtris excedere iubet. Inde atrox rumor, affirmantibus pleriſque interfectos, ac ni ſibi conſulerent, fore vt acerrimi militum & præſentia conqueſti, per tenebras & inſcitiam ceterorum occiderentur. Obſtringũtur inter ſe tacito fœdere legiones. Aſciſcitur auxiliorũ miles, primò ſuſpectus, tanquam circumdatis cohortibus alisq;, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos cõſenſu ad bellum, quàm in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones ſolenni kalen. Ianu. ſacramẽto pro Galba adactæ, multa contatione, & raris primorũ ordinũ vocibus: ceteri ſilentio, proximi cuiuſq; audaciã exſpectantes, inſita mortalibus natura properè ſequi, quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat diuerſitas

animorum: primani quintaniq́; turbidi, adeò vt quidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint: quintadecima ac ſextadecima legiones nihil vltra fremitum & minas auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta ac duodeuiceſima legiones iiſdem hibernis tendentes, ipſo kalend. Ianu. die dirumpunt imagines Galbæ, quarta legio promtius, duodeuiceſima cunctanter. Mox conſenſu, ac ne reuerentiam imperij exuere viderentur in S. P. Q. R. obliterata iam nomina, ſacramenta aduocabant, nullo legatorũ tribunorumúe pro Galba nitente, quibuſdam, vt in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quiſquam in modum concionis, aut ſuggeſtu locutus. neq; enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius Flaccus conſularis legatus aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos auſus, ſed ſegnis, pauidus, & ſocordia innocens. Quattuor centuriones duodeuiceſimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cùm protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctiq́;. Nec cuiquam vltra fides, aut memoria prioris ſacramenti. ſed, quod in ſeditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuere. Nocte quæ kalen. Ianu. ſecuta eſt, coloniam Agrippinenſem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam & duodeuiceſimam legiones, proiectis Galbæ imaginibus, in ſenatus & Pop. Rom. verba iuraſſe. Id ſacramentum inane viſum. occupari nutantem fortunam, & offerri principem placuit. Miſſi à Vitellio ad legiones legatosq́;, qui deſciuiſſe à Galba ſuperiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandũ aduerſus deſciſcentes, aut ſi concordia & pax placeat, faciendum imperatorẽ: & minore diſcrimine ſumi principem quàm quæri. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promtiſſimus è legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis, auxiliariorũmque ingreſſus, Imperatorem Vitellium conſalutauit.

tauit. Secutæ ingenti certamine eiuſdem prouinciæ legiones: & ſuperior exercitus, ſpecioſis ſenatus populiq́; Romani nominibus relictis III. Non. Ianu. Vitellio acceſſit. ſcires illum priore biduo non penes Remp. fuiſſe. ardorem exercituum Agrippinenſes, Treueri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, vt quiſque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modò coloniarum aut caſtrorum, quibus præſentia ex affluenti, & parta victoria magnæ ſpes: ſed manipuli quoque & gregarius miles viatica ſua, & balteos, phaleráſque inſignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant, inſtinctu, & impetu, & auaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, miniſteria principatus per libertos agi ſolita, in equites Romanos diſponit. Vacationes centurionibus ex fiſco numerat. Sæuitiam militum pleroſque ad pœnam expoſcentium ſæpius approbat, pari ſimulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicæ ſtatim interfectus. Iulium Burdonem Germanicæ claſſis præfectum aſtu ſubtraxit. Exarſerat in eum iracundia exercitus, tanquam crimen ac mox inſidias Fonteio Capitoni ſtruxiſſet: grata erat memoria Capitonis, & apud ſæuientes occidere palàm, ignoſcere non niſi fallendo licebat. Ita in cuſtodia habitus: & poſt victoriam demum, ſtratis iam militum odiis, dimiſſus eſt. Interim vt piaculum obiicitur centurio Criſpinus, qui ſe ſanguine Capitonis cruentauerat: eoq́; & poſtulantibus manifeſtior, & punienti vilior fuit. Iulius deinde Ciuilis periculo exemtus, præpotẽs inter Batauos, ne ſupplicio eius ferox gens alienaretur. Et erant in ciuitate Lingonum VIII. Batauorum cohortes, quartadecimæ legionis auxilia, tum diſcordia temporum à legione digreſſæ, prout inclinaſſẽt, grande momentum ſociæ aut aduerſæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus ſuprà rettulimus, occidi iuſſit, damnatos fidei crimine, grauiſſimo inter deſciſcentes. Acceſſere partibus Valerius Aſiaticus Belgicæ

prouinciæ

prouinciæ legatus, quem mox Vitellius generum aſciuit: & Iunius Blæſus Lugdunenſis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rheticis copiis mora quo minus ſtatim adiungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum. Præerat Trebellius Maximus, per auaritiam ac ſordes contemtus exercitui inuiſusq́; . Accendebat odium eius Roſcius Cælius legatus viceſimæ legionis olim diſcors, ſed occaſione ciuilium armorum atrocius proruperant. Trebellius ſeditionem & confuſum ordinem diſciplinæ Cælio: ſpoliatas & inopes legiones Cælius Trebellio obiectabat, cùm interim fœdis legatorum certaminibus modeſtia exercitus corrupta, eóque diſcordiæ ventum, vt auxiliarium quoque militum conuiciis proturbantibus, & aggregantibus ſe Cælio cohortibus aliſque, deſertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies prouinciæ, quanquam remoto conſulari, manſit. Rexere legati legionum, pares iure, Cælius audendo potentior. Adiuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibúſque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinauit. Fabius Valens allicere, vel ſi abnuerent, vaſtare Gallias, & Cotianis alpibus Italiam irrumpere: Cæcina propiore tranſitu, Peninis iugis degredi iuſſus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila quintæ legionis, & cohortibus aliſque ad X L. *millia armatorum data.* X X X. *millia Cæcina è ſuperiore Germania ducebat, quorum robur legio vna prima & viceſima fuit. addita vtrique Germanorum auxilia, è quibus Vitellius ſuas quoque copias ſuppleuit, tota mole belli ſecuturus. Mira inter exercitum imperatoremq́; diuerſitas. Inſtare miles, arma poſcere, dum Galliæ trepident, dum Hiſpaniæ contentur. non obſtare hiemem, neque ignauæ pacis moras. inuadendam Italiam, occupandam vrbem. nihil in diſcordiis ciuilibus feſtinatione tutius, vbi facto magis quàm conſulto opus eſſet. Torpebat Vitellius: & fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis præſumebat, medio diei temulentus, & ſagina grauis: cùm tamen ar-*

men ar-

men ardor & vis militum vltrò ducis munia implebat, vt ſi adeſſet imperator, & ſtrenuis vel ignauis ſpem metumq; adderet. Inſtructi intentiq; ſignũ profectionis expoſcũt, nomine Germanici Vitellio ſtatim addito. Cæſarem ſe appellari etiam victor prohibuit. Lætum auguriũ Fabio Valenti exercituíque, quem in bellum cogebat, ipſo profectionis die, aquila leui meatu prout agmen incederet, velut dux viæ præuolauit: longúmque per ſpatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt haud dubium magnæ & proſperæ rei omen acciperetur. Et Treueros quidem vt ſocios ſecuri adiere. Diuoduri (Mediomatricorum id opidum eſt) quanquam omni comitate exceptos, ſubitus pauor exterruit, raptis repentè armis, ad cædem innoxiæ ciuitatis, non ob prædam, aut ſpoliandi cupidinem, ſed furore & rabie, & cauſſis incertis, eóque difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati ab excidio ciuitatis temperauere. Cæſa tamen ad quattuor millia hominum. Iſq; terror Gallias inuaſit, vt venienti mox agmini vniuerſæ ciuitates cum magiſtratibus & precibus occurrerent, ſtratis per vias pueris feminíſque, quæq; alia placamenta hoſtilis iræ, non quidem in bello, ſed pro pace tendebantur. Nuntium de cæde Galbæ & imperio Othonis Fabius Valens in ciuitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus, bellum voluebat. Gallis contatio exemta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum ciuitas erat, fida partibus. benignè excepti, modeſtia certauere. Sed breuis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas à legione quartadecima, vt ſuprà memorauimus, digreſſas exercitui ſuo Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primùm, mox rixa inter Batauos & legionarios. Dum his aut illis ſtudia militum adgregantur, propè in prœlium exarſere, ni Valens animaduerſione paucorum, oblitos iam Batauos imperij admonuiſſet. Fruſtra aduerſus Aeduos quæſita belli cauſſa. Iuſſi pecuniam atque

arma

arma deferre, gratuitos inſuper commeatus præbuere. quod Aedui formidine, Lugdunenſes gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. Cohortes XVIII. *Lugduni ſolitis ibi hibernis relinqui placuit. Manlius Valens legatus Italicæ legionis, quanquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. Secretis eum criminationibus infamauerat Fabius ignarũ, & quo incautior deciperetur, palàm laudatum. Veterem inter Lugdunenſes Viennenſesq; diſcordiam proximum bellum accenderat. multæ inuicem clades, crebrius infeſtiusq;, quàm vt tantum propter Neronem Galbámque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunenſium occaſione iræ in fiſcum verterat. Multus contrà in Viennenſes honor. Vnde æmulatio, & inuidia, & vno amne diſcretis connexum odium. Igitur Lugdunenſes exſtimulare ſingulos militum, & in euerſionem Viennenſium impellere, obſeſſam ab illis coloniam ſuam, adiutos Vindicis conatus, conſcriptas nuper legiones in præſidium Galbæ referẽdo. Et vbi cauſſas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ oſtendebant. Nec iam ſecreta exhortatio, ſed publicæ preces: Irent vltores, exſcinderent ſedem Gallici belli: cuncta illic externa & hoſtilia, ſe coloniam Romanam & partem exercitus, & proſperarum aduerſarumq; rerum ſocios: ſi fortuna contrà daret, iratis ne relinquerentur. His & pluribus in eundem modum perpulerant, vt nec legati quidem ac duces partium reſtingui poſſe iracundiam exercitus arbitrarentur: cùm haud ignari diſcriminis ſui Viennenſes velamenta & inſulas præferentes, vbi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prehenſando flexere militum animos. Addidit Valens tricenos ſingulis militibus ſeſtertios. Tum vetuſtas dignitasq; coloniæ valuit. Et verba Fabij ſalutem incolumitatemq; Viennenſium commendantis æquis auribus accepta. Publicè tamen armis mulctati, priuatis & promiſcuis copiis iuuere militem. Sed fama conſtans fuit, ipſum Valentem magna pecunia emtum. Is diu ſordidus,*

repentè diues, mutationem fortunæ malè tegebat, accenſis egeſtate longa cupidinibus, immoderatus, & inopi iuuenta, ſenex prodigus. Lento deinde agmine per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus, ipſa itinerum ſpatia, et ſtatiuorum mutationes venditante duce fœdis pactionibus, aduerſus poſſeſſores agrorum, & magiſtratus ciuitatum, adeò minaciter, vt Luco, municipium id Vocontiorum eſt, faces admouerit, donec pecunia mitigaretur. quoties pecuniæ materia deeſſet, & ſtupris & adulteriis exorabatur. Sic ad alpes peruentum. Plus prædæ ac ſanguinis Cæcina hauſit. Irritauerant turbidum ingenium Heluetij Gallica gens, olim armis viriſque, mox memoria nominis, clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellij imperium abnuentes. Initium bello fuit auaritia ac feſtinatio vndeuiceſimæ legionis. Rapuerunt pecuniam miſſam in ſtipendium caſtelli, quod olim Heluetij ſuis militibus ac ſtipendiis tuebantur. ægrè id paſſi Heluetij, interceptis epiſtolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quoſdam militum in cuſtodia retinebant. Cæcina belli auidus, proximam quanque culpam antequàm pœniteret, vltum ibat. Mota properè caſtra. Vaſtati agri. Direptus longa pace in modum municipij exſtructus locus, amœno ſalubrium aquarum vſu frequens. Miſſi ad Rhetica auxilia nuntij, vt verſos in legionem Heluetios à tergo aggrederentur. Illi ante diſcrimen feroces, in periculo pauidi, quanquam primo tumultu Claudium Seuerum ducem legerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in vnum conſulere. exitioſum aduerſus veteranos prœlium. intuta obſidio, dilapſis vetuſtate mœnibus. hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rheticæ alæ cohortéſque. & ipſorum Rhetorum iuuentus ſueta armis, & more militiæ exercita. vndique populatio & cædes. Ipſi in medio vagi abiectis armis, magna pars ſaucij aut palantes in montem Vocetium perfugere. Ac ſtatim immiſſa cohorte Thracum depulſi, & conſectantibus

tibus Germanis Rhetiſq́;, per ſiluas atque in ipſis latebris trucidati. Multa hominum millia cæſa, multa ſub corona venundata. Cumq́; direptis omnibus Auenticum gentis caput iuſto agmine peteretur, miſſi qui dederent ciuitatem, & deditio accepta. In Iulium Alpinum è principibus vt concitorem belli Cæcina animaduertit: ceteros veniæ vel ſæuitiæ Vitellij reliquit. Haud facile dictu eſt, legati Heluetiorum minus placabilem imperatorem an militem inuenerint. Ciuitatis excidium poſcunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cùm Claudius Coſſus vnus ex legatis, notæ facundiæ, ſed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigauit: vt eſt mos vulgo mutabili ſubitis, & tam pronoin miſericordiam, quàm immodicum ſæuitia fuerat. effuſis lacrymis, & meliora conſtantius poſtulando, impunitatem ſalutémque ciuitati impetrauere. Cæcina paucos in Heluetiis moratus dies, dum ſententiæ Vitellij certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, alam Syllanam circa Padum agentem ſacramento Vitellij acceſſiſſe. Proconſulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox à Nerone vt in Aegyptum præmitterentur exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tum in Italia manentes, inſtinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur aduentantium legionum & famam Germanici exercitus attollebant, tranſiere in partes: & vt donum aliquod nouo principi, firmiſſima Trãſpadanæ regionis municipia Mediolanum ac Nouariam, & Eporediam ac Vercellas adiunxere. Id Cæcinæ per ipſos compertum. Et quia præſidio alæ vnius latiſſima pars Italiæ defendi nequibat, præmiſſis Gallorum, Luſitanorum, Britannorumq́; cohortibus, & Germanorum vexillis, in alpe Graia ipſe paululum contatus, num Rheticis iugis in Noricum flecteret, aduerſus Petronium [vrbis] procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus

Othoni

Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmiſſas iam cohortes alasq́;, ſimul reputans plus gloriæ retenta Italia, & vbicunq; certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia acceſſuros, Penino ſubſignanum militem itinere & graue legionum agmen, hibernis adhuc niuibus traduxit.

Otho interim contra ſpem omnium non deliciis, neq; deſidia torpeſcere. dilatæ voluptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperij compoſita. Eoq́; plus formidinis afferebant falſæ virtutes et vitia reditura. Marium Celſum conſulem deſignatum, per ſpeciem vinculorum ſæuitiæ militum ſubtractũ, acciri in Capitolium iubet. Clementiæ titulus è viro claro & partibus inuiſo petebatur. Celſus cõſtanter ſeruatæ erga Galbam fidei crimen confeſſus, exemplum vltrò imputauit. Nec Otho quaſi ignoſceret, ſed ne hoſtis metũ reconciliationis adhiberet, ſtatim intra intimos amicos habuit, et mox bello inter duces dilegit. Manſitq́; Celſo velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix. Læta primoribus ciuitatis, celebrata in vulgus Celſi ſalus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui iraſcebantur. Par inde exſultatio, diſparibus cauſſis conſecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obſcuris parentibus, fœda pueritia, impudica ſenecta, præfecturam vigilum & prætorij, & alia præmia virtutum, quia velocius erat, vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde auaritiam, & virilia ſcelera exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro auſus, ac poſtremò eiuſdem deſertor ac proditor. Vnde non alium pertinacius ad pœnam flagitauere, diuerſo affectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus deſideriũ. Apud Galbam T. Vinij potentia defenſus prætexentis ſeruatã ab eo filiã: & haud dubiè ſeruauerat, non clemẽtia (quippe tot interfectis) ſed effugio in futurum: quia peſſimus quiſq;, diffidentia præſentium mutationem pauens, aduerſus publicum odium, priuatam gratiam præparat: vnde nulla innocentiæ cura, ſed *vitæ impunitatis. *

Eo infenſior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinij inuidia, concurrere è tota vrbe in palatium ac fora, & vbi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effuſi, ſeditioſis vocibus obſtrepere, donec Tigellinus accepto apud Sinueſſanas aquas ſupremæ neceſſitatis nuntio, inter ſtupra concubinarum, & oſcula, & deformes moras, ſectis nouacula faucibus infamem vitam fœdauit etiam exitu ſero & inhoneſto.

Per idẽ tempꝰ expoſtulata ad ſuppliciũ Galuia Criſpinilla, variis fruſtrationibus, & aduerſa diſſimulantis principis fama periculo exemta eſt, magiſtra libidinum Neronis, tranſgreſſa in Africam ad inſtigandum in arma Clodium Macrum, famem populi Ro. haud obſcurè molita, totius poſtea ciuitatis gratiã obtinuit conſulari matrimonio innixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium illæſa: mox potens pecunia, & orbitate, quæ bonis malisq; temporibus iuxtà valent. Crebræ interim & muliebribus blandimentis infectæ ab Othone ad Vitellium epiſtolæ offerebant pecuniam & gratiã, & quemcunque quietis locũ prodigæ vitæ legiſſet. Paria Vitellius oſtendebat, primo mollius, ſtulta vtrinq; & indecora ſimulatione: mox quaſi rixantes, ſtupra & flagitia inuicem obiectauere, neuter falſo. Otho reuocatis quos Galba miſerat legatis, rurſus ad vtrunq; Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, eaſq; quæ Lugduni agebant copias, ſpecie ſenatus miſit. Legati apud Vitellium remanſere, promtius quàm vt retenti viderentur. Prætoriani quos per ſimulationem officij legatis Otho adiunxerat, remiſſi antequam legionibus miſcerentur. Addit epiſtolas Fabius Valens nomine Germanici exercitus, ad prætorias & vrbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabant vltrò, quòd tanto ante traditum Vitellio imperium, ad Othonem vertiſſent. Ita promiſſis ſimul ac minis tentabantur, vt bello impares, in pace nihil amiſſuri. Neque ideo prætorianorum fides mutata. Sed inſidiatores ab Othone in Germaniam, à

Vitel-

Vitellio in vrbē miſsi. Vtriſq; fruſtra fuit: Vitellianis impunè, per tantam hominum multitudinē mutua ignorantia fallentibus: Othoniani nouitate vultus, omnibus inuicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis compoſuit, exitium ipſi filioq; eius minitans, ni incolumes ſibi mater ac liberi ſeruarētur. Et ſtetit domus vtraq; ſub Othone, incertum an metu: Vitellius victor clementiæ gloriam tulit. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iuraſſe in eum Dalmatiæ ac Pannoniæ & Mœſiæ legiones. Idem ex Hiſpania allatum. laudatusq; per edictum Cluuius Rufus. & ſtatim cognitum eſt, conuerſam ad Vitellium Hiſpaniam. Nec Aquitania quidem, quanquam à Iulio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit. Nuſquam fides aut amor, metu ac neceſsitate huc illuc mutabantur. Eadem formido prouinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores. Longinquæ prouinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonē manebant, non partium ſtudio, ſed erat grande momentum in nomine vrbis ac prætextu ſenatus. Et occupauerat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Veſpaſianus, Syriæ legiones Mucianus ſacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus, omnesq; verſæ in Orientem prouinciæ nomine eius tenebantur. Idem Africæ obſequiū, initio à Carthagine orto. Neq; exſpectata Vipſani Aproniani proconſulis auctoritate, Creſcens Neronis libertus (nam in malis temporibus partem ſe Reip. fecerat) epulum plebi ob lætitiam recētis imperij obtulerat, & populus pleraq; ſine modo feſtinauit. Carthaginem ceteræ ciuitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus ac prouinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatus fortunam bello opus erat. Otho vt in multa pace munia imperij obibat; quædam ex dignitate Reip. pleraq; contra decus ex præſenti vſu properando. Conſul cum Titiano fratre in kalen. Martias ipſe, proximos menſes Verginio deſtinat, vt aliquod exercitui Germanico deli-

nimentum. Iungitur Verginio Poppæus Vopiſcus, prætextu veteris amicitiæ, plerique Viennēſium honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis aut Galbæ manſere. Cælio ac Flauio Sabinis in Iulias, Ario Antonino & Mario Celſo in Septembres, quorū honori ne Vitellius quidem victor interceßit. Sed Otho pontificatus auguratusq́ honoratis iam ſenibus cumulum dignitatis addidit, & recens ab exſilio reuerſos nobiles adoleſcentulos auitis ac paternis ſacerdotiis in ſolatiū recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Seuino Promptino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus ſub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoſcentibus verſo nomine quod auaritia fuerat, videri maieſtatem, cuius tum odio etiam bonæ leges peribant. Eadem largitione ciuitatum quoq; ac prouinciarū animos aggreßus, Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adiectiones, Lingonibus vniuerſis ciuitatem Romanam, prouinciæ Bæticæ Maurorum ciuitates dono dedit. Noua iura Cappadociæ, noua Africæ, oſtentui magis quàm manſura. Inter quæ neceßitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſatis, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ per ſenatusconſultū repoſuit. Creditus eſt etiam de celebranda Neronis memoria agitauiſſe, ſpe vulgum alliciendi. Et fuere qui imagines Neronis proponerent: atq; etiam Othoni quibuſdam diebus populus & miles, tanquam nobilitatem ac decus aſtruerent, NERONI OTHONI acclamauit. Ipſe in ſuſpenſo tenuit, vetandi metu vel cognoſcendi pudore.

Conuerſis ad ciuile bellum animis, externa ſine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani Sarmatica gens priore hieme cæſis duabus cohortibus, magna ſpe ad Mœſiam irruperant, nouem millia equitum ex ferocia & ſucceſſu, prædæ magis quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incurioſos tertia legio adiunctis auxiliis repentè inuaſit. Apud Romanos omnia prœlio apta. Sarmatæ diſperſi, aut cupidine prædæ graues onere ſarcinarum,

& tu-

& lubrico itinerum ademta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu vt ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos: nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignauũ: vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obſtiterit. Sed tum humido die & ſoluto gelu, neq; conti neq; gladij, quos prælongos vtraq; manu regũt, vſui, lapſantibus equis, & cataphractarum pondere. Id principibus & nobiliſsimo cuiq; tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio conſertũ, vt aduerſus ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium prouolutis inhabile ad reſurgendum. Simul altitudine & mollitia niuis hauriebantur. Romanus miles facili lorica, & miſsili pilo aut lanceis aſſultans, vbi res poſceret leui gladio inermẽ Sarmatam, neque enim defendi ſcuto mos eſt, cominus fodiebat, donec pauci qui prœlio ſuperfuerant, paludibus abderentur. Ibi ſæuitia, hic miſeria vulnerum abſumti. Poſtquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœſiam obtinens, triumphali ſtatua, Fuluius Aurelius & Iulianus Titius ac Numiſius Lupus legati legionum conſularibus ornamentis donantur, læto Othone & gloriam in ſe trahente, tanquàm & ipſe felix bello, & ſuis ducibus, ſuisq; exercitibus Remp. auxiſſet. Paruo interim initio, vnde nihil timebatur, orta ſeditio, propè vrbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem colonia Hoſtienſi in vrbem acciri Otho iuſſerat. Armandæ eius cura Vario Criſpino tribuno è prætorianis data. Is quo magis vacuus quietis caſtris iuſſa exſequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet. Tempus in ſuſpicionẽ, cauſſa in crimen, affectatio quietis in tumultum eualuit. Et viſa inter temulentos arma, cupidinem ſui mouere. Fremit miles, & tribunos centurionesq; proditionis arguit, tanquam familiæ ſenatorum ad perniciem Othonis armarentur. Pars ignari & vino graues, peſsimus quiſq; in occaſionem prædarum. vulgus, vt mos eſt, cuiuſque motus noui cupidum. & obſequia meliorum nox abſtulerat. Reſiſtentẽ ſeditioni tribunũ, & ſe-

& ſeueriſsimum centurionum obtruncant. rapta arma, nudati gladij, inſidentes equis vrbem ac palatium petunt. Erat Othoni celebre conuiuium primoribus feminis viriſq;. qui trepidi, fortuitus ne militum furor, an dolus imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & diſpergi, periculoſius foret, modò conſtantiam ſimulare, modò formidine detegi, ſimul Othonis vultum intueri. Vtq; euenit inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur. Sed haud ſecus diſcrimine ſenatus quàm ſuo territus, & præfectos prætorij ad mitigandas militũ iras ſtatim miſerat, & abire properè omnes è conuiuio iuſsit. Tum verò paſsim magiſtratus proiectis inſignibus, vitata comitum & ſeruorum frequentia, ſenes feminæq; per tenebras, diuerſa vrbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, & vt cuiq; humillimus cliens, incertas latebras petiuere. Militum impetus ne foribus quidẽ palatij coërcitus, quo minus conuiuiũ irrumperent, oſtendi ſibi Othonem expoſtulantes, vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obſiſtunt. Vndiq; arma & minæ, modò in centuriones tribunoſq;, modò in ſenatũ vniuerſum, lymphatis cæco pauore animis, & quia neminem vnum deſtinare iræ poterant, licentiam in omnes poſcentibus, donec Otho contra decus imperij toro inſiſtens, precibus & lacrymis ægrè cohibuit. Redieruntq; in caſtra inuiti, neque innocentes. Poſtera die velut capta vrbe, clauſæ domus, rarus per vias populus, mæſta plebs, deiecti in terram militum vultus, ac plus triſtitiæ quàm pœnitentiæ. Manipulatim allocuti ſunt Licinius Proculus & Plotius Firmus præfecti, ex ſuo quiſq; ingenio, mitius aut horridius. Finis ſermonis in eo, vt quina millia nummûm ſingulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi caſtra auſus. Atq; illum tribuni centurioneſq; circumſiſtunt, abiectis militiæ inſignibus, otiũ & ſalutem flagitantes. Senſit inuidiã miles, & compoſitus in obſequiũ, auctores ſeditionis ad ſupplicium vltrò poſtulabat.

labat. Otho quanquam turbidis rebus, & diuerſis militum animis, cùm optimus quiſque remedium præſenti licentiæ poſceret: vulgus & plures ſeditionibus et ambitioſo imperio læti, per turbas & raptus facilius ad ciuile bellum impellerentur: ſimul reputans non poſſe principatum ſcelere quæſitum, ſubita modeſtia & priſca grauitate retineri, ſed diſcrimine vrbis & periculo ſenatus anxius, poſtremò ita diſſeruit. Neque vt affectus veſtros in amorem mei accenderē commilitones, neq; vt animum ad virtutem cohortarer (vtraque enim egregiè ſuperſunt) ſed veni poſtulaturus à vobis temperamentum veſtræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium non cupidine vel odio, quæ multos exercitus in diſcordiam egere, ac ne detractatione quidem, aut formidine periculorum, nimia pietas veſtra acrius quàm conſideratius excitauit. Nam ſæpe honeſtas rerum cauſſas, ni iudicium adhibeas, pernicioſi exitus conſequuntur. Imus ad bellum. num omnes nuntios palàm audiri, omnia conſilia cunctis præſentibus tractari, ratio rerum, aut occaſionum velocitas patitur? Tam neſcire quædam milites quàm ſcire oportet. Ita ſe ducum auctoritas, ſic rigor diſciplinæ habet, vt multa per centuriones tribunoſq; tantum iuberi expediat. Si vbi iubeantur, quærere ſingulis liceat, pereunte obſequio etiam imperium intercidit. An & illic nocte intempeſta rapientur arma? Vnus alterúe perditus ac temulentus, neque enim plures conſternatione proxima inſaniſſe crediderim, centurionis ac tribuni ſanguine manus imbuet? Imperatoris ſui tentoriū irrumpet? Vos quidem iſtuc pro me. Sed in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium confuſione patefieri occaſio etiam aduerſus me poteſt. Si Vitellio & ſatellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur, quid aliud quàm ſeditionem & diſcordiam optabunt? ne miles centurioni, ne cēturio tribuno obſequatur: hinc cōfuſi pedites equiteſq; in exitium ruamus. Parendo potius, cōmilitones, quàm

imperia ducum ſciſcitando res militares continentur. Et fortiſsimus in ipſo diſcrimine exercitus eſt, qui ante diſcrimen quietiſsimus. Vobis arma & animus ſit, mihi conſilium & virtutis veſtræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœdiſsimæ noctis. Nec illas aduerſus ſenatum voces vllus vnquam exercitus audiat. Caput imperij & decora omnium prouinciarum ad pœnam vocare, non hercle illi, quos cùm maximè Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Vlli ne Italiæ alumni, & Romana verè iuuentus, ad ſanguinem & cædem depoſcerent ordinem, cuius ſplendore & gloria ſordes & obſcuritatem Vitellianarum partium perſtringimus? Nationes aliquas occupauit Vitellius: imaginem quandam exercitus habet. Senatus nobiſcum eſt. Sic fit, vt hinc Reſp. inde hoſtes Reip. conſtiterint. Quid vos pulcherrimam hanc vrbem domibus & tectis, & congeſtu lapidum ſtare creditis? Muta iſta & inanima intercidere ac reparari promiſcuè poſſunt. Aeternitas rerum, & pax gentium, & mea cum veſtra ſalus, incolumitate ſenatus firmatur. Hunc auſpicato à parente & conditore vrbis noſtræ inſtitutum, & à regibus vſq; ad principes continuum & immortalem, ſicut à maioribus accepimus, ſic poſteris tradamus. Nã vt ex vobis ſenatores, ita ex ſenatoribus principes naſcũtur.

Et oratio ad perſtringendos mulcendoſq; militum animos, & ſeueritatis modus (neq; enim in plures quàm in duos animaduerti iuſſerat) gratè accepta. Compoſitiq; ad præſens, qui coërceri non poterant. Non tamẽ quies vrbi redierat: ſtrepitus telorum, & facies belli erat: militibus, vt nihil in commune turbãtibus, ita ſparſis per domos, occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes, aut aliqua inſignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoq; milites veniſſe in vrbem ad ſtudia partiũ noſcenda, pleriq; credebant. Vnde plena omnia ſuſpicionũ, & vix ſecreta domuũ ſine formidine. ſed plurimũ trepidationis in publico, vt quemq; nuntiũ

fama

ſama attuliſſet, animum vultumq́; conuerſi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere proſperis viderentur. Coacto verò in curiam ſenatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax ſilentium, ne ſuſpecta libertas: Et priuato Othoni nuper atq; eadē dicenti nota adulatio. Igitur verſare ſententias, & huc atq; illuc torquere, hoſtem & parricidam Vitelliū vocantes. Prouidentiſſimus quiſque vulgaribus conuiciis, quidam vera probra iacere, in clamore tamen, & vbi plurimæ voces, aut tumultu verborum ſibi ipſi obſtrepentes. Prodigia inſuper terrebant diuerſis auctoribus vulgata. In veſtibulo Capitolij omiſſas habenas bigæ, cui Victoria inſtiterat. Erupiſſe cella Iunonis maiorē humanâ ſpeciem. Statuam diui Iulij, in inſula Tiberini amnis ſereno & immoto die ab Occidente in Orientem cōuerſam. Prolocutum in Ethruria bouem. Inſolitos animalium partus, & plura alia rudibus ſæculis etiam in pace obſeruata, quæ nūc tantum in metu audiūtur. Sed præcipuus & cum præſenti exitio etiam futuri pauor, ſubita inundatione Tiberis: qui immenſo auctu, prorupto ponte ſublicio, ac ſtrage obſtantis molis refuſus, non modò iacentia & plana vrbis loca, ſed ſecura huiuſmodi caſuū impleuit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæſtus, & penuria alimentorum, corrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta, dein remeante flumine dilapſa. Vtq; primùm vacuus à periculo animus fuit, id ipſum quod paranti expeditionē Othoni campus Martius & via Flaminia iter belli eſſet obſtructum à fortuitis vel naturalibus cauſſis, in prodigiū & omen imminentium cladium vertebatur. Otho luſtrata vrbe, & expenſis belli conſiliis, quādo Peninæ Cottiæq; alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebātur, Narbonenſem Galliā aggredi ſtatuit, claſſe valida & partibus fida: quòd reliquos cæſorum ad pontē Miluium, & ſæuitia Galbæ in cuſtodiā habitos, in numerum legionis cōpoſuerat: facta & reliquis ſpes hono-

noratioris in poſterum militiæ. Addidit claſsi vrbanas cohortes, & pleroſq; è prætorianis, vires & robur exercitus, atq; ipſis ducibus conſilium & cuſtodes. Summa expeditionis Antonio Nouellio, Suedio Clementi primipilaribus, Aemylio Pacenſi, cui ademtum à Galba Tribunatum reddiderat, permiſſa. Curam nauium Oſcus libertus retinebat, ad obſeruandam honeſtiorum fidem inuitatus. Peditum equitumq; copiis Suetonius Paullinus, Marius Celſus, Annius Gallus rectores deſtinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorij præfecto. Is vrbanæ militiæ impiger, bellorum inſolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celſi, maturitatem Galli, vt cuiq; erat, criminando, quod facillimum factu eſt, prauus & callidus, bonos & modeſtos anteibat. Sepoſitus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta cuſtodia, neque obſcura, nullum ob crimen, ſed vetuſto nomine & propinquitate Galbæ monſtratus. Multos è magiſtratibus, magnam conſularium partem Otho nō participes aut miniſtros bello, ſed comitum ſpecie, ſecum expedire iubet. In quis & L. Vitellium eodem quo ceteros cultu, nec vt imperatoris fratrem, nec vt hoſtis. Igitur motæ vrbis curæ, nullus ordo metu aut periculo vacuus. Primores ſenatus ætate inualidi, & longa pace deſides, ſegnis & oblita bellorum nobilitas, ignarus militiæ eques, quanto magis occultare ac abdere pauorem nitebantur, manifeſtius pauidi. Nec deerant è contrario qui ambitione ſtolida, conſpicua arma, inſignes equos, quidam luxurioſos apparatus conuiuiorum & irritamenta libidinum, vt inſtrumēta belli mercarentur. Sapientibus quietis & Reip. cura. leuiſsimus quiſque, & futuri improuidus ſpe vana tumēs. Multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſsimi. Sed vulgus & magnitudine nimia communium curarum expers populus, ſentire paulatim belli mala, conuerſa in militum vſum omni pecunia, intentis alimentorū pretiis, quæ motu Vindicis haud perinde plebē attriuerāt,

ſecura tum vrbe & prouinciali bello, quod inter legiones Galliasq; velut externum fuit. Nam ex quo diuus Auguſtus res Cæſarum compoſuit, procul & in vnius ſolicitudinem aut decus populus Romanus bellauerat. Sub Tiberio & Caio tantum pacis aduerſa pertimuere. Scriboniani contra Claudium incepta, ſimul audita & coërcita: Nero nuntiis magis & rumoribus, quàm armis depulſus. Tum legiones claſſesq;, & quod raro aliâs, prætorianus vrbanusq; miles, in aciem deducti, Oriens Occidensq; & quidquid vtrinque virium eſt à tergo, ſub ducibus aliis ſi bellatum foret, longo bello materia. Fuere qui proficiſcenti Othoni moras religionemq; nondum conditorum ancilium afferrent. Aſpernatus omnem contationem, vt Neroni quoq; exitioſam. Et Cæcina iam alpes tranſgreſſus extimulabat. Pridie Idus Mar. commẽdata patribus Rep. reliquias Neronianarum ſectionum nondum in fiſcum conuerſas, reuocatis ab exſilio conceſſit: iuſtiſſimum donum, & in ſpeciem magnificum, ſed feſtinata exactione vſu ſterile. Mox vocata concione, maieſtatem vrbis, & conſenſum populi ac ſenatus pro ſe attollens, aduerſum Vitellianas partes modeſtè diſſeruit: inſcitiam potius legionum quàm audaciam increpans, nulla Vitellij mentione: ſiue ipſius ea moderatio, ſeu ſcriptor orationis ſibi metuens, contumeliis in Vitellium abſtinuit: quando vt in conſiliis militiæ Suetonio Paullino et Mario Celſo, ita in rebus vrbanis Galerij Trachali ingenio Othonem vti credebatur. & erant qui genus ipſum orandi noſcerent, crebro fori vſu celebre, & ad implendas populi aures, latum & ſonans. Clamor voceſq; vulgi ex more adulandi nimiæ & falſæ, quaſi dictatorem Cæſarem, aut imperatorem Auguſtum proſequerentur, ita ſtudiis votiſq; certabant. nec metu aut amore, ſed ex libidine ſeruitij, vt in familiis, priuata cuiq; ſtimulatio, & vile iam decus publicum. Profectus Otho quietem vrbis curaſq; imperij Saluio Titiano fratri permiſit.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR.

LIBER II.

STRVEBAT iam fortuna in diuerſa parte terrarum initia cauſſasq́ imperio, quod variè ortum, lætum Reip. aut atrox, ipſis principibus proſperum aut exitio fuit. Titus Veſpaſianus è Iudæa incolumi adhuc Galba miſſus à patre, cauſſam profectionis officium erga principem, & maturam petendis honoribus iuuentam ferebat. Sed vulgus fingendi auidum diſperſerat, accitum in adoptionem. materia ſermonibus, ſenium & orbitas principis, & intemperantia ciuitatis, donec vnus eligatur, multos deſtinandi. Augebat famam, ipſius Titi ingenium quantæcũque fortunæ capax, decor oris cum quadã maieſtate, proſperæ Veſpaſiani res, præſaga reſponſa, & inclinatis ad credendum animis loco omnium etiam fortuna. Vbi Corinthi Achaiæ vrbe certos nuntios accepit de interitu Galbæ, & aderant qui arma Vitellij bellumq́ affirmarent, anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta vtrinque perluſtrat. Si pergeret in vrbem, nullam officij gratiam, in alterius honorem ſuſcepti: ac ſe Vitellio, ſiue Othoni, obſidem fore. Sin rediret, offenſam haud dubiam victoris. ſed incerta adhuc victoria, & concedẽte in partes patre, filium excuſatum. Sin Veſpaſianus Remp. ſuſciperet, obliuiſcendum inſenſarum de bello agitantibus. His ac talibus inter ſpem metumq́ iactatum, ſpes vicit. Fuere qui accenſum deſiderio Berinices reginæ, vertiſſe iter crederent. Neque abhorrebat à Berinice iuuenilis animus. ſed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. lætam voluptatibus adoleſcentiam

leſcentiam

leſcentiam egit, ſuo quàm patris imperio modeſtior. Igitur oram Achaiæ & Aſiæ ac læua maris præteruectus, Rhodum & Cyprum inſulas, inde Syriam audentioribus ſpatiis petebat. Atque illum cupido inceſsit, adeundi viſendiq́; templum Paphiæ Veneris inclytũ per indigenas aduenasq́;.

Haud fuerit longum initia religionis, templi ſitum, formam deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere. Conditorem templi regem Aeriam vetus memoria, quidã ipſius deæ nomẽ id perhibent. Fama recentior tradit, à Cinara ſacratum templum, deamq́; ipſam conceptã mari, huc appulſam. Sed ſcientiã artemq́; haruſpicum accitam, & Cilicem Thamyram intuliſſe. Atque ita pactum, vt familiæ vtriuſq́; poſteri cærimoniis præſiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipſa quam intulerant ſcientia hoſpites ceſſere. Tantum Cinarades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ vt quiſque vouiſſet, mares diliguntur. Certiſsima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus quãquam in aperto madeſcunt. Simulacrum deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitũ metæ modo exſurgens. Et ratio in obſcuro.

Titus ſpectata opulentia doniſq́; regum, quæq́; alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati affingit, de nauigatione primùm conſuluit. Poſtquam pandi viam, & mare proſperum accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis compluribus hoſtiis. Soſtratus ſacerdotis id nomen erat, vbi læta & congruentia exta, magniſq́; conſultis annuere deam videt, pauca in præſens & ſolita reſpondens, petito ſecreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, ſuſpenſis prouinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia acceſsit.

Profligauerat bellum Iudaicum Veſpaſianus, oppugnatione Hieroſolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gẽtis & peruicaciã ſuperſtitionis, quàm quòd ſatis virium obſeſsis ad tole-

ad tolerandas neceßitates ſupereſſet. Tres, vt ſuprà memorauimus, ipſi Veſpaſiano legiones erant, exercitæ bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace. Sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat ſegnitiam. Quantumq; illis roboris diſcrimina & labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor. auxilia vtriq; cohortium alarumq;, & claſſes regeſq;, ac nomen diſpari fama celebre. Veſpaſianus acer militiæ, anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diuq; conſilio, ac ſi res poſceret, manu hoſtibus obniti, cibo fortuito, veſte habitúque vix à gregario milite diſcrepans, prorſus, ſi auaritia abeſſet, antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta priuatum modum ſupergreſſa extollebant. aptior ſermone, diſpoſitu, prouiſuq; ciuilium rerum peritus. egregium principatus temperamentum, ſi demtis vtriuſque vitiis, ſolæ virtutes miſcerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Iudææ præpoſitus, vicinis prouinciarũ adminiſtrationibus inuidia diſcordes, exitu demum Neronis, poſitis odiis in medium cõſuluere, primùm per amicos: dein præcipua concordiæ fides Titus praua certamina communi vtilitate aboleuerat, natura atque arte compoſitus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionéſque & vulgus militum, induſtria, licentia, per virtutes, per voluptates, vt cuique ingenium, adſciſcebantur. Antequam Titus aduentaret, ſacramentum Othonis acceperat vterque exercitus præcipitibus, vt aſſolet, nuntiis, & tarda mole ciuilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primùm parabat. Namque olim validiſsima inter ſe ciuium arma in Italia, Galliáue, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Caßio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt ciuile bellum, haud proſperi exitus fuerant. Auditique ſæpius in Syria Iudæáque Cæſares quàm inſpecti. Nulla ſeditio legionum, tantum aduerſus Parthos minæ vario euentu. Et proximo ciuili bello turbatis aliis inconcuſſa ibi pax. dein fides erga Galbam. Mox vt Othonem

ac Vi-

ac Vitellium ſceleſtis armis res Romanas raptum ire, vulgatum eſt, ne penes ceteros imperij præmia, penes ipſos tantum ſeruitij neceſſitas eſſet, fremere miles, & vires ſuas circumſpicere. Septem legiones ſtatim & cum ingentibus auxiliis Syria Iudæaq́; inde cõtinua Aegyptus duæq́; legiones, hinc Cappadocia Pontusq́;, & quidquid caſtrorum Armeniis prætenditur. Aſia & ceteræ prouinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ. quantum inſularum mari cingitur, & parando interim bello ſecluſum tutumq́; ipſum mare. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus aliis placuit exſpectari bellum, cùm in victores victosq́; nunquam ſolida fides coaleſceret. Nec referre Vitellium an Othonem ſuperſtitem fortuna faceret. Rebus ſecundis etiam egregios duces inſoleſcere. diſcordiam his, ignauiam, luxuriem. & ſuiſmet vitiis, alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occaſionem diſtulere, Veſpaſianus Mucianusq́; nuper, ceteri olim mixtis conſiliis, optimus quiſque amore Reip. Multos dulcedo prædarũ ſtimulabat, alios ambiguæ domi res. Ita boni maliq́; cauſſis diuerſis ſtudio pari bellum omnes cupiebant. Sub idem tempus Achaia atque Aſia falsò exterritæ velut Nero aduentaret, vario ſuper exitu eius rumore, eoq́; pluribus viuere eum fingentibus, credentibusq́;. Ceterorum caſus conatusq́; in cõtextu operis dicemus. Tunc ſeruus è Ponto, ſiue, vt alij tradidere, libertinus ex Italia, citharæ & cantus peritus (vnde illi ſuper ſimilitudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis deſertoribus, quos inopia vagos ingentibus promiſſis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempeſtatum Scithinum inſulam detruſus, & militum quoſdam ex Oriente commeantium aſciuit, & abnuentes interfici iuſſit, & ſpoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentiſſimum quemque armauit. Centurionemq́; Siſennam dextras, cõcordiæ inſignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentẽ variis artibus aggreſſus eſt, donec Siſenna clã relicta inſula, trepidus et vim metuẽs

auſu-

aufugeret. inde latè terror,multis ad celebritatem nominis erectis,rerum nouarum cupidine & odio præſentium. Gliſcentem in dies famam fors diſcuſſit. Galatiam ac Pamphyliam prouincias Calpurnio Aſprenati regendas Galba permiſerat. Datæ è claſſe Miſenenſi duæ triremes ad proſequendum, cum quibus Scithinum inſulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. Is in mæſtitiam compoſitus,& fidem ſuorum quondam militum inuocans,vt eũ in Syria,aut Aegypto ſiſterent orabat. Trierarchi nutantes,ſeu dolo, alloquendos ſibi milites, & paratis omnium animis reuerſuros firmauerunt.Sed Aſprenati cuncta ex fide nuntiata.cuius cohortatione expugnata nauis, & interfectus quiſquis ille erat. Corpus inſigne oculis comaq́; & toruitate vultus, in Aſiam, atque inde Romam peruectum eſt. In ciuitate diſcordi & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta,paruæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Criſpus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quàm inter bonos, Annium Fauſtum equeſtris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitauerat, ad cognitionem ſenatus vocabat.Nam recens Galbæ principatu cenſuerãt patres, vt accuſatorum cauſſæ noſcerentur. Id ſenatuſconſultum variè iactatum,& prout potens vel inops reus inciderat, infirmũ aut validum retinebatur. Ad hæc terrore & propria vi Criſpus incubuerat delatorem fratris ſui peruertere, traxeratq́; magnã ſenatus partem vt indefenſum & inauditum dedi ad exitium poſtularet. Contrà apud alios nihil æquè reo proderat quàm nimia potentia accuſatoris: dari tempus, edi crimina, quamuis inuiſum ac nocentem, more tamen audiendum cenſebant.Et valuere primò,dilataq́; in paucos dies cognitio.mox damnatus eſt Fauſtus,nequaquã eo aſſenſu ciuitatis,quẽ peſſimis moribus meruerat. quippe ipſum Criſpum eaſdẽ accuſationes cum præmio exercuiſſe meminerant. Nec pœna criminis,ſed vltor diſplicebat. Læta Othoni principia belli, motis

ad im-

ad imperium eius è Dalmatia Pannoniaq́; exercitibus. Fuere quattuor legiones, è quibus bina millia præmiſſa. Ipſæ modicis interuallis ſequebantur: ſeptima à Galba conſcripta: veteranæ, vndecima ac tertiadecima, & præcipui fama Quartadecumani rebellione Britanniæ compreſſa. Addiderat gloriam Nero, eligendo vt potiſſimos. Vnde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem ſtudia. Sed quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat. agmen legionum, alæ cohorteſq́; præueniebãt. Ex ipſa vrbe haud ſpernenda manus, quinque prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cum legione prima, ac deforme inſuper auxilium, duo millia gladiatorum, ſed per ciuilia arma etiam ſeueris ducibus vſurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cùm Veſtricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmiſſus: quoniam prima conſiliorum fruſtra ceciderant, tranſgreſſo iam alpes Cæcina, quem ſiſti inter Gallias poſſe ſperauerat. Ipſum Othonem comitabantur ſpeculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani è prætorio, claſſicorum ingens numerus. Nec illi ſegne aut corruptum luxu iter. ſed lorica ferrea vſus, & ante ſigna pedeſter, horridus, incomtus, famæq́; diſſimilis. Blandiebatur cœptis fortuna, poſſeſſa per mare & naues maiore Italiæ parte, penitus vſque ad initium maritimarum alpium. quibus tentandis aggrediendæq́; prouinciæ Narbonenſi Suedium Clementem, Antonium Nouellum, Aemylium Pacenſem duces dederat. Sed Pacenſis per licentiam militum victus, Antonio Nouello nulla auctoritas. Suedius Clemens ambitioſè imperium regebat, vt aduerſus modeſtiam diſciplinæ corruptus, ita prœliorum auidus. Non Italia adiri, nec loca ſedéſque patriæ videbantur: tanquam externa litora & vrbes hoſtium vrere, vaſtare, rapere, eo atrocius quòd nihil vſquam prouiſum aduerſum metus. pleni agri, apertæ domus. occurſantes domini iuxta coniuges & liberos, ſecuritate pacis, & belli malo circumueniebantur. Maritimas tum

alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente, nec deeſt iuuentus, arcere prouinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæſi diſiectiq; montani, vt quibus temerè collectis, non caſtra non ducem noſcitantibus, neque in victoria decus eſſet, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil prædæ, inopes agreſtes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum. ſed calamitatibus inſontium expleta auaritia. Auxit inuidiã præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cùm ſimul pecuniam occultari milites credidiſſent, eoq; per cruciatus interrogarent vbi filium occuleret, vterum oſtendens, latere reſpondit. Nec vllis deinde tortoribus, aut morte, conſtantiã vocis egregiæ mutauit. Imminere prouinciæ Narbonenſi, in verba Vitellij adactæ, claſſem Othonis, Fabio Valenti trepidi nuntij attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, vniuerſam Treuerorũ alam, cũ Iulio Claſſico præfecto miſit. è quibus pars in colonia Foroiulienſi retenta: ne omnibus copiis in terreſtre iter verſis, vacuo mari claſſis acceleraret. Duodecim equitũ turmæ & lecti è cohortibus aduerſus hoſtem iere: quibus adiuncta Ligurũ cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonij nondum ſub ſignis. Nec mora prœlio: ſed acie ita inſtructa, vt pars claſſicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exſurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci prætorianus miles expleret, in ipſo mari vt annexa claſſis & pugnæ parata, conuerſa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani quibus minor peditum vis, in equite robur, alpinos proximis iugis, cohortes denſis ordinibus poſt equitem locant. Treuerorum turmæ obtulere ſe hoſti incautè, cùm exciperet contrà veteranus miles, ſimul à latere ſaxis vrgeret apta ad iaciendum paganorum manus, qui ſparſi inter milites ſtrenui ignauiq; in victoria idem audebant. Additus perculſis terror, inuecta

inuecta in terga pugnantium claſſe. Ita vndique clauſi. Deletæq́; omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuiſſet obſcurum noctis, obtentui fugiẽtibus. Nec Vitelliani quanquã victi quieuere: accitis auxiliis, ſecutum hoſtem, ac ſucceſſu rerum ſecordiùs agentem inuadunt. cæſi vigiles, perrupta caſtra, trepidatum apud naues, donec ſidente paulatim metu, occupato iuxtà colle defenſi, mox irrupere. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, ſuſtentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidẽ incruenta victoria fuit, quorum improuidè ſecutos conuerſi equites circumuenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc claſſis, inde equites ſubitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonenſis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ reuertere. Corſicam ac Sardiniam ceteraſq́; proximi maris inſulas, fama victricis claſſis in partibus Othonis tenuit. Sed Corſicam propè afflixit Decimi Pacarij procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in ſumma profutura, ipſi exitioſa. Nanq; Othonis odio iuuare Vitellium Corſorum viribus ſtatuit, inani auxilio etiam ſi proueniſſet. Vocatis principibus inſulæ, conſilium aperit. Et contradicere auſos Claudiũ Phirrhicum trierarchum liburnicarum ibi nauium, Quinctiũ Certum equitem Romanum, interfici iubet. quorum morte exterriti qui aderant, ſimul ignara & alieni metus ſocia imperitorum turba, in verba Vitellij iurauere. Sed vbi dilectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occepit, laborem inſolitum peroſi, infirmitatem ſuam reputabant. Inſulam eſſe quam incolerent, & longè Germaniam vireſq́; legionum: direptos vaſtatoſq́; claſſe etiam quos cohortes alæq́; protegerent. Et auerſi repentè animi, nec tamen aperta vi: aptum tempus inſidiis legere. Digreſſis qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilij inops balneis interficitur. Trucidati & comites. Capita, vt hoſtium, ipſi interfectores ad Othonẽ tulere. Neq; eos aut Otho præmio affecit,

aut puniuit Vitellius, in multa colluuie rerum maioribus flagitiis permixtos. Aperuerat iam Italiam, bellumq́; tranſmiſerat, vt ſuprà memorauimus, ala Syllana, nullo apud quenquã Othonis fauore, nec quia Vitellium mallent, ſed longa pax ad omne ſeruitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incurioſos. Florentiſsimum Italiæ latus, quantum inter Padum alpesq́; camporum & vrbium, armis Vitellij (nanque & præmiſſæ à Cæcina cohortes aduenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille claſsici inter Placentiam Ticinumq́;: quo ſucceſſu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batauos Tranſrhenanosq́; Padus ipſe, quem contra Placentiam tranſgreſsi, raptis quibuſdam exploratoribus ita ceteros terruere, vt adeſſe omnem Cæcinæ exercitum trepidi ac falſi nuntiarent. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) nec dum veniſſe Cæcinam, & ſi propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui obiicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis ſignis vexilliſq́; ruere, & retinẽti duci tela intentare, ſpretis centurionibus tribuniſq́; prouidentiam ducis laudantib. qui pro Othone & accitum Cæcinam clamitabãt. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle ſimulans, quo plus auctoritatis ineſſet conſiliis, ſi ſeditio miteſceret. Poſtquam in conſpectu Padus, & nox appetebat, vallari caſtra placuit. Is labor vrbano militi inſolitus contudit animos. Tum vetuſtiſsimus quiſque caſtigare credulitatẽ ſuam, metũ ac diſcrimen oſtendere, ſi cum exercitu Cæcina patentibus cãpis tam paucas cohortes circumfudiſſet. Iamq́; totis caſtris modeſti ſermones, & inſerentibus ſe centurionibus tribuniſq́;, laudare prouidentiã ducis: quòd coloniã virium & opum validam, robur ac ſedem bello legiſſet. Ipſe poſtremò Spurinna non tã culpã exprobrans, quàm rationes

oſtendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiã reduxit, minus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres prouiſa parataq́ non arma modò, ſed obſequiũ & parendi amor, quod ſolum illis partibus defuit cùm virtutis haud pœniteret. At Cæcina velut relicta poſt alpes ſæuitia ac licentia, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius municipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quòd verſicolore ſagulo, brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Vxorem quoq; eius Saloninam, quãquam in nullius iniuriam inſigni equo oſtroq́ veheretur, tanquam læſi grauabantur. Inſita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumq́ fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo videre. Cæcina Padum tranſgreſſus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promiſſa, iiſdem petitus, poſtquam pax & concordia ſpecioſis & irritis nominibus iactata ſunt, conſilia curasq́ in oppugnationem Placẽtiæ magno terrore vertit, gnarus vt initia belli prouenissent famam in cetera fore. Sed primus dies impetu magis quàm veterani exercitus artibus tranſactus. Aperti incautiq́ muros ſubiere, cibo vinoq́ prægraues. In eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus ſitum extra muros conflagrauit, ſiue ab oppugnatoribus incenſum, dum faces & glandes ac miſſilem ignem in obſeſſos iaculantur: ſiue ab obſeſſis, dum regerunt. Municipale vulgus pronum ad ſuſpiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, à quibuſdam vicinis coloniis inuidia æmulatione, quòd nulla in Italia moles tam capax foret. quocunque caſu acciderat, dum atrociora metuebantur, in leui habitum: reddita ſecuritate, tanquam nihil grauius pati potuiſſent, mærebant. Ceterum multo ſuorum cruore pulſus Cæcina. Et nox parãdis operibus aſſumpta. Vitelliani pluteos crateſq́ & vineas ſuffodiendis muris protegendiſq́ oppugnatoribus, Othoniani ſudes & immenſas lapidum ac plumbi æriſq́ moles, perfrin-

gendis operibus, obruendiſq́; hoſtibus expediunt. Vtrinq; pudor, vtrinq; gloria, & diuerſæ exhortationes, hinc legionum & Germanici exercitus robur, inde vrbanæ militiæ & prætoriarū cohortium decus attollentium. Illi vt ſegnem ac deſidem, & circo ac theatris corruptū militem, hi peregrinum & externum increpabant. ſimul Othonem ac Vitellium celebrantes culpanteſq́;, vberioribus inter ſe probris, quàm laudibus ſtimulabantur. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis viriſq́; campi, denſum legionum agmē, ſparſa auxiliorum manus, altiora murorum ſagittis aut ſaxis inceſſere, neglecta aut æuo fluxa cominus aggredi. Ingerunt deſuper Othoniani pila librato magis & certo ictu, aduerſus temerè ſubeuntes cohortes Germanorum cantu truci, & more patrio nudis corporibus ſuper humeros ſcuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus ſubruit muros, inſtruit aggerem, molitur portas. Contrà prætoriani diſpoſitos ad id ipſum molares ingenti pondere ac fragore prouoluunt. pars ſubeuntium obruti: pars confixi, & exſangues aut laceri, cùm augeret ſtragem trepidatio, eoq́; acrius è mœnibus vulnerarentur, rediere infracta partium fama. Et Cæcina fama & pudore cœptæ temerè oppugnationis, ne irriſus ac vanus iiſdem caſtris aſſideret, traiecto rurſus Pado Cremonam petere intendit. Tradidere ſe abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus claſſicis, & Iulius Briganticus cum paucis equitum. hic præfectus alæ in Batauis genitus, ille primipilaris & Cæcinæ haud alienus, quòd ordines in Germania duxerat. Spurinna comperto itinere hoſtium, defenſam Placentiam, quæq́; acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffiſus paucitati cohortium, ne longius obſidium & vim Germanici exercitus parum tolerarent. Vbi pulſum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægrè coërcitam legionem & pugnandi ardore vſq; ad ſeditionem progreſſam Bedriaci

ſiſtit.

ſiſtit. Inter Veronam Cremonamq; ſitus eſt vicus, duabus iã Romanis cladibus notus, infauſtuſq;. Iiſdem diebus à Martio Macro haud procul Cremona proſperè pugnatum. Namque promtus animi Martius tranſuectos nauibus gladiatores in aduerſam Padi ripam repentè effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæſi qui reſtiterant. Sed repreſſus vincentium impetus, ne nouis præſidiis firmati hoſtes fortunam prœlij mutarent. Suſpectum id Othonianis fuit, omnia, quæcunq; facta, prauè æſtimãtibus. Certatim vt quiſq; animo ignauus, procax ore, Annium Gallum & Suetonium Paullinum & Marium Celſum (nam eos Otho quoq; præfecerat) variis criminibus inceſſerant. Acerrima ſeditionũ ac diſcordiæ incitamenta interfectores Galbæ, ſcelere & metu vecordes, miſcere cuncta, modò palàm turbidis vocibus, modò occultis ad Othonem litteris. qui humillimo cuiq; credulus, bonos metuens, trepidabat, rebus proſperis incertus, & inter aduerſa melior. Igitur Titianum fratrem accitum bello præpoſuit. Interea Paullini & Celſi ductu res egregiè geſtæ. Angebant Cæcinã, nequid ſuam omnia cœpta, & ſeneſcens exercitus ſui fama. pulſus Placentia, cæſis nuper auxiliis, etiam per concurſum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prœlia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam auidius quàm conſultius properabat. Ad duodecimum à Cremona, locus Caſtrorum vocatur, ferociſſimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos imponit. equites procedere longiùs iuſſit, & irritato prœlio ſponte refugi, feſtinationem ſequentiũ elicere, donec inſidiæ coorirentur. Proditum id Othonianis ducibus. & curam peditum Paullinus, equitum Celſus, ſumſere. Tertiæ decimæ legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in ſiniſtro locantur. Aggerem viæ tres prætoriæ cohortes artis ordinibus obtinuere. Dextra fronte prima legio inceſſit, cum duabus vexilla-

ribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos è prætorio auxiliisq́ mille equites, cumulus proſperis aut ſubſidium laborantibus, ducebantur. Antequam miſcerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celſus doli prudens, repreſſit ſuos. Vitelliani temerè exſurgẽtes cedente ſenſim Celſo longiùs ſecuti, vltrò in inſidias præcipitantur. nam à lateribus cohortes legionum, aduerſa fronte, & ſubito diſcurſu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non ſtatim à Suetonio Paullino pediti datum. Contator natura, & cui cauta potius conſilia cum ratione, quàm proſpera ex caſu placerent, compleri foſſas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, ſatis citò incipi victoriã ratus, vbi prouiſum foret ne vincerentur. Ea contatione ſpatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum impeditas refugiẽdi. Et modica ſilua adhærebat, vnde rurſus auſi, promtiſſimos prætorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes impigrè pro Othone pugnã ciens. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hoſtium acie, verſi in fugam etiam qui ſubueniebant. Nam Cæcina non ſimul cohortes, ſed ſingulas acciuerat: quæ res in prœlio trepidationem auxit, cùm diſperſos nec vſquam validos pauor fugientium abriperet. Orta & in caſtris ſeditio, quòd non vniuerſi ducerentur. Vinctus præfectus caſtrorũ Iulius Gratus, tanquam fratri apud Othonem militanti proditionẽ ageret, cùm fratrẽ eius Iulium Frontonem tribunum Othoniani ſub eodem crimine vinxiſſent. Ceterùm ea vbique formido fuit, apud fugientes, occurſantes, in acie, pro vallo, vt deleri cum vniuerſo exercitu Cæcinam potuiſſe, ni Suetonius Paullinus receptui ceciniſſet, vtriſque in partibus percrebruerit. Timuiſſe ſe Paullinus ferebat, tantum inſuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens è caſtris feſſos aggrederetur, perculſis nullum retro ſubſidiũ foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus aduerſo rumore fuit. Haud perinde damnum Vitellianos in metũ compulit quàm ad modeſtiam compoſuit: nec

ſolum

ſolum apud Cæcinam, qui culpam in militem conferebat, ſeditioni magis quàm prœlio paratum: ſed Fabij quoq; Valentis copiæ, iam enim Ticinum venerat, poſito hoſtium contemtu, & recuperandi decoris cupidine, reuerentius & æqualius duci parebant. Grauis alioquin ſeditio exarſerat, quam altiori initio (neq; enim rerum à Cæcina geſtarum ordinem interrumpi oportuerat) repetã. Cohortes Batauorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digreſſas, cùm Britanniam peterent, audito Vitellij motu in ciuitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas rettulimus, ſuperbè agebant, vt cuiuſq; legionis tentoria acceſſiſſent, coërcitos à ſe quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atq; omnem belli fortunam in ipſorum manu ſitam iactantes. Contumelioſum id militibus, acerbum duci, corrupta iurgiis aut rixis diſciplina. Ad poſtremum Valens è petulantia etiam perfidiam ſuſpectabat. Igitur nuntio allato pulſam Treuerorum alam Tungroſq; à claſſe Othonis, & Narbonenſem Galliam circumiri, ſimul cura ſocios tuendi, & militari aſtu, cohortes turbidas, ac ſi vnà forent præualidas, diſpergendi, partem Batauorũ ire in ſubſidiũ iubet. Quod vbi auditum, vulgatumq́;, mærere ſocij, fremere legiones, orbari ſe fortiſſimorũ virorum auxilio. veteres illos & tot bellorum victores, poſtquam in conſpectu ſit hoſtis, velut ex acie abduci. ſi prouincia vrbe & ſalute imperij potior ſit, omnes illuc ſequerentur: ſin victoriæ ſanitas, ſuſtentaculũ, columen in Italia verteretur, non abrumpendos vt corpori validiſſimos artus. Hæc ferociter iactando, poſtquam immiſſis lictoribus Valens coërcere ſeditionem cœptabat, ipſum inuadunt, ſaxa iaciunt, fugientem ſequuntur. Spolia Galliarum & Vienneſium aurum & pretia laborum ſuorum occultare clamitantes, direptis ſarcinis, tabernacula ducis, ipſamq́; humum pilis & lanceis rimabantur. nam Valens ſeruili veſte apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus caſtrorum, deflagrante paulatim ſeditione addit conſi-

 lium,

lium, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti: & id ipſum quòd nemo regeret pauentes, ſilentio, patientia, poſtremò precibus ac lacrymis veniam quærebant. Vt verò deformis & flens, & præter ſpem incolumis Valens proceſſit, gaudium, miſeratio, fauor: verſi in lætitiam (vt eſt vulgus vtroque immodicum) laudantes gratantéſque circumdatum aquilis ſignisq́ in tribunal ferunt. Ille vtili moderatione non ſupplicium cuiuſquam popoſcit: ac ne diſſimulans ſuſpectior foret, paucos incuſauit: gnarus ciuilibus bellis plus militibus quàm ducibus licere. Munientibus caſtra apud Ticinum de aduerſa Cæcinæ pugna allatum, & propè renouata ſeditio, tanquam fraude & contationibus Valentis prœlio defuiſſent. Nolle requiem, non exſpectare ducem, anteire ſigna, vrgere ſigniferos. rapido agmine Cæcinæ iungũtur. Improſpera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: expoſitos ſe tanto pauciores integris hoſtium viribus querebantur, ſimul in ſuam excuſationem & aduentãtium robur per adulationem attollentes, ne vt victi & ignaui deſpectarentur. Et quanquam plus virium, propè duplicatus legionum auxiliorumq́ numerus erat Valenti, ſtudia tamen militum in Cæcinam inclinabant, ſuper benignitatem animi quæ promtior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani fauore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina vt fœdum & maculoſum: ille vt vanum ac tumidum, irridebant. Sed condito odio, eandem vtilitatem fouere, crebris epiſtolis ſine reſpectu veniæ probra Othoni obiectantes, cùm duces partiũ Othonis quamuis vberrima conuiciorum in Vitellium materia abſtinerent. Sanè ante vtriuſque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitioſiſſimam, meruere, minus Vitellij ignauæ voluptates quàm Othonis flagrãtiſſimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ. Contrà illi initium belli nemo imputabat.

Vitellius ventre & gula ſibi ipſi hoſtis. Otho luxu, ſæuitia, audacia, Reip. exitioſior ducebatur. Coniunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla vltrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho conſultauit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus dignum fama ſua ratus, qua nemo illa tempeſtate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli cenſere, feſtinationē hoſtibus, moram ipſis vtilem diſſeruit. Exercitum Vitellij vniuerſum aduenisse: nec multum virium à tergo, quoniam Galliæ tumeāt, & deſerere Rheni ripam irrupturis tam infeſtis nationibus non conducat. Britannicum militem hoſte & mari diſtineri: Hiſpanias armis non ita redundare: prouinciam Narbonenſem incurſu claſſis, & aduerſo prœlio contremuiſſe: clauſam alpibus & nullo maris ſubſidio Tranſpadanam Italiam, atq; ipſo tranſitu exercitus vaſtatam: non frumentum vſquam exercitui, nec exercitum ſine copiis retineri poſſe. Iam Germanos, quod genus militū apud hoſtes atrociſſimum ſit, tracto in æſtatem bello, fluxis corporibus mutationem ſoli cæliq; haud toleraturos. Multa bella impetu valida, per tædia et moras euanuiſſe. Contrà ipſis omnia opulenta & fida: Pannoniam, Mœſiam, Dalmatiā, Orientem cum integris exercitibus: Italiam & caput rerum vrbem, ſenatumq; & populum nunquā obſcura nomina & ſi aliquando obumbrentur: publicas priuatasq; opes, & immenſam pecuniam inter ciuiles diſcordias ferro validiorē: corpora militum aut Italiæ ſueta, aut æſtibus. Obiacere flumen Padum, tutas viris murisq; vrbes, è quibus nullā hoſti ceſſuram, Placentiæ defenſione exploratū: proinde duceret bellū. Paucis diebus quartamdecimā legionē magna ipſam fama cū Mœſiacis copiis affore. Tū rurſus deliberaturū, & ſi prœlium placuiſſet, auctis viribus certaturos. Accedebat ſententiæ Paullini Marius Celſus. Idē placere Annio Gallo paucos ante dies lapſu equi afflicto, miſſi qui conſiliū eiꝰ ſciſcitarētur, rettulerant. Otho pronus ad decertandū. Frater

eius

eius Titianus,& præfectus prætorij Proculus,imperitia properantes, fortunam & deos & numen Othonis adeſſe conſiliis, affore conatibus teſtabantur. neu quis obuiam ire ſententiæ auderet, in adulationem conceſſerant. Poſtquam pugnari placitum, intereſſe pugnæ imperatorem, an ſeponi melius foret, dubitauere. Paullino & Celſo iam non aduerſantibus ne principem obiectare periculis viderentur, idem illi deterioris conſilij auctores perpulere, vt Brixellum concederet,ac dubiis præliorum exemtus,ſummæ rerum & imperij ſe ipſum reſeruaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. Nanque & cum ipſo prætoriarum cohortium & ſpeculatorum equitumq́; valida manus diſceſſit, & remanentium fractus animus, quando ſuſpecti duces, & Otho cui vni apud militem fides, dum & ipſe non niſi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat crebris vt in ciuili bello transfugiis, & exploratores cura diuerſa ſciſcitandi, ſua non occultabant. Quieti intentiq́; Cæcina ac Valens quando hoſtis imprudentia rueret, quod loco ſapientiæ eſt,alienam ſtultitiam opperiebantur, inchoato ponte tranſitum Padi ſimulantes, aduerſus oppoſitam gladiatorum manum. ac ne ipſorum miles ſegne otium tereret, naues pari inter ſe ſpatio validis vtrinq; trabibus cõnexæ aduerſum in flumen dirigebantur, iactis inſuper anchoris quæ firmitatẽ pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabãt, vt augeſcente flumine, inoffenſus ordo nauium attolleretur. Claudebat põtem impoſita turris,& in extremã nauem educta,vnde tormentis ac machinis hoſtes propulſarentur. Othoniani in ripa turrim ſtruxerant, ſaxaq́; & faces iaculabantur. Et erat inſula amne medio,in quam gladiatores nauibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac fortè plures transgreſſos, completis liburnicis per promtiſſimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neq; ea conſtantia gladiatoribus ad prœlia quæ militibus,nec perinde nutãtes è nauibus,quàm

ſtabili

ſtabili gradu è ripa vulnera dirigebant. Et cùm variis trepidantium inclinationibus immixti remiges propugnatoréſque turbarentur, deſilire in vada vltrò Germani, retentare puppes, ſcandere foros, aut cominus mergere. quæ cuncta in oculis vtriuſq; exercitus, quãto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani cauſſam auctoremq́; cladis deteſtabantur. Et prælium quidem abruptis quæ ſuperfuerant nauibus, fuga diremptum. Macer ad exitium poſcebatur. Iamq́; vulneratum eminus lãcea, ſtrictis gladiis inuaſerant, cum intercurſu tribunorũ centurionumq́; protegitur. Nec multo pòſt Veſtricius Spurinna iuſſu Othonis, relicto Placentiæ modico præſidio, cum cohortibus ſubuenit. Dein Flauium Sabinum conſulem deſignatum Otho rectorem copiis miſit, quibus Macer præfuerat, læto milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras ſeditiones, tam infeſtam militiam aſpernantibus. Inuenio apud quoſdam auctores, pauore belli, ſeu faſtidio vtriuſque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noſcebantur, dubitaſſe exercitus, num poſito certamine, vel ipſi in medium conſultarent, vel ſenatui permitterent legere imperatorem. Atque eò duces Othonianos ſpatium ac moras ſuaſiſſe, præcipuè Paullinum: quòd vetuſtiſſimus conſularium, & militia clarus, gloriam nomenq́; Britannicis expeditionibus meruiſſet. Ego vt cõceſſerim apud paucos tacito voto quietem pro diſcordia, bonum & innocentem principem pro peſſimis ac flagitioſiſſimis expetitum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, ſperaſſe corruptiſſimo ſæculo tantã vulgi moderationem reor, vt qui pacem belli amore turbauerant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribuſq; diſſonos, in hunc conſenſum potuiſſe coaleſcere: aut legatos ac duces magna ex parte luxus, egeſtatis, ſcelerum ſibi conſcios, niſi pollutum obſtrictumq́; meritis ſuis principẽ paſſuros. Vetus ac iam pridem inſita mortalibus potentiæ cupido cum imperij magnitudine adoleuit, erupitq́;. Nam rebus modicis æqua-

litas

litas facilè habebatur. ſed vbi ſubacto orbe, & æmulis vrbibus regibúſue exciſis, ſecuras opes cõcupiſcere vacuum fuit, prima inter patres plebémque certamina exarſere. Modò turbulenti tribuni, modò conſules præualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infima, C. Marius, & nobilium ſæuiſsimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Poſt quos Gn. Pompeius occultior non melior. Et nunquam poſtea niſi de principatu quæſitum. Non diſceſſere ab armis in Pharſalia ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonis ac Vitellij exercitus ſponte poſituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eadem ſcelerum cauſſæ in diſcordiam egere. Quòd ſingulis velut ictibus tranſacta ſunt bella, ignauia principum factum eſt. Sed me veterum nouorúmq; morum reputatio longius tulit. Nunc ad rerũ ordinem venio. Profecto Brixellum Othone, honor imperij penes Titianum fratrem, vis ac poteſtas penes Proculum præfectum. Celſus & Paullinus, cùm prudentia eorum nemo vteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur. Tribuni centurionéſque ambigui, quòd ſpretis melioribus, deterrimi valebant. Miles alacer, qui tamẽ iuſſa ducum interpretari quàm exſequi mallet. Promoueri ad quartum à Bedriaco caſtra placuit, adeò imperitè, vt quanquam verno tempore anni, & tot circum amnibus, pænuria aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per litteras flagitante, vt maturarẽt: militibus, vt imperator pugnæ adeſſet poſcentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri poſtulabant. Nec perinde diiudicari poteſt quid optimum factu fuerit, quàm peſsimum fuiſſe quod factum eſt. Non vt ad pugnam, ſed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Adduæ fluminum XVI. inde milium ſpatio diſtantes petebant. Celſo & Paullino abnuentibus, militem itinere feſſum, ſarcinis grauem, obiicere hoſti, non admiſſuro quo minus expeditus & vix quattuor milia paſſuum pro-

progreſſus, aut incompoſitos in agmine, aut diſperſos, & vallum moliẽtes aggrederetur. Titianus & Proculus, vbi conſiliis vincerentur, ad ius imperij tranſibant. Aderat ſanè citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita ducum ſegnitia rem in diſcrimen mitti iubebat, æger mora & ſpei impatiens. Eadem die ad Cæcinam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni colloquium eius poſtulãtes venerunt. Audire condiciones, ac reddere parabat, cũ præcipites exploratores adeſſe hoſtem nũtiauere. Interruptus tribunorum ſermo. eoq́; incertum fuit, inſidias, an proditionem, vel aliquod honeſtum conſilium cœptauerint. Cæcina dimiſſis tribunis, reuectus in caſtra, datum iuſſu Fabij Valentis pugnæ ſignum, & militem in armis inuenit. Dum legiones de ordine agminis ſortiũtur, equites prorupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi ſunt. ea ſtrictis mucronibus redire pulſos, & pugnam reſumere coëgit. Diſpoſita Vitellianarum legionum acie ſine trepidatione, & enim (quanquam vicino hoſte) aſpectus armorum denſis arbuſtis prohibebatur, apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infenſus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis vtrinque foſſis via quieto quoque agmini anguſta. Circumſiſtere alij, ſigna ſua quærere alij: incertus vndiq; clamor accurrentiũ, clamantiũ: & vt cuiq; audacia vel formido, in primam poſtremamúe aciem prorumpebant, vel reuehebãtur. Attonitas ſubito terrore mentes, falſum gaudium in languorẽ vertit, repertis qui deſciuiſſe à Vitellio exercitũ ementirẽtur. Is rumor ab exploratoribus Vitellij diſperſus, an ipſa Othonis parte, ſeu dolo, ſeu fortè ſurrexerit, parum compertũ. Omiſſo pugnæ ardore Othoniani vltrò ſalutauere. & hoſtili murmure excepti, pleriſq; ſuorũ ignaris quæ cauſſa ſalutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hoſtium acies integris ordinibus, robore & numero præſtantior. Othoniani quanquam diſperſi, pauciores, feſſi, prœlium tamẽ

acriter

acriter ſumſere. Et per locos arboribus ac vineis impeditos, nō vna pugnæ facies. cominus, eminusq́; cateruis & cuneis concurrebant: in aggere viæ collato gradu, corporibus & vmbonibus niti, omiſſo pilorum iactu, gladiis & ſecuribus galeas loricaſq́; perrumpere, noſcentes inter ſe, ceteris conſpicui, in euentum totius belli certabant. Fortè inter Padum viámque, patēti campo duæ legiones congreſſæ ſunt: pro Vitellio Vnaetuiceſima, cui cognomen Rapaci, vetere gloria inſignis: è parte Othonis, prima Adiutrix, non antè in aciem deducta, ſed ferox & noui decoris auida. Primani ſtratis Vnaetuiceſimanorū principiis aquilam abſtulere. quo dolore accenſa legio, & impulit rurſus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima ſigna vexilláque ex hoſtibus rapuit. A parte alia, propulſa Quintanorum impetu tertia decima legio: circumuenti plurium accurſu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Cæcina ac Valens ſubſidiis ſuos firmabant. Acceſſit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis, fuſa gladiatorum manu, quam nauibus tranſuectam oppoſitæ cohortes in ipſo flumine trucidauerant. ita victores latus hoſtium inuecti. Et media acie perrupta, fugere paſſim Othoniani Bedriacum petentes. Immenſum id ſpatium. obſtructæ ſtrage corporum viæ. quo plus cædis fuit. neque enim ciuilibus prœliis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus & Licinius Proculus diuerſis itineribus caſtra vitauere. Vedium Aquilam tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconſultus pauor obtulit. Multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſeditioſorum & fugacium circumſtrepitur. Non probris non manibus abſtinent, deſertorem proditoremq́; increpant, nullo proprio crimine eius, ſed more vulgi ſuum quiſque flagitium aliis obiectantes. Titianum & Celſum nox iuuit, diſpoſitis iam excubiis, compreſſisq́; militibus, quos Annius Gallus precibus, conſilio, auctoritate flexerat, ne ſuper cladem aduerſæ pugnæ ſuiſmet ipſi cædibus ſæuirent. ſiue finis bello

veniſſet,

veniſſet, ſeu reſumere arma mallent, vnicum victis in conſenſu leuamentum. Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute ſe, ſed proditione victum fremebat. Ne Vitellianis quidem incruentam fuiſſe victoriam, pulſo equite, rapta legionis aquila: Supereſſe cum ipſo Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Mœſicas legiones: magnam exercitus partem Bedriaci remanſiſſe. hos certè nondum victos, & ſi ita ferret, honeſtius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pauidi, extrema deſperatione ad iram ſæpius quàm in formidinem ſtimulabantur. At Vitellianus exercitus ad quintum à Bedriaco lapidem conſedit, non auſis ducibus eodem die oppugnationem caſtrorum. Simul voluntaria deditio ſperabatur. Sed expeditis & tantum ad prœlium egreſſis, munimentum fuere arma & victoria. Poſtera die haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinantibus, miſſa legatione, apud duces Vitellianos dubitatum quo minus pacem concederent. Legati pauliſper retenti. ea res hæſitationem attulit, ignaris adhuc an impetraſſent. Mox remiſſa legatione patuit vallum. Tum victi victoreſq; in lacrymas effuſi, ſortem ciuilium armorum miſera lætitia deteſtantes. Iiſdem tentoriis alij fratrum, alij propinquorum vulnera fouebant. Spes & præmia in ambiguo: certa, funera & luctus. Nec quiſquam adeò mali expers, vt nõ aliquam mortem mæreret. Requiſitũ Orphidij legati corpus honore ſolito crematur. Paucos neceſſarij ipſorũ ſepeliuere. Ceterũ vulgus ſuper humũ relictum. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ nequaquã trepidus, & conſilij certus. Mæſta primũ fama, dein profugi è prœlio perditas res patefaciunt. Non exſpectauit militũ ardor vocem imperatoris. bonũ habere animum iubebant. ſupereſſe adhuc nouas vires, & ipſos extrema paſſuros, auſuroſq;. neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodã & inſtinctu flagrabant. qui procul aſtiterant, tendere manus, & proximi

prehenſare genua, promtiſſimo Plotio Firmo. Is prætorij præfectus, identidem orabat, ne fidiſſimum exercitum, ne optimè meritos milites deſereret: maiore animo tolerari aduerſa quàm relinqui: fortes & ſtrenuos etiam contra fortunam inſiſtere ſpei, timidos & ignauos ad deſperationem formidine properare. Quas inter voces vt flexerat vultum, aut indurauerat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum proprius Othonis miles, ſed præmiſſi Mœſia eandem obſtinationẽ aduentantis exercitus, legiones Aquileiam ingreſſas, nuntiabant: vt nemo dubitet potuiſſe renouari bellum atrox, lugubre, incertum victis & victoribus. Ipſe verſus à conſiliis belli,

Hunc, inquit, animum, hanc virtutem veſtram vltrò periculis obiicere, nimis grande vitæ meæ pretiũ puto. Quanto plus ſpei oſtenditis, ſi viuere placeret, pulchrior mors erit. Experti inuicẽ ſumus ego ac fortuna. ne tempus cõputaueritis, difficilius eſt temperare felicitati qua te non putes diu vſurũ. Ciuile bellum à Vitellio cœpit, & vt de principatu certaremus armis initium illic fuit. ne pluſquam ſemel certemus, penes me exemplum erit. Hinc Othonẽ poſteritas æſtimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis. mihi non vltione neq; ſolatiis opus eſt. Alij diutius imperium tenuerunt, nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, ſterni rurſus, & Reip. eripi patiar? Eat hic mecum animus. tanquam perituri pro me fueritis. Sed eſte ſuperſtites, nec diu moremur, ego incolumitatem veſtram, vos conſtantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignauiæ eſt. præcipuum deſtinationis meæ documentum habete, quòd de nemine queror. Nam incuſare deos vel homines, eius eſt, qui viuere velit. Talia locutus, vt cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irent properè, neu remorando iram victoris aſperarent, iuuenes auctoritate, ſenes precibus monebat, placidus ore, intrepidus verbis intẽpeſtiuas ſuorũ lacrymas coërcens. Dari naues ac vehicula abeuntibus iubet. libellos

epiſtolaſq; ſtudio erga ſe, aut Vitellium contumeliis, inſignes abolet. Pecunias diſtribuit parcè, nec vt periturus. Mox Saluium Cocceianum fratris filium primâ iuuenta trepidum & mærentem, vltrò ſolatus eſt, laudando pietatem eius; caſtigando formidinem. An Vitellium tam immitis animi fore, vt pro incolumi tota domo, ne hanc quidem ſibi gratiam redderet? Mereri ſe feſtinato exitu clementiam victoris. Non enim vltima deſperatione, ſed poſcente prœlium exercitu, remiſiſſe Reipub: nouiſſimum caſum. Satis ſibi nominis, ſatis poſteris ſuis nobilitatis quæſitum: Poſt Iulios, Claudios, Seruios, ſe primum in familiam nouam imperium intuliſſe: Proinde erecto animo capeſſeret vitam; neu patruum ſibi Othonem fuiſſe; aut obliuiſceretur vnquam, aut nimium meminiſſet.

Poſt quæ dimotis omnibus, paulum requieuit: atq; illum iam ſupremas curas agentem repens tumultus auertit, nuntiata conſternatione ac licentia militum: nanque abeuntibus exitium minitabantur, atrociſſima in Verginium vi, quem clauſâ domo obſidebant. increpitis ſeditionis auctoribus regreſſus, vacauit abeuntium alloquiis, donec omnes inuiolati digrederentur. Veſperaſcente die, ſitim hauſtu gelidæ aquæ ſedauit: Tum allatis pugionibus, cùm vtrunq; tentaſſet; alterum capiti ſubdit: Et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, vtq; affirmatur, non inſomnem egit. Luce primâ in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis ingreſſi liberti, ſeruiq;, & Plotius Firmus prætorij præfectus, vnum vulnus inuenere. Funus maturatum: ambitioſis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. Tulere corpus prætoriæ cohortes, cùm laudibus & lacrymis, vulnus manúſque eius exoſculantes. Quidam militum iuxta rogum interfecere ſe, non noxa neque ob metum, ſed æmulatione decoris, & caritate principis. Ac poſtea promiſcuè Bedriaci, Placentiæ, aliis in caſtris celebratum id genus mortis. Othoni ſepulcrum exſtructum eſt modicum & manſurum. Hunc vitæ finem

habuit ſeptimo & triceſimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater conſularis, auus prætorius, maternum genus impar, nec tamen indecorum. pueritia ac iuuenta qualem monſtrauimus. duobus facinoribus altero flagitioſiſſimo, altero egregio, tantundem apud poſteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Vt conquirere fabuloſa & fictis oblectare legentium animos procul grauitate cœpti operis crediderim, ita vulgatis traditiſq; demere fidem non auſim. Die quo Bedriaci certabatur, auem inuſitata ſpecie apud Regium Lepidum celebri luco conſediſſe, incolæ memorant, nec deinde cœtu hominũ aut circumuolitantiũ alitum territã pulſamúe, donec Otho ſe ipſe interficeret: tum ablatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finemq; miraculi cũ Othonis exitu competiſſe. In funere eius nouata luctu ac dolore militũ ſeditio. nec erat qui coërceret. Ad Verginium verſi, modò vt reciperet imperium, nunc vt legatione apud Cæcinam ac Valentẽ fungeretur, minitantes orabant. Verginius per auerſam domus portam furtim digreſſus, irrumpentes fruſtratus eſt. Earum quæ Brixelli egerant, cohortiũ preces Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem per Flauium Sabinum iis copiis quibus præfuerat. Poſito vbiq; bello, magna pars ſenatus extremum diſcrimen adiit, profecta cum Othone ab vrbe, dein Mutinæ relicta. illuc de aduerſo prœlio allatum. Sed milites vt falſum rumorem aſpernãtes, quòd infenſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cuſtodire: ſermones, vultum habitumq; trahere in deterius. conuiciis poſtremò ac probris cauſſam & initium cædis quærebant, cùm alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne præualidis iam Vitellij partibus contanter excepiſſe victoriã crederentur. Ita trepidi & vtrinq; anxij coëunt. nemo priuatim expedito conſilio, inter multos ſocietate culpæ tutior. Onerabat pauentiũ curas ordo Mutinenſis, arma & pecuniã offerendo, appellabatq; Patres Conſcriptos intẽpeſtiuo honore. Notabile iur-

gium

giũm inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellũ Eprium vt ambigua diſſerentẽ inuaſit. Nec ceteri ſententias aperiebant. Sed inuiſum memoria delationũ expoſitumq́; ad inuidiã Marcelli nomẽ irritauerat Cæcinã, vt nouus adhuc, & in ſenatũ nuper adſcitus magnis inimicitiis clareſceret. Moderatione meliorũ diremti. Et rediere omnes Bononiam, rurſus conſultaturi. Simul medio temporis plures nuntij ſperabantur. Bononiæ diuiſis per itinera qui recentiſsimum quemq́; percontarentur, interrogatus Othonis libertus cauſſam digreſſus, habere ſe ſuprema eius mandata reſpondit. Ipſum viuentem quidem relictum, ſed ſola poſteritatis cura, & abruptis vitæ blandimentis. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atq; omniũ animi in Vitelliũ inclinauere. Intererat conſiliis frater eius L. Vitellius, ſeq́; iam adulantibus offerebat, cùm repentè Cenus libertus Neronis, atroci mẽdacio vniuerſos perculit, affirmans ſuperuentu XIIII. legionis, iunctis à Brixello viribus, cæſos victores, verſam partium fortunam. Cauſſa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebãtur, lætiore nuntio reualeſcerent. Et Cenus quidem rapidus in vrbem vectus, paucos poſt dies iuſſu Vitellij pœnas luit. Senatorum periculum auctũ credentibus Othonianis militibus vera eſſe quæ afferebantur. Intendebat formidinem quòd publici conſilij facie, diſceſſum Mutina, deſertæq́; partes forent. Nec vltrà in commune congreſsi, ſibi quiſq; conſuluere, donec miſſæ à Fabio Valente epiſtolæ demerent metum. Et mors Othonis quo laudabilior, eo velocius audita. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more ſpectabantur: vt ceſsiſſe vita Othonem & à Flauio Sabino præfecto vrbis, quod erat in vrbe militum ſacramento Vitellij adactum, certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plauſere: populus cum lauru ac floribus Galbæ imagines circum templa tulit, congeſtis in modum tumuli coronis iuxta lacum Curtij, quem locum Galba moriens ſanguine infecerat. In ſenatu, cuncta longis aliorũ principatibus

compoſita, ſtatim decernuntur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes grateſq; & miſſa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabij Valentis epiſtolæ ad conſules ſcriptæ, haud immoderatæ. Gratior Cæcinæ modeſtia fuit, quòd non ſcripſiſſet. Ceterùm Italia grauius atque atrocius quàm bello afflictabatur. Diſperſi per municipia & colonias Vitelliani, ſpoliare, rapere, vi & ſtupris polluere, in omne fas nefáſque auidi, aut venales, non ſacro, non profano abſtinebant. Et fuere qui inimicos ſuos ſpecie militum interficerent. Ipſiq; milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut ſi repugnatum foret, ad excidium deſtinabant, obnoxiis ducibus, & prohibere non auſis. Minus auaritiæ in Cæcina, plus ambitionis. Valens ob lucra & quæſtus infamis, eoq; alienæ etiam culpæ diſſimulator. Iam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumq;, vis damnaq; & iniuria, ægrè tolerabantur. Interim Vitellius victoriæ ſuæ neſcius, vt ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, feſtinatis per Gallias dilectibus vt remanentium legionum nomina ſupplerentur. Cura belli Hordeonio Flacco permiſſa. Ipſe è Britannico dilectu octo millia ſibi adiunxit. Et paucorum dierum iter progreſſus, proſperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidiſſe bellum accepit. Vocata concione virtutem militum laudibus cumulat. Poſtulante exercitu, vt libertum ſuum Aſiaticum equeſtri dignitate donaret, inhoneſtam adulationem compeſcuit. Dein mobilitate ingenij, quod palàm abnuerat, inter ſecreta conuiuij largitur, honorauitq; Aſiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitioſum. Iiſdem diebus acceſſiſſe partibus vtranq; Mauretaniam interfecto procuratore Albino, nuntij venere. Luceius Albinus à Nerone Mauretaniæ Cæſarienſi præpoſitus, addita per Galbã Tingitanæ prouinciæ adminiſtratione, haud ſpernendis viribus agebat. XVIII. cohortes, quinque alæ, ingens

Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. cæſo Galba in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hiſpaniæ anguſto freto diremtæ imminebat. Inde Cluuio Rufo metus, & decimam legionem propinquare litori, vt tranſmiſſurus iuſsit. Præmiſsi cẽturiones qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. Neque arduum fuit magna per prouincias Germanici exercitus fama. Spargebatur inſuper ſpreto procuratoris vocabulo, Albinum inſigne regis, & Iubæ nomen vſurpare. Ita mutatis animis, Aſinius Pollio alæ præfectus, è fidiſsimis Albino, & Feſtus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipſe Albinus dum è Tingitana prouincia Cæſarienſem Mauretaniam petit, appulſus litori, trucidatus. Vxor eius cùm ſe percuſſoribus obtuliſſet, ſimul interfecta eſt, nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. Breui auditu, quamuis magna tranſibat, impar curis grauioribus. Exercitũ itinere terreſtri pergere iubet. Ipſe Arare flumine deuehitur, nullo principali paratu, ſed vetere egeſtate conſpicuus, donec Iunius Blæſus Lugdunenſis Galliæ rector, genere illuſtri, largus animo & par opibus, circundaret principi miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipſo ingratus, quamuis odium Vitellius humilibus blanditiis velaret. Præſto fuere Lugduni victricium victarumq; partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli ſuæ circumpoſuit. Mox vniuerſum exercitum occurrere infanti filio iubet. Perlatum & paludamento opertũ ſinu retinens, Germanicum appellauit, cinxitq́; cunctis fortunæ Principalis inſignibus. Nimius honos inter ſecunda, rebus aduerſis in ſolatium ceſsit. Tum interfecti centuriones promtiſsimi Othonianorum, vnde præcipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones cõtactu, & aduerſus Germanicos milites inuidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum ac Licinium Proculum triſti mora ſqualidos tenuit, donec auditi, neceſſariis magis defenſionibus quàm honeſtis vterentur. Proditionẽ vltrò imputabant: ſpa-

tium longi ante prœlium itineris, fatigationem Othonianorũ, permixtum vehiculis agmen, ac pleraq; fortuita fraudi ſuæ aſſignantes. Et Vitellius credidit de perfidia, & fidem abſoluit. Saluius Titianus Othonis frater nullum diſcrimen adiit, pietate & ignauia excuſatus. Mario Celſo conſulatus ſeruatur. Sed creditum fama, obiectumq; mox in ſenatu Cæcilio Simplici, quòd eum honorem pecunia mercari, nec ſine exitio Celſi voluiſſet. Reſtitit Vitellius, deditq; poſtea conſulatum Simplici innoxium & inemtum. Trachalum aduerſus criminantes Galeria vxor Vitellij protexit.

Inter magnorum virorum diſcrimina (pudendum dictu) Maricus quidam è plebe Boiorum inſerere ſeſe fortunæ, & prouocare arma Romana, ſimulatione numinum auſus eſt. Iamq; aſſertor Galliarum & deus (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus hominũ, proximos Aeduorum pagos trahebat, cùm grauiſſima ciuitas electa iuuentute adiectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem diſiecit. Captus in eo prœlio Maricus, ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec ſpectante Vitellio interfectus eſt. Nec vltrà in defectores aut bona cuiuſquam ſæuitum.

Rata fuere eorum qui acie Othoniana ceciderant teſtamenta, aut lex inteſtatis. Prorſus ſi luxuriam temperaret, auaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido. Ex vrbe atque Italia irritamenta gulæ geſtabantur, ſtrepentibus ab vtroque mari itineribus. exhauſti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum. vaſtabãtur ipſæ ciuitates. degenerabat à labore ac virtute miles, aſſuetudine voluptatum, & contemtu ducis. Præmiſit in vrbem edictum, quo vocabulum Auguſti differret, Cæſaris non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret. Pulſi Italia mathematici. Cautum ſeuerè, ne equites Ro. ludo & arena polluerentur, Priores id principes pecunia & ſæpius vi perpulerant. Ac pleraque municipia & coloniæ æmulabantur corruptiſſimum quemque adoleſcentium

pretio illicere. Sed Vitellius aduentu fratris, & irrepentibus dominationis magiſtris, ſuperbior & atrocior, occidi Dolabellam iuſſit, quem in coloniam Aquinatẽ ſepoſitum ab Othone rettulimus. Dolabella audita morte Othonis vrbẽ introierat. Id ei Plautius Varus prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis apud Flauium Sabinum præfectum vrbis obiecit, tanquam rupta cuſtodia, ducem ſe victis partibus oſtentaſſet. Addidit tentatam cohortem, quæ Hoſtiæ ageret. nec vllis tantorum criminum probationibus in pœnitentiam verſus, ſecundam veniam poſt ſcelus quærebat. Contantem ſuper tanta re Flauium Sabinum Triaria L. Vitellij vxor, vltra feminam ferox, terruit è periculo principis famam clementiæ affectare. Sabinus ſuopte ingenio mitis, vbi formido inceſſiſſet, facilis mutatu, & in alieno diſcrimine ſibi pauens, ne alleuaſſe videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius metu & odio, quòd Petroniam vxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepiſſet, vocatum per epiſtolas, vitata Flaminiæ viæ celebritate, diuertere Interamnam, atq; ibi interfici iuſſit. Longum interfectori viſum: in itinere ac taberna proiectũ humi iugulauit, magna cum inuidia noui principatus, cuius hoc primum ſpecimen noſcebatur. Et Triariæ licentiam modeſtum è proximo exemplum onerabat Galeria imperatoris vxor, non minax triſtibus: & pari probitate mater Vitelliorũ Sextilia, antiqui moris. Dixiſſe quin etiam ad primas filij ſui epiſtolas ferebatur, non Germanicum à ſe, ſed Vitellium genitum. Nec vllis poſtea fortunæ illecebris, aut ambitu ciuitatis in gaudium euicta, domus ſuæ tantum aduerſa ſenſit. Digreſſum à Lugduno Vitelliũ M. Cluuius Rufus aſſequitur omiſſa Hiſpania, lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum ſe criminationibus gnarus. Hilarius Cæſaris libertus detulerat, tanquam audito Vitellij & Othonis principatu, propriam ipſe potentiam, & poſſeſſionem Hiſpaniarum tentaſſet: eoq; diplomatibus nullũ principẽ præſcripſiſſet. Interpreta-

pretabatur quædam ex orationibus eius contumelioſa in Vitellium, & pro ſe ipſo popularia. Auctoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltrò libertum ſuum Vitellius iuberet. Cluuius comitatu principis adiectus, non ademta Hiſpania quam rexit abſens, exemplo L. Arruntij, quem Tiberius Cæſar ob metum, Vitellius Cluuium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia ob iracundiam militum. Miſſus eſt in locum eius Vectius Bolanus. E præſentibus angebat Vitellium victarum legionum haud quaquam fractus animus. Sparſæ per Italiam & victoribus permixtæ hoſtilia loquebantur, præcipua quartadecimanorum ferocia qui ſe victos abnuebant. quippe Bedriacenſi acie vexillariis tantum pulſis vires legionis non affuiſſe. Remitti eos in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, placuit, atque interim Batauorum cohortes vnà tendere, ob veterem aduerſus quartadecimanos diſcordiam. Nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Auguſtæ Taurinorum dum opificem quendam Batauus vt fraudatorem inſectatur, legionarius vt hoſpitem tuetur, ſui cuique commilitones aggregati, à conuiciis ad cædem tranſiere. & prœlium atrox arſiſſet, ni duæ prætoriæ cohortes cauſſam quartadecimanorum ſecutæ, his fiduciam, & metum Batauis feciſſent. quos Vitellius agmini ſuo iungi vt fidos, legionem Graiis alpibus traductam eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent. Nanque & Viennenſes timebantur. Nocte qua proficiſcebatur legio, relictis paſſim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambuſta: quod damnum vt pleraque belli mala, maioribus aliarum vrbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani poſtquam alpibus digreſſi ſunt, ſeditioſiſſimus quiſque ſigna Viennam ferebant. conſenſu meliorum compreſſi: & legio in Britanniam tranſuecta. Proximus Vitellio è prætoriis cohortibus metus erat. Separati primùm, deinde addito honeſtæ miſſionis lenimento arma ad tribunos ſuos ferebant, donec motum à Veſpaſiano bellum

crebreſce-

crebreſceret. Tum reſumta militia, robur Flauianarum partium fuere. Prima claßicorum legio in Hiſpaniam miſſa, vt pace & otio miteſceret. Vndecima ac ſeptima ſuis hibernis redditæ. Tertiadecimani ſtruere amphitheatra iuſſi. Nã Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ ſpectaculum gladiatorũ edere parabant, nunquam ita ad curas intento Vitellio, vt voluptates obliuiſceretur. Et quidem partes modeſtè diſtinxerat. *Apud victores orta ſeditio ludicro initio, niſi numerus cæſorum inuidiam bello auxiſſet. * Diſcubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribuniq́; ex moribus imperatorum ſeueritatem æmulantur, vel tempeſtiuis conuiuiis gaudent. perinde miles intentus aut licentior. Apud Vitellium omnia indiſpoſita, temulenta, peruigiliis ac Bacchanalibus quàm diſciplinæ & caſtris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero è Gallis auxiliaribus, per laſciuiã & certamen luctandi accenſis, poſtquam legionarius prociderat inſultante Gallo, & iis qui ad ſpectandum conuenerant in ſtudia diductis, erupere legionarij in perniciem auxiliorum: ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit alius tumultus. Puluis procul & arma aſpiciebantur. Conclamatum repentè XIIII. legionem verſo itinere ad prœlium venire. ſed erant agminis coactores. Agniti demſere ſolicitudinem. Interim Verginij ſeruus fortè obuius, vt percuſſor Vitellij inſimulatur. & ruebat ad conuiuiũ miles mortem Verginij expoſcens. Ne Vitellius quidem quanquam ad omnes ſuſpiciones pauidus, de innocentia eius dubitauit. ægrè tamen cohibiti qui exitium viri conſularis, & quondam ducis ſui flagitabant. Nec quenquam ſæpius quàm Verginium omnis ſeditio infeſtauit. Manebat admiratio viri & fama, ſed oderant vt faſtiditi. Poſtero die Vitellius ſenatus legatione quam ibi opperiri iuſſerat audita, tranſgreſſus in caſtra, vltrò pietatem militum collaudauit, frementibus auxiliis, tantũ impunitatis atque arrogantiæ legionariis acceßiſſe. Cohortes

Batauorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remiſſæ, principium interno ſimul externoq́ bello parantibus fatis. Reddita ciuitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima ſtatim defectione inter inania belli aſſumtus. Ceterùm vt largitionibus affectæ tamen imperij opes ſufficerent, amputari legionum auxiliorumq́ numeros iubet, vetitis ſupplementis. Et promiſcuæ miſſiones offerebantur. Exitiale id Reip. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculáque ac labor crebrius redibant. & vires luxu corrumpebantur, contra veterem diſciplinam, & inſtituta maiorum, apud quos virtute quàm pecunia res Romana melius ſtetit. Inde Vitellius Cremonam flexit, & ſpectato munere Cæcinæ, inſiſtere Bedriacenſibus campis ac veſtigia recentis victoriæ luſtrare oculis concupiuit. Fœdum atque atrox ſpectaculum, intra XL. pugnæ diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumq́ formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus atque frugibus dira vaſtitas. nec minus inhumana, pars viæ, quam Cremonenſes lauro roſisq́ conſtrauerant, exſtructis altaribus, cæſisq́ victimis, regium in morem. quæ læta in præſens, mox perniciem ipſis fecere. Aderant Valens & Cæcina, monſtrabantq́ pugnæ locos: hinc erupiſſe legionū agmen, hinc equites coortos: inde circumfuſas auxiliorum manus. Iam tribuni præfectiq́ ſua quiſque facta extollentes, falſo vera aut maiora vero miſcebant. Vulgus quoque militum clamore & gaudió, deflectere via, ſpatia certaminum recognoſcere, aggerem armorum, ſtrues corporum intueri, mirariq́. Et erant quos varia fors rerum, lacrymæq́ & miſericordia ſubiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia inſepultorum ciuium exhorruit. Lætus vltrò, & tam propinquæ ſortis ignarus inſtaurabat ſacrum diis loci. Exin Bononiæ à Fabio Valente gladiatorum ſpectaculum editur, aduecto ex vrbe cultu. Quantoq́ magis propinquabat, tanto corruptius iter immixtis hiſtrionibus & ſpadonum gregibus, & cetero Nero-

nianæ

nianæ aulæ ingenio. Nunque & Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat; ſectari cantantem ſolitus, non neceſſitate qua honeſtiſſimus quiſque, ſed luxu & ſaginæ mancipatus emtuſq́;. Vt Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menſes aperiret, coartati aliorum conſulatus, diſſimulatus M. Macri, tanquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum deſtinatum à Galba conſulem diſtulit, nulla offenſa, ſed mitem, & iniuriam ſegniter laturum. Pedanius Coſta omittitur ingratus principi, vt aduerſus Neronem auſus, & Verginij exſtimulator. Sed alias protulit cauſſas. actæq́; inſuper Vitellio gratiæ, conſuetudine ſeruitij. Non vltra paucos dies, quanquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exſtiterat quidam Scribonianum ſe Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Hiſtria occultatum, quod illic clientelæ & agri veterum Craſſorum, ac nominis fauor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ aſſumto, vulgus credulum, & quidam militum errore veri, ſeu turbarum ſtudio, certatim aggregabantur: cùm pertractus ad Vitellium, interrogatúſque quis nam mortalium eſſet, poſtquam nulla dictis fides, & à domino noſcebatur, condicione fugitiuus, nomine Geta, ſumtum de eo ſupplicium in ſeruilem modum. Vix credibile memoratu eſt, quantũ ſuperbiæ ſecordiæq́; Vitellio adoleuerit, poſtquam ſpeculatores Syria Iudæáque adactum in verba eius Orientem nuntiauere. Nam & ſi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famáque Veſpaſianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. Tum ipſe exercitúſque vt nullo æmulo, ſæuitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant. At Veſpaſianus bellum armáque, procul vel iuxta ſitas vires circumſpectabat. Miles ipſi adeò paratus, vt præeuntem ſacramentum, & fauſta Vitellio omnia precantem, per ſilentium audierint. Muciani animus nec Veſpaſiano alienus, & in Titum pronior. præfectus Aegypti Alexander cõſilia ſocia-

uerat. Tertiam legionem, quòd è Syria in Mœſiam tranſiſſet, ſuam numerabat: ceteræ Illyrici legiones ſecuturæ ſperabantur. Nanque omnes exercitus flammauerat arrogantia venientium à Vitellio militum; quòd truces corpore, horridi ſermone, ceteros vt impares irridebant. Sed inerat à mole belli plerunque contatio; & Veſpaſianus modò in ſpem erectus, aliquando aduerſa reputabat. Quis ille dies foret, quo LX. ætatis annos, & duos filios iuuenes bello permitteret? Eſſe priuatis cogitationibus progreſſum, & prout velint plus minúſue ſumi ex fortuna. Imperium cupientibus, nihil medium inter ſumma aut præcipitia. Verſabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: Suas legiones ciuili bello inexpertas, Vitellij victrices. & apud victos plus querimoniarum quàm virium. Fluxam per diſcordias militum fidem, & periculum ex ſingulis. Quid enim profuturas cohortes aláſque, ſi vnus alterque præſenti facinore paratum ex diuerſo præmium petat? Sic Scribonianum ſub Claudio interfectum, ſic percuſſorem eius Volaginium è gregario ad ſumma militiæ prouectum. Facilius vniuerſos impelli, quàm ſingulos vitari. His pauoribus nutantem, & alij legati amicique firmabant, & Mucianus poſt multos ſecretóſque ſermones, iam & coràm ita locutus. Omnes qui magnarum rerum conſilia ſuſcipiunt, æſtimare debent, an quod inchoatur, Reip. vtile, ipſis glorioſum, aut promtum effectu, aut certè non arduum ſit. Simul ipſe qui ſuadet conſiderandus eſt, adiiciat ne conſilio periculum ſuum: & ſi fortuna cœptis affuerit, cui ſummum decus acquiratur. Ego te Veſpaſiane ad imperium voco, tam ſalutare Reip. quàm tibi magnificum. Iuxta deos in tua manu poſitum eſt. Nec ſpeciem adulantis expaueris, à contumelia quàm à laude propius fuerit, poſt Vitellium eligi. Non aduerſus diui Auguſti acerrimam mentem, nec aduerſus cautiſſimam Tiberij ſenectutem, nec contra Cai quidem aut Claudij vel Neronis fundatam

longò

longo imperio domum exſurgimus. ceſſiſti etiam Galbæ imaginibus. Torpere vltrà, & polluendam perdendámque Remp. relinquere, ſopor & ignauia videretur, etiam ſi tibi, quàm inhoneſta, tam tuta ſeruitus eſſet. Abiit iam & tranſuectum eſt tempus, quo poſſes videri concupiſſe. Confugiendum eſt ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? ſplendidior origine quàm nos ſumus, fateor. Sed & Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. Satis clarus eſt apud timentem quiſquis timetur. Et poſſe ab exercitu principem fieri, ſibi ipſe Vitellius documento eſt, nullis ſtipendiis, nulla militari fama, Galbæ odio prouectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, ſed præpropera ipſius deſperatione victum, iam deſiderabilem & magnum principem fecit. Cùm interim ſpargit legiones, exarmat cohortes, noua quotidie bello ſemina miniſtrat. ſi quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis & comeſſationibus & principis imitatione deteritur. Tibi è Iudæa & Syria & Aegypto nouem legiones integræ, nulla acie exhauſtæ, non diſcordia corruptæ. ſed firmatus vſu miles, & belli domitor externi. Claſſium, alarum, cohortium robora, & fidiſſimi reges, & tua ante omnes experientia. Nobis nihil vltrà arrogabo, quàm ne poſt Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum ſocium ſpreueris, quia æmulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo iuuenes, capax iam imperij alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Abſurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus eſſem, ſi ipſe imperarem. Ceterùm inter nos non idem proſperarum aduerſarúmque rerum ordo erit. Nam ſi vincimus, honorem quem dederis habebo, diſcrimen ac periculum ex æquo partiemur: imò vt melius eſt, tu hos exercitus rege, mihi bellum, & prœliorum incerta trade. Acriore hodie diſciplina victi quàm victores agũt. hos ira, odium, vltionis cupiditas ad virtutem ac-

cendit : illi per faſtidium, & contumaciam hebeſcunt. Aperiet & recludet contecta victricium partium & tumeſcentia vulnera bellum ipſum. Nec mihi maior in tua vigilantia, parſimonia, ſapientia, fiducia eſt, quàm in Vitellij torpore, inſcitia, ſæuitia. Sed & meliorem in bello cauſſam, quàm in pace habemus. Nam qui deliberant, deſciuerunt. Poſt Muciani orationem ceteri audentiùs circumſiſtere, hortari, reſponſa vatum, & ſiderum motus referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, vt qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem & præſcium palàm habuerit. Recurſabant animo vetera omnia. Cupreſſus arbor in agris eius conſpicua altitudine repentè prociderat, ac poſtera die, eodem veſtigio reſurgens, procera & latior virebat. grande id, proſperumq́ꝫ conſenſu haruſpicum. & ſumma claritudo iuueni admodum Veſpaſiano promiſſa. Sed primo triumphalia, & conſulatus, & Iudaicæ victoriæ decus, impleſſe fidem ominis videbantur. Vt hæc adeptus eſt, portendi ſibi imperium credebat. Eſt Iudæam inter Syriámque Carmelus, ita vocant montem deumq́ꝫ. nec ſimulacrum deo, aut templum, ſic tradidere maiores, aram tantùm & reuerentiam. Illic ſacrificanti Veſpaſiano, cùm ſpes occultas verſaret animo, Baſilides ſacerdos inſpectis identidem extis, quidquid eſt, inquit, Veſpaſiane quod paras, ſeu domum exſtruere, ſeu prolatare agros, ſiue ampliare ſeruitia, datur tibi magna ſedes, ingentes termini, multum hominum. Has ambages & ſtatim exceperat fama, & tunc aperiebat. nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipſum ſermones, quanto ſperantibus plura dicuntur. Haud dubia deſtinatione diſceſſere, Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus Cæſaream. Illa Syriæ, hæc Iudææ caput eſt. Initium ferendi ad Veſpaſianum imperij Alexandriæ cœptum, feſtinante Tiberio Alexandro, qui kal. Iul. ſacramento eius legiones adegit. Isq́ꝫ primus principatus dies in poſterum celebratus, quamuis Iudaicus exercitus v. nonas Iul.

nas Iul. apud ipſum iuraſſet eo ardore vt ne Titus quidem filius exſpectaretur, Syria remeans, & conſiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius, cuncta impetu militum acta: non parata cognitione, non coniunctis legionibus, dum quæritur tempus locúſque, quódque in re tali difficillimum eſt prima vox, dum animo ſpes, timor, ratio, caſus obuerſantur. Egreſſum cubiculo Veſpaſianum pauci milites ſolito aſſiſtunt ordine, vt legatum ſalutaturi. Imperatorem ſalutauerunt. Tum ceteri accurrere, Cæſarem, & Auguſtum, & omnia principatus vocabula cumulare. Mens à metu ad fortunam tranſierat. In ipſo nihil tumidum, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit. Vt primum tantæ multitudinis offuſam oculis caliginem diſiecit, militariter locutus, læta omnia, & affluentia excepit. Nam id ipſum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Veſpaſiani adegit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus, vbi illis conſultare mos eſt, concurrentes & in adulationem effuſos alloquitur, ſatis decorus etiam Græca facundia, omniumq́; quæ diceret atque ageret, arte quadam oſtentator. Nihil æquè prouinciam exercitumq́; accendit, quàm quod aſſeuerabat Mucianus, ſtatuiſſe Vitellium vt Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietámque transferret. Contrà Syriacis legionibus Germanica hiberna cælo ac laboribus dura mutarentur. Quippe & prouinciales ſueto militum contubernio gaudebant, plerique neceſſitudinibus & propinquitatibus mixti: & militibus vetuſtate ſtipendiorum nota & familiaria caſtra, in modum penatium diligebantur. Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſſere, cum regno Sohemus haud ſpernendis viribus, Antiochus vetuſtis opibus ingens, & inſeruientium regum ditiſſimus. Mox per occultos ſuorum nuntios excitus ab vrbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio celeri nauigatione properauerat. Nec minore animo regina Berinice partes iuuabat, florens ætate formáque, & ſeni quoque Veſpaſiano

magnificentia munerum grata. Quidquid prouinciarũ alluitur mari, Aſia atque Achaia tenus, quantúmque introrſus Pontum & Armenios pateſcit, iurauere. Sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Conſilium de ſumma rerum Beryti habitum. Illuc Mucianus cum legatis tribuniſque, & ſplendidiſſimo quoque centurionum ac militum venit. Et è Iudaico exercitu lecta decora. Tantum ſimul peditum equitúmque, & æmulantium inter ſe regum paratus, ſpeciem fortunæ Principalis effecerant. Prima belli cura, agere delectus, reuocare veteranos. deſtinantur validæ ciuitates exercendis armorum officinis. apud Antiochenſes aurum argentúmque ſignatur. eaq́; cuncta per idoneos miniſtros ſuis quæque locis feſtinabantur. Ipſe Veſpaſianus adire, hortari, bonos laude, ſegnes exemplo incitare ſæpius quàm coërcere, vitia magis amicorum quàm virtutes diſſimulans. Multos præfecturis & procurationibus, pleroſque ſenatorij ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox ſumma adeptos. quibuſdam fortuna pro virtutibus fuit. Donatiua militi neque Mucianus prima concione, niſi modicè oſtenderat. ne Veſpaſianus quidem plus ciuili bello obtulit, quàm alij in pace, egregiè firmus aduerſus militarem largitionem, eoq́; exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniúmque legati. prouiſúmq́; ne verſis ad ciuile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Iudææ, Veſpaſianum obtinere clauſtra Aegypti placuit. Sufficere videbantur aduerſus Vitellium pars copiarum & dux Mucianus, & Veſpaſiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatoſq́; ſcriptæ epiſtolæ, præceptumq́; vt prætorianos Vitellio infenſos, reciperandæ militiæ præmio inuitarent. Mucianus cum expedita manu, ſocium magis imperij quàm miniſtrum agens, non lento itinere, ne contari videretur, neque tamen properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat, gnarus modicas vires ſibi, & maiora credi de abſentibus. Sed legio ſexta & trede-

tredecim vexillariorum millia ingenti agmine ſequebantur. Claſſem è Ponto Byzantium adigi iuſſerat: ambiguus conſilij, num omiſſa Mœſia Dyrrachium pedite atq; equite peteret: ſimul longis nauibus verſum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Aſiaq; : quas inermes exponi Vitellio, ni præſidiis firmarentur: atque ipſum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, ſi ſimul Brundiſium Tarentúmque & Lucaniæ Calabriæq; litora infeſtis claſſibus peterentur. Igitur nauium, militum, armorum, paratu ſtrepere prouinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquiſitio: eos eſſe belli ciuilis neruos dictitās Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectabat. paſſim delationes, & locupletiſſimus quiſque in prædam correpti. quæ grauia atque intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manſere: ipſo Veſpaſiano inter initia imperij ad obtinendas iniquitates haud perinde obſtinato, donec indulgentia fortunæ & prauis magiſtris didicit, auſuſq; eſt. Propriis quoque opibus Mucianus bellum iuuit, largitus priuatim, quod auidius de Rep. ſumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum ſecuti, rariſſimus quiſque eandem in reciperando licentiam habuerunt. Accelerata interim Veſpaſiani cœpta, Illyrici exercitus ſtudio in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœſiæ legionibus præbuit. Octaua erat ac ſeptima Claudiana imbutæ fauore Othonis, quamuis prœlio non interfuiſſent: Aquileiam iam progreſſæ, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratiſq; vexillis nomen Vitellij præferentibus, rapta poſtremò pecunia, & inter ſe diuiſa, hoſtiliter egerāt. Vnde metus, & ex metu cōſiliū, poſſe imputari Veſpaſiano, quæ apud Vitelliū excuſanda erāt. Ita tres Mœſicæ legiones per epiſtolas alliciebāt Pannonicū exercitū aut abnuenti vim parabant. In eo metu Aponius Saturninus Mœſiæ rector, peſſimum facinus audet, miſſo centurione ad interficiendum

Tertium Iulianum ſeptimæ legionis legatum, ob ſimultates, quibus cauſſam partiũ prætendebat. Iulianus comperto diſcrimine, & gnaris locorum adſcitis, per auia Mœſiæ vltra montem Hemum profugit. nec deinde ciuili bello interfuit, per varias moras ſuſceptum ad Veſpaſianum iter trahens, & ex nuntiis contabundus, aut properans. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Galbiana, dolorem iramq; Bedriacenſis pugnæ retinentes, haud contanter Veſpaſiano acceſſere, vi præcipua Primi Antonij. Is legibus nocens, & tempore Neronis falſi damnatus, inter alia belli mala, ſenatorium ordinem reciperauerat, præpoſitus à Galba ſeptimæ legioni. ſcriptitaſſe Othoni credebatur, ducem ſe partibus offerens. à quo neglectus, in nullo Othoniani belli vſu fuit. labantibus Vitellij rebus Veſpaſianum ſecutus, grande momentum addidit, ſtrenuus manu, ſermone promtus, ſerendæ in alios inuidiæ artifex, diſcordiis & ſeditionibus potens, raptor, largitor, pace peſſimus, bello non ſpernendus. Iuncti inde Mœſici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quanquam conſularibus legatis nihil turbantibus. Titus Flauianus Pannoniam, Pompeius Sullanus Dalmatiam tenebant, diuites ſenes. Sed procurator aderat Cornelius Fuſcus vigens ætate, claris natalibus. prima iuuenta quietis cupidine ſenatorium ordinem exuerat. idem pro Galba dux coloniæ ſuæ, eáque opera procurationem adeptus, ſuſceptis Veſpaſiani partibus, acerrimam bello facem prætulit. non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis lætus, pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malebat. Igitur mouere & quatere quidquid vſquam ægrum foret, aggreditur. Scriptæ in Britanniam ad Quartadecimanos, in Hiſpaniam ad primanos epiſtolæ: quòd vtraque legio pro Othone aduerſa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias litteræ, momentóque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palàm deſciſcentibus: ceteris fortunam ſecuturis. Dum hæc per prouincias

uincias à Veſpaſiano ducibusq́ partium geruntur, Vitellius contemtior in dies ſegniorq́, ad omnis municipiorum villarumq́ amœnitates reſiſtens, graui vrbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentia corrupta. Calonum numerus amplior, procaciſſimis etiam inter ſeruos lixarum ingeniis. tot legatorum amicorumq́ comitatus inhabilis ad parendum, etiam ſi ſumma modeſtia regeretur. Onerabant multitudinem obuij ex vrbe ſenatores equiteſq́, quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Aggregabantur è plebe flagitioſa per obſequia Vitellio cogniti, ſcurræ, hiſtriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò aut municipia congeſtu copiarum, ſed ipſi cultores aruaq́ maturis iam frugibus vt hoſtile ſolum vaſtabantur. Multæ & atroces inter ſe militum cædes, poſt ſeditionem Ticini cœptam, manente legionum auxiliorúmque diſcordia; vbi aduerſus paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages ad ſeptimum ab vrbe lapidem. Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos vt gladiatoriam ſaginam diuidebat. Et effuſa plebs totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites vernacula vrbanitate quidam ſpoliauere abſciſſis furtim balteis, an accincti forent rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliæ animus. Inermem populum gladiis inuaſere. Cæſus inter alios pater militis cùm filium comitaretur, deinde agnitus. & vulgata cæde, temperatum ab innoxiis. In vrbe tamen trepidatum præcurrentibus paſſim militibus. Forum maximè petebant, cupidine viſendi locum in quo Galba iacuiſſet. Nec minus ſæuum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cùm turbam populi per inſcitiam parum vitarent, aut vbi lubrico viæ vel occurſu alicuius procidiſſent, ad iurgium, mox ad manus & ferrum tranſirent. Quin & tribuni præfectique cum terrore & arma-

torum catervis volitabant. Ipſe Vitellius à ponte Miluio, inſigni equo paludatus accinctuſq́; ſenatum & populum ante ſe agens, quo minus vt captam vrbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumta prætexta & compoſito agmine inceſſit. Quattuor legionum aquilæ per frontem, totidémque circa è legionibus aliis vexilla, mox XII. alarum ſigna, & poſt peditum ordines, eques, dein quattuor & XXX. cohortes, vt nomina gentium aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribuníque, & primi centurionum candida veſte, ceteri iuxta ſuam quiſque centuriam armis doniſq́; fulgentes. Et militum phaleræ, torqueſq́; ſplendebant: decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem complexus, Auguſtæ nomine honorauit. Poſtera die tanquam apud alterius ciuitatis ſenatum populúmque magnificam orationem de ſemetipſo promſit, induſtriam temperantiamq́; ſuam laudibus attollens, conſciis flagitiorum ipſis qui aderant, omniq́; Italia, per quam ſomno & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen vacuum curis, & ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adſtrepebat: abnuentíque nomen Auguſti, expreſſere vt aſſumeret, tam fruſtra quàm recuſauerat. Apud ciuitatem cuncta interpretantem, funeſti ominis loco acceptum eſt, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis XV. kalen. Aug. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Alienſiq́; cladibus. adeò omnis humani diuiniq́; iuris expers, pari libertorum amicorúmque ſecordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia conſulum cum candidatis ciuiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro vt ſpectator, in circo vt fautor affectauit. quæ grata ſanè & popularia ſi à virtutibus proficiſcerentur, memoria vitæ prioris indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in ſenatum, etiam cùm paruis de rebus patres conſulerentur. Ac

fortè

forte Priſcus Heluidius prætor deſignatus, contra ſtudium eius cenſuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen vltra quàm Tribunos plebis in auxilium ſpretæ poteſtatis aduocauit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, nihil noui accidiſſe reſpondit, quòd duo ſenatores in Rep. diſſentirent: ſolitum ſe etiam Thraſeæ contradicere. Irriſere plerique impudentiam æmulationis. aliis id ipſum placebat, quòd non ex præpotentibus, ſed Thraſeam ad exemplar veræ gloriæ legiſſet. Præpoſuerat prætorianis P. Sabinum, ac præfecturæ cohortis Iulium Priſcum, dum centurio eſſet. Priſcus Valentis, Sabinus Cæcinæ gratia pollebant. Inter diſcordes Vitellio nihil auctoritatis. munia imperij Cæcina ac Valens obibant, olim anxij odiis, quæ bello & caſtris malè diſſimulata, prauitas amicorum, & fecunda gignendis inimicitiis ciuitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immenſis ſalutantium agminibus contendunt, comparantúrque variis in hunc aut illum Vitellij inclinationibus. Nec vnquam ſatis fida potentia vbi nimia eſt. Simul ipſum Vitellium, ſubitis offenſis aut intempeſtiuis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantq;. Nec eo ſegniùs inuaſerant domos, hortos, opesq; imperij, cùm flebilis & egens nobilium turba, quos ipſos liberosq; patriæ Galba reddiderat, nulla principis miſericordia iuuarentur. Gratum primoribus ciuitatis, etiam plebs approbauit, quòd reuerſis ab exſilio iura libertorum conceſſiſſet, quanquam id omnino ſeruilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitioſos ſinus. Et quidam in domum Cæſaris tranſgreſſi, atque ipſis dominis potentiores. Sed miles plenis caſtris & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & vrbe tota vagus, non principia noſcere, non ſeruare vigilias, neque labore firmari: per illecebras vrbis, & inhoneſta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. Poſtremò ne ſalutis quidē cura, infamibus Vaticani locis magna pars teten-

dit. vnde crebræ in vulgus mortes. Et adiacentia Tiberi Germanorum Gallorumq́; obnoxia morbis corpora, fluminis auiditas, & æſtus impatientia labefecit. Inſuper confuſus prauitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quattuor vrbanæ cohortes ſcribebantur, quis ſingula millia ineſſent. Plus in eo dilectu Valens audebat, tanquam ipſum Cæcinam periculo exemiſſet. ſanè aduentu eius partes conualuerant, & ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero prœlio verterat. omnisq́; inferioris Germaniæ miles Valentem aſſectabatur. vnde primum creditur Cæcinæ fides fluitaſſe. Ceterùm non ita ducibus indulſit Vitellius, vt non plus militi liceret. Sibi quiſque militiam ſumſere quamuis indignus, ſi ita maluerat, vrbanæ militiæ aſcribebatur. Rurſus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permiſſum. nec deerant qui vellent, feſſi morbis, & intemperiem cæli incuſantes. Robora tamen legionibus aliſque ſubtracta, conuulſum caſtrorum decus, x x. millibus è toto exercitu permixtis magis quàm electis. Concionante Vitellio poſtulantur ad ſupplicium Aſiaticus & Flauius & Rufinus duces Galliarum, quòd pro Vindice bellaſſent. Nec coërcebat eiuſmodi voces Vitellius, ſuper inſitam animo ignauiam, conſcius ſibi inſtare donatiuum

* & deeſſe pecuniam, *omnia alia militi largiebatur. Liberti principum conferre pro numero mancipiorum vt tributum iuſſi. Ipſe ſola perdendi cura, ſtabula aurigis exſtruere. Circum gladiatorum ferarúmque ſpectaculis opplere: tanquam in ſumma abundantia, pecuniæ illudere. Quin & natalem Vitellij diem Cæcina ac Valens editis tota vrbe vicatim gladiatoribus, celebrauere ingenti paratu, & ante illum diem inſolito. Lætum fœdiſſimo cuique, apud bonos inuidiæ fuit, quòd exſtructis in campo Martio aris, inferias Neroni feciſſet. Cæſæ publicè victimæ crematæq́;: faces Auguſtales ſubdidere: quod ſacerdotium, vt Romulus Tatio regi, ita Cæſar Tiberius Iuliæ genti ſacrauit. Nondũ quartus à

*victoria menſis, & libertus Vitellij Aſiaticus Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula probitate aut induſtria certauit. Vnum ad potẽtiam iter, prodigis epulis, & ſumtu Caianæ *aquæ ſatiare inexplebiles* Vitellij libidines. Ipſe abundè ratus, ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, nouies millies ſeſtertiûm pauciſſimis menſibus interuertiſſe creditur. Magna & miſera ciuitas eodem anno Othonem Vitelliúmque paſſa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Aſiaticos, varia & pudenda ſorte agebat, donec ſucceſſere Mucianus & Marcellus, & magis alij homines, quàm alij mores. Prima Vitellio tertiæ legionis defectio nuntiatur, miſſis ab Aponio Saturnino epiſtolis, antequam is quoque Veſpaſiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, vt trepidans re ſubita, perſcripſerat, & amici adulantes mollius interpretabantur: Vnius legionis eam ſeditionem: ceteris exercitibus conſtare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites diſſeruit, prætorianos nuper exauctoratos inſectatus, à quibus falſos rumores diſpergi. nec vllum ciuilis belli metũ aſſeuerabat, ſuppreſſo Veſpaſiani nomine, & vagis per vrbem militibus, qui ſermones populi coërcerent. Id præcipuum alimentum famæ erat. Auxilia tàmen è Germania Britanniaq́; & Hiſpaniis exciuit, ſegniter, & neceſſitatem diſſimulans. Perinde legati prouinciæq́; contabantur. Hordeonius Flaccus ſuſpectis iam Batauis anxius proprio bello. Vectius Bolanus nunquam ſatis quieta Britannia, & vterque ambigui. neque ex Hiſpaniis properabatur, nullo tum ibi conſulari. Trium legionum legati pares iure, & proſperis Vitellij rebus certaturi ad obſequium, aduerſam eius fortunam ex æquo detractabant. In Africa legio cohortésque delectæ à Clodio Macro, mox à Galba dimiſſæ, rurſus iuſſu Vitellij militiam cœpere. ſimul cetera iuuentus dabat impigrè nomina. quippe integrum illic ac fauorabilem proconſulatum Vitellius, famoſum inuiſúmque Veſpa-*

ſianus egerat : perinde ſocij de imperio vtriuſque coniectabant. ſed experimentum contra fuit. Ac primò Valerius Feſtus legatus ſtudia prouincialium cum fide iuuit. mox nutabat, palam epiſtolis edictisq; Vitellium, occultis nuntiis Veſpaſianum fouens, & hæc illáue defenſurus, prout inualuiſſent. Deprehenſi cum litteris edictíſque Veſpaſiani per Rhetiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium miſſi necantur. plures feſellere, fide amicorum, aut ſuomet aſtu occultati. Ita Vitellij paratus noſcebantur. Veſpaſiani conſiliorum pleraque ignota: primùm ſecordia Vitellij, deinde Pannonicæ alpes præſidiis inſeſſæ nuntios retinebant. Mare quoque Eteſiæ flabant. harum flatu in orientem nauigantibus ſecundum, inde aduerſum erat. Tandem irruptione hoſtium, atrocibus vndique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediri ad bellum iubet. Præmiſſus Cæcina. Valentem è graui corporis morbo tum primum aſſurgentem infirmitas tardabat. Longè alia proficiſcentis ex vrbe Germanici exercitus ſpecies. Non vigor corporibus, non ardor animis, lentum & rarum agmen, & fluxa arma, ſegnes equi. impatiens ſolis, pulueris, tempeſtatum; quantumq; hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tãto ad diſcordias promtior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia ſoluti in luxum: ſeu perfidiam meditanti, infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique Flauij Sabini conſiliis concuſſam Cæcinæ mentem, miniſtro ſermonum Rubrio Gallo, rata apud Veſpaſianum fore pacta tranſitionis. ſimul odiorum inuidiæq; erga Fabium Valentem admonebatur, vt impar ad Vitellium, gratiam vireſq; apud nouum principem pararet. Cæcina complexu Vitellij multo cum honore digreſſus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmiſit. Mox vexillarij quartædecimæ & ſextædecimæ legionũ, dein quinta & duodeuiceſima ſecutæ: poſtremo agmine Vna & uiceſima Rapax, & prima Italica inceſſere cum vexillariis

trium Britannicarum legionum & electis auxiliis. Profecto Cæcina, ſcripſit Fabius Valens exercitui, quem ipſe ductauerat, vt in itinere opperiretur: ſic ſibi cum Cæcina conueniſſe. qui præſens, eoq; validior, immutatum id conſilium finxit, vt ingruēti bello tota mole occurreretur. Ita accelerare legiones Cremonam, pars Hoſtiliam petere iuſſæ. Ipſe Rauennam diuertit, prætexto claßem alloquendi. Mox Patauij ſecretum cōponendæ proditionis quæſitum. nanque Lucilius Baſſus poſt præfecturam alæ, Rauennati ſimul ac Miſenenſi claßibus à Vitellio præpoſitus, quòd non ſtatim præfecturam prætorij adeptus foret, iniquam iracundiam flagitioſa perfidia vlciſcebatur. Nec ſciri poteſt traxerit ne Cæcinam, an (quod euenit inter malos, vt & ſimiles ſint) eadem illos prauitas impulerit. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flauia domo, monumenta huiuſce belli compoſuerunt, curam pacis & amorem Reip. corruptas in adulationem cauſſas tradidere. Nobis ſuper inſitam leuitatem, & prodito Galba mox vilem fidem, æmulatione inuidiaq;, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, peruertiſſe ipſum Vitellium videntur. Cæcina legiones aſſecutus, centurionum militumq; animos obſtinatos pro Vitellio, variis artibus ſubruebat. Baſſo eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem claſſe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

P. COR-

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR.

LIBER III.

MELIORE *fato fideq́ue Flauianarum partium duces conſilia belli tractabant. Petouionem in hiberna Tertiædecimæ legionis conuenerant. illic agitauere, placeret ne obſtrui Pannoniæ alpes, donec à tergo vires vniuerſæ conſurgerent, an ire cominus, & certare pro Italia conſtantius foret. Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamq́ue extollebant, & aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: Ipſis nec numerum parem pulſarum nuper legionum, & quanquam atrociter loquerentur, minorem eſſe apud victos animum. Sed inſeſſis interim alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Supereſſe Veſpaſiano mare, claſſes, ſtudia prouinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita ſalubri mora, nouas vires affore, & præſentibus nihil periturum. Ad ea Antonius Primus, is acerrimus belli concitator, feſtinationem ipſis vtilem, Vitellio exitioſam diſſeruit. plus ſecordiæ quàm fiduciæ acceſſiſſe victoribus. Neque enim in procinctu & caſtris habitos, per omnia Italiæ municipia deſides, tantum hoſpitibus metuendos: quanto ferociùs antè ſe egerint, tanto cupidiùs inſolitas voluptates hauſiſſe. Circo quoque ac theatris & amœnitate vrbis emollitos, aut valetudinibus feſſos. Sed addito ſpatio, rediturum & his robur meditatione belli. Nec procul Germaniam vnde vires, Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hiſpaniasq́ue. vtrinque viros, equos, tributa. ipſamq́ue*

Italiam & opes vrbis. Ac ſi inferre arma vltrò velint, duas claſſes, vacuumq́; Illyricum mare. Quid tum clauſtra montium profutura? quid tractum in æſtatem aliam bellum? vnde interim pecuniam & commeatus? Quin potius eo ipſo vterentur, quòd Pannonicæ legiones deceptæ, magis quàm victæ reſurgere in vltionem properent: Mœſici exercitus integras vires attulerint. Si numerus militum potius quàm legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuiſſe diſciplinæ ipſum pudorem. Equites verò ne tum quidem victos, ſed quanquam rebus aduerſis diſiectam Vitellij aciem. Duæ tunc Pannonicæ ac Mœſicæ alæ perrupere hoſtem. Nunc XVI. *alarum coniuncta ſigna, pulſu ſonitúque & nube ipſa operient ac ſuperfundent oblitos prœliorum equites equóſque. Niſi quis retinet, idem ſuaſor auctorq́; conſilij ero. Vos quibus fortuna in integro eſt, legiones continete, mihi expeditæ cohortes ſufficient. Iam reſerata militia impulſas Vitellij res audietis: iuuabit ſequi, & veſtigiis vincentis inſiſtere. Hæc atque talia flagrans oculis, truci voce, quo latiùs audiretur, & enim ſe centuriones & quidam militum conſilio miſcuerant, ita effudit, vt cautos quoque ac prouidos permoueret: vulgus & ceteri vnum virum ducémque ſpreta aliorum ſegnitia laudibus ferrent. Hanc ſui famam ea ſtatim concione commouerat, qua recitatis Veſpaſiani epiſtolis, non, vt plerique, incerta diſſeruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxiſſet. Apertè deſcendiſſe in cauſſam videbatur, eóque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ ſocius. Proxima Cornelij Fuſci procuratoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium inuehi ſolitus, nihil ſpei ſibi inter aduerſa reliquerat. Titus Ampius Flauianus natura ac ſenecta contator, ſuſpiciones militum irritabat, tanquam affinitatis cum Vitellio meminiſſet. Idémque quod cœptante legionum motu profugus, dein ſponte remeauerat, perfidiæ locum quæſiſſe credebatur. Nam Flauianum omiſſa Pannonia ingreſ-*

ſum

ſum Italiam & diſcrimini exemtum, rerum nouarum cupido legationem reſumere, & miſceri ciuilibus armis impulerat, ſuadente Cornelio Fuſco, non quia induſtria Flauiani egebat, ſed vt conſulare nomen ſurgentibus tum maximè partibus, honeſta ſpecie prætenderetur. Ceterùm vt tranſmitteret in * Italiam impunè, *& eo vſui foret, ſcriptum Aponio ſocium reuireſcere crederet. Quæſitum inde quæ ſedes bello legeretur. Verona potior viſa, patentibus circum campis ad pugnam equeſtrem, qua prævalebant: ſimul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famámque videbatur. Poſſeſſa ipſo tranſitu Vicentia: quod per ſe parum etenim modicæ municipio vires, magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, & patriam hoſtium duci ereptam. In Veronenſibus pretium fuit. exemplo opibuſq; partes iuuere. Et interſeptus exercitus per Rhetiam Iuliaſq; alpes. ac ne * peruiũ illa Germanicis exercitibus foret, *obſepſerat. Quæ ignara Veſpaſiano aut vetita. quippe Aquileiæ ſiſti bellum, exſpectarique Mucianum iubebat. Adiiciebátque imperio conſilium, quando Aegyptus, clauſtra annonæ, vectigalia opulentiſſimarum prouinciarum obtinerentur, poſſe Vitellij exercitum egeſtate ſtipendij frumentíque ad deditionem ſubigi. Eadem Mucianus crebris epiſtolis monebat, incruentam & ſine luctu victoriam, & alia huiuſcemodi prætexendo, ſed gloriæ auidus, atque omne belli decus ſibi retinens. Ceterùm ex diſtantibus terrarum ſpatiis conſilia poſt res afferebantur. Igitur repentino incurſu Antonius ſtationes hoſtium irrupit, tentatiſque leui prœlio animis, ex æquo diſceſſum. Mox Cæcina inter Hoſtiliam vicum Veronenſium, & paludes Tartari fluminis, caſtra permuniit, tutus loco, cùm terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quòd ſi affuiſſet fides, aut opprimi vniuerſis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum coniuncto Mœſico exercitu potuere, aut retro actæ, deſerta Italia turpem fugam conſciuiſſent. Sed Cæcina per varias

moras

*moras prima hoſtibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promtum erat, epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione ſeptima Claudiana aduenit. Legioni tribunus Vipſanius Meſſalla præerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ſolus ad id bellum artes bonas attuliſſet. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares, quippe tres adhuc legiones erant, miſit epiſtolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incuſans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellij modica & vulgari mentione, nulla in Veſpaſianum contumelia. Nihil prorſus quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flauianarum partium duces omiſſa prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè, pro cauſſa fidenter, de exitu ſecuri, Vitellium vt inimici, vt innocuum exercitum Mœſicum celebrare. At ne inermes prouinciæ barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos ciuitatis regimen, in commilitium aſciti, plebem quoque & vim equitum, qua ſola valent, offerebant. remiſſum id munus, ne inter diſcordias externa molirentur, ac maiore ex diuerſo mercede, ius fasq; exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueuorum, quibus vetus obſequium erga Romanos, & gens fidei commiſſæ *patientior: oppoſita in latus auxilia infeſta Rhetia, cui Porcius Septimius procurator erat incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Tauriana & VIII. cohortibus, ac Noricorum iuuentute, ad occupandam ripam Aeni fluminis quod Rhetos Noricóſque interfluit, miſſus, nunc illis, aut his prœlium tentantibus, fortuna partium alibi tranſacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum ad inuadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus ſtrenuus bello, quam gloriã ei dux Corbulo, & proſperæ in Armenia res addiderant. Idem ſecretis apud Neronem ſermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia primum pilum adepto,*

lata

læta ad præſens malè parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus occupantes Aquileiæ proxima quæque, & Opitergij & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præſidium, aduerſus claſſem Rauennatem, nondum defectione eius audita. Inde Patauium & Ateſte partibus adiunxere. Illic cognitum tris Vitellianas cohortes, & alam cui Scribonianæ nomen ad Forum Alieni ponte iuncto conſediſſe. Placuit occaſio inuadendi incurioſos. nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermes pleroſque oppreſſere. Prædictum vt paucis interfectis, ceteros pauore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere qui ſe ſtatim dederent. plures abrupto ponte, inſtanti hoſti viam abſtulerunt. Vulgata victoria poſt principia belli ſecundùm Flauianos, duæ legiones ſeptima Galbiana, Tertiadecima Gemina cum Vedio Aquila legato Patauiũ alacres veniũt. Ibi pauci dies ad requiem ſumti. & Minucius Iuſtus præfectus caſtrorũ legionis ſeptimæ, quia audacius quàm ciuili bello imperitabat, ſubtractus militum iræ, ad Veſpaſianum miſſus eſt. Deſiderata diu res interpretatione gloriæ in maius accipitur, poſtquam Galbæ imagines diſcordia temporum ſubuerſas in omnibus municipiis recoli iuſſit Antonius, decorum pro cauſſa ratus, ſi placeret Galbæ principatus. * *Et partes præſumſere, facta tribunis & centurionibus retinendi quæ Vitellius indulſiſſet ſpe, atque ipſum Cæcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epiſtolæ addidere fiduciam, quòd ſubmiſſè Cæcina velut offendere Veſpaſianum timens, ipſorum duces contemtim, tanquam inſultantes Vitellio ſcripſiſſent. Aduentu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octauam Numiſius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circundare placuit. Fortè Galbianæ legioni in aduerſa fronte valli opus ceſſerat, & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem vt hoſtes fecere. Rapiũtur arma, * et vt proditionis *ira militũ in T. Ampium Flauianũ incu-

incubuit, nullo criminis argumento. Sed iam pridem inuiſus turbine quodam ad exitium poſcebatur. propinquum Vitellij, proditorem Othonis, interceptorem donatiui clamitabant. Nec defenſioni locus, quanquam ſupplices manus tenderet, humi plerunque ſtratus, lacera veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens. Id ipſum apud infenſos incitamentum erat, tanquam nimius pauor conſcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius cùm loqui cœptaret: fremitu & clamore ceteros aſpernantur, vni Antonio apertæ militum aures. Nam & facundia aderat mulcendíque vulgum artes, & auctoritas. Vbi crudeſcere ſeditio, & à conuiciis & probris, ad tela & manus tranſibant, iniici catenas Flauiano iubet. Senſit ludibrium miles, diſiectiſq; qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Oppoſuit ſinum Antonius ſtricto ferro, aut militum ſe manibus, aut ſuis moriturum obteſtans: vt quemque notum, & aliquo militari honore inſignem aſpexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conuerſus ad ſigna & bellorum deos, hoſtium potius exercitibus illum furorem, illam diſcordiam iniicerent, orabat, donec ſatiſceret ſeditio, & extremo iam die ſua quiſque in tentoria dilaberetur. Profectus eadem nocte Flauianus, obuiis Veſpaſiani litteris, diſcrimini exemtus eſt. Legiones veluti tabe infectæ Aponium Saturninum Mœſici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quòd non vt prius labore & opere feſſæ, ſed medio diei exarſerant, vulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad Vitellium ſcripſiſſe credebatur. vt olim virtutis modeſtiæq;, tunc procacitatis & petulãtiæ certamen erat, ne minus violenter Aponium quàm Flauianum ad ſupplicium depoſcerent. Quippe Mœſici adiutam à ſe Pannoniorum vltionem referentes, & Pannonici velut abſoluerẽtur aliorum ſeditione, iterare culpã gaudebant. In hortos in quibus diuertebatur Saturninus, pergũt. Nec tam Primus, Aponianus, & Meſſalla, quanquã omni modo niſi, eripuere Saturninum, quàm obſcuritas latebrarũ,

quibus occulebatur vacantium fortè balnearum fornacibus abditus. Mox omiſsis lictoribus Patauium conceſsit. Digreſſu conſularium vni Antonio vis ac poteſtas in vtrunq; exercitū fuit, cedentibus collegis, & obuerſis militū ſtudiis. Nec deerant qui crederent vtranq; ſeditionem fraude Antonij cœptam, vt ſolus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mentes. exitioſiore diſcordia non ſuſpicionibus vulgi, ſed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Baſſus claſsis Rauennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannoniiq; erant, quæ prouinciæ Veſpaſiano tenebantur, partibus eius aggregauerat. Nox proditioni electa, vt ceteris ignaris, ſoli in principia defectores coirent. Baſſus pudore ſeu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellij imagines inuadūt, & paucis reſiſtentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum nouarum ſtudio, in Veſpaſianum inclinabat. Tum progreſſus Lucillius auctorem ſe palàm præbet, claſsis Cornelium Tuſcum præfectum ſibi deſtinat, qui properè accurrit. Baſſus honorata cuſtodia liburnicis nauibus Hadriam prouectus, à præfecto alæ Mennio Rufino præſidium illic agitante vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula interuentu Hormi Cæſaris liberti. is quoq; inter duces habebatur. At Cæcina defectione claſsis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera diſperſis, ſecreta caſtrorum affectans, in Principia vocat. Ibi Veſpaſiani virtutem viréſque partium extollit: transfugiſſe claſſem arcem commeatuum, aduerſas Gallias Hiſpaniáſque, nihil in vrbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus qui conſcij aderant, ceteros re noua attonitos, in verba Veſpaſiani adigit. Simul Vitellij imagines dereptæ, & miſsi qui Antonio nuntiarent. Sed vbi totis caſtris in fama proditio, recurrens in principia miles præſcriptum Veſpaſiani nomen, proiectas Vitellij effigies aſpexit. vaſtum primò ſilentium, mox cuncta ſimul

erum-

erumpunt: huc cecidiſſe Germanici exercitus gloriam, vt ſine prœlio, ſine vulnere, vinctas manus & capta traderent arma? Quas enim ex diuerſo legiones? Nempe victas. & abeſſe vnicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecimanosq́; quos tum iiſdem campis illis fuderint ſtrauerintq́; , vt tot armatorũ millia velut grex venalium exſuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones vnius claſsis acceſsionẽ fore. Id Baſſo, id Cæcinæ viſum, poſtquam domos, hortos, opes principi abſtulerint, etiam militibus principem auferre, *licet integros incruentosq́; , Flauianis quoq; partibus viles.* quid dicturos repoſcentibus aut proſpera, aut aduerſa? Hæc ſinguli, hæc vniuerſi, vt quemq; dolor impulerat, vociferantes, initio à quinta legione orto, repoſitis Vitellij imaginibus, vincla Cæcinæ iniiciunt. Fabium Fabulum quintæ legionis legatum, & Caſsium Longum præfectum caſtrorum, duces diligunt. Fortè oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & inſontes trucidant. Relictis caſtris, abrupto ponte Hoſtiliã rurſus, inde Cremonam pergunt, vt legionibus primæ Italicæ & Vnietuiceſimæ Rapaci iungerentur, quas Cæcina ad obtinendam Cremonam cum parte equitum præmiſerat. Vbi hæc comperta Antonio, diſcordes animis, diſcretos viribus hoſtiũ exercitus aggredi ſtatuit, antequam ducibus auctoritas, militi obſequium, & iunctis legionibus fiducia rediret. nanque Fabium Valentem profectum ab vrbe, acceleraturúmque cognita Cæcinæ proditione coniectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhetiam timebatur: & Britannia Galliaq́; & Hiſpania auxilia Vitellius acciuerat, immenſam belli luem, ni Antonius id ipſum metuens feſtinato prœlio victoriam præcepiſſet. Vniuerſo cum exercitu ſecundis à Verona caſtris Bedriacum venit. Poſtero die legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonenſem agrum miſſæ, vt ſpecie parandarum copiarum, ciuili præda miles imbueretur. Ipſe

cum quattuor millibus equitum ad octauum à Bedriaco progreſſus, quo licentiùs popularentur, exploratores (vt mos eſt) longiùs curabant. Quinta fermè hora diei erat, cùm citus eques aduentare hoſtes, prægredi paucos, motum fremitumq́; latè audiri nuntiauit. Dum Antonius quidnam agendū conſultat, auiditate nauandæ operæ Arrius Varus cum promtiſſimus equitum prorupit, impulitq́; Vitellianos modica cæde. nam plurium accurſu verſa fortuna, & acerrimus quiſque ſequentium, fugæ vltimus erat. nec ſponte Antonij properatū, & fore quæ acciderant rebatur. Hortatus ſuos vt magno animo capeſcerent pugnam, diductis in latera turmis, vacuum in medio reliquit iter, quo Varum equiteſq́; eius reciperet. Iuſſæ armari legiones, datum per agros ſignum, vt quà cuiq; proximum, omiſſa præda, prœlio occurrerent. Pauidus interim Varus, turbæ ſuorum miſcetur, intulitq́; formidinem. Pulſi cum ſauciis integri, ſuometipſi metu, & anguſtiis viarum conflictabantur. Nullum in illa trepidatione Antonius conſtantis ducis aut fortiſſimi militis officium omiſit. occurſat pauentibus, retinet cedentes. vbi plurimus labor, vnde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce inſignis hoſti, conſpicuus ſuis, eò poſtremo ardoris prouectus eſt, vt vexillarium fugientem haſta tranſuerberaret. mox raptum vexillum in hoſtem vertit. quo pudore haud plures quàm centū equites reſtitere. Iuuit locus artiore illic via, & fracto interfluētis riui pōte, qui incerto alueo, & præcipitibus ripis fugam impediebat. Ea neceſſitas ſeu fortuna lapſas iā partes reſtituit. Firmati inter ſe denſis ordinibus, excipiunt Vitellianos temerè effuſos; atq; illi conſternantur. Antonius inſtare perculſis, ſternere obuios. Simul ceteri vt cuiq; ingenium, ſpoliare, capere arma, equos abripere. Exciti proſpero clamore qui modò per agros fuga palabantur, victoriæ ſe miſcebant. Ad quartum à Cremona lapidem fulſere legionum ſigna, Rapacis atq; Italicæ, læto inter initia equitum ſuorum prœlio illuc vſq; prouecta. Sed vbi

fortuna

fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obuiam ire, vltróq; aggredi hoſtem, tantum per ſpatium curſu & pugnando feſſum. fortè victi, haud perinde rebus proſperis ducem deſiderauerant, atq; in aduerſis deeſſe intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incurſat. Et Vipſanius Meſſalla tribunus cũ Mœſicis auxiliaribus aſſequitur, quos militiæ gloria legionariis quanquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equesq́; rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonenſium mœnia quanto plus ſpei ad effugiũ, minorem ad reſiſtendum animum dabant. Nec Antonius vltrà inſtitit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps belli fortuna quamuis proſpero fine, equites equóſque afflictauerat. Inumbrante veſpera vniuerſum Flauiani exercitus robur aduenit. Vtq; cumulos ſuper & recentia cæde veſtigia inceſſere, quaſi debellatum foret, pergere Cremonam, & victos in deditionem accipere, aut expugnare depoſcunt. Hæc in medio pulchra dictu. Illa ſibi quiſque, poſſe coloniam plano ſitam impetu capi. Idem audaciæ per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quòd ſi lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos. ſed opes Cremonenſium in ſinu præfectorum legatorúmque fore. Expugnatæ vrbis prædam ad militem, deditæ ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribuniq́;, ac ne vox cuiuſquam audiatur, quatiunt arma, rapturi imperium ni ducantur. Tum Antonius inſerens ſe manipulis, vbi aſpectu & auctoritate ſilentium fecerat, non ſe decus neque pretium eripere tam bene meritis affirmabat. Sed diuiſa inter exercitũ ducesq; munia, militibus cupidinem pugnandi conuenire, duces prouidendo, conſultando, contatione ſæpius quàm temeritate prodeſſe. Vt pro virili portione armis ac manu victoriam iuuerit, ratione & conſilio propriis ducis artibus profuturum. Neque enim ambigua eſſe quæ occurrant, noctem, & ignotæ ſitum

vrbis, intus hoſtes, & cuncta inſidiis opportuna. non ſi pateant portæ, niſi explorato, niſi die intrandum. An oppugnationem inchoaturos ademto omni proſpectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentis ne & telis, an operibus & vineis aggredienda vrbs foret? Mox conuerſus ad ſingulos, num ſecures, dolabras, & cetera expugnandis vrbibus, ſecum attuliſſent, rogitabat. Et cùm abnuerent, gladiis ne, inquit, & pilis perfringere ac ſubruere muros vllæ manus poſſunt? Si aggerem ſtruere, ſi pluteis cratibusúe protegi neceſſe fuerit, vt vulgus improuidum irriti ſtabimus, altitudinem turrium & aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis vnius aduectis tormentis machinisq́;, vim victoriamq́; nobiſcum ferimus. Simul lixas calonéſque cum recentiſſimis equitum Bedriacum mittit, copias ceteraq́; vſui allaturos. Id verò ægrè tolerante milite prope ſeditionem ventum, cùm progreſſi equites ſub ipſa mœnia, vagos ex Cremonenſibus corripiunt. quorum indicio noſcitur, ſex Vitellianas legiones, omnemq́; exercitum qui Hoſtiliæ egerat, eo ipſo die triginta millia paſſuum emenſum, comperta ſuorum clade, in prœlium accingi, ac iam affore. Is terror obſtructas mentes conſiliis ducis, aperuit. Siſtere tertiam legionem in ipſo viæ Poſtumiæ aggere iubet, cui iuncta à læuo ſeptima Galbiana patenti campo ſtetit: dein ſeptima Claudiana agreſti foſſa (ita locus erat) præmunita, dextro octaua per apertum limitem, mox tertiadecima denſis arbuſtis interſepta. Hic aquilarum ſignorumq́; ordo. Milites mixti per tenebras, vt fors tulerat. prætorianum vexillum proximum tertianis. cohortes auxiliorum in cornibus. latera ac terga equite circumdata. Sido atque Italicus Sueui cum dilectis popularium primori in acie verſabantur. At Vitellianus exercitus, cui acquieſcere Cremonæ, & reciperatis cibo ſomnóque viribus, confectum algore atque inedia hoſtem poſtera die profligare ac proruere ratio fuit: indigus rectoris, vacuus

con-

conſilij, tertia fermè noctis hora, paratis, iamq́; diſpoſitis Flauianus impingitur. Ordinem agminis diſiecti per iram ac tenebras, aſſeuerare non auſim, quanquam alij tradiderint, quartam Macedonicam dextro ſuorum cornu, quintam & quintamdecimam cum vexillis nonæ ſecundæq́; & viceſimæ Britannicarum legionum, mediam aciem, ſextadecimanos duo & viceſimanósque & primanos læuum cornu compleſſe. Rapaces atq; Italici omnibus ſe manipulis miſcuerant. Equites auxiliaq́; ſibi ipſi locum legere. Prœlium tota nocte varium, anceps, atrox, his rurſus illis exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem prouiſu iuuabant. Eadémque vtraque acie arma. crebris interrogationibus notum pugnæ ſignum, permixta vexilla, vt quiſque globus capta ex hoſtibus huc vel illuc raptabat. Vrgebatur maximè ſeptima legio, nuper à Galba conſcripta. Occiſi ſex primorum ordinum centuriones. abrepta quædam ſigna. Ipſam Aquilam Atilius Verus primipili centurio multa cum hoſtium ſtrage, & ad extremum moriens, ſeruauerat. Suſtinuit labentem aciem Antonius accitis prætorianis. qui vbi excepere pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Nanque Vitelliani tormenta in aggerem viæ contulerant, vt tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primo & arbuſtis ſine hoſtium noxa illiſa. Magnitudine eximia quartadecimæ legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat: lateq́; cladem intuliſſet, ni duo milites præclarum facinus auſi, arreptis è ſtrage ſcutis ignorati vincula ac libramenta tormentorum abſcidiſſent. Statim confoſſi ſunt, eoq́; intercidere nomina. de facto haud ambigitur. Neutrò inclinauerat fortuna, donec adulta nocte, luna ſurgens oſtenderet acies, falleretq́;. Sed Flauianis æquior à tergo. hinc maiores equorum virorumq́; vmbræ, & falſo, vt in corpora ictu, tela hoſtium citra cadebant. Vitelliani aduerſo lumine collucentes, velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur. Igitur Antonius vbi

noſcere ſuos, noſciq́ poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes ſpe promiſsisq́ accendens, cur rari ſumſiſſent arma Pannonicas legiones interrogabat. Illos eſſe campos in quibus abolere labem prioris ignominiæ, vbi reciperare gloriam poſſent. Tum ad Mœſicos conuerſus, principes auctoréſque belli ciebat: Fruſtra minis & verbis prouocatos Vitellianos, ſi manus eorum oculóſque non tolerent. Hæc vt quoſque acceſſerat. Plura ad Tertianos, veterum recentiúmque admonens: vt ſub M. Antonio Parthos, ſub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepuliſſent. Mox infenſus prætorianis: vos, inquit, niſi vincitis pagani, quis alius imperator, quæ caſtra alia excipient? Illic ſigna armaq́ veſtra ſunt, & mors victis. Nam ignominiam conſumſiſtis. Vndique clamor. & orientem ſolem (ita in Syria mos eſt) Tertiani ſalutauere. Vagus inde conſilio ducis ſubditus rumor, adueniſſe Mucianum, exercitus inuicem ſalutaſſe. gradum inferunt, quaſi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorū acie, vt quos nullo rectore, ſuus quenque impetus vel pauor contraheret diduceretúe. Poſtquam pulſos ſenſit Antonius, denſo agmine obturbat. laxati ordines abrumpuntur. nec reſtitui quiuere impedientibus vehiculis tormentiſq́. Per limitem viæ ſparguntur conſectandi feſtinatione victores. eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaq́ auctore Vipſanio Meſſalla tradā. Iulius Manſuetus ex Hiſpania Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus inter ſeptimanos à Galba conſcriptus, oblatū fortè patrem & vulnere ſtratum, dum ſemianimem ſcrutatur, agnitus, agnoſcenſq́, & exanguem amplexus, voce flebili precabatur piatos patris manes, néue ſe vt parricidam aduerſarentur: publicum id facinus: & vnum militem quotam ciuilium armorum partem. Simul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Aduertêre proximi, deinde plures. hinc per omnem aciem miraculum,

& que-

& queſtus, & ſæuiſsimi belli exſecratio. Nec eo ſegniùs propinquos, affines, fratres trucidatos ſpoliant. Factum eſſe ſcelus loquuntur, faciuntq́;. Vt Cremonam venere, nouum immenſumq́; opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles mœnibus Cremonenſium caſtra ſua, caſtris vallum circumiecerat. eaq́; munimenta rurſus auxerat. Quorum aſpectu hæſere victores incertis ducibus quid iuberent. Incipere oppugnationem feſſo per diem noctemq́; exercitu, arduum, & nullo iuxtà ſubſidio anceps. Sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor. & victoria ad irritum reuoluebatur. Munire caſtra, id quoque propinquis hoſtibus formidoloſum, ne diſperſos & opus molientes ſubita eruptione turbarent. Quæ ſuper cuncta, terrebat ipſorum miles periculi quàm moræ patientior. Quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate ſpes. omniſq́; cædes, & vulnera & ſanguis auiditate prædæ penſabantur. Huc inclinauit Antonius, cingiq́; vallum corona iuſsit. Primò ſagittis ſaxiſq́; eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela deſuper librabantur. Mox vallum portaſq́; legionibus attribuit, vt diſcretus labor fortes ignauoſq́; diſtingueret, atq; ipſa contentione decoris accenderentur: Proxima Bedriacenſi viæ tertiani ſeptimaniq́; ſumſere, dexteriora valli, octaua ac ſeptima Claudiana, tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces ſcalaſq́; conuectant. Tum elatis ſuper capita ſcutis denſa teſtudine ſuccedunt. Romanæ vtrinque artes. pondera ſaxorũ Vitelliani prouoluunt, diſiectam fluitantemq́; teſtudinem lanceis contiſq́; ſcrutantur, donec ſoluta compage ſcutorum, exangues aut laceros proſternerent. Multa cum ſtrage inceſſerat contatio, ni duces feſſo militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonã monſtraſſent. Hormi ne id ingeniũ, vt Meſſalla tradit, an potior auctor ſit C. Plinius, qui Antoniũ incuſat, haud facilè diſcreuerim: niſi quòd neq; Antonius

neque Hormus à fama vitáque ſua quamuis peſſimo flagitio degenerauere. Non iam ſanguis neque vulnera morabantur, quin ſubruerent vallum, quaterentq́; portas, innixi humeris, & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, prehenſarent hoſtium tela brachiáque. integri cum ſauciis, ſemineces cum exſpirantibus voluuntur, varia pereuntium forma, & omni imagine mortium. Acerrimum ſeptimæ tertiæq́; legionum certamen. Et dux Antonius cum delectis auxiliaribus eôdem incubuerat. Obſtinatos inter ſe, cùm ſuſtinere Vitelliani nequirent, & ſuperiecta tela teſtudine laberentur, ipſam poſtremò baliſtam in ſubeuntes propulere: quæ vt ad præſens diſiecit obruitq́; quos inciderat, ita pinnas ac ſumma valli ruina ſua traxit. Simul iuncta turris ictibus ſaxorum ceſſit. quà ſeptimani dum nituntur cuneis, tertianus ſecuribus gladiisq́; portam perfregit. Primum irrupiſſe C. Voluſium tertiæ legionis militem inter omnes auctores conſtat. Is in vallum egreſſus deturbatis qui reſiſterent, conſpicuus manu ac voce capta caſtra conclamauit. Ceteri trepidis iam Vitellianis, ſeq́; è vallo præcipitantibus perrupere. completur cæde quantum inter caſtra murosq́; vacui fuit. Ac rurſus noua laborum facies, ardua vrbis mœnia, ſaxeæ turres, ferrati portarum obiices, vibrans tela miles, frequens obſtrictusq́; Vitellianis partibus Cremonenſis populus, magna pars Italiæ ſtato in eoſdem dies mercatu congregata: quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferríque amœniſſimis extra vrbem ædificiis iubet, ſi damno rerum ſuarum Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet. Illi trabibus tegulisq́; & facibus propugnatores deturbant. Iam legiones in teſtudinem glomerantur, & alij tela ſaxaq́; incutiebant, cùm languere paulatim Vitellianorum animi, & vt quiſq; ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cre-

mona

mona quoq; exciſa nulla vltrà venia, omniſq; ira victoris non in vulgus inops, ſed in tribunos centurioneſq;, vbi pretium cædis erat, reuerteretur. Gregarius miles futuri ſecors, & ignobilitate tutior, perſtabat. Vagi per vias in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant cùm bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum nomen atque imagines Vitellij amoliuntur. Catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exſoluunt, orántque vt cauſſæ ſuæ deprecator aſſiſtat. Aſpernantem tumentemq;, lacrymis fatigant extremum malorum: ac fortiſſimi viri, proditoris opem inuocantes, mox velamenta & inſulas pro muris oſtentant. Cùm Antonius inhiberi tela iuſſiſſet, ſigna aquilaſq; extulere. Mæſtum inermium agmen deiectis in terram oculis ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primò ingerebant probra, intentabant ictus. Mox vt præberi ora contumeliis, & poſita omni ferocia cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos eſſe, qui nuper Bedriaci victoriæ tẽperaſſent. Sed vbi Cæcina prætexta lictoribúſque inſignis dimota turba conſul inceſſit, exarſere victores. ſuperbiam ſæuitiamq; (adeò inuiſa ſcelera ſunt) etiam perfidiam obiectabant. Obſtitit Antonius, datíſque defenſoribus ad Veſpaſianum dimiſit. Plebs interim Cremonenſium inter armatos conflictabatur. nec procul cæde aberant, cùm precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnificè victores, victos clementer. de Cremona in neutrum. Exercitus præter inſitam prædandi cupidinem vetere odio ad excidium Cremonenſium incubuit. Iuuiſſe partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur. Mox tertiadecimanos ad exſtruendum amphitheatrum relictos, vt ſunt procacia vrbanæ plebis ingenia, petulantibus iurgiis illuſerant. Auxit inuidiam editum illic à Cæcina gladiatorum ſpectaculum, eadem rurſus belli ſedes, & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæſæ quædam feminæ, ſtudio partium ad

prælium

prœlium progreſſæ. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum ſpecie complebat. Ceteri duces in obſcuro, Antonium fortuna famaq; omnium oculis expoſuerat. Is balneas abluendo cruori properè petit. Excepta vox eſt, cùm teporem incuſaret, ſtatim futurum vt incaleſcerent. Vernile dictum omnem inuidiam in eum vertit, tanquã ſignum incendendæ Cremonæ dediſſet, quæ iam flagrabat. Quadraginta armatorũ millia irrupere, calonum lixarumq; amplior numerus, & in libidinem ac ſæuitiã corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quo minus ſtupra cædibus, cædes ſtupris miſcerentur. Grandæuos ſenes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conſpicuus incidiſſet, vi manibuſq; rapientium diuulſus, ipſos poſtremò direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam vel grauia auro templorum dona ſibi quiſq; trahunt, maiore aliorũ vi truncabantur. Quidam obuia aſpernati, verberibus tormentiſque dominorum abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus, quas vbi prædam egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa per laſciuiam iaculabantur. Vtq; exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, ſocij, externi intereſſent, diuerſæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quicquam illicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit, cũ omnia ſacra profanaq; in igne conſiderẽt. Solum Mephitis templum ſtetit ante mœnia, loco ſeu numine defenſum. Hic exitus Cremonam habuit anno CCLXXXVI. *à primordio ſui. Condita erat Ti. Sempronio & P. Cornelio conſulibus ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduerſus Gallos trans Padum agentes, & ſi qua alia vis per alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, vbere agri annexu, connubiiſq; gentium adoleuit floruitq;, bellis externis intacta, ciuilibus infelix. Antonius pudore flagitij, crebreſcente inuidia, edixit, nequis Cremonenſes captiuos detineret. Irritamq; prædam militibus effecerat conſenſus Italiæ, emtionem talium*

manci-

mancipiorum aſpernantis. Occidi cœpere: quod vbi enotuit, à propinquis affinibuſq́ occultè redimebãtur. mox rediit Cremonam reliquus populus. repoſita fora, templaq́, magnificentia municipum, & Veſpaſianus hortabatur. Ceterùm aſsidere ſepultæ vrbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permiſit. Ad tertium lapidem progreſsi, vagos pauenteſq́ Vitellianos ſua quemque apud ſigna componunt. Et victæ legiones ne manente adhuc ciuili bello ambiguè agerent, per Illyricum diſperſæ. In Britanniam inde & Hiſpanias nuntios famámque, in Galliam Iulium Calenum tribunum, in Germaniam Alpinum Montanum præfectũ cohortis, quòd hic Treuir, Calenus Aeduus, vterq́ Vitelliani fuerant, oſtentui miſere. Simul tranſitus alpium præſidiis occupati: ſuſpecta Germania, tanquam in auxilium Vitellij accingeretur. At Vitellius profecto Cæcina, cùm Fabium Valentem paucis pòſt diebus ad bellum impuliſſet, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioq́ militem firmare, non in ore vulgi agere, ſed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, iacent torpéntque, præterita, inſtantia, futura, pari obliuione dimiſerat. Atque illum in nemore Aricino deſidem & marcentem proditio Lucillij Baſsi, ac defectio claſsis Rauennatis perculit. Nec multo pòſt de Cæcina affertur mixtus gaudio dolor, & deſciuiſſe, & ab exercitu vinctũ. plus apud ſecordem animum lætitia quàm cura valuit. Multa cum exſultatione in vrbẽ reuectus, frequenti concione pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorij præfectũ ob amicitiã Cæcinæ vinciri iubet, ſubſtituto in locum eius Alpheno Varo. Mox ſenatum compoſita in magnificentiã oratione allocutus, exquiſitis patrũ adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam ſententiæ à L. Vitellio factum. Dein ceteri compoſita indignatione, quòd conſul rempublicam, dux imperatorem, tantis opibus tot honoribus cumulatus, amicum, prodidiſſet; velut pro Vitellio conquerentes, ſuum dolorem

profere-

proſerebant. nulla in oratione cuiuſquam erga Flauianos duces obtrectatio. errorem inprudentiamq́; exercituum culpantes, Veſpaſiani nomen ſuſpenſi & vitabundi circumibāt. Nec defuit qui vnum conſulatus diem (is enim in locum Cæcinæ ſupererat) magno cum irriſu accipientis tribuentiſque eblandiretur. Pridie kalend. Nouembris Roſſius Regulus iniit, eiurauitque. Annotabant periti, nunquam antea non abrogato magiſtratu, neque lege lata, alium ſuffectum. Nam conſul vno die & antè fuerat Caninius Rebilus, C. Cæſare dictatore, cùm belli ciuilis præmia feſtinarentur. Nota per eos dies Iunij Blæſi mors, & famoſa fuit, de qua ſic accepimus. Graui corporis morbo æger Vitellius Seruilianis hortis, turrim vicino ſitam collucere per noctem crebris luminibus animaduertit. Sciſcitanti cauſſam, apud Cæcinam Tuſcum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæſum nuntiatur. Cetera in maius de apparatu, & ſolutis in laſciuiam animis. Nec defuere, qui ipſum Tuſcum & alios, ſed criminoſius Blæſum incuſarent, quòd ægro principe lætos dies ageret. Vbi aſperatum Vitellium, & poſſe Blæſum peruerti, ſatis patuit iis qui principum offenſas acriter ſpeculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infenſus Blæſo æmulatione praua, quòd eum omni dedecore maculoſum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reſerat: filium eius ſinu complexus, & genibus accidens, cauſſam confuſionis quærenti, Non ſe proprio metu, nec ſui anxium, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymáſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot prouinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immenſis ſpatiis arceat. In vrbe ac ſinu cauendum hoſtem, Iunios Antonióſque auos iactantem, qui ſe ſtirpe imperatoria comem ac magnificum militibus oſtentet. Verſas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumq́; negligens, fouet æmulum, principis labores è conuiuio proſpectantem. Reddendam pro intem-

peſtiua

peſtiua lætitia mæſtam & funebrem noctem, qua ſciat & ſentiat viuere Vitellium, & imperare, & ſi quid fato accidat, filium habere. Trepidanti inter ſcelus metúmque, ne dilata Blæſi mors maturam perniciem, palàm iuſſa atrocem inuidiam ferret, placuit veneno graſſari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio Blæſum viſendo. quin & audita eſt ſæuiſſima Vitellij vox, qua (ipſa enim verba referam) ſe pauiſſe oculos ſpectata inimici morte iactauit. Blæſo ſuper claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obſtinatio fuit. Integris quoque rebus à Cæcina & primoribus partium iam Vitellium aſpernantibus ambitus, abnuere perſeuerauit, ſanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeò non principatus appetens, vt parum effugeret, ne dignus crederetur. Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum ſpadonúmque agmine, ſegnius quàm ad bellum incedens, proditam à Lucillio Baſſo Rauēnatem claſſem, pernicibus nuntiis accepit. Et ſi cœptum iter properaſſet, nutantem Cæcinam præuenire, aut ante diſcrimen pugnæ aſſequi legiones potuiſſet. Nec deerant qui monerent, vt cum fidiſſimis per occultos tramites vitata Rauenna Hoſtiliam Cremonámue pergeret. Aliis placebat accitis ex vrbe prætoriis cohortibus, valida manu perrumpere. Ipſe inutili contatione, agendi tempora conſultando conſumſit. Mox vtrunque conſilium aſpernatus, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec prouidit. Miſſis ad Vitellium litteris auxilium poſtulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto diſcrimine quidem, infamia caruit, quominus illicitas rapere voluptates, adulteriisq; ac ſtupris polluere hoſpitum domus crederetur. Aderant vis & pecunia, & ruentis fortunæ nouiſſima libido. Aduentu demum peditum equitúmque prauitas conſilij patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parua manu poterat, etiam ſi fidiſſima foret, nec integrā

ſidem attulerant. Pudor tamen & præſentis ducis reuerentia morabatur, haud diuturna vincula apud auidos periculorum, & decoris ſecuros. Eo metu & paucis quos aduerſa non mutauerant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit. Alam tueri terga iubet. Ipſe flexit in Vmbriam, atque inde in Etruriã: vbi cognito pugnæ Cremonenſis euentu, nõ ignauum, & ſi proueniſſet, atrox conſilium iniit, vt arreptis nauibus in quamcunque partem Narbonenſis prouinciæ egreſſus, Gallias & Germaniæ gentes, nouúmque bellum cieret: Digreſſo Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuſcus admoto exercitu, & miſſis per proxima litorum liburnicis, terra maríque circumuenit. Occupantur plana Vmbriæ, & quà Picenus ager Hadria alluitur. omníſque Italia inter Veſpaſianum ac Vitellium Apennini iugis diuidebatur. Fabius Valens è ſinu Piſano ſæuitia maris, aut aduerſante vento Portum Herculis Monœci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius ſacramentum cunctis circa hoſtilibus non exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam * Narbonenſem temerè ingrederetur monendo terruit, *ſimul ceterorum fides metu intacta. Nam circumiectas ciuitates procurator Valerius Paullinus, ſtrenuus militiæ, & Veſpaſiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat. Concitiſq; omnibus qui exauctorati à Vitellio bellum ſpontè ſumebant, Forolulienſem coloniam clauſtraq; maris præſidio tuebatur, eo grauior auctor, quòd Paullino patria Forum Iulij, & honos apud prætorianos, quorum quondã tribunus fuerat. Ipſiq; pagani fauore municipali, & futuræ potentiæ ſpe iuuare partes annitebantur. quæ vbi paratu firma, & aucta rumore apud varios Vitellianorũ animos increbruere, Fabius Valens cum quattuor ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus ad naues regreditur maturè: ceteriſq; remanere, & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit. Ceterùm vt

mare

mare tutius Valenti quàm litora aut vrbes : ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret quã cui fideret certus, aduerſa tẽpeſtate Stœchadas Maſſilienſiũ inſulas affertur. Ibi eum miſſæ à Paullino liburnicæ oppreſſere. Capto Valente cũcta ad victoris opes conuerſa, initio per Hiſpaniã à prima Adiutrice legione orto, quæ memoria Othonis infenſa Vitellio, decimam quoq; ac ſextam traxit. Nec Galliæ contabantur. Et Britanniã inclytus erga Veſpaſianum fauor, quòd illic ſecundæ legioni à Claudio præpoſitus, & bello clarus egerat, non ſine motu adiunxit ceterarũ : in quibus pleriq; centuriones ac milites à Vitellio prouecti, expertũ iam principẽ anxij mutabant. Ea diſcordia & crebris belli ciuilis rumoribus Britanni ſuſtulere animos, auctore Venuſio: qui ſuper inſitam ferociam & Romani nominis odium, propriis in Carthiſmanduam reginam ſtimulis accendebatur. Carthiſmandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate : & auxerat potentiam poſtquam capto per dolum rege Carataco, inſtruxiſſe triumphum Claudij Cæſaris videbatur. Inde opes, & rerum ſecundarum luxus : ſpreto Venuſio, is fuit maritus, armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnúmque accepit. concuſſa ſtatim flagitio domus. Pro marito ſtudia ciuitatis. pro adultero libido reginæ & ſæuitia. Igitur Venuſius accitis auxiliis, ſimul ipſorum Brigantum defectione, in extremum diſcrimen Carthiſmanduam adduxit. Tum petita à Romanis præſidia. & cohortes alæq; noſtræ variis prœliis exemere tamen periculo reginam. Regnum Venuſio, bellum nobis relictum. Turbata per eoſdem dies Germania, & ſecordia ducum & ſeditione legionum. Externa vi & perfidia ſociali propè afflicta Romana res. Id bellum cum cauſſis & euentibus (etenim longiùs prouectum eſt) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, nunquam fida, tunc ſine metu, abducto è Mœſia exercitu. ſed prima rerum quieti ſpeculabantur : vbi flagrare Italiã bello, cuncta inuicem hoſtilia, accepere, expugnatis cohortium

alarũq; hibernis, vtraq; Danubij ripa potiebantur. Iãq; caſtra legionum exſcindere parabant, ni Mucianus ſextã legionẽ oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles vtrinq; ingrueret, ſi Dacus Germanusq́; diuerſi irrupiſſẽt. Affuit ſæpe aliàs fortuna populi Rom. quæ Mucianum vireſq́; Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Aſia (proconſul eam prouinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt, additis copiis è Vitelliano exercitu, quem ſpargi per prouincias, & externo bello illigari, pars conſilij paciſq; erat. Nec ceteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma Barbarum mancipium regiæ quondam claſſis præfectus mouerat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus præpotens olim, & poſtquam regnum in formam prouinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellij nomine adſcitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiſſimo quoq;, haud temnendæ manus ductor, Trapezuntem vetuſtam admodum ciuitatem à Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam ſubitus irrupit. Cæſa ibi cohors, regium auxilium olim. mox donati ciuitate Romana, ſigna armaq́; in noſtrum modum, deſidiam licentiamq́; Græcorum retinebant. Claſſi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectiſſimas liburnicarum, omnemq́; militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemtius vagabantur, fabricatis repentè nauibus quas cameras vocant, artis lateribus lata aluo ſine vinculo æris aut ferri cõnexa. & tumido mari, prout fluctus attollitur, ſumma nauiũ tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter vndas voluuntur, pari vtrinque prora & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiſcretum & innoxium eſt. Aduertit ea res Veſpaſiani animum, vt vexillarios è legionibus, ducémque Virdium Geminum ſpectatæ militiæ diligeret. Ille incompoſitum & prædæ cupidine vagum hoſtem adortus, cogit in naues: effectíſque raptim liburnicis, aſſequitur Anicetum in

vſtio

oſtio fluminis Cohibi, tutum ſub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia doníſque ad ſocietatem perpulerat. Ac primo rex minis armiſque ſupplicem tueri. Poſtquam merces proditionis aut bellum oſtendebatur, fluxa vt eſt Barbaris fide, pactus Aniceti exitium perfugas tradidit, bellóque ſeruili finis impoſitus. Lætum ea victoria Veſpaſianum, cunctis ſuper vota fluentibus Cremonēſis prœlij nuntius in Aegypto aſſequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, vt fracto Vitellij exercitu, vrbem quoque externæ opis indigam fame vrgeret. Nanque & Africam eodem latere ſitam, terra mariq́; inuadere parabat, clauſis annonæ ſubſidiis, inopiam, ac diſcordiam hoſti facturus. Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperij tranſit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia poſt Cremonam agebat. ſatisfactum bello ratus & cetera ex facili: ſeu felicitas in tali ingenio, auaritiam, ſuperbiam, ceteraq́; occulta mala patefecit. vt captam Italiam perſultare, vt ſuas legiones colere, omnibus dictis factisq́; viā ſibi ad potentiam ſtruere. vtq́; licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat. eo ſuffragio turbidiſſimus quiſque dilecti. nec miles in arbitrio ducum, ſed duces militari violentia trahebantur. quæ ſeditioſa & corrumpendæ diſciplinæ mox in prædam vertebat, nihil aduentantē Mucianum veritus, quod exitioſius erat quàm Veſpaſianum ſpreuiſſe. Ceterùm propinqua hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilaq́; victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graues, pleriq́; etiam integri Veronæ relicti. ſufficere cohortes alæq́;, & è legionibus lecti, profligato iam bello videbantur. Vndecima legio ſeſe adiunxerat initio contata, ſed proſperis rebus anxia quòd defuiſſet. Sex millia Dalmatarum recens dilectus comitabantur. Ducebat Poppæus Siluanus conſularis. vis conſiliorum penes Annium Baſſum legionis legatum. Is Siluanum ſecordem bello, & dies rerum verbis teren-

tem, ſpecie obſequij regebat, ad omniaq́; quæ agenda forent, quieta cum induſtria aderat. Ad has copias è claſsicis Rauennatibus legionariam militiam poſcentibus, optimus quiſque adſciti. Claſſem Dalmatæ ſuppleuere. Exercitus ducesq́; ad Fanum Fortunæ iter ſiſtunt, de ſumma rerum contantes, quòd motas ex vrbe prætorias cohortes audierant, & teneri præſidiis Apenninum rebãtur, & ipſos in regione bello attrita, inopia & ſeditioſæ militum voces terrebant, Clauarium (donatiui nomen eſt) flagitantium. nec pecuniam aut frumentũ prouiderãt: & feſtinatio atq; auiditas præpediebãt, dum quæ accipi poterant, rapiuntur. celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus aduerſus fas nefasq́; irreuerentiam fuiſſe, vt gregarius eques occiſum à ſe proxima acie fratrem profeſſus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem ius hominum, aut vlciſci ratio belli permittebat. Diſtulerant tanquam maiora meritum quàm quæ ſtatim exſoluerent, nec quidquam vltrà traditur. Ceterùm & prioribus ciuium bellis par ſcelus inciderat. Nam prœlio quo apud Ianiculum aduersùm Cinnam pugnatum eſt, Pompeianus miles fratrem ſuum, dein cognito facinore, ſeipſum interfecit, vt Siſenna memorat. tanto acrior apud maiores ſicut virtutibus gloria, ita flagitiis pænitentia fuit. Sed hæc aliaq́; ex veteri memoria repetita, quotiens res locusq́; exempla recti, aut ſolatia mali poſcent, haud abſurdè memorabimus. Antonio ducibusq́; partium præmitti equites, omnemq́; Vmbriam explorari placuit, ſi qua Apennini iuga clementius adirentur: acciri aquilas ſignaq́;, & quidquid Veronæ militum foret: Padumq́; & mare cõmeatibus compleri. Erant inter duces qui necterent moras. quippe nimius iam Antonius, & certiora de Muciano ſperabantur. Nanq; Mucianus tam celeri victoria anxius, & ni præſens vrbe potiretur, expertem ſe belli gloriæq́; ratus, ad Primum & Varum media ſcriptitabat, inſtandum cœptis, aut rurſus contãdi vtilitates ediſſerens: atq; ita com-

poſitus, vt ex euentu rerum aduerſa abnueret, vel proſperæ agnoſceret. Plotium Griphum nuper ab Veſpaſiano in ſenatorum ordinem additum, ac legioni præpoſitum, ceterosq́; ſibi fidos apertius monuit. Iiq́; omnes de feſtinatione Primi ac Vari ſiniſtrè, & Muciano volentia ſcripſere. Quibus epiſtolis Veſpaſiano miſsis, effecerat, vt non pro ſpe Antonij conſilia factaq́; eius æſtimarentur. Aegrè id pati Antonius, & culpā in Mucianum conferre, cuius criminationibus coaluiſſent pericula ſua. nec ſermonibus temperabat, immodicus linguæ, & obſequij inſolens. litteras ad Veſpaſianum compoſuit iactantius quàm ad principem, nec ſine occulta in Mucianum inſectatione. Se Pannonicas legiones in arma egiſſe, ſuis ſtimulis excitos Mœſiæ duces, ſua conſtantia perruptas alpes, occupatam Italiam, interſepta Germanorum Rhetorumq́; auxilia. quòd diſcordes diſperſasq́; Vitellij legiones equeſtri procella, mox peditum vi, per diem noctemq́; fudiſſet, id pulcherrimū & ſui operis. caſum Cremonæ bello imputandum. maiore damno, plurium vrbiū excidiis veteres ciuium diſcordias reipublicæ ſtetiſſe. non ſe nuntiis neque epiſtolis, ſed manu & armis imperatori ſuo militare. neque officere gloriæ eorum, qui Aſiam interim compoſuerint: illis Mœſiæ pacem, ſibi ſalutem ſecuritatémque Italiæ cordi fuiſſe. ſuis exhortationibus Gallias Hiſpaniasq́; validiſsimam terrarum partem ad Veſpaſianum conuerſas. ſed cecidiſſe in irritum labores ſi præmia periculorum ſoli aſſequantur, qui periculis non affuerint. Nec feſellere ea Mucianum. Inde graues ſimultates: quas Antonius ſimpliciùs, Mucianus callidè, eoq́; implacabiliùs nutriebat. At Vitellius fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans ſtulta diſsimulatione, remedia potius malorum quàm mala differebat. Quippe confitenti conſultantiq́; ſupererant ſpes viresq́;. Cùm è contrario læta omnia fingeret, falſis ingrauaſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium, prohibiti per ciuitatem ſermones, eoq́; plures: ac ſi liceret,

vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant. Nec duces hoſtium augendæ famæ deerant, captos Vitellij exploratores, circumductoſq́ue vt robora victoris exercitus noſcerent, remittendo: quos omnes Vitellius ſecreto percontatus, interfici iuſsit. Notabili conſtantia centurio Iulius Agreſtis, poſt multos ſermones quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit ad vires hoſtium ſpectandas, quæq́ue apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentauit, ſed mandata imperatoris ſuúmque animum profeſſus, vt cuncta viſeret poſtulat. Miſsi qui locum prœlij, Cremonæ veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeauit, abnuentíque vera eſſe quæ referret, atque vltrò corruptum arguenti: quandoquidem, inquit, magno documento opus eſt, nec alius iam tibi aut vitæ aut mortis meæ vſus, dabo cui credas. atque ita digreſſus, voluntaria morte dicta firmauit. Quidam iuſſu Vitellij interfectum, de fide conſtantiáque eadem tradidere. Vitellius vt è ſomno excitus, Iulium Priſcum & Alphenum Varum cum xiiij. prætoriis cohortibus & omnibus equitum alis obſidere Apēninum iubet. Secuta è claſsicis legio. tot millia armatorum lecta equis viríſque, ſi alius dux foret, inferendo quoque bello ſatis pollebant. Ceteræ cohortes ad tuendam vrbem L. Vitellio fratri datæ. Ipſe nihil è ſolito luxu remittens, & diffidentia properus, feſtinare comitia, quibus conſules in multos annos deſtinabat: fœdera ſociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuuare, denique nulla in poſterum cura lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, ſtultiſsimus quiſque pecuniis mercabatur. Apud ſapientes caſſa habebantur, quæ neque dari, neque accipi ſalua republica poterant. Tandem flagitante exercitu qui Meuaniam inſederat, magno ſenatorū agmine, quorū multos ambitione, plures formidine trahebat, in caſtra venit, incertus animi, &

infidis conſiliis obnoxius. Concionanti (prodigioſum dictu) tantum fœdarum volucrum ſuperuolitauit, vt nube atra diem obtenderent. Acceßit dirum omen, profugus altaribus taurus, diſiecto ſacrificij apparatu, longè vbi feriri hoſtias mos eſt, confoſſus. Sed præcipuum ipſe Vitellius oſtentum erat, ignarus militiæ, improuidus conſilij. quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóue bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios vultu quoque & inceſſu trepidus, dein temulentus. Poſtremò tædio caſtrorum, & audita defectione Miſenenſis claßis, Romam reuertit, recentißimum quodque vulnus pauens, ſummi diſcriminis incurioſus. Nam cùm tranſgredi Apenninum integro exercitus ſui robore, & feſſos hieme atque inopia hoſtes aggredi in aperto foret, dum diſpergit vires acerrimum militem, & vſque in extrema obſtinatum, trucidandum, capiendúmque tradidit, peritißimis centurionũ diſſentientibus, & ſi conſulerentur, vera dicturus. Arcuere eos intimi amicorũ Vitellij. ita formatis principis auribus, vt aſpera quæ vtilia, nec quidquã niſi iocundum & læſurum acciperet. Sed claſſem Miſenenſem, tantum ciuilibus diſcordiis etiam ſingulorum audacia valet, Claudius Fauentinus centurio per ignominiam à Galba dimiſſus, ad defectionem traxit, fictis Veſpaſiani epiſtolis pretium proditionis oſtentans. præerat claßi Claudius Apollinaris, neque fidei conſtans, neque ſtrenuus in perfidia. & Apinius Tiro prætura functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem ſe defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniæq; impulſæ. præcipua Puteolanorum in Veſpaſianum ſtudio, contrà Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis ciuilibus miſcebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper claſſem Miſenenſem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis dilegit, data in auxilium vrbana cohors, & gladiatores quibus Iulianus præerat. Vt collata vtrinque caſtra, haud magna contatione Iuliano in partes Veſpa-

ſiani tranſgreſſo, Tarracinam occupauere, mœnibus ſitúque magis quàm ipſorum ingenio tutam. Quæ vbi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorij relicta, L. Vitellium fratrem cum ſex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello oppoſuit. Ipſe æger animi, ſtudiis militum & clamoribus populi arma poſcentis refouebatur, dum vulgus ignauum & nihil vltra verba auſurum, falſa ſpecie, exercitus & legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina ſacramento adigit. Superfluente multitudine, curam delectus in conſules partitur. Seruorum numerum, & pondus argenti ſenatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniaſq;, etiam libertinis idem munus vltrò flagitantibus. Ea ſimulatio officia metu profecta verterat in fauorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quàm caſum locumq; principatus miſerabantur. nec deerat ipſe vultu, voce, lacrymis miſericordiam elicere, largus promiſſis, &, quæ natura trepidantium eſt, immodicus. Quin & Cæſarem ſe dici voluit, aſpernatus antea. ſed tunc, ſuperſtitione nominis, & quia in metu conſilia prudentium, & vulgi rumor iuxtà audiuntur. Ceterùm vt omnia inconſulti impetus cœpta, initiis valida, ſpatio langueſcunt, dilabi paullatim ſenatores, equiteſq;, primò contanter, & vbi ipſe non aderat, mox conterriti, mæſtiue diſcrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur omiſit.

Vt terrorem Italiæ poſſeſſa Meuania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flauianas partes ſtudium, tam pauidus Vitellij diſceſſus addidit. ereptus Samnis, Pelignúſque & Marſi æmulatione, quòd Campania præueniſſet, vt in nouo obſequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per tranſitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine niues eluctantibus, patuit quantum diſcriminis adeundum foret, ni Vitellium retro for-

tuna vertiſſet, quæ Flauianis ducibus non minus ſæpe quàm ratio affuit. Obuium illic Petilium Cerialem habuere, agreſti cultu, & notitia locorum, cuſtodias Vitellij elapſum. Propinqua affinitas Ceriali cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militiæ, eóque inter duces aſſumtus eſt. Flauio quoque Sabino, ac Domitiano patuiſſe effugium, multi tradidere. Et miſſi ab Antonio nuntij, per varias fallendi artes penetrabant, locum ac præſidium monſtrantes. Sabinus inhabilem labori & audacia valetudinem cauſſabatur. Domitiano aderat animus. ſed cuſtodes à Vitellio additi, quanquã ſe ſocios fugæ promitterent, tanquam inſidiantes timebantur. Atque ipſe Vitellius reſpectu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat. Duces partium vt Carſulas venere, paucos ad requiem dies ſumunt, donec aquilæ ſignaq; legionum aſſequerentur. Et locus ipſe caſtrorum placebat, latè proſpectans, tuto copiarum aggeſtu, florẽtiſſimis pone tergum municipiis. Simul colloquia cum Vitellianis decem milium ſpatio diſtantibus & proditio ſperabatur. Aegrè id pati miles & victoriã malle quã pacem. ne ſuas quidem legiones opperiebantur, vt prædæ quàm periculorum ſocias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas ſi deliberarent, acres ſi deſperaſſent. Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda, victoriam conſiliis & ratione perfici. Iam Miſenenſem claſſem & pulcherrimam Campaniæ oram deſciuiſſe, nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quàm quod inter Tarracinam Narniamq; iaceat. Satis gloriæ prœlio Cremonenſi partum, & exitio Cremonæ nimium inuidiæ, ne concupiſcerent Romam capere potius quàm ſeruare. Maiora illis præmia & multo maximum decus, ſi incolumitatem ſenatui populoq; Rom. ſine ſanguine quæſiſſent. His & talibus mitigati animi. Nec multo pòſt legiones venere. Et terrore famaq; aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellũ adhortante, multis ad tranſitionẽ, qui ſuas centurias tur-

maſq; tradere donum victori, & ſibi in poſterum gratiam certabant. Per eos cognitum eſt Interamnam proximis campis præſidio quadringentorum equitum teneri. Miſſus extemplo Varus cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit. plures, abiectis armis, veniam petiuere. quidam in caſtra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutē copiasq; hoſtiū, quo amiſſi præſidij dedecus lenirent. Nec vlla apud Vitellianos flagitij pœna, & præmiis defectorum vera fides. ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tribunorum centurionumq;. Nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priſcus & Alphenus deſertis caſtris ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſoluerent. Iiſdē diebus Fabius Valens Vrbini in cuſtodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam vltrà ſpem fouerent. nam peruaſiſſe in Germanias Valentem, & veteres illic nouosq; exercitus ciere credebant. Viſa cæde, in deſperationem verſi. & Flauianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis, vt finem belli accepit. Natus erat Valens Anagniæ equeſtri familia, procax moribus, neq; abſurdus ingenio famam vrbanitatis per laſciuiā petere. ludicro Iuuenalium ſub Nerone, velut ex neceſſitate, mox ſponte mimos actitauit, ſcitè magis quàm probè. Legatus legionis & fouit Verginium, & infamauit. Fonteium Capitonem in proditionē corruptum, ſeu quia corrumpere nequiuerat, interfecit, Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illuſtratus. Abrupta vndiq; ſpe Vitellianus miles tranſiturus in partes, id quoq; non ſine dedecore, ſed ſub ſignis vexillisq; in ſubiectos Narniæ campos deſcendêre. Flauianus exercitus vt ad prœliū intentus armatusq;, denſis circa viā ordinibus adſtiterat. Accepti in mediū Vitelliani. & circūdatos Primus Antonius clementer alloquitur. pars Narniæ, pars Interamnæ ſubſiſtere iuſſi. relictæ ſimul è victricibus legiones neq; quieſcētibus graues, & aduerſus contumaciā validæ. Non omiſere per eos dies

Primus ac Varus crebris nuntiis ſalutem, & pecuniam & ſecreta Campaniæ offerre Vitellio, ſi poſitis armis, ſeq́; ac liberos ſuos Veſpaſiano permiſiſſet. In eundem modum & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerunque fidere Vitellius, ac de numero ſeruorum, electione lictorum loqui. Tanta torpedo inuaſerat animum, vt ſi principem eum fuiſſe ceteri non meminiſſent, ipſe obliuiſceretur. At primores ciuitatis, Flauium Sabinum præfectum vrbis ſecretis ſermonibus incitabant; victoriæ famæq́; partem capeſſeret. Eſſe illi proprium militem cohortium vrbanarum. nec defuturas vigilum cohortes, ſeruitia ipſorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio Varoq́; de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæſtis vndique nuntiis trepidas. populi mobilem animum: & ſi ſe ducem præbuiſſet, eaſdem illas adulationes pro Veſpaſiano fore. Ipſum Vitellium ne proſperis quidẽ parem, adeò ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum, qui vrbem occupaſſet. Id Sabino conuenire, vt imperium fratri reſeruaret: id Veſpaſiano, vt ceteri poſt Sabinum haberentur. Haud quaquam erecto animo eas voces accipiebat inualidus ſenecta. Erant qui occultis ſuſpicionibus inceſſerent, tanquam inuidia & æmulatione fortunam fratris moraretur. Nanq; Flauius Sabinus ætate prior, priuatis vtriuſq; rebus, auctoritate pecuniaq́; Veſpaſianũ anteibat. Et credebatur affectã eius fidẽ praiuuiſſe, domo agriſq́; pignori acceptis. Vnde quanquã manente in ſpeciem concordia, offenſarũ operta metuebantur. Melior interpretatio, mitẽ virũ abhorrere à ſanguine et cædibus: eoq́; crebris cũ Vitellio ſermonibus de pace, ponendiſq́; per conditionẽ armis agitare. Sæpe domi cõgreſſi, poſtremò in æde Apollinis, vt fama fuit, pepigere. Verba voceſq́; duos teſtes habebant, Cluuium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul viſentibus notabantur, Vitellij proiectus & degener, Sabinus non inſultans, & miſeranti propior. Quòd ſi tam facilè ſuorũ mentes flexiſſet Vitellius, quã ipſe ceſſerat, in-

cruen-

cruentam vrbem Veſpaſiani exercitus intraſſet. Ceterùm vt quiſque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, diſcrimen ac dedecus oſtentantes, & fidem in libidine victoris. Nec tantam Veſpaſiano ſuperbiam, vt priuatum Vitellium pateretur, ne victos quidem laturos. Ita periculum ex miſericordia. Ipſum ſanè ſenem, & proſperis aduerſiſq; ſatiatum. Sed quod nomen, quem ſtatũ filio eius Germanico fore? Nunc pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ ſinus promitti. Sed vbi imperium Veſpaſianus inuaſerit, non ipſi, non amicis eius, non denique exercitibus ſecuritatem, niſi exſtincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem captiuum & caſibus dubiis reſeruatũ, prægrauem fuiſſe, nedum Primus ac Fuſcus, & ſpecimen partium Mucianus, vllam in Vitellium niſi occidendi licentiam habeant. Non à Cæſare Pompeium, non ab Auguſto Antonium incolumes relictos. Niſi fortè Veſpaſianus altiores ſpiritus gerat, Vitellij cliens, cũ Vitellius collega Claudio foret. Quin vt cenſuram patris, vt tres conſulatus, vt tot egregiæ domus honores deceret, deſperatione ſaltem in audaciam accingeretur. perſtare militem, ſupereſſe ſtudia populi. Deniq; nihil atrocius euenturum, quàm in quod ſponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis. id ſolum referre, nouiſſimum ſpiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem. Surdæ ad fortia conſilia Vitellio aures. Obruebatur animus miſeratione curaq;, ne pertinacibus armis, minùs placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi & feſſa ætate parens, quæ tamen paucis antè diebus opportuna morte excidium domus præuenit, nihil principatu filij aſſecuta, niſi luctum & bonam famam. XV. kalen. Ianu. audita defectione legionis cohortiumq;, quæ ſe Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mæſta circum familia. Simul ferebatur lecticula paruulus filius velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempeſtiuæ. miles minaci ſilentio. Nec quiſquã adeò rerum humanarum imme-

mor,

mor, quem non commoueret illa facies, Romanum principem & generis humani paulo antè dominum, relicta fortunæ ſuæ ſede, per populum, per vrbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæſarem oppreſſerat, occultæ Caium inſidiæ. nox & ignotum rus fugā Neronis abſconderant. Piſo & Galba tanquam in acie cecidere: in ſua concione Vitellius inter ſuos milites, proſpectantibus etiam feminis, pauca & præſenti mæſtitiæ congruentia locutus: Cedere ſe pacis & Reip. cauſſa: retinerēt tantùm memoriam ſui, fratremq́; & coniugem & innoxiam liberorum ætatem miſerarentur. Simul filium protendens, modò ſingulis, modò vniuerſis commendans, poſtremò fletu præpediente, aſſiſtēti conſuli (Cæcilius Simplex erat) exſolutum à latere pugionem, velut ius necis vitæq́; ciuium, reddebat. Aſpernante conſule, reclamantibus qui in concione adſtiterant, vt in æde Concordiæ poſiturus inſignia imperij, domumq́; fratris petiturus diſceſſit. Maior hic clamor obſiſtentium penatibus priuatis, in palatium vocantium. interclusum alterū iter, idq́; ſolum quod in ſacrā viā pergeret, patebat. Tum conſilij inops in palatium rediit. Præuenerat rumor, eiurari ab eo imperiū. Scripſeratq́; Flauius Sabinus cohortium tribunis, vt militem cohiberent. Igitur tanquā omnis Reſp. in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores ſenatus, & plerique equeſtris ordinis, omnisq́; miles vrbanus & vigiles, domum Flauij Sabini compleuere. Illuc de ſtudiis vulgi & minis Germanicarū cohortium affertur. Longiùs iam progreſſus erat, quā vt regredi poſſet: & ſuo quiſq́; metu, ne diſiectos eoq́; minùs validos Vitelliani cōſectarentur, contantē in arma impellebāt. Sed quod in eiuſmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumſere. Circa lacum Fundani deſcendētibus qui Sabinū comitabantur armatis, occurrunt promtiſſimi Vitellianorū. Modicum ibi prœliū improuiſo tumultu, ſed proſperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutiſſimum è præſentibus, arcem

Capitolij

Capitolij inſedit milite & quibuſdam ſenatorum equitúmq;: quorum nomina tradere haud promtum eſt, quoniam victore Veſpaſiano multi id meritum erga partes ſimulauere. Subierunt obſidium etiam feminæ: inter quas maximè inſignis Verulana Gracilia, neq; liberos, neq; propinquos, ſed bellum ſecuta. Vitellianus miles cuſtodia ſecordi clauſos circumdedit: eóque concubia nocte ſuos liberos Sabinus & Domitianũ fratris filium (in Capitolium) acciuit. At Sabinus miſſo per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui circumſideri ipſos, niſi ſubueniretur, artas res nuntiaret, noctem adeò quietam egit, vt digredi ſine noxa potuerit. Quippe miles Vitellij aduerſus pericula ferox, laboribus & vigiliis parũ intentus erat. Et hibernus imber repente fuſus, oculos auréſque impediebat. Luce prima Sabinus antequam inuicem hoſtilia cœptarẽt, Cornelium Martialem è primipilaribus ad Vitellium miſit, cum mandatis & queſtu, quòd pacta turbarentur. Simulationem prorſus & imaginem deponendi imperij fuiſſe, ad decipiendos tot illuſtres viros. Cur enim è roſtris, fratris domum imminẽtem foro, & irritandis hominum oculis, quàm Auentinum & penates vxoris petiſſet? Ita priuato & omnẽ principatus ſpeciem vitanti conueniſſe. Contra Vitellium in palatiũ, in ipſam imperij arcem regreſſum. Inde armatum agmen emiſſum, ſtratam innocentium cædibus celeberrimam vrbis partem: ne Capitolio quidem abſtineri. Togatum nempe ſe, & vnum è ſenatoribus, dum inter Veſpaſianum ac Vitellium prœliis legionum, captiuitatibus vrbium, deditionibus cohortium iudicatur. Iam Hiſpaniis Germaniiſque & Britannia deſciſcentibus, fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide, donec vltrò ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis vtilia, victoribus tantùm pulchra eſſe. Si conuentionis pœniteat, non ſe, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Veſpaſiani vix puberem. quantum occiſis vno ſene & vno iuuene profici? Iret obuiam legionibus, de ſumma rerum illic certaret. cetera

ſecun-

ſecundùm euentum prœlij ceſſura. Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi ſui cauſſa reſpondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem eſſe modeſtiam ſuam. Et monuit Martialem, vt per ſecretam ædium partem occultè abiret, ne à militibus internuntius inuiſæ pacis interficeretur. Ipſe neque iubendi neque vetandi potens, non iam imperator, ſed tantum belli cauſſa erat. Vix dum regreſſo in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, ſibi quiſq; auctor: cito agmine forū & imminentia foro templa præteruecti, erigunt aciem per aduerſum collem, vſq; ad primas Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere cliui, dextræ ſubeuntibus. In quarum tectum egreſsi, ſaxis tegulisq; Vitellianos deturbabant. neque illis manus niſi gladiis armatæ, & arceſſere tormenta, aut miſsilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum iecere, & ſequebantur ignem. ambuſtasq; Capitolij fores penetraſſent, ni Sabinus reuulſas vndique ſtatuas, decora maiorum, in ipſo aditu vice muri obieciſſet. Tum diuerſos Capitolij aditus inuadūt, iuxta lucum aſyli, & quà Tarpeia rupes centū gradibus aditur. Improuiſa vtraque vis. propior atq; acrior per aſylū ingruebat. Nec ſiſti poterant ſcandentes per coniuncta ædificia: quæ, vt in multa pace, in altum edita, ſolum Capitolij æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obſeſsi, quæ crebrior fama eſt, quo nitentes ac progreſſos depellerent. Inde lapſus ignis in porticus appoſitas ædibus. mox ſuſtinentes faſtigium Aquilæ vetere ligno traxere flammā, aluerúntq;. Sic Capitolium clauſis foribus indefenſum, & indireptum conflagrauit. Id facinus poſt conditā vrbem luctuoſiſsimum fœdiſsimúmq; pop. Rom. accidit, nullo externo hoſte, propitiis ſi per mores noſtros liceret deis. Sedem Iouis optimi maximi auſpicatò à maioribus pignus imperij conditā, quam non Porſena dedita vrbe neq; Galli capta temerare potuiſſent, furore principū exſcindi? Arſerat et antè Capitoliū ciuili bello, ſed fraude

priuata. Nunc palàm obſeſſum, palàm incenſum. quibus armorum cauſsis, quo tantæ cladis pretio *pro patria bellauimus? Vouerat Tarquinius Priſcus rex bello Sabino ieceratq; fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis quàm quo modicæ adhuc Pop. Rom. res ſufficeret. Mox Seruius Tullius ſociorū ſtudio, deinde Tarquinius Superbus capta Sueſſa Pometia, hoſtium ſpoliis exſtruxere. Sed gloria operis libertati reſeruata. Pulſis regibus, Horatius Puluillus iterum conſul dedicauit ea magnificentia, quam immenſæ poſtea Pop. Rom. opes ornarent potius quàm augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt, poſtquam interiecto CCCCXV. annorum ſpatio L. Scipione, C. Norbano Coss. flagrauerat. Curam victor Sulla ſuſcepit, neque tamen dedicauit. hoc ſolum felicitati eius negatum. Lutatij Catuli nomē inter tanta Cæſarum opera, vſq; ad Vitellium manſit. Ea tunc ædes cremabatur. Sed plus pauoris obſeſſis quàm obſeſſoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque aſtu, neq; conſtantia inter dubia indigebat. Ex diuerſo trepidus miles, dux ſegnis, & veluti captus animi, non lingua, non auribus competere. neque alienis conſiliis regi, neque ſua expedire. huc illuc clamoribus hoſtium circumagi. quæ iuſſerat vetare, quæ vetuerat iubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exſequi. poſtremò abiectis armis, fugam & fallendi artes circumſpectabant. Irrumpunt Vitelliani, & cuncta ſanguine, ferro, flammiſq; miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè inſignes, Cornelius Martialis, Aemylius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scæua pugnam auſi obtruncantur. Flauium Sabinum inermem, neque fugam cœptantem, circumſiſtunt, & Quinctium Atticum conſulem, vmbra honoris & ſuamet vanitate monſtratum quòd edicta in populum pro Veſpaſiano magnifica, probroſa aduerſus Vitellium iecerat. Ceteri per varios caſus elapſi, quidam ſeruili habitu, alij fide clientium cōtecti, & inter ſarcinas abditi. Fuere qui excepto Vitellianorū ſigno, quo

inter

inter ſe noſcebantur, vltrò rogitantes reſpondenteſue audaciã pro latebra haberent. Domitianus prima irruptione apud æditũum occultatus ſollertia liberti lineo amictu turbæ ſacricolarum immixtus ignarusq́; apud Cornelium Primum paternũ clientem, iuxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre, diſiecto æditui contubernio, modicũ ſacellum IOVI CONSERVATORI aramq́; poſuit, caſusq́; ſuos in marmore expreſſit. Mox imperiũ adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, ſeq́; in ſinu dei ſacrauit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infeſtò ſermone vultuq́; excipiuntur, frementibus qui ius cædis, & præmia nauatæ operæ petebant. Clamore à proximis orto, ſordida pars plebis ſuppliciũ Sabini expoſcit, minas adulationesq́; miſcet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium, & preces parantẽ, peruicere vt abſiſteret. Tum confoſſum cõlaceratumq́;, & abſciſſo capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahũt. Hic exitus viri haud ſanè ſpernendi. Quinq́; & XXX. ſtipendia in Rep. fecerat, domi militiaq́; clarus. Innocentiam iuſtitiamq́; eius non argueres. Sermonis nimius erat. Id vnum ſeptem annis quibus Mœſiam, duodecim quibus præfecturam vrbis obtinuit, calumniatus eſt rumor. in fine vitæ, alij ſegnẽ, multi moderatum, & ciuium ſanguinis parcum credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum Veſpaſiani decus domus penes Sabinum erat. Cædem eius lætam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant pleriq́; etiam paci conſultum, diremta æmulatione inter duos, quorum alter ſe fratrem imperatoris, alter conſortẽ imperij cogitaret. Sed Vitellius conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus ac velut vicẽ reddens, quòd interrogantibus quis Capitolium incendiſſet, ſe reum Atticus obtulerat. Eaq́; confeſſione ſiue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam crimenq́; agnouiſſe, & à partibus Vitellij amolitus videbatur. Iiſdẽ diebus L. Vitellius poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Tarracinæ imminebat, clauſis

illic gladiatoribus remigibusq́; qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, vt ſupra memorauimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, laſciuiâ ſecordiáq́; gladiatorum magis quàm ducum ſimiles. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu diuq́; fluxi, & amœna litorum perſonantes in miniſterium luxus diſperſis militibus, de bello tantum inter conuiuia loquebãtur. Paucos ante dies diſceſſerat Apinius Tiro, donisq́; ac pecuniis acerbè per municipia conquirendis, plus inuidiæ quàm virium partibus addebat. Interim ad L. Vitellium ſeruus Verginij Capitonis perfugit, pollicitusq́; ſi præſidium acciperet, vacuã arcem ſurtim traditurũ, multa nocte cohortes expeditas ſummis montium iugis ſuper caput hoſtium ſiſtit. inde miles ad cædem magis quàm ad pugnam decurrit. ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pauore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur. pauci gladiatorum reſiſtentes, neque inulti cecidere. Ceteri ad naues ruebant, vbi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſcrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum euaſere, in quis præfectus claſſis Apollinaris: reliquas in litore captas, aut nimio ruentiũ onere preſſas, mare hauſit. Iulianus ad L. Vitelliũ perductus, et verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. Fuere qui vxorem L. Vitellij Triariam inceſſerint, tanquam gladio militari cincta, inter luctum cladéſq́; expugnatæ Tarracinæ, ſuperbè ſæueq́; egiſſet. Ipſe lauream proſperè geſtæ rei ad fratrem miſit, percontatus ſtatim regredi ſe, an perdomandæ Campaniæ inſiſtere iuberet. Quod ſalutare non modò partibus Veſpaſiani, ſed Reip. fuit. nam ſi recens victoria miles & ſuper inſitam peruicaciam ſecundis ferox, Romam contendiſſet, haud parua mole certatum, nec ſine exitio vrbis foret. quippe L. Vitellio quamuis infami inerat induſtria, nec virtutibus vt boni, ſed quo modo peſſimus quiſq́;, vitiis valebat. Dum hæc in par-

tibus

tibus Vitellij geruntur, digreſſus Narnia Veſpaſiani exercitus, feſtos Saturni dies Otriculi per otium agitabat. Cauſſa tam praua moræ, vt Mucianum opperirentur. Nec deſuere qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tanquam dolo cunctantem, poſt ſecretas Vitellij epiſtolas, quibus conſulatum & nubilem filiam & dotales opes, pretium proditionis, offerebat: Alij ficta hæc, & in gratiam Muciani compoſita: Quidam omnium id ducum conſilium fuiſſe, oſtentare potius vrbi bellum quàm inferre: quando validiſſimæ cohortes à Vitellio deſciuiſſent, & abſciſis omnibus præſidiis ceſſurus imperio videbatur. Sed cūcta feſtinatione, deinde ignauia Sabini corrupta, qui ſumtis temerè armis munitiſſimam Capitolij arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilē, aduerſus tris cohortes tueri nequiſſet. Haud facilè quis vni aſſignauerit culpā, quæ omniū fuit. nam & Mucianus ambiguis epiſtolis victores morabatur, & Antonius præpoſtero obſequio, vel dum tegeret inuidiā crimen meruit. ceteriq; duces dum peractū bellum putant, finem eius inſigniuere. Ne Petilius quidem Cerialis cum mille equitibus præmiſſus, vt tranſuerſis itineribus per agrum Sabinum Salaria via vrbē introiret, ſatis maturauerat, donec obſeſſi Capitolij fama cunctos ſimul exciret. Antonius per Flaminiā ad Saxa rubra, multo iam noctis, ſerum auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagraſſe Capitolium, tremere vrbem, mæſta omnia accepit. plebem quoq; & ſeruitia pro Vitellio armari nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prœlium aduerſum fuerat. nanq; incautū & tanquā ad victos ruentē, Vitelliani interiectus equiti pedes excepere. pugnatum haud procul vrbe inter ædificia hortoſq; & anfractus viarum quæ gnara Vitellianis, incōperta hoſtibus metū fecerant. neq; omnis eques cōcors, adiunctis quibuſdā qui nuper apud Narniam dediti, fortunā partium ſpeculabantur. capitur præfectus alæ Tullius Flauianus. ceteri fœda fuga conſternantur, non vltra Fidenas ſecutis victoribus. Eo ſucceſſu ſtudia populi

aucta. Vulgus Vrbanum arma cepit. Pauci ſcuta militaria, plures raptis quod cuique obuium telis, ſignum pugnæ expoſcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuendam vrbem prorumpere iubet. Mox vocato ſenatu, diliguntur legati ad exercitus, vt prætexto Reip. concordiam pacemq́; ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt extremũ diſcrimen adiere, aſpernante milite conditiones pacis. Vulneratur prætor Arulenus Ruſticus. auxit inuidiam ſuper violatũ legati prætorisq́; nomen, propria dignatio viri. Palantur comites. occiditur proximus lictor dimouere turbam auſus. & ni dato à duce præſidio defenſi forent, ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius, ante ipſa patriæ mœnia, ciuilis rabies vſque in exitium temeraſſet. Aequioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed duci plus auctoritatis. Miſcuerat ſe legatis Muſonius Rufus equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiæ & placita Stoicorum æmulatus. Cœptabatq́; permixtus manipulis, bona pacis ac belli diſcrimina diſſerens, armatos monere. Id pleriſq; ludibrio, pluribus tædio. nec deerant qui propellerẽt proculcarentq́;, ni admonitu modeſtiſſimi cuiuſq;, & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtiuam ſapientiam. Obuiæ fuere & virgines Veſtales cũ epiſtolis Vitellij ad Antoniũ ſcriptis. Eximi ſupremo certamine vnum diem poſtulabant. ſi moram interieciſſent, faciliùs omnia conuentura. Virgines cum honore dimiſſæ, Vitellio reſcriptum, Sabini cæde, & incendio Capitolij, diremta belli commercia. Tentauit tamen Antonius vocatas ad concionẽ legiones mitigare, vt caſtris iuxta pontẽ Miluiũ poſitis, poſtera die vrbem ingrederentur. Ratio contandi, ne aſperatus prœlio miles, non populo, non ſenatui, ne templis quidem ac delubris deorum conſuleret. Sed omnem prolatationem, vt inimicam victoriæ ſuſpectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quanquam imbellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars vt

aſtiterat Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis inceſſit, tertium agmen per Salariam collinæ portæ propinquabat. plebs inuectis equitibus fuſa. Miles Vitellianus trinis & ipſe præſidiis occurrit. Prœlia ante vrbem multa & varia: ſed Flauianis conſilio ducum præſtantibus, ſæpius proſpera. Ii tantùm conflictati ſunt, qui in partem ſiniſtrā vrbis ad Salluſtianos hortos per anguſta & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani ad ſerum vſque diei ſaxis piliſq; ſubeuntes arcebant, donec ab equitibus qui porta collina irruperant, circumuenirentur. Concurrere & in campo Martio infeſtæ acies. Pro Flauianis fortuna, & parta toties victoria: Vitelliani deſperatione ſola ruebant, & quanquam pulſi, rurſus in vrbe congregabantur. Aderat pugnantibus ſpectator populus, vtq́; in ludicro certamine, hos modò, rurſus illos clamore & plauſu fouebat: quoties pars altera inclinaſſet abditos in tabernis, aut ſi quam in domum perfugerant, erui iugulariq; poſtulantes parte maiore prædæ potiebantur. Nam milite ad ſanguinem & cædes obuerſo, ſpolia in vulgus cedebant. Sæua ac deformis vrbe tota facies. alibi prœlia & vulnera, alibi balneæ popinæq;. Simul cruor & ſtrues corporum, iuxta ſcorta, & ſcortis ſimiles: quantum in luxurioſo otio libidinū, quidquid in acerbiſſima captiuitate ſcelerum, prorſus vt eandem ciuitatem & furere crederes & laſciuire. Conflixerāt antè armati exercitus in vrbe, bis L. Sulla, ſemel Cinna, victoribus, nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana ſecuritas, & ne minimo quidem temporis voluptates intermiſſæ, velut feſtis diebus id quoq; gaudiū accederet, exſultabant. nulla partium cura, malis publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quæ acerrimus quiſque vt nouiſſimam ſpem retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortiū ſtudio, cuncta validiſſimarū vrbiū excidiis reperta, ſimul admouent, teſtudinē, tormēta, aggeres, faceſq;, quidquid tot prœliis laboris ac periculi hauſiſſent, opere illo

conſummari clamitantes. Vrbem ſenatui ac pop. Rom. templa diis reddita, proprium eſſe militis decus in caſtris: illam patriam, illos penates. ni ſtatim recipiantur, noctem in armis agendam. Contrà Vitelliani quanquam numero fatóq; diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasq; cruore fœdare, ſuprema victis ſolatia complectebantur. Multi ſemianimes ſuper turres & propugnacula mœnium exſpirauere. Conuulſis portis reliquus globus obtulit ſe victoribus, & cecidere omnes contrariis vulneribus verſi in hoſtem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta vrbe, per auerſam palatij partem Auentinum in domum vxoris ſellula defertur, vt ſi diem latebra vitauiſſet, Tarracinam ad cohortes fratremq; perfugeret. Dein mobilitate ingenij, & quæ natura pauoris eſt, cùm omnia metuenti, præſentia maximè diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumq;, dilapſis etiam infimis ſeruitiorum aut occurſum eius declinantibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci. tentat clauſa, inhorreſcit vacuis. feſſúſque miſero errore, & pudenda latebra ſemet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vinctæ ponè tergum manus. laniata veſte, fœdum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante. deformitas exitus miſericordiam abſtulerat. Obuius è Germanicis militibus Vitellium infeſto ictu per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac ſtatim cõfoſſus eſt. Vitellium infeſtis mucronibus coactũ, modò erigere os & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerunq; roſtra, & Galbæ occiſi locum contueri, poſtremò ad Gemonias, vbi corpus Flauij Sabini iacuerat, propulere. Vox vna non degeneris animi excepta, cùm tribuno inſultanti, ſe tamen imperatorem eius fuiſſe reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus concidit. Et vulgus eadem prauitate inſectabatur interfectum, qua fouerat viuentem. Pater illi L. Vitellius. ſeptimum & quinquageſimum ætatis

annum explebat. conſulatum,ſacerdotia,nomen locumq́; inter primores,nulla ſua induſtria,ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere qui ipſum non nouerãt. Studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quæſita perinde affuere,quàm huic per ignauiam. Inerat tamen ſimplicitas ac liberalitas,quæ,ni adſit modus,in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum,non conſtãtia morum continere putat,meruit magis quàm habuit. Reip. haud dubiè intererat Vitellium vinci. Sed imputare perfidiam non poſſunt, qui Vitellium Veſpaſiano prodidere,cùm à Galba deſciuiſſent. Præcipiti in occaſum die, ob pauorem magiſtratuum ſenatorumq́;, qui dilapſi ex vrbe aut per domos clientium ſemet occultabant,vocari ſenatus non potuit. Domitianum,poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & Cæſarem conſalutatum,miles frequens,vtq́; erat in armis,in paternos penates deduxit.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR.

LIBER IV.

INTERFECTO *Vitellio bellum magis deſierat, quàm pax cœperat. Armati per vrbem victores, implacabili odio victos cōſectabantur. plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaq; , paſsim trucidatis vt quemq; ſors obtulerat. Ac mox augeſcente licentia, ſcrutari, ac protrahere abditos: ſi quem procerum habitu & iuuenta proſpexerant, obtruncare, nullo militum aut populi diſcrimine. quæ ſæuitia, recentibus odiis, ſanguine explebatur, dein verterat in auaritiam. Nihil vſquam ſecretum aut clauſum ſinebant, Vitellianos occultari ſimulantes. Initium id perfringendarum domuum, vel ſi reſiſteretur, cauſſa cædis. nec deerat egentiſsimus quiſque ex plebe. & peſsimi ſeruitiorum prodere vltrò dites dominos. alij ab amicis monſtrabantur. Vbique lamenta, conclamationes, & fortuna captæ vrbis, adeò vt Othoniani Vitellianiq; militis inuidioſa antea petulantia deſideraretur. Duces partium accēdendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares. „ Quippe in turbas & „ diſcordias peſsimo cuique plurima vis, pax & quies bonis artibus indigent. Nomen ſedemq; Cæſaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, ſed ſtupris & adulteriis filium principis agebat. Præfectura prætorij penes Arrium Varum. Summa potentiæ in Primo Antonio. is pecuniam familiamq; è principis domo, quaſi Cremonenſem prædam rapere. Ceteri modeſtia vel ignobilitate, vt in bello obſcuri, itā præmiorum expertes. Ciuitas pauida & ſeruitio parata, occupari*

redeun-

redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, exſtinguíque reliqua belli, poſtulabat. Præmiſſi Ariciam equites. agmen legionum intra Bouillas ſtetit. Nec contatus eſt Vitellius, ſeq́; & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma haud minus ira, quàm metu abiecit. Longus deditorum ordo ſeptus armatis per vrbem inceſſit. Nemo ſupplici vultu, ſed triſtes & truces, & aduersùm plauſus ac laſciuiã inſultantis vulgi immobiles. paucos erumpere auſos, circumiecti preſſere. ceteri in cuſtodiam conditi. Nihil quiſquam locutus indignum, & quanquam inter aduerſa, ſalua virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu eius vigilantior, nec perinde proſperis ſocius, quàm aduerſis abſtractus. Iiſdem diebus Lucilius Baſſus cum expedito equite ad componendam Campaniam mittitur, diſcordibus municipiorum animis, magis inter ſemet, quàm contumacia aduerſus principem. Viſo milite, quies & minoribus coloniis impunitas. Capuæ legio tertia hiemandi cauſſa locatur, & domus illuſtres afflictæ, cùm contra Tarracinenſes nulla ope iuuarẽtur. Tanto procliuius eſt iniuriæ quàm beneficio vicem exſoluere: quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur. Solatio fuit ſeruus Verginij Capitonis, quem proditorem Tarracinenſium diximus, patibulo affixus, in iiſdem annulis quos acceptos à Vitellio geſtabat. At Romæ ſenatus cuncta principibus ſolita, Veſpaſiano decernit, lætus & ſpei certus. quippe ſumtæ per Gallias Hiſpaniáſque ciuilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, poſtquam Aegyptum, Iudæam Syriamq́; & omnis prouincias exercitúſque luſtrauerant, velut expiato terrarum orbe, cepiſſe finem videbantur. Addidere alacritatem Veſpaſiani litteræ, tanquam manente bello ſcriptæ. ea, prima ſpecie, forma. Ceterùm vt princeps loquebatur, ciuilia de ſe & Rep. egregia. nec ſenatus obſequium deerat. Ipſi cõſulatus cum Tito filio, prætura Domitiano & conſulare imperium decernuntur. Miſerat & Mucianus epiſtolas ad ſena-

tum, quæ materiam ſermonibus præbuere: ſi priuatus eſſet, cur publicè loqueretur. potuiſſe eadem paucos poſt dies loco ſententiæ dici. ipſa quoque inſectatio in Vitellianos ſera & ſine libertate. id verò erga Remp. ſuperbum, erga principem contumelioſum, quòd in manu ſua fuiſſe imperium, donatumq́ Veſpaſiano iactabat. Ceterùm inuidia in occulto, adulatio in aperto, erant. Multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello ciuili data. Sed in Sarmatas expeditio fingebatur. Adduntur Primo Antonio conſularia, Cornelio Fuſco, & Arrio Varo prætoria inſignia. Mox deos reſpexere. reſtitui placuit Capitolium. Eaq́ omnia Valerius Aſiaticus conſul deſignatus cenſuit. Ceteri vultu manuq́, pauci quibus conſpicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compoſitis orationibus aſſentiebantur. Vbi ad Heluidium Priſcum prætorem deſignatum ventum, promſit ſententiam, * *vt honorificam in bonum principem. Falſa aberant, & ſtudiis ſenatus attollebantur. Iſq́ præcipuus illi dies magnæ offenſæ initium & magnæ gloriæ fuit. Res poſcere videtur, quia iterum in mentionē incidimus viri ſæpius memorandi, vt vitā ſtudiaq́ eius & quali fortuna ſit vſus, paucis repetam. Heluidius Priſcus regione Italiæ ſeptima Tarracinæ municipio, Cluuio patre qui ordinem primipili duxiſſet, ingenium illuſtre altioribus ſtudiis iuuenis admodum dedit, non vt pleriq́, vt nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quo firmior aduerſus fortuita, Rempub. capeſſeret. doctores ſapientiæ ſecutus eſt, qui ſola bona quæ honeſta, mala tantum quæ turpia, potentiam, nobilitatem, ceteraq́ extra animum, neque bonis neque malis annumerant. Quæſtorius adhuc, à Pæto Thraſea gener delectus, è moribus ſoceri nihil æquè ac libertatem hauſit, ciuis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemtor, recti peruicax, conſtans aduerſus metus. Erant quibus appetentior famæ videretur, quādo etiā ſapiētibus cupido gloriæ nouiſſima exuitur. Ruina ſoceri, in ex-

ſilium

ſilium pulſus, vt Galbæ principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraſeæ accuſare aggreditur. Ea vltio, incertum maior an iuſtior, ſenatum in ſtudia diduxerat. Nam ſi caderet Marcellus, agmen reorum ſternebatur. Primo minax certamen, & egregiis orationibus vtriuſque teſtatum. Mox dubia voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus omiſit Priſcus, variis, vt ſunt hominum ingenia, ſermonibus, moderationem laudantium, aut conſtantiam requirentium. Ceterùm eo ſenatus die quo de imperio Veſpaſiani cenſebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Heluidium & Eprium acre iurgium. Priſcus eligi nominatim à magiſtratibus iuratis, Marcellus vrnam poſtulabat, quæ conſulis deſignati ſententia fuerat. Sed Marcelli ſtudium proprius rubor excitabat, ne aliis electis poſthabitus crederetur. Paulatimq; per altercationē ad continuas & infeſtas orationes prouecti ſunt, quærēte Heluidio, quid ita Marcellus iudiciū magiſtratuū paueſceret? eſſe illi pecuniā & eloquentiā, quîs multos anteiret, ni memoria flagitiorum vrgeret. Sorte & vrna mores non diſcerni: ſuffragia & exiſtimationē ſenatus reperta, vt vniuſcuiuſq; vitā famamq; penetrarēt. pertinere ad vtilitatē Reip. pertinere ad Veſpaſiani honorē occurrere illi quos innocentiſſimos ſenatus habeat, qui honeſtis ſermonibus aures imperatoris imbuant. Fuiſſe Veſpaſiano amicitiam cum Thraſea, Sorano, Senecione, quorū accuſatores etiam ſi puniri non oporteat, oſtentari non debere. hoc ſenatus iudicio velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperij inſtrumentum, quàm bonos amicos. Eſſe ſatis Marcello quòd Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis & impunitate, Veſpaſianum melioribus relinqueret. Marcellus non ſuam ſententiam impugnari, ſed conſulem deſignatum cenſuiſſe dicebat ſecundùm vetera exempla, quæ ſortem legationibus poſuiſſent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil eueniſſe cur antiquitus

inſtitu-

inſtituta exoleſcerent, aut principis honor in cuiuſquam contumeliam verteretur. ſufficere omnes obſequio. id magis vitandũ ne peruicacia quorundã irritaretur animus nouo principatu ſuſpenſus, & vultus quoque ac ſermones omnium circumſpectans. Se meminiſſe temporum quibus natus ſit, quam ciuitatis formam patres auiq́; inſtituerint: vlteriora mirari, præſentia ſequi: bonos imperatores voto expetere, qualeſcunque tolerare. Nõ magis ſua oratione Thraſeam quàm iudicio ſenatus afflictum. Sæuitiam Neronis per huiuſmodi imagines illuſiſſe. nec minus ſibi anxiam talem amicitiam quàm aliis exſilium. Denique conſtantia, fortitudine Catonibus & Brutis æquaretur Heluidius: ſe vnum eſſe ex illo ſenatu qui ſimul ſeruierit: ſuadere etiam Priſco, ne ſupra principem ſcanderet, ne Veſpaſianum ſenem triumphalem, iuuenum liberorum patrem præceptis coërceret. Quo modo peßimis imperatoribus ſine fine dominationem, ita quamuis egregiis modum libertatis placere. *Hæc magnis vtrinque contentionibus iactata, diuerſis ſtudiis accipiebantur. Vicit pars quæ ſortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. Et ſplendidißimus quiſque eodem inclinabat, metu inuidiæ ſi ipſi eligerentur.* *Secutum aliud certamen. Prætores ærarij, nam tum à prætoribus tractabatur ærarium, publicam paupertatem queſti, modum impenſis poſtulauerant. Eam curam conſul deſignatus ob magnitudinem oneris, & remedij difficultatem, principi reſeruabat. Heluidius arbitrio ſenatus agendũ cenſuit. Cùm perrogarent ſententias conſules, Vulcatius Tertullinus tribunus plebis interceßit, ne quid ſuper tãta re principe abſente ſtatueretur. cenſuerat Heluidius, vt Capitoliũ publicè reſtitueretur, adiuuaret Veſpaſianus. Eam ſententiam modeſtißimus quiſque ſilentio, deinde obliuio tranſmiſit. Fuere qui & meminiſſent.* *Tum inuectus eſt Muſonius Rufus in Publium Celerem, à quo Bareã Soranum falſo teſtimonio circumuentum arguebat. Ea cognitione renouari*

odia

odia accuſationum videbantur. ſed vilis & nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani ſancta memoria. Celer profeſſus ſapientiam, dein teſtis in Baream proditor corruptorq; amicitiæ, cuius ſe magiſtrum ferebat. Proximus dies cauſſæ deſtinatur. Nec tam Muſonius aut Publius, quàm Priſcus & Marcellus ceteriq; motis ad vltionem animis exſpectabantur.

Tali rerum ſtatu, cùm diſcordia inter partes, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non principes in ciuitate eſſent, Mucianus vrbem ingreſſus cuncta ſimul in ſe traxit. fracta Primi Antonij Variq; potentia, malè diſsimulata in eos Muciani iracundia, quamuis vultu tegeretur. Sed ciuitas rimandis offenſis ſagax, verterat ſe, tranſtuleratq;. Ille vnus ambiri, coli. nec deerat ipſe ſtipatus armatis, domos hortoſq; permutans, apparatu, inceſſu, excubiis, vim principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnij Galeriani. Is fuit filius C. Piſonis, nihil auſus. ſed nomen inſigne, & decora ipſi iuuẽta, rumore vulgi celebrabãtur. Erantq; in ciuitate adhuc turbida, & nouis ſermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iuſſu Muciani cuſtodia militari cinctus, ne in ipſa vrbe conſpectior mors foret, ad quadrageſimum ab vrbe lapidem via Appia fuſo per venas ſanguine exſtinguitur. Iulius Priſcus prætoriarũ ſub Vitellio cohortium præfectus, ſe ipſum interfecit, pudore magis quàm neceſsitate. Alphenus Varus ignauiæ infamiæq; ſuæ ſuperfuit. Aſiaticus (enim is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit. Iiſdem diebus crebreſcentem cladis Germanicæ famam nequaquam mæſta ciuitas excipiebat. cæſos exercitus, capta legionum caſtra hiberna, deſciuiſſe Gallias, non vt mala loquebantur. Id bellum quibus cauſsis ortum, quanto externarum ſociarumq; gentium motu flagrauerit, altius expediam. Bataui, donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, ſimúlque inſulam inter vada

ſitam

ſitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: nec opibus Romanis ſocietate validiorum attriti, viros tantum armaq; imperio miniſtrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, tranſmiſsis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto nobiliſsimi popularium regebant. Erat & domi dilectus eques, præcipuo nandi ſtudio arma equosq; retinens, integris turmis Rhenum perrumpere. Iulius Paullus & Claudius Ciuilis, regia ſtirpe, multo ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito falſo rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Ciuili catenæ, miſſusq; ad Neronem, & à Galba abſolutus, ſub Vitellio rurſus diſcrimen adiit, flagitante ſupplicium eius exercitu. Inde cauſſæ irarum, ſpesq; ex malis noſtris. Sed Ciuilis vltra quàm barbaris ſolitum, ingenio ſollers, & Sertorium ſe aut Hannibalem ferens ſimili oris dehoneſtamento, ne vt hoſti obuiā iretur, ſi à populo Romano palàm deſciuiſſet, Veſpaſiani amicitiam ſtudiumq; partium prætendit: miſsis ſanè ad eum Primi Antonij litteris, quibus auertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici ſpecie, retentare legiones iubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præſens monuerat, inclinato in Veſpaſianum animo, & Reip. cura, cui excidium aduentabat, ſi redintegratum bellum, & tot armatorū millia Italiam irrupiſſent. Igitur Ciuilis diſsidij certus, occultato interim altiore conſilio, cetera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modo cœpit. Iuſſu Vitellij Batauorum iuuentus ad dilectum vocabatur: quem ſuapte natura grauem, onerabant miniſtri auaritia ac luxu, ſenes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent. rurſus impuberes, ſed forma conſpicui (& eſt pleriſq; procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc inuidia, & compoſiti ſeditionis auctores, perpulere vt dilectum abnuerent. Ciuilis primores gentis, & promtiſsimos vulgi ſpecie epularum, ſacrum in nemus vocatos, vbi nocte ac lætitia incaluiſſe videt, à laude gloriáque gentis orſus,

iniurias & raptus, & cetera ſeruitij mala enumerat. Neque enim ſocietatē vt olim, ſed tanquam mancipia haberi: quando legatum graui quidem comitatu, & ſuperbo cum imperio venire? tradi ſe præfectis centurionibusq́; , quos vbi ſpoliis & ſanguine expleuerint, mutari, exquiriq́; nouos ſinus, & varia prædandi vocabula. Inſtare dilectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus velut ſupremum diuidantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quàm prædam & ſenes: attollerent tantum oculos & inania legionum nomina ne paueſcerent: eſſe ſibi robur peditum equitúmque: conſanguineos Germanos, Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguã fortunam Veſpaſiano imputaturos. victoriæ rationem non reddi: Magno cum aſſenſu auditus, barbaro ritu & patriis exſecrationibus vniuerſos adigit. Miſſi ad Caninefates qui cõſilia ſociarent. Ea gens partem inſulæ colit, origine, lingua, virtute par Batauis: numero ſuperantur. Mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batauorum cohortes, miſſas in Germaniam, vt ſuprà rettulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus ſtolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium inſigni. pater eius multa hoſtilia auſus, Caianarum expeditionum ludibrium impune ſpreuerat. Igitur ipſo rebellis familiæ nomine placuit, impoſitúſque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, dux diligitur. Statimque accitis Friſiis (tranſrhenana gens eſt) duarum cohortiũ hiberna proximo occupato Oceano irrumpit. Nec præuiderant impetum hoſtium milites, nec ſi præuidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta caſtra, dein vagos & pacis modo effuſos lixas negotiatoréſque Romanos inuadunt. Simul excidiis caſtellorum imminebant: quæ à præfectis cohortiũ incenſa ſunt, quia defendi nequibãt. Signa vexillaq́;, & quòd militũ, in ſuperiorem inſulæ partẽ congregantur, duce Aquilio primipilari, nomẽ magis exercitus quàm robur. Quippe

viribus

viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Neruiorum Germanorumq́; pagis, ſegnem numerum armis onerauerat. Ciuilis dolo graſſandum ratus, incuſauit vltrò præfectos, quòd caſtella deſeruiſſent: ſe cum cohorte cui præerat, Canineſatem tumultum compreſſurum: illi ſua quiſque hiberna repeterent. Subeſſe fraudem conſilio, & diſperſas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, ſed Ciuilem eſſe patuit, erumpentibus paulatim indiciis, quæ Germani læta bello gens, non diu occultauerant. Vbi inſidiæ parum ceſſere, ad vim tranſgreſſus, Canineſates, Friſios, Batauos propriis cuneis cõponit. directa ex diuerſo acies haud procul à flumine Rheno, & obuerſis in hoſtem nauibus, quas incenſis caſtellis illuc appulerat. nec diu certato, Tungrorum cohors ſigna ad Ciuilem tranſtulit. Perculſiq́; milites improuiſa proditione à ſociis hoſtibuſq́; cædebantur. Eadem etiam nauibus perfidia. Pars remigum è Batauis, tanquam imperitia, officia nautarum propugnatorumq́; impediebant. mox contrà tendere, & puppes hoſtili ripæ obiicere. ad poſtremum gubernatores centurionéſque, niſi eadem volentis, trucidant, donec vniuerſa quattuor & viginti nauium claſſis transfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in præſens, in poſterum vſui: armáque & naues quibus indigebant adepti, magna per Germanias Galliasq́; fama, libertatis auctores celebrabantur. Germaniæ ſtatim miſere legatos auxilia offerentes. Galliarum ſocietatem Ciuilis arte donisq́; affectabat, captos cohortium præfectos ſuas in ciuitates remittẽdo: cohortibus abire an manere mallent data poteſtate. manentibus honorata militia, digredientibus ſpolia Romanorum offerebantur. Simul ſecretis ſermonibus admonebat malorum, quæ tot annis perpeſſi, miſeram ſeruitutem falsò pacem vocarent. Batauos quanquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepiſſe. prima acie fuſum victumq́; Romanum. quid ſi Galliæ iugum exuant? quantum in Italia reliquũ? prouinciarum ſan-

ſanguine,

guine, prouincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent. Batauo equite protritos Aeduos Aruernóſq; fuiſſe inter Verginij auxilia Belgas. vereq; reputantibus Galliam ſuiſmet viribus concidiſſe. Nunc eaſdem omnium partes, addito ſi quid militaris diſciplinæ in caſtris Romanorum viguerit. eſſe ſecum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Seruirent Syria Aſiáq; & ſuetus regibus Oriens, multos adhuc in Gallia viuere ante tributa genitos. Nuper certè cæſo Quinctilio Varo pulſam è Germania ſeruitutem. Nec Vitellium principem ſed Cæſarem Auguſtum bello prouocatum. Libertatem natura etiam mutis animalibus datam. Virtutem proprium hominis bonũ. Deos fortioribus adeſſe. Proinde arriperẽt vacui occupatos, integri feſſos. dum alij Veſpaſianum, alij Vitellium foueant, patere locum aduerſus vtrunq;. Sic in Gallias Germaniasq; intentus, ſi deſtinata proueniſſent, validiſsimarum ditiſsimarumq; nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius primos Ciuilis conatus per diſsimulationem aluit. Vbi expugnata caſtra, deletas cohortes, pulſum Batauorum inſula Romanum nomen trepidi nuntij aſſerebant, Mummium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis præerat) egredi aduerſus hoſtem iubet. Lupercus legionarios, è præſentibus Vbios, è proximis Treuerorum equites, haud longè agentes, raptim tranſmiſit, addita Batauorum ala, quæ iam pridem corrupta fidem ſimulabat, vt proditis in ipſa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Ciuilis captarum cohortium ſignis circundatus, vt ſuo militi recens gloria ante oculos, & hoſtes memoria cladis terrerentur, matrem ſuam ſororeſq;, ſimul omnium coniuges paruoſq; liberos conſiſtere à tergo iubet, hortamenta victoriæ, vel pulſis pudorem. Vt virorum cantu, feminarum vlulatu ſonuit acies, nequaquam par à legionibus cohortibúſque redditur clamor. Nudauerat ſiniſtrum cornu Batauorum ala transfugiens, ſtatimq; in nos verſa. ſed legionarius miles, quanquam rebus trepidis, arma

ordineſq́; retinebat. Vbiorum Treuerorumq́; auxilia, fœda fuga diſperſa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in caſtra, quibus Veterum nomen eſt. Præfectus alæ Batauorum Claudius Labeo opidano certamine æmulus Ciuili, ne interfectus inuidiam apud populares, vel ſi retineretur, ſemina diſcordiæ præberet, in Friſios auehitur. Iiſdem diebus Batauorum & Caninefatium cohortes, cùm iuſſu Vitellij in vrbem pergerent, miſſus à Ciuile nuntius aſſequitur. Intumuere ſtatim ſuperbia ferociaq́;, & pretium itineris donatiuum, duplex ſtipendium, augeri equitum numerum, promiſſa ſanè à Vitellio poſtulabant, nõ vt aſſequerentur, ſed cauſſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm vt acrius expoſcerent, quæ ſciebant negaturum. Spreto Flacco inferiorem Germaniam petiuere, vt Ciuili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibuſq́; conſultauit, num obſequium abnuẽtes vi coërceret. Mox inſita ignauia, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus, & ſubito dilectu ſuppletæ legiones angebant, ſtatuit continere intra caſtra militem. Dein pœnitentia, & arguentibus ipſis qui ſuaſerant, tanquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, vt arceret tranſitu Batauos, ſe cum exercitu tergis eorum hæſurũ. Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus motis vtrinq; copiis, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, aliiſq́; litteris Gallum monuit, ne teneret abeuntes. Vnde ſuſpicio, ſponte legatorum excitari bellum, quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis neq; hoſtium vi, ſed fraude ducum euenire. Bataui cùm caſtris Bonnenſibus propinquarent, præmiſere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent. Nullum ſibi bellum aduerſus Romanos, pro quibus toties bellaſſent. Longa atque irrita militia feſſis, patriæ atque otij cupidinem eſſe: Si nemo obſiſteret, innoxium iter fore: ſin arma occurrant,

ferro

ferro viam inuenturos. Contantem legatum milites perpulerant, fortunam prœlij experiretur. Tria millia legionariorū, & tumultuariæ Belgarum cohortes, ſimul paganorum lixarumq́; ignaua, ſed procax ante periculum manus omnibus portis erumpunt, vt Batauos numero impares circumfundāt. Illi veteris militiæ memores in cuneis congregantur, denſi vndique, & frontem tergáque ac latus tuti. Sic tenuem aciem noſtrorum perfringunt. Cedentibus Belgis pellitur legio, & vallum portáſque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. cumulatæ corporibus foſſæ. nec cæde tantùm & vulneribus, ſed ruina, & ſuis plerique telis interiere. Victores, colonia Agrippinenſium vitata, nihil cetero in itinere hoſtile auſi, Bonnenſe prœlium excuſabant, tanquam petita pace, poſtquam negabatur, ſibimetipſi conſuluiſſent. Ciuilis aduentu veteranarum cohortium, iuſti iam exercitus ductor, ſed conſilij ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Veſpaſiani adigit: Mittitq́; legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulſæ, in Vetera caſtra conceſſerant, vt idem ſacramentum acciperent. Redditur reſponſum, neque proditoris, neque hoſtium ſe conſiliis vti. Eſſe ſibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma vſque ad ſupremum ſpiritum retenturos. proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, ſed meritas ſceleris pœnas exſpectaret. Quæ vbi relata Ciuili, incenſus ira, vniuerſam Batauorum gentē in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencteriq́;, & excita nuntiis Germania ad prædam famamq́;. Aduerſus has belli concurrentis minas, legati legionum Mumius Lupercus & Numiſius Rufus vallum muróſque firmabant. ſubuerſa longæ pacis opera, haud procul caſtris in modum municipij exſtructa, ne hoſtibus vſui forent. Sed parum prouiſum, vt copiæ in caſtra conueherentur, rapi permiſere. Ita paucis diebus per licentiam abſumta ſunt, quæ aduerſus neceſſitates in longum ſuffeciſſent. Ciuilis medium agmen cum robore

Batauorum obtinens, vtranq; Rheni ripam, quo truculentior viſu foret, Germanorũ cateruis complet, aſſultante per campos equite. Simul naues in aduerſum amnẽ agebantur. Hinc veteranarum cohortium ſigna, inde depromptæ ſiluis lucisq; ferarum imagines, vt cuiq; genti inire prœliũ mos eſt, iuxta belli ciuilis externique facie obſtupefecerant obſeſſos. & ſpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus ſitum, vix quinque millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata, & bello miniſtra aderat. Pars caſtrorum in collem leniter aſſurgens, pars æquo adibatur. quippe illis hibernis obſideri premique Germanias Auguſtus crediderat: neque vnquam id malorũ, vt oppugnatum vltrò legiones noſtras venirent. Inde non loco neque munimentis labor additus. Vis & arma ſatis placebant. Bataui, Tranſrhenanique, quo diſcreta virtus manifeſtius ſpectaretur, ſibi quæque gens conſiſtunt, eminus laceſſentes. Pòſt vbi pleraque telorum turribus pinníſque mœnium irrita hærebant, & deſuper ſaxis vulnerabantur, clamore atque impetu inuaſere vallum. Appoſitis plerique ſcalis, alij per teſtudinem ſuorum ſcandebant tam quidam, cum gladiis & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus ſecundis nimij. Sed tum prædæ cupidine, aduerſa quoque tolerabant. Machinas etiam inſolitum ſibi auſi. nec vlla ipſis ſollertia. perfugæ captiuique docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubiectis rotis propellere: vt alij ſuperſtantes, tanquam ex aggere prœliarentur: pars intus, occulti muros ſubruerent. Sed excuſſa baliſtis ſaxa ſtrauere informe opus. & crates vineáſque parantibus adactæ tormentis ardentes haſtæ. vltroq; ipſi oppugnatores ignibus petebantur, donec deſperata vi verterent conſilium ad moras, haud ignari paucorum dierum ineſſe alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa ſeruitiorum fides, ac fortuita belli ſperabantur. Flaccus in-

eius interim cognito caſtrorum obſidio, & miſſis per Gallias qui auxilia concirent, lectos legionibus Dillio Voculæ duoetviceſimæ legionis legato tradit, vt quàm maximis per ripam itineribus celeraret. Ipſe pauidus torpere inuiſus militibus. neque enim ambiguè fremebant, emiſſas à Maguntiaco Batauorum cohortes, diſſimulatos Ciuilis conatus, acciri in ſocietatem Germanos. non Primi Antonij, neque Muciani ope Veſpaſianum magis adoleuiſſe. aperta odia, armaq́; palàm depelli: fraudem & dolum, obſcura, eoq́; ineuitabilia. Ciuilem ſtare contrà, ſtruere aciem, Hordeonium è cubiculo & lectulo iubere quidquid hoſti conducat. Tot armatas fortiſſimorum virorum manus, vnius ſenis valetudine regi. Quin potius interfecto traditore, fortunam virtutemq́; ſuam malo omine exſoluerent. His inter ſe vocibus inſiſtentes, flammauere inſuper allatæ à Veſpaſiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitauit: vinctosq́; qui attulerant, ad Vitellium miſit. Sic mitigatis animis, Bonnam hiberna primæ legionis ventum. Infenſior illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iuſſu directam aduerſus Batauos aciem, tanquam à Magontiaco legiones ſequerētur: eiuſdē proditione cæſos, nullis ſuperueniētibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque imperatori ſuo nuntiari: cùm accurſu tot prouinciarū exſtingui repēs perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamq́; & Hiſpanias auxilia orabat, exercitui recitauit: inſtituitq́; peſſimum facinus, vt epiſtolæ Aquiliferis legionum traderentur, à quîs antè militi quàm ducibus legebantur. Tum è ſeditioſis vnum vinciri iubet, magis vſurpandi iuris, quàm quia vnius culpa foret. Motusq́; Bonna exercitus, in coloniam Agrippinenſem affluentibus auxiliis Gallorū, qui primo rem Romanā enixè iuuabant. Mox valeſcentibus Germanis, pleræq́; ciuitates aduersùm nos armatæ ſpe libertatis, & ſi exuiſſent ſeruitiū cupidine imperitādi. Gliſcebat

iracundia legionum, nec terrorem vnius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat vltrò conſcientiam ducis, tanquam nuntius inter Ciuilem Flaccumq́; falſo crimine teſtis veri opprimeretur. Conſcendit tribunal Vocula mira conſtantia, prehenſumq́; militem ac vociferantem duci ad ſupplicium iuſſit. Et dum mali pauent, optimus quiſque iuſſis paruere. Exin conſenſu ducem Voculam poſcentibus, Flaccus ſummam rerum ei permiſit. Sed diſcordes animos multa efferabant, inopia ſtipendij frumentiq́;, & ſimul dilectum tributaq́; Galliæ aſpernantes: Rhenus, incognita illi cælo ſiccitate, vix nauium patiens, arti commeatus, diſpoſitæ per omnē ripam ſtationes quæ Germanos vado arcerent: eademq́; de cauſſa minus frugū, & plures qui conſumerēt. Apud imperitos prodigij loco accipiebatur ipſa aquarum pænuria, tanquam nos amnes quoque & vetera imperij munimenta deſererent. quod in pace fors ſeu natura, tunc fatum & ira dei vocabatur. Ingreſſis Noueſium tertiadecima legio coniungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus legatus: nec auſi ad hoſtem pergere, loco Gelduba nomen eſt, caſtra fecere. Ibi ſtruenda acie, muniendo vallandoq́;, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Vtq́; præda ad virtutē incenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatē Ciuilis acceperant, ductus Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permanſit. Fortè nauem haud procul caſtris frumento grauem, cùm per vada hæſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gallus, miſitq́; ſubſidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paulatimq́; aggregantibus ſe auxiliis acie certatū. Germani multa cum ſtrage noſtrorū, nauē abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuā ignauiam, ſed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio ſciſſa veſte, verberato corpore, quo pretio, quibus conſciis prodidiſſet exercitum, dicere iubent. Redit in Hordeonium inuidia. Illum auctorem ſceleris, hunc miniſtrum

vocant.

vocant: donec exitium minitantibus exterritus, proditionem & ipſe Hordeonio obiecit. Vinctuſq́; aduentu demum Voculæ exſoluitur. Is poſtera die auctores ſeditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuerſitas inerat licẽtiæ patientiæq́;. Haud dubiè gregarius miles Vitellio fidus: ſplendidiſſimus quiſque in Veſpaſianum proni. inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor, vt contineri non poſſent, qui puniri poterant.

At Ciuilem immenſum vniuerſa Germania extollebat, ſocietate nobiliſſimis obſidum firmata. Ille vt cuique proximum, vaſtari Vbios Treuerosq́;, & alia manu Moſam amnem tranſire iubet, vt Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Acta vtrobique prædæ. Infeſtius in Vbiis quos genus Germanicæ originis eiurata patria, Romanorum nomine Agrippinenſes vocarent. Cæſæ cohortes eorum in vico Marcoduro incurioſius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere Vbij, quominus prædas è Germania peterent. primò impune: dein circumuenti ſunt, per omne id bellum meliore vſi fide quàm fortuna. Contuſis Vbiis grauior & ſucceſſu rerum ferocior Ciuilis, obſidium legionum vrgebat, intentis cuſtodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilij penetraret. Machinas molemq́; operum Batauis delegat: Tranſrhenanos prœlium poſcentis, ad ſcindendum vallum ire, detruſosq́; redintegrare certamen iubet, ſuperante multitudine, & facili damno. nec finem labori nox attulit. Congeſtis circum lignis accenſisq́;, ſimul epulantes, vt quiſque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorũ tela per tenebras vana. Romani conſpicuam Barbarorum aciem, & ſi quis audacia aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabãt. Intellectum id Ciuili: & reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis iubet. Tum verò ſtrepitus diſſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi prouidentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſſe virtus, fors cuncta turbare

& ignauorum ſæpe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos inconſulta ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas ſudes, grauia ſaxa non fortè iaciebat. Vbi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ hoſtem in manus dederant, propellere vmbone, pilo ſequi: multos in mœnia egreſſos pugionibus fodere. Sic exhauſta nocte, nouam aciem dies aperuit. Eduxerant Bataui turrim duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquiſſimus locus) propinquantem promoti contra validi aſſeres, & incuſſæ trabes perfregere, multa ſuperſtantium pernicie. Pugnatumq́; in perculſos ſubita & proſpera eruptione. Simul à legionariis peritia & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pauorem intulit ſuſpenſum & nutans machinamentum, quo repentè demiſſo præter ſuorum ora, ſinguli pluresúe hoſtium ſublime rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur. Ciuilis omiſſa oppugnandi ſpe, rurſus per otium aſſidebat, nuntiis & promiſſis fidem legionum conuellens.

Hæc in Germania ante Cremonenſe prœlium geſta, cuius euentum litteræ Primi Antonij docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis Alpinus Montanus fortunam partium præſens fatebatur. Diuerſi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia ſine affectu, hortantibus præfectis ſtatim à Vitellio deſciſcunt: vetus miles contabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus tribunis dixit ſacramentum, non vultu neque animo ſatis affirmans: & cùm cetera iuriſiurandi verba conciperent, Veſpaſiani nomen hæſitantes, aut leui murmure, & plerunq; ſilentio tranſmittebant. Lectæ deinde pro concione epiſtolæ Antonij ad Ciuilem, ſuſpiciones militum irritauere tanquam ad ſocium partium ſcriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox allatis Geldubam in caſtra nuntiis, eadem dicta factaq́; & miſſus cum mandatis Montanus ad Ciuilē, vt abſiſteret bello, neue externa armis falſis velaret: Si Veſpaſianū iuuare aggreſſus foret, ſatisfactū cœptis.

Ad ea

Ad ea Ciuilis primo callidè, pòſt vbi videt Montanum præferocem ingenio, paratumq́; in res nouas, orſus à queſtu periculisq́; quæ per quinque & viginti annos in caſtris Romanis exhauſiſſet, Egregium, inquit, pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & ſæuißimas huius exercitus voces, quibus ad ſupplicium petitus, iure gentium pœnas repoſco. vos autem Treueri ceteræq́; ſeruiẽtium animæ, quòd pretium effuſi totiens ſanguinis exſpectatis, niſi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, ſecures, & dominorum ingenia? En ego præfectus vnius cohortis, & Caninefates Batauiq́; exigua Galliarum portio, vana illa caſtrorum ſpatia excidimus, vel ſepta ferro fameq́; premimus: deniq; auſos aut libertas ſequetur, aut victi ijdem erimus. Sic accenſum, ſed meliora referre iuſſum dimittit. Ille vt irritus legationis redit, cetera dißimulans, quæ mox erupere. Ciuilis parte copiarũ retẽta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maximè promtum, aduerſus Voculam exercitumq́; eius mittit, Iulio Maximo & Claudio Victore ſororis ſuæ filio ducibus. Rapiunt in tranſitu hiberna alæ Aſciburgij ſita. adeoq́; improuiſi caſtra inuolauere, vt non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id ſolum vt in tumultu monuit, ſubſignano milite media firmare. auxilia paßim circumfuſa ſunt. Eques prorupit, exceptusq́; compoſitis hoſtium ordinibus, terga in ſuos vertit: Cædes inde non prœlium. Et Neruiorum cohortes metu ſeu perfidia latera noſtrorum nudauere. Sic ad legiones peruentum, quæ amißis ſignis intra vallum ſternebantur, cùm repentè nouo auxilio fortuna pugnæ mutatur. Vaſconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum caſtris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hoſtes à tergo inuadunt, latioremq́; quàm pro numero terrorem faciunt, aliis à Noueſio, aliis à Magontiaco vniuerſas copias aduenisſe credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, ſuas recepere. Fortißimus quiſque è Batauis,

quantum peditum erat, funduntur: eques euaſit, cum ſignis captiuiſque, quos prima acie corripuerant. Cæſorum eo die in partibus noſtris maior numerus & imbellior, è Germanis ipſa robora. Dux vterque pari culpa meritus aduerſa, proſperis defuere. Nam Ciuilis ſi maioribus copiis inſtruxiſſet aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequiſſet, caſtraq́; perrupta excidiſſet. Vocula nec aduentum hoſtium explorauit, eoq́; ſimul egreſſus victúſque. dein victoriæ parum confiſus, tritis fruſtra diebus, caſtra in hoſtem mouit. quem ſi ſtatim impellere, curſúmque rerum ſequi maturaſſet, ſoluere obſidium legionum eodem impetu potuiſſet. Tentauerat interim Ciuilis obſeſſorum animos, tanquam perditæ apud Romanos res, & ſuis victoria proueniſſet. Circumferebantur ſigna vexillaq́;. oſtentati etiam captiui. ex quibus vnus egregium facinus auſus, clara voce geſta patefecit, confoſſus illic à Germanis. vnde maior indici fides. Simul vaſtatione incendiiſq́; flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. In conſpectu caſtrorum conſtitui ſigna, foſſamq́; & vallum circumdari Vocula iubet, vt depoſitis impedimentis ſarciniſque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium. & minari aſſueuerāt. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſsíque prœlium ſumſere. nam Ciuilis aderat, non minus vitiis hoſtium quàm virtute ſuorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & ſeditioſiſsimus quiſque ignauus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſéque & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obſeſſos tendere, ne tempori deeſſent. Illi cuncta è muris cernentes omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Ciuilis lapſu equi proſtratus, credita per vtrunque exercitum fama, vulneratum aut interfectum, immane quantum ſuis pauoris, & hoſtibus alacritatis indidit. Sed Vocula omiſsis fugientium tergis, vallum turréſque caſtrorum augebat, tanquam rurſus obſidium immineret, corrupta totiens

victoria,

victoria, non falsò ſuſpectus bellum malle. Nihil æquè exercitus noſtros, quàm egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Noueſium miſſa, vt inde terreſtri itinere frumentum adueherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceßit, nondum ſatis firmo Ciuile. qui reuerſus miſſos Noueſium frumentatores, dataſq; in præſidium cohortes velut multa pace ingredi accepit, rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compoſitus inuadit præmißis qui pontes & viarum anguſta inſiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus vt fuerant caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis pauculiſque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos è quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obſeßis, indomitum militem & ducibus infenſum. Plures quàm iuſſum erat profecti, palàm in agmine fremebant, non ſe vltrà famem, inſidias legatorum toleraturos. At qui remanſerant, deſertos ſe abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc ſeditio, aliis reuocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus. Interim Ciuilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atq; inde Noueſium conceßit. Ciuilis capit Geldubam. Mox haud procul Noueſio, equeſtri prœlio proſperè certauit. Sed miles ſecundis aduerſiſq; perinde in exitium ducum accendebatur. Et aduentu quintanorum quintadecimanorúmque auctæ legiones donatiuum expoſcunt, comperto pecuniam à Vitellio miſſam. Nec diu contatus Hordeonius, nomine Veſpaſiani dedit. Idq; præcipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renouant: nec vllo legatorum, tribunorúmue obſiſtere auſo, quippe omnem pudorem nox ademerat, protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam paraban-

rabantur, niſi ſeruili habitu, per tenebras ignoratus euaſiſſet. Vbi ſedato impetu, metus rediit, centuriones cum epiſtolis ad ciuitates Galliarum miſere, auxilia ac ſtipendia oraturos. Ipſi, vt eſt vulgus ſine rectore præceps, pauidus, ſecors, aduentante Ciuile, raptis temerè armis, ac ſtatim omiſsis, in fugam vertuntur. Res aduerſæ diſcordiam peperere, iis qui è ſuperiore exercitu erant, cauſſam ſuam diſſociantibus: Vitellij tamen imagines in caſtris & per proximas Belgarum ciuitates repoſitæ, cùm iam Vitellius corruiſſet. Dein mutati in pœnitentiam primani quartaniq́;, & duodeuiceſimani Voculam ſequuntur, apud quem reſumto Veſpaſiani ſacramento, ad liberandum Magontiaci obſidium ducebantur. Diſceſſerant obſeſſores, mixtus ex Cattis, Vſipiis, Mattiacis exercitus, ſatietate prædæ, nec incruentati. Ita diſperſos & neſcios miles noſter inuaſerat. Quin & loricam vallumq́; per fines ſuos Treueri ſtruxere, magnisq́; inuicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populũ Romanum merita mox rebelles fœdarent.

A. V. C. DCCCXXIII.

Interea Veſpaſianus iterum, ac Titus, conſulatum abſentes inierunt, mæſta & multiplici metu ſuſpenſa ciuitate. quæ ſuper inſtantia mala, falſos pauores induerat, deſciuiſſe Africã, res nouas moliente L. Piſone. Is præerat prouinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naues ſæuitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari ſolitum, cui vna ex rep. annonæ cura, clauſum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui ſtudium partium nondum poſuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoq́; bellis inexplebiles, nulla vnquam ciuilis victoria ſatiauit. Kalen. Ianuariis iñ ſenatu quem Iulius Frontinus prætor vrbanus vocauerat, legatis exercitibusq́;, ac regibus laudes grateſq́; decretæ. Et Tertio Iuliano prætura, quòd tranſgredientem in partes Veſpaſiani legionem deſeruiſſet, ablata, vt in Plotium Griphũ transferretur. Hormo dignitas equeſtris data.

data. Et mox eiurante Frontino, Cæſar Domitianus præturam cepit. Eius nomen epiſtolis edictiſq; proponebatur. Vis penes Mucianum, niſi quòd pleraq; Domitianus inſtigantibus amicis aut propria libidine audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio, Varoq; Ario, quos recentes clareſq; rerum fama, ac militum ſtudiis, etiam populus fouebat, quia in neminem vltra aciem ſæuierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Craſſum, egregiis maioribus & fraterna imagine fulgentem, ad capeſſendam rempub. hortatus, haud defutura conſciorum manu, ni Scribonianus abnuiſſet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeò metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalàm opprimi Antonius nequibat, multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, citeriorem Hiſpaniam oſtentans diſceſſu Cluuij Rufi vacuam. ſimul amicis eius, tribunatus præfecturaſq; largitur. Dein poſtquã inanem animum ſpe & cupidine impleuerat, vires abolet, dimiſſa in hiberna legione ſeptima, cuius flagrantiſſimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Ario Varo miles, in Syriam remiſſa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egeſto quidquid turbidum, redit vrbi ſua forma legéſque & munia magiſtratuum. Quo die ſenatum ingreſſus eſt Domitianus, de abſentia patris fratriſq; ac iuuenta ſua pauca & modica diſſeruit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtia accipiebatur. Referente Cæſare de reſtituendis Galbæ honoribus, cenſuit Curtius Montanus, vt Piſonis quoq; memoria celebraretur. Patres vtrũq; iuſſere. de Piſone irritum fuit. Tum ſorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quiq; æra legum vetuſtate delapſa noſcerent, figerentq;, & qui Faſtos adulatione temporũ fœdates exonerarent, modumq; publicis impenſis facerẽt. Redditur Tertio Iuliano prætura, poſtquã cognitus eſt ad Veſpaſianũ confugiſſe. Gripho honor manſit. Repeti inde cognitionẽ inter Muſonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatuſq;

Publius,

Publius, & Sorani manibus ſatisfactum. Inſignis publica ſeueritate dies ne priuatim quidem laude caruit. iuſtum iudicium expleſſe Muſonius videbatur. Diuerſa fama Demetrio Cynicam ſectam profeſſo, quòd manifeſtum reum ambitioſius quàm honeſtius defendiſſet. Ipſi Publio neque animus in periculis, neq; oratio ſuppeditauit. Signo vltionis in accuſatores dato, petit à Cæſare Iunius Mauricus, vt commentariorum principalium poteſtatem ſenatui faceret, per quos noſceret, quem quiſq; accuſandum popoſciſſet. Conſulendum tali ſuper re principem reſpondit. Senatus inchoantibus primoribus, iuſiurandum concepit, quo certatim omnes magiſtratus, ceteri vt ſententiam rogabantur, Deos teſtes aduocabant, nihil ope ſua factum quo cuiuſquam ſalus læderetur, neq; ſe præmiũ aut honorem ex calamitate ciuium cepiſſe, trepidis & verba iuriſiurandi per varias artes mutãtibus quis flagitij conſcientia inerat. Probabant religionem patres, periurium arguebãt. Eaq; velut cenſura in Sariolenum Voculam, & Noniũ Actianum, & Ceſtium Seuerum acerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famoſos. Sariolenum & recens crimen vrgebat, quòd apud Vitellium molitus eadem foret. nec deſtitit ſenatus manus intentare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum tranſgreſſi, eum quoq; proturbãt, tanquam Neroni Scribonianos fratres concordia opibúſque inſignes, ad exitium monſtrauiſſet. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Criſpum cuius interrogationibus fatigabatur, vltrò conuerſus, miſcendo quæ defendere nequibat, ſocietate culpæ inuidiam declinauit.

Magnam eo die pietatis eloquentiæq; famam Vipſanius Meſſalla adeptus eſt, nõdum ſenatoria ætate, auſus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum ſubuerſa Craſſorum & Orphiti domus in ſummum odium extulerat. Sponte ex S. C. accuſationem ſubiiſſe iuuenis admodum, nec depellendi periculi, ſed in ſpem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata

Craſſi

Craſſi vxor, quattuórque liberi. ſi cognoſceret ſenatus, vltores aderant. Igitur Meſſalla non cauſſam neque reum tueri, ſed periculis fratris ſemet opponens, flexerat quoſdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eò vſque progreſſus, vt poſt cædem Galbæ, datam interfectori Piſonis pecuniam à Regulo, appetitum morſu Piſonis caput obiectaret. Hæc certè, inquit, Nero non coëgit, nec dignitatem, aut ſalutem illa ſæuitia redemiſti. Sanè toleremus iſtorum defenſiones, qui perdere alios quàm periclitari ipſi maluerunt. Te ſecurum reliquerat exſul pater, & diuiſa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas, nihil quod ex te concupiſceret Nero, nihil quod timeret. libidine ſanguinis & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defenſionibus expertum, cæde nobili imbuiſti, cùm ex funere reipublicæ raptis conſularibus ſpoliis, ſeptuagies ſeſtertio dignatus, & ſacerdotio fulgens, innoxios pueros, illuſtres ſenes, conſpicuas feminas eadem ruina proſterneres: cùm ſegnitiam Neronis incuſares, quòd per ſingulas domos ſeq; & delatores fatigaret: poſſe vniuerſum ſenatum vna voce ſubuerti. Retinete patres conſcripti, & reſeruate hominem tam expediti conſilij, vt omnis ætas inſtructa ſit, & quomodo ſenes noſtri Marcellum, Criſpum, iuuenes Regulum imitentur. Inuenit etiam æmulos infelix nequitia. quid ſi floreat vigeátque? Et quem adhuc quæſtorium offendere non audemus, prætorium & conſularem viſuri ſumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant qui Tiberio, qui Caio ſuperſtites fuerunt, cùm interim inteſtabilior & ſæuior exortus eſt. Non timemus Veſpaſianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quàm mores. Elanguimus P. C. nec iam ille ſenatus ſumus, qui occiſo Nerone, delatores & miniſtros more maiorum puniendos flagitabat. Optimus eſt poſt malum principem dies primus.

Tanto cum aſſenſu ſenatus auditus eſt Montanus, vt ſpē ca-

peret

peret Heluidius, poſſe etiã Marcellum proſterni. Igitur à laude Cluuij Rufi orſus, qui perinde diues & eloquentia clarus, nulli vnquam ſub Nerone periculum faceſſiſſet, crimine ſimul exemploq́ Epriũ vrgebat, ardentibus patrum animis. quod vbi ſenſit Marcellus, velut excedẽs curia: Imus, inquit, Priſce, & relinquimus tibi ſenatum tuum: regna præſente Cæſare. Sequebatur Vibius Criſpus, ambo infenſi, vultu diuerſo: Marcellus minacibus oculis, Criſpus renidens: donec accurſu amicorum retraherentur. Cùm gliſceret certamen, hinc multi boniq́, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, conſumtus per diſcordiam dies. Proximo ſenatu, inchoante Cæſare de abolendo dolore iraq́, & priorum temporum neceſſitatibus, cenſuit Mucianus prolixè pro accuſatoribus. Simul eos qui cœptam, dein omiſſam actionem repeterent, monuit ſermone molli, & tanquam rogaret. Patres cœptam libertatem, poſtquam obuiã itum, omiſere. Mucianus ne ſperni ſenatus iudicium, & cunctis ſub Nerone admiſſis data impunitas videretur, Octauium Sagittam, & Antiſtium Soſianum ſenatorij ordinis, egreſſos exſilium in eaſdem inſulas redegit. Octauius Pontiam Poſtumiam ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat. Soſianus prauitate morum multis exitioſus. Ambo graui ſenatus conſulto damnati pulſiq́, quamuis conceſſo aliis reditu, in eadem pœna retenti ſunt. Nec ideo lenita erga Mucianum inuidia. Quippe Soſianus ac Sagitta, viles etiam ſi reuerterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur. Reconciliauit pauliſper ſtudia patrum habita in ſenatu cognitio ſecundùm veterem morem. Manlius Patricius ordinis ſenatorij, pulſatum ſe in colonia Senienſi cœtu multitudinis, & iuſſu magiſtratuum querebatur. nec finem iniuriæ hic ſtetiſſe: planctum & lamenta & ſupremorum imaginem præſenti ſibi circumdata, cum contumeliis & probris, quæ in ſenatum vniuerſum iacerentur.

tur. Vo-

tur. Vocati qui arguebantur. Et cognita cauſſa in conuictos vindicatum. Additúmque S. C. quo Senienſium plebes modeſtiæ admoneretur. Iiſdem diebus Antonius Flamma Cyrenenſibus damnatur lege repetundarum, & exſilio ob ſæuitiã.

Inter quæ militaris ſeditio propè exarſit. Prætorianam militiam repetebant à Vitellio dimiſſi, pro Veſpaſiano congregati. & lectus in eandem ſpem è legionibus miles, promiſſa ſtipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem ſine multa cæde pelli poterant. Ingreſſus caſtra Mucianus, quo rectius ſtipendia ſingulorum ſpectaret, ſuis cum inſignibus armiſq́; victores conſtituit, modicis inter ſe ſpatiis diſcretos. Tum Vitelliani quos apud Bouillas in deditionẽ acceptos memorauimus, ceteriq́; per vrbem, & vrbi vicina conquiſiti, producuntur propè intecto corpore. Eos Mucianus diduci, & Germanicum Britannicumq́; militem, ac ſi qui aliorum exercituum, ſeparatim aſſiſtere iubet. Illos primus ſtatim aſpectus obſtupefecerat, cùm ex diuerſo velut aciem telis & armis trucem, ſemet clauſos nudóſq; & illuuie deformes aſpicerent. Vt verò huc illuc diſtrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tanquam ea ſeparatione ad cædem deſtinarentur: prenſare commanipularium pectora, ceruicibus innecti, ſuprema oſcula petere, ne deſererentur ſoli, neu in pari cauſſa diſparem fortunam paterentur: modò Mucianum, modò abſentem principem, poſtremùm cælum ac deos obteſtari, donec Mucianus cunctos eiuſdem ſacramenti, eiuſdem imperatoris milites appellans falſo timori obuiam iret. Nanq; & victor exercitus clamore lacrymas eorum iuuabat. Iſq́; finis illa die. Paucis pòſt diebus alloquentem Domitianum firmati iam excepere. Spernunt oblatos ſibi agros, militiam & ſtipendia orant. Preces erant, ſed quibus contradici non poſſet. igitur in prætorium accepti. Dein quibus ætas & iuſta ſtipẽdia, dimiſſi cum honore, alij ob culpam: ſed carptim ac ſinguli, quo tutiſſimo remedio conſenſus multitudinis exte-

nuatur. Ceterùm vera ne pauperie, an vti videretur, actum in ſenatu, vt ſexcenties ſeſtertium à priuatis mutuum acciperetur. Præpoſitúſque ei curæ Poppæus Siluanus. nec multo pòſt neceßitas abiit, ſiue omiſſa ſimulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, conſulatus quos Vitellius dederat: Funúſque cenſorium Flauio Sabino ductum: magna documenta inſtabilis fortunæ, ſummáque etiam miſcentis. Sub idem tempus L. Piſo proconſul interficitur. ea de cæde quàm verißimè expediam, ſi pauca ſuprà petiero, ab initio cauſisq́; talium facinorum non abſurda. Legio in Africa auxiliáque tutandis imperij finibus ſub diuo Auguſto Tiberióque principibus, Proconſuli parebant. Mox C. Cæſar turbidus animi, ac M. Sillanum obtinentem Africam metuens, ablatam proconſuli legionem, miſſo in eam rem legato tradidit. æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis vtriuſque mandatis, diſcordia quæſita auctáq;. Prauo certamine, legatorum ius adoleuit, diuturnitate officij, vel quia minoribus maior æmulandi cura. Proconſulũ ſplendidißimus quiſque ſecuritati magis quàm potentiæ conſulebant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Feſtus, ſumtuoſæ adoleſcentiæ, neque modica cupiens, ſed affinitate Vitellij anxius. Is crebris ſermonibus tentarit ne Piſonem ad res nouas, an tentanti reſtiterit, incertum. quoniam ſecreto eorum nemo affuit, & occiſo Piſone pleriq; ad gratiam interfectoris inclinauere. Nec ambigitur prouinciam & militem alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe. & quidam è Vitellianis vrbe profugi, oſtentabant Piſoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & in pace ſuſpecta tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta præfectus alæ Petrinæ, proſpera nauigatione præuenit Papirium centurionem à Muciano miſſum, aſſeuerauitque mandata interficiendi Piſonis centurioni data: Cecidiſſe Galerianum conſobrinũ eius generumq;: Vnam in audacia ſpem ſalutis. Sed duo itinera audendi, ſeu mallet

ſtatim arma, ſeu petita nauibus Gallia, ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet. Nihil ad ea moto Piſone, centurio à Muciano miſſus, vt portum Carthaginis attigit, magna voce, læta Piſoni omnia, tanquam principi continuare: obuios & ſubitæ rei miraculo attonitos, vt eadem adſtreperent, hortari. vulgus credulum, ruere in forum, præſentiam Piſonis expoſcere. Gaudio clamoribuſq; cuncta miſcebant, indiligentia veri, & adulandi libidine. Piſo indicio Sagittæ, vel inſita modeſtia, non in publicum egreſſus eſt, neq; ſe ſtudiis vulgi permiſit. Centurionemq; percontatus, poſtquam quæſitum ſibi crimen cædemq; comperit, animaduerti in eum iuſſit, haud perinde ſpe vitæ, quàm ira in percuſſorem, quòd idem ex interfectoribus Clodij Macri, cruentas legati ſanguine manus, ad cædem proconſulis rettuliſſet. Anxio deinde edicto Carthaginienſibus increpitis, ne ſolita quidem munia vſurpabat, clauſus intra domum, ne qua motus noui cauſſa vel fortè oriretur. Sed vbi Feſto conſternatio vulgi, centurionis ſupplicium, veraq; & falſa more famæ in maius innotuere, equites in necē Piſonis mittit. Illi raptim vecti, obſcuro adhuc cœptæ lucis, domum proconſulis irrumpunt, diſtrictis gladiis, & magna pars Piſonis ignari, quod Pœnos auxiliares Mauroſq; in eam cædem delegerat. haud procul cubiculo, obuium fortè ſeruum, quis nam, & vbi eſſet Piſo, interrogauere. Seruus egregio mendacio ſe Piſonem eſſe reſpondit, ac ſtatim obtruncatur. nec multo pòſt Piſo interficitur. Nanque aderat qui noſceret Bebius Maſſa è procuratoribus Africæ, iam tūc optimo cuiq; exitioſus, & in cauſſas malorū quæ mox tulimus, ſæpius rediturus. Feſtus Adrumeto vbi ſpeculabundus ſubſtiterat, ad legionē tendit, præfectumq; caſtrorum Cetronium Piſanum vinciri iuſſit, proprias ob ſimultates: ſed Piſonis ſatellitem vocabat, militeſq; & centuriones quoſdam puniit, alios præmiis affecit: neutrum ex merito, ſed vt oppreſſiſſe bellū crederetur. Mox Ophenſium Leptitanorumq; diſcordias componit, quæ

raptu frugum & pecorum inter agreſtes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Ophenſis multitudine inferior, Garamantas exciuerat gentem indomitã, & inter accolas latrociniis fecundam. Vnde arta Leptitanis res, lateque vaſtatis agris, intra mœnia trepidabant, donec interuentu cohortium alarumque fuſi Garamantes, & recepta omnis præda, niſi quam vagi per inacceſſa mapalium vlterioribus vendiderant. At Veſpaſiano poſt Cremonenſem pugnam, & proſperos vndique nuntios, cecidiſſe Vitellium multi cuiuſque ordinis pari audacia fortunaque hibernum mare aggreſſi nuntiauere. Aderant legati regis Vologeſi quadraginta Parthorum equitum millia offerentes. magnificum lætumque tantis ſociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeſo actæ, mandatumque, vt legatos ad ſenatum mitteret, & pacem eſſe ſciret. Veſpaſianus in Italiam resque vrbis intentus, aduerſam de Domitiano famam accipit, tanquam terminos ætatis, & conceſſa filio egrederetur. Igitur validiſſimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetranda. Titum antequam digrederetur, multo apud patrem ſermone oraſſe dicebatur, ne criminantium nuntiis temerè accenderetur: integrumque ſe ac placabilem filio præſtaret. Non legiones, non claſſes, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui, transferri, deſinere: ſuum cuique ſanguinem indiſcretum, ſed maximè principibus, quorum proſperis & alij fruantur, aduerſa ad iunctiſſimos pertineant: Ne fratribus quidem manſuram concordiam, ni pater exemplum præbuiſſet. Veſpaſianus haud æquè Domitiano mitigatus, quàm Titi pietate gaudens, bono eſſe animo iubet, belloque & armis rempublicam attollere: Sibi pacem domumque curæ fore. Tum celerrimas nauium frumento onuſtas, ſæuo adhuc mari committit. Quippe tanto diſcrimine vrbs nutabat, vt decẽ haud amplius

dierum

dierum frumentum in horreis fuerit, cùm à Veſpaſiano commeatus ſubuenere. Curam reſtituendi Capitolij in L. Veſtinũ confert, equeſtris ordinis virum, ſed auctoritate famaq́; inter proceres. Ab eo contracti haruſpices, monuere, vt reliquiæ prioris delubri in paludes aueherentur, templum iiſdem veſtigiis ſiſteretur: nolle deos mutari veterem formam. Vndecimo kalendas Iulias, ſerena luce ſpatium omne quod templo dicabatur, euinctum vittis coroniſq́;. Ingreſſi milites quibus fauſta nomina, felicibus ramis. dein virgines Veſtales cum pueris puelliſq́; patrimis matrimiſq́; aqua viuis & fontibus amnibúſque hauſta, perluere. Tum Heluidius Priſcus prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, luſtrata boue tauriſq́; area, & ſuper ceſpitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruam, præſidéſque imperij deos precatus vti cœpta proſperarent, ſedéſque ſuas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, vittas quibus ligatus lapis innexíque funes erant, contigit. Simul ceteri magiſtratus, & ſacerdotes, & ſenatus, & eques, & magna pars populi, ſtudio lætitiaq́; connixi, ſaxum ingens traxere: paſſimq́; iniectæ fundamentis argenti auriq́; ſtipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, ſed vt gignuntur. Prædixere haruſpices ne temeraretur opus ſaxo auróue in aliud deſtinato. Altitudo ædibus adiecta. Id ſolum religio annuere. & prioris templi magnificentiæ defuiſſe creditum quo tanta vis hominum retinenda erat.

Audita interim per Gallias Germaniaſq́; mors Vitellij, duplicauerat bellum. Nam Ciuilis omiſſa diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones externum ſeruitiũ, quàm imperatorem Veſpaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eandem vbique exercituum noſtrorum fortunam rati. Vulgato rumore à Sarmatis Daciſq́; Mœſica ac Pannonica hiberna circumſideri, paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æquè quàm incendium Capitolij, vt finem imperij adeſſe crederent, impulerat: Captam olim à Gallis vrbem,

ſed integra Iouis ſede, manſiſſe imperium: Fatali nunc igne, ſignum cæleſtis iræ datum. & poſſeſſionem rerum humanarum Tranſalpinis gentibus portẽdi, ſuperſtitione vana Druidæ canebant. Inceſſeratq́; fama, primores Galliarum ab Othone aduerſus Vitellium miſſos, antequam digrederentur, pepigiſſe, ne deeſſent libertati, ſi populum Romanum continua bellorum ciuilium ſeries & interna mala fregiſſent. Ante Flacci Hordeonij cædem nihil prorupit, quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeauere nuntij inter Ciuilem Claſſicúmque præfectum alæ Treuerorum. Claſſicus nobilitate opibúſque anteibat alios. Regium illi genus, & pace bellóque clara origo. Ipſe è maioribus ſuis hoſtis populi Rom. quam ſocius iactabat. Miſcuere ſeſe Iulius Tutor, & Iulius Sabinus, hic Treuir, hic Lingon. Tutor ripæ Rheni à Vitellio præfectus. Sabinus ſuper inſitã vanitatẽ, falſæ ſtirpis gloria incendebatur: proauiã ſuã diuo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuiſſe. Hi ſecretis ſermonibus, animos ceterorum ſcrutari. vbi quos idoneos rebantur, conſcientia obſtrinxere, in colonia Agrippinenſi in domum priuatam conueniunt. nam publicè ciuitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Vbiorum Tungrorumq́;. Sed plurima vis penes Treueros ac Lingonas. Nec tulere moras conſultandi, certatim proclamant, furere diſcordiis populum Rom. cæſas legiones, vaſtatam Italiam, capi cummaximè vrbem, omnes exercitus ſuis quemque bellis diſtineri. ſi alpes præſidiis firmentur, coalita libertate diſpecturas Gallias, quem virium ſuarum terminum velint. Hæc dicta pariter probatáq́;. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitauere. Plerique interficiendos cenſebant turbidos, infidos, ſanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendi, ne ſublata ſpe veniæ, pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in ſocietatem. legatis tantùm legionum interfectis, ceterum vulgus conſcientia ſcelerum, & ſpe impunitatis, facilè acceſſurum. Ea primi concilij forma. miſſiq́;

per

per Gallias concitores belli. Simulatũ ipſis obſequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec deſuere qui Voculæ nũtiarent. Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidiſq́; legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoſtes, optimum è præſentibus ratus, mutua diſsimulatione, & iiſdem quibus petebatur artibus graſſari, in coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conuentum amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus perfugit, pollicitusq́; ſi præſidium daretur, iturũ in Batauos, & potiorem ciuitatis partem ad ſocietatem Romanam retracturum, accepta peditum equitumq́; modica manu, nihil apud Batauos auſus, quoſdam Neruiorũ Bethaſiorumq́; in arma traxit. Et furtim magis quàm bello Caninefates Marſacóſque incurſabat. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hoſtem contendit. Nec procul Veteribus aberat, cùm Claſsicus ac Tutor per ſpeciem explorandi prægreſsi, cum ducibus Germanorum pacta firmauere. Tumq́; primum diſcreti à legionibus, proprio vallo caſtra ſua circumdãt, obteſtante Vocula, Non adeò turbatam ciuilibus armis rem Romanam, vt Treueris etiam Lingonibusq́; deſpectui ſit. Supereſſe fidas prouincias, victores exercitus, fortunam imperij & vltores deos. Sic olim Sacrouirum & Aeduos, nuper Vindicem Galliasq́; ſingulis prœliis concidiſſe. Eadem rurſus numina, eadem fata, ruptores fœderum exſpectarent. Melius diuo Iulio, diuóque Auguſto notos eorum animos. Galbam & infracta tributa hoſtiles ſpiritus induiſſe. Nunc hoſtes quia molle ſeruitium. cùm ſpoliati exutíque fuerint, amicos fore. Hæc ferociter locutus, poſtquam perſtare in perfidia Claſsicum Tutoremq́; videt, verſo itinere Noueſium concedit. Galli duûm milliũ ſpatio diſtantibus campis conſedere. Illuc commeantium centurionum militúmque emebantur animi, vt (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignúſq́; tãti ſceleris, nece aut vinculis legatorũ daretur. Vocula, quan-

quam plerique fugam ſuadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum diſſeruit. Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſolicitior, aut pro me ſecurior. Nam mihi exitium parari libens audio. Mortemq; in tot malis hoſtium, vt finem miſeriarum exſpecto. Veſtri me pudet miſerétque, aduerſus quos non prœlium & acies parantur. id enim fas armorum, & ius hoſtium. bellum cum populo Romano veſtris ſe manibus geſturum Claſsicus ſperat: imperiumq; & ſacramentũ Galliarum oſtentat. Adeò nos, ſi fortuna in præſens virtusq; deſeruit, etiam vetera exempla deficiunt, quoties Romanæ legiones perire præoptauerint, ne loco pellerētur? ſocij ſæpe noſtri exſcindi vrbes ſuas, ſeq; cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt. neque aliud pretium exitus, quàm fides famaq;. Tolerant cùm maximè inopiam obſidiumq; apud Vetera legiones, nec terrore aut promiſsis demouentur. Nobis ſuper arma & viros & egregia caſtrorum munimenta, frumentum & commeatus quamuis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donatiuo ſufficit, quod ſiue à Veſpaſiano, ſiue à Vitellio datum interpretari mauultis, ab imperatore certè Romano accepiſtis. Tot bellorum victores apud Geldubam, apud Vetera, fuſo toties hoſte, ſi pauetis aciem, indignum id quidem. Sed eſt vallum muriq; & trahendi artes, donec è proximis prouinciis auxilia exercitusq; concurrant. Sanè ego diſpliceam. Sunt alij legati, tribuni, centurio deniq; aut miles. ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus Ciuilem & Claſsicum Italiam inuaſuros. An ſi ad mœnia vrbis Germani Galliq; duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti flagitij imagine. Tutori Treuero agentur excubiæ? Signum belli Batauus dabit? & Germanorum cateruas ſupplebitis? quis deinde ſceleris exitus? cùm Romanæ legiones contrà direxerint, transfugæ è transfugis, & proditores è proditoribus inter recens & vetus ſacramentum inuiſi deis errabitis? Te Iupiter optime maxime, quem per

octingen-

octingentos viginti annos tot triumphis coluimus: te Quirine Romanæ parens vrbis, precor venerorq́; , vt ſi vobis non ſuit cordi, me duce hæc caſtra incorrupta & intemerata ſeruari, at certè pollui fœdaríque à Tutore & Claſſico ne ſinatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam & ſine noxa pœnitentiam. Variè excepta oratio inter ſpem metumq́; ac pudorem. Digreſſum Voculam & de ſupremis agitantem, liberti ſeruiq́; prohibuere fœdiſſimam mortem ſponte præuenire. Et Claſſicus miſſo Aemilio Longino deſertore primæ legionis, cædem eius maturauit. Herennium & Numiſium legatos vinciri ſatis viſum. Dein ſumtis Romani imperij inſignibus in caſtra venit. Nec illi quanquam ad omne facinus durato, verba vltrà ſuppeditauere, quàm vt ſacramentum recitaret. Iurauere qui aderant pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculæ altis ordinibus, ceteros, vt quiſque flagitium nauauerat, præmiis attollit. Diuiſæ inde inter Tutorem & Claſſicum curæ. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenſes, quantumq́; militum apud ſuperiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit. Occiſis Magontiaci tribunis, pulſo caſtrorum præfecto, qui detractauerant, Claſſicus corruptiſſimum quemque è deditis pergere ad obſeſſos iubet, veniam oſtentantes ſi præſentia ſequerentur. aliter nihil ſpei. Famem ferrumq́; & extrema paſſuros. Adiecere qui miſſi erāt, exemplum ſuum. Obſeſſos hinc fides, inde egeſtas, inter decus ac flagitium diſtrahebant. Contantibus ſolita inſolitáque alimenta deerant, abſumtis iumentis equíſque & ceteris animalibus, quæ profana fœdáque in vſum neceſſitas vertit. Virgulta poſtremò & ſtirpes & internatas ſaxis herbas vellentes, miſeriarum patientiæq́; documentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, miſſis ad Ciuilem legatis vitam orantes. Neque antè preces admiſſæ, quàm in verba Galliarum iurarent. Tum pactus prædā caſtrorum, dat cuſtodes, qui pecuniam, calones, ſarcinas retentarent, ac qui ipſos

leues abeuntes proſequerentur. Ad quintum ferè lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnaciſſimus quiſque in veſtigio, multi palantes occubuere. Ceteri retro in caſtra profugiunt, querente ſanè Ciuile & increpante Germanos, tanquam fidem per ſcelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere ſæuientes nequiuerit, parum affirmatur. Direptis caſtris, faces iniiciunt. Cunctóſque qui prœlio ſuperfuerant, incendium hauſit. Ciuilis barbaro voto, poſt cœpta aduerſus Romanos arma propexum rutilatúmque crinem patrata demum cæde legionum depoſuit. Et ferebatur paruulo filio quoſdam captiuorum, ſagittis iaculíſque puerilibus figendos obtuliſſe. Ceterùm neque ſe neque quenquam Batauum in verba Galliarum adegit, fiſus Germanorum opibus, & ſi certandum aduerſus Gallos de poſſeſſione rerum foret, inclytus fama & potior. Mumius Lupercus legatus legionis inter dona miſſus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ latè imperitabat, vetere apud Germanos more, quo pleraſque feminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione arbitrentur deas. Túncque Velledæ auctoritas adoleuit. nam proſperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumq́ in Gallia geniti reſeruantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna, ſubuerſa cremataq́, iis tantum relictis quæ Magontiaci ac Vindoniſſæ ſita ſunt. Legio xiij. cum auxiliis ſimul deditis, à Noueſio in coloniam Treuerorum tranſgredi iubetur, præfinita die intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus per varias curas egere, ignauiſſimus quiſque cæſorum apud Vetera exemplo pauentes, melior pars rubore & infamia, quale illud iter, quis dux viæ, & omnia in arbitrio eorum quos vitæ necíſque dominos feciſſent. Alij nulla dedecoris cura, pecuniam aut cariſſima ſibimet ipſi circumdare. Quidam expedire arma, telíſque tanquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, aduenit proficiſcendi hora,

exſpecta-

exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis. detexit ignominiã campus & dies. Reuulſæ imperatorum imagines, innexa ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, ſilens agmen, & velut longæ exſequiæ. Dux Claudius Sanctus effoſſo oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam deſertis Bonnenſibus caſtris altera ſe legio miſcuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti qui paulo antè Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectiſque, & vndique effuſi, inſolito ſpectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi. ſpretiſque Sancti promiſſis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac fortè obuio interfectore Voculæ Longino, coniectis in eum telis, initium exſoluendæ in poſterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treuerorum conſidunt. Ciuilis & Claſſicus rebus ſecundis ſublati, an coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitauere. Sæuitia ingenita & cupidine prædæ, ad excidium ciuitatis trahebantur. obſtabat ratio belli, & nouum imperium inchoantibus vtilis clementiæ fama. Ciuilem etiam beneficij memoria flexit, quòd filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinenſi deprehenſum, honoratè cuſtodierant. Sed Tranſrhenanis gentibus inuiſa ciuitas opulentia auctúque. Neque alium finem belli rebantur, quàm ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret, aut diiecta Vbios quoque diſperſiſſet. Igitur Tencteri Rheno diſcreta gens, miſſis legatis, mandata apud concilium Agrippinenſium edi iubent, quæ ferociſſimus è legatis in hunc modum protulit. Rediſſe vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, ſed præcipuo deorum Marti grates agimus. Vobíſque gratulamur, quòd tandem liberi inter liberos eritis. nam ad hunc diem flumina ac terras, & cælum quodammodo ipſum clauſerant Romani, vt colloquia cõgreſſuſq; noſtros arcerent. vel quod contumelioſius eſt viris ad

arma natis, inermes ac propè nudi ſub cuſtode & pretio coiremus. Sed vt amicitia ſocietáſque noſtra in æternum rata ſint, poſtulamus à vobis, muros coloniæ munimenta ſeruitij detrahatis: etiam fera animalia ſi clauſa teneas, virtutis obliuiſcuntur. Romanos omnes in finibus veſtris trucidetis. haud facilè libertas & domini miſcentur. Bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quidquam, aut ſegregare cauſſam ſuam poßit. Liceat nobis vobisq; vtranque ripam colere, vt olim maioribus noſtris. quomodo lucem noctémque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Inſtituta cultumq́; patriũ reſumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus aduerſus ſubiectos quã armis valẽt. ſincerus & integer, & ſeruitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut alijs imperitabitis. Agrippinenſes ſumto conſultandi ſpatio, quãdo neq; ſubire conditiones metus futuri, neq; palàm aſpernari conditio præſens ſinebat, in hunc modum reſpondeat. Quæ prima libertatis facultas data eſt, auidius quã cautius ſumſimus, vt vobis ceteriſq́; Germanis cõſanguineis noſtris iungeremur. Muros ciuitatis congregantibus ſe cũ maximè Romanorum exercitibus, augere nobis quàm diruere tutius eſt. Si qui ex Italia aut prouinciis alienigenæ in finibus noſtris fuerant, eos bellum abſumſit, vel in ſuas quiſq; ſedes refugere. Eductis olim & nobiſcum per connubium ſociatis, quiq́; mox prouenere, hæc patria eſt. Nec vos adeò iniquos exiſtimamus, vt interfici à nobis parentes, fratres, liberos noſtros velitis. Vectigal et onera commerciorum reſoluimus. Sint tranſitus incuſtoditi, ſed diurni & inermes, donec noua & recentia iura in vetuſtatem conſuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Ciuilem & Velledam, apud quos pacta ſancientur. Sic lenitis Tencteris legati ad Ciuilem & Velledam miſſi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinenſium perpetrauere. Sed coràm adire, alloquíque Velledam negatum. Arcebantur aſpectu, quo venerationis plus ineßet. Ipſa edita in

turre.

turre. dilectus è propinquis conſulta reſponſáque vt internuntius numinis portabat. Ciuilis ſocietate Agrippinenſium auctus, proximas ciuitates affectare aut aduerſantibus bellum inferre ſtatuit. Occupatiſque Sunicis & iuuentute eorum per cohortes compoſita, quo minus vltrà pergeret, Claudius Labeo Bethaſiorum Tungrorúmque & Neruiorum tumultuaria manu reſtitit, fretus loco, quia pontem Moſæ fluminis anteceperat. Pugnabaturq́ in anguſtiis ambiguè, donec Germani tranantes terga Labeonis inuaſere. Simul Ciuilis auſus an ex compoſito, intulit ſe agmini Tungrorum, & clara voce, Non ideo, inquit, bellum ſumſimus, vt Batauì & Treueri gentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia, accipite ſocietatem. tranſgredior ad vos, ſeu me ducem, ſeu militem mauultis. Mouebatur vulgus, condebantq́ gladios, cùm Campanus ac Iuuenalis ex primoribus Tungrorum, vniuerſam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumueniretur profugit. Ciuilis Bethaſios quoq́ ac Neruios in fidem acceptos copiis ſuis adiunxit, ingens rerum, perculſis ciuitatũ animis, vel ſponte inclinantibus. Interea Iulius Sabinus proiectis fœderis Romani monumẽtis Cæſarem ſe ſalutari iubet. Magnamq́ & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam ciuitatem & nobis fidam. Nec Sequani detractauere certamen. Fortuna melioribus affuit. Fuſi Lingones, Sabinus feſtinatum temerè prœlium pari formidine deſeruit. Vtq́ famam exitij ſui faceret, villam in quã perfugerat, cremauit, illic voluntaria morte interiiſſe creditus. Sed quibus artibus latebriſq́ vitam per nouem mox annos traduxerit, ſimul amicorum eius conſtantiam, & inſigne Epponinæ vxoris exemplum, ſuo loco reddemus. Sequanorum proſpera acie belli impetus ſtetit. Reſipiſcere paulatim ciuitates, faſq́ & fœdera reſpicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, vt miſſis legatis in commune conſultarent, libertas an pax placeret. At Romæ cuncta in deterius audi-

ta Mucianum angebant. Nequaquam egregij duces, iam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem dilegerat, ſummam belli parum tolerare. Nec relinquenda vrbs ſine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur, ſuſpectis, vti diximus, Primo Antonio, Varóque Ario. Varus prætorianis præpoſitus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulſum loco, ne ſine ſolatio ageret, annonæ præfecit. Vtq; Domitiani animum Varo haud alienum deliniret, Arretinum Clementem domui Veſpaſiani per affinitatem innexum, & gratiſſimum Domitiano prætorianis præpoſuit, patrem eius ſub Caio Cæſare egregiè functum ea cura dictitans. Lætum militibus idem nomen. atque ipſum quanquam ſenatorij ordinis ad vtraque munia ſufficere. Aſſumuntur è ciuitate clariſſimus quiſque, & alij per ambitionem. Simul Domitianus Mucianuſq; accingebantur diſpari animo. ille ſpe ac iuuenta properus, hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, & prauis impulſoribus ſi exercitum inuaſiſſet, paci belloq; malè conſuleret. Legiones victrices vi. & xviij. Vitellianarum vnaetuiceſima, è recens conſcriptis ſecunda, Peninis Coctianiſq; alpibus, pars monte Graio traducuntur. xiiij. legio è Britannia, ij. ac prima ex Hiſpania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, & ſuopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum ciuitates, in Remos conuenere. Treuerorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inſtinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperiis obiectari ſolita, contumeliaſq; & inuidiam in Populum Romanum effudit, turbidus miſcẽdis ſeditionibus, & pleriſq; gratus vecordi facundia. At Iulius Auſpex è primoribus Remorum, vim Romanam, paciſq; bona diſſertans, & ſumi bellum etiam ab ignauis, ſtrenuiſſimi cuiuſq; periculo geri, iamq; ſuper caput legiones: ſapientiſſimum quemq; reuerentia fideq;, iuniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, conſilium Auſpicis ſequebantur. Conſtat obſtetiſſe Treueris

Lingo-

Lingonibusq; apud Gallias, quòd Vindicis motu cum Verginio ſteterat. Deterruit pleroſq; prouinciarum æmulatio. quod bello caput? vnde ius auſpiciúmque peteretur? quam, ſi cuncta proueniſſent, ſedem imperio legerent? Nondum victoria, iam diſcordia erat: aliis fœdera, quibuſdam opes viréſque, aut vetuſtatem originis per iurgia iactantibus tædio futurorũ, præſentia placuere. Scribuntur ad Treueros epiſtolæ nomine Galliarum, vt abſtinerent armis impetrabili venia, & paratis deprecatoribus ſi pœniteret. Reſtitit idem Valentinus, obſtruxítque ciuitatis ſuæ aures, haud perinde inſtruẽdo bello intentus, quàm frequens concionibus. Igitur non Treueri neque Lingones, ceteræúe rebellium ciuitates pro magnitudine ſuſcepti diſcriminis agere. Ne duces quidem in vnum conſulere. Sed Ciuilis auia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur. Claßicus ſegne plerumq; otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturauit ſuperiorem Germaniæ ripam, & ardua alpium præſidiis claudere. Atque interim vnaetuiceſima legio Vindoniſſa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiam irrupere. Acceßit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Veſpaſiani tranſgreſſa. Præerat Iulius Briganticus, ſorore Ciuilis genitus, vt fermè acerrima proximorum odia ſunt, inuiſus auunculo infenſúſque. Tutor Treuerorum copias recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite atque equite firmauit, corruptis ſpe, aut metu ſubactis legionariis. qui primo cohortem præmiſſam à Sextilio Felice interficiunt. mox vbi duces exercitúſque Romani propinquabant, honeſto transfugio rediere, ſecutis Tribocis Vangionibúſque & Caracatibus. Tutor Treueris comitantibus, vitato Magontiaco Bingium conceſſit, fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat. ſed incurſu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fuſúſque. Ea clade perculſi Treueri. & plebes

omiſſis armis per agros palatur. quidam principum, vt primi poſuiſſe bellum viderentur, in ciuitates quæ ſocietatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones à Noueſio Bonnaq́; in Treueros, vt ſuprà memorauimus, traductæ, ſe ipſas in verba Veſpaſiani adigunt. Hæc Valentino abſente geſta. qui vbi aduentabat, furens, cunctaq́; rurſus in turbas & exitium conuerſurus, legiones in Mediomatricos ſociam ciuitatē abſceſſere. Valentinus ac Tutor in arma Treueros retrahunt, occiſis Herennio ac Numiſio legatis, quo minore ſpe veniæ creſceret vinculum ſceleris.

Hic belli ſtatus erat, cùm Petilius Cerialis Magontiacum venit. eius aduentu erectæ ſpes. Ipſe pugnæ auidus, & contemnendis quàm cauendis hoſtibus melior, ferocia verborum militem incendebat, vbi primum congredi licuiſſet, nullam prœlio moram facturus. Dilectus per Galliam habitos in ciuitates remittit, ac nuntiare iubet ſufficere imperio legiones. ſocij ad munia pacis redirent, ſecuri velut confecto bello, quod Romanæ manus excepiſſent. Auxit ea res Gallorum obſequium. nam recepta iuuentute, faciliùs tributa tolerauere, proniores ad officia quòd ſpernebantur. At Ciuilis & Claſſicus vbi pulſum Tutorem, cæſos Treueros, cuncta hoſtibus proſpera accepere, trepidi ac properantes, dum diſperſas ſuorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne ſummæ rei periculum faceret. Eo rapidiùs Cerialis, miſſis in Mediomatricos qui breuiore itinere legiones in hoſtem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantumq́; ſecum tranſuexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit, quē locum magna Treuerorū manu Valentinus inſederat, mōtibus aut Moſella amne ſeptū, & addiderat foſſas obiceſq́; ſaxorū. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, ſpreto hoſte, quem temerè collectum haud ita loco iuuari, vt non plus ſuis in virtute foret. Paulum moræ in aſcenſu dum miſ-

ſilia hoſtium præuehuntur. Vt ventum ad manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum æquioribus iugis circumuecta, nobiliſſimos Belgarum in quis ducem Valentinum cepit. Cerialis poſtero die coloniam Treuerorum ingreſſus eſt, auido milite eruendæ ciuitatis: hanc eſſe Claſſici, hanc Tutoris patriam. horum ſcelere, clauſas cæſasq; legiones. Quid tantum Cremonam meruiſſe, quam è gremio Italiæ raptam, quia vnius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram ſedem, ſpoliis exercituum & ducum cædibus ouantem. Redigeret prædam in fiſcum. Ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ ruinas, quibus tot caſtrorum excidia penſarentur. Cerialis metu infamiæ ſi licentia ſæuitiaq; imbuere militem crederetur, preſſit iras. & paruere poſito ciuili bello ad externa modeſtiores. Conuertit inde animos accitarum è Mediomatricis legionum miſerabilis aſpectus. Stabant conſcientia flagitij mæſtæ, fixis in terrã oculis. Nulla inter coëuntes exercitus conſalutatio. neque ſolantibus hortantibúſue reſponſa dabant, abditi per tentoria & lucem ipſam vitantes. nec perinde periculum aut metus quàm pudor ac dedecus obſtupefecerat, attonitis etiam victoribus, qui vocem precéſque adhibere non auſi, lacrymis ac ſilentio veniam poſcebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans quæ militum ducúmue diſcordia vel fraude hoſtium eueniſſent: Primum illum ſtipendiorum & ſacramenti diem haberent: Priorum facinorum neque imperatorem, neq; ſe meminiſſe. Tunc recepti in eadem caſtra, & edictũ per manipulos, ne quis in certamine iurgióue ſeditionẽ aut cladẽ commilitoni obiectaret. Mox Treueros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita alloquitur. « Neq; ego vnquam facundiam exercui, & populi Romani virtutem armis affirmaui. Sed quia apud vos verba plurimùm valent, bonaq; ac mala non ſua natura, ſed vocibus ſeditioſorũ æſtimãtur, ſtatui pauca diſſerere quæ profligato bello vtilius ſit vobis

audiſſe, quàm nobis dixiſſe. Terram veſtram ceterorúmque Gallorum ingreßi ſunt duces imperatoresq́; Romani nulla cupidine, ſed maioribus veſtris inuocantibus, quos diſcordiæ vſque ad exitiũ fatigabant, & acciti auxilio Germani ſociis pariter atque hoſtibus ſeruitutem impoſuerant. quot prœliis aduerſus Cimbros Teutonosq́;, quantis exercituum noſtrorũ laboribus, quóue euentu Germanica bella tractauerimus, ſatis clarum. Nec ideo Rhenum inſedimus vt Italiam tueremur, ſed ne quis alius Arioviſtus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Ciuili Batauisq́; & Tranſrhenanis gentibus creditis, quàm maioribus eorum patres auique veſtri fuerunt? Eadem ſemper cauſſa Germanis tranſcendendi in Gallias, libido atque auaritia, & mutandæ ſedis amor, vt relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis, fecundißimum hoc ſolum, vosq́; ipſos poßiderent. Ceterùm libertas, & ſpecioſa nomina prætexuntur. nec quiſquam alienum ſeruitium, & dominationem ſibi concupiuit, vt non eadem iſta vocabula vſurparet. Regna bellaq́; per Gallias ſemper fuere, donec in noſtrum ius concederetis. Nos quanquam totiens laceßiti, iure victoriæ id ſolum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neq́; quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt. Cetera in communi ſita ſunt. Ipſi plerunque legionibus noſtris præſidetis. Ipſi has aliáſque prouincias regitis. Nihil ſeparatum clauſumúe. Et laudatorum principum vſus ex æquo, quamuis procul agentibus: Sæui proximis ingruunt. quomodo ſterilitatem aut nimios imbres & cetera naturæ mala; ita luxum vel auaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines. ſed neque hæc continua, & meliorum interuentu penſantur: niſi fortè Tutore & Claßico regnantibus, moderatius imperium ſperatis: aut minoribus quàm nunc tributis, parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. nam pulſis (quod dij prohibeant) Romanis, quid aliud quàm

bella

bella omnium inter ſe gentium exſiſtent? Octingentorum annorum fortuna diſciplináque compages hæc coaluit, quæ conuelli ſine exitio conuellentium non poteſt. Sed vobis maximum diſcrimen, penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum cauſſæ. Proinde pacem & vrbem quam victi victoréſque eodem iure obtinemus, amate, colite. Moneant vos vtriuſque fortunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie quàm obſequium cum ſecuritate malitis. Tali oratione grauiora metuenteis compoſuit, erexitq́;. Tenebantur victore exercitu Treueri, cùm Ciuilis & Claſsicus miſere epiſtolas ad Cerialem, quarum hæc ſententia fuit. Veſpaſianum quanquam nuntios occultarent exceſsiſſe vita: Vrbē atque Italiam interno bello conſumtam: Muciani & Domitiani vana & ſine viribus nomina: Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipſos finibus ciuitatum ſuarum contentos: Si prœlium mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Ciuili & Claſsico nihil: eum qui attulerat ipſas epiſtolas, ad Domitianum miſit. Hoſtes diuiſis copiis aduenere vndiq;. Plerique culpabant Cerialem paſſum iungi quos diſcretos intercipere licuiſſet. Romanus exercitus caſtra foſſa vallóque circumdedit, quis temerè antea intutis cōſederat. Apud Germanos diuerſis ſentētiis certabatur. Ciuilis opperiēdas Tranſrhenanorum gentes, quarum terrore fractæ Po.Ro. vires obtererentur. Gallos quid aliud quàm prædam victoribus? & tamē quod roboris ſit, Belgas ſecum palàm, aut voto ſtare. Tutor contatione creſcere rē Romanā affirmabat, coëuntibus vndiq; exercitibus, tranſuectam à Britannia legionem, accitas ex Hiſpania, aduentare ex Italia, nec ſubitum militē, ſed veterē expertumq́; belli. Nam Germanos qui ab ipſis ſperentur, non iuberi, non regi, ſed cuncta ex libidine agere. Pecuniamq́; ac dona, quis ſolis corrumpantur, maiora apud Ro. & neminem adeò in arma promtum, vt non idem pretium quietis quàm periculi malit. quòd ſi ſtatim congrediantur, nullas

eſſe Ceriali niſi ex reliquiis Germanici exercitus legiones fœderibus Galliarum obſtrictas. Idq́; ipſum quòd inconditã nuper Valentini manũ contra ſpem ſuam fuderint, alimentũ illis duciq́; temeritatis. Auſuros rurſus venturosq́; in manus, non imperiti adoleſcentuli verba & cõciones quam ferrũ & arma meditantis, ſed Ciuilis & Claſsici: quos vbi aſpexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemq́; ac totiens captis precariam vitam. neq́; Treueros, aut Lingonas beneuolentia contineri: reſumturos arma, vbi metus abſceſſerit. Diremit conſiliorum diuerſitatem, approbata Tutoris ſententia Claſsicus. ſtatímque exſequuntur. Media acies Vbiis Lingonibúſque data, dextro cornu cohortes Batauorum, ſiniſtro Bructeri Tencteriq́;, pars montibus, alij viam inter Moſellamq́; flumen, tam improuiſi aſsiluere, vt in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in caſtris egerat) pugnari ſimul, vinciq́; ſuos audierit, increpans pauorem nuntiantium, donec vniuerſa clades in oculis fuit. Perrupta legionum caſtra, fuſi equites: medius Moſellæ pons, qui vlteriora coloniæ annectit, ab hoſtibus inſeſſus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promtus inter tela, felici temeritate, & fortiſsimi cuiuſque accurſu, reciperatum pontem lecta manu firmauit. Mox in caſtra reuerſus palantes captarum apud Noueſium Bonnamq́; legionum manipulos, & rarum apud ſigna militem, ac propè circumuentas aquilas videt. Incenſus ira, non Flaccum, inquit, non Voculam deſeritis. Nulla hic proditio. neque aliud excuſandum habeo, quam quòd vos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriam Romani ſacramenti tenere credidi. Annumerabor Numiſiis & Herenniis, vt omnes legati veſtri, aut militum manibus, aut hoſtiũ ceciderint. Ite nuntiate Veſpaſiano, vel quod propius eſt Ciuili & Claſsico, relictũ à vobis in acie ducem. venient legiones, quæ neq́; me inultũ, neq́; vos impunitos patiantur. Vera erant. & à tribunis præfectisq́; eadẽ

ingerebantur. Conſiſtunt per cohortes & manipulos. neque enim poterat pateſcere acies effuſo hoſte, & impedientibus tentoriis ſarcinisq;, cùm intra vallum pugnaretur. Tutor, & Claſsicus, & Ciuilis, ſuis quiſq; locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batauos pro gloria, Germanos ad prædam inſtigantes. Et cuncta pro hoſtibus erant, donec legio viceſimaprima patentiore quàm ceteræ ſpatio conglobata, ſuſtinuit ruentes, mox impulit. Nec ſine ope diuina, mutatis repentè animis, terga victores vertere. Ipſi territos ſe cohortium aſpectu ferebant, quæ primo impetu disiectæ, ſummis rurſus iugis congregabantur, ac ſpeciem noui auxilij fecerant. Sed obſtitit vincentibus prauum inter ipſos certamen, hoſte omiſſo ſpolia conſectandi. Cerialis vt incuria propèrem afflixit, ita conſtãtia reſtituit. Secutusq; fortunã, caſtra hoſtiũ eodem die capit exſcinditq;. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenſes, offerebantq; vxorem ac ſororem Ciuilis, & filiam Claſsici, relicta ſibi pignora ſocietatis. Atq; interim diſperſos in domibus Germanos trucidauerant. vnde metus, & iuſtæ preces inuocantium antequàm hoſtes reparatis viribus, ad ſpem, vel ad vltionem accingerentur. Nanq; & Ciuilis illuc intenderat, non inualidus, flagrantiſsima cohortium ſuarum integra, & è Chaucis Friſiisq; compoſita. Tolbiaci in finibus Agrippinenſium agebat. Sed triſtis nuntius auertit, deletam cohortem dolo Agrippinenſium, qui largis epulis vinóque ſopitos Germanos, clauſis foribus, igne iniecto, cremauere. Simul Cerialis propero agmine ſubuenit. Circumſteterat Ciuilem & alius metus, ne quartadecima legio, adiuncta Britannica claſſe, afflictaret Batauos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem terreſtri itinere Fabius Priſcus legatus in Neruios Tungróſque duxit. Eæq; ciuitates in ditionem acceptæ. Claſſem vltrò Canineſates aggreſsi ſunt. maiórque pars nauium depreſſa aut capta. Et Neruiorum multitudinem ſponte commotam, vt pro Romanis bellum

capeſſeret, iidem Caninefates fudere. Claßicus quoque aduerſus equites Noueſium à Ceriale præmiſſos, ſecundum prœlium fecit. quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant. Iiſdem diebus Mucianus Vitellij filium interfici iubet, manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium primum adſciri inter comites à Domitiano paſſus eſt, fauore militum anxius, & ſuperbia viri, æqualium quoque adeò ſuperiorum intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, vt non pro ſpe ſua excipitur, ita neque auerſo imperatoris animo. Trahebatur in diuerſa, hinc meritis Antonij, cuius ductu confectum haut dubiè bellum erat: inde Muciani epiſtolis. ſimul ceteri vt infeſtum tumidumq́; inſectabantur, adiunctis prioris vitæ criminibus. neque ipſe deerat arrogantia vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet. Alios vt imbelles, Cæcinã vt captiuũ ac dediticium increpat. Vnde paulatim leuior viliórque haberi, manente tamen in ſpeciem amicitia. Per eos menſes, quibus Veſpaſianus Alexandriæ ſtatos æſtiuis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula euenere, quis cæleſtis fauor & quædam in Veſpaſianum inclinatio numinum oſtenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius aduoluitur, remediũ cæcitatis expoſcens gemitu, monitu Sarapis dei, quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios colit. precabaturq́; principem, vt genas & oculorũ orbes dignaretur reſpergere oris excremento. Alius manu æger, eodem deo auctore, vt pede ac veſtigio Cæſaris calcaretur, orabat. Veſpaſianus primò irridere, aſpernari: atque illis inſtantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obſecratione ipſorum, & vocibus adulantium in ſpem induci: poſtremò æſtimari à medicis iubet, an talis cæcitas ac debilitas ope humana ſuperabiles forent. Medici variè diſſerere: Huic non exeſam vim luminis, & redituram ſi pellerentur obſtantia: Illi elapſos in prauum artus, ſi ſalubris

vis adhibeatur, poſſe integrari: Id fortaſſe cordi deis, & diuino miniſterio principem electum. denique patrati remedij gloriam penes Cæſarem, irriti ludibrium penes miſeros fore. Igitur Veſpaſianus cuncta fortunæ ſuæ patere ratus, nec quidquam vltrà incredibile, læto ipſe vultu, erecta quæ aſtabat multitudine, iuſſa exſequitur. Statim conuerſa ad vſum manus, ac cæco reluxit dies. Vtrunque qui interfuere nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium. Altior inde Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ſedem, vt ſuper rebus imperij conſuleret.. Arceri templo cunctos iubet. atque ingreſſus, intentusq́ numini, reſpexit pone tergum è primoribus Aegyptiorum nomine Baſiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haut ignorabat. Percontatur ſacerdotes num illo die Baſilides templum iniſſet? percontatur obuios, num in vrbe viſus ſit? denique miſsis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta millibus paſſuum abfuiſſe. Tunc diuinam ſpeciē, & vim reſponſi ex nomine Baſilidis, interpretatus eſt.

Origo dei nondum noſtris auctoribus celebrata. Aegyptiorum antiſtites ſic memorant. Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmauit, cùm Alexandriæ recens conditæ mœnia, templaq́ & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio & maiore quàm humana ſpecie iuuenem, qui moneret, vt fidiſsimis amicorum in Pontum miſsis, effigiem ſuam acciret: lætum id regno, magnamq́ & inclitam ſedem fore quæ excepiſſet. ſimul viſum eundem iuuenem in cælum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum Athenienſem è gente Eumolpidarum, quem vt antiſtitem cærimoniarum Eleuſi exciuerat, quæ nam illa ſuperſtitio, quod numen interrogat. Timotheus quæſitis qui in Pontum meaſſent, co-

gnoſcit vrbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolas fama Iouis Ditis. Nanque & muliebrem effigiem aſſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemæus, vt ſunt ingenia regum, pronus ad formidinem, vbi ſecuritas rediit, voluptatum quàm religionum appetens, negligere paulatim, aliasq́; ad curas animum vertere: donec eadem ſpecies terribilior iam & inſtãtior, exitiũ ipſi regnoq́; denuntiaret ni iuſſa patrarentur. Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopenſibus imperitabat) expediri iubet, præcipitq́; nauigaturis, vt Pythium Apollinem adeant. Illis mare ſecundum. Sors oraculi haud ambigua: Irent ſimulacrumq́; patris ſui reueherent, ſororis relinquerent. Vt Sinopẽ venere, munera, preces, mandata regis ſui Scydrothemidi allegant. Qui diuerſus animi, modò numen paueſcere, modò minis aduerſantis populi terreri, ſæpe donis promiſſisq́; legatorum flectebatur. Atq; interim triennio exacto, Ptolemæus nõ ſtudium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum nauium, auri pondus, augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne deſtinata deo vltrà moraretur. Contantem varia pernicies, morbiq́; & manifeſta cæleſtiũ ira, grauiorq́; in dies fatigabat. Aduocata concione, iuſſa numinis, ſuos Ptolemæiq́; viſus, ingruẽtia mala exponit. Vulgus aduerſari regem, inuidere Aegypto, ſibi metuere, templumq́; circumſedere. Maior hinc fama tradidit, deum ipſum appulſas litori nauis ſponte conſcendiſſe. Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emenſi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine vrbis exſtructum loco cui nomẽ Rhacotis. fuerat illic ſacellum Sarapidi atq; Iſidi antiquitus ſacratum. Hæc de origine & aduectu dei celeberrima. Nec ſum ignarus eſſe quoſdã qui Seleucia vrbe Syriæ accitum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alij auctorem eundem Ptolemæum, ſedem ex qua tranſierit, Memphim perhibent, inclytam olim, veteris Aegypti columen. Deum ipſum multi

Aeſculapium, quòd medeatur ægris corporibus, quidam Oſyrim, antiquiſsimum illis gentibus numen, pleriq; Iouem, vt rerum omnium potentem, plurimi Ditem patrem, inſignibus quæ in ipſo manifeſta, aut per ambages coniectant. At Domitianus Mucianusq; antequàm alpibus propinquarent, proſperos rerum in Treueris geſtarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides, dux hoſtium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos ſpiritus geſsiſſet, vultu ferebat. Auditus ideo tantùm vt noſceretur ingenium eius, damnatusq;. inter ipſum ſupplicium exprobranti cuidam patriam eius captam, accipere ſe ſolatium mortis reſpondit. Sed Mucianus quod diu occultauerat, vt recens expromſit, Quoniam benignitate deûm fractæ vires hoſtium forent, parum decore Domitianum confecto propè bello alienæ gloriæ interuenturum. Si ſtatus imperij, aut ſalus Galliarum in diſcrimine verteretur, debuiſſe Cæſarem in acie ſtare: Caninefates Batauosq; minoribus ducibus delegandos. Ipſe Lugduni vim fortunámque principatus è proximo oſtentaret, nec paruis periculis immixtus, & maioribus non defuturus. Intelligebantur artes. ſed pars obſequij in eo, ne deprehenderentur. Ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis, fidē eius tentauiſſe, an præſenti ſibi exercitū imperiumq; traditurus foret. qua cogitatione bellum aduerſus patrem cogitauerit, an opes viréſque aduerſus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis ſalubri temperamento eluſit vt vana pueriliter cupientem. Domitianus ſperni à ſenioribus iuuentam ſuam cernens, modica quoque & vſurpata antea munia imperij omittebat. Simul ſimplicitatis ac modeſtiæ imagine, in altitudinem conditus: ſtudiúmque litterarum & amorem carminum ſimulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi ſubduceretur, cuius diſparem mitiorémque naturam contrà interpretabatur.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR.

LIBER V.

EIVSDEM anni principio Cæſar Titus perdomandæ Iudææ delectus à patre, et priuatis vtriuſq; rebus militia clarus, maiore tum vi famaq; agebat, certantibus prouinciarum & exercituum ſtudiis. atq; ipſe vt ſuperior *ſui iam crederetur, decorum ſe promtumq; in armis oſtendebat, comitate & alloquiis officia prouocans: ac plerunq; in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudæa legiones, quinta & decima, & quintadecima, vetus Veſpaſiani miles excepere. Tradidit & Syria duodecimam, & adductos Alexandria duoetuiceſimanos tertianosq;. Comitabantur viginti ſociæ cohortes, octo equitum alæ: ſimul Agrippa Sohemusq; reges, & auxilia regis Antiochi, validaq; & ſolito inter accolas odio inſenſa Iudæis Arabum manus. Multi quos vrbe atque Italia ſua quemq; ſpes acciuerat, occupandi principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hoſtium ingreſſus compoſito agmine, cuncta explorans, paratusq; decernere, haut procul Hieroſolymis caſtra facit. Sed quia famoſæ vrbis ſupremum diem tradituri ſumus, congruens videtur primordia eius aperire. Iudæos Creta inſula profugos, nouiſſima Libyæ inſediſſe memorant, qua tempeſtate Saturnus vi Iouis pulſus, ceſſerit regnis. Argumentum è nomine petitur: Inclitum in Creta Idam montē, accolas, Idæos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari, [quaſi Idæos] quidam regnante Iſide exundantem per Aegyptum multitudinem ducibus

Hiero-

Hieroſolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam. Pleriq; Aethiopum prolem, quos rege Cepheo metus atq; odium mutare ſedes perpulerit. Sunt qui tradant Aſſyrios conuenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, ac mox proprias vrbes Hebræasq; terras, & propiora Syriæ coluiſſe. Clara alij Iudæorum initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ vrbi Hieroſolymam nomen è ſuo feciſſe. Plurimi auctores conſentiunt, orta per Aegyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem Occhorim adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum vt inuiſum deis alias in terras auehere iuſſum. Sic conquiſitum collectumq; vulgus poſtquam vaſtis locis relictũ ſit, ceteris per lacrymas torpentibus, Moſen vnum exſulum monuiſſe, ne quam deorum hominúmue opem exſpectarent, ab vtriſq; deſerti, ſed ſibimet vt duci cæleſti crederent, primò cuius auxilio credentes, præſentes miſerias pepuliſſent. Aſſenſere, atq; omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè quàm inopia aquæ fatigabat. Iamq; haud procul exitio totis campis procubuerãt, cùm grex aſinorũ agreſtium è paſtu in rupem nemore opacam conceſſit. Secutus Moſes, coniectura herbidi ſoli, largas aquarum venas aperit. Id leuamen. & continuum ſex dierum iter emenſi, ſeptimo pulſis cultoribus, obtinuere terras in quibus vrbs & templũ dicata ſunt. Moſes quo ſibi in poſterum gentem firmaret, nouos ritus cõtrariosq; ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos ſacra. Rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta. Effigiẽ animalis quo monſtrante errorem ſitimq; depulerant, penetrali ſacrauere, cæſo ariete velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Aegyptij Apin colunt. Sue abſtinent, memoria cladis quòd ipſos ſcabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento detinetur. Septimo

die otium placuiſſe ferunt, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia ſeptimum quoque annum ignauiæ datum. Alij honorem eum Saturno haberi: ſeu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulſos, & conditores gẽtis accepimus: ſeu quòd è ſeptem ſideribus, quis mortales reguntur, altiſſimo orbe & præcipua potentia ſtella Saturni feratur. ac pleraq; cæleſtium vim ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiant. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. cetera inſtituta ſiniſtra, fœda prauitate valuere. Nam peſſimus quiſque ſpretis religionibus patriis, tributa & ſtipes illuc congerebant. Vnde auctæ Iudæorum res: & quia apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promtu, ſed aduerſus omnes alios hoſtile odium. Separati epulis, diſcreti cubilibus, proiectiſſima ad libidinem gens, alienarum concubitu abſtinent. Inter ſe nihil illicitum. Circuncidere genitalia inſtituere, vt diuerſitate noſcantur. Tranſgreſſi in morem eorum idem vſurpant. nec quidquam prius imbuuntur, quàm contemnere deos, exuere patriam: parentes, liberos, fratres vilia habere. Augendæ tamen multitudini conſulitur. Nam & necare quenquam ex agnatis nefas, animaſq́; prœlio aut ſuppliciis peremtorum æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemtus. Corpora condere quàm cremare, è more Aegyptio. Eademq́; cura & de infernis perſuaſio. cæleſtium contrà. Aegyptij pleraq; animalia effigieſq́; compoſitas venerantur. Iudæi mente ſola, vnumq́; numen intelligunt. Profanos qui deûm imagines mortalibus materiis in ſpecies hominum effingant. Summum illud & æternum, neq; mutabile, neq; interiturum. Igitur nulla ſimulacra vrbibus ſuis, nedum templis ſunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæſaribus honor. Sed quia ſacerdotes eorum tibia tympaniſq́; concinebant, hedera vinciebantur, vitiſq́; aurea templo reperta, Liberum patrem coli domitorem Orientis quidam arbitrati ſunt, nequaquam congruentibus inſtitutis.

quippe

quippe Liber feſtos lætóſque ritus poſuit: Iudæorum mos abſurdus ſordidúſque. Terra fineſque quà ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à meridie Aegyptus obiacet: ab occaſu Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longè proſpectant. Corpora hominum ſalubria, & ferentia laborum. rari imbres, vber ſolum. Exuberant fruges noſtrum ad morem. præterq; eas Balſamum & Palmæ. palmetis proceritas & decor. Balſamum modica arbor. vt quiſq; ramus intumuit, ſi vim ferri adhibeas, pauent venæ: fragmine lapidis aut teſta aperiuntur. humor in vſu medentium eſt. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumq; niuibus. Idem amnem Iordanem alit funditq;. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed vnum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenſo ambitu ſpecie maris, ſapore corruptior, grauitate odoris accolis peſtifer, neq; vento impellitur, neq; piſces aut ſuetas aquis volucres patitur. Incertæ vndæ ſuperiacta vt ſolido feruntur, periti imperitiq; nandi, perinde attolluntur. Certo anni bitumen egerit: cuius legendi vſum, vt ceteras artes, experientia docuit. Ater ſuapte natura liquor, & ſparſo aceto concretus, innatat. hunc manu captũ, quibus ea cura, in ſumma nauis trahunt. Inde nullo iuuante influit, oneratq; donec abſcindas. nec abſcindere ære ferróue poſſis: fugit cruorem veſtemq; infectã ſanguine, quo feminæ per menſes exſoluũtur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt vndantes bitumine moles pelli, manuq; trahi ad litus: mox vbi vapore terræ, vi ſolis inaruerint, ſecuribus cuneiſq; vt trabes aut ſaxa diſcindi. Haud procul inde campi quos ferũt olim vberes, magniſq; vrbibus habitatos, fulminum iactu arſiſſe: & manere veſtigia, terramq; ſpecie torridam, vim frugiferam perdidiſſe. Nam cuncta ſponte edita, aut manu ſata, ſiue herba tenus aut flore, ſeu ſolitam in ſpeciem adoleuere, atra & inania velut in cinerem vaneſcũt. Ego ſicut Iudaicas quondam vrbes

igne

igne cæleſti flagraſſe conceſſerim, ita halitu lacus infici terrã, corrumpi ſuperfuſum ſpiritum, eoq; fetus ſegetũ & autumni putreſcere reor, ſolo cæloq; iuxtà graui. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur, circa cuius os conlectæ arenæ admixto nitro in vitrum excoquuntur. modicũ id litus, ſed egerentibus inexhauſtum. Magna pars Iudææ vicis diſpergitur. habent & opida. Hieroſolyma genti caput. Illic immẽſæ opulentiæ tem- plum, & primis munimentis vrbs *deiugis, templum intimis clauſum. ad fores, tantùm Iudæo aditus: limine præter ſacerdotes arcebantur. Dum Aſſyrios penes Medosq; & Perſas Oriens fuit, deſpectiſſima pars ſeruientium. poſtquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere ſuperſtitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentẽ in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus eſt. nam ea tempeſtate Arſaces deſciuerat. Tum Iudæi Macedonibus inualidis, Parthis nondũ adultis, & Romani procul aberant, ſibi ipſi reges impoſuere, qui mobilitate vulgi expulſi, reſumta per arma dominatione, fugas ciuium, vrbium euerſiones, fratrũ, coniugum, parentum neces, aliaq; ſolita regibus auſi, ſuperſtitionem fouebant: quia honor ſacerdotij, firmamentum potentiæ aſſumebatur. Romanorum primus Cn. Pompeius domuit. templumq; iure victoriæ ingreſſus eſt. Inde vulgatum, nulla intus deûm effigie vacuam ſedem, & inania arcana. Muri Hieroſolymorum diruti, delubrum manſit. Mox bello ciuili interno, poſtquàm in ditionem M. Antonij prouinciæ ceſſerant, rex Parthorũ Pacorus Iudæa potitus, interfectusq; à P. Ventidio, & Parthi trans Euphratem redacti. Iudæos C. Soſius ſubegit. Regnum ab Antonio Herodi datum victor Auguſtus ſanxit. Poſt mortem Herodis, nihil exſpectato Cæſare, Simon quidam regium nomen inuaſerat. Is à Quinctilio Varo obtinente Syriam punitus. & gentem coërcitam liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies. dein iuſſi à C. Cæſare effigiem eius in templo locare, arma potius ſum-*

ſere.

ſere. quem motum Cæſaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudæam prouinciam equitibus Romanis aut libertis permiſit. è quibus Antonius Felix per omnem ſæuitiam ac libidinem, ius regium ſeruili ingenio exercuit, Druſilla Cleopatræ & Antonij nepte in matrimonium accepta: vt eiuſdem Antonij, Felix progener, Claudius nepos eſſet. durauit tamen patientia Iudæis vſq; ad Geßium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum. & comprimere cœptantem Ceſtium Gallum Syriæ legatum, varia prœlia ac ſæpius aduerſa excepere. Qui vbi fato aut tædio occidit, miſſu Neronis Veſpaſianus fortuna famáque & egregiis miniſtris, intra duas æſtates, cuncta camporum, omnesq; præter Hieroſolyma vrbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus ciuili bello intentus, quantum ad Iudæos per otium tranſiit. pace per Italiam parta, & externæ curæ rediere. Augebat iras, quòd ſoli Iudæi non ceßiſſent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus noui euentus casúsue vtile videbatur. Igitur caſtris, vti diximus, ante mœnia Hieroſolymorum poſitis, inſtructas legiones oſtentauit. Iudæi ſub ipſos muros ſtruxere aciem, rebus ſecundis longiùs auſuri, & ſi pellerentur parato perfugio. Miſſus in eos eques cum expeditis cohortibus ambiguè certauit. Mox ceſſere hoſtes, & ſequentibus diebus crebra pro portis prœlia ſerebant, donec aßiduis damnis intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum verſi, neque enim dignum videbatur famem hoſtium opperiri. poſcebantq; pericula, pars virtute, multi ferocia & cupidine præmiorum. Ipſi Tito Roma, & opes, voluptatesq; ante oculos, ac ni ſtatim Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed vrbem arduam ſitu, opera molesq; firmauerant, quis vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles immenſum editos claudebant muri per artē obliqui, aut introrſus ſinuati, vt latera oppugnantium ad ictus pateſcerent. Extrema rupis abrupta. & turres vbi mons iuuiſſet, in ſexaginta

pedes,

pedes, inter deuexa in centenos vicenosq́; attollebantur, mira ſpecie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia regiæ circumiecta. conſpicuóque faſtigio turris, Antonia in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Templum in modum arcis, propriiq́; muri, labore & opere ante alios. ipſæ porticus quis templum ambiebatur, egregium propugnaculũ. Fons perennis aquæ. cauati ſub terra montes. & piſcinæ ciſternæq́; ſeruandis imbribus. prouiderant conditores ex diuerſitate morum crebra bella. inde cuncta quamuis aduerſus longum obſidium. & à Pompeio expugnatis, metus atq; vſus pleraq; monſtrauere. Atq; per auaritiam Claudianorum temporũ, empto iure muniendi, ſtruxere muros in pace, tanquã ad bellum, magna colluuie. & ceterarum vrbium clade aucti. Nam peruicaciſsimus quiſq; illuc perfugerat, eoq́; ſeditioſius agebãt. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latiſsima mœniũ Simon: mediã vrbem Ioannes, quẽ & Bargioram vocabant: templum Eleazarus firmauerat. Multitudine & armis Ioannes ac Simon, Eleazarus loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipſos, & magna vis frumẽti ambuſta. Mox Ioannes miſsis per ſpeciẽ ſacrificandi, qui Eleazarum manumq́; eius obtruncarẽt, tẽplo potitur. ita in duas factiones ciuitas diſceſsit, donec propinquantibus Ro. bellũ externum concordiam pareret. Euenerant prodigia quæ neq; hoſtiis, neq; votis piare fas habet gẽs, ſuperſtitioni obnoxia, religionibus aduerſa. Viſæ per cælũ concurrere acies, rutilantia arma, & ſubito nubiũ igne collucere templũ. Expaſſæ repẽtè delubri fores, & audita maior humana vox: excedere deos. Simul ingẽs motus excedentium. Quæ pauci in metũ trahebãt. Pluribus perſuaſio inerat, antiquis ſacerdotum litteris contineri, eo ipſo tempore fore, vt valeſceret Oriens, profectiq́; Iudæa rerũ potirẽtur. quæ ambages Veſpaſianũ ac Titum prædixerant. Sed vulgus more humanæ cupidinis, ſibi tantam fatorũ magnitudinẽ interpretati, ne aduerſis quidẽ ad vera mutabantur. Multitudinẽ obſeſſorum omnis

ætatis,

ætatis, virilis ac muliebris ſexus, ſexcenta millia fuiſſe accepimus. Arma cunctis, qui ferre poſſent: & plures quàm pro numero audebāt. Obſtinatio viris feminisq́ par. Ac ſi transferre ſedes cogerētur, maior vitæ metus quàm mortis. Hanc aduerſus vrbē gentemq́ Cæſar Titus, quando impetū et ſubita belli locus abnueret, aggeribus vineisq́ certare ſtatuit. Diuiduntur legionibus munia, & quies prœliorū fuit, donec cuncta expugnādis vrbibus reperta apud veteres, aut nouis ingeniis, ſtruerentur. At Ciuilis poſt malā in Treueris pugnā, reparato per Germaniā exercitu, apud Vetera conſedit, tutus loco, et vt memoria proſperarū illic rerum augeſceret Barbarorū animi. Secutus eſt eodē Cerialis duplicatis copiis, aduētu ſecundæ & XVI. & XIIII. legionū. Cohortesq́ & alæ iampridē accitæ poſt victoriā properauerant. Neuter ducum contator. Sed arcebat latitudo camporū, ſuopte ingenio humentiū. Addiderat Ciuilis obliquā in Rhenū molē, cuius obiectu reuolutus amnis, adiacētibus ſuperfunderetur. Ea loci forma incertis vadis ſubdola & nobis aduerſa. quippe miles Romanus armis grauis, et nandi pauidus: Germanos fluminibus ſuetos leuitas armorū, et proceritas corporū attollit. Igitur laceſſentibus Batauis, ferociſſimo cuiq́ noſtrorū cœptum certamen. deinde orta trepidatio, cū præaltis paludibus arma equiq́ haurirentur. Germani notis vadis perſultabāt, omiſſa plerunq́ fronte latera ac terga circumueniētes. neq́ vt in pedeſtri acie cominus certabatur, ſed tanquā nauali pugna, vagi inter vndas, aut ſi quid ſtabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cū ignaris, in mutuam perniciē implicabantur. minor tamen quàm pro tumultu cædes: quia non auſi egredi paludē Germani, in caſtra rediere. Eius prœlij euentus vtrunq́ ducē diuerſis animi motibus ad maturādum ſummæ rei diſcrimen erexit. Ciuilis inſtare fortunæ, Cerialis abolere ignominiā: Germani proſperis feroces, Romanos pudor excitauerat. nox apud Barbaros cantu aut clamore, noſtris per irā

& minas acta. Poſtera luce Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontē explet: in ſecunda acie legiones locatæ: dux ſibi dilectos retinuerat ad improuiſa. Ciuilis haut porrecto agmine, ſed cuneis aſtitit. Batauí Cugerniq; in dextro, læua ac propiora fluminis Tranſrhenani tenuere. Exhortatio ducū, non more concionis apud vniuerſos, ſed vt quoſq; eorū aduehebantur. Cerialis veterē Ro. nominis gloriā, antiquas recenteſq; victorias: vt perfidū, ignauum, victum hoſtem, in æternū exſcinderēt, vltione magis quā prœlio opus eſſe: Pauciores nuper cū pluribus certaſſe, attamē fuſos Germanos quod roboris fuerit: Supereſſe qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. Proprios inde ſtimulos legionibus admouebat, domitores Britanniæ quartadecimanos appellans. principē Galbā ſextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie Secundanos noua ſigna, nouamq; aquilā dicaturos. Hinc præuectus ad Germanicū exercitum manus tendebat, vt ſuam ripā ſua caſtra ſanguine hoſtiū reciperarent. Alacrior omnium clamor, quis vel è longa pace prœlij cupido, vel feſſis bello pacis amor, præmiaq; & quies in poſterū ſperabātur. Nec Ciuilis ſilentem ſtruxit aciē, locum pugnæ teſtē virtutis ciens: ſtare Germanos Batauoſq; ſuper veſtigia gloriæ, cineres oſſaq; legionū calcātes: quocunq; oculos Romanus intenderet, captiuitatē, cladēq; & dira omina obuerſari: ne terrerētur vario Treuerici prœlij euentu: ſuam illic victoriā Germanis obſtitiſſe, dū omiſſis telis, præda manus impediunt. ſed cuncta mox proſpera & hoſti contraria eueniſſe. Quæ prouideri aſtu ducis oportuerit, prouidiſſe, cāpos madentes, & ipſis gnaros, paludes hoſtibus noxias: Rhenū & Germaniæ deos in aſpectu, quorū numine capeſſerent pugnā, coniugum, parentū, patriæ memores: illum diē aut glorioſiſſimū inter maiores, aut ignominioſum apud poſteros fore. Vbi ſono armorū tripudiiſq; (ita illis mos) approbata ſunt dicta, ſaxis, glandibuſq; & ceteris miſſilibus prœliū incipitur, neq; noſtro milite paludē ingrediente & Germanis vt elicerēt

laceſ-

laceſſentibus. Abſumtis quæ iaciũtur, & ardeſcẽte pugna, procurſum ab hoſte infeſtius, immenſis corporibus, & prælongis haſtis. Fluitantẽ labantemq; militẽ eminus fodiebant. ſimul è mole quã eductã in Rhenum rettulimus, Bructerorũ cuneus tranſnatauit. turbata ibi res. & pellebatur ſociarũ cohortium acies, cũ legiones pugnam excipiunt, ſuppreſſaq; hoſtiũ ferocia, prœlium exæquatur. Inter quæ perfuga Batauus adiit Cerialẽ, terga hoſtiũ promittens ſi extremo paludis eques mitteretur: ſolidũ illà, et Cugernos quibus cuſtodia obueniſſet, parũ intẽtos. Duæ alæ cũ perfuga miſſæ incauto hoſti circũfunduntur. quod vbi clamore cognitũ, legiones à frõte incubuere, pulſiq; Germani Rhenũ fuga petebant. Debellatũ eo die foret, ſi Romana claßis ſequi maturaſſet. Ne eques quidem inſtitit, repẽtè fuſis imbribus, et propinqua nocte. Poſtera die decimaquarta legio in ſuperiorẽ prouinciam Gallo Annio miſſa. Cerialis exercitũ decima ex Hiſpania legio ſuppleuit. Ciuili Chaucorũ auxilia venere. non tamen auſus opidum Batauorũ armis tueri, raptis quæ ferri poterãt, ceteris iniecto igni in inſulã conceßit: gnarus deeſſe naues efficiendo ponti, neq; exercitum Ro. aliter tranſmiſſurũ. quin & diruit molẽ à Druſo Germanico factã, Rhenumq; prono alueo in Galliam ruentẽ diſiectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne tenuis alueus, inſulã inter Germanosq;, continentium terrarũ ſpeciem fecerat. Trãſiere Rhenũ Tutor quoq; & Claßicus, et centũ tredecim Treuerorum ſenatores, in quibus fuit Alpinus Montanus, quẽ à Primo Antonio miſſum in Gallias ſuperiùs memorauimus. Comitabatur eũ frater D. Alpinus. Simul ceteri miſeratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorũ auidas. Tantumq; belli ſuperfuit, vt præſidia cohortium, alarũ, legionũ modicis vicis quadripartita Ciuilis inuaſerit, Decimam legionẽ Arenaci, ſecundam Batauoduri, & Grinnes Vadamq; cohortiũ alarumq; caſtra: ita diuiſis copiis, vt ipſe et Verax ſorore eius genitus, Claßicusq; ac Tutor ſuam quiſq; manũ tra-

herent: nec omnia patrandi fiducia, ſed multa auſis aliqua in parte fortunā affore: Simul Cerialem, neq; ſatis cautum, & pluribus nuntiis huc illuc curſantē, poſſe medio intercipi. Quibus obuenerant caſtra decumanorū, oppugnationem legionis arduam rati, egreſſum militē & cædendis materiis operatum turbauere, occiſo præfecto caſtrorū & quinq; primoribus centurionū, paucisq́; militibus. Ceteri ſe munimētis defendere. Et interim Germanorū manus Batauoduri irrumpere inchoatū pontē nitebantur. Ambiguum prœliū nox diremit. Plus diſcriminis apud Grinnes Vadamq́: Vadā Ciuilis, Grinnes Claſſicus, oppugnabāt. nec ſiſti poterāt, interfecto fortiſſimo quoq;: in quis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quē fidum Romanis, & Ciuili auunculo infenſum diximus. Sed vbi Cerialis cū delecta equitū manu ſubuenit, verſa fortuna. præcipites Germani in amnē aguntur. Ciuilis dum fugiētes retentat agnitus, petitusq́; telis, relicto equo, tranſnatauit. Idem Germanis effugiū. Tutorē Claſſicumq́; appulſæ lintres vexere. Ne tū quidē Romana claſſis pugnæ affuit, vt iuſſū erat. Sed obſtitit formido & remiges per alia militiæ munia diſperſi. Sanè Cerialis parū temporis ad exſequenda imperia dabat, ſubitus conſiliis, ſed euētu clarus. Aderat fortuna etiā vbi artes defuiſſent, hinc ipſi exercituiq́; minor cura diſciplinæ. Et paucos poſt dies quanquā periculum captiuitatis euaſiſſet, infamiā nō vitauit. Profectus Noueſiū Bonnamq́; ad viſenda caſtra, quæ hiematuris legionibus erigebātur, nauibus remeabat, diſiecto agmine, incurioſis vigiliis. Animaduerſum id Germanis, & inſidias cōpoſuere. electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibēte vallum ineunt. Prima cædes aſtu adiuta: inciſis tabernaculorum funibus, ſuiſmet coriis coopertos trucidabāt. Aliud agmen turbare claſſem, iniicere vincla, trahere puppes. Vtq́; ad fallendū ſilentio, ita cœpta cæde, & quo plus terroris adderēt, cuncta clamoribus miſcebāt. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornati militariter,

pleri-

pleriq; circum brachia torta veſte & ſtrictis mucronibus. dux ſemiſomnis ac propè intectus, errore hoſtiū ſeruatur. Nanque prætoriam nauē, vexillo inſignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, vt pleriq; credidere, ob ſtuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Vbiæ. vigiles flagitiū ſuum ducis dedecore excuſabant, tanquam iuſſi ſilere, ne quietē eius turbarēt: ita intermiſſo ſigno, & vocibus, ſe quoq; in ſomnū lapſos. Multa luce reuecti hoſtes captiuis nauibus, prætoriā triremē flumine Luppia donum Velledæ traxere. Ciuilē cupido inceſſit, naualem aciē oſtentandi. Complet quod biremiū, quæq; ſimplici ordine agebantur. Adiecta ingens lintriū vis. tricenis quadragenisq; armamenta liburnicis ſolita: & ſimul captæ lintres ſagulis verſicoloribus haut indecorè pro velis iuuabantur. Spatiū velut æquoris captum, vbi Moſæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Cauſſa inſtruendæ claſſis, ſuper inſitā genti vanitatē, vt eo terrore commeatus Gallia aduentantes interciperēt. Cerialis miraculo magis quàm metu direxit claſſem, numero imparē, vſu remigū, gubernatorum arte, nauiū magnitudine potiorē. Is flumine ſecundo, illi vento agebantur. Sic præuecti, tentato telorum iactu, dirimuntur. Ciuilis nihil vltrà auſus, trans Rhenum cōceſſit. Cerialis inſulā Batauorum hoſtiliter populatus, agros villasq; Ciuilis intactos, nota arte ducū ſinebat, cùm interim flexu autumni, & crebris pluuialibus imbribus ſuperfuſus amnis paluſtrē humilemq; inſulā in faciē ſtagni oppleuit. nec claſſis aut commeatus aderant: caſtraq; in plano ſita, vi fluminis differebantur. Potuiſſe tunc opprimi legiones, & voluiſſe Germanos, ſed dolo à ſe flexos, imputauit Ciuilis. Neq; abhorret vero, quando paucis pòſt diebus deditio inſecuta eſt. Nam Cerialis per occultos nuntios Batauis pacē, Ciuili veniam oſtentās, Velledam propinquosq; monebat, fortunā belli tot cladibus aduerſam, opportuno erga populum Ro. merito mutare: Cæſos Treueros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriā: neq; aliud Ciuilis amicitia peractum, quàm

*vulnera, fugas, luctus: exſulem cum & extorrem, recipientibus oneri: Et ſatis peccauiſſe, quòd toties Rhenum tranſcenderint: ſi quid vltrà moliantur, inde iniuriam & culpam, hinc vltionem & deos fore. Miſcebantur minis promiſſa. Et concuſſa Tranſrhenanorum fide, inter Batauos quoq; ſermones orti, non prorogandam vltrò ruinam: nec poſſe ab vna natione totius orbis ſeruitium depelli. quid perfectum cæde & incendiis legionū, niſi vt plures validioresq; accirentur? Si Veſpaſiano bellum nauauerint, Veſpaſianum rerum potiri. ſin populum Romanum armis prouocent, quotam partem generis humani Batauos eſſe? reſpicerent Rhætos Noricosq;, & ceterorum onera ſociorum: ſibi non tributa, ſed virtutes & viros indici: proximum id libertati: & ſi dominorum electio ſit, honeſtiùs principes Romanorum, quàm Germanorum feminas tolerari. Hæc vulgus. Proceres, atrociore Ciuilis rabie ſemet in arma truſos: illum domeſticis malis, excidium gentis oppoſuiſſe: tunc infenſos Batauis deos, cùm obſiderētur legiones, interficerentur legati, bellum vni neceſſarium, ferale ipſis ſumeretur. Ventum ad extrema ni reſipiſcere incipiant, & noxij capitis pœna pænitētiam fateantur. Non feſellit Ciuilem ea inclinatio, & præuenire ſtatuit ſuper tædium malorum etiam ſpe vitæ, quæ plerunq; magnos animos infringit. Petito colloquio, ſcinditur Nabaliæ fluminis pons. In cuius abrupta progreſſi duces, Ciuilis ita cœpit. Si apud Vitellij legatum defenderer, neq; facto meo venia, neq; dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hoſtilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Veſpaſianum vetus mihi obſeruantia, & cùm priuatus eſſet, amici vocabamur: Hoc Primo Antonio notum, cuius epiſtolis ad bellum accitus ſum, ne Germanicæ legiones & Gallica iuuentus alpes tranſcenderet. Quæ Antonius abſens, Flaccus præſens mouebat, arma in Germania moui, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mœſia, Fabianus in Pannonia.**

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER PRIMVS.

VRBEM ROMAM *à principio reges habuere: Libertatem, & Conſulatum L. Brutus inſtituit. Dictaturæ ad tempus ſumebantur: neq; Decemuiralis poteſtas vltra biennium, neq; tribunorum militum conſulare ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio. & Pompeij Craſſiq; potentia citò in Cæſarẽ: Lepidi, atq; Antonij arma in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordiis ciuilibus feſſa, nomine principis ſub imperium accepit. Sed veteris reip. proſpera vel aduerſa claris ſcriptoribus memorata ſunt: temporibuſq; Auguſti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliſcente adulatione deterrerentur. Tiberij, Caiiq;, & Claudij, ac Neronis res, florentibus ipſis ob metum falſæ, poſtquam occiderant recentibus odiis compoſitæ ſunt. Inde conſilium mihi pauca de Auguſto, & extrema tradere: mox Tiberij principatum, & cetera ſine ira, & ſtudio, quorũ cauſſas procul habeo. Poſtquam Bruto, & Caſſio cæſis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppreſſus, exutoq; Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus, niſi Cæſar dux reliquus, poſito Triumuiri nomine, Conſulem ſe ferens, & ad tuendam plebem tribunicio iure contentum: vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otij pellexit, inſurgere paulatim, munia Senatus, magiſtratuũ, legum in ſe trahere, nullo aduerſante: cùm ferociſſimi per acies, aut proſcriptione cecidiſſent: ceteri nobilium, quanto quis ſeruitio promtior, opibus & honoribus*

extollerẽtur, ac nouis ex rebus aucti, tuta & præſentia, quàm vetera & periculoſa mallent. Neque prouinciæ illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto Senatus populiq́ imperio ob certamina potentium, & auaritiam magiſtratuum, inualido legum auxilio: quæ vi, ambitu, poſtremò pecunia turbabantur.

Ceterùm Auguſtus ſubſidia dominationi Claudium Marcellum, ſororis filium admodum adoleſcentem, Pontificatu & curuli ædilitate: M. Agrippam ignobilem loco, bonum militia & victoriæ ſocium, geminatis conſulatibus extulit: mox defuncto Marcello generum ſumſit: Tiberiũ Neronem & Claudium Druſum priuignos imperatoriis nominibus auxit, integra etiamdum domo ſua: nam genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam Cæſarum induxerat: nec dum poſita puerili prætexta principes iuuentutis appellari, deſtinare conſules ſpecie recuſantis flagrantiſſimè cupiuerat. Vt Agrippa vita conceſſit, L. Cæſarem euntem ad Hiſpanienſes exercitus, Caium remeantem Armenia, & vulnere inualidum, mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abſtulit, Druſoq́ pridẽ exſtincto, Nero ſolus è priuignis erat, illuc cuncta vergere: filius, collega imperij, conſors tribuniciæ poteſtatis adſumitur, omniſq́ per exercitus oſtẽtatur, non obſcuris vt antea matris artibus, ſed palàm hortatu. nam ſenem Auguſtum deuinxerat adeò, vti nepotem vnicum Agrippam Poſtumum in inſulam Planaſiam proiiceret, rudem ſanè bonarum artium, & robore corporis ſtolidè ferocem, nullius tamen flagitij compertum. At Hercule Germanicum Druſo ortum, octo apud Rhenum legionibus impoſuit, adſciriq́ per adoptionem à Tiberio iuſſit, quanquam eſſet in domo Tiberij filius iuuenis, ſed quo pluribus munimentis inſiſteret. Bellum ea tempeſtate nullum, niſi aduerſus Germanos ſupererat, abolendæ magis infamiæ ob amiſſum cum Quinctilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperij, aut dignũ ob præmium. Domi res tranquillæ, eadẽ magiſtratuũ vocabula. iuniores poſt Actiacã

victo-

*victoriam, etiã ſenes pleriq; inter bella ciuium nati, quotuſquiſq; reliquus, qui remp. vidiſſet? Igitur verſo ciuitatis ſtatu, nihil vſquã priſci & integri moris, omnis exuta æqualitate iuſſa principis aſpectare, nulla in præſens formidine dum Auguſtus ætate validus, ſeq; & domum, & pacem ſuſtentauit. Poſtquam prouecta iam ſenectus ægro & corpore fatigabatur, aderatq; finis & ſpes nouæ, pauci bona libertatis incaſſum diſſerere, plures bellũ paueſcere, alij cupere: pars multò maxima imminentis dominos variis rumoribus differebant. trucem Agrippam, & ignominia accenſum, non ætate, neque rerum experiẽtia tantæ moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, ſpectatum bello: ſed vetere atque inſita Claudiæ familiæ ſuperbia: multaq; indicia ſæuitiæ, quanquã premantur, erũpere: hunc & prima ab infantia eductũ in domo regnatrice, congeſtos iuueni conſulatus, triũphos: ne iis quidẽ annis, quibus Rhodi ſpecie ſeceſſus exſulẽ egerit, aliquid quàm irã, & ſimulationẽ, & ſecretas libidines meditatũ: accedere matrẽ muliebri impotẽtia, ſeruiendũ feminæ duobusq; inſuper adoleſcẽtibus, qui remp. *interim premãt, quãdoq; diſtrahãt.* Hæc atq; talia agitãtibus graueſcere valetudo Auguſti, et quidam ſcelus vxoris ſuſpectabãt. Quippe rumor inceſſerat, paucos ante menſes, Auguſtũ electis conſciis, & comite vno Fabio Maximo Planaſiã vectum, ad viſendũ Agrippam: multas illinc vtrinq; lacrymas, & ſigna caritatis, ſpemq; ex eo fore vt iuuenis penatibus aui redderetur. Quod Maximum vxori Martiæ aperuiſſe, illã Liuiæ, C. Nauum id Cæſari. Neq; multò pòſt, exſtincto Maximo, dubium an quæſita morte, auditos in funere eius Martiæ gemitus ſemet incuſantis, quòd cauſſa exitij marito fuiſſet. Vtcunq; ſe ea res habuit, vixdum ingreſſus Illyricũ Tiberius, properis matris litteris accitur. neque ſatis compertũ eſt, ſpirantem adhuc Auguſtũ apud vrbẽ Nolã, an exanimẽ repererit. acribus nanq; cuſtodiis domũ, et vias ſepſerat Liuia, lætiq; interdũ nuntij vulgabãtur, donec prouiſis quæ*

tempus monebat, ſimul exceßiſſe Auguſtum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum facinus noui principatus fuit, Poſtumi Agrippæ cædes, quem ignarum inermũq;, quãuis firmatus animo centurio ægrè confecit. Nihil de ea re Tiberius apud ſenatum diſſeruit. patris iuſſa ſimulabat, quibus præſcripſiſſet tribuno cuſtodiæ adpoſito, ne contaretur Agrippam morte adficere, quandocunque ipſe ſupremum diẽ expleuiſſet. Multa ſine dubio, ſæuaq; Auguſtus de moribus adoleſcentis queſtus, vt exſilium eius ſenatus conſulto ſanciretur, perfecerat. ceterùm in nullius vnquam ſuorum necem durauit. neq; mortem nepoti pro ſecuritate priuigni inlatam credibile erat. propius verò Tiberium ac Liuiam, illum metu, hanc nouercalibus odiis ſuſpecti & inuiſi iuuenis cædem feſtinauiſſe. Nuntiãti centurioni, vt mos militiæ, factum eſſe quod imperaſſet, neq; imperaſſe ſeſe, & rationem facti reddendã apud ſenatum reſpondit. Quod poſtquam Salluſtius Criſpus particeps ſecretorum, is ad tribunum miſerat codicillos, comperit, metuens ne reus ſubderetur, iuxtà periculoſo, ficta ſeu vera promeret, monuit Liuiã, ne arcana domus, ne conſilia amicorum, miniſteria militũ vulgarentur, néue Tiberius vim principatus reſolueret, cuncta ad ſenatũ vocando: eã conditionem eſſe imperãdi, vt nõ aliter ratio cõſtet, quàm ſi vni reddantur. At Romæ ruere in ſeruitiũ Cõſules, Patres, Eques, quanto quis inluſtrior, tanto magis falſi ac feſtinantes vultuq; cõpoſito, ne lætus exceſſu principis, neu triſtiores primordio, lacrymas, gaudium, queſtus, adulationes miſcebãt. Sex. Põpeius & Sex. Apuleius Coss. primi in verba Tiberij Cæſaris iurauere, apudq; eos Seius Strabo, & C. Turranius, ille prætoriarũ cohortiũ præfectus, hic annonæ. Mox ſenatus, milesq; et populus. nam Tiberius cuncta per cõſules incipiebat, tanquã vetere Rep. & ambiguus imperãdi. ne edictum quidẽ quo patres in curiam vocabat, niſi tribuniciæ poteſtatis præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & ſenſu

A. V. C.
D.CCLXVII.

permo-

permodeſto : de honoribus parentis conſulturum. neq; abſcedere à corpore, idq́; vnum ex publicis muneribus vſurpare. ſed defuncto Auguſto ſignum prætoriis cohortibus, vt imperator dederat, excubiæ, arma, cetera aulæ : miles in forum, miles in curiam comitabatur, litteras ad exercitus, tanquã adepto principatu miſit, nuſquam contabundus, niſi cùm in ſenatu loqueretur. cauſſa præcipua ex formidine, ne Germanicus in cuius manu tot legiones, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum fauor, habere imperiũ, quàm exſpectare mallet. Dabat & famæ, vt vocatus, electusq́; potius à Rep. videretur, quàm per vxorium ambitum, & ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitũ eſt, ad introſpiciendas etiam procerũ voluntates inductam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens recondebat. Nihil primo ſenatus die agi paſſus, niſi de ſupremis Auguſti, cuius teſtamentum inlatum per virgines Veſtæ, Tiberium, & Liuiam heredes habuit. Liuia in familiam Iuliam, nomenq́; Auguſtæ adſumebatur. In ſpem ſecundam, nepotes pronepotesq́;: tertio gradu primores ciuitatis ſcripſerat, pleroſq; inuiſos ſibi, ſed iactantia gloriaq́; ad poſteros. Legata non vltra ciuilem modum, niſi quod populo & plebi CCCCXXXV. *prætoriarum cohortiũ militibus ſingula nummum milia, legionariis autem cohortibus ciuium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. Tum conſultatũ de honoribus. ex quis maximè inſignes viſi: vt porta triumphali duceretur funus, Gallus Aſinius, vt legumlatarũ tituli, victarum ab eo gentiũ vocabula anteferrentur, L. Arruntius, cenſuere. addebat Meſſalla Valerius, renouandũ per annos ſacramentũ in nomen Tiberij. interrogatusq́; à Tiberio, num ſe mandante eam ſententiam promſiſſet, ſponte dixiſſe, reſpondit: neq; in iis quæ ad Remp. pertinerent, conſilio niſi ſuo vſurum, vel cum periculo offenſionis. ea ſola ſpecies adulandi ſupererat. Conclamant patres, corpus ad rogũ humeris ſenatorũ ferendum. Remiſit Cæſar adroganti moderatione, populumq́;*

edicto monuit, ne, vt quondam nimiis ſtudiis funus diui Iulij turbaſſent, ita Auguſtum in foro, potiuſquã in campo Martis, ſede deſtinata cremari vellent. Die funeris milites velut præſidio ſtetere: multum irridentibus, qui ipſi viderant, quiq; à parentibus acceperant diem illum crudi adhuc ſeruitij, & libertatis improſperè repetitæ, cùm occiſus dictator Cæſar, alij peſsimum, alijs pulcherrimum, facinus videretur: nunc ſenem principem longa potentia, prouiſis etiam heredum in Remp. opibus, auxilio ſcilicet militari tuendũ vt ſepultura eius quieta foret. Multus hinc ipſo de Auguſto ſermo, pleriſque vana mirãtibus, quòd idem dies accepti quondam imperij princeps, & vitæ ſupremus: quòd Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater eius Octauius, vitam finiuiſſet: numerus etiam conſulatuũ celebrabatur, quo Valerium Coruinum & C. Marium ſimul æquauerat: continuata per ſeptem & triginta annos tribunicia poteſtas, nomen imperatoris ſemel atq; vicies partum, aliaq; honorum multiplicata aut noua. at apud prudentes vita eius variè extollebatur arguebatúrue. Hi pietate erga parentẽ, & neceſsitudine Reip. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum, quæ neq; parari poſſent neque haberi per bonas artes. multa Antonio vt interfectores patris vlciſceretur, multa Lepido conceſsiſſe: poſtquam hic ſecordia ſenuerit, ille per libidines peſſum datus ſit, non aliud diſcordantis patriæ remedium fuiſſe, quàm vt ab vno regeretur. Non regno tamen, neque dictatura, ſed principis nomine conſtitutam Rempub. mari Oceano, aut amnibus longinquis ſeptum imperiũ: legiones, prouincias, claſſes, cuncta inter ſe connexa: ius apud ciues, modeſtiam apud ſocios, vrbem ipſam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies eſſet. Dicebatur contrà, pietatem erga parentem, & tempora Reipublicæ, obtentui ſumta: ceterùm cupidine dominãdi concitos per largitionem veteranos, paratũ ab adoleſcente priuato exercitũ, corruptas conſulis legiones, ſimulatã Pompeianarum

narum

narum gratiam partium; mox vbi decreto patrum, faſces, & ius prætoris inuaſerit, cæſis Hircio & Panſa (ſiue hoſtis illos, ſeu Panſam venenum vulneri adfuſum, ſiue milites Hirciũ, & machinator doli Cæſar abſtulerat) vtriuſq; copias occupauiſſe; extortũ inuito ſenatu conſulatum, armaq́; quæ in Antoniũ acceperit, contra Remp. verſa; proſcriptionẽ ciuium, diuiſiones agrorum, ne ipſis quidem qui fecere laudatas; ſanè Caſſij & Brutorũ exitus paternis inimicitiis datos (quanquam fas ſit priuata odia publicis vtilitatibus remittere) ſed Pompeiũ imagine pacis, ſed Lepidum ſpecie amicitiæ deceptos: poſt Antoniũ Tarentino Brundiſinoq́; fœdere, & nuptiis ſororis illectum ſubdolæ adfinitatis pœnas morte exſoluiſſe: pacem ſine dubio poſt hæc, verùm cruẽtam, Lollianas, Varianasq́; clades, interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos. Nec domeſticis abſtinebatur: Abducta Neroni vxor: & conſulti per ludibrium põtifices, an cõcepto, nec dum edito partu rite nuberet: qui Atedij & Vedij Pollionis luxus: poſtremò Liuia grauis in Remp. mater, grauis domui Cæſarum nouerca: nihil deorũ honoribus relictum, cùm ſe templis & effigie numinum per flamines & ſacerdotes coli vellet: ne Tiberium quidem caritate, aut Reip. cura ſucceſſorẽ adſcitum, ſed quoniã adrogantiam ſæuitiamq́; eius introſpexerit, cõparatione deterrima ſibi gloriam quæſiuiſſe. Etenim Auguſtus paucis antè annis, cum Tiberio tribuniciam poteſtatem à patribus rurſum poſtularet, quanquam honora oratione, quædam de habitu cultuq́;, & inſtitutis eius iecerat, quæ velut excuſando exprobraret. *Ceterùm ſepultura more perfecta, templũ & cæleſtes religiones decernũtur. Verſæ inde ad Tiberium preces. & ille variè diſſerebat, de magnitudine imperij, ſua modeſtia: ſolam diui Auguſti mentem tantæ molis capacem: ſe in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didiciſſe, quàm arduum, quàm ſubiectum fortunæ regendi cuncta onus: proinde in ciuitate tot illuſtribus viris ſubnixa, non ad vnum omnia deferrent: plures faciliùs munia*

Reip.

Reip. ſociatis laboribus exſecuturos. Plus in oratione tali dignitatis quàm fidei erat, Tiberioq́ etiam in rebus quas non occuleret, ſeu natura, ſiue adſuetudine, ſuſpenſa ſemper & obſcura verba: tunc verò nitenti vt ſenſus ſuos penitus abderet, in incertũ & ambiguum magis implicabantur. At patres quibus vnus metus, ſi intelligere viderentur, in queſtus, lacrymas, vota effundi: ad deos, ad effigiem Auguſti, ad genua ipſius manus tendere; cùm proferri libellum recitariq́ iuſſit. Opes publicæ continebantur, quantum ciuium, ſociorumq́ in armis, quot claſſes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & neceſſitates ac largitiones. quæ cũcta ſua manu perſcripſerat Auguſtus. addideratq́ conſilium, coërcẽdi intra terminos imperij, incertum metu, an per inuidiam. Inter quæ ſenatu ad infimas obteſtationes procumbẽte, dixit fortè Tiberius, ſe, vt non toti Reip. parem, ita quæcunq́ pars ſibi mandaretur, eius tutelam ſuſcepturum. Tum Aſinius Gallus, interrogo, inquit, Cæſar, quam partẽ Reip. mandari tibi velis? Perculſus improuiſa interrogatione paulum reticuit; dein collecto animo reſpondit: Nequaquam decorum pudori ſuo legere aliquid, aut euitare, ex eo cui in vniuerſum excuſari mallet. Rurſus Gallus, etenim vultu offenſionẽ coniectauerat, nõ idcirco interrogatum ait, vt diuideret, quæ ſeparari nequirent: ſed vt ſua confeſſione argueretur, vnum eſſe Reip. corpus, atq́ vnius animo regẽdum. addidit laudẽ de Auguſto, Tiberiumq́ ipſum victoriarum ſuarum, quæq́ in toga per tot annos egregiè feciſſet, admonuit. Nec ideo irã eius leniuit pridẽ inuiſus, tãquã ducta in matrimoniũ Vipſania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberij vxor fuerat, pluſquã ciuilia agitaret, Pollioniſq́ Aſinij patris ferociam retineret. Poſt quæ L. Arruntius haut multum diſcrepans à Galli oratione perinde offendit, quanquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira, ſed diuitẽ, promtum artibus egregiis, & pari fama publicè ſuſpectabat. Quippe Auguſtus ſupremis ſermonibus cùm tractaret, qui nam

adipiſci principem locum ſuffecturi abnuerent, aut impares vellent; vel idē poſſent cuperentq́;, M. Lepidum dixerat capacem, ſed aſpernantem: Gallum Aſinium auidum & minorem: L. Arruntium non indignum, & ſi caſus daretur auſurum. De prioribus conſentitur, pro Arruntio quidam Cn. Piſonē tradidere, omneſq́; præter Lepidū variis mox criminibus ſtruente Tiberio circumuenti ſunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus ſuſpicacē animum perſtrinxere. Haterius cùm dixiſſet, quouſq́; patieris Cæſar non adeſſe caput Reip. Scaurus quia dixerat, ſpem eſſe ex eo non irritas fore ſenatus preces, quòd relationi conſulum iure tribuniciæ poteſtatis non interceſſiſſet. In Haterium ſtatim inuectus eſt, Scaurum cui implacabilius iraſcebatur, ſilentio tramiſit. feſſuſq́; clamore omnium, expoſtulatione ſingulorum, flexit paulatim, non vt fateretur ſuſcipi à ſe imperium, ſed vt negare & rogari deſineret. Conſtat Hateriū cum deprecandi cauſſa palatium introiſſet, ambulantiſq́; Tiberij genua aduolueretur, propè à militibus interfectū, quia Tiberius caſu, an manibus eius impeditus, prociderat. neq́; tamen periculo talis viri mitigatus eſt, donec Haterius Auguſtam oraret, eiuſq́; accuratiſſimis precibus protegeretur. Multa patrū & in Auguſtā adulatio, alij parentē, alij matrē patriæ appellandā, pleriq́; vt nomini Cæſaris adſcriberetur, Iuliæ filius, cenſebant. Ille moderandos feminarū honores dictitans, eademq́; ſe tēperantia vſurū in his quæ ſibi tribuerētur, ceterùm anxius inuidia, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui accipiens, ne lictorē quidē ei decerni paſſus eſt: aramq́; adoptionis, & alia huiuſcemodi prohibuit. At Germanico Cæſari procōſulare imperiū petiuit, miſſiq́; legati qui deferrent, ſimul mæſtitiā eius ob exceſſum Auguſti ſolarentur. quo minus idem pro Druſo poſtularetur, ea cauſſa, quòd deſignatus cōſul Druſus præſenſq́; erat. Candidatos præturæ duodecim nominauit, numerum ab Auguſto traditum: & hortante ſenatu, vt augeret, iureiurando obſtrinxit,

ſtrinxit, ſe non exceſſurum. Tum primùm è campo comitia ad patres tranſlata ſunt. nam ad eam diem, & ſi potiſſima arbitrio principis, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant. neq; populus ademtum ius queſtus eſt, niſi inani rumore: & ſenatus largitionibus, ac precibus ſordidis exſolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quàm quattuor candidatos cõmendaret, ſine repulſa & ambitu deſignãdos. Inter quæ tribuni plebei petiuere, vt proprio ſumtu ederent ludos, qui de nomine Auguſti faſtis additi Auguſtales vocarẽtur. ſed decreta pecunia ex ærario, vtq́; per circum triũphali veſte vterentur. curru vehi haud permiſſum. mox celebratio annua ad prætorẽ tranſlata, cui inter ciues & peregrinos iuriſdictio eueniſſet. Hic rerũ vrbanarũ ſtatus erat, cùm Pannonicas legiones ſeditio inceſſit, nullis nouis cauſſis, niſi quòd mutatus princeps licentiã turbarum, & ex ciuili bello ſpem præmiorum oſtendebat. Caſtris æſtiuis tres ſimul legiones habebãtur, præſidente Iunio Blæſo, qui fine Auguſti, & initiis Tiberij auditis, ob iuſtitiũ, aut gaudiũ intermiſerat ſolita munia. Eo principio laſciuire miles, diſcordare, peſſimi cuiuſque ſermonibus præbere aures, deniq; luxum & otium cupere, diſciplinam & laborẽ aſpernari. Erat in caſtris Percennius quidã, dux olim theatralium operarũ, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus. Is imperitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & delapſis melioribus, deterrimum quemq; congregare. Poſtremò promtis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus interrogabat, cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum ſeruorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia niſi nouũ & nutantẽ adhuc principem precibus, vel armis adirẽt? ſatis per tot annos ignauia peccatum, quòd tricena, aut quadragena ſtipẽdia ſenes, & pleriq; truncato ex vulneribus corpore, tolerent: ne dimiſſis quidẽ finem

eſſe militiæ, ſed apud vexillum retentos, alio vocabulo, eoſdem labores perferre: ac ſi quis tot caſus vita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras, vbi per nomen agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimuero militiam ipſam grauem, infructuoſam: denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: hinc veſtem, arma, tẽtoria, hinc ſæuitiam centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercle verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiterna: nec aliud leuamentum, quàm ſi certis ſub legibus militia iniretur, vt ſingulos denarios mererent, ſextuſdecimus ſtipẽdij annus finẽ adferret, ne vltrà ſub vexillis tenerentur, ſed iiſdem in caſtris præmium pecunia ſolueretur. An prætorias cohortes quæ binos denarios acceperint, quæ poſt ſexdecim annos penatibus ſuis reddantur, plus periculorum ſuſcipere? non obtrectari à ſe vrbanas excubias, ſibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hoſtẽ aſpici. Adſtrepebat vulgus diuerſis incitamentis, hi verberum notas, illi caniciem, plurimi detrita tegmina, & nudum corpus exprobrãtes. Poſtremò eo furoris venere, vt tres legiones miſcere in vnam agitauerint. depulſi æmulatione, quia ſuæ quiſq; legioni eum honorẽ quærebant, aliò vertunt, atq; vnà tres aquilas, & ſigna cohortiũ locant, ſimul congerunt ceſpites, exſtruũt tribunal, quò magis conſpicua ſedes foret. Properantibus Blæſus aduenit, increpabatq;, ac retinebat ſingulos, clamitans, mea potius cæde imbuite manus: leuiore flagitio legatũ interficietis, quã ab imperatore deſciſcitis: aut incolumis fidẽ legionum retinebo, aut iugulatus pænitentiã adcelerabo. Aggerebatur nihilominus ceſpes, iamq; pectori vſq; adcreuerat, cũ tandẽ peruicacia victi inceptũ omiſere. Blæſus multa dicendi arte, nõ per ſeditionẽ & turbas deſideria militum ad Cæſarem ferenda ait: neq; veteres ab imperatoribus priſcis, neq; ipſos à diuo Auguſto tam noua petiuiſſe: & parũ in tempore, incipientes principis curas onerari: ſi

tamen tenderent in pace tentare, quæ ne ciuilium quidẽ bellorum victores expoſtulauerint, cur contra morem obſequij, contra fas diſciplinæ vim meditentur? decernerent legatos, ſeq́; coràm mandata darent. Adclamauere vt filius Blæſi tribunus legatione ea fungeretur, peteretq́; militibus miſsionem ab ſexdecim annis. cetera mandaturos vbi prima proueniſſent. Profecto iuuene modicum otium, ſed ſuperbire miles, quod filius legati orator publicæ cauſſæ; ſatis oſtenderet, neceſsitate expreſſa, quæ per modeſtiam non obtinuiſſent. Interea manipuli ante cœptam ſeditionẽ Nauportum miſsi, ob itinera, & pontes, & alios vſus, poſtquã turbatum in caſtris accepere, vexilla conuellunt, direptisq́; proximis vicis, ipſoq́; Nauporto quod municipij inſtar erat, retinentis centuriones inriſu & contumeliis, poſtremò verberibus inſectantur, præcipua in Aufidienũ Rufum præfectũ caſtrorũ ira: quem direptũ vehiculo ſarcinis grauant, aguntq́; primo in agmine per ludibrium rogitantes, an tam immenſa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox caſtris præfectus, antiquam duramq́; militiã reuocabat, inuictus operis ac laboris, & eo immitior quia tolerauerat. Horũ aduentu redintegratur ſeditio, & vagi circũiecta populabantur. Blæſus paucos maximè præda onuſtos ad terrorem ceterorum adfici verberibus, claudi carcere iubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoq́; manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prenſare circumſtantiũ genua, ciere modò nomina ſingulorum, modò centuriam quiſq́; cuius manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitãtes: ſimul probra in legatum cumulant, cælum ac deos obteſtantur, nihil reliqui faciunt, quo minus inuidiam, miſericordiam, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab vniuerſis, & carcere effracto, ſoluunt vincula: deſertoresq́;, ac rerũ capitalium damnatos ſibi iam miſcẽt. Flagrantior inde vis, plures ſeditioni duces: & Vibulenus quidam

grega-

gregarius miles, ante tribunal Blæſi adleuatus circumſtantiū humeris apud turbatos, & quid pararet intentos, Vos quidē, inquit, his innocentibus, & miſerrimis lucem & ſpiritū reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quē miſſum ad vos à Germanico exercitu de cōmunibus commodis, nocte proxima iugulauit per gladiatores ſuos, quos in exitium militum habet atq; armat. Reſponde Blæſe, vbi cadauer abieceris. ne hoſtes quidem ſepulturam inuident: cùm oſculis, cùm lacrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube, dum interfectos nullū ob ſcelus, ſed quia vtilitati legionū cōſulebamus, ij ſepeliant. Incēdebat hæc fletu, & pectus atq; os manibus verberans: mox diſiectis quorū per humeros ſuſtinebatur, præceps & ſingulorum pedibus aduolutus, tantum conſternationis inuidiæq; conciuit, vt pars militū, gladiatores qui è ſeruitio Blæſi erant, pars ceteram eiuſdē familiam vincirēt, alij ad quærendū corpus effunderentur. ac ni properè neq; corpus vllū reperiri, & ſeruos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neq; illi fuiſſe vnquam fratrem pernotuiſſet, haut multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamē, ac præfectū caſtrorū extruſere. ſarcinæ fugientiū direptæ. & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedò alteram, indiderāt: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rurſus aliam poſcebat. ceteros latebræ texere, vno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promtum ingenium. Quin ipſæ inter ſe legiones octaua & quintadecima ferrū parabant, dum centurionē cognomēto Sirpicum, illa morti depoſcit, Quintadecumani tuentur, ni miles Nonanus preces, & aduerſum aſpernantis, minas interieciſſet. Hæc audita, quanquā abſtruſum, & triſtiſſima quæq; maximè occultantē Tiberium perpulere, vt Druſum filium cum primoribus ciuitatis, duabusq; prætoriis cohortibus mitteret, nullis ſatis certis mandatis ex re conſulturum: & cohortes dilecto milite ſu-

pra ſolitum firmatæ. additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorū, qui tum cuſtodes imperatori aderāt, ſimul prætorij præfectus Aelius Seianus collega Straboni patri ſuo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuueni, & ceteris periculorum præmiorumq́; oſtentator. Druſo propinquanti, quaſi per officium obuiæ fuere legiones, non lætæ, vt adſolet, neque inſignibus fulgentes, ſed inluuie deformi, & vultu, quanquam mæſtitiam imitarentur, contumaciæ propiores. Poſtquàm vallum introit, portas ſtationibus firmant, globos armatorum certis caſtrorum locis opperiri iubent, ceteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Druſus ſilentium manu poſcens: illi quoties oculos ad multitudinem retulerant vocibus truculentis ſtrepere, rurſum viſo Cæſare, trepidare. murmur incertum, atrox clamor, & repentè quies, diuerſis animorū motibus pauebant terrebantq́;. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat, in quîs perſcriptum erat, præcipuam ipſi fortiſſimarum legionum curam, quibus cum plurima bella tolerauiſſet. vbi primùm à luctu requieſſet animus, acturum apud patres de poſtulatis eorum: miſiſſe interim filium, vt ſine contatione concederet quæ ſtatim tribui poſſent: cetera ſenatui ſeruāda, quē neq; gratiæ, neq; ſeueritatis expertē haberi par eſſet. Reſponſum eſt à concione, mandata Clemēti centurioni quæ præferret: is orditur de miſsione à ſexdecim annis, de præmiis finitæ militiæ: vt denarius diurnum ſtipendium foret, ne veterani ſub vexillo haberentur. Ad ea Druſus cùm arbitriū ſenatus & patris obtēderet, clamore turbatur: cur veniſſet, neq; augēdis militū ſtipēdiis, neq; adleuandis laboribus, deniq; nulla bene faciēdi licētia? at hercule verbera, & necē cunctis permitti. Tiberiū olim nomine Auguſti deſideria legionū fruſtrari ſolitū, eaſdē artes Druſum retuliſſe: nunquámne niſi ad ſe filios familiarū venturos? nouum id planè, quòd imperator ſola militis commoda ad ſenatum reiiciat: eundem ergo ſenatum conſulendū

quoties

quoties ſupplicia, aut prœlia indicantur: an præmia ſub dominis, pœnas ſine arbitro eſſe? Poſtremò deſerunt tribunal, vt quis prætorianorum militum, amicorúmue Cæſaris occurreret, manus intentantes, cauſſam diſcordiæ, & initium armorum, maximè infenſi Cn. Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloria belli, firmare Druſum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aſpernari. Nec multo pòſt digredientem cum Cæſare, ac prouiſu periculi hiberna caſtra repetentẽ, circumſiſtunt, rogitantes, quò pergeret? ad imperatorẽ, an ad patres? vt illic quoq; cõmodis legionum aduerſaretur? ſimul ingruũt, ſaxa iaciunt. iamq; lapidis ictu cruentus, & exitij certus, adcurſu multitudinis, quæ cum Druſo aduenerat, protectus eſt. Noctẽ minacẽ, & in ſcelus erupturam fors leniuit. nam Luna clariore pæne cælo viſa langueſcere. Id miles rationis ignarus omen præſentium accepit, ac ſuis laboribus defectionem ſideris adſimulans, proſpereq; ceſſura quæ pergerẽt, ſi fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris ſono, tubarum cornuumq; concentu ſtrepere, prout ſplendidior, obſcuriórue, lætari aut mærere: & poſtquàm ortæ nubes offecere viſui, creditumq; conditam tenebris, vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionẽ perculſæ ſemel mentes, ſibi æternũ laborẽ portẽdi, ſua facinora auerſari deos lamentatur. Vtendum inclinatione ea Cæſar, & quæ caſus obtulerat in ſapientiã vertẽda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur cẽturio Clemẽs, & ſi qui alij bonis artibus grati in vulgus: in vigiliis, ſtationibus, cuſtodiis portarum ſe inſerunt, ſpẽ offerunt, metum intendunt. Quouſq; filium imperatoris obſidebimus? quis certaminũ finis? Percennió ne, & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? deniq; pro Neronibus et Druſis imperiũ populi Rom. capeſſent? quin potius vt nouiſſimi in culpam, ita primi ad pænitentiam ſumus? Tarda ſunt quæ in cõmune expoſtulantur, priuatã gratiã ſtatim mereare, ſtatim recipias. Cõmotis per hæc mẽtibus, &

inter ſe ſuſpectis, tironem à veterano, legionẽ à legione diſſociant. Tum redire paulatim amor obſequij: omittunt portas, ſigna vnum in locum principio ſeditionis congregata, ſuas in ſedes referunt. Druſus orto die, & vocata concione, quanquã rudis dicendi, nobilitate ingenita; incuſat priora, probat præſentia: negat ſe terrore, & minis vinci, flexos ad modeſtiã ſi videat, ſi ſupplices audiat, ſcripturum patri, vt placatus legionum preces exciperet. orantibus, rurſum idem Blæſus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Druſi, Iuſtusq; Catonius primi ordinis centurio ad Tiberium mittuntur. Certatũ inde ſententiis, cùm alij opperiendos legatos, atq; interim comitate permulcendum militem cenſerent, alij fortioribus remediis agendũ. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impunè cõtemni: dũ ſuperſtitio vrgeat, adiiciendos ex duce metus ſublatis ſeditionis auctoribus. Promtum ad aſperiora ingeniũ Druſo erat. vocatos Vibulenũ & Percenniũ interfici iubet. Tradunt pleriq; intra tabernaculum ducis obrutos, alij corpora extra vallum abiecta oſtẽtui. Tum vt quiſque præcipuus turbator conquiſiti: & pars extra caſtra palantes à centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæſi: quoſdam ipſi manipuli documentum fidei tradidere.

Auxerat militum curas præmatura hiems imbribus cõtinuis, adeoq; ſæuis, vt non egredi tentoria, congregari inter ſe, vix tutari ſigna poſſent, quæ turbine atque vnda raptabantur. durabat & formido cæleſtis iræ, nec fruſtra aduerſus impios hebeſcere ſidera, ruere tẽpeſtates: nõ aliud malorũ leuamẽtũ, quàm ſi linquerẽt caſtra infauſta temerataq;, & ſoluti piaculo ſuis quiſq; hibernis redderẽtur. primũ octaua, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus opperiendas Tiberij epiſtolas clamitauerat, mox deſolatus aliorum diſceſſione imminentẽ neceſſitatem ſponte præuenit, & Druſus non exſpectato legatorum regreſſu, quia præſentia ſatis conſiderat, in vrbem rediit. Iiſdem fermè diebus, iiſdem cauſſis Germanicæ legiones

nes

nes turbatæ, quanto plures, tanto violentiùs, & magna ſpe fore vt Germanicus Cæſar imperium alterius pati nequiret, daretq́; ſe legionibus, vi ſua cuncta tracturus. Duo apud ripā Rheni exercitus erant. cui nomē ſuperiori, ſub C. Silio legato; inferiorē A. Cæcina curabat. Regimē ſummæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum cenſui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua, fortunam ſeditionis alienæ ſpeculabātur. inferioris exercitus miles in rabiem prolapſus eſt, orto ab vndeuiceſimanis quintaniſq́; initio, & tractis prima quoq;, ac viceſima legionibus. nam iiſdem æſtiuis in finibus Vbiorum habebantur per otium, aut leuia munia. Igitur audito fine Auguſti, vernacula multitudo nuper acto in vrbe delectu, laſciuiæ ſueta, laborū intolerās, implere ceterorū rudes animos: veniſſe tempus quo veterani maturā miſsionē, iuuenes largiora ſtipendia, cuncti modum miſeriarum expoſcerent, ſæuitiamq́; centurionū vlciſcerētur. Non vnus hæc vt Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus reſpicientiū, ſed multa ſeditionis ora voceſq́;: ſua in manu ſitam rem Romanā, ſuis victoriis augeri Remp. in ſuum cognomentum adſciſci imperatores. Nec Legatus obuiam ibat. quippe plurium vecordia conſtantiam exemerat: repente lymphati diſtrictis gladiis in centuriones inuadunt. ea vetuſtiſsima militarib. odiis materies, & ſæuiendi principium. proſtratos verberibus multant, ſexageni ſingulos, vt numerum centurionum adæquarent. Tū conuulſos laniatoſq́;, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proiiciunt. Septimius cùm perfugiſſet ad tribunal pedibuſq́; Cæcinæ aduolueretur, eò vſque flagitatus eſt, donec ad exitium dederetur. Caſsius Chærea, mox cæde C. Cæſaris memoriam apud poſteros adeptus, tum adoleſcens & animi ferox, inter obſtantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus vltrà, non caſtrorum præfectus ius obtinuit. vigilias, ſtationes, & ſi qua alia præſens vſus indixerat, ipſi

partiebantur. Id militares animos altiùs coniectantibus præcipuum indicium magni atq; implacabilis motus, quòd neq; diſiecti, nil paucorum inſtinctu, ſed pariter ardeſcerent, pariter ſilerent, tanta æqualitate & conſtantia, vt regi crederes. Interea Germanico per Gallias, vt diximus, cenſus accipienti, exceſſiſſe Auguſtum adfertur. Neptē eius Agrippinā in matrimonio, pluresq; ex ea liberos habebat. Ipſe Druſo fratre Tiberij genitus, Auguſtæ nepos, ſed anxius occultis in ſe patrui auiæq; odiis, quorū cauſſæ acriores, quia iniquæ. quippe Druſi magna apud populū R. memoria, credebaturq; ſi rerū potitus foret, libertatē redditurus. vnde in Germanicum fauor & ſpes eadem. Nam iuueni ciuile ingeniū, mira comitas, & diuerſa à Tiberij ſermone, vultu, adrogantibus & obſcuris. Accedebāt muliebres offenſiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam ſtimulis, atq; ipſa Agrippina paulo cōmotior, niſi quòd caſtitate, & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quanto ſummæ ſpei propior, tanto impenſius pro Tiberio niti: Sequanos proximos, & Belgarum ciuitates in verba eius adigit. Dehinc audito legionum tumultu, raptim profectus, obuias extra caſtra habuit, deiectis in terram oculis velut pœnitentia. Poſtquàm vallum iniit, diſſoni queſtus audiri cœpere, & quidam prehenſa manu eius per ſpeciem oſculandi inſeruerunt digitos, vt vacua dentibus ora cōtingeret, alij curuata ſenio mēbra oſtēdebant. Adſiſtentem concionē, quia permixta videbatur, diſcedere in manipulos iubet, ſic melius audituros reſponſum: vexilla præferri, vt id ſaltē diſcerneret cohortes. tardè obtēperauere. Tunc à veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphosq; Tiberij, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet. Italiæ inde conſenſum, Galliarum fidem extollit, nil vſquam turbidum aut diſcors: ſilētio hæc, vel murmure modico audita ſunt. Vt ſeditionem attigit, vbi modeſtia militaris? vbi veteris diſciplinæ decus?

cus?

cus? quò nam tribunos? quò centuriones exegiſſent, rogitans: nudant vniuerſi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiſcretis vocibus, pretia vacationū, anguſtias ſtipendij, duritiam operum, ac propriis nominibus incuſant, vallum, foſſas: pabuli, materiæ, lignorum adgeſtus, & ſi qua alia ex neceſſitate aut aduerſus otium caſtrorū quæruntur. Atrociſſimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut ſupra ſtipendia numerantes, mederetur feſſis, neu mortem in iiſdem laboribus, ſed finem tam exercitæ militiæ, neq; inopem requiē, orabant. fuere etiam qui legatam à diuo Auguſto pecuniā repoſcerent, fauſtis in Germanicū ominibus: &, ſi vellet imperium, promtos oſtentauere. Tum verò quaſi ſcelere contaminaretur, præceps tribunali deſiluit. oppoſuerūt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius quàm fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumq́; deferebat in pectus, ni proximi prehēſam dextrā vi attinuiſſent: extrema & conglobata inter ſe pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam ſinguli propiùs incedentes, feriret, hortabantur: & miles nomine Caluſidius ſtrictū obtulit gladium, addito, acutiorē eſſe. Sæuum id maliq́; moris etiam furentibus viſum, ac ſpatium fuit, quo Cæſar ab amicis in tabernaculū raperetur. conſultatū ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui ſuperiorē exercitū ad cauſſam eandem traherent: deſtinatum excidio Vbiorum opidum, imbutasq́; præda manus, in direptionē Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ ſeditionis, & ſi omitteretur ripa, inuaſurus hoſtis. at ſi auxilia, & ſocij aduerſum abſcedentis legiones armarentur, ciuile bellū ſuſcipi. periculoſa ſeueritas, flagitioſa largitio: ſeu nihil militi, ſeu omnia concederentur, in ancipiti Rep. Igitur voluntatis inter ſe rationibus placitū, vt epiſtolæ nomine principis ſcriberētur, miſſionē dari vicena ſtipēdia meritis, exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, ceterorū immunes, niſi propulſandi hoſtis:

legata quæ petiuerant exſolui duplicariq́;. Senſit miles in tempus conficta, ſtatimq́; flagitauit. miſſio per tribunos maturatur, largitio differebatur. in hiberna cuiuſquā non abſceſſere quintani vndeuigeſimaniq́;, donec iiſdem in æſtiuis contracta ex viatico amicorū ipſiusq́; Cæſaris pecunia perſolueretur. Primam ac viceſimam legiones Cæcina legatus in ciuitatem Vbiorum reduxit turpi agmine, cùm fiſci de imperatore rapti inter ſigna interq́; aquilas veherentur. Germanicus ſuperiorem ad exercitum profectus, ſecundam & tertiamdecumam & ſextam decumam legiones nihil contatus ſacramēto adigit. Quartadecimani paulū dubitauerant. pecunia & miſſio, quamuis nō flagitantibus oblata eſt. At in Chaucis cœptauere ſeditionē, præſidium agitantes vexillarij diſcordiā legionum, & præſenti duorū militum ſupplicio paulum repreſſi ſunt. Iuſſerat id Mennius caſtrorū præfectus, bono magis exēplo, quàm conceſſo iure: deinde intumeſcente motu profugus repertusq́;, poſtquā intutæ latebræ, præſidium ab audacia mutuatur: Non præfectum ab iis, ſed Germanicum ducem, ſed Tiberium imperatorē violari: ſimul exterritis qui obſtiterant, raptum vexillum ad ripā vertit, & ſi quis agmine deceſſiſſet pro deſertore fore, clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil auſos. Interea legati ab ſenatu egreſſi, iam apud arā Vbiorum Germanicum adeūt. Duæ ibi legiones prima atq́; viceſima, veteraniq́; nuper miſſi ſub vexillo hiemabant. Pauidos, & conſcientia vecordes intrat metus, veniſſe patrū iuſſu, qui irrita facerent, quæ per ſeditionem expreſſerant. vtq́; mos vulgo, quamuis falſis reum ſubdere, Munatium Plancum cōſulatu functum, principem legationis, auctorē ſenatuſconſulti incuſant: & nocte concubia vexillum in domo Germanici ſitum flagitare occipiunt, concurſuq́; ad ianuam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæſarem, tradere vexillum intento mortis metu ſubigunt: mox vagi per vias obuios habuere legatos, audita conſternatione ad Germanicum tendētes: ingerunt

gerunt contumelias, cædem parant, Planco maximè, quem dignitas fuga impediuerat. neq; aliud periclitanti ſubſidium quàm caſtra primæ legionis: illic ſigna, & aquilam amplexus, religione ſeſe tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet, rarũ etiam inter hoſtes, legatus populi Romani, Romanis in caſtris ſanguine ſuo altaria deûm commaculauiſſet. Luce demũ, poſtquã dux & miles, & facta noſcebantur, ingreſſus caſtra Germanicus, perduci ad ſe Plancum imperat, recipitq; in tribunal. Tum fatalem increpans rabiẽ, neq; militũ, ſed deûm ira reſurgere, cur venerint legati aperit: ius legationis, atq; ipſius Planci grauẽ & immeritũ caſum, ſimul quantũ dedecoris adierit legio, facundè miſeratur: attonitaq; magis quã quieta cõcione legatos præſidio auxiliarium equitũ dimittit. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quòd non ad ſuperiorem exercitum pergeret, vbi obſequia, & contra rebellis auxiliũ: Satis ſuperq; miſſione & pecunia, & mollibus conſultis peccatũ: vel ſi vilis ipſi ſalus, cur filium paruulum, cur grauidam coniugẽ inter furentes, & omnis humani iuris violatores haberet? illos ſaltem auo, & Reip. redderet. Diu contatus, aſpernantẽ vxorem, cùm ſe diuo Auguſto ortã, neq; degenerẽ ad pericula teſtaretur, poſtremò vterum eius, & communem filium multo cum fletu complexus, vt abiret perpulit. Incedebat muliebre, & miſerabile agmen, profuga ducis vxor paruulum ſinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quæ ſimul trahebantur: nec minus triſtes qui manebant. Non florentis Cæſaris, neq; ſuis in caſtris, ſed velut in vrbe victa facies gemitusq;, ac planctus, etiã militum aures oraq; aduertere. Progrediuntur cõtuberniis, quis ille flebilis ſonus? quod tam triſte? feminas inluſtres, non centurionẽ ad tutelam, non militẽ, nihil imperatoriæ vxoris, aut comitatus ſoliti, pergere ad Treueros, & externæ fidei. Pudor inde & miſeratio, et patris Agrippæ, Auguſti aui memoria, ſocer Druſus, ipſa inſigni fecunditate, præclara pudicitia, iam infans

in caſtris

in caſtris genitus,in contubernio legionum eductus,quem militari vocabulo Caligulam appellabant [quia plerunq; ad cōcilianda vulgi ſtudia eo tegmine pedum induebatur] Sed nihil æquè flexit quàm inuidia in Treueros: orant, obſiſtunt, rediret,maneret:pars Agrippinæ occurſantes,plurimi ad Germanicum regreſſi.iſq́; vt erat recens dolore & ira,apud circumfuſos ita cœpit. Non mihi vxor,aut filius patre & Rep.cariores ſunt: ſed illum quidē ſua maieſtas, imperium Romanū ceteri exercitus defendent. coniugē, & liberos meos,quos pro gloria veſtra libens ad exitium offerrē,nunc procul à furentibus ſummoueo,vt quidquid iſtuc ſceleris imminet, meo tantū ſanguine pietur:néue occiſus Auguſti pronepos, interfecta Tiberij nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inauſum, intemeratúmue vobis? quod nomen huic cœtui dabo? militéſne appellē? qui filium imperatoris veſtri vallo, & armis circumſediſtis? an ciues quibus tam proiecta ſenatus auctoritas? hoſtium quoq; ius, & ſacra legationis, & fas gētium rupiſtis. Diuus Iulius ſeditionē exercitus verbo vno compeſcuit, Quirites vocando,qui ſacramētum eius detrectabant. Diuus Auguſtus vultu, & aſpectu Actiacas legiones exterruit. nos vt nondum eoſdem,ita ex illis ortos,ſi Hiſpaniæ,Syriæue miles aſpernaretur,tamē mirum & indignum erat. Primáne,et viceſima legiones,illa ſignis à Tiberio acceptis,tu tot prœliorum ſocia,tot præmiis aucta, egregiam duci veſtro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è prouinciis audieti,feram: ipſius tirones, ipſius veteranos, non miſſione,non pecunia ſatiatos? hic tantum interfici centuriones,eiici tribunos, includi legatos: infecta ſanguine caſtra, flumina; meq́; precariā animam inter infenſos trahere? Cur enim primo cōcionis die ferrum illud quod pectori meo infigere parabā, detraxiſtis? O improuidi amici! melius et amantius ille,qui gladium offerebat. cecidiſſem certè nondum tot flagitiorum exercitui meo conſcius. legiſſetis ducem qui meam quidē mortem

impu-

impunitam ſineret, Vari tamen & trium legionum vlciſceretur. Neq; enim dij ſinant, vt Belgarum quanquam offerentium, decus iſtud, & claritudo ſit, ſubueniſſe Romano nomini, compreſſiſſe Germaniæ populos. Tua diue Auguſte cælo recepta mens, tua pater Druſe imago, tui memoria iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, iraſq; ciuiles in exitium hoſtibus vertant. Vos quoque quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, ſi legatos ſenatui, obſequium imperatori, ſi mihi coniugẽ, ac filium redditis, diſcedite à contactu, ac diuidite turbidos. id ſtabile ad pænitentiã, id fidei vinculũ erit. Supplices ad hæc & vera exprobrari fatẽtes, orabant, puniret noxios, ignoſceret lapſis, & duceret in hoſtẽ: reuocaretur coniunx, rediret legionũ alumnus, néue obſes Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excuſauit ob imminentẽ partum, & hiemem. venturum filium. cetera ipſi exſequerentur. Diſcurrunt mutati, & ſeditioſiſſimum quenq; vinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetronium, qui iudicium & pœnas de ſingulis in hunc modũ exercuit. Stabant pro concione legiones diſtrictis gladiis, reus in ſuggeſtu per tribunum oſtendebatur: ſi nocentẽ adclamauerant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles tanquam ſemet abſolueret. nec Cæſar arcebat, quando nullo ipſius iuſſu penes eoſdẽ ſæuitia facti & inuidia erat. ſecuti exẽplum veterani, haut multò poſt in Rhætiam mittuntur, ſpecie defendendæ prouinciæ, ob imminenteis Sueuos, ceterùm vt auellerẽtur caſtris, trucibus adhuc, non minus aſperitate remedij, quàm ſceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore, nomen, ordinẽ, patriam, numerum ſtipẽdiorum, quæ ſtrenuè in prœliis feciſſet, & cui erãt donaria militaria, edebat: ſi tribuni, ſi legio induſtriã, innocentiamq; adprobauerant, retinebat ordines: vbi auaritiam, aut crudelitatẽ conſenſu obiectauiſſent, ſoluebatur militia. Sic compoſitis præſentibus, haut minor moles ſupererat, ob ferociam quintæ, & vnde-

& vndeuiceſimæ legionum, ſexageſimum apud lapidem, loco Vetera nomen eſt, hibernantium. nam primi ſeditionẽ cœptauerant, atrociſſimum quodq; facinus horum manibus patratum. nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conuerſi, iras retinebant. Igitur Cæſar arma, claſſem, ſocios demittere Rheno parat, ſi imperiũ detrectetur bello certaturus.

At Romæ nondum cognito, qui fuiſſet exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida ciuitas incuſare Tiberium, quòd dum patres, & plebẽ, inualida & inermia, contatione ficta ludificetur, diſſideat interim miles, neq; duorum adoleſcentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipſum & opponere maieſtatẽ imperatoriã debuiſſe, ceſſuris, vbi principẽ longa experientia, eundemq; ſeueritatis, & munificentiæ ſummum vidiſſent. an Auguſtum feſſa ætate toties in Germanias cõmeare potuiſſe, Tiberium vigẽtem annis ſedere in ſenatu verba patrum cauillantem? ſatis proſpectũ vrbanæ ſeruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, vt ferre pacem velint. Immotum aduerſus eos ſermones, fixumq; Tiberio fuit non omittere caput rerum, neq; ſe remq; publicam in caſum dare. Multa quippe & diuerſa angebant: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniã: ille Galliarũ opibus ſubnixus, hic Italiæ imminens. quos igitur anteferret? ac ne poſtpoſiti contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maieſtate ſalua, cui maior è longinquo reuerentia: ſimul adoleſcentibus excuſatum, quædam ad patrẽ reiicere: reſiſtẽtisq; Germanico, aut Druſo, poſſe à ſe mitigari vel infringi, quod aliud ſubſidium ſi imperatorem ſpreuiſſent? Ceterùm vt iã iamq; iturus legit comites, conquiſiuit impedimenta, adornauit naues. mox hiemẽ, aut negotia variè cauſſatus, primò prudentes, dein vulgũ, diutiſſimè prouincias fefellit. At Germanicus quanquam contracto exercitu, & parata in defectores vltione, dandum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo ſibi ipſi conſulerent, præmittit litteras ad

Cæcinam, venire ſe valida manu, ac ni ſupplicium in malos præſumant, vſurũ promiſcua cæde. Eas Cæcina aquiliferis, ſigniferisq́;, & quod maximè caſtrorum ſincerum erat, occultè recitat: vtq́; cunctos infamiæ, ſeipſos morti eximãt hortatur. nam in pace cauſſas & merita ſpectari; vbi bellũ ingruat, innocentes ac noxios iuxtà cadere. Illi tentatis quos idoneos rebantur, poſtquã maiorem legionum partem in officio vident, de ſententia legati ſtatuũt tempus, quo fœdiſſimũ quenq;, & ſeditioni promtũ ferro inuadant. Tunc ſigno inter ſe dato, irrumpunt cõtubernia, trucidant ignaros, nullo niſi conſciis noſcente quod cædis initium, quis finis. Diuerſa omniũ quæ vnquam accidere ciuilium armorũ facies: non prœlio, nõ aduerſis è caſtris, ſed iiſdem è cubilibus, quos ſimul veſcentis dies, ſimul quietos nox habuerat, diſcedunt in partes, ingerunt tela. clamor, vulnera, ſanguis palàm: cauſſa in occulto. cetera fors regit. & quidã bonorum, cæſi, poſtquã, intellecto in quos ſæuiretur, peſſimi quoq; arma rapuerant. neq; legatus, aut tribunus moderator adfuit; permiſſa vulgo licẽtia atq; vltio, & ſatietas. Mox ingreſſus caſtra Germanicus, non medicinã illud plurimis cũ lacrymis, ſed cladem adpellãs, cremari corpora iubet. *Truces etiam tum animos cupido inuolat eundi in hoſtem, piaculum furoris, nec aliter poſſe placari commilitonum manes, quàm ſi pectoribus impiis honeſta vulnera accepiſſent. Sequitur ardorem militum Cæſar, iunctoq́; ponte tramittit duodecim millia è legionibus ſex, & viginti ſocias cohortes, octo equitum alas, quarum ea ſeditione intemerata modeſtia fuit. Læti neq; procul Germani agitabant, dum iuſtitio ob amiſſum Auguſtum, pòſt diſcordiis attinemur. At Romanus agmine propero ſiluam Cæſiam limitemq́; à Tiberio cœptum ſcindit. caſtra in limite locat, frontem ac tergum vallo, latera concædibus munitus. Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultátque ex duobus itineribus, breue & ſolitum ſequatur, an impeditius & intentatum, eóque hoſtibus incautum.*

Dilecta

Dilecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores feſtam eam Germanis noctem, ac ſollennibus epulis ludicram. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſiluarum amoliri iubetur, legiones modico interuallo ſequuntur. Iuuit nox ſideribus inluſtris. ventumq; ad vicos Marſorum, & circumdatæ ſtationes, ſtratis etiã tum per cubilia, propterq; menſas, nullo metu, non antè poſitis vigiliis: adeò cuncta incuria diſiecta erãt: neque belli timor ac ne pax quidem niſi languida, & ſoluta inter temulentos. Cæſar auidas legiones, quo latior populatio foret, quattuor in cuneos diſpertit. quinquaginta millium ſpatium ferro flammiſq; peruaſtat. non ſexus, non ætas miſerationem attulit. profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant, ſolo æquantur. ſine vulnere milites, qui ſemiſomnos, inermos, aut palanteis ceciderant. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vſipetes: ſaltusq; per quos exercitui regreſſus, inſedere, quod gnarum duci: inceſſitq; itineri & prœlio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio, & mediis impedimentis ſiniſtrum latus vndeuiceſimani, dextrum quintani clauſere: viceſima legio terga firmauit, pòſt ceteri ſociorum. Sed hoſtes donec agmen per ſaltus porrigeretur immoti, dein latera, & frontem modicè adſultantes, tota vi nouiſſimos incurrere. turbanturq; denſis Germanorum cateruis leues cohortes, cùm Cæſar aduectus ad viceſimanos voce magna, hoc illud tempus oblitterandæ ſeditionis clamitabat, pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarſere animis, vnoq; impetu perruptum hoſtẽ redigũt in aperta, cæduntq;: ſimul primi agminis copiæ euaſere ſiluas, caſtraq; cõmuniuere. Quietũ inde iter. fidensq; recẽtibus ac priorũ oblitus miles in hibernis locatur. Nuntiata ea, Tiberiũ lætitia curaq; adfecere. gaudebat oppreſſã ſeditionẽ: ſed quòd largiendis pecuniis, & miſſione feſtinata fauorẽ militum quæſiuiſſet, bellica quoq; Germanici gloria angebatur.

Rettu-

Rettulit tamen ad ſenatum de rebus geſtis, multaq; de virtute eius memorauit, magis in ſpeciem verbis adornata, quàm vt penitus ſentire crederetur. Paucioribus Druſum, & finem Illyrici motus laudauit, ſed intentior & fida oratione. Cunctáque quæ Germanicus indulſerat, ſeruauit, etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno Iulia ſupremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Auguſto Pandateria inſula, mox opido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio Tiberij, florentibus Caio & Lucio Cæſaribus, ſpreueratq; vt imparem: nec alia tam intima Tiberio cauſſa, cur Rhodum abſcederet. imperium adeptus, extorrem, infamem, & poſt interfectum Poſtumum Agrippam omnis ſpei egenam, inopia, ac tabe longa peremit, obſcuram fore necem longinquitate exſilij ratus. Par cauſſa ſæuitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, ſollers ingenio, & prauè facundus, eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temerauerat. nec is libidini finis, traditam Tiberio peruicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat. litteræq; quas Iulia patri Auguſto cum inſectatione Tiberij ſcripſit, à Graccho cõpoſitæ credebantur. Igitur amotus Cercinam Africi maris inſulam, quattuordecim annis exſilium tolerauit. Tunc milites ad cædem miſſi, inuenere in prominenti litoris nihil lætum opperientem. quorum aduentũ breue tempus petiuit, vt ſuprema mandata vxori Alliariæ per litteras daret, ceruicemq; percuſſoribus obtulit. conſtantia mortis haut indignus Sempronio nomine, vita degenerauerat. quidam non Roma eos milites, ſed ab L. Aſprenate proconſule Africæ miſſos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis poſſe in Aſprenatem verti, fruſtra ſperauerat. Idem annus nouas cærimonias accepit, addito ſodaliũ Auguſtalium ſacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorũ ſacris ſodales Titios inſtituerat. ſorte ducti è primorib. ciuitatis vnus & viginti. Tiberius, Druſusq; & Claudius,

& Germanicus adiiciuntur. Ludos Auguſtales tunc primũ cœptos turbauit diſcordia ex certamine hiſtrionum. Indulſerat ei ludicro Auguſtus, dum Mæcenati obtemperat effuſo in amorem Bathylli. neq; ipſe abhorrebat talibus ſtudiis, & ciuile rebatur miſceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via. ſed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

A. V. C. DCCLXIIX.

Druſo Cæſare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus manente bello, quod quanquam in æſtatem ſumma ope parabat, initio veris & repentino in Chattos excurſu præcepit. nam ſpes inceſſerat diſſidere hoſtem in Arminium ac Segeſtem, inſignem vtrunque perfidia in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ. Segeſtes parari rebellionem ſæpè aliàs, & ſupremo conuiuio poſt quod in arma itum, aperuit: ſuaſitq; Varo, vt ſe, & Arminium, & ceteros proceres vinciret: nihil auſuram plebẽ principibus amotis, atque ipſi tempus fore quo crimina, & innoxios diſcerneret. ſed Varus fato & vi Arminij cecidit. Segeſtes, quanquam conſenſu gentis in bellum tractus, diſcors manebat, auctis priuatim odiis, quòd Arminius filiam eius alij pactam rapuerat: gener inuiſus inimici ſoceri, quæq; apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infenſos erãt. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinq; auxiliarium millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicẽ ſociorum numerum ipſe ducit: poſitoq; caſtello ſuper veſtigia paterni præſidij in mõte Tauno, expeditũ exercitũ in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam, rarum illi cælo, ſiccitate, & amnibus modicis inoffenſum iter properauerat, imbréſque & fluminum auctus regredienti metuebantur. ſed Chattis adeò improuiſus aduenit, vt quod imbecillum ætate ac ſexu ſtatim captũ, aut trucidatum ſit: iuuentus flumen Adranam nando tranſiſerit: Romanoſq; pontẽ cœptãtis arcebãt. dein tormẽtis, ſagittiſq;

pulſi

pulſi tentatis fruſtra conditionibus pacis, cùm quidam ad Germanicum perfugiſſent, reliqui omiſsis pagis vicisq́; in ſiluas diſpergũtur. Cæſar incenſo Mattio, id genti caput, aperta populatus, vertit ad Rhenum, non auſo hoſte terga abeuntiũ laceſſere, quod illi moris, quoties aſtu magis, quàm per formidinem ceſsit. Fuerat animus Cheruſcis iuuare Chattos, ſed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma. & Marſos congredi auſos, proſpero prœlio cohibuit. Neq; multò pòſt legati à Segeſte venerũt, auxiliũ orantes aduerſus vim populariũ, à quîs circumſidebatur, validiore apud eos Arminio quando bellum ſuadebat. Nam barbaris quanto quis audacia promtus, tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segeſtes legatis filium nomine Segimundum. ſed iuuenis conſcientia contabatur. quippe anno quo Germaniæ deſciuere, ſacerdos apud aram Vbiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebellés. Adductus tamen in ſpem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneq́; exceptus, cum præſidio Gallicam in ripam miſſus eſt. Germanico pretium fuit conuertere agmen, pugnatumq́; in obſidentis, & ereptus Segeſtes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminæ nobiles, inter quas vxor Arminij, eademq́; filia Segeſtis, mariti magis quàm parentis animo, neq; victa in lacrymas, neq; voce ſupplex, compreſsis intra ſinum manibus grauidum vterum intuens. Ferebantur & ſpolia Varianæ cladis, pleriſq; eorum qui tum in deditionem veniebant prædæ data. Simul Segeſtes ipſe ingens viſu & memoria bonæ ſocietatis impauidus: verba eius in hunc modum fuere. Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & conſtantiæ dies. ex quo à diuo Auguſto ciuitate donatus ſum, amicos, inimicóſque ex veſtris vtilitatibus dilegi, neq; odio patriæ (quippe proditores etiam iis quos anteponũt inuiſi ſunt) verùm quia Romanis Germanisq́; idem conducere, & pacem quàm bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis

„ veſtri Arminium, apud Varum qui tum exercitui præſidebat, reum feci. dilatus ſegnitia ducis, quia parum præſidij in legibus erat, vt me & Arminium, & conſcios vinciret flagitaui. teſtis illa nox, mihi vtinam potius nouiſſima. quæ ſecuta ſunt defleri magis, quàm defendi poſſunt. ceterùm & inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpeſſus ſum. atq; vbi primùm tui copia, vetera nouis, & quieta turbidis ante habeo, neq; ob præmium, ſed vt me perfidia exſoluam, ſimul genti Germanorum idoneus conciliator, ſi pænitentiam quàm perniciem maluerit. Pro iuuenta & errore filij veniam precor. filiam neceſſitate huc adductam fateor. tuũ erit conſultare, vtrum præualeat, quòd ex Arminio concepit, an quòd ex me genita eſt.

Cæſar clementi reſponſo, liberis propinquiſq; eius incolumitatem, ipſi ſedem veterem in prouincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenq; imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminij vxor virilis ſexus ſtirpem edidit: educatus Rauennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus ſit, in tempore memorabo. Fama dediti benignéque excepti Segeſtis vulgata, vt quibuſque bellum inuitis, aut cupientibus erat, ſpe vel dolore accipitur.

Arminium ſuper inſitam violentiam, rapta vxor, ſubiectus ſeruitio vxoris vterus, vecordem agebant: volitabátque per Cheruſcos, arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens. Neque probris temperabat, egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus vnam mulierculam auexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuiſſe. Non enim ſe proditione, neq; aduerſus feminas grauidas, ſed palàm aduerſus armatos bellũ tractare: cerni adhuc Germanorũ in lucis ſigna Romana, quæ diis patriis ſuſpenderit: coleret Segeſtes victam ripam: redderet filio ſacerdotium: hominem Germanos nunquam ſatis excuſaturos, quòd inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint: aliis gentibus ignorantia imperij Romani inexperta eſſe ſupplicia,

neſcia

neſcia tributa: quæ quando exuerint, inritusq́; diſceſſerit ille inter numina dicatus Auguſtus, ille dilectus Tiberius, ne imperitum adoleſcentulum, ne ſeditioſum exercitum paueſcerẽt: Si patriam, parentes, antiqua mallent, quàm dominos, & colonias nouas, Arminium potius gloriæ ac libertatis, quàm Segeſtem flagitioſæ ſeruitutis ducem ſequerentur. Conciti per hæc non modò Cheruſci, ſed conterminæ gentes, tractúſque in partis Inguiomerus Arminij patruus, veteri apud Romanos auctoritate: vnde maior Cæſari metus. & ne bellum mole vna ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, diſtrahendo hoſti per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit. Equitem Pedo præfectus, finibus Friſiorũ ducit, ipſe impoſitas nauibus quattuor legiones per lacus vexit: ſimulq́; pedes, eques, claſsis apud prædictum amnem conuenere. Chauci cùm auxilia pollicerentur, in commilitium adſciti ſunt. Bructeros ſua vrenteis, expedita cum manu L. Stertinius miſſu Germanici fudit, interq́; cædem & prædam reperit vndeuiceſimæ legionis aquilam cum Varo amiſſam. Ductũ inde agmẽ ad vltimos Bructerorũ: quantumq́; Amiſiã, & Luppiam amnes inter, vaſtatum, haut procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari legionumq́; inſepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæſarem inuadit ſoluendi ſuprema militibus duciq́;, permoto ad miſerationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, deniq; ob caſus bellorum, & ſortem hominum: præmiſſo Cæcina vt occulta ſaltuum ſcrutaretur, pontesq́; & aggeres humido paludum, & fallacibus campis imponeret. Incedunt mæſtos locos, viſuq́; ac memoria deformes. Prima Vari caſtra lato ambitu, & dimenſis principiis trium legionum manus oſtentabant: dein ſemiruto vallo, humili foſſa acciſæ iam reliquiæ conſediſſe intelligebantur. Medio campi albentia oſſa, vt fugerant, vt reſtiterant, diſiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum, equorumq́; artus, ſimul truncis arborum ante fixa ora. lucis propinquis barba-

barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant. & cladis eius ſuperſtites pugnam aut vincula elapſi, referebant, hic cecidiſſe legatos, illic raptas aquilas, primum vbi vulnus Varo adactũ, vbi infelici dextra, & ſuo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captiuis, quæ ſcrobes: vtq; ſignis & aquilis per ſuperbiam inluſerit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, ſextum poſt cladis annum, trium legionum oſſa, nullo noſcẽte, alienas reliquias an ſuorum, humo tegeret, omnes vt coniunctos, vt conſanguineos, aucta in hoſtẽ ira, mæſti ſimul & infenſi condebant. Primum exſtruendo tumulo ceſpitẽ Cæſar poſuit, gratiſſimo munere in deſunctos, & præſentibus doloris ſocius. Quod Tiberio haut probatum, ſeu cuncta Germanici in deterius trahenti, ſiue exercitum imagine cæſorum inſepultorumq́;, tardatum ad prœlia, & formidoloſiorem hoſtium credebat. neq; imperatorem auguratu, & vetuſtiſſimis cærimoniis præditum attrectare feralia debuiſſe.

Sed Germanicus cedentem in auia Arminium ſecutus, vbi primùm copia fuit, euehi equites, campumq́; quem hoſtis inſederat, eripi iubet. Arminius colligi ſuos, & propinquare ſiluis monitos, vertit repentè, mox ſignum prorumpendi [a] dedit iis, quos per ſaltus occultauerat. Tunc noua acie turbatus eques, miſſæq; ſubſidiariæ cohortes, & fugiẽtium agmine impulſæ auxerant conſternationem: trudebanturq́; in paludem gnaram vincentibus, iniquam neſciis, ni Cæſar productas legiones inſtruxiſſet: inde hoſtibus terror, fiducia militi, & manibus æquis abſceſſum. Mox reducto ad Amiſiam exercitu, legiones claſſe vt aduexerat, reportat. Pars equitum litore Oceani petere Rhenum iuſſa. Cæcina qui ſuũ militẽ ducebat, monitus, quanquã notis itineribus regrederetur, pontes longos quàm maturrimè ſuperare. Anguſtus is trames, vaſtas inter paludes, & quondam à L. Domitio aggeratus: cetera limoſa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant: circum ſiluæ

paula-

paulatim adclines, quas tum Arminius impleuit, compendiis viarum, & cito agmine, onuſtum ſarcinis armiſq; militem cùm anteueniſſet. Cæcinæ dubitanti quo nam modo ruptos vetuſtate pontes reponeret, ſimulq; propulſaret hoſtē, caſtrametari in loco placuit, vt opus & alij prœlium inciperent. Barbari perſtringere ſtationes, ſeq; inferre munitoribus niſi, laceſſunt, circumgrediuntur, occurſant. miſcetur operantiū bellantiumq; clamor, & cuncta pariter Romanis aduerſa, locus vligine profunda, idem ad gradum inſtabilis, procedentibus lubricus, corpora grauia loricis, neq; librare pila inter vndas poterant. Contrà Cheruſcis ſueta apud paludes prœlia, procera membra, haſtæ ingentes ad vulnera facienda, quamuis procul. nox demùm inclinantis tum legiones aduerſæ pugnæ exemit. Germani ob proſpera indefeſſi, ne tum quidē ſumta quiete, quantum aquarū circumſurgentib. iugis oritur, vertere in ſubiecta. merſaq; humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadrageſimum id ſtipendium Cæcina parendi, aut imperitandi habebat, ſecundarū ambiguarumq; rerum ſciens, eoq; interritus. Igitur futura voluens, nō aliud repperit, quàm vt hoſtem ſiluis coërceret, donec ſaucij, quantumq; grauioris agminis, anteirent. nam medio montium, & paludum porrigebatur planicies, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones quinta dextro lateri, vndeuigeſima in læuum, primani ducendum ad agmen, viceſimanus aduerſum ſecuturos. Nox per diuerſa inquies, cùm barbari feſtis epulis, læto cantu, aut truci ſonore ſubiecta vallium ac reſultantis ſaltus complerent: apud Romanos inualidi ignes, interruptæ voces, atq; ipſi paſſim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, inſomnes magis quàm peruigiles. ducemq; terruit dira quies. nā Quinctiliū Varū ſanguine oblitū, & paludibus emerſum, cernere & audire viſus eſt, velut vocantē, non tamē obſecutus, & manum intendentis reppuliſſe. Cœpta luce miſſæ in latera legiones, metu, an contumacia locum deſeruere,

capto properè campo humentia vltra. Neq; tamē Arminius, quanquam libero incurſu, ſtatim prorupit: ſed vt hæſere cœno, foßiſq́; impedimenta, turbati circum milites, incertus ſignorum ordo, vtq́; tali in tempore, ſibi quiſque properus, & lentæ aduerſum imperia aures, irrūpere Germanos iubet, clamitans, en Varus, & eodem iterum fato victæ legiones. Simul hæc, & cum delectis ſcindit agmen, equiſq́; maximè vulnera ingerit. illi ſanguine ſuo, & lubrico paludum lapſantes, excußis rectoribus disiicere obuios, proterere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neq; aduersùm ferri ingruentia tela, neq; figi limoſa humo poterant. Cæcina dum ſuſtentat aciem, ſuffoſſo equo delapſus circumueniebatur, ni prima legio ſeſe oppoſuiſſet. iuuit hoſtiū auiditas, omiſſa cæde, prædā ſectantiū, eniſæq́; legiones veſperaſcente die in aperta & ſolida. neq; is miſeriarum finis. ſtruendum vallum, petendus agger. amiſſa magna ex parte, per quæ egeritur humus aut exciditur ceſpes. non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis. infectos cœno, aut cruore cibos diuidentes, funeſtas tenebras, & tot hominum millibus vnum iam reliquum diem lamentabantur. Fortè equus abruptis vinculis vagus & clamore territus, quoſdam occurrentium obturbauit. tanta inde conſternatio inrupiſſe Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas, quarū decumana maximè petebatur, auerſa hoſti, & fugientibus tutior. Cæcina comperto, vanam eſſe formidinē, cùm tamen neq; auctoritate, neq; precibus, ne manu quidē obſiſtere, aut retinere militem quiret, proiectus in limine portæ, miſeratione demū, quia per corpus legati eundū erat, clauſit viā: ſimul tribuni & centuriones falſum pauorem docuerūt. Tunc contractos in principia, iuſſosq́; dicta cum ſilentio accipere, temporis, ac neceßitatis monet: vnā in armis ſalutem, ſed ea conſilio tēperādā: manēdumq́; intra vallū, donec expugnandi hoſtes ſpe, propiùs ſuccederent: mox vndiq; erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perueniri. quòd ſi fugerent, pluris

ſiluas,

ſiluas, profundas magis paludes, ſæuitiam hoſtium ſupereſſe. at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in caſtris honeſta memorat. reticuit de aduerſis. Equos dehinc, orſus à ſuis, legatorum tribunorumq; nulla ambitione fortiſſimo cuiq; bellatori tradit: vt hi, mox pedes, in hoſtem inuaderent.

Haut minus inquies Germanus, ſpe, cupidine, & diuerſis ducum ſententiis agebat: Arminio, ſinerent egredi, egreſſoſq; rurſum per humida & impedita circumuenirent, ſuadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, vt vallum armis ambirent, promtam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prædam fore. Igitur orta die, proruunt foſſas, iniiciũt crates, ſumma valli prenſant, raro ſuper milite, & quaſi ob metum defixo. Poſtquàm hæſere munimẽtis, datur cohortibus ſignum, cornuaq; ac tubæ concinuere: exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, non hic ſiluas, nec paludes, ſed æquis locis æquos deos. Hoſti facile excidiũ, & paucos ac ſemermos cogitãti, ſonus tubarũ, fulgor armorum quãto inopina, tanto maiora offundũtur. cadebantq; vt rebus ſecundis auidi, ita aduerſis incauti. Arminius integer, Inguiomerus poſt graue vulnus, pugnã deſeruere. vulgus trucidatum eſt, donec ira & dies permanſit: nocte demum reuerſæ legiones, quamuis plus vulnerum, eadem ciborũ egeſtas fatigaret, vim, ſanitatẽ, copias, cuncta in victoria habuere.

Peruaſerat interim circumuenti exercitus fama, & infeſto Germanorũ agmine Gallias peti, ac ni Agrippina impoſitum Rheno pontem ſolui prohibuiſſet, erant qui id flagitiũ formidine auderent. ſed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibuſq; vt quis inops, aut ſaucius, veſtẽ & fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorũ ſcriptor, ſtetiſſe apud principiũ pontis laudes & grates reuerſis legionibus habentẽ.

Id Tiberij animũ altiùs penetrauit. nõ enim ſimplices eas curas, nec aduerſus externos militẽ quæri: nihil relictũ imperatoribus, vbi femina manipulos

interuiſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitioſè filiũ ducis gregali habitu circumferat, Cæſaremq́; Caligulam appellari velit: potiorẽ iam apud exercitus Agrippinam quàm legatos, quàm duces: cõpreſſam à muliere ſeditionẽ, cui nomen principis obſiſtere non quiuerit. Accendebat hæc onerabatq́; Seianus peritia morum Tiberij, odia in longũ iaciens, quæ reconderet, auctaq́; promeret. At Germanicus legionum, quas nauibus vexerat, ſecundam & quartamdecimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior claſsis vadoſo mari innaret, vel reciproco ſideret. Vitellius primum iter ſicca humo, aut modicè adlabente æſtu, quietum habuit. mox impulſu aquilonis ſimul ſidere æquinoctij, quo maximè tumeſcit Oceanus, rapi, agiq́; agmen. & opplebantur terræ. eadem freto, litori, campis facies. neq; diſcerni poterant incerta ab ſolidis, breuia à profundis. ſternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta, ſarcinæ. corpora exanima, interfluunt, occurſant. permiſcentur inter ſe manipuli, modò pectore, modò ore tenus exſtantes, aliquando ſubtracto ſolo diſiecti aut obruti. non vox, & mutui hortatus iuuabant. aduerſante vnda nihil ſtrenuus ab ignauo, ſapiens à prudenti, conſilia à caſu differre. cuncta pari violentia inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eodem agmen ſubduxit. pernoctauere ſine vtenſilibus, ſine igni; magna pars nudo aut mulcato corpore, haut minus miſerabiles, quàm quos hoſtis circumſidet. quippe illis etiam honeſtæ mortis vſus: his inglorium exitium. lux reddidit terram. penetratumq́; ad amnem Viſurgin, quò Cæſar claſſe contenderat. impoſitæ deinde legiones, vagante fama ſubmerſas. nec fides ſalutis, antequàm Cæſarem exercitumq́; reducem videre. Iam Stertinius ad accipiẽdum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat. data vtrique venia, facile Segimero, cunctatius filio: quia Quinctilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Ceterùm

ad ſup-

ad ſupplenda exercitus damna certauere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia, quod cuique promtũ, arma, equos, aurum, offerentes: quorum laudato ſtudio Germanicus, armis modò & equis ad bellum ſumtis, propria pecunia militem iuuit. vtq́; cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire ſaucios, facta ſingulorum extollere, vulnera intuens, alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, ſibiq́; & prœlio firmabat. Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geſtas. Nomen patris patriæ Tiberius à populo ſæpius ingeſtum, repudiauit: neque in acta ſua iurari, quanquam cenſente ſenatu, permiſit: cuncta mortalium incerta, quantoq́; plus adeptus foret, tanto ſe magis in lubrico dictans. non tamen ideo faciebat fidem ciuilis animi. nam legem maieſtatis reduxerat, cui nomen apud veteres idẽ, ſed alia in iudiciũ veniebant, ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, deniq́; malè geſta Rep. maieſtatẽ populi Romani minuiſſet: facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis, ſpecie legis eius tractauit, commotus Caſſij Seueri libidine, qua viros ſeminasq́; inluſtres procacibus ſcriptis diffamauerat: mox Tiberius conſultante Pompeio Macro prætore, an iudicia maieſtatis redderentur, exercendas leges eſſe reſpondit. Hunc quoque aſperauere carmina incertis auctoribus vulgata in ſæuitiam ſuperbiamq́; eius, & diſcordem cum matre animũ.

Haut pigebit referre in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Romanis prætentata crimina, vt quibus initiis, quanta Tiberij arte grauiſſimum exitiũ irrepſerit, dein repreſſum ſit, poſtremò arſerit, cunctaq́; corripuerit, noſcatur. Falanio obiiciebat accuſator, quòd inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modũ collegiorum habebãtur, Caſſium quendã mimum corpore infamem adſciuiſſet: quodq́; vẽditis hortis, ſtatuã Auguſti ſimul mancipaſſet. Rubrio crimini dabatur violatũ periurio nomen Auguſti. Quæ vbi Tiberio notuere,

ſcripſit

ſcripſit conſulibus . non ideo decretum patri ſuo cælum , vt in perniciem ciuium is honor verteretur. Caßium hiſtrionem ſolitum inter alios eiuſdē artis intereſſe ludis, quos mater ſua in memoriam Auguſti ſacraſſet. Nec cōtra religiones fieri, quòd effigies eius , vt alia numinum ſimulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Iuſiurandum perinde æſtimandum, quàm ſi Iouem feſelliſſet. deorum iniurias diis curæ.

Nec multo pòſt Granium Marcellum prætorē Bithyniæ quæſtor ipſius Cæpio Criſpinus maieſtatis poſtulauit, ſubſcribente Romano Hiſpone. qui formam vitæ iniit , quam poſtea celebrem miſeriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies , dum occultis libellis ſæuitiæ principis adrepit, mox clariſsimo cuique periculum faceßit, potentiam apud vnum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplū quod ſecuti ex pauperibus diuites, ex contemtis metuendi , perniciem aliis , ac poſtremum ſibi inuenere. Sed Marcellum inſimulabat , ſiniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe . ineuitabile crimen , cùm ex moribus principis fœdiſsima quæque diligeret accuſator , obiectaretq; reo . nam quia vera erant, etiam dicta credebātur. Addidit Hiſpo, ſtatuā Marcelli altius quàm Cæſarum ſitam, & alia in ſtatua, amputato capite Auguſti, effigiem Tiberij inditam. ad quod exarſit adeò , vt rupta taciturnitate proclamaret, ſe quoque in ea cauſſa laturum ſententiam palàm, & iuratum, quo ceteris eadem neceßitas fieret. Manebant etiam tum veſtigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piſo, quo, inquit, loco cenſebis Cæſar ? ſi primus, habebo quod ſequar. ſi poſt omnes , vereor ne imprudens diſſentiam. permotus his, quantoq; incautius efferbuerat, pænitentia patiens tulit abſolui reum criminibus maieſtatis. de pecuniis repetundis ad reciperatores itum eſt. Nec patrum cognitionibus ſatiatus , iudiciis adſidebat in cornu tribunalis , ne prætorem curuli depelleret : multáque eo coràm aduerſus ambitum & potentium preces conſtituta : ſed dum veritati conſulitur,

libertas

libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius ſenator, queſtus mole publicæ viæ, ductúq; aquarum, labefactas ædis ſuas, auxilium patrum inuocabat. reſiſtentibus ærarij prætoribus ſubuenit Cæſar, pretiúmq; ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens. quam virtutem diu retinuit, cùm ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies ſeſtertium largitus eſt, ſatis comperto, paternas ei anguſtias eſſe. tentantis eadem alios, probare cauſſam ſenatui iuſsit, cupidine ſeueritatis, in his etiã quæ rite faceret, acerbus. vnde ceteri ſilentium & paupertatem confeſsioni & beneficio præpoſuere. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis, plana vrbis ſtagnauerat. relabentem ſecuta eſt ædificiorum & hominum ſtrages. Igitur cenſuit Aſinius Gallus, vt libri Sibyllini adirentur. renuit Tiberius, perinde diuina humanáq; obtegens: ſed remediũ coërcendi fluminis Ateio Capitoni & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis, leuari in præſens proconſulari imperio, tradíq; Cæſari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, ac ſuo nomine obtulerat, Druſus præſedit, quanquam vili ſanguine nimis gaudens, quod vulgus formidoloſum, & pater arguiſſe dicebatur. cur abſtinuerit ſpectaculo ipſe, variè trahebant, alij tædio cœtus, quidam triſtitia ingenij & metu comparationis, quia Auguſtus comiter interfuiſſet. Non crediderim ad oſtentandam ſæuitiam mouendaſq́; populi offenſiones conceſſam filio materiem, quanquam id quoque dictum eſt. Theatri licentia proximo priore anno cœpta, grauius tum erupit, occiſis non modò è plebe, ſed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis dum probra in magiſtratus & diſſenſionem vulgi prohibent. Actum de ea ſeditione apud patres, dicebantúrque ſententiæ, vt prætoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet. interceſsit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitúsq; eſt Aſinij Galli oratione ſilẽte Tiberio, qui ea ſimulacra

libertatis

libertatis ſenatui præbebat: valuit tamen interceſſio, quia diuus Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſpōderat, neq; fas Tiberio infringere dicta eius. De modo lucaris, & aduerſus laſciuiam fautorum multa decernuntur, ex quîs maximè inſignia: Ne domos Pantomimorum ſenator introiret: ne egredientis in publicum, equites Romani cingerent: aut alibi quā in theatro ſpectarentur. & ſpectantium immodeſtiam exſilio multandi poteſtas prætoribus fieret. Templum vt in colonia Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto petentibus Hiſpanis permiſſum, datumq; in omnes prouincias exemplum. Centeſimam rerum venalium poſt bella ciuilia inſtitutam, deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo ſubſidio niti, ſimul imparem oneri Remp. niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur. ita proximæ ſeditionis malè cōſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum finem expreſſerant, abolita in poſterum. Actum deinde in ſenatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit. Auditæq; municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis ſolito alueo demotus in amnem Arnum trāsferretur, idq; ipſis perniciem adferret. Congruentia his Interamnates diſſeruere, peſſum ituros fecundiſſimos Italiæ campos, ſi amnis Nar id enim parabatur, in riuos diductus ſuperſtagnauiſſet. Nec Reatini ſilebant, Velinum lacum, quà in Narem effunditur, obſtrui recuſantes; quippe in adiacentia erupturum: optimè rebus mortalium cōſuluiſſe naturam, quæ ſua ora fluminibus, ſuos curſus, vtq; originem ita fines dederit: ſpectandas etiam religiones ſociorum, qui ſacra, & lucos, & aras patriis amnibus dicauerint: quin ipſum Tiberim nolle prorſus accolis fluuiis orbatum, minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, ſeu difficultas operum, ſiue ſuperſtitio valuit, vt in ſententiam Piſonis concederetur, qui nil mutandum cenſuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœſia, additis Achaia &

Macedo-

Macedonia. Id quoq; morum Tiberij fuit, continuare imperia, ac pleroſq; ad finem vitæ in iiſdē exercitibus, aut iuriſdictionibus habere. Cauſſæ variæ traduntur: alij tædio nouæ curæ, ſemel placita pro æternis ſeruauiſſe: quidam inuidia, ne plures fruerentur. ſunt qui exiſtiment, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium: neque enim eminentis virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat. ex optimis periculum ſibi, à peſſimis dedecus publicum metuebat. qua hæſitatione poſtremo eò prouectus eſt, vt mandauerit quibuſdam prouincias, quos egredi vrbe non erat paſſurus. De comitiis conſularibus, quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquā firmare auſim: adeò diuerſa non modò apud auctores, ſed in ipſius orationibus reperiuntur. Modò ſubtractis cādidatorum nominibus, originem cuiuſq; & vitam, & ſtipendia deſcripſit, vt qui forent intelligeretur: aliquando ea quoq; ſignificatione ſubtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, ſuam ad id curam pollicitus eſt. plerunque eos tantum apud ſe profeſſos diſſeruit, quorum nomina conſulibus edidiſſet. poſſe & alios profiteri, ſi gratiæ, aut meritis confiderent. ſpecioſa verbis, re inania, aut ſubdola: quantoq́; maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infenſius ſeruitium.

P. COR-

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER SECVNDVS.

A. V. C.
DCCLXIX.

SISENNA *Statilio Tauro, L. Libone* COSS. *mota Orientis regna, prouinciæq́; Romanæ, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma, acceptumq́; regem, quamuis gentis Arſacidarum, vt externũ aſpernabantur. Is fuit Vonones, obſes Auguſto datus à Phrahate. Nam Phrahates quanquã depuliſſet exercitus, ducesq́; Romanos, cuncta venerantium officia ad Auguſtum verterat, partemq́; prolis, firmandæ amicitiæ miſerat, haut perinde noſtri metu, quàm fidei popularium diffiſus. Poſt finem Phrahatis & ſequentium regum, ob internas cædes, venere in vrbem legati à primoribus Parthis, qui Vononẽ vetuſtiſſimum liberorum eius accirent. Magnificum id ſibi credidit Cæſar, auxitq́; opibus. Et accepere barbari lætantes, vt fermè ad noua imperia. Mox ſubit pudor degenerauiſſe Parthos, petitum alio ex orbe regem, hoſtium artibus infectum: iam inter prouincias Romanas ſolium Arſacidarũ haberi dariq́;: Vbi illam gloriam trucidantium Craſſum, exturbantium Antonium, ſi mancipium Cæſaris tot per annos ſeruitutem perpeſſum Parthis imperitet? Accendebat dedignantes & ipſe, diuerſus à maiorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura, quoties per vrbes incederet lecticæ geſtamine, faſtúque erga patrias epulas: irridebantur & Græci comites, ac viliſſima vtenſilium anulo clauſa. ſed promti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia; & quia ipſorum maioribus aliena perinde odium prauis & honeſtis.*

Igitur

Igitur Artabanus Arſacidarum è ſanguine apud Dahas adultus excitur, primoq́; congreſſu fuſus, reparat vires, regnoq́; potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interq́; Parthorum & Romanas opes infida, ob ſcelus Antonij, qui Artauaſden regem Armeniorum ſpecie amicitiæ inlectum, dein catenis oneratum, poſtremò interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris nobis infenſus, Arſacidarum vi ſeq́; regnumq́; tutatus eſt. occiſo Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæſare Armeniis Tigranes, deductusq́; in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quanquam ſociatis more externo in matrimonium regnumq́;. dein iuſſu Auguſti impoſitus Artauaſdes, & non ſine clade noſtra deiectus. Tum C. Cæſar cōponendæ Armeniæ diligitur. Is Ariobarzanen origine Medum, ob inſignem corporis formam, & præclarum animum volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita abſumto, ſtirpem eius haut tolerauere, tentatoq́; feminæ imperio, cui nomen Erato, eaq́; breui pulſa, incerti ſolutiq́;, & magis ſine domino, quàm in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed vbi minitari Artabanus, & parum ſubſidij in Armeniis, vel ſi noſtra vi defenderetur, bellum aduerſus Parthos ſumendum erat, rector Syriæ Creticus Sillanus excitum cuſtodia circundat, manente luxu & regio nomine, quod ludibrium vt effugere agitauerit Vonones, in loco reddemus. Ceterùm Tiberio haut ingratum accidit, turbari res Oriētis, vt ea ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret, nouiſque prouinciis impoſitum, dolo ſimul & caſibus obiectaret. At ille quanto acriora in eum ſtudia militum, & auerſa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare prœliorum vias, & quæ ſibi tertium iam annum belligeranti ſæua vel proſpera eueniſſent: fundi Germanos acie & iuſtis locis, iuuari ſiluis, paludibus, breui æſtate, & præmatura hieme: ſuum militem haut perinde vulneribus, quàm ſpa-

tiis itinerum, damno armorum adfici: feſſas Gallias miniſtrandis equis, longum impedimentorum agmen, opportunū ad inſidias, defenſantibus iniquū: at ſi mare intretur, promtam ipſis poſſeſſionem, & hoſtibus ignotam: ſimul bellū maturius incipi, legionesq́; & commeatus pariter vehi: integrum equitem, equosq́; per ora & alueos fluminum media in Germania fore. Igitur huc intendit, miſſis ad cenſus Galliarū, P. Vitellio & Cantio, Silius & Anteius & Cæcina fabricandæ claſſi præponuntur. Mille naues ſufficere viſæ, properatæq́;, aliæ breues anguſta puppi, proraq́;, & lato vtero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, vt ſine noxa ſiderent: plures appoſitis vtrinq; gubernaculis, conuerſo vt repentè remigio, hinc vel illinc adpellerēt: multæ pontibus ſtratæ, ſuper quas tormēta veherentur, ſimul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in ſpeciem ac terrorem. Inſula Batauorum in quam conuenirent prædicta, ob faciles adpulſus, accipiendisq́; copiis, & tranſmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas inſulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, ſeruatq́; nomen & violentiam curſus, quà Germaniam præuehitur, donec Oceano miſceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verſo cognomento Vahalem accolæ dicunt, mox id quoq; vocabulum mutat Moſa flumine, eiusq́; immenſo ore eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæſar dum adiguntur naues, Silium legatum cum expeditâ manu inruptionem in Chattos facere iubet. ipſe, audito caſtellū Lupiæ flumini adpoſitum obſideri, ſex legiones eò duxit. neq; Silio ob ſubitos imbres aliud actum, quàm vt modicam prædam, & Arpi principis Chattorum coniugem, filiamq́; raperet. Neq; Cæſari copiam pugnæ obſeſſores fecere, ad famam aduentus eius dilapſi, tumulū tamen nuper Varianis legionibus ſtructū, & veterē arā Druſo ſitam diſiecerant. Reſtituit aram, hono-

riq́;

riq; patris princeps ipſe cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haut viſum. & cuncta inter caſtellum Aliſonem ac Rhenum nouis limitibus, aggeribusq; permunita. Iamq; claſſis aduenerat, cum præmiſſo commeatu, et diſtributis in legiones, ac ſocios nauibus, foſſam, cui Druſianæ nomen, ingreſſus, precatusq; Druſum patrem, vt ſe eadem auſum, libens placatusq; exemplo ac memoria conſiliorum atque operum iuuaret: lacus inde & Oceanum vſq; ad Amiſiam flumen ſecunda nauigatione peruehitur. claſſis Amiſiæ relicta læuo amne. erratumq; in eo quod non ſubuexit. tranſpoſuit militē dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus abſumti. Et eques quidem ac legiones prima æſtuaria non dum adcreſcēte vnda intrepidi tranſiere: poſtremum auxiliorū agmen, Batauiq; in parte ea dum inſultant aquis artemq; nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt. Metanti caſtra Cæſari Angriuariorum defectio à tergo nuntiatur. Miſſus illico Stertinius cum equite & armatura leui, igne & cædibus perfidiā vltus eſt. flumen Viſurgis Romanos Cheruſcosq; interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius adſtitit, quæſitoq; an Cæſar veniſſet, poſtquam adeſſe reſponſum eſt vt liceret cum fratre conloqui orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, inſignis fide, & amiſſo per vulnus oculo paucis antè annis duce Tiberio. tum permiſſum. progreſſusq; ſalutatur ab Arminio. qui amotis ſtipatoribus, vt ſagittarij noſtra pro ripa diſpoſiti abſcederent, poſtulat, & poſtquam digreſſi, vnde ea deformitas oris interrogat fratrem. illo locū, & prœlium referente, quodnam præmium recepiſſet exquirit. Flauius aucta ſtipendia, torquē, & coronam aliaq; militaria dona memorat, irridente Arminio vilia ſeruitij pretia. Exin diuerſi ordiuntur: hic magnitudinem Romanam, opes Cæſaris, & victis graues pœnas, in deditionem venienti paratam clementiam, neque coniugem & filium eius hoſtiliter haberi. Ille fas patriæ, libertatē auitam, penetrales Germaniæ

deos, matrem precum ſociam, ne propinquorum & adfiniū, deniq; gentis ſuæ deſ rtor & proditor, quàm imperator eſſe mallet. Paulatim inde ad iurgia prolapſi, quo minus pugnam conſererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrēs, plenum iræ armaq́; & equum poſcentem Flauium attinuiſſet. cernebatur contra minitabundus Arminius, prœliumq́; denuntians. nam pleraq; latino ſermone interiaciebat, vt qui Romanis in caſtris ductor popularium meruiſſet. Poſtero die Germanorum acies trans Viſurgim ſtetit. Cæſar niſi pontibus præſidiíſq; impoſitis dare in diſcrimen legiones haut imperatorium ratus, equitem vado tramittit. præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Aemilius, diſtantibus locis inuecti, vt hoſtem diducerent. quà celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorum erupit. cum Cheruſci fugam ſimulantes in planiciem ſaltibus circumiectam traxere: dein coorti & vndique effuſi trudunt aduerſos, inſtant cedentibus, collectóſque in orbem pars congreſſi, quidam eminus proturbant. Carioualda diu ſuſtentata hoſtium ſæuitia, hortatus ſuos vt ingruentes cateruos globo frangerent, atque ipſe in denſiſſimos irrumpens, congeſtis telis & ſuffoſſo equo labitur, ac multi nobilium circa. ceteros vis ſua, aut equites cum Stertinio Aemilioq; ſubuenientes, periculo exemere. Cæſar tranſgreſſus Viſurgim, indicio perfugæ cognoſcit dilectum ab Arminio locum pugnæ, cōueniſſe & alias nationes in ſiluam Herculi ſacram, auſuróſque nocturnam caſtrorum oppugnationem. habita indici fides, & cernebantur ignes, ſuggreſſiq́; propius ſpeculatores audiri fremitum equorum, immenſiq́; & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo ſummæ rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quo nam id modo incorruptū foret, ſecum agitabat. Tribunos & cēturiones læta ſæpius quàm cōperta nuntiare, libertorū ſeruilia ingenia, amicis ineſſe adulationē: ſi cōcio vocetur, illic quoq;, quæ pauci incipiāt, reliquos adſtrepere:

re:peni-

re: penitus noſcendas mentes, cùm ſecreti & incuſtoditi inter militaris cibos, ſpem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egreſſus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite vno, contectus humeros ferina pelle, adit caſtrorum vias, adſiſtit tabernaculis, fruiturq́; fama ſui: cùm hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per ſeria, per iocos eundem animum laudibus ferrent: reddendamq́; gratiã in acie faterentur, ſimul perſidos & ruptores pacis, vltioni & gloriæ mactandos. Inter quæ vnus hoſtium latinæ linguæ ſciẽs, acto ad vallum equo, voce magna, coniuges, & agros, & ſtipendij indies, donec bellaretur, ſeſtertios centenos, ſi quis transfugiſſet, Arminij nomine pollicetur. Incẽdit ea cõtumelia legionum iras, veniret dies, daretur pugna, ſumturũ militem Germanorum agros, tracturum coniuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hoſtium prædæ deſtinare. Tertia fermè vigilia adſultatum eſt caſtris ſine coniectu teli, poſtquàm crebras pro munimentis cohortes, & nihil remiſſum ſenſere. Nox eadẽ lætam Germanico quietẽ tulit, viditq́; ſe operatũ, & ſanguine ſacro reſperſa prætexta, pulchriorem aliã manibus auiæ Auguſtæ accepiſſe. Auctus omine, addicentibus auſpiciis vocat concionem, & quæ ſapientia præuiſa, aptaq́; imminẽti pugnæ diſſerit. Nõ cãpos modò militi Romano ad prœliũ bonos, ſed ſi ratio adſit, ſiluas & ſaltus. nec enim immenſa barbarorum ſcuta, enormis haſtas inter truncos arborum, & enata humo virgulta perinde haberi quàm pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina; denſarent ictus, ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, non galeã: ne ſcuta quidẽ ferro, neruóue firmata, ſed viminum textus, vel tenuis & ſucatas colore tabulas: primam vtcunq; aciem haſtatã, ceteris præuſta aut breuia tela: iam corpus vt viſu toruũ, & ad breuẽ impetum validum, ſic nulla vulnerum patientia, ſine pudore ſlagitij, ſine cura ducum, abire, fugere, pauidos aduerſis, inter ſecunda, non diuini, non humani iuris memores. Si tædio

viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim quàm Rhenum: neq; bellum vltrà, modò ſe patris, patruiq; veſtigia prementem, iiſdem in terris victorem ſiſterent. Orationem ducis ſecutus militum ardor: ſignúmque pugnæ datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorū proceres omittebant ſuos quiſq; teſtari. Hos eſſe Romanos Variani exercitus fugaciſsimos, qui ne bellum tolerarent, ſeditionem induerint: quorum pars onuſta vulneribus tergū, pars fluctibus & procellis fractos artus, infenſis rurſum hoſtibus, aduerſis diis obiiciant, nulla boni ſpe: claſſem quippe & auia Oceani quæſita ne quis venientibus occurreret, ne pulſos premeret: ſed vbi miſcuerint manus, inane victis ventorum remorúmve ſubſidium: meminiſſent modò auaritiæ, crudelitatis, ſuperbiæ: aliud ſibi reliquum quàm tenere libertatem, aut mori ante ſeruitium? Sic accenſos & prœlium poſcentes in campum, cui Idiſtauiſo nomen, deducunt: is medius inter Viſurgim & colles, vt ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium reſiſtunt, inæqualiter ſinuatur. ponè tergum inſurgebat ſilua editis in altum ramis, & pura humo inter arborū truncos. campum & prima ſiluarum, barbara acies tenuit: ſoli Cheruſci iuga inſedere, vt prœliantibus Romanis deſuper incurrerent. Noſter exercitus ſic inceſsit: auxiliares Galli, Germaniq; in fronte, poſt quos pedites ſagittarij, dein quattuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac dilecto equite Cæſar: exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite ſagittario, ceteræq; ſociorum cohortes. Intentus paratusq; miles vt ordo agminis in aciē adſiſteret. Viſis Cheruſcorum cateruis, quæ per ferociam proruperant, validiſsimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergáque inuadere iubet, ipſe in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum auguriū octo aquilæ petere ſiluas, & intrare viſæ, Imperatorē aduertere: exclamat Irent, ſequerentur Romanas aues propria legionū numina. ſimul pedeſtris

acies infertur, & præmiſſus eques poſtremos ac latera impulit. mirumq́ dictu, duo hoſtium agmina diuerſa fuga, qui ſiluam tenuerant in aperta, qui campis adſtiterant, in ſiluam ruebant. medij inter hos Cheruſci, collibus detrudebantur, inter quos inſignis Arminius manu, voce, vulnere, ſuſtentabat pugnam. Incubueratq́ ſagittariis, illa rupturus, ni Rhætorũ Vindelicorumq́ & Gallicæ cohortes ſigna obieciſſent: niſu tamen corporis & impetu equi peruaſit, oblitus faciem ſuo cruore ne noſceretur. quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emiſſumq́ tradiderunt. Virtus ſeu fraus eadem Inguiomero effugium dedit. ceteri paſſim trucidati. & pleroſq́ tranare Viſurgim conantes, iniecta tela aut vis fluminis, poſtremò moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga in ſumma arborum niſi, ramisq́ ſe occultantes, admotis ſagittariis per ludibrium figebantur: alios proruta arbores adfixere. Magna ea victoria, neq́ cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæſi hoſtes, decem milia paſſuum cadaueribus atq́ armis oppleuere, repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, vt non dubio euentu portauerant. Miles in loco prœlij Tiberium imperatorem ſalutauit, ſtruxitq́ aggerem & in modum trophæorum arma, ſubſcriptis victarum gentium nominibus impoſuit.

Haut perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea ſpecies dolore & ira adfecit. qui modò abire ſedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt, plebes, primores, iuuentus, ſenes, agmen Romanum repentè incurſant, turbant, poſtremò diligunt locum, flumine & ſiluis clauſum, arta intus planicie, & humida: ſiluas quoq́ profunda palus ambibat, niſi quòd latus vnum Angriuarij lato aggere extulerant, quò à Cheruſcis dirimerentur. hic pedes adſtitit, equitem propinquis lucis texere, vt ingreſſis ſiluam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Cæſari incognitum: conſilia, locos, promta, occulta nouerat, aſtusq́ hoſtium in per-

niciem ipſis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, campumq́; peditum aciem ita inſtruxit, vt pars æquo in ſiluã aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur. quod arduum, ſibi: cetera legatis permiſit. quibus plana euenerant, facilè inrupere: quis impugnandus agger, vt ſi murum ſuccederent, grauibus ſupernè ictibus conflictabantur. Senſit dux imparem cominus pugnam, remotisq́; paulũ legionibus, funditores libratoréſque excutere tela, & proturbare hoſtem iubet. miſſæ è tormentis haſtæ. quantoq́; conſpicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæſar cum prætoriis cohortibus capto vallo dedit impetum in ſiluas. conlato illic gradu certatum. hoſtem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant. vtriſque neceſſitas in loco, ſpes in virtute, ſalus ex victoria. Nec minor Germanis animus, ſed genere pugnæ & armorum ſuperabantur, cùm ingens multitudo artis locis prælongas haſtas non protenderet, non colligeret, neque adſultibus & velocitate corporum vteretur, coacta ſtabile ad prœlium: contrà miles, cui ſcutum pectori adpreſſum, & inſidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamq́; ſtrage hoſtium aperiret, impromto iam Arminio ob continua pericula, ſiue illum recens acceptum vulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, fortuna magis quàm virtus deſerebat. & Germanicus quo magis adgnoſceretur, detraxerat tegimẽ capiti, orabatq́; inſiſterẽt cædibus, nil opus captiuis, ſolam internicionẽ gentis finem bello fore. Iamq́; ſero diei ſubducit ex acie legionem faciendis caſtris, ceteræ ad noctem cruore hoſtium ſatiatæ ſunt. equites ambiguè certauere. *Laudatis pro concione victoribus Cæſar, congeriem armorum ſtruxit, ſuperbo cum titulo,* DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI, ET AVGVSTO SACRAVISSE.

VISSE. de ſe nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus conſcientiã facti ſatis eſſe. Mox bellũ in Angriuarios Stertinio mãdat, ni deditionẽ properauiſſent. atq; illi ſupplices nihil abnuẽdo, veniam omniũ accepere. Sed æſtate iam adulta, legionũ aliæ itinere terreſtri in hibernacula remiſſæ, plures Cæſar claſſi impoſitas per flumen Amiſiam Oceano inuexit. Ac primò placidũ æquor mille nauium remis ſtrepere, aut velis impelli: mox atro nubiũ globo effuſa grando: ſimul variis vndiq; procellis, incerti fluctus proſpectũ adimere, regimen impedire: milesq; pauidus, & caſuũ maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempeſtiuè iuuat, officia prudentiũ corrumpebat. omne dehinc cælũ, & mare omne in auſtrum ceſſit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubiũ tractu validus, & rigore vicini ſeptentrionis horridior, rapuit diſiecitq; naues in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis abruptas, vel per occulta vada infeſtas. quibus paulum ægreq; vitatis poſtquàm mutabat æſtus, eodem quò ventus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis vndas poterant: equi, iumenta, ſarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo leuarentur aluei manantes per latera, & fluctu ſuperurgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cæli præſtat Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine exceſſit, hoſtilibus circum litoribus, aut ita vaſto & profundo, vt credatur nouiſſimum ac ſine terris mare. pars nauium hauſtæ ſunt: plures apud inſulas longius ſitas eiectæ: miléſque nullo illic hominum cultu, fame abſumtis, niſi quos corpora equorum eodem eliſa tolerauerant. ſola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesq; apud ſcopulos & prominentis oras, cùm ſe tanti exitij reum clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari opeteret. Tandem relabente æſtu, & ſecundante vento, claudæ naues raro remigio, aut intẽtis veſtibus, & quædam à validioribus tractæ, reuertere, quas raptim refectas miſit, vt

ſcrutarentur inſulas, collecti ea cura pleriq; multos Angriuarij nuper in fidem accepti, redemtos ab interioribus reddidere. quidam in Britanniam rapti, & remiſſi à regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat, miracula narrabant, vim turbinum, & inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum & belluarum formas, viſa, ſiue ex metu credita. Sed fama claſſis amiſſæ, vt Germanos ad ſpem belli, ita Cæſarē ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipſe maioribus copiis Marſos irrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defoſſam Varianæ legionis aquilā modico præſidio ſeruari indicat. Miſſa extemplo manus, quæ hoſtem à fronte eliceret, alij qui terga circumgreſſi recluderent humum, & vtriſq; adfuit fortuna. eo promtior Cæſar pergit introrſus, populatur, exſcindit non auſum congredi hoſtem, aut ſicubi reſtiterat, ſtatim pulſum, nec vnquam magis vt ex captiuis cognitum eſt, pauentem. Quippe inuictos & nullis caſibus ſuperabiles Romanos prædicabant, qui perdita claſſe, amiſſis armis, poſt conſtrata equorum virorumq; corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupiſſent. Reductus inde in Hibna miles, lætus animi, quòd aduerſa maris, expeditione proſpera penſauiſſet. addidit munificentiam Cæſar, quantum quis damni profeſſus erat exſoluendo. Nec dubium habebatur, labare hoſtes, petendæq; pacis conſilia ſumere, & ſi proxima æſtas adiiceretur, poſſe bellum patrari: ſed crebris epiſtolis Tiberius monebat, rediret ad decretū triumphum: ſatis iam euentuum, ſatis caſuum: proſpera illi & magna prælia, eorum quoque meminiſſet, quæ venti & fluctus nulla ducis culpa, grauia tamen & ſæua dāna intuliſſent: ſe nouies à diuo Auguſto in Germaniam miſſum, plura conſilio quàm vi perfeciſſe: ſic Sugambros in deditionem acceptos, ſic Sueuos, regemq; Maroboduū pace obſtrictum: poſſe & Cheruſcos ceteraſq; rebellium gentes,

quando

quando Romanæ vltioni conſultum eſt, internis diſcordiis relinqui. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acriùs modeſtiam eius adgreditur, alterum conſulatum offerendo, cuius munia præſens obiret. ſimul adnectebat, ſi foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Druſi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoſte, nō niſi apud Germanias adſequi nomen imperatorium, & deportare lauream poſſet. Haut contatus eſt vltrà Germanicus, quanquam fingi ea, ſeq; per inuidiam parto iam decori abſtrahi intelligeret. Sub idem tempus è familia Scriboniorum Libo Druſus defertur moliri res nouas. Eius negotij initium, ordinem, finem curatiùs diſſeram, quia tum primùm reperta ſunt, quæ per tot annos Remp. exedere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, iuuenem improuidum & facilem inanibus, ad Chaldæorū promiſſa, Magorum ſacra, ſomniorum etiam interpretes impulit, dum proauum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quōdam Auguſti coniunx fuerat, conſobrinos Cæſares, plenam imaginibus domum oſtentat, hortaturq; ad luxum & æs alienum, ſocius libidinum & neceſſitatum, quo pluribus indiciis inligaret. Vt ſatis teſtium, & qui ſerui eadem noſcerent, reperit, aditum ad principem poſtulat, demonſtrato crimine & reo per Flaccum Veſcularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio vſus erat. Cæſar indicium haut aſpernatus, congreſſus abnuit. poſſe enim, eodem Flacco internuntio, ſermones commeare. atq; interim Libonem ornat prætura, conuictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior, adeò iram condiderat, cunctáque eius dicta factáque cùm prohibere poſſet, ſcire malebat: donec Iunius quidam tentatus vt infernas vmbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accuſatores Trionis ingenium erat, auidumq; famæ malæ. Statim corripit reum, adit conſules, ſenatus cognitionem poſcit, & vocantur patres, addito, conſultandum ſuper re magna & atroci. Libo interim

veſte mutata cũ primoribus feminis, circumire domos, oráre adſines, vocem aduerſùm pericula poſcere. abnuentibus cunctis cùm diuerſa prætenderent, eadem formidine. die ſenatus metu & ægritudine feſſus, ſiue, vt tradidere quidam, ſimulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innixuſq; fratri, & manus ac ſupplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cæſar, ita moderans ne lenire, néue aſperare crimina videretur. Acceſſerant præter Trionem & Catũ accuſatores Fonteius Agrippa, & C. Liuius, certabantq; cui ius perorandi in reum daretur, donec Liuius, quia nec ipſi inter ſe concederent, & Libo ſine patrono introiſſet, ſingillatim ſe crimina obiecturum profeſſus. protulit libellos vecordes adeò, vt conſultauerit Libo, an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundiſium vſq; pecunia operiret. inerant & alia huiuſcemodi ſtolida, vana, ſi mollìus acciperes, miſeranda. Vni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæſarum aut ſenatorum, additas atroces vel occultas notas, accuſator arguebat. Negante reo, agnoſcentes ſeruos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere ſenatus conſulto, quæſtio in caput domini prohibebatur, callidus & noui iuris repertor Tiberius, mancipari ſingulos actori publico iubet: ſcilicet, vt in Libonem ex ſeruis ſaluo ſenatuſconſulto quæreretur. Ob quæ poſterũ diem reus petiuit. domúmque digreſſus, extremas preces P. Quirinio propinquo ſuo ad principem mandauit. reſponſum eſt, vt ſenatum rogaret. cingebatur interim milite domus, ſtrepebantq; etiam in veſtibulo vt audiri, vt aſpici poſſent, cùm Libo ipſis, quas in nouiſſimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percuſſorem, prehenſare ſeruorum dextras, inſerere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpoſitum menſa lumen, feralibus iam ſibi tenebris duos ictus in viſcera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti, & cæde viſa miles abſtitit. Accuſatio tamen apud patres

adſeue-

adſeueratione eadem peracta. iurauitq; Tiberius petiturum ſe vitam, quamuis nocẽti, niſi voluntariam mortem properauiſſet. Bona inter accuſatores diuiduntur: & præturæ extra ordinẽ datæ his qui ſenatorij ordinis erãt. Tunc Cotta Meſſalinus ne imago Libonis exſequias poſterorũ comitaretur cenſuit: Gn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentũ Druſi adſumeret. ſupplicationum dies Pomponij Flacci ſententia conſtituti. vt dona Ioui, Marti, Concordiæ, vtq; Iduum Septembrium dies quo ſe Libo interfecerat, dies feſtus haberetur, L. P. & Gallus Aſinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decreuere: quorum auctoritates, adulationesq; retuli, vt ſciretur vetus id in Rep. malum. Facta & de Mathematicis Magisq; Italia pellendis ſenatus conſulta: quorum è numero L. Pituanius ſaxo deiectus eſt. In P. Martium conſules extra portam Exquilinam, cũ claſſicum canere iuſſiſſent, more priſco aduertere. Proximo ſenatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio conſulari, Octauio Frontone prætura functo: decretumq; ne vaſa auro ſolida miniſtrandis cibis fierent, ne veſtis ſerica viros fœdaret. Exceſſit Fronto, ac poſtulauit modũ argento, ſupellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens ſenatoribus, ſi quid è Rep. crederent, loco ſententiæ promere. Contrà Gallus Aſinius diſſeruit, auctu imperij adoleuiſſe etiã priuatas opes, idq; non nouum, ſed è vetuſtiſſimis moribus: aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam, & cuncta ad Remp. referri: qua tenui, anguſtas ciuium domos, poſtquam eò magnificentiæ venerit, gliſcere ſingulos: neq; in familia & argento, quæq; ad vſum parentur, nimium aliquid, aut modicum, niſi ex fortuna poſſidentis: diſtinctos ſenatus & equitum cenſus, non quia diuerſi natura, ſed vt locis, ordinibus, dignationibus antiſtent, taléſque ad requiem animi aut ſalubritatem corporum parentur: niſi fortè clariſſimo cuiq; plures curas, maiora pericula ſubeunda, delinimẽtis curarum & periculorum carendum eſſe. Facilem adſenſum

Gallo,

Gallo, ſub nominibus honeſtis, confeßio vitiorum & ſimilitudo audientium dedit. Adiecerat & Tiberius; non id tempus cenſuræ: nec ſi quid in moribus labaret, deſuturum corrigendi auctorem. Inter quæ L. Piſo ambitum fori, corrupta iudicia, ſæuitiam oratorum accuſationes minitantium increpans, abire ſe, & cedere vrbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure teſtabatur. ſimul curiam relinquebat. Commotus eſt Tiberius, & quanquam mitibus verbis Piſonem permulſiſſet, propinquos quoq; eius impulit, vt abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haut minus liberi doloris documentum idem Piſo mox dedit, vocata in ius Vrgulania, quam ſupra leges amicitia Auguſtæ extulerat. nec aut Vrgulania obtemperauit in domum Cæſaris ſpreto Piſone vecta; aut ille abſtitit, quanquã Auguſta ſe violari & imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri ciuile ratus; vt ſe iturum ad prætoris tribunal, adſuturum Vrgulaniæ diceret, proceßit palatio, procul ſequi iußis militibus. ſpectabatur occurſante populo compoſitus ore, & ſermonibus variis tempus atque iter ducens, donec propinquis Piſonem fruſtra coërcentibus, deferri Auguſta pecuniam quæ petebatur iuberet. Isq; finis rei, ex qua neque Piſo inglorius, & Cæſar maiore fama fuit. Ceterùm Vrgulaniæ potentia adeò nimia ciuitati erat; vt teſtis in cauſſa quadam quæ apud ſenatum tractabatur, venire dedignaretur. miſſus eſt prætor, qui domi interrogaret: cùm virgines Veſtales in foro & iudicio audiri quoties teſtimonium dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haut referrẽ, ni pretium foret, Gn. Piſonis & Aſinij Galli ſuper eo negotio diuerſas ſententias noſcere. Piſo quanquam abſuturũ ſe dixerat Cæſar, ob id magis agendum cenſebat, vt abſente principe, ſenatus & equites poſſent ſua munia ſuſtinere. decorum Reip. fore. Gallus, quia ſpeciem libertatis Piſo præceperat, nihil ſatis inluſtre, aut ex dignitate populi Rom. niſi coràm & ſub oculis Cæſaris: eoq; conuentũ Italiæ & adfluẽtis

prouin-

prouincias, præſentia eius ſeruanda dicebat. Audiente hæc Tiberio ac ſilente, magnis vtrinq; contentionibus acta; ſed res dilatæ. Et certamen Gallo aduerſus Cæſarem exortum eſt. nã cenſuit in quinquennium magiſtratuum comitia habenda: vtq; legionum legati qui ante præturam ea militia fungebãtur, iam tum prætores deſtinarentur: princeps duodecim candidatos, in annos ſingulos nominaret. Haut dubium erat, eam ſententiam altiùs penetrare, & arcana imperij tentari. Tiberius tamen quaſi augeretur poteſtas eius, diſſeruit: graue moderationi ſuæ tot eligere, tot differre: vix per ſingulos annos offenſiones vitari, quamuis repulſam propinqua ſpes ſoletur: quantum odij fore ab his qui vltra quinquennium proiiciantur! vnde proſpici poſſe quæ cuiq; tam longo temporis ſpatio mens, domus, fortuna: ſuperbire homines etiam annua deſignatione, quid ſi honorem per quinquennium agitent? quintuplicari prorſus magiſtratus, ſubuerti leges, quæ ſua ſpatia exercendæ candidatorum induſtriæ, quærendiſq; aut potiundis honoribus ſtatuerint. Fauorabili in ſpeciem oratione vim imperij tenuit, cenſuſq; quorũdam ſenatorum iuuit. quo magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali nobilis iuuenis in paupertate manifeſta ſuperbiùs accepiſſet. Nepos erat oratoris Hortenſii inlectus à diuo Auguſto liberalitate decies ſeſtertiũ ducere vxorem, ſuſcipere liberos, ne clariſſima familia exſtingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adſtantibus, loco ſententiæ, quum in palatio ſenatus haberetur, modò Hortenſii inter oratores ſitam imaginem, modò Auguſti intuens ad hunc modum cœpit. Patres conſcripti, Hos quorum numerum & pueritiam videtis, non ſponte ſuſtuli, ſed quia princeps monebat, ſimul maiores mei meruerant vt poſteros haberent. nam ego qui non pecuniã, non ſtudia populi, neque eloquentiam gentile domus noſtræ bonum varietate temporum accipere vel parare potuiſſem, ſatis habebam, ſi tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam

oneri forent: iuſſus ab imperatore vxorem duxi. En ſtirps & progenies tot conſulum, tot dictatorum: nec ad inuidiam iſta, ſed conciliandæ miſericordiæ refero. adſequentur florente te Cæſar quos dederis honores, interim Q. Hortenſii pronepotes, diui Auguſti alumnos ab inopia defende. Inclinatio ſenatus incitamentum Tiberio fuit, quo promtius aduerſaretur, his fermè verbis vſus. Si quantum pauperum eſt, venire huc, & liberis ſuis petere pecunias cœperint, ſinguli nunquam exſatiabuntur, Reſp. deficiet. nec ſanè ideo à maioribus conceſſum eſt egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco ſententiæ proferre, vt priuata negotia, res familiares noſtras hic augeamus, cũ inuidia ſenatus & principum, ſiue indulſerint largitionem, ſiue abnuerint. non enim preces ſunt iſtuc, ſed efflagitatio intempeſtiua quidem & improuiſa: cùm aliis de rebus conuenerint patres, conſurgere, & numero atque ætate liberûm ſuorum vrgere modeſtiam ſenatus, eandem vim in me tranſmittere ac velut perfringere ærarium: quod ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit. dedit tibi Hortale diuus Auguſtus pecuniam, ſed non compellatus, nec ea lege vt ſemper daretur. langueſcet alioqui induſtria, intendetur ſecordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes, & ſecuri omnes aliena ſubſidia exſpectabunt, ſibi ignaui, nobis graues. Hæc atq; talia quanquam cum adſenſu audita ab his, quibus omnia principum honeſta atq; inhoneſta laudare mos eſt, plures per ſilentium aut occultũ murmur excepere. ſenſitq; Tiberius. & cùm paulum reticuiſſet, Hortalo ſe reſpondiſſe ait, ceterùm ſi patribus videretur, daturum liberis eius ducena ſeſtertia ſingulis qui ſexus virilis eſſent. egere alij grates. ſiluit Hortalus, pauore, an auitæ nobilitatis etiam inter anguſtias fortunæ retinens: neq; miſeratus eſt poſt hac Tiberius quamuis domus Hortenſii pudendam ad inopiam dilaberetur. Eodem anno mancipij vnius audacia, ni maturè ſubuentũ foret, diſcordiis armiſq; ciuilibus Remp. perculiſſet.

Poſtumi Agrippæ ſeruus, nomine Clemens, comperto fine Auguſti, pergere in inſulam Planaſiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos non ſeruili animo concepit. auſa eius impediuit tarditas onerariæ nauis. atq; interim patrata cæde, ad maiora & magis præcipitia cõuerſus, furatur cineres, vectusq; Coram Ethruriæ promontoriũ ignotis locis ſeſe abdit, donec crinem barbamq; promitteret. nam ætate & forma haut diſsimili in dominum erat. tum per idoneos & ſecreti eius ſocios, crebreſcit viuere Agrippam, occultis primùm ſermonibus, vt vetita ſolent; mox vago rumore apud imperitiſsimi cuiuſque promtas aures, aut rurſum apud turbidos, eoq; noua cupientes. atque ipſe adire municipia obſcuro diei, neque propalam aſpici, neque diutius iiſdem locis. ſed quia veritas viſu & mora, falſa feſtinatione & incertis valeſcunt, relinquebat famam, aut præueniebat. Vulgabatur interim per Italiam ſeruatum munere deûm Agrippam, credebatur Romæ. iamq; Hoſtiam inuectum multitudo ingens, iam in vrbe clandeſtini cœtus celebrabant, cùm Tiberium anceps cura diſtrahere, vi ne militum ſeruum ſuum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret: modò nihil ſpernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. poſtremò dat negotium Salluſtio Criſpo. ille è clientibus duos (quidam milites fuiſſe tradunt) dilegit atque hortatur, ſimulata conſcientia, adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exſequuntur vt iuſſum erat, dein ſpeculati noctem incuſtoditam, accepta idonea manu vinctum clauſo ore in palatiũ traxere. percontanti Tiberio, quomodo Agrippa factus eſſet? reſpondiſſe fertur: quomodo tu Cæſar. Vt ederet ſocios ſubigi non potuit. nec Tiberius pœnam eius palàm auſus, in ſecreta palatij parte interfici iuſsit, corpusq; clàm auferri. & quanquã multi è domo principis equitesq; ac ſenatores, ſuſtentaſſe opibus, iuuiſſe conſiliis dicerentur, haut quæſitum. Fine anni arcus

propter ædem Saturni ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, ductu Germanici, auſpiciis Tiberij: & ædes Fortisfortunæ Tiberim iuxta in hortis, quos Cæſar dictator populo Ro. legauerat: ſacrarium genti Iuliæ: effigiesq́; diuo Auguſto apud Bouillas, dicantur. A. V. C. DCCLXX. *C. Cœlio, L. Pomponio Coss. Germanicus Cæſar ad VII. Kalen. Iunias triumphauit de Cheruſcis Chattisq; & Angriuariis, quæq́; aliæ nationes vſq; ad Albim colunt: vecta ſpolia, captiui, ſimulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumq́;, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, curruſq́; quinque liberis onuſtus. ſed ſuberat occulta formido reputantibus, haut proſperum in Druſo patre eius fauorem vulgi, auunculum eiuſdem Marcellum flagrantibus plebis ſtudiis intra iuuentam ereptum, breues & infauſtos populi Romani amores. Ceterùm Tiberius nomine Germanici trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſeq́; collegam conſulatui eius deſtinauit. nec ideo ſinceræ caritatis fidem adſecutus, amoliri iuuenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtruxitq́; cauſſas, aut fortè oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadocia potiebatur inuiſus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem, nullo officio coluiſſet. nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus, quia florente C. Cæſare, miſſoq́; ad res Orientis, intuta Tiberij amicitia credebatur. Vt verſa Cæſarum ſobole, imperium adeptus eſt, elicit Archelaum matris litteris, quæ non diſsimulatis filij offenſionibus clementiam offerebat, ſi ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel ſi intelligere crederetur, vim metuens, in vrbem properat: exceptusq́; immiti à principe, & mox accuſatus in ſenatu, non ob crimina quæ fingebantur, ſed angore, ſimul feſſus ſenio, & quia regibus æqua nedum infima inſolita ſunt, finem vitæ ſponte an fato impleuit. Regnū in prouinciā redactum eſt, fructibusq́; eius leuari poſſe centeſimæ vectigal profeſſus Cæſar, ducenteſimā in poſterū ſtatuit.*

Per

Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, pleriſq; Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & prouinciæ Syria atq; Iudæa feſſæ oneribus diminutionem tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ ſuprà memoraui apud patres diſſeruit, nec poſſe motum Orientem niſi Germanici ſapiētia componi. Nam ſuam ætatem vergere, Druſi non dum ſatis adoleuiſſe. Tunc decreto patrum permiſſæ Germanico prouinciæ, quæ mari diuiduntur, maiusq; imperium quoquo adiſſet, quàm his qui ſorte aut miſſu principis obtinerent. Sed Tiberius demouerat Syria Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetuſtiſſimo liberorum eius pacta erat, præfeceratq; Gn. Piſonem ingenio violentum, & obſequij ignarum, inſita ferocia à patre Piſone; qui ciuili bello reſurgentes in Africa partes acerrimo miniſterio aduerſus Cæſarem iuuit. mox Brutum & Caſſium ſecutus, conceſſo reditu, petitione honorum abſtinuit, donec vltrò ambiretur delatum ab Auguſto conſulatum accipere. ſed præter paternos ſpiritus, vxoris quoque Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur: vix Tiberio concedere, liberos eius vt multum infrà deſpectare: nec dubium habebat, ſe dilectum, qui Syriæ imponeretur ad ſpes Germanici coërcendas. credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plancinam haut dubiè Auguſta monuit muliebri æmulatione Agrippinam inſectandi. diuiſa nanque & diſcors aula erat, tacitis in Druſum, aut Germanicum ſtudiis. Tiberius vt proprium & ſui ſanguinis Druſum fouebat: Germanico alienatio patrui, amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, auum M. Antonium, auunculum Auguſtum ferens. contrà Druſo proauus eques Ro. Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. & cõiunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liuiam vxorem Druſi præcellebat. ſed fratres egregiè concordes, & proxi-

morum certaminibus inconcuſsi. Nec multò pòſt Druſus in Illyricum miſſus eſt, vt ſueſceret militiæ, ſtudiaq; exercitus pararet, ſimul iuuenem vrbano luxu laſciuientem melius in caſtris haberi Tiberius, ſeq; tutiorem rebatur, vtroq; filio legiones obtinente. Sed Sueui prætendebãtur auxiliũ aduerſus Cheruſcos orantes. nam diſceſſu Romanorum ac vacui externo metu, gentis adſuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in ſe verterant. vis nationum, virtus ducum in æquo: ſed Marobodui regis nomen inuiſum apud populares, Arminium pro libertate bellantem fauor habebat. Igitur non modò Cheruſci ſociiq; eorum, vetus Arminij miles, ſumſere bellũ, ſed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones ac Langobardi defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugiſſet, non aliam ob cauſſam, quàm quia fratris filio iuueni, patruus ſenex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari vtrinq; ſpe, nec vt olim apud Germanos vagis incurſibus, aut diſiectas per cateruas. quippe longa aduerſus nos militia inſueuerant ſequi ſigna, ſubſidiis firmari, dicta imperatorum accipere. Ac tunc Arminius equo conluſtrans cuncta, vt quoſque aduectus erat, reciperatam libertatem, trucidatas legiones, ſpolia adhuc & tela Romanis direpta, in manibus multorum oſtentabat: contrà fugacem Maroboduum appellans, prœliorum expertem, Hercyniæ latebris defenſum, ac mox per dona & legationes petiuiſſe fœdus, proditorem patriæ, ſatellitem Cæſaris, haut minus infenſis animis exturbandũ quàm Varũ Quinctiliũ interfecerint: meminiſſent modò tot prœliorũ, quorum euentu, & ad poſtremum eiectis Romanis ſatis probatum, penes vtros ſumma belli fuerit. Neque Maroboduus iactantia ſui aut probris in hoſtẽ abſtinebat, ſed Inguiomerũ tenens, illo in corpore decus omne Cheruſcorũ, illius cõſiliis geſta, quæ proſperè ceciderint, teſtabatur: vecordem Arminium, & rerum neſcium alienam gloriam in ſe trahere, quoniam tres vacuas legiones

& ducē fraudis ignarum perfidia deceperit, magna cū clade Germaniæ & ignominia ſua, cū coniunx, cū filius eius ſeruitiū adhuc tolerēt. At ſe duodecim legionibus petitū duce Tiberio, illibatā Germanorū gloriā ſeruauiſſe, mox cōditionibus æquis diſceſſum: neq; pœnitere quod ipſorū in manu ſit, integrū aduerſus Romanos bellū an pacē incruentā malint. His vocibus inſtinctos exercitus propriæ quoq; cauſſæ ſtimulabant. cū à Cheruſcis Langobardiſq́; pro antiquo decore, aut recēti libertate, & contrà augendæ dominationi certaretur. Nō aliâs maiore mole cōcurſum, neq; ambiguo magis euētu, fuſis vtrinque dextris cornibus. Sperabaturq́; rurſum pugna, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet. Id ſignum perculſi fuit, & transfugis paulatim nudatus in Marcomannos conceſſit, miſitq́; legatos ad Tiberiū oraturos auxilia. Reſponſum eſt, non iure eū aduerſus Cheruſcos arma Romana inuocare, qui pugnantis in eundē hoſtē Romanos nulla ope iuuiſſet. Miſſus tamen Druſus, vt retulimus, pacis firmator. Eodē anno duodecim celebres Aſiæ vrbes conlapſæ, nocturno motu terræ, quo improuiſior grauiorq́; peſtis fuit, neq; ſolitū in tali caſu effugium ſubueniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebātur. Sediſſe immenſos mōtes, viſa in arduo quæ plana fuerint, effulſiſſe inter ruinam ignes memorant. Aſperrima in Sardianos lues plurimum in eoſdem miſericordiæ traxit. nam centies ſeſtertium pollicitus Cæſar: & quantum ærario, aut fiſco pendebant, in quinquennium remiſit. Magnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegæatas, Apollonienſes, quiq́; Moſceni aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæſaream, Myrinam, Cymen, Tmolum leuari idem in tempus tributis, mittíque ex ſenatu placuit, qui præſentia ſpectaret, refoueretq́;. dilectus eſt M. Aletus è prætoriis, ne conſulari obtinente Aſiam æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæſar, haut minus grata

liberalitate, quòd bona Aemiliæ Muſæ locupletis inteſtatæ petita in fiſcũ, Aemylio Lepido cuius è domo videbatur, & Patulei diuitis equitis Romani hereditatẽ, quanquàm ipſe heres in parte legeretur, tradidit M. Seruilio, quem prioribus neq; ſuſpectis tabulis ſcriptum compererat, nobilitatem vtriuſque pecunia iuuandam præfatus. Neque hereditatem cuiuſquam adiit, niſi cùm amicitia meruiſſet. Ignotos & aliis infenſos, eóque principem nuncupantes procul arcebat. Ceterùm vt honeſtam innocentium paupertatem leuauit, ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronẽ, Marium Nepotem, Appiũ Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium mouit ſenatu, aut ſponte cedere paſſus eſt. Iiſdem temporibus deûm ædes vetuſtate aut igni abolitas cœptaſq; ab Auguſto dedicauit, Libero Liberæq; et Cereri, iuxta Circũ maximũ, quas A. Poſtumius dictator vouerat: eodemq; in loco ædem Floræ ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus conſtitutam: & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius ſtruxerat: qui primus rem Romanam proſperè mari geſſit, triumphúmque naualem de Pœnis meruit. Spei ædes à Germanico ſacratur: hanc Atilius vouerat eodem bello. Adoleſcebat interea lex maieſtatis. Et Apuleiam Variliam ſororis Auguſti neptem, quia probroſis ſermonib. diuum Auguſtum ac Tiberium, & matrem eius inluſiſſet, Cæſarique connexa, adulterio teneretur, maieſtatis delator arceſſebat. De adulterio ſatis caueri lege Iulia viſum. Maieſtatis crimen diſtingui Cæſar poſtulauit, damnarique ſi qua de Auguſto inreligioſè dixiſſet. In ſe iacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus à conſule quid de his cenſeret, quæ de matre eius locuta ſecus, arguerentur, reticuit. dein proximo ſenatus die illius quoque nomine orauit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent: liberauitq; Apuleiam lege maieſtatis. adulterij grauiorẽ pœnam deprecatus, vt exemplo maiorũ propinquis ſuis vltra ducenteſimum lapidem remoueretur ſuaſit. Adultero Manlio

Italia atque Africa interdictum eſt. De prætore in locum Vipſanij Galli quem mors abſtulerat, ſubrogando, certamen inceſſit. Germanicus atque Druſus (nam etiã tũ Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fouebant: contra plerique nitebantur, vt numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubebat. lætabatur Tiberius cùm inter filios eius & leges ſenatus diſceptaret. victa eſt ſine dubio lex. ſed neque ſtatim & paucis ſuffragiis: quomodo, etiam cùm valerent, leges vincebantur. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hoſtium Tacfarinate. is natione Numida, in caſtris Romanis auxiliaris ſtipendia meritus, mox deſertor, vagos primùm, & latrociniis ſuetos ad prædam & raptus congregare, dein more militiæ per vexilla, & turmas componere, poſtremò non inconditæ turbæ, ſed Muſulanorum dux haberi. valida ea gens, & ſolitudinibus Africæ propinqua, nullo etiã tum vrbium cultu, cepit arma, Maurosq́; accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa. diuiſusq́; exercitus: vt Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos caſtris attineret, diſciplina & imperiis sueſceret: Mazippa leui cum copia incendia & cædes, & terrorem circumferret. compulerantq́; Cinithios haut ſpernendam nationem in eadem, cùm Furius Camillus proconſul Africæ legionem & quod ſub ſignis ſociorũ, in vnum conductos ad hoſtem duxit; modicã manũ, ſi multitudinem Numidarum atq; Maurorum ſpectares. ſed nihil æquè cauebatur quàm ne bellum metu eluderent. ſpe victoriæ inducti ſunt, vt vincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes, duæq́; alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detractauit: fuſi Numidæ, multosq́; poſt annos Furio nomini partum decus militiæ. nam poſt illum reciperatorẽ vrbis, filiumq́; eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atq; hic quem memorauimus bellorum expers habebatur, eò pronior Tiberius res geſtas apud Senatum celebrauit, & decreuere patres triumphalia inſignia. quod

A. V. C. DCCLXXI.

Camillo ob modeſtiā vitæ impune fuit. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum conſules habuit, ſed eum honorem Germanicus iniit apud vrbem Achaiæ Nicopolim, quò venerat per Illyricam oram viſo fratre Druſo, in Dalmatia agente, Hadriatici, ac mox Ionij maris aduerſam nauigationem perpeſſus. igitur paucos dies inſumſit reficiendæ claßi, ſimul ſinus Actiaca victoria inclitos, & ſacratas ab Auguſto manubias, caſtraq́ʒ Antonij cum recordatione maiorum ſuorum adiit. namque ei, vt memoraui, auunculus Auguſtus, auus Antonius erant, magnáque illic imago triſtium lætorúmque. Hinc ventum Athenas, fœderíque ſociæ & vetuſtæ vrbis datum, vt vno lictore vteretur. Excepere Græci quæſitißimis honoribus vetera ſuorum facta dictaq́ʒ præferentes, quò plus dignationis adulatio haberet. Petita inde Eubœa, tramiſit Lesbum, vbi Agrippina nouißimo partu Iuliam edidit: tum extrema Aſiæ, Perinthumq́ʒ ac Byzantium Thracias vrbes, mox Propontidis anguſtias, & os Ponticū intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noſcendi: paritérque prouincias internis certaminibus, aut magiſtratuum iniuriis feſſas refouebat. atque illum in regreſſu ſacra Samothracum viſere nitentem, obuij aquilones depulere. Igitur aliáque *quæ ibi varietate fortunæ, & noſtri origine veneranda, relegit Aſiam, adpellítque Colophona, vt Clarij Apollinis oraculo vteretur. Non femina illic, vt apud Delphos, ſed certis è familiis & fermè Mileto accitus ſacerdos, numerum modò conſultantium & nomina audit: tum in ſpecum degreſſus hauſta fontis arcani aqua, ignarus plerunque litterarum, & carminum, edit reſponſa, verſibus compoſitis ſuper rebus quas quis mente concepit: & ferebatur, Germanico per ambages, vt mos oraculis, maturū exitiū ceciniſſe. At Gn. Piſo quo properātiùs deſtinata inciperet, ciuitatē Athenienſiū turbido inceſſu exterritā oratione ſæua increpat, obliquè Germanicū perſtringens, quòd contra decus Romani nominis

non Athe-

non Athenienſes tot cladibus exſtinctos, ſed colluuiem illam nationum comitate nimia coluiſſet. hos enim eſſe Mithradatis aduerſus Sullam, Antonij aduerſus diuum Auguſtum ſocios. etiam vetera obiectabat, quæ in Macedones improſperè, violenter in ſuos feciſſent, offenſus vrbi propria quoq; ira, quia Theophilum quendam Areo iudicio falſi damnatum, precibus ſuis non concederent. Exin nauigatione celeri per Cycladas, & compendia maris adſequitur Germanicum apud inſulam Rhodum, haut neſcium quibus inſectationibus petitus foret: ſed tanta manſuetudine agebat, vt cùm orta tempeſtas raperet in abrupta, poſſetq́; interitus inimici ad caſum referri, miſerit triremeis quarum ſubſidio diſcrimini eximeretur. Neq; tamen mitigatus Piſo, & vix dici moram perpeſſus, linquit Germanicum, præuenitq́; : & poſtquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu infimos manipularium iuuando, cùm veteres centuriones, ſeueros tribunos demoueret, locaq́; eorum clientibus ſuis, vel deterrimo cuiq; attribueret, deſidiã in caſtris, licentiam in vrbibus, vagum ac laſciuientem per agros militem ſineret, eò vſq; corruptionis prouectus eſt, vt ſermone vulgi, parens legionum haberetur. Nec Plancina ſe intra decora feminis tenebat, ſed exercitio equitum, decurſibus cohortium intereſſe: in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere, quibuſdam etiam bonorum militũ ad mala obſequia prõtis, quòd haut inuito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. Nota hæc Germanico, ſed præuerti ad Armenios inſtantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus non modò ingeniis, ſed ſitu terrarum, quo noſtris prouinciis latè prætenta, penitus ad Medos porrigitur, maximisq́; imperiis interiecti, & ſæpius diſcordes ſunt, aduerſus Romanos odio, & in Parthũ inuidia. Regem illa tẽpeſtate non habebãt amoto Vonone, ſed fauor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quòd is prima ab infantia inſtituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, &

quæ alia barbari celebrāt, proceres plebēq; iuxtà deuinxerat. Igitur Germanicus in vrbe Artaxata adprobātibus nobilibus, circumfuſa multitudine, inſigne regiū capiti eius impoſuit. ceteri venerātes regē, Artaxiā conſalutauere, quod illi vocabulū indiderant ex nomine vrbis. At Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium legatū accepere. & quędā ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanū imperiū ſperaretur. Comagenis Q. Seruæus præponitur, tum primùm ad ius prætoris tranſlatis. Cunctaq́; ſocialia proſperè cōpoſita. nō ideo lætū Germanicum habebant ob ſuperbiā Piſonis, qui iuſſus partē legionū ipſe, aut per filiū in Armeniā ducere, vtrūq; neglexerat. Cyrri demū apud hiberna decimæ legionis conuenere, firmato vultu Piſo aduerſus metū, Germanicꝰ ne minari crederetur, & erat vt retuli clemētior. ſed amici accendendis offenſionibus callidi, intendere vera, adgerere falſa, ipſumq́; & Plancinā, & filios variis modis criminari; poſtremò paucis familiariū adhibitis, ſermo cœptus à Cæſare, qualē ira & diſſimulatio gignit. Reſponſum à Piſone precibus contumacibus, diſceſſerantq; opertis odiis: poſtq; rarus in tribunali Cæſaris Piſo, & ſi quādo adſideret, atrox, ac diſſentire manifeſtus. vox quoq; eius audita eſt in conuiuio, cū apud regē Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæſari & Agrippinæ, leues Piſoni & ceteris offerrētur, principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari: abiecitq; ſimul coronā, & multa in luxū addidit, quæ Germanico, quanquā acerba, tolerabātur tamē.

Inter quæ ab rege Parthorū Artabano legati venere. miſerat amicitiā ac fœdus memoraturos, & cupere renouari dextras, daturumq; honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentiū propinquis nuntiis ad diſcordias traheret. Ad ea Germanicus de ſocietate Romanorū, Parthorūq; magnificè: de aduētu regis, et cultu ſui cū decore ac modeſtia reſpōdit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimā vrbē amotus eſt. da-

tum

tum id non modò precibus Artabani, ſed contumeliæ Piſonis, cui gratiſſimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plancinã deuinxerat. M.Silano, L.Norbano Coſs. Germani- A. V. C. D.CCLXXII. *cus Aegyptũ proficiſcitur cognoſcendæ antiquitatis, ſed cura prouinciæ prætendebatur. leuauitq; apertis horreis pretia frugum: multaq; in vulgus grata vſurpauit, ſine milite incedere pedibus intectis, & pari cũ Græcis amictu, P.Scipionis æmulatione, quem eadẽ factitauiſſe apud Siciliã, quamuis flagrãte adhuc Pœnorum bello accepimus. Tiberius cultu, habituq; eius lenibus verbis perſtricto acerrimè increpuit, quòd contra inſtituta Auguſti non ſponte principis, Alexandriã introiſſet. nã Auguſtus inter alia dominationis arcana, vetitis, niſi permiſſu, ingredi ſenatoribus aut equitibus Romanis illuſtribus, ſepoſuit Aegyptũ: ne fame vrgeret Italiam, quiſquis eam prouinciã, clauſtraq; terræ ac maris quamuis leui præſidio aduerſum ĩgẽtes exercitus inſediſſet. Sed Germanicus nondũ comperto profectionẽ eam incuſari Nilo ſubuehebatur, orſus opido à Canopo. Condidere id Spartani ob ſepultũ illic rectorẽ nauis Canopũ: qua tempeſtate Menelaus Græciã repetens diuerſum ad mare terramq; Libyam delatus. Inde proximũ amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortũ apud ſe & antiquiſſimũ perhibent, eoſq; qui poſtea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adſcitos. Mox viſit veterũ Thebarum magna veſtigia. & manebant ſtructis molibus litteræ Aegyptiæ, priorem opulentiam complexæ: iuſſusq; è ſenioribus ſacerdotum patrium ſermonem interpretari, referebat habitaſſe quondam ſeptingenta milia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamſen Libya, Aethiopia, Medisq; & Perſis, & Bactriano, ac Scythia potitum, quaſq; terras Suri Armeniiq;, & contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuiſſe. legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumq;, & dona templis ebur, atque odores, quaſq; copias frumenti &*

omnium vtenſilium quæq; natio pēderet, haut minus magnifica quàm nunc vi Parthorū, aut potentia Romana iubentur. Ceterùm Germanicus aliis quoq; miraculis intendit animū, quorū præcipua fuere Memnonis ſaxea effigies, vbi radiis ſolis icta eſt vocalem ſonum reddens: diſiectaſq́; inter & vix peruias arenas, inſtar montium eductæ Pyramides certamine & opibus regum, lacuſq́; effoſſa humo ſuper fluentis Nili receptacula, atq; alibi anguſtiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabiles. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, clauſtra olim Romani imperij, quod nunc rubrum ad mare pateſcit. Dum ea æſtas Germanico plures per prouincias tranſigitur, haut leue decus Druſus quæſiuit inliciens Germanos ad diſcordias, vtq́; fracto iam Maroboduo vſq; in exitium inſiſteretur. Erat inter Gotones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc dubiis rebus eius vltionem auſus. Is valida manu fines Marcomannorū ingreditur, corruptiſq́; primoribus ad ſocietatem, inrumpit regiam, caſtellumq́; iuxtà ſitum. veteres illic Sueuorum prædæ, & noſtris è prouinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos ius commercij, dein cupido augendi pecuniam, poſtremùm obliuio patriæ ſuis quenque ab ſedibus hoſtilem in agrum tranſtulit. Maroboduo vndique deſerto, non aliud ſubſidium quàm miſericordia Cæſaris fuit. tranſgreſſus Danubium, quà Noricam prouinciam præfluit, ſcripſit Tiberio, non vt profugus aut ſupplex, ſed ex memoria prioris fortunæ: nam multis nationibus clariſſimum quondam regem ad ſe vocantibus, Romanam amicitiam prætuliſſe. reſponſum à Cæſare, tutam ei honoratámque ſedem in Italia fore, ſi maneret: ſin rebus ſuis aliud conduceret, abiturum fide qua veniſſet. ceterùm apud ſenatum diſſeruit, non Philippum Athenienſibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuiſſe. Exſtat oratio qua magnitudinem viri, violentiam ſubiectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ

hoſtis,

hoſtis, ſuaq́; in deſtruendo eo conſilia extulit. Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus, ſi quando inſoleſcerent Sueui, quaſi rediturus in regnum oſtentabatur. ſed non exceſſit Italia per duodeuiginti annos, conſenuitq́; multum imminuta claritate ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ caſus, neque aliud perfugium. pulſus haut multo pòſt Hermundurorum opibus, & Vibilio duce, receptusq́;, forum Iulium Narbonenſis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrunque comitati, ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltra inter flumina Marum & Cuſum locātur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, decreuere patres, vt Germanicus atq́; Druſus ouantes vrbem introirent. ſtructi & arcus circum latera templi Martis Vltoris cum effigie Cæſarum, lætiore Tiberio quia pacem ſapientia firmauerat, quā ſi bellum per acies confeciſſet. Igitur Rheſcuporim quoque Thraciæ regem aſtu adgreditur. omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quo deſuncto Auguſtus partem Thracum Rheſcuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permiſit. In ea diuiſione arua, & vrbes, & vicina Græcis, Cotyi: quod incultum, ferox, adnexum hoſtibus Rheſcuporidi ceſſit: ipſorumq́; regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, auidum, & ſocietatis impatiens erat. & primò ſubdola concordia egere, mox Rheſcuporis egredi fines, vertere in ſe Cotyi data, & reſiſtenti vim facere, contanter ſub Auguſto, quem auctorem vtriuſq́; regni ſi ſperneretur, vindicem metuebat. enimuero audita mutatione principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſſas bello. Nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne compoſita turbarentur. diligit centurionem qui nuntiaret regibus, ne armis diſceptarent. ſtatimq́; à Cotye dimiſſa ſunt quæ parauerat auxilia. Rheſcuporis ficta modeſtia poſtulat eundē in locū coiretur, poſſe de controuerſiis colloquio tranſigi. nec diu dubitatum de tēpore, loco,

dein

dein conditionibus: cùm alter facilitate, alter fraude cuncta inter ſe concederent acciperentq́;, Rheſcuporis ſanciendo, vt dictabat, fœderi conuiuium adiicit, tractaq́; in multā noctem lætitia per epulas ac vinolentiam, incautum Cotyn, & poſtquam dolū intellexerat, ſacra regni, eiuſdē familiæ deos, & hoſpitalis menſas obteſtantem, catenis onerat. Thraciaq́; omni potitus ſcripſit ad Tiberium, ſtructas ſibi inſidias, præuentum inſidiatorem, ſimul bellum aduerſus Baſtarnas, Scythasq́; prætendens, nouis peditum & equitum copiis ſeſe firmabat. Molliter reſcriptum, ſi fraus abeſſet, poſſe eum innocentiæ fidere: ceterùm neq; ſe, neq; ſenatū niſi cognita cauſſa, ius & iniuriam diſcreturos. proinde tradito Cotye veniret, transferretq́; inuidiā criminis. Eas litteras Latinius Pandus proprætor Mœſiæ cum militibus quîs Cotys traderetur in Thraciam miſit. Rheſcuporis inter metū & irā contatus, maluit patrati quàm incepti facinoris reus eſſe: occidi Cotyn iubet, mortemq́; ſponte ſumtam ementitur. Nec tamen Cæſar placitas ſemel artes mutauit, ſed defuncto Pando, quem ſibi infenſum Rheſcuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem ſtipendiis, & arta cum rege amicitia, eóque accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœſiæ præfecit. Flaccus in Thraciam tranſgreſſus, per ingentia promiſſa, quamuis ambiguum & ſcelera ſua reputantem, perpulit, vt præſidia Romana intraret. circundata hinc regi ſpecie honoris valida manus, tribuniq́;, & centuriones, monendo, ſuadendo; & quanto longiùs abſcedebat apertiore cuſtodia, poſtremò gnarum neceſſitatis in vrbem traxere. Accuſatus in ſenatu ab vxore Cotys damnatur, vt procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis conſiliis aduerſatum conſtabat, inq́; liberos Cotyis diuiditur. iisq́; nondum adultis Trebellenus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Aegyptum miſerant. Rheſcuporis Alexan-

driam

driam deuectus, atq; illic fugam tentans, an ficto crimine interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoraui, corruptis cuſtodib. effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochóſque & conſanguineum ſibi regem Scytharum conatus eſt, ſpecie venandi. omiſſis maritimis locis, auia ſaltuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolæ ruperant audita regis fuga, neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur: mox Remmius euocatus priori cuſtodiæ regis adpoſitus, quaſi per iram gladio eum tranſigit. vnde maior fides, conſcientia ſceleris & metu indicij mortem Vononi inlatam. At Germanicus Aegypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut vrbes iuſſerat, abolita, vel in contrarium verſa cognoſcit. hinc graues in Piſonem contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæſarem tentabantur. Dein Piſo abire Suria ſtatuit, mox aduerſa Germanici valetudine detentus, vbi recreatum accepit, votaq́; pro incolumitate ſoluebantur, admotas hoſtias, ſacrificalem apparatum, feſtam Antiochenſium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam degreditur opperiens ægritudinem quæ rurſum Germanico acciderat. ſæuam vim morbi augebat perſuaſio veneni à Piſone accepti, & reperiebantur ſolo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemiuſti cineres, ac tabe obliti, aliaq; maleficia, quis creditur animas numinibus infernis ſacrari. ſimul miſſi à Piſone incuſabantur vt valetudinis aduerſa rimantes. Ea Germanico haut minus ira quàm per metum accepta, ſi limen obſideretur, ſi effundendus ſpiritus ſub oculis inimicorum foret, quid deinde miſerrimæ coniugi, quid infantibus liberis euenturum? lenta videri veneficia: feſtinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones ſolus habeat: ſed non vſq; eò defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem manſura. componit

epiſtolas

epiſtolas quis amicitiam ei renuntiabat. Addunt pleriq; iuſſum prouincia decedere. nec Piſo moratus vltrà, nauis ſoluit, moderabaturq́; curſui, quo propiùs regrederetur, ſi mors Germanici Suriam aperuiſſet. Cæſar pauliſper ad ſpem erectus, dein feſſo corpore, vbi finis aderat, adſiſtentes amicos in hunc modum adloquitur. Si fato concederem, iuſtus mihi dolor etiam aduerſus deos eſſet, quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam præmaturo exitu raperent. nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus vltimas preces pectoribus veſtris relinquo, referatis patri ac fratri quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidiis circumuẽtus miſerrimã vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes meæ, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud ſenatum, inuocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu, ſed quæ voluerit meminiſſe, quæ mandauerit exſequi. flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, ſi me potius quàm fortunam meam fouebatis. Oſtendite populo Romano diui Auguſti neptem, eandémque coniugem meam: numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit, fingentibúſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent. Iurauere amici, dextram morientis contingentes, ſpiritum ante quàm vltionem amiſſuros. Tum ad vxorem verſus, per memoriam ſui, per communes liberos orauit, exueret ferociam, ſæuienti fortunæ ſummitteret animum, neu regreſſa in vrbem æmulatione potentiæ, validiores irritaret. Hæc palàm, & alia ſecretò, per quæ oſtendere credebatur metum ex Tiberio. Neq; multo pòſt exſtinguitur ingenti luctu prouinciæ, & circumiacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regéſq;: tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes: viſuq́; & auditu iuxtà venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem ſummæ

fortu-

fortunæ retineret inuidiam & adrogantiam effugerat. Funus ſine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. Nam vtrunq; corpore decoro, genere inſigni, haut multum triginta annos égreſſum, ſuorum inſidiis externas inter gentes occidiſſe. ſed hunc mitẽ erga amicos, modicum voluptatum, vno matrimonio, certis liberis egiſſe: neq; minus prœliatorem, etiam ſi temeritas abfuerit, præpeditusq́; ſit perculſas tot victoriis Germanias ſeruitio premere. quòd ſi ſolus arbiter rerum, ſi iure & nomine regio fuiſſet, tanto promtius adſecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præſtitiſſet. Corpus antequàm cremaretur, nudatum in foro Antiochenſiũ, qui locus ſepulturæ deſtinabatur. Prætulerit ne veneficij ſigna parum conſtitit. nam vt quis miſericordia in Germanicum, & præſumta ſuſpicione, aut fauore in Piſonem pronior, diuerſi interpretabantur. Conſultatum inde inter legatos, quiq́; alij ſenatorũ aderant, quis nã Suriæ præficeretur. & ceteris modicè niſis, inter Vibiũ Marſum, & Gn. Sentium diu quæſitum. dein Marſus ſeniori, & acrius tendenti Sentio conceſſit. Isq́; infamem veneficiis ea in prouincia, & Plancinæ percaram nomine Martinam in vrbem miſit, poſtulantibus Vitellio ac Veranio, ceterisq́; qui crimina & accuſationẽ tanquã aduerſus receptos iam reos inſtruebãt. At Agrippina quanquam defeſſa luctu, & corpore ægro, omniũ tamen quæ vltionem morarentur intolerans, aſcendit claſſem cum cineribus Germanici, & liberis, miſerantibus cunctis quòd femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantisq; aſpici ſolita, tunc feralis reliquias ſinu ferret incerta vltionis, anxia ſui, & infelici fecunditate fortunæ toties obnoxia. Piſonẽ interim apud Coum inſulã nuntius adſequitur, exceſſiſſe Germanicũ. Quo intem-

peranter accepto ; cædit victimas, adit templa, neque ipſe gaudium moderans, & magis inſoleſcente Plancina, quæ luctum amiſſæ ſororis, tum primùm læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebántque: promta illi legionum ſtudia, repeteret prouinciam non iure ablatam & vacuam. Igitur quid agendum conſultanti, M. Piſo filius properandum in vrbem cenſebat: nihil adhuc inexpiabile admiſſum, neque ſuſpiciones imbecillas aut inania famæ pertimeſcenda: diſcordiam erga Germanicum odio fortaſſe dignam, non pœna: & ademtione prouinciæ ſatisfactum inimicis. Quòd ſi regrederetur obſiſtente Sentio, ciuile bellum incipi, nec duraturos in partibus centuriones militéſque, apud quos recens imperatoris ſui memoria, & penitus infixus in Cæſares amor præualeret. Contrà Domitius Celer ex intima eius amicitia diſſeruit, vtendum euentu. Piſonem non Sentium Suriæ præpoſitum. Huic faſces & ius prætoris, huic legiones datas: Si quid hoſtile ingruat, quem iuſtiùs arma oppoſiturum, quàm qui legati auctoritatem & propria mandata acceperit. Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo ſeneſcant. plerumque innocentes, recenti inuidiæ impares. At ſi teneat exercitum, augeat vires, multa quæ prouideri non poſſint, fortuitò in melius caſura. An feſtinamus cum Germanici cineribus adpellere, vt te inauditum & indefenſum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Eſt tibi Auguſtæ conſcientia, eſt Cæſaris fauor, ſed in occulto: & periiſſe Germanicum nulli iactantiùs mærent, quàm qui maximè lætantur.

Haut magna mole Piſo promtus ferocibus in ſententiam trahitur, miſsiſque ad Tiberium epiſtolis, incuſat Germanicum luxus & ſuperbiæ: ſéque pulſum vt locus

rebus

rebus nouis patefieret , curam exercitus eadem fide qua tenuerit repetiuiſſe . Simul Domitium impoſitum triremi vitare litorum oram , prætérque inſulas lato mari pergere in Suriam iubet . concurrentes deſertores per manipulos componit , armat lixas , traiectíſque in continentem nauibus vexillum Tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum vt ſe auxiliis iuuarent ſcribit, haut ignauo ad miniſteria belli iuuene Piſone, quanquam ſuſcipiendum bellum abnuiſſet.

Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes obuiis nauibus , quæ Agrippinam vehebant , vtrinque infenſi, arma primò expediere : dein mutua formidine , non vltra iurgium proceſſum eſt . Marſúſque Vibius nuntiauit Piſoni, Romam ad dicendam cauſſam veniret. Ille eludens reſpondit, adfuturum vbi prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accuſatoribus diem prædixiſſet.

Interim Domitius Laodiceam vrbem Suriæ adpulſus, cùm hiberna ſextæ legionis peteret , quòd eam maximè nouis conſiliis idoneam rebatur , à Pacuuio legato præuenitur . Id Sentius Piſoni per litteras aperit , monétque ne caſtra corruptoribus , ne prouinciam bello tentet . Quóſque Germanici memores , aut inimicis eius aduerſos cognouerat , contrahit , magnitudinem imperatoris identidem ingerens , & Rempublicam armis peti : ducítque validam manum & prœlio paratam. Nec Piſo , quanquam cœpta ſecus cadebant , omiſit tutiſſima è præſentibus . ſed caſtellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis , occupat . Nam admixtis deſertoribus , & Tirone nuper intercepto , ſuiſque & Plancinæ ſeruitiis , auxilia Cilicum quæ Reguli miſerant , in numerum legionis compoſuerat . Cæſaríſque ſe legatum teſtabatur prouincia quam is dediſſet arceri ,

non à legionibus, earum quippe accitu venire, ſed à Sentio, priuatum odium falſis criminibus tegente: conſiſteret in acie non pugnaturis militibus, vbi Piſonem ab ipſis parentē quondam appellatū, ſi iure ageretur potiorem, ſi armis non inualidum vidiſſent. Tum pro munimentis caſtelli manipulos explicat, colle arduo & derupto. nam cetera mari cinguntur. Contrà veterani ordinibus ac ſubſidiis inſtructi. hinc militum inde locorum aſperitas. ſed non animus, non ſpes, ne tela quidem niſi agreſtia ad ſubitum vſum properata. vt venere in manus, non vltrà dubitatum, quàm dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur: vertunt terga Cilices, ſeq; caſtello claudunt. Interim Piſo claſſem haut procul opperientem adpugnare fruſtra tentauit: regreſſusq;, & pro muris modò ſemet adflictando, modò ſingulos nomine ciens, præmiis vocans, ſeditionem cœptabat: adeoq; commouerat, vt ſignifer legionis ſextæ ſignum ad eum trāſtulerit. Tum Sentius occanere cornua tubasq;, & peti aggerem, erigi ſcalas iuſſit, ac promtiſſimum quenque ſuccedere: alios tormentis haſtas, ſaxa, & faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piſo orauit, vti traditis armis maneret in caſtello, dum Cæſar cui Syriam permitteret, conſulitur. Non receptæ conditiones. nec aliud quàm naues & tutum in vrbem iter conceſſum eſt. At Romæ poſtquàm Germanici valetudo percrebruit, cunctaq; vt ex lōginquo aucta in deterius adferebantur, dolor, ira, & erumpebant queſtus. Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Piſoni permiſſam prouinciā: hoc egiſſe ſecretos Auguſtæ cum Plancina ſermones: vera prorſus de Druſo ſeniores locutos, diſplicere regnantibus ciuilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quàm quia populum Romanum æquo iure complecti reddita libertate agitauerint. Hos vulgi ſermones audita mors adeò incendit, vt ante edictum magiſtratuum, ante ſenatuſconſultum, ſumto iuſtitio deſererentur fora, clauderentur domus, paſſim ſilentia & gemitus, nihil compoſitum in

oſten-

oſtentationem. Et quanquam neq; inſignibus lugentium abſtinerent, altius animis mœrebant. Fortè negotiatores viuente adhuc Germanico Syria egreſſi, lætiora de valetudine eius attulere. ſtatim credita, ſtatim vulgata ſunt. vt quiſque obuius, quamuis leuiter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt, curſant per vrbem, moliuntur templorum fores. iuuat credulitatem nox, & promtior inter tenebras adfirmatio. Nec obſtitit falſis Tiberius, donec tempore ac ſpatio vaneſcerent. Et populus quaſi rurſum ereptũ acrius doluit. Honores vt quis amore in Germanicũ aut ingenio validus, reperti decretiq́;: vt nomen eius ſaliari carmine caneretur, ſedes curules ſacerdotum Auguſtalium locis, ſuperq́; eas querceæ coronæ ſtatuerentur, ludos Circenſes eburna effigies præiret, néue quis flamen aut augur in locum Germanici niſi gentis Iuliæ crearetur. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inſcriptione rerum geſtarum, ac mortem ob Remp. obiiſſe: ſepulcrum Antiochiæ vbi crematus: tribunal Epidaphne, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorúmue in quîs coleretur, haut facilè quis numerum inierit. cùm cenſeretur clypeus, auro & magnitudine inſignis, inter auctores eloquentiæ, adſeruit Tiberius ſolitum paremq́; ceteris dicaturum. neq; enim eloquentiam fortuna diſcerni, & ſatis inluſtre, ſi veteres inter ſcriptores haberetur. Equeſter ordo cuneum Germanici appellauit qui iuniorum dicebatur, inſtituitq́; vti turmæ Idibus Iuliis imaginem eius ſequerentur. pleraq; manent, quædam ſtatim omiſſa ſunt, aut vetuſtas oblitterauit. Ceterùm recenti adhuc mæſtitia ſoror Germanici Liuia, nupta Druſo, duos virilis ſexus ſimul enixa eſt. quod rarum lætumq́; etiam modicis penatibus, tanto gaudio principem adfecit vt non temperauerit, quin iactaret apud patres, nulli antè Romanorum eiuſdem faſtigij viro geminã ſtirpem editam. nam cuncta etiam fortuita ad gloriã vertebat. Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit,

tanquam auctus liberis Druſus domum Germanici magis vrgeret. Eodem anno grauibus ſenatus decretis libido feminarum coërcita, cautumq́ ne quæſtum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuiſſet. nam Viſtilia prætoria familia genita, licentiã ſtupri apud ædiles vulgauerat, more inter veteres recepto, qui ſatis pœnarum aduerſum impudicas in ipſa profeſſione flagitij credebãt. exacta & à Titidio Labeone Viſtiliæ marito, cur in vxore delicti manifeſta vltionem legis omiſiſſet: atque illo prætendente ſexaginta dies ad conſultandum datos, nec dum præteriiſſe, ſatis viſum de Viſtilia ſtatuere. eáque in inſulam Seriphon abdita eſt.

Actũ & de ſacris Aegyptiis Iudaicisq́ pellendis. factumq́ patrũ conſultum, vt quattuor milia libertini generis ea ſuperſtitione infecta, quîs idonea ætas, in inſulam Sardiniam veherentur, coërcendis illic latrociniis, & ſi ob grauitatem cæli interiiſſent, vile damnũ: ceteri cederent Italia, niſi certam ante diem profanos ritus exuiſſent. Poſt quæ rettulit Cæſar capiendam virginem in locum Occiæ, quæ ſeptem & quinquaginta per annos ſumma ſanctimonia Veſtalibus ſacris præſederat: egitq́ grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, quòd offerendo filias, de officio in Remp. certarent. prælata eſt Pollionis filia non ob aliud, quàm quòd mater eius in eodem coniugio manebat. Nam Agrippa diſſidio domum imminuerat. & Cæſar quamuis poſthabitam, decies ſeſtertij dote ſolatus eſt. Sæuitiam annonæ incuſante plebe, ſtatuit frumento pretium quod emtor penderet, binosq́ nummos ſe additurum negotiatoribus in ſingulos modios. Neque tamen ob ea parentis patriæ delatum & antea vocabulum adſumſit, acerbeq́ increpuit eos qui diuinas occupationes, ipſumq́ dominum dixerant. vnde anguſta & lubrica oratio, ſub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat. Reperio apud ſcriptores ſenatoresq́ eorundem temporum, Adgandeſtrij principis Chattorum lectas in ſenatu litteras, quibus mortem

Armi-

Arminij promittebat, ſi patrandæ neci venenum mitteretur: reſponſumq́; eſſe, non fraude neque occultis, ſed palàm & armatum populum Romanum hoſtes ſuos vlciſci. qua gloria æquabat ſe Tiberius priſcis imperatoribus, qui venenū in Pyrrhum regem vetuerant prodiderantq́;. Ceterùm Arminius abſcedentibus Romanis & pulſo Maroboduo regnum adfectans, libertatem popularium aduerſam habuit: petitusq́; armis, cùm varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haut dubiè Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. ſicut alij reges ducesq́;, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: prœliis ambiguus, bello non victus. ſeptem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ expleuit: caniturq́; adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui ſua tantùm mirantur: Romanis haut perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incurioſi.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER TERTIVS.

NIHIL *intermiſſa nauigatione hiberni maris Agrippina Corcyram inſulam aduehitur, litora Calabriæ contra ſitam. Illic paucos dies componendo animo inſumit, violenta luctu, & neſcia tolerãdi. Interim aduentu eius audito, intimus quiſq; amicorum, & pleriq; militares, vt quiq; ſub Germanico ſtipendia fecerãt, multiq; etiam ignoti vicinis è municipiis, pars officium in principem rati, plures illos ſecuti, ruere ad opidum Brundiſium, quod nauiganti celerrimum fidiſſimumq; adpulſu erat. Atq; vbi primùm ex alto viſa claſſis, complentur non modò portus & proxima maris, ſed mœnia ac tecta, quáque longiſſimè proſpectari poterat, mærentiũ turba, ac rogitantiũ inter ſe, ſilentióne an voce aliqua egredientẽ exciperent. neq; ſatis conſtabat quid pro tempore foret, cùm claſſis paulatim ſucceſſit, non alacri vt adſolet remigio, ſed cunctis ad triſtitiã compoſitis. Poſtquam duobus cũ liberis feralem vrnam tenens egreſſa naui, defixit oculos, idem omniũ gemitus, neq; diſcerneres, proximos, alienos, virorum, feminarúmue planctus, niſi quod comitatũ Agrippinæ longo mœrore feſſum, obuij & recentes in dolore anteibant. Miſerat duas prætorias cohortes Cæſar, addito vt magiſtratus Calabriæ, Appuliq;, & Campani, ſuprema erga memoriam filij ſui munera fungerentur. Igitur tribunorum, centurionumq; humeris cineres portabantur, præcedebant incomta ſigna, verſi faſces: atq; vbi colonias tranſgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci veſtem, odores, aliaq; funerum ſollennia cremabant.*

A. V. C. DCCLXXIII.

etiam quorum diuerſa opida, tamen obuij, & victimas atque aras Diis Manibus ſtatuentes, lacrymis, & conclamationibus dolorem teſtabantur. Druſus Tarracinam progreſſus eſt, cum Claudio fratre, liberiſq; Germanici, qui in vrbe fuerant. Conſules, M. Valerius & M. Aurelius (iam enim magiſtratum occeperant, & ſenatus, ac magna pars populi viam compleuere, diſiecti, & vt cuiq; libitum flentes. aberat quippe adulatio, gnaris omnibus lætam Tiberio Germanici mortē malè diſſimulari. Tiberius atq; Auguſta publico abſtinuere, inferius maieſtate ſua rati ſi palàm lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus falſi intelligerētur. Matrem Antoniam non apud auctores rerū, non diurna actorum ſcriptura, reperio vllo inſigni officio functam, cùm ſuper Agrippinam, & Druſum, & Claudium, ceteri quoque conſanguinei nominatim perſcripti ſint: ſeu valetudine præpediebatur, ſeu victus luctu animus, magnitudinē mali perferre viſu non tolerauit. facilius crediderim, Tiberio & Auguſta, qui domo nō excedebāt, cohibitā: vt par mæror, & matris exemplo auia quoque & patruus attineri viderentur. Dies quo reliquiæ tumulo Auguſti inferebantur, modò per ſilentium vaſtus, modò ploratibus inquies, plena vrbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, ſine inſignibus magiſtratus, populus per tribus, concidiſſe Remp. nihil ſpei reliquum clamitabant, promtius apertiúſq; quàm vt meminiſſe imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetrauit, quàm ſtudia hominum accenſa in Agrippinam, cùm decus patriæ, ſolum Auguſti ſanguinem, vnicum antiquitatis ſpecimen appellarent, verſiq; ad cælum ac deos integram illi ſubolem, ac ſuperſtitem iniquorum precarentur. Fuere qui publici funeris pompam requirerent, cōpararentq; quæ in Druſum patrem Germanici honora & magnifica Auguſtus feciſſet. ipſum quippe aſperrimo hiemis, Ticinum vſque progreſſum, neque abſcedentē à corpore ſimul vrbem intrauiſſe: cir-

cumfuſas lecto Claudiorum Iuliorumq́; imagines, defletum in foro, laudatum pro roſtris, cuncta à maioribus reperta, aut quæ poſteri inuenerint cumulata. At Germanico ne ſolitos quidem & cuicunq; nobili debitos honores cõtigiſſe. ſanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum, ſed tãto plura decora mox tribui par fuiſſe, quanto prima ſors negauiſſet. non fratrem niſi vnius diei via, non patruum ſaltem porta tenus obuium. vbi illa veterum inſtituta? præpoſitam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas, vel doloris imitamenta. Gnarũ id Tiberio fuit, vtq́; premeret vulgi ſermones, monuit edicto, multos illuſtrium Romanorum ob Remp. obiiſſe, neminem tam flagranti deſiderio celebratum. idq́; & ſibi & cunctis egregium, ſi modus adiiceretur. non enim eadem decora principibus viris, & imperatori, populoq́; modicis domibus, aut ciuitatibus, conueniſſe recenti dolore luctũ, & ex mœrore ſolatia. ſed referendum iam animum ad firmitudinem, vt quondam diuus Iulius amiſſa vnica filia, vt diuus Auguſtus ereptis nepotibus, abſtruſerint triſtitiam. Nil opus vetuſtioribus exemplis, quoties populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amiſſas nobiles familias conſtanter tulerit. principes mortales, Remp. æternam eſſe. proin repeterent ſollennia: & quia ludorum Megaleſium ſpectaculũ ſuberat, etiam voluptates reſumerent. Tum exuto iuſtitio, reditũ ad munia, et Druſus Illyricos ad exercitus profectus eſt, erectis omnium animis petendæ è Piſone vltionis, & crebro queſtu, quòd vagus interim per amœna Aſiæ atque Achaiæ, adroganti & ſubdola mora, ſcelerum probationes ſubuerteret. Nam vulgatum erat miſſam, vt dixi, à Gn. Sentio famoſam veneficiis Martinam ſubita morte Brundiſij extinctam, venenumq́; nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore ſigna ſumti exitij reperta. At Piſo præmiſſo in vrbem filio, datisq́; mandatis, per quæ principem molliret, ad

Druſum

Druſum pergit, quem haut fratris interitu trucem, quàm remoto æmulo æquiorem ſibi ſperabat. Tiberius quo integrũ iudicium oſtentaret, exceptũ comiter iuuenem ſueta erga filios familiarium nobiles liberalitate auget. Druſus Piſoni, ſi vera forent quæ iacerentur, præcipuum in dolore ſuum locum reſpondit: ſed malle falſa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitioſam eſſe. Hæc palàm, & vitato omni ſecreto: neque dubitabãtur præſcripta & à Tiberio, cùm incallidus alioqui & facilis iuuenta, ſenilibus tum artibus vteretur. Piſo Dalmatico mari tramiſſo, relictiſq́; apud Anconam nauibus, per Picenũ, ac mox Flaminiam viã adſequitur legionem, quæ è Pannonia in vrbem, dein præſidio Africæ ducebatur. eaq́; res agitata rumoribus, vt in agmine atq; itinere crebrò ſe militibus oſtentauiſſet. ab Narnia, vitandæ ſuſpicionis, an quia pauidis conſilia in incerto ſunt, Nare ac mox Tiberi deuectus auxit vulgi iras, quia nauem tumulo Cæſarum adpulerat, dieq́;, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipſe, feminarum comitatu Plancina, & vultu alacres inceſſere. Fuit inter inritamenta inuidiæ domus foro imminẽs feſto ornatu, conuiuiumq́; & epulæ, & celebritate loci nihil occultũ. Poſtera die Fulcinius Trio Piſonẽ apud cõſules poſtulauit. contra Vitellius ac Veranius, ceteriq́; Germanicũ comitati tendebãt, nullas eſſe partes Trioni, neq; ſe accuſatores, ſed rerum indices & teſtes, mandata Germanici perlaturos. Ille dimiſſa eius cauſſæ delatione, vt priorẽ vitã accuſaret obtinuit: petitumq́; eſt à principe, cognitionem exciperet. quod ne reus quidem abnuebat, ſtudia populi & patrum metuens; contrà, Tiberium ſpernendis rumoribus validum, & conſcientiæ matris innexum eſſe: veráque aut in deterius credita, iudice ab vno facilius diſcerni: odium & inuidiam apud multos valere. Haut fallebat Tiberium moles cognitionis, quaq́; ipſe fama diſtraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accuſantiũ, & hinc preces audit, integramq́; cauſſam ad ſenatum

ſenatum remittit. Atq; interim Druſus rediens Illyrico, quanquam patres cenſuiſſent ob receptum Maroboduum, & res priore æſtate geſtas vt ouans iniret, prolato honore vrbem intrauit. poſtquam reo T. Arruntium, Fulcinium, Aſinium Gallum, Æſerninum, Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti, iiſque diuerſa excuſantibus, M. Lepidus, & L. Piſo, & Liueneius Regulus adfuere; arrecta omni ciuitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo; ſatin cohiberet ac premeret ſenſus ſuos Tiberius an promeret: iis haut aliàs intentior populus, plus ſibi in principē occultæ vocis aut ſuſpicacis ſilentij permiſit. Die ſenatus, Cæſar orationem habuit meditato temperamento: Patris ſui legatum atq; amicū Piſonem fuiſſe, adiutoremq; Germanico datum à ſe, auctore ſenatu, rebus apud Orientē adminiſtrandis: illic contumacia & certaminibus aſperaſſet iuuenē, exituq; eius lætatus eſſet, an ſcelere exſtinxiſſet, integris animis diiudicandum. Nam ſi legatus officij terminos, obſequium erga imperatorem exuit, eiuſdemq; morte, & luctu meo lætatus eſt, odero ſeponamq; à domo mea, & priuatas inimicitias non principis vlciſcar: Sin facinus in cuiuſcunq; mortalium nece vindicādum detegitur, vos verò & liberos Germanici & nos parentes iuſtis ſolatiis adſicite: ſimulq; illud reputate, turbidè & ſeditiosè tractauerit exercitus Piſo, quæſita ſint per ambitionem ſtudia militū, armis repetita prouincia, an falſa hæc in maius vulgauerint accuſatores. quorum ego nimiis ſtudiis iure ſuccenſeo. nā quò pertinuit, nudare corpus & contrectandum vulgi oculis permittere, differriq; etiam per externos, tanquam veneno interceptus eſſet, ſi incerta adhuc iſta & ſcrutanda ſunt? Defleo equidē filium meū, ſemperq; deflebo: ſed neq; reum prohibeo quominus cuncta proferat, quibus innocentia eius ſubleuari, aut ſi qua fuit iniquitas Germanici, coargui poſſit: voſq; oro, ne, quia dolori meo cauſſa connexa eſt, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus ſanguis, aut fides ſua

patro-

patronos dedit, quantū quiſq; eloquētia et cura valet, iuuate periclitantem. Ad eundē laborem, eandem conſtantiā accuſatores hortor. Id ſolum Germanico ſuper leges præſtiterimus, quòd in curia potius quàm in foro, apud ſenatum quàm apud iudices de morte eius anquiritur. cetera pari modeſtia tractentur. nemo Druſi lacrymas, nemo mæſtitiam meam ſpectet, nec ſi qua in nos aduerſa finguntur. Exin biduum criminibus obiiciendis ſtatuitur, vtq; ſex dierum ſpatio interiecto reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & inania orditur, ambitioſè, auareq; habitam Hiſpaniam. quòd neq; conuictū noxæ reo, ſi recentia purgaret; neque defenſum abſolutioni erat, ſi teneretur maioribus flagitiis. Poſt quem Seruæus, & Veranius, & Vitellius conſimili ſtudio, ſed multa eloquentia Vitellius, obiecere, odio Germanici, & rerum nouarum ſtudio, Piſonem vulgus militum per licentiam & ſociorum iniurias eò vſq; corrupiſſe, vt parens legionum à deterrimis appellaretur: contrà, in optimum quenque maximè in comites & amicos Germanici ſæuiſſe: poſtremò ipſum deuotionibus & veneno peremiſſe: ſacra hinc & immolationes nefandas ipſius atque Plancinæ: petitam armis Remp. vtq; reus agi poſſet, acie victum. Defenſio in ceteris trepidauit. nam neq; ambitionem militarem, neque prouinciam peſſimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem aduerſum imperatorem infitiari poterat. ſolum veneni crimen viſus eſt diluiſſe. quod ne accuſatores quidem ſatis firmabant, in conuiuio Germanici, cùm ſuper eum Piſo diſcumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe abſurdum videbatur, inter aliena ſeruitia, & tot adſtantium viſu, ipſo Germanico coràm id auſum. offerebatq; familiam reus, & miniſtros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuerſa implacabiles erant: Cæſar ob bellum prouinciæ illatum: Senatus, nunquam ſatis credito, ſine fraude Germanicū interiiſſe. *ſcripſiſſent expoſtulantes: *quod haut minus Tiberius quàm Piſo abnuere. Simul*

*populi ante curiam voces audiebantur, non temperaturos manibus, ſi patrum ſententias euaſiſſet, effigiesq; Piſonis traxerant in Gemonias ac diuellebant, ni iuſſu principis protectæ repoſitæq; forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus eſt: vario rumore, cuſtos ſalutis, an mortis exactor ſequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia, eoq; ambiguum habebatur quantum Cæſari in eam liceret. atq; ipſa, donec mediæ Piſoni ſpes, ſociam ſe cuiuſcunque fortunæ, & ſi ita ferret, comitem exitij promittebat. Vt ſecretis Auguſtæ precibus veniam obtinuit, paulatim ſegregari à marito, diuidere defenſionem cœpit. quod reus poſtquam ſibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, ſenatumq; rurſum ingreditur: redintegratamq; accuſationem, infenſas patrum voces, aduerſa & ſæua cuncta perpeſſus, nullo magis exterritus eſt, quàm quòd Tiberium ſine miſeratione, ſine ira obſtinatum clauſúmque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum tanquã defenſionem in poſterum meditaretur, pauca conſcribit, obſignatq; & liberto tradit. Tum ſolita curando corpori exſequitur. dein multam poſt noctem, egreſſa cubiculo vxore, operiri fores iuſſit: & cœpta luce perfoſſo iugulo, iacente humi gladio, repertus eſt. Audire me memini ex ſenioribus, viſum ſæpius inter manus Piſonis libellum, quem ipſe non vulgauerit, ſed amicos eius dictitauiſſe, litteras Tiberij, & mandata in Germanicum continere: ac deſtinatum promere apud patres, principemq; arguere, ni eluſus à Seiano per vana promiſſa foret: nec illum ſponte extinctum, verùm immiſſo percuſſore. quorum neutrum adſeuerauerim. neq; tamen occulere debui narratum ab iis, qui noſtram ad iuuentam durauerunt. Cæſar flexo in mæſtitiam ore, ſuam inuidiam tali morte quæſitam, apud ſenatũ, crebriſq; interrogationibus exquirit qualem Piſo diem ſupremum, noctemq; exegiſſet. *Atq; illo pleraq; ſapienter, quædam inconſultius reſpondente, recitat*

codicillos

codicillos à Piſone in hunc fermè modū cōpoſitos. Cōſpiratione inimicorū & inuidia falſi criminis oppreſſus, quatenus veritati & innocentiæ meæ nuſquā locus eſt, deos immortales teſtor, vixiſſe me Cæſar cū fide aduersùm te, neq; alia in matrē tuā pietate: vosq́; oro liberis meis cōſulatis. ex quibus Cn. Piſo qualicunq; fortunæ meæ nō eſt adiunctus, cùm omne hoc tempus in vrbe egerit. M. Piſo repetere Syriā dehortatus eſt. atq; vtinā ego potius filio iuueni quā ille patri ſeni ceßiſſet. eò impenſius precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. Per quinq; & quadraginta annorū obſequiū, per collegiū cōſulatus quondā diuo Auguſto parēti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquā poſt hæc rogaturus, ſalutem infelicis filij rogo. De Plancina nihil addidit. Poſt quæ Tiberius adoleſcentē crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe iuſſa, nec potuiſſe filiū detractare: ſimul nobilitatē domus, etiā ipſius, quoquo modo meriti, grauē caſum miſeratus. Pro Plancina cū pudore & flagitio differuit, matris preces obtendens: in quā optimi cuiuſque ſecreti queſtus magis ardeſcebant. Id ergo fas auiæ, interfectricē nepotis adſpicere, adloqui, eripere ſenatui. quod pro omnibus ciuibus leges obtineant, vni Germanico nō cōtigiſſe. Vitellij & Veranij voce defletum Cæſarem: ab imperatore & Auguſta defenſam Plancinam. proinde venena & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamq́; auiam ac patruum ſanguine miſerrimæ domus exſatiaret. Biduum ſuper hæc imagine cognitionis abſumtum, vrgente Tiberio liberos Piſonis matrem vti tuerentur. Et cū accuſatores ac teſtes certatim perorarent reſpondente nullo, miſeratio quàm inuidia augebatur. Primus ſententiam rogatus Aurelius Cotta conſul, nam referente Cæſare magiſtratus eo etiam munere fungebantur, nomen Piſonis radendum faſtis cenſuit: partem bonorum publicandam, pars vt Gn. Piſoni filio concederetur, isq́; prænomen mutaret. M. Piſo exuta dignitate, & accepto quinquagies ſeſtertio in decem annos

relega-

relegatur, conceſſa Plancinæ incolumitate ob preces Auguſtæ.

Multa ex ea ſententia mitigata ſunt à principe: ne nomen Piſonis faſtis eximeretur, quando M. Antonij qui bellum patriæ feciſſet, Iuli Antonij qui domũ Auguſti violaſſet, manerent: & M. Piſonem ignominiæ exemit, conceſſitq; ei paterna bona, ſatis firmus, vt ſæpe memoraui, aduerſum pecuniã, & tum pudore abſolutæ Plancinæ placabilior. Atq; idem, cùm Valerius Meſſallinus ſignum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Seuerus aram Vltioni ſtatuendam cenſuiſſent, prohibuit: ob externas ea victorias ſacrari dictitans: domeſtica mala triſtitia operienda. Addiderat Meſſallinus, Tiberio, & Auguſtæ, & Antoniæ, & Agrippinæ Druſoq;, ob vindictam Germanici, grates agendas, omiſeratq; Claudij mentionem: & Meſſallinum quidem L. Aſprenas ſenatu coràm percontatus eſt an prudens præteriſſet? ac tum demũ nomen Claudij adſcriptum eſt. Mihi quanto plura recentium, ſeu veterum reuoluo, tanto magis ludibria rerum mortaliũ cunctis in negotiis obuerſantur. quippe fama, ſpe, veneratione potius omnes deſtinabantur imperio, quàm quem futurum principẽ fortuna in occulto tenebat. Paucis poſt diebus Cæſar auctor ſenatui fuit, Vitellio, atq; Veranio, & Seruæo ſacerdotia tribuendi. Fulcinio ſuffragium ad honores pollicitus monuit, ne facundiã violentia præcipitaret. Is finis fuit vlciſcenda Germanici morte non modò apud illos homines qui tum agebãt, etiam ſecutis temporibus vario rumore iactata. adeò maxima quæq; ambigua ſunt, dum alij quoquo modo audire pro compertis habent, alij vera in contrarium vertunt. & gliſcit vtrunque poſteritate. At Druſus vrbe egreſſus repetendis auſpiciis, mox ouans introiit. paucoſq; poſt dies Vipſania mater eius exceſſit, vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu. Nam ceteros manifeſtum ferro, vel creditum eſt, veneno aut fame exſtinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æſtate pulſum à Camillo memoraui, bellũ in Africa renouat,

vagis

vagis primùm populationibus & ob pernicitatem inultis: dein vicos exſcindere, trahere graues prædas: poſtremò haut procul Pagyda flumine cohortē Romanam circumſedit. Præerat caſtello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obſidionem flagitij ratus. Is cohortatus milites vt copiam pugnæ in aperto facerēt, aciem pro caſtris inſtruit. Primoq; impetu pulſa cohorte promtus inter tela occurſat fugientibus, increpat ſigniferos, quòd incōditis aut deſertoribus miles Romanus terga daret. ſimul excepta vulnera. & quanquā trāſfoſſo oculo, aduerſum os in hoſtem intendit, neq; prœliū omiſit donec deſertus ſuis caderet. Quæ poſtquā L. Apronio (nam Camillo ſucceſſerat) comperta, magis dedecore ſuorū, quàm gloria hoſtis anxius, raro ea tempeſtate, & è vetere memoria facinore, decumum quenque ignominioſæ cohortis, ſorte ductos, fuſte necat. Tantumq; ſeueritate profectum, vt vexillum veteranorum non amplius quingénti numero eaſdem Tacfarinatis copias præſidiū, cui Thala nomen, adgreſſas fuderint. quo prœlio Rufus Heluius gregarius miles ſeruati ciuis decus rettulit, donatusq; eſt ab Apronio torquibus & haſta. Cæſar addidit ciuicam coronam, quòd non eam quoq; Apronius iure proconſulis tribuiſſet, queſtus magis, quàm offenſus. Sed Tacfarinas perculſis Numidis & obſidia aſpernantibus ſpargit bellum, vbi inſtaretur cedens, ac rurſum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, irritum feſſumq; Romanum impunè ludificabatur. Poſtquam deflexit ad maritimos locos, inligatus præda, ſtatiuis caſtris hærebat. miſſuſq; patris Apronius Ceſianus cum equite & cohortibus auxiliariis quis velociſſimos legionum addiderat, proſperam aduerſum Numidas pugnam facit, pellitq; in deſerta. At Romæ Lepida, cui ſuper Aemyliorū decus L. Sulla ac Gn. Pompeius proaui erant, deſertur ſimulauiſſe partum ex P. Quirinio diuite atque orbo. adiiciebātur adulteria, venena; quæſitumq; per Chaldæos in domū Cæſaris, defendēte reum Manio Lepido fratre. Qui-

rinius poſt dictum repudium adhuc inſenſus, quamuis infami ac nocenti miſerationem addiderat. Haut facilè quis diſpexerit illa in cognitione mentem principis: adeò vertit, ac miſcuit iræ & clementiæ ſigna, deprecatus primò ſenatum ne maieſtatis crimina tractarentur. Mox M. Seruilium è cõſularibus, aliosq́; teſtes inlexit ad proferenda quæ velut reticere voluerat. idemq́; ſeruos Lepidæ, cùm militari cuſtodia haberentur, tranſtulit ad conſules: neq; per tormenta interrogari paſſus eſt, de his quæ ad domum ſuam pertinerent. Exemit etiam Druſum conſulē deſignatū dicendæ primo loco ſententiæ. quod alij ciuile rebantur, ne ceteris adſentiendi neceſſitas fieret: quidam ad ſæuitiam trahebant. neque enim ceſſurum niſi damnandi officio. Lepida ludorum diebus qui cognitionem interuenerant, theatrum cum claris feminis ingreſſa, lamentatione flebili maiores ſuos ciens, ipſumq́; Pompeium, cuius ea monimenta & adſtantes imagines viſebantur, tantum miſericordiæ permouit, vt effuſi in lacrymas ſæua & deteſtanda Quirinio clamitarent, cuius ſenectæ atque orbitati & obſcuriſſimæ domui, deſtinata quondam vxor L. Cæſari, ac diuo Auguſto nurus, dederetur. dein tormentis ſeruorum patefacta ſunt flagitia: itúmque in ſententiam Rubellij Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit, quanquam alij mitius cenſuiſſent. mox Scauro qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius compertum ſibi etiam ex P. Quirinij ſeruis, veneno eum à Lepida petitum [inluſtrium domuum aduerſa.] Atenim haut multum diſtanti tempore Calpurnij Piſonem, Aemilij Lepidam amiſerant. Solatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus. caſum eius paucis repetam. Vt valida diuo Auguſto in Remp. fortuna, ita domi improſpera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis quas vrbe depulit, adulteróſque earum morte aut fuga puniuit. nam culpam inter viros ac feminas vulgatam, graui nomine læſarum religionum, ac vio-

latæ

*latæ maieſtatis appellando, clementiam maiorum ſuáſque ipſe leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, ſimul cetera illius ætatis memorabo, ſi effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Auguſti adulter, quanquam non vltrà foret ſæuitum, quàm vt amicitia Cæſaris prohiberetur, exſilium ſibi demonſtrari intellexit, nec niſi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac principem auſus eſt, M. Silani fratris potentia, qui per inſignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coràm reſpondit, ſe quoque lætari quòd frater eius è peregrinatione longinqua reuertiſſet, ídque iure licitum, quia non ſenatuſconſulto, non lege pulſus foret: ſibi tamen aduerſus eum integras parentis ſui offenſiones: neque reditu Silani diſſoluta quæ Auguſtus voluiſſet. fuit poſthac in vrbe, neque honores adeptus eſt. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes *incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario ſanxerat, nec ideo coniugia & educationes liberûm frequentabantur præualida orbitate. ceterùm multitudo periclitantium gliſcebat, cùm omnis domus delatorum interpretationibus ſubuerterentur. vtq; antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, vt de principiis iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum peruentum ſit, altiùs diſſeram. Vetuſtiſſimi mortalium nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eóque ſine pœna aut coërcitionibus agebant: neque præmiis opus erat, cùm honeſta ſuopte ingenio peterentur; & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exui æqualitas, & pro modeſtia ac pudore, ambitio & vis incedebat, prouenere dominationes. multosq; apud populos æternum manſere. Quidam ſtatim, aut poſtquam Regum pertæſum, leges maluerunt. Hæ primò rudibus hominum animis ſimplices erant, maximeq; fama celebrauit Cretenſium, quas*

Minos: Spartanorum, quas Lycurgus: ac mox Athenienſibus quæſitiores iam & plures Solon perſcripſit. Nobis Romulus vt libitum imperitauerat: dein Numa religionibus & diuino iure populum deuinxit, repertaq; quædam à Tullo & Anco: ſed præcipuus Seruius Tullius ſanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. Pulſo Tarquinio, aduerſum patrum factiones multa populus parauit tuendæ libertatis & firmandæ concordiæ: creatiq; decemuiri, & accitis quæ vſquam egregia, compoſitæ duodecim tabulæ, finis æqui iuris. nam ſecutæ leges, etſi aliquando in maleficos ex delicto, ſæpius tamen diſſenſione ordinum, & apiſcendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros aliaq; ob praua per vim latæ ſunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis, nec minor largitor nomine ſenatus Druſus, corrupti ſpe aut inluſi per interceſſionem ſocij. Ac ne bello quidem Italico, mox ciuili omiſſum quin multa & diuerſa ſciſcerentur, donec L. Sulla dictator abolitis vel conuerſis prioribus cùm plura addidiſſet, otium ei rei haut in longum parauit, ſtatim turbidis Lepidi rogationibus: neque multò pòſt Tribunis reddita licentia quoquò vellent populum agitandi. Iamq; non modò in commune, ſed in ſingulos homines latæ quæſtiones, & corruptiſſima Rep. plurimæ leges. Tum Gn. Pompeius tertiùm conſul corrigendis moribus delectus, & grauior remediis quàm delicta erant, ſuarumq; legum auctor idem ac ſubuerſor, quæ armis tuebatur, armis amiſit. Exin continua per viginti annos diſcordia; non mos, non ius. deterrima quæque impunè, ac multa honeſta exitio fuere. Sexto demum conſulatu Cæſar Auguſtus potentiæ ſecurus, quæ triumuiratu iuſſerat, aboleuit, deditq; iura quis pace & principe vteremur. acriora ex eo vincla, inditi cuſtodes, * & lege Pappia Poppæa præmiis inducti *viſi à priuilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. ſed altius penetrabāt, vrbemq; & Italiā, & quod vſquā ciuiū, corripuerant: multorūq; exciſi ſtatus, & terror omnibus inten-

intentabatur, ni Tiberius ſtatuendo remedio quinque conſularium, quinque è prætoriis, totidem è cetero ſenatu ſorte duxiſſet, apud quos exſoluti pleriq; legis nexu, modicum in præſens leuamētum fuere. Per idem tēpus Neronē è liberis Germanici iam ingreſſum iuuentam commendauit patribus, vtq; munere capeſſendi vigintiuiratus ſolueretur, & quinquennio maturius quàm per leges Quæſturā peteret. nō ſine inriſu audientiū poſtulauit. prætēdebat ſibi atq; fratri decreta eadē, petente Auguſto. ſed neq; tum ſuiſſe dubitauerim, qui eiuſmodi preces occulti inluderent: ac tamē initia faſtigij Cæſaribus erant, magiſq; in oculis vetus mos, & priuignus cum vitrico leuior neceßitudo quàm auo aduerſum nepotē. Additur pontificatus, & quo primum die forum ingreſſus eſt, congiarium plebi, admodum læta quòd Germanici ſtirpem iam puberem aſpiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis & Iuliæ Druſi filiæ. Vtq; hæc ſecundo rumore, ita aduerſis animis acceptum, quod filio Claudij ſocer Seianus deſtinaretur: polluiſſe nobilitatem familiæ videbantur, ſuſpectumq; iā nimiæ ſpei Seianū vltrò extuliſſe. Fine anni conceſſere vita inſignes viri, L. Voluſius, & Salluſtius Criſpus. Voluſio vetus familia, neq; tamen præturam egreſſa ipſe conſulatum intulit, cenſoria etiam poteſtate legendis equitum decuriis functus, opumq; quis domus illa immenſum viguit, primus accumulator. Criſpum equeſtri ortum loco, C. Salluſtius, rerum Romanarum florentißimus auctor, ſororis nepotem in nomen adſciuit. atq; ille, quanquam prompto ad capeſſendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, ſine dignitate ſenatoria multos triumphalium, conſulariumq; potentia anteiit, diuerſus à veterum inſtituto, per cultum & munditias, copiaq; & affluentia luxu propior. ſuberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eò acrior quo ſomnū & inertiam magis oſtentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus, mox præcipuus cui ſecreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Poſtumi

Agrippæ conſcius, ætate prouecta ſpeciem magis in amicitia principis quàm vim tenuit. idq́; & Mæcenati acciderat: fato potentiæ raro ſempiternæ, an ſatias capit, aut illos cùm omnia tribuerunt, aut hos, cùm iam nihil reliquum eſt quod cupiāt.

A. V. C. DCCLXXIV.

Sequitur Tiberij quartus, Druſi ſecundus conſulatus, patris atque filij collegio inſignis. nam biennio antè, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neq; natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius quaſi firmandæ valetudini in Campaniam conceſſit, longam & continuā abſentiam paulatim meditans, ſiue vt amoto patre Druſus munia conſulatus ſolus impleret. Ac fortè parua res magnum ad certamen progreſſa, præbuit iuueni materiam apiſcendi fauoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili iuuene queſtus eſt apud ſenatum, quòd ſibi inter ſpectacula gladiatorum loco non deceſſiſſet. pro Corbulone ætas, patrius mos, ſtudia ſeniorum erant: contrà, Mamercus Scaurus & L. Arruntius, aliiq́; Sullæ propinqui nitebantur: certabant orationibus, & memorabantur exempla maiorum, qui iuuētutis inreuerētiam grauibus decretis notauiſſent: donec Druſus apta temperandis animis diſſeruit, & ſatiſfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus ſimul ac vitricus Sullæ, & oratorum ætate vberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera fraude mancipum & incuria magiſtratuum interrupta & imperuia clamitando, exſecutionem eius negotij libens ſuſcepit. quod haut perinde publicè vſui habitū quā exitioſum multis, quorū in pecuniā atq; famam damnationibus & haſta ſæuiebat. Neq; multo pòſt miſſis ad ſenatum litteris Tiberius, motam rurſum Africam incurſu Tacfarinatis docuit, iudicioq́; patrum diligendum proconſulem, gnarū militiæ, corpore validum, & bello ſuffecturū. quod initium Sex. Pompeius agitandi aduerſus M. Lepidum odij nactus, vt ſocordē, inopem, & maioribus ſuis dedecorū, eoq́; etiā Aſiæ ſorte depellendū incuſauit, aduerſo ſenatu qui Lepidum

mitem magis quàm ignauum paternas ei anguſtias & nobilitatem ſine probro actam, honori quã ignominiæ habendam ducebat. Igitur miſſus in Aſiam. Et de Africa decretũ vt Cæſar legeret cui mandanda foret. Inter quæ Seuerus Cæcina cenſuit, ne quem magiſtratum, cui prouincia obueniſſet, vxor comitaretur: multum antè repetito, concordem ſibi coniugẽ, & ſex partus enixam: ſeq; quæ in publicum ſtatueret domi ſeruauiſſe, cohibita intra Italiã, quanquã ipſe pluris per prouincias quadraginta ſtipendia expleuiſſet. haut enim fruſtra placitum olim, ne feminæ in ſocios aut gentes externas traherentur. ineſſe mulierum comitatui quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad ſimilitudinem barbari inceſſus conuertant: non imbecillem tantùm, & imparem laboribus ſexum, ſed ſi licentia adſit, ſæuum, ambitioſum, poteſtatis auidum, incedere inter milites, habere ad manum centuriones: præſediſſe nuper feminam exercitio cohortium, decurſu legionum, cogitarent ipſi quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura vxoribus obiectari, his ſtatim adhæreſcere deterrimum quemq; prouincialium: ab his negotia ſuſcipi, tranſigi: duorum egreſſus coli, duo eſſe prætoria, peruicacibus magis & impotentibus mulierum iuſſis, quæ Oppiis quondam, aliiſq; legibus conſtrictæ, nunc vinclis exſolutis, domos, fora, iam & exercitus regerent. Paucorum hæc adſenſu audita plures obturbabant, neq; relatum de negotio, neq; Cæcinam dignum tantæ rei cenſorẽ. mox Valerius Meſſallinus cui parens Meſſalla, ineratq; imago paternæ facundiæ, reſpondit. Multa duritie veterum melius & lætius mutata. neq; enim vt olim obſideri vrbem bellis, aut prouincias hoſtilis eſſe, & pauca feminarum neceſſitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeò ſocios non onerent: cetera promiſcua cum marito, nec vllum in eo pacis impedimentum. bella planè accinctis obeunda, ſed reuertentibus poſt laborem, quod honeſtius quàm vxorium leuamen-

tum? At quaſdam in ambitionem aut auaritiam prolapſas. Quid ipſorum magiſtratuum nónne pleroſq; variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in prouinciam mitti. corruptos ſæpe prauitatibus vxorum maritos, num ergo omnes cælibes integros? placuiſſe quondam Oppias leges, ſic temporibus Reip. poſtulantibus: remiſſum aliquid poſtea, & mitigatum, quia expedierit. fruſtra noſtram ignauiam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, ſi femina modũ excedat. porro ob vnius aut alterius imbecillum animum, malè eripi maritis conſortia rerum ſecundarum aduerſarumq;: ſimul ſexum natura inualidum deſeri, & exponi ſuo luxu, cupidinibus alienis: vix præſenti cuſtodia manere inlæſa coniugia, quid fore, ſi per plures annos in modũ diſsidij oblitterentur? Sic obuiam irent iis quæ alibi peccarentur, vt flagitiorũ vrbis meminiſſent. Addidit pauca Druſus de matrimonio ſuo. nam principibus adeunda ſæpius longinqua imperij. Quoties diuum Auguſtum in Occidentẽ atq; Orientẽ meauiſſe comite Liuia? ſe quoq; in Illyricum profectum, &, ſi ita conducat, alias ad gentes iturum. haut ſemper æquo animo, ſi ab vxore cariſsima, & tot communiũ liberorum parente diuelleretur. Sic Cæcinæ ſententia eluſa. Et proximi ſenatus die, Tiberius per litteras caſtigatis obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad principem reiicerent, M. Lepidum & Iunium Blæſum nominauit: ex quis proconſul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentiùs excuſante ſe Lepido, cùm valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam obtenderet, intelligereturq; etiam quod ſilebat, auunculũ eſſe Seiani Blæſum, atq; eo præualidum. Reſpondit Blæſus ſpecie recuſantis, ſed neq; eadem adſeueratione, & conſenſu adulantium auditus eſt. Exin promtum, quod multorum intimis queſtibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuiq; licentia, impune probra, & inuidiã in bonos excitandi, arrepta imagine Cæſaris: libertiq; etiã ac ſerui, patrono vel domino cũ voces,

cùm

cum manus intentarent, vltrò metuebantur. Igitur C. Ceſtius ſenator diſſeruit, principes quidem inſtar deorũ eſſe, ſed neq; à diis niſi iuſtas ſupplicum preces audiri, neq; quenquã in Capitolium, aliáue vrbis templa perfugere, vt eo ſubſidio ad flagitia vtatur: Abolitas leges, & funditus verſas, vbi in foro, in limine curiæ ab Annia Rufilla, quã fraudis ſub iudice damnauiſſet, probra ſibi & minæ intendantur, neq; ipſe audeat ius experiri, ob effigiem imperatoris oppoſitam. Haut diſſimilia alij, & quidam atrociora circumſtrepebant: precabanturq́; Druſum daret vltionis exemplum, donec accitam conuictamq́; attineri publica cuſtodia iuſſit. Et Cõſidius Aequus, & Cœlius Curſor equites Rom. quòd fictis maieſtatis criminibus Magium Cæcilianum prætorẽ petiuiſſent, auctore principe, ac decreto ſenatus puniti. Vtrunq; in laudem Druſi trahebatur: ab eo, in vrbe inter cœtus & ſermones hominum obuerſante, ſecreta patris mitigari. neq; luxus in iuuene adeò diſplicebat. huc potius intenderet, diem ædificationibus, noctem cõuiuiis traheret, quàm ſolus & nullis voluptatibus auocatus mæſtam vigilantiam, & malas curas exerceret. non enim Tiberius, non accuſatores fatiſcebant. Et Ancharius Priſcus Cæſium Cordum proconſulem Cretæ poſtulauerat repetundis, addito maieſtatis crimine, quod tum omnium accuſationum complementum erat. Cæſar Antiſtium veterem è primoribus Macedoniæ abſolutum adulterij, increpitis iudicibus, ad dicendam maieſtatis cauſſam retraxit, vt turbidum, & Rheſcuporidis conſiliis permixtum, qua tempeſtate Cotye fratre interfecto, bellum aduerſus nos voluerat. Igitur aqua & igni interdictum reo, adpoſitumq́; vt teneretur inſula, neque Macedoniæ neq; Thraciæ opportuna. Nã Thracia diuiſo imperio in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quis ob infantiã tutor erat Trebellienus Rufus, inſolentia noſtri diſcors agebat, neque minus Rhœmetalcen quàm Trebellienum incuſans, popularium iniurias inultas ſinere. Cœlaletæ, Odruſæq́;,

& alij, validæ nationes, arma cepere, ducibus diuerſis & paribus inter ſe per ignobilitatem: quæ cauſſa fuit, ne in bellum atrox coaleſcerent. pars turbant præſentia, alij montem Hæmum tranſgrediuntur, vt remotos populos concirent. plurimi ac maximè compoſiti regem, vrbemq; Philippopolim à Macedone Philippo ſitam, circumſidũt. Quæ vbi cognita P. Velleio, is proximum exercitum præſidebat, alarios equites ac leues cohortiũ mittit in eos qui prædabundi aut adſumendis auxiliis vagabantur. Ipſe robur peditum ad exſoluendum obſidium ducit. Simulq; cuncta proſperè acta, cæſis populatoribus, & diſſenſione orta apud obſidentes, regisq; opportuna eruptione, & aduentu legionis. neq; aciem aut prœlium dici decuerit, in quo ſemermes ac palantes trucidati ſunt, ſine noſtro ſanguine. Eodem anno Galliarum ciuitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptauere: cuius exſtimulator acerrimus inter Treueros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrouir. nobilitas ambobus, & maiorum bona facta, eóque Romana ciuitas olim data, cùm id rarum, nec niſi virtuti pretium eſſet. Ii ſecretis conloquiis, ferociſsimo quoque adſumto, aut quibus ob egeſtatem, ac metum ex flagitiis, maxima peccandi neceſsitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrouir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerebant, de continuatione tributorum, grauitate fenoris, ſæuitia ac ſuperbia præſidentium: & diſcordare militem audito Germanici exitio: egregium reſumendæ libertati tempus, ſi ipſi florentes, quàm inops Italia, quàm imbellis vrbana plebes, nihil validum in exercitibus, niſi quod externum, cogitarent. Haut fermè vlla ciuitas intacta ſeminibus eius motus fuit. ſed erupere primi Andecaui, ac Turonij. quorum Andecauos Acilius Auiola legatus excita cohorte, quæ Lugduni præſidium agitabat, coërcuit. Turonij legionario milite, quẽ Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus miſerat, oppreſsi eodem Auiola duce, & quibuſdam Galliarum primoribus,

ribus, qui tulere auxilium, quò diſſimularent defectionem, magisq; in tempore efferrēt. ſpectatus & Sacrouir intecto capite pugnam pro Romanis ciens, oſtentandæ, vt ferebat, virtutis, ſed captiui, ne inceſſeretur telis, adgnoſcendum ſe præbuiſſe, arguebant. Conſultus ſuper eo Tiberius, aſpernatus eſt indicium, aluitq; dubitatione bellum. Interim Florus inſiſtere deſtinatis, pellicere alam equitum; quæ conſcripta Treueris, militia diſciplinaq; noſtra habebatur, vt cæſis negotiatoribus Romanis bellum inciperet. pauciq́; equitum corrupti, plures in officio manſere. Aliud vulgus obæratorū aut clientium arma cepit, petebantq́; ſaltus, quibus nomen Arduenna, cū legiones vtroq; ab exercitu, quas Viſellius, & C. Silius aduerſis itineribus obiecerant, arcuerunt. præmiſſusq́; cum dilecta manu Iulius Indus è ciuitate eadem, diſcors Floro, & ob id nauandæ operæ auidior, inconditam multitudinem adhuc diſiecit. Florus incertis latebris victores fruſtratus, poſtremò viſis militib. qui effugia inſederant, ſua manu cecidit. Isq́; Treuerici tumultus finis. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto ciuitas opulentior, & comprimendi procul præſidium. Auguſtodunū caput gentis, armatis cohortibus, Sacrouir occupauerat, nobiliſſimam Galliarum ſubolem, liberalibus ſtudiis ibi operatam, vt eo pignore parentes propinquóſque eorum adiungeret. ſimul arma occultè fabricata iuuentuti diſpertit. Quadraginta millia fuere, quinta ſui parte legionariis armis, ceteri cum venabulis & cultris, quæq́; alia venantibus tela ſunt. adduntur è ſeruitiis gladiaturæ deſtinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen, Cruppellarios vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ, vicinarum ciuitatum vt nondum aperta conſenſione, ita viritim promtis ſtudiis, & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroq; bellum ſibi poſcente: mox Varro inualidus ſenecta, vigenti Silio conceſſit. At Romæ non Treueros modò & Aeduos, ſed quattuor & ſexaginta Galliarū

ciuitates

ciuitates deſciuiſſe, adſumtos in ſocietatem Germanos, dubias Hiſpanias, cuncta, vt mos famæ, in maius credita. optimus quiſq; Reip. cura mærebat: multi odio præſentium, & cupidine mutationis, ſuis quoq; periculis lætabantur, increpabantq́; Tiberium, quòd in tanto rerum motu, libellis accuſatorum inſumeret operã. An Iulium Sacrouirũ maieſtatis crimine reũ in ſenatu fore? exſtitiſſe tandem viros qui cruentas epiſtolas armis cohiberent: miſerã pacẽ vel bello bene mutari.

Tanto impenſius in ſecuritatẽ compoſitus, neq; loco, neque vultu mutato, ſed, vt ſolitũ, per illos dies egit: altitudine animi, an cõpererat modica eſſe, & vulgatis leuiora. Interim Silius cũ legionibus duabus incedẽs, præmiſſa auxiliari manu, vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Aeduis cõtermini, ſociiq́; in armis erant. Mox Auguſtodunũ petit propero agmine, certantibus inter ſe ſigniferis, fremente etiã gregario milite, ne ſuetam requiẽ, ne ſpatia noctium opperiretur: viderẽt modò aduerſos, & aſpicerentur, id ſatis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrouir copiæq́; patentibus locis apparuere. In fronte ſtatuerat ferratos, in cornibus cohortes, à tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare veteres Gallorum glorias, quæq́; Romanis aduerſa intuliſſent: quã decora victoribus libertas: quanto intolerãtior ſeruitus iterũ victis. Non diu hæc, nec apud lætos. etenim propinquabat legionum acies. inconditiq́; ac militiæ neſcij opidani, neque oculis neq; auribus ſatis competebant. contrà Silius, & ſi præſumta ſpes hortandi cauſſas exemerat, clamitabat tamen, pudendum ipſis, quòd Germaniarum victores, aduerſùm Gallos tanquam in hoſtem ducerentur. vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum, paucæ huius ipſius exercitus turmæ profligauere Sequanos. quanto pecunia dites, & voluptatibus opulẽtos, tanto magis imbelles Aeduos, euincite, & fugientibus conſulite. Ingens ad ea clamor, & circumfudit eques. frontemq́; pedites inuaſere. nec cunctatũ apud

latera.

latera. paulum moræ attulere ſerrati, reſtantibus laminis aduerſum pila & gladios. ſed miles correptis ſecuribus & dolabris vt ſi murũ perrumperet, cædere tegmina & corpora. quidã trudibus aut furcis inertem molem proſternere. iacentesq́; nullo ad reſurgendum niſu quaſi exanimes linquebantur. Sacrouir primo Auguſtodunũ, dein metu deditionis in villã propinquam cum fidiſſimis pergit. Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incenſa ſuper villa omnes cremauit. Tum demum Tiberius ortum patratumq́; bellum ſenatui ſcripſit. neq; demſit aut addidit vero, ſed fide ac virtute legatos, ſe conſiliis ſuperfuiſſe. ſimul cauſſas cur non ipſe, non Druſus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperij extollens, neq; decorum principibus, ſi vna alteráue ciuitas turbet, omiſſa vrbe, vnde in omnia regimen. nunc quia non metu ducatur, iturum vt præſentia ſpectaret, componeretq́;. Decreuere patres vota pro reditu eius, ſupplicationeſq́;, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire ceteros parat, abſurdam in adulationẽ progreſſus, cenſuit vt ouans è Campania vrbem introiret. Igitur ſecutæ Cæſaris litteræ, quibus ſe non tam vacuum gloria prædicabat, vt poſt ferociſſimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuẽta, aut ſpretos triumphos, iam ſenior peregrinationis ſuburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus vt mors Sulpicij Quirinij publicis exſequiis frequentaretur, petiuit à ſenatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium, ſed impiger militiæ, & acribus miniſteriis conſulatum ſub Diuo Auguſto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadenſium caſtellis inſignia triumphi adeptus, datúſque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti. Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat, quod tunc patefecit in ſenatu, laudatis in ſe officiis, & incuſato M. Lollio, quem auctorem C. Cæſari prauitatis & diſcordiarum arguebat. ſed ceteris haut læta memoria Quirinij

erat,

erat, ob intenta, vt memoraui, Lepidæ pericula, ſordidamq́; & præpotentem ſenectam. Fine anni C. Lutorium Priſcum equitem Romanum poſt celebre carmen, quo Germanici ſuprema defleuerat, pecunia donatum à Cæſare, corripuit delator, obiectans ægro Druſo compoſuiſſe, quòd ſi exſtinctus foret, maiore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, ſocru eius Vitellia coràm, multiſq́; inluſtribus feminis per vaniloquentiam legerat. Vt delator exſtitit, ceteris ad dicendum teſtimoniũ exterritis, ſola Vitellia nihil ſe audiuiſſe adſeuerauit. ſed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. ſententiaq́; Haterij Agrippæ conſulis deſignati indictum reo vltimum ſupplicium. Contrà M. Lepidus in hunc modum exorſus eſt. Si P. C. vnum id ſpectamus, quàm nefaria voce Lutorius Priſcus mentem ſuam & aures hominum polluerit, neque carcer, neque laqueus, ne ſeruiles quidem cruciatus in eũ ſuffecerint. ſin flagitia & facinora ſine modo ſunt, ſuppliciis ac remediis, principis moderatio, maiorúmque & veſtra exempla temperant, & vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt: eſt locus ſententiæ per quam neq; huic delictũ impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeueritatis nõ pæniteat. Sæpe audiui principem noſtrum conquerentem, ſi quis ſumta morte miſericordiam eius præueniſſet. vita Lutorij in integro eſt, qui neque ſeruatus in periculum Reip. neque interfectus in exemplum ibit. ſtudia illi vt plena vecordiæ, ita inania & fluxa ſunt. nec quidquã graue ac ſerium ex eo metuas, qui ſuorum ipſe flagitiorum proditor, nõ virorũ animis, ſed muliercularum adrepit. cedat tamen vrbe, & bonis amiſſis aqua & igni arceatur. Quod perinde cenſeo, ac ſi lege maieſtatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus è conſularibus adſenſit. ceteri ſententiam Agrippæ ſecuti. ductuſq́; in carcerẽ Priſcus, ac ſtatim exanimatus. Id Tiberius ſolitis ſibi ambagibus apud ſenatum incuſauit, cùm extolleret pietatẽ quãuis modicas principis iniurias acriter vlciſcentiũ,

depreca-

deprecaretur tam præcipitis verborũ pœnas, laudaret Lepidũ, nec Agrippam argueret. Igitur factum S. C. ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur, idq; vitæ ſpatium damnatis prorogaretur. ſed non ſenatui libertas ad pœnitendum erat, neq; Tiberius interiectu temporis mitigabatur. C. Sulpicius, D. Haterius conſules ſequuntur. In-

A. V. C. DCCLXXV.

turbidus externis rebus annus, domi ſuſpecta ſeueritate aduerſum luxũ, qui immenſum proruperat ad cuncta quis pecunia prodigitur. Sed alia ſumtuum quamuis grauiora diſſimulatis plerunq; pretiis occultabantur, ventris & ganeæ paratus adſiduis ſermonibus vulgati, fecerant curã, ne princeps antiquæ parcimoniæ duriùs aduerteret. Nam incipiẽte C. Bibulo, ceteri quoque ædiles diſſeruerant, ſperni ſumtuariã legem, vetitaq; vtenſiliũ pretia augeri in dies, nec mediocribus remediis reſiſti poſſe. & conſulti patres, integrum id negotiũ ad principem diſtulerant. Sed Tiberius ſæpe apud ſe penſitato an coërceri tam profuſæ cupidines poſſent: num coërcitio plus damni in Remp. ferret: quàm indecorum adtrectare quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum inluſtrium poſceret: poſtremò litteras ad ſenatũ compoſuit, quarum ſententia in hunc modum fuit. Ceteris forſitan in rebus P. C. magis expediat me coràm interrogari, & dicere quid è Rep. cenſeam. in hac relatione ſubtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac metum ſingulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipſe etiam viderẽ eos, ac velut deprehenderem. quòd ſi mecum antè viri ſtrenui ædiles conſiliũ habuiſſent, neſcio an ſuaſurus fuerim omittere potius præualida, & adulta vitia, quã hoc adſequi, vt palàm fieret quibus flagitiis impares eſſemus. ſed illi quidem officio functi ſunt, vt ceteros quoq; magiſtratus ſua munia implere velim. mihi autem neque honeſtum ſilere, neque proloqui expeditũ, quia nõ ædilis, aut prætoris, aut cõſulis partes ſuſtineo. maius aliquid & excelſius à principe poſtulatur; et cùm rectè

factorum

factorum ſibi quiſq; gratiam trahant, vnius inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim primũ prohibere, & priſcum ad morem recidere adgrediar? villarũ ne infinita ſpatia, familiarum numerum & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumq́; miracula? promiſcuas viris & feminis veſtes? atq; illa feminarum propria, quis lapidum cauſſa pecuniæ noſtræ ad externas aut hoſtiles gentes transferuntur. Nec ignoro in conuiuiis & circulis incuſari iſta, & modũ poſci. ſed ſi quis legem ſanciat, pœnas indicat, iidem illi ciuitatem verti, ſplendidiſſimo cuiq; exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, niſi per dura & aſpera coërceas. corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus, haut leuioribus remediis reſtinguendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit. tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Auguſtus tulit, illæ obliuione, hæ, quod flagitioſius eſt, contemtu abolitæ ſecuriorem luxum fecere. nam ſi velis quod nondum vetitum eſt, timeas ne vetere. at ſi prohibita impunè tranſcenderis, neq; metus vltrà, neq; pudor eſt. cur ergo olim parcimonia pollebat? quia ſibi quiſq; moderabatur, quia vnius vrbis ciues eramus, ne iritamenta quidem eadem intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, ciuilibus etiam noſtra conſumere didicimus. Quantulum iſtud eſt de quo ædiles admonent? Quàm, ſi cetera reſpicias, in leui habendum! At Hercule nemo refert quòd Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempeſtatum quotidie voluitur. ac niſi prouinciarum copiæ & dominis & ſeruitiis, & agris ſubuenerint, noſtra nos ſcilicet nemora, noſtræq; villæ tuebuntur? Hanc P. C. curam ſuſtinet princeps. hæc omiſſa, funditus Remp. trahet. reliquis intra animum medendum eſt. nos, pudor; pauperes, neceſſitas; diuites, ſatias in melius mutet. Aut ſi quis ex magiſtratibus tantam induſtriã ac ſeueritatem pollicetur, vt ire obuiam queat, hũc & laudo, & exonerari laborum meorũ

partem fateor. ſin accuſare vitia volunt, dein cùm gloriam eius rei adepti ſunt, ſimultates faciunt, ac mihi relinquunt, credite P. C. me quoque non eſſe offenſionum auidum, quas cùm graues, & plerunq; iniquas pro Rep. ſuſcipiam, inanes & irritas neq; mihi aut vobis vſui futuras iure deprecor.

Auditis Cæſaris litteris, remiſſa ædilibus talis cura, luxuſq; menſæ à fine Actiaci belli, ad ea arma quis Ser. Galba rem. R. adeptus eſt, per annos centũ profuſis ſumtibus exerciti, paulatim exoleuere. Cauſſas eius mutationis quærere libet.

*Dites olim familiæ nobiliũ, aut claritudine inſignes ſtudio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tum plebem, ſocios, regna colere, & coli licitum, vt quiſq; opibus, domo, paratu, ſpecioſus, per nomẽ & cliẽtelas inluſtrior habebatur. poſtquã cædibus ſæuitum, & magnitudo famæ exitio erat, ceteri ad ſapientiora cõuertere: ſimul noui homines è municipiis & coloniis, atq; etiã prouinciis in ſenatum crebrò adſumti, domeſticã parcimoniã intulerunt. et quanquã fortuna vel induſtria pleriq; pecunioſam ad ſenectã peruenirent, manſit tamẽ prior animus. Sed præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuq;. obſequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quàm pœna ex legibus & metus: niſi fortè rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, vt quemadmodũ temporum vices, ita morum vertãtur. nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris tulit. verùm hæc *nobis maiores certamina ex * honeſto maneant. Tiberius fama moderationis parta quòd ingrũentis accuſatores repreſſerat, mittit litteras ad ſenatum, quis poteſtatem tribuniciam Druſo petebat. Id ſummi faſtigij vocabulum Auguſtus repperit, ne regis aut dictatoris nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam ſocium eius poteſtatis, quo defuncto Tiberium Neronem dilegit, ne ſucceſſor in incerto foret. ſic cohiberi prauas aliorum ſpes rebatur, ſimul*

modeſtiæ Neronis & ſuæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo Tiberius Druſum ſummæ rei admouet, cùm incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuiſſet. Sed principio litterarum veneratus deos, vt conſilia ſua Reip. proſperarent, modica de moribus adoleſcentis, neque in falſum aucta, rettulit: eſſe illi coniugem & tres liberos, eámque ætatem qua ipſe quondam à diuo Auguſto ad capeſſendum hoc munus vocatus ſit. Neque nunc properè, ſed per octo annos capto experimento, compreſſis ſeditionibus, compoſitis bellis triumphalem & bis conſulem, noti laboris participem ſumi.

Præceperant animis orationem patres. quo quæſitior adulatio fuit. nec tamen repertum, niſi vt effigies principum, aras deûm, templa & arcus, aliaq; ſolita cenſerent: niſi quòd M. Silanus ex contumelia conſulatus, honorem principibus petiuit: dixítque pro ſententia, vt publicis priuatiſúe monimentis, ad memoriam temporum, non conſulum nomina præſcriberentur, ſed eorum qui tribuniciam poteſtatem gererent. Atque Haterius cùm eius diei ſenatus conſulta aureis litteris figenda in curia cenſuiſſet, deridiculo fuit, ſenex fœdiſſimæ adulationis tantum infamia vſurus. Inter quæ prouincia Africa Iunio Blæſo prorogata, Seruius Maluginenſis flamen Dialis, vt Aſiam ſorte haberet poſtulauit, fruſtra vulgatũ dictitans non licere Dialibus egredi Italia: neque aliud ius ſuum quàm Martialium, Quirinaliúmque Flaminum: porrò ſi hi duxiſſent prouincias, cur dialibus id vetitum? nulla de eo populi ſcita, nõ in libris cærimoniarũ reperiri. ſæpe Pontifices dialia ſacra feciſſe, ſi flamen valetudine aut munere publico impediretur. duobus & ſeptuaginta annis poſt Cornelij Merulæ cædem neminem ſuffectum: neq; tamen ceſſauiſſe religiones. Quòd ſi per tot annos poſſit non creari, nullo ſacrorum damno, quanto faciliùs abſuturum ad vnius anni procõſulare imperium? Priuatis olim ſimultatibus effectum, vt à pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc

deûm munere ſummum Pontificum etiam ſummum hominū eſſe, non æmulatione, nō odio, aut priuatis adfectionibus obnoxiū. Aduerſus quæ cū augur Lentulus aliiq́; variè diſſererēt, eò decurſum eſt, vt Pontificis Max. ſententiam opperirentur. Tiberius dilata notione de iure Flaminis, decretas ob tribuniciam Druſi poteſtatem cærimonias temperauit, nominatim arguens inſolentiam ſententiæ, aureasq́; litteras contra patrium morem. Recitatæ & Druſi epiſtolæ, quanquam ad modeſtiam flexæ, pro ſuperbiſſimis accipiuntur. Huc decidiſſe cuncta, vt ne iuuenis quidē tanto honore accepto, adiret vrbis deos, ingrederetur ſenatum, auſpicia ſaltem gentile apud ſolum inciperet. Bellum ſcilicet, aut diuerſo terrarum diſtineri, litora & lacus Campaniæ tum maximè peragrantem: ſic imbui rectorem generis humani, id primum è paternis conſiliis diſcere. ſanè grauaretur aſpectum ciuium ſenex imperator, feſſamq́; ætatem, & actos labores prætenderet: Druſo quod niſi ex adrogantia impedimentum? Sed Tiberius vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatui præbebat, poſtulata prouinciarum ad diſquiſitionem patrū mittendo. Crebreſcebat enim Græcas per vrbes licentia atque impunitas aſyla ſtatuendi. Complebantur templa peſſimis ſeruitiorum. eodem ſubſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpectique capitalium criminum receptabantur. Nec vllum ſatis validum imperium erat coërcēdis ſeditionibus populi, flagitia hominum vt cærimonias deûm protegentis. Igitur placitum vt mitterent ciuitates iura, atq́; legatos. Et quædam quod falsò vſurpauerant ſponte omiſere. Multæ vetuſtis ſuperſtitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaq́; eius diei ſpecies fuit, quo ſenatus maiorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipſorumq́; numinū religiones introſpexit, libero, vt quondam, quid firmaret mutaretúe. Primi omnium Epheſii adire memorantes, non, vt vulgus crederet, Dianam atque Apollinem

Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem, locum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam & oleæ, quæ tum etiam maneat, adniſam, edidiſſe ea numina: deorumq́; monitu ſacratum nemus. Atq; ipſum illic Apollinem poſt interfectos Cyclopas Iouis iram vitauiſſe. Mox Liberum patrem bello victorem, ſupplicibus Amazonum quæ aram inſederant ignouiſſe. Auctam hinc conceſſu Herculis, cùm Lydia potiretur, cærimoniam templo, neque Perſarum ditione diminutum ius. Poſt Macèdonas, dein nos ſeruauiſſe. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ conſtitutis nitebantur. quorum ille Antiocho, hic Mithradate, pulſis, fidem atq; virtutem Magnetum decorauere, vti Dianæ Leucophryenæ perfugium inuiolabile foret. Aphrodiſienſes poſthac & Stratonicenſes dictatoris Cæſaris ob vetuſta in parteis merita, & recens diui Auguſti decretum adtulere. Laudati quòd Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum conſtantia, pertuliſſent. Sed Aphrodiſiẽſium ciuitas, Veneris, Stratonicenſium, Iouis & Triuiæ religionem tuebantur. Altius Hierocæſarienſes expoſuere Perſicam apud ſe Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perpernæ, Iſaurici, multaq́; alia imperatorum nomina, qui non modò templo, ſed duobus milibus paſſuum eandem ſanctitatem tribuerant. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetuſtiſsimum Paphiæ Veneri auctor Aerias, pòſt filius eius Amathus Veneri Amathuſiæ, & Ioui Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, poſuiſſent. Auditæ aliarum quoque ciuitatum legationes. Quorũ copia feſſi patres, & quia ſtudiis certabatur, conſulibus permiſere, vt perſpecto iure, & ſi qua iniquitas inuolueretur, rẽ integram rurſum ad ſenatum referrent. Conſules ſuper eas ciuitates quas memoraui, apud Pergamũ, Aeſculapij compertum aſylum retulerunt: ceteros obſcuris ob vetuſtatem initiis niti. nam Smyrnæos oraculũ Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint: Tenios eiuſdẽ carmen re-

ſerre, quo ſacrare Neptuni effigiẽ, ædemq́; iuſsi ſint. propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum, neque minus Mileſios Dario rege vti. ſed cultus numinum vtriſq; Dianam, aut Apollinem venerandi. Petiere & Cretenſes ſimulacro diui Auguſti. Factáque ſenatuſconſulta, quis multo cum honore, modus tamen præſcribebatur, iuſsiq́; ipſis in templis facere aras ſacrandam ad memoriam, neu ſpecie religionis in ambitionem delaberentur. Sub idem tempus Iuliæ Auguſtæ valetudo atrox, neceſsitudinem principi fecit feſtinati in vrbẽ reditus, ſincera adhuc inter matrem filiumq́; concordia, ſiue occultis odiis. Neque enim multo antè cùm haut procul theatro Marcelli effigiem diuo Auguſto Iulia dicaret, Tiberij nomen, ſuo poſt ſcripſerat. idq́; ille credebatur, vt inferius maieſtate principis, graui & diſsimulata offenſione abdidiſſe. Sed tum ſupplicia diis, ludiq́; Magni ab ſenatu decernuntur, quos Pontifices, & augures, & quindecimuiri, ſeptemuiris ſimul & ſodalibus Auguſtalibus ederent. Cenſuerat L. Apronius vt feciales quoque iis ludis præſiderent. Contradixit Cæſar diſtincto ſacerdotiorum iure, & repetitis exemplis. neque enim vnquam fecialibus hoc maieſtatis fuiſſe. ideo Auguſtales adiectos, quia proprium eius domus ſacerdotium eſſet, pro qua vota perſoluerentur. Exſequi ſententias haut inſtitui niſi inſignes per honeſtum, aut notabili dedecore, quod præcipuum munus annaliũ reor, ne virtutes ſileantur, vtq́; prauis dictis factiſq́; ex poſteritate & infamia metus ſit. Ceterùm tempora illa adeò infecta & adulatione ſordida fuere, vt non modò primores ciuitatis, quibus claritudo ſua obſequiis protegenda erat, ſed omnes conſulares, magna pars eorũ qui prætura functi, multiq́; etiam pedarij ſenatores certatim exſurgerent, fœdaq́; & nimia cenſerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quoties curia egrederetur, Græcis verbis in hũc modũ eloqui ſolitum, O HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS! *ſcilicet etiam illum qui libertatem publicam*

nollet, tam proiectæ ſeruientium patientiæ tædebat. Paulatim debinc ab indecoris ad infeſta tranſgrediebantur. C. Silanum proconſulem Aſiæ repetundarum à ſociis poſtulatum, Mamercus Scaurus è conſularibus, Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, ſimul corripiunt, obiectántq; violatum Auguſti numen, ſpretam Tiberij maieſtatem. Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam à Scipione Africano, Ser. Galbam à Catone cenſorio, P. Rutilium à M. Scauro accuſatos: videlicet Scipio & Cato talia vlciſcebantur, aut ille Scaurus quem proauum ſuum, opprobrium maiorum Mamercus, infami opera dehoneſtabat. Iunio Othoni litterariũ ludum exercere vetus ars fuit, mox Seiani potentia ſenator, obſcura initia impudentibus auſis propolluebat. Brutidium artibus honeſtis copioſum, & ſi rectum iter perageret, ad clariſſima quæque iturum, feſtinatio exſtimulabat, dum æquaIeis, dein ſuperiores, poſtremò ſuaſmet ipſe ſpes anteire parat. quod multos etiam bonos peſſum dedit, qui ſpretis quæ tarda cum ſecuritate, præmatura, vel cum exitio properant. Auxere numerum accuſatorum Gellius Poplicola, & M. Paconius. Ille quæſtor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, ſæuitiæ, captarúmq; pecuniarum teneri reum. ſed multa adgerebantur etiam inſontibus periculoſa, cùm ſuper tot ſenatores aduerſos, facundiſſimis totius Aſiæ, eóq; ad accuſandum delectis reſponderet ſolus, & orandi neſcius proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quòd ipſe creberrimè interrogabat. neque refellere, aut eludere, dabatur: ac ſæpe etiam confitendum erat, ne fruſtra quæſiuiſſet. Seruos quoq; Silani, vt tormentis interrogentur actor publicus mancipio acceperat. & ne quis neceſſariorum iuuaret periclitantem, maieſtatis crimina ſubdebantur, vinclũ & neceſſitas ſilendi. Igitur petito paucorũ dierũ interiectu, defenſionẽ ſui deſeruit, auſis ad Cæſarem codicillis, quibus inuidiam & preces miſcuerat.

cuerat.

euerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quò excuſatius ſub exemplo acciperentur, libellos diui Augusti de Voleſo Meſſalla eiuſdem Aſiæ proconſule, factumq́; in eum ſenatuſconſultum recitari iubet. Tum L. Piſonem ſententiam rogat. ille multũ de clementia principis præfatus, aqua atq; igni Silano interdicendum cenſuit, ipſumq́; in inſulam Gyarum relegandum. Eadem ceteri, niſi quòd Gn. Lentulus ſeparanda Silani materna bona, quippe alia parente geniti, reddendaq́; filio dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella dum adulationem longiùs ſequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, ne quis vita probroſus, & opertus infamia prouinciam ſortiretur, idq́; princeps diiudicaret. nam à legibus delicta puniri. quanto fore mitius in ipſos, melius in ſocios, prouideri ne peccaretur? Aduerſùm quæ diſſeruit Cæſar: non quidem ſibi ignara quæ de Silano vulgabantur, ſed non ex rumore ſtatuendum. multos in prouinciis contra quàm ſpes aut metus de illis fuerit, egiſſe. excitari quoſdam ad meliora magnitudine rerum, hebeſcere alios, neq; poſſe principem ſua ſcientia cuncta complecti. neq; expedire, vt ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta conſtitui, quia futura in incerto ſint. ſic à maioribus inſtitutum, vt ſi antiſſent delicta, pœnæ ſequerentur. ne verterẽt ſapiẽter reperta & ſemper placita. ſatis onerũ principibus, ſatis etiam potentiæ: minutura, quoties gliſcat poteſtas: nec vtendũ imperio, vbi legibus agi poſſit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderãdi ſi propria ira non impelleretur, addidit inſulam Gyarum immitem & ſine cultu hominũ eſſe: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis eiuſdem, Cytheram potius concederet. id ſororem quoq; Silani Torquatam priſcæ ſanctimoniæ virginem expetere. In hanc ſententiam facta diſceſſio. Pòſt auditi Cyrenenſes, & accuſante Anchario Priſco, Cæſius Cordus repetundarũ dãnatur. L. Ennium equitẽ Romanũ maieſtatis poſtulatũ, quòd effigiem principis

*promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet, recipi Cæſar inter reos vetuit: palàm aſpernante Ateio Capitone, quaſi per libertatem: non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi, neq; tantum maleficium impunè habendum: ſanè lentus in ſuo dolore eſſet, Reip. iniurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius vt erant magis quã vt dicebantur, perſtititq́; intercedere. Capito inſignior infamia fuit: quòd humani diuiniq; iuris ſciens, egregiũ publicum, & bonas domi artes dehoneſtauiſſet. Inceſsit dein religio quo nam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Auguſtæ equites Romani vouerãt Equeſtri Fortunæ. nam & ſi delubra eius deæ multa in vrbe, nullũ tamen tali cognomento erat. repertum eſt ædem eſſe apud Antium quæ ſic nuncuparetur, cunctasq́; cærimonias Italicis in opidis, templaq́;, & numinum effigies, iuris atq; imperij Romani eſſe. ita donum apud Antium ſtatuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper reſponſum aduerſus Seruium Maluginenſem Flaminem Dialem, promſit Cæſar: recitauit decretum pontificum. Quoties valetudo aduerſa Flaminem Dialem inceſsiſſet, vt Pontificis maximi arbitrio *dum ne pluſquam binoctiũ abeſſet, dum ne diebus publici ſacrificij, neu ſæpius quàm bis eundẽ in annũ. Quæ principe Auguſto conſtituta, ſatis oſtendebant, annuam abſentiam & prouinciarũ adminiſtrationẽ dialibus non concedi. memorabaturq́; L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Poſtumiũ Flaminẽ attinuiſſet. Ita ſors Aſiæ in eum qui conſulariũ Maluginenſi proximus erat conlata. Iiſdem diebus Lepidus à ſenatu petiuit vt baſilicã Paulli, Aemilia monumẽta, propria pecunia firmaret ornaretq́;. erat etiam tũ in more publica munificentia. nec Auguſtus arguerat Taurũ, Philippũ, Balbum, hoſtiles exuuias, aut exundantis opes ornatũ ad vrbis, & poſterûm gloriam cõferre. quo tũ exemplo Lepidus, quãquam pecuniæ modicus, auitũ decus recoluit. At Pompeij theatrum igne fortuito hauſtum, Cæſar exſtructurũ pol-*

licitus

licitus eſt, eo quòd nemo è familia reſtaurando ſufficeret, manente tamen nomine Pompeij. ſimul laudibus Seianum extulit, tanquam labore vigilantiaq́; eius tãta vis vnũ intra damnum ſtetiſſet. Et cẽſuere patres effigiẽ Seiano, quæ apud theatrum Pompeij locaretur. neq; multo pòſt Cæſar cùm Iunium Blæſum proconſulẽ Africæ triumphi inſignibus attolleret, dare id ſe dixit honori Seiani, cuius ille avunculus erat. Ac tamẽ res Blæſi dignæ decore tali fuere. nam Tacfarinas quanquam ſæpius depulſus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, vt legatos ad Tiberiũ mitteret, ſedemq́; vltrò ſibi atq; exercitui ſuo poſtularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non aliàs magis ſua populiq́; contumelia Ro. indoluiſſe Cæſarẽ ferunt, quàm quòd deſertor & prædo, hoſtium more ageret. ne Spartaco quidẽ poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam vrenti quanquam Sertorij atq; Mithradatis ingentibus bellis labaret Reſp. datum, vt pacto in fidem acciperetur, ne dum pulcherrimo populi Romani faſtigio, latro Tacfarinas, pace & conceſſione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæſo, ceteros quidẽ ad ſpem proliceret arma ſine noxa ponendi, ipſius autem ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea venia pleriq;. mox aduerſùm artes Tacfarinatis, haut diſſimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, pluris per globos incurſaret, eluderetq;, & inſidias ſimul tentaret, tres inceſſus, totidẽ agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, quâ prædatio in Leptinos & ſuffugia Garamantũ. alio latere ne Cirtenſium pagi impunè traherentur, propriam manum Blæſus filius duxit. Medio, cùm delectis caſtella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipſe arta, & infenſa hoſtibus cuncta fecerat: quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & ſæpe à tergo erat. multiq; eo modo cæſi aut circumuenti. Tunc tripartitum exercitum plures in manus diſpergit, præponitq; centuriones virtutis expertæ,

nec vt mos fuerat, acta æſtate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris prouinciæ componit: ſed vt in limine belli, diſpoſitis caſtellis per expeditos & ſolitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat, donec fratre eius capto, regreſſus eſt, properantius tamen quàm ex vtilitate ſociorum, relictis per quos reſurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoq; Blæſo tribuit vt imperator à legionibus ſalutaretur, priſco erga duces honore, qui bene geſta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. erantq; plures ſimul imperatores, nec ſuper ceterorum æqualitatem. conceſſit quibuſdam & Auguſtus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæſo. Poſtremũ obiere eo anno viri illuſtres, Aſinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Aſinio auis, fratre Druſo inſignis, Cæſariq; progener deſtinatus. Et Capito Ateius, de quo memoraui, principẽ in ciuitate locũ ſtudiis ciuilib. adſecutus, ſed auo centurione Sullano, patre prætorio. conſulatum ei adcelerauerat Auguſtus, vt Labeonem Antiſtiũ iiſdem artibus præcellentem dignatione eius magiſtratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora ſimul tulit. ſed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior. Capitonis obſequium dominantib. magis probabatur. Illi quòd præturam intra ſtetit, commendatio ex iniuria: huic quòd conſulatum adeptus eſt, odium ex inuidia oriebatur. Et Iunia ſexageſimo quarto poſt Philippenſem aciem anno ſupremum diem expleuit, Catone auunculo genita, C. Caſſij vxor, M. Bruti ſoror. Teſtamentum eius multo apud vulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cùm fermè cunctos proceres cũ honore nominauiſſet, Cæſarem omiſit. quod ciuiliter acceptum, neq; prohibuit quo minus laudatione pro roſtris, ceteriſq; ſollennibus funus coboneſtaretur. Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, Manlij, Quinctij, aliaq; eiuſdem nobilitatis nomina: ſed præfulgebant Caſſius atq; Brutus, eo ipſo, quòd effigies eorum non viſebantur.

P. COR-

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER QVARTVS.

C ASINIO, C. *Antiſtio* COSS. *nonus Tiberio annus erat compoſitæ Reip. florentis domus nam Germanici mortē inter proſpera ducebat, cùm repente turbare fortuna cœpit, ſæuire ipſe, aut ſæuientibus vires præbere. Initium & cauſſa penes Aelium Seianum cohortibus prætoriis præfectum, cuius de potentia ſuprà memoraui. Nunc originem, mores, & quo facinore dominationem captauerit expediam. Genitus Vulſiniis, patre Seio Strabone equite Romano, & prima iuuenta C. Cæſarem diui Auguſti nepotem ſectatus, non ſine rumore Apicio diuiti & prodigo ſtuprum venum dediſſe, mox Tiberium variis artibus deuinxit, adeò vt obſcurū aduerſum alios, ſibi vni incautum intectumq́; efficeret, nō tam ſollertia, quippe iiſdem artibus victus eſt, quā deûm ira in rē Romanam, cuius pari exitio viguit, ceciditq́;. Corpus illi laborū tolerās, animus audax, ſui obtegēs, in alios criminator, iuxtà adulatio et ſuperbia. palàm cōpoſitus pudor, intus ſumma apiſcēdi libido, eiusq́; cauſſa, modò largitio & luxus, ſæpius induſtria ac vigilātia, haut minus noxiæ, quoties parando regno fingūtur. Vim præfecturæ modicā antea, intendit, diſperſas per vrbē cohortes vnà in caſtra conducēdo, vt ſimul imperia acciperent, numeroq́; & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in ceteros metus crederetur. Prætendebat laſciuire militē diductū. ſi quid ſubitū ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri. & ſeuerius acturos ſi vallū ſtatuatur procul vrbis inlecebris. Vt p̄fecta ſūt caſtra, inrepere* A. V. C. DCCLXXVI.

paula-

paulatim militares animos, adeundo, appellando: ſimul cēturiones ac tribunos ipſe diligere. neq; ſenatorio ambitu abſtinebat, cliētes ſuos honoribus aut prouinciis ornando, facili Tiberio, atq; ita prono, vt ſociū laborum, non modò in ſermonibus, ſed apud patres & populū celebraret, colíq; per theatra & fora effigies eius, interq; principia legionū ſineret. Ceterùm plena Cæſarū domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. & quia vi tot ſimul corripere intutum, dolus interualla ſcelerum poſcebat. placuit tamen occultior via, & à Druſo incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Druſus impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè iurgio intēderat Seiano manus, & contra tendētis os verberauerat. Igitur cuncta tentanti promtiſſimum viſum ad vxorem eius Liuiam conuertere. Quę ſoror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hāc, vt amore incēſus, adulterio pellexit. & poſtquam primi flagitij potitus eſt, neq; femina amiſſa pudicitia alia abnuerit, ad coniugij ſpem, conſortium regni, & necem mariti impulit. Atq; illa cui auūculus Auguſtus, ſocer Tiberius, ex Druſo liberi, ſeq; ac maiores & poſteros municipali adultero fœdabat, vt pro honeſtis & præſentibus flagitioſa & incerta exſpectaret. Sumitur in conſcientiam Eudemus amicus ac medicus Liuiæ, ſpecie artis frequens ſecretis. pellit domo Seianus vxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici ſuſpectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diuerſa interdum conſilia adferebat.

Interim anni principio Druſus ex Germanici liberis togam virilem ſumſit. quæq; fratri eius Neroni decreuerat ſenatus, repetita. addidit orationem Cæſar multa cum laude filij ſui, quòd patria beneuolentia in fratris liberos foret. Nam Druſus, quanquam arduum ſit eodem loci potentiam & concordiam eſſe, æquus adoleſcentibus, aut certè non aduerſus habebatur. Exin vetus & ſæpe ſimulatum proficiſcendi in prouincias conſilium refertur. multitudinem vetera-

norum

norum prætexebat imperator, & dilectibus ſupplendos exercitus. nam voluntarium militem deeſſe. ac ſi ſuppeditet, non eadem virtute ac modeſtia agere: quia plerunq́ inopes ac vagi ſponte militiam ſumant. percenſuitq́ curſim numerum legionum, & quas prouincias tutarentur. Quod mihi quoque exſequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui ſocij reges, quanto ſit anguſtiùs imperitatum. Italiam vtroque mari duæ claſſes, Miſenum apud & Rauennam, proximumq́ Galliæ litus roſtratæ naues præſidebant, quas Actiaca victoria captas Auguſtus in opidum Foroiulienſe miſerat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallóſque ſubſidium, octo legiones erant. Hiſpaniæ recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Romani. cetera Africæ per duas legiones, pariq́ numero Aegyptus: dehinc initio ab Suria vſq́ ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur, quattuor legionibus coërcitum; accolis Hybero, Albanoq́, & aliis regibus, qui magnitudine noſtra proteguntur aduerſùm externa imperia. & Thraciam, Rhœmetalces ac liberi Cotyis: ripamq́ Danubij, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœſia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ poſitu regionis à tergo illis, ac ſi repentinum auxilium Italia poſceret, haut procul accirentur: quanquam inſideret vrbem proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Ethruria fermè Vmbriáque delectæ, aut vetere Latio, & colonis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum ſociæ triremes, aleq́ & auxilia cohortium: neque multò ſecus in iis virium, ſed perſequi incertum fuit: cùm ex vſu temporis huc illuc mearent, gliſcerent numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim recenſere ceteras quoque Reip. partes, quibus modis ad eam diem habitæ ſint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primùm publica negotia, & pri-

uatorum

uatorū maxima, apud patres tractabātur: dabaturq́; primoribus diſſerere. & in adulationem lapſos cohibebat ipſe. mandabatq; honores, nobilitatem maiorum, claritudinē militiæ, inluſtres domi artes ſpectando, vt ſatis conſtaret, non alios potiores fuiſſe. ſua conſulibus, ſua prætoribus ſpecies. Minorum quoq; magiſtratuū exercita poteſtas, legesq́;, ſi maieſtatis quæſtio eximeretur, bono in vſu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, ſocietatibus equitum Romanorum agitabantur. Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuiq;, quibuſdam ignotis, ex fama mandabat; ſemelq́; adſumti tenebantur, prorſus ſine modo, cùm pleriq; iiſdem negotiis inſeneſcerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur. ſed nulla in eo culpa ex principe. quin infecunditati terrarum, aut aſperis maris obuiam iit, quantū impendio, diligentiaq́; poterat. & ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, vtq́; vetera ſine auaritia aut crudelitate magiſtratuum tolerarent, prouidebat. corporum verbera, ademtiones bonorum aberant. Rari per Italiā Cæſaris agri, modeſta ſeruitia, intra paucos libertos domus, ac ſi quando cū priuatis diſceptaret, forum & ius, quæ cuncta non quidē comi via, ſed horridus ac plerunq; formidatus retinebat tamē, donec morte Druſi verterentur. nam dum ſuperfuit manſere: quia Seianus incipiente adhuc potentia, bonis conſiliis noteſcere volebat, & vltor metuebatur, non occultus odij, & crebro querens incolumi filio adiutorem imperij alium vocari, & quantum ſupereſſe vt collega dicatur? Primas dominandi ſpes in arduo, vbi ſis ingreſſus, adeſſe ſtudia & miniſtros, exſtructa iam ſponte præfecti caſtra, datos in manū milites: cerni effigiem eius in monumentis Gn. Pompeij: communes illi cū familia Druſorum fore nepotes: precandam poſt hæc modeſtiam, vt contentus eſſet. Neq; raro, neque apud paucos talia iaciebat, & ſecreta quoque eius corrupta vxore prodebantur. Igitur Seianus maturandum ratus, diligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adſimularetur.

laretur. Id Druſo datum per Lygdum Spadonem, vt octo poſt annos cognitum eſt. Ceterùm Tiberius per omnes valetudinis eius dies, nullo metu, an vt firmitudinẽ animi oſtentaret, etiã defuncto necdum ſepulto, curiam ingreſſus eſt. conſuleſq; ſede vulgari per ſpeciem mæſtitiæ ſedentes, honoris lociq; admonuit, & effuſum in lacrymas ſenatũ victo gemitu, ſimul oratione continua erexit. Non quidem ſibi ignarum poſſe argui, quòd tam recenti dolore ſubierit oculos ſenatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aſpici à pleriſq; lugentiũ: neque illos imbecillitatis damnandos, ſe tamen fortiora ſolatia è complexu Reip. petiuiſſe. miſeratuſq; Auguſtæ extremã ſenectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem ſuã, vt Germanici liberi, vnica præſentiũ malorum leuamenta, inducerentur, petiuit. Egreſſi conſules, firmatos alloquio adoleſcentulos, deductóſque ante Cæſarem ſtatuunt. Quibus adprehenſis, Patres conſcripti, Hos, inquit, orbatos parente, tradidi patruo ipſorum, precatuſq; ſum, quanquam eſſet illi propria ſuboles, ne ſecus quàm ſuum ſanguinem foueret ac tolleret, ſibiq; & poſteris confirmaret. erepto Druſo, preces ad vos conuerto, diíſque & patria coràm obteſtor, Auguſti pronepotes, clariſſimis maioribus genitos ſuſcipite, regite, veſtram meámque vicem explete. Hi vobis Nero & Druſe parentum loco. ita nati eſtis, vt bona malaq; veſtra ad Remp. pertineant. Magno ea fletu, & mox precationibus fauſtis audita. ac ſi modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſui gloriáque animos audientium impleuerat. ad vana & toties inriſa reuolutus, de reddenda Rep. vtq; conſules ſeu quis alius regimen ſuſciperent, vero quoque & honeſto fidem demſit.

Memoriæ Druſi eadem quæ in Germanicum decernuntur, pleriſque additis, vt ferme amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompa maximè inluſtre fuit, cùm origo Iuliæ gentis Aeneas, omnéſque Albanorum reges, & conditor vrbis Romulus, pòſt Sabina nobilitas, Appius Clauſus,

ceteraq;

ceteræq́; Claudiorum effigies, longo ordine ſpectarentur.

In tradenda morte Druſi quæ plurimis maximeq́; fidis auctoribus memorata ſunt rettuli. ſed non omiſerim eorundem temporum rumorem validum adeò, vt nondum exoleſcat. Corrupta ad ſcelus Liuia, Seianum Lygdi quoque Spadonis animum ſtupro vinxiſſe: quòd is Lygdus ætate atq; forma carus domino interq́; primores miniſtros erat. deinde inter conſcios, vbi locus veneficij tempus compoſita ſunt, eò audaciæ prouectum, vt verteret, & occulto indicio Druſum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionē quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude tum ſenem poſtquam conuiuium inierat, exceptum poculum Druſo tradidiſſe. atq; illo ignaro & iuueniliter hauriēte auctā ſuſpicionem, tanquam metu & pudore, ſibimet inrogaret mortem quam patri ſtruxerat. Hæc vulgo iactata, ſuper id quòd nullo auctore certo firmantur, promtè refutaueris. quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idq́; ſua manu & nullo ad pænitendum regreſſu? quin potius miniſtrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, inſita deniq; etiam in extraneos contatione & mora aduersùm vnicum & nullius antè flagitij compertum vteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & ceterorum in vtrunque odio, quamuis fabuloſa & immania credebantur, atrociore ſemper fama erga dominantiū exitus. Ordo alioqui ſceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus eſt. neq; quiſquam ſcriptor tam infenſus exſtitit, vt Tiberio obiectaret, cùm omnia alia conquirerent, intenderentq́;. Mihi tradendi arguendiq́; rumoris cauſſa fuit, vt claro ſub exemplo falſas auditiones depellerem, peterémque ab iis quorum in manus cura noſtra venerit, ne diuulgata atq; incredibilia, auidè accepta, veris neque in miraculum corruptis antehabeant. Ceterùm laudante filium pro

roſtris

roſtris Tiberio, ſenatus populusq́; habitum ac voces dolentum ſimulatione magis quàm libens induebat, domúmque Germanici reuiuiſcere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina ſpem malè tegens, perniciem adcelerauere. Nam Seianus vbi videt mortem Druſi inultam interfectoribus, ſine mærore publico eſſe, ferox ſcelerum, & quia prima prouenerãt, volutare ſecum, quo nam modo Germanici liberos peruerteret, quorum non dubia ſucceſſio, neque ſpargi venenum in tres poterat, egregia cuſtodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam eius inſectari, vetus Auguſtæ odium, recentem Liuiæ conſcientiam exagitare; vt ſuperbiam fecunditate ſubnixam popularibus ſtudiis inhiare dominationi, apud Cæſarem arguerent. Atque hoc callidis criminatoribus, inter quos dilegerat Iulium Poſtumum per adulterium Mutiliæ Priſcæ inter intimos auiæ, & conſiliis ſuis peridoneum: quia Priſca in animo Auguſtæ valida, anum ſuapte natura potentiæ anxiam inſociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur, prauis ſermonibus tumidos ſpiritus perſtimulare. At Tiberius nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens, ius ciuium, preces ſociorum tractabat. Factaq́; auctore eo ſenatuſconſulta, vt ciuitati Cibyraticæ apud Aſiam, Aegirenſi apud Achaiam motu terræ labefactis ſubueniretur, remiſſione tributi in triennium. Et Vibius Serenus proconſul vlterioris Hiſpaniæ de vi publica damnatus, ob atrocitatem temporum in inſulam Amorgum deportatur. Carſius Sacerdos reus tanquam frumẽto hoſtem Tacfarinatem iuuiſſet, abſoluitur, eiuſdemq́; criminis C. Gracchus. Hunc comitem exſilij admodum infantem pater Sempronius in inſulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberaliũ artiũ neſcios, mox per Africã ac Siciliã mutando ſordidas merces ſuſtentabatur. nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Aelius Lamia & L. Apronius qui Africam obtinuerãt, inſontem

tem protexiſſent, claritudine infauſti generis, & paternis aduerſis foret abſtractus. Is quoq; annus legationes Græcarũ ciuitatũ habuit, Samiis Iunonis, Cois Aeſculapij delubro vetuſtum aſylii ius vt firmaretur petentibus. Samij decreto Amphictyonum nitebantur, queis præcipuum fuit rerum omniũ iudicium, qua tempeſtate Græci conditis per Aſiam vrbibus ora maris potiebantur. Neque diſpar apud Coos antiquitas. & accedebat meritũ ex loco. Nam ciues Romanos templo Aeſculapij induxerant, cùm iuſſu regis Mithradatis apud cunctas Aſiæ inſulas & vrbes trucidarentur. Variis dehinc & ſæpius irritis prætorum queſtibus, poſtremò Cæſar de immodeſtia hiſtrionum rettulit. Multa ab iis in publicum ſeditiosè, fœda per domos tentari: Oſcum quondam ludicrum leuiſſimæ apud vulgum oblectationis, eò flagitiorum et virium veniſſe, vt auctoritate patrum coërcendum ſit. Pulſi tum hiſtriones Italia. Idem annus alio quoq; luctu Cæſarem afficit, alterum ex geminis Druſi liberis exſtinguendo: neq; minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus omnium illi triſtiũ lætorumq́; ſocius, vnusq́; è ſenatoribus Rhodij ſeceſſus comes. Ita quanquam nouo homini, cenſorium funus, effigiem apud forum Auguſti publica pecunia patres decreuere: apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeò vt procurator Aſiæ Lucillius Capito accuſante prouincia cauſſam dixerit, magna cum adſeueratione principis, non ſe ius niſi in ſeruitia & pecunias familiares dediſſe: quòd ſi vim prætoris vſurpaſſet, manibusq́; militum vſus foret, ſpreta in eo mandata ſua, audirent ſocios. Ita reus cognito negotio damnatur. Ob quam vltionem, & quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decreuere Aſiæ vrbes templum Tiberio matríque eius, ac ſenatui. Et permiſſum ſtatuere. Egítque Nero grates ea cauſſa patribus atque auo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum aſpici, illum audiri rebantur. aderántque iuueni modeſtia, ac forma, principe viro

digna,

digna, notis in eum Seiani odiis ob periculum gratiora. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Seruij Maluginenſis defuncti legendo, ſimul roganda noua lege diſſeruit Cæſar. Nam patricios confarreatis parentibus genitos tres ſimul nominari, ex quis vnus legeretur vetuſto more: neque adeſſe, vt olim, eam copiam, omiſſa confarreandi adſuetudine, aut inter paucos retenta: pluresq́; eius rei cauſſas adferebat, potiſſimam, penes incuriam virorum feminarumq́;. Accedere ipſius cærimoniæ difficultates quæ conſulto vitarentur. Et quando exiret è iure patrio, qui id flaminium apiſceretur, quæq́; in manum flaminis conueniret. Ita medendum ſenatus decreto, aut lege, ſicut Auguſtus quædam ex horrida illa antiquitate ad præſentem vſum flexiſſet. Igitur tractatis religionibus, placitum, inſtituto flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua flaminica Dialis ſacrorum cauſſa in poteſtate viri, cetera promiſcuo feminarum iure ageret. & filius Maluginenſis patri ſuffectus. Vtq́; gliſceret dignatio ſacerdotum, atque ipſis promtior animus foret ad capeſſendas cærimonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, LL S. XX. & quoties Auguſta theatrum introiſſet, vt ſedes inter Veſtalium conſideret. Cornelio Cethego, Viſellio Varrone COSS. Pontifices eorumq́; exemplo ceteri ſacerdotes, cùm pro incolumitate principis vota ſuſciperent, Neronem quoq́; & Druſum iiſdem diis commendauere, non tam caritate iuuenum, quàm adulatione: quæ moribus corruptis, perindè anceps ſi nulla, & vbi nimia eſt. Nam Tiberius haut vnquam domui Germanici mitis, tum verò æquari adoleſcentes ſenectæ ſuæ, impatienter indoluit: accitosq́; Pontifices percontatus eſt, num id precibus Agrippinæ aut minis tribuiſſent. Et illi quidem quanquam abnuerent modicè perſtricti, etenim pars magna è propinquis ipſius aut primores ciuitatis erant: ceterùm in ſenatu oratione monuit in poſterum, ne quis nobiles adoleſcentium animos præmaturis honoribus ad

A. V. C. DCCLXXVII.

ſuperbiã extolleret. inſtabat quippe Seianus, incuſabatq́ diductam ciuitatem, vt ciuili bello, eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent: ac ni reſiſtatur, fore pluris: neque aliud gliſcentis diſcordiæ remedium, quàm ſi vnus alterúe maximè promti ſubuerterentur. Qua cauſſa C. Silium & Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici pernicioſa vtriq́. Silio, & quòd ingentis exercitus ſeptem per annos moderator. partisq́ apud Germaniam triumphalibus Sacrouiriani belli victor, quãto maiore mole procideret, plus formidinis in alios diſpergatur. credebant pleriq́ auctam offenſionem ipſius intemperantia immodicè iactantis, ſuum militem in obſequio durauiſſe, cùm alij ad ſeditiones prolaberentur: neque manſurum Tiberio imperiũ, ſi iis quoque legionibus cupido nouandi fuiſſet. Deſtrui per hæc fortunam ſuam Cæſar, imparemq́ tanto merito rebatur. Nam beneficia eò vſq́ læta ſunt, dum videntur exſolui poſſe: vbi multum anteuenere, pro gratia odium redditur. Erat vxor Silio Soſia Galla, caritate Agrippinæ inuiſa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immiſſusq́ Varro conſul, qui paternas inimicitias obtendens, odiis Seiani per dedecus ſuum gratificabatur. precante reo breuẽ moram dum accuſator conſulatu abiret, aduerſatus eſt Cæſar: ſolitum quippe magiſtratibus, diem priuatis dicere: nec infringendum conſulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod Reſp. detrimentum caperet. Proprium id Tiberio fuit, ſcelera nuper reperta priſcis verbis obtegere. Igitur multa adſeueratione, quaſi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro conſul, aut illud Reſp. eſſet, coguntur patres ſilente reo, vel ſi defenſionem captaret, non occultante cuius ira premeretur, conſcientia belli, Sacrouir diu diſsimulatus, victoria per auaritiam fœdata, & vxor Soſia arguebantur. nec dubiè repetundarũ criminibus hærebant. ſed cuncta quæſtione maieſtatis exercita, & Silius imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Sæuitũ tamen in bona, nõ vt ſtipen-

diariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat. ſed liberalitas Auguſti auulſa, computatis ſingillatim quæ fiſco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Soſia in exſilium pellitur Aſinij Galli ſententia, qui partem bonorum publicandam, pars vt liberis relinqueretur, cenſuerat. contrà M. Lepidus quartam accuſatoribus ſecundùm neceſſitudinem legis, cetera liberis conceſſit. Hunc ego Lepidum temporibus illis grauem & ſapientem virum fuiſſe comperio. Nam pleraq; ab ſæuis adulationibus aliorum, in melius deflexit, neq; tamen temperamenti egebat cùm æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. vnde dubitare cogor, fato & ſorte naſcendi, vt cetera, ita principum inclinatio in hos, offenſio in illos, an ſit aliquid in noſtris conſiliis, liceátque inter abruptam contumaciam, & deforme obſequiũ pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Meſſallinus Cotta haut minus claris maioribus, ſed animo diuerſus, cenſuit cauendum ſenatuſconſulto, vt quanquam inſontes magiſtratus & culpæ alienæ neſcij, prouincialibus vxorum criminibus, perinde quàm ſuis plecterentur.

Actum dehinc de Calpurnio Piſone nobili ac feroci viro. Is namq;, vt rettuli, ceſſurum ſe vrbe ob factiones accuſatorum in ſenatu clamitauerat, & ſpreta potentia Auguſtæ, trahere in ius Vrgulaniam, domoq́; principis excire auſus erat. Quæ in præſens Tiberius ciuiliter habuit. Sed in animo reuoluente iras, etiam ſi impetus offenſionis languerat, memoria valebat; Piſonémque grauius ſecreti ſermonis incuſauit aduersùm maieſtatem habiti, adiecítque in domo eius venenum eſſe, cumq́; gladio accinctũ introire curiam. Quod vt atrocius vero tramiſſum. ceterorum quæ multa cumulabantur, receptus eſt reus, neq; peractus ob mortem opportunam.

Relatum & de Caſſio Seuero exſule, qui ſordidæ originis, maleficæ vitæ, ſed orandi validus, per immodicas inimicitias vt iudicio iurati ſenatus Cretã amoueretur, effecerat: atq; illic eadẽ actitando recentia

veteraq; odia aduertit, boniſq; exutus, interdicto igni atq; aqua, ſaxo Seriphio conſenuit. Per idē tempus Plautius Siluanus prætor incertis cauſsis, Aproniā coniugē in præceps iecit, tractuſq; ad Cæſarē ab L. Apronio ſocero, turbata mente reſpondit, tanquam ipſe ſomno grauis atq; eo ignarus, & vxor ſponte mortē ſumpſiſſet. Non contanter Tiberius pergit in domum, viſit cubiculum, in quo reluctantis & impulſæ veſtigia cernebantur. Refert ad ſenatum, datiſq; iudicibus Vrgulania Siluani auia pugionem nepoti miſit. Quod perinde creditum quaſi principis monitu, ob amicitiam Auguſtæ cum Vrgulania. Reus fruſtra tentato ferro, venas præbuit exſoluendas. Mox Numantina prior vxor eius accuſata, inieciſſe carminibus & veneficiis vecordiam marito, inſons iudicatur. Is demum annus populum Romanum longo aduerſum Numidam Tacfarinatem bello abſoluit. Nam priores duces ſibi impetrādo triumphalium inſigni ſufficere res ſuas crediderant, hoſtem omittebant. Iamq; tres laureatæ in vrbe ſtatuæ, & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo Iubæ filio iuuenta incurioſo, libertos regios, & ſeruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor ac ſocius populandi rex Garamantum, non vt cum exercitu incederet, ſed miſſis leuibus copiis, quæ ex longinquo in maius audiebantur: ipſaq; è prouincia vt quis fortunæ inops, moribus turbidus, promitiùs ruebant, quia Cæſar poſt res à Blæſo geſtas, quaſi nullis iam in Africa hoſtibus reportari Nonam legionem iuſſerat, nec proconſul eius anni P. Dolabella retinere auſus erat, iuſſa principis magis quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas diſperſo rumore, rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoq; paulatim Africa decedere, ac poſſe reliquos circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior, incubuiſſent: auget vires, poſitiſq; caſtris Thubuſcum opidum circumſidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani, & quia Numidæ pe-

ditum

ditũ aciem ferre nequeunt, primo ſui inceſſu ſoluit obſidium, locorumq́; opportuna permuniuit: ſimul principes Muſulamorum defectionem cœptantes ſecuri percutit. Dein quia pluribus aduersùm Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non graui nec vno incurſu conſectandum hoſtem vagum, excito cum popularibus rege Ptolemæo quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus dilecti Maurorum duxere. Ipſe conſultor aderat omnibus: Nec multò poſt adfertur Numidas apud caſtellum ſemirutum, ab ipſis quondam incenſum, cui nomen Auzea, poſitis mapalibus conſediſſe fiſos loco, quia vaſtis circùm ſaltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes alæq́; quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulq́; cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant ſemiſomnos in barbaros, præpeditis Numidarum equis aut diuerſos paſtus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, diſpoſitæ turmæ, cuncta prœlio prouiſa: hoſtibus contrà omnium neſciis, non arma, non ordo, non conſiliũ, ſed pecorũ modo, trahi, occidi, capi. Inſenſus miles memoria laborum, & aduerſum eludentes optatæ toties pugnæ, ſe quiſque vltione & ſanguine explebant. Differtur per manipulos Tacfarinatem omnes notum tot prœliis conſectentur, non niſi duce interfecto requiem belli fore. At ille dilectis circùm ſtipatoribus, vinctoq́; iam filio, & effuſis vndiq́; Romanis, ruendo in tela, captiuitatem haut inultâ morte effugit. Isq́; finis armis impoſitus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blæſi auunculi eius laus obſoleſceret. Sed neque Blæſus ideo inluſtrior, & huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, inſigneis captiuos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in vrbe viſi, quos Tacfarinate cæſo perculſa gẽs & culpæ neſcia ad ſatisfaciendum populo Rom. miſerat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum ſtudiis, repetitus ex vetuſto mos,

miſſusq; è ſenatoribus qui ſcipionem eburnũ, togam pictam, antiqua patrũ munera daret, regemq; & ſocium atq; amicũ appellaret. Eadem æſtate mota per Italiam ſeruilis belli ſemina fors oppreſſit. Auctor tumultus T. Curtiſius quondam prætoriæ cohortis miles, primò cœtibus clandeſtinis apud Brũdiſium, & circumiecta opida: mox poſitis propalàm libellis ad libertatem vocabat agreſtia per longinquos ſaltus & ferocia ſeruitia: cùm velut munere deûm tres biremes adpulere ad vſus commeantiũ illo mari. Et erat iiſdem regionibus Curtius Lupus quæſtor, cui prouincia vetere ex more Cales euenerat. Is diſpoſita claſſiariorum copia cœptantem tum maximè coniurationem diſiecit. Miſſusq; à Cæſare properè Staius tribunus cum valida manu ducem ipſum & proximos audaciæ in vrbem traxit iam trepidam ob multitudinem familiarum, quæ gliſcebat immenſum minore in dies plebe ingenua.

Iiſdem conſulibus miſeriarum ac ſæuitiæ exemplũ atrox, reus pater, accuſator filius, nomen viri, Q. Vibius Serenus, in ſenatum inducti ſunt, ab exſilio retractus, inluuieq; ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu. ſtructas principi inſidias, miſſosq; in Galliam concitores belli, index idem & teſtis dicebat. adnectebatq; Cæcilium Cornutum prætorium miniſtrauiſſe pecuniam. qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in ſe feſtinauit. At contrà reus nihil infracto animo, obuerſus in filium, quatere vincula, vocare vltores deos, vt ſibi quidem redderent exſilium, vbi procul tali more ageret, filium autem quandoq; ſupplicia ſequerentur. Adſeuerabatq; innocentem Cornutum & falſa exterritum. idq; facile intellectu ſi proderentur alij: non enim ſe cædem principis & res nouas vno ſocio cogitaſſe. Tum accuſator Cn. Lentulum & Seium Tuberonem nominat, magno pudore Cæſaris, cùm primores ciuitatis, intimi ipſius amici, Lentulus ſenectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hoſti-

tus hoſtilis, & turbandæ Reip. arceſſerentur. Sed hi quidem ſtatim exemti. In patrem ex ſeruis quæſitum. & quæſtio aduerſa accuſatori fuit. qui ſcelere vecors, ſimul vulgi rumore territus, robur & ſaxum, aut parricidarum pœnas minitantium, ceſſit vrbe. ac retractus Rauenna exſequi accuſationem adigitur, non occultante Tiberio vetus odium aduerſus exſulem Serenum. nam poſt damnatum Libonem miſſis ad Cæſarem litteris exprobrauerat, ſuum tantum ſtudium ſine fructu fuiſſe. addideratq́; quædam contumacius quàm tutum apud aures ſuperbas & offenſioni proniores. ea Cæſar octo poſt annos rettulit, medium tempus variè arguens, etiam ſi tormenta, peruicacia ſeruorum, contrà eueniſſent. Dictis dein ſententiis vt Serenus more maiorũ puniretur, quo molliret inuidiã, interceſſit. Gallus Aſinius, Gyaro aut Donuſa claudendũ cẽſeret. id quoq; aſpernatus eſt, egenam aquæ vtranq; inſulã referens, dandosq́; vitæ vſus cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum de præmiis accuſatorum abolendis, ſi quis maieſtatis poſtulatus ante perfectum iudicium ſe ipſe vita priuauiſſet. ibaturq́; in eam ſententiam, ni durius contraq́; morem ſuum palàm pro accuſatoribus Cæſar, irritas leges, Remp. in præcipiti conqueſtus eſſet. ſubuerterent potius iura, quàm cuſtodes eorum amouerent. ſic delatores genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam ſatis coërcitum, per præmia eliciebantur. His tam adſiduis tamq́; mæſtis modica lætitia interiicitur, quòd C. Cominium equitem Romanum probroſi in ſe carminis conuictum, Cæſar precibus fratris qui ſenator erat, conceſſit. Quo magis mirũ habebatur, gnarum meliorum & quæ fama clementiam ſequeretur, triſtiora malle. neq; enim ſecordia peccabat, nec occultũ eſt, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia facta imperatorum celebrentur. quin ipſe compoſitus aliàs, & velut eluctantium verborũ, ſolutius promtiusq́; eloquebatur quoties ſubueniret.

At P. Suilium quæſtorem quondam Germanici, cùm Italia arceretur conuictus pecuniã ob rem iudicandã cepiſſe, amouendũ in inſulam cenſuit, tanta contentione animi, vt & iurando obſtringeret è Rep. id eſſe. Quod aſperè acceptum ad præſens, mox in laudem vertit, regreſſo Suilio, quem vidit ſequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij principis amicitia diu proſperè, nunquam bene vſum. Eadem pœna in Catũ Firmium ſenatorem ſtatuitur, tanquam falſis maieſtatis criminibus ſororem petiuiſſet. Catus, vt rettuli, Libonẽ inlexerat inſidiis, deinde indicio perculerat. eius operæ memor Tiberius, ſed alia prætendens, exſilium deprecatus eſt. quo minus ſenatu pelleretur non obſtitit. Pleraque eorum quæ rettuli, quæq; referam, parua forſitan & leuia memoratu videri non neſcius ſum. ſed nemo Annales noſtros cum ſcriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res compoſuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fuſos captosq; reges, aut ſi quando ad interna præuerterent, diſcordias conſulum aduerſum tribunos, agrarias frumẽtariasq; leges, plebis & optimatium certamina libero egreſſu memorabant. Nobis in arto & inglorius labor. Immota quippe aut modicè laceſſita pax, mæſtæ vrbis res, & princeps proferendi imperij incurioſus erat. Non tamen ſine vſu fuerit, introſpicere illa primo aſpectu leuia, ex quis magnarum ſæpe rerum motus oriuntur. Nam cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt. delecta ex his & conſtituta Reip. forma laudari facilius quàm euenire, vel ſi euenit, haut diuturna eſſe poteſt. Igitur vt olim plebe valida, vel cùm patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, ſenatúſque & optimatium ingenia qui maximè perdidicerant, callidi temporum & ſapientes crede-
* bantur: ſic conuerſo ſtatu, neque alia *rerum quàm ſi vnus
» imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit. quia pauci
» prudentia, honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernũt,

plures

plures aliorum euentis docentur. ceterùm vt proſutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam ſitus gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum. nos ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & eaſdem exitu cauſſas coniungimus, obuia rerum ſimilitudine, & ſatietate. Tum quòd antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator, neq; refert cuiuſquã, Punicas Romanáſue acies lætiùs extuleris. at multorum qui Tiberio regente pœnam vel infamiam ſubiere, poſteri manẽt. vtq; familiæ ipſæ iam exſtinctæ ſint, reperies qui ob ſimilitudinem morũ aliena malefacta ſibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus infenſos habet, vt animus ex propinquo diuerſa arguens. Sed ad incepta redeo. Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa COSS. *Cremutius Cordus poſtulatur, nouo ac tunc primùm audito crimine, quòd editis annalibus, laudatoq; M. Bruto, C. Caſſium Romanorum vltimum dixiſſet. Accuſabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Seiani clientes. id perniciabile reo, & Cæſar truci vultu defenſionem accipiens. quam Cremutius relinquẽdæ vitæ certus in hunc modum exorſus eſt. Verba mea P.C. arguuntur. adeò factorũ innocens ſum. Sed neq; hæc in principem aut principis parentem, quos lex maieſtatis amplectitur. Brutum, & Caſſium laudauiſſe dicor. quorum res geſtas cùm plurimi compoſuerint, nemo ſine honore memorauit. Titus Liuius eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Auguſtus appellaret. neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipſum Caſſium, hunc Brutum, nuſquam latrones & parricidas, quæ nũc vocabula imponũtur, ſæpe vt inſignis viros nominat. Aſinij Pollionis ſcripta egregiam eorundem memoriam tradunt. Meſſalla Coruinus imperatorem ſuum Caſſium prædicabat. & vterque opibuſq; atq; honoribus peruiguere. Marci Ciceronis libro quo Catonem cælo æquauit, quid aliud dictator*

A. V. C. DCCLXXIIX.

Cæſar

Cæſar quàm reſcripta oratione velut apud iudices reſpondit? Antonij epiſtolæ, Bruti conciones, falſa quidem in Auguſtum probra, ſed multa cum acerbitate habent. carmina Bibaculi & Catulli referta contumeliis Cæſarum leguntur. ſed ipſe diuus Iulius, ipſe diuus Auguſtus & tulere iſta, & reliquere, haut facilè dixerim moderatione magis an ſapientia. namq; ſpreta exoleſcunt: ſi iraſcare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modò libertas, etiam libido impunita. aut ſi quis aduertit, dictis dicta vltus eſt. Sed maximè ſolutũ, & ſine obtrectatore fuit, prodere de iis quos mors odio aut gratiæ exemiſſet. num cum armatis Caßio & Bruto, ac Philippenſes campos obtinentibus, belli ciuilis cauſſa populum per conciones incẽdo? an illi quidem ſeptuageſimum ante annum peremti, quo modo imaginibus ſuis noſcũtur, quas nec victor quidem aboleuit, ſic partem memoriæ apud ſcriptores retinẽt? ſuum cuique decus poſteritas rependit. nec deerunt, ſi damnatio ingruit, qui nõ modò Caßij & Bruti, ſed etiam mei meminerint. Egreſſus dein ſenatu, vitam abſtinentia finiuit. libros per ædiles cremandos cenſuere patres. ſed manſerunt occultati & editi. Quo magis ſecordiam eorum inridere libet, qui præſenti potentia credunt exſtingui poſſe etiã ſequentis æui memoriam. Nam contra, punitis ingeniis gliſcit auctoritas. neq; aliud externi reges, aut qui eadem ſæuitia vſi ſunt, niſi dedecus ſibi atq; illis gloriam peperere. Ceterũ poſtulãdis reis, tam cõtinuus annus fuit, vt feriarum Latinarum diebus præfectũ vrbis Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum, adierit Calpurnius Saluianus in Sextum Marium. quod à Cæſare palàm increpitum cauſſa exſilij Saluiano fuit.

Obiecta publicè Cyzicenis incuria cærimoniarum diui Auguſti, additis violentiæ criminibus aduerſum ciues Romanos. & amiſere libertatẽ quam bello Mithradatis meruerant circumſeßi, nec minus ſua cõſtantia, quàm præſidio Luculli pulſo rege. At Fonteius Capito, qui procõſul Aſiã curauerat, abſolui-

abſoluitur; comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenũ. neq; tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. nam vt quis diſtrictior accuſator, velut ſacroſanctus erat: leues, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hiſpania vlterior miſsis ad ſenatum legatis orauit, vt exemplo Aſiæ delubrum Tiberio matríque eius exſtrueret: qua occaſione Cæſar, validus alioqui ſpernendis honoribus, & reſpondendum ratus iis quorum rumore arguebatur in ambitionem flexiſſe, huiuſcemodi orationem cœpit. Scio P.C. conſtantiam meam à pleriſq; deſideratam, quòd Aſiæ ciuitatibus nuper idem iſtud petentibus non ſim aduerſatus. ergo & prioris ſilentij defenſionem, & quid in futurum ſtatuerim, ſimul aperiam. Cùm diuus Auguſtus ſibi atq; vrbi Romæ templum apud Pergamum ſiſti non prohibuiſſet, qui omnia facta dictaq; eius vice legis obſeruem, placitum iam exemplum promtius ſecutus ſum, quia cultui meo veneratio ſenatus adiungebatur. Ceterùm vt ſemel recepiſſe, veniam habuerit, ita per omnes prouincias effigie numinum ſacrari, ambitioſum, ſuperbum. & vaneſcet Auguſti honor, ſi promiſcuis adulationibus vulgatur. Ego me P. C. mortalem eſſe & hominum officia fungi, ſatíſque habere, ſi locum principem impleam, & vos teſtor, & meminiſſe poſteros volo. qui ſatis ſupérque memoriæ meæ tribuent, vt maioribus meis dignum, rerum veſtrarum prouidum, conſtantem in periculis, offenſionum pro vtilitate publica non pauidum, credant. Hæc mihi in animis veſtris templa. hæ pulcherrimæ effigies, & manſuræ. Nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi iudicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulcris ſpernuntur. Proinde ſocios, ciues, & deos & deas ipſas precor: hos vt mihi ad finem vſq; vitæ, quietam & intelligentem humani diuiniq; iuris mentem duint: illos vt quandocunque conceſſero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei proſequantur. Perſtititq; poſthac ſecretis etiam ſermonibus

aſpernari

aſpernari talem ſui cultum. quod alij modeſtiam, multi quia diffideret, quidam vt degeneris animi interpretabātur. Optumos quippe mortalium altiſſima cupere. Sic Herculem & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos deûm numero additos. Melius Auguſtum qui ſperauerit. Cetera principibus ſtatim adeſſe. vnum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam. nam contemptu famæ, contemni virtutes.

At Seianus nimia fortuna ſecors, & muliebri inſuper cupidine incenſus, promiſſum matrimonium flagitāte Liuia, componit ad Cæſarem codicillos. moris quippe tum erat, quanquā præſentem, ſcripto adire. eius talis forma fuit. Beneuolentia patris Auguſti, & mox plurimis Tiberij iudiciis ita inſueuiſſe, vt ſpes votaq; ſua non prius ad deos quàm ad principū aures conferret. Neque fulgorem honorum vnquam precatum. Excubias ac labores, vt vnum è militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptū, vt coniunctione Cæſaris dignus crederetur. hinc initiū ſpei. Et quoniam audiuerit Auguſtum in conlocanda filia nonnihil etiā de equitibus Romanis conſultauiſſe: ita ſi maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, ſola neceſſitudinis gloria vſurum. non enim exuere impoſita munia, ſatis æſtimare firmari domum aduerſum iniquas Agrippinæ offenſiones. idq; liberorum cauſſa. nam ſibi multum ſuperq; vitæ fore quod tali cum principe expleuiſſet.

Ad ea Tiberius, laudata pietate Seiani, ſuisq; in eum beneficiis modicè percurſis, cùm tempus tanquam ad integram conſultationem petiuiſſet, adiunxit.

Ceteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent. Principum diuerſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideo ſe non illuc decurrere quod promtum reſcriptu: poſſe ipſam Liuiam ſtatuere, nubendum poſt Druſum, an in penatibus iiſdem tolerandum haberet: eſſe illi matrem & auiam, propiora conſilia: ſimplicius acturum, de inimicitiis primùm Agrippinæ, quas longè acrius arſuras, ſi matrimo-

trimo-

trimonium Liuiæ velut in partes domum Cæſarum diſtraxiſſet: ſic quoq; erumpere æmulationem feminarũ, eaq́; diſcordia nepotes ſuos conuelli. Quid ſi intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim Seiane ſi te manſurum in eodem ordine putas, & Liuiam quæ C. Cæſari, mox Druſo nupta fuerit, ea mente acturam vt cum equite Romano ſeneſcat. Ego vt ſinã, credis ne paſſuros, qui fratrem eius, qui patrem maioresq́; noſtros in ſummis imperiis videre? Vis tu quidem iſtum intra locum ſiſtere. ſed illi magiſtratus & primores qui te inuito perrumpunt, omnibusq́; de rebus conſulunt, exceſſiſſe iam pridem equeſtre faſtigium, longéque antiſſe patris mei amicitias non occulti ferunt, perq́; inuidiam tui me quoque incuſant. At enim Auguſtus filiam ſuam equiti Romano tradere meditatus eſt. Mirum Hercule ſi cùm in omnis curas diſtraheretur, immenſumq́; attolli prouideret quem coniunctione tali ſuper alios extuliſſet, C. Proculeium & quoſdã in ſermonibus habuit, inſigni tranquillitate vitæ, nullis Reip. negotiis permixtos. Sed ſi dubitatione Auguſti mouemur, quanto validius eſt quod M. Agrippæ, mox mihi conlocauit? Atq; ego hæc pro amicitia non occultaui. Ceterùm neq; tuis neque Liuiæ deſtinatis aduerſabor. Ipſe quid intra animum volutauerim, quibus adhuc neceſſitudinibus immiſcere te mihi parem, omittam ad præſens referre. id tantum aperiam, nihil eſſe tam excelſum quod non virtutes iſtæ, tuusq́; in me animus mereantur. datoq́; tempore vel in ſenatu vel in concione non reticebo. Rurſum Seianus non tam de matrimonio, ſed altius metuẽs tacita ſuſpicionum, vulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecatur. Ac ne adſiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet, huc flexit, vt Tiberium ad vitam procul Roma amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe prouidebat, ſua in manu aditus, litterarũq́; magna ex parte ſe arbitrum fore, cùm per milites commearent: mox

Cæſarem vergente iam ſenecta ſecretoq́ loci mollitum, munia imperij faciliùs tramiſſurum, & minui ſibi inuidiam, adempta ſalutantum turba, ſublatíſque inanibus, vera potentia augere. Igitur paulatim negotia vrbis, populi adcurſus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus quietem & ſolitudinem, quis abeſſe tædia & offenſiones, ac præcipua rerũ maximè agitari. Ac fortè habita per illos dies de Votieno Mõtano celebris ingenij viro cognitio, contantem iam Tiberium perpulit, vt vitandos crederet patrum cœtus vocesq́, quæ plerunq́ veræ & graues corã ingerebantur. nam poſtulato Votieno ob contumelias in Cæſarẽ dictas, teſtis Aemylius è militaribus viris dum ſtudio probandi cũcta refert, & quanquam inter obſtrepentes magna adſeueratione nititur, audiuit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur. adeoq́ perculſus eſt, vt ſe vel ſtatim vel in cognitione purgaturum clamitaret: precibusq́ proximorum, adulatione omnium ægrè componeret animum. Et Votienus quidem maieſtatis pœnis adfectus eſt. Cæſar obiectam ſibi aduerſus reos inclementiam, eo pertinaciùs amplexus, Aquiliam adulterij delatam, cum Vario Ligure, quanquam Lentulus Getulicus conſul deſignatus lege Iulia damnaſſet, exſilio puniuit: Apidiũq́ Merulam, quòd in acta diui Auguſti non iurauerat, albo ſenatorio eraſit.

Auditæ dehinc Lacedæmoniorum & Meſſeniorum legationes de iure templi Dianæ Limenetidis, quòd ſuis à maioribus ſuaq́ in terra dicatum Lacedæmonij firmabant annalium memoria: vatumq́ carminibus, ſed Macedonis Philippi cùm quo bellaſſent armis ademtum, ac pòſt C. Cæſaris & M. Antonij ſententia redditum. Contrà Meſſenij veterem inter Herculis poſteros diuiſionem Peloponeſſi protulere, ſuóque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, ceſſiſſe, monimentáque eius rei ſculpta ſaxis & ære priſco manere. quòd ſi vatum, annalium ad teſtimonia vocentur, plures ſibi ac locupletiores eſſe. neq́ Philippum potentia, ſed ex vero ſtatuiſſe.

fuiſſe. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mumij iudiciū, ſic Mileſios permiſſo publicè arbitrio, poſtremò Atidium Geminum prætorem Achaiæ decreuiſſe. Ita ſecundùm Meſſenios datum. Et Segeſtani ædem Veneris montem apud Erycum vetuſtate delapſam reſtaurari poſtulauere, nota memorantes de origine eius, & læta Tiberio. ſuſcepit curam libens vt conſanguineus. Tunc tractatæ Maſſilienſium preces probatumq́; P. Rutilij exemplum. namq; eum legibus pulſum, ciuem ſibi Smyrnei addiderant. quo iure Vulcatius Moſchus exſul in Maſſilienſes receptus, bona ſua Reip. eorum vt patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles, Gn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo ſuper conſulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter partæ & modeſtè habitæ. Domitium decorauit pater ciuili bello maris potēs, donec Antonij partibus mox Cæſaris miſceretur. Auus Pharſalica acie pro optimatibus ceciderat. ipſe electus cui minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. Pòſt, exercitu flumen Albim tranſcendit, longiùs penetrata Germania, quàm quiſquam priorum. eaſq́; ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, ſed improſpera. nam patre eius Iulo Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adoleſcentulum ſororis nepotem ſepoſuit Auguſtus in ciuitatem Maſſilienſem, vbi ſpecie ſtudiorum nomen exſilij tegeretur. habitus tamen ſupremis honor. oſſaq́; tumulo Octauiorū inlata, per decretum ſenatus. Iiſdem conſulibus facinus atrox in citeriore Hiſpania admiſſum à quodam agreſte, nationis Termeſtinæ. is prætorem prouinciæ L. Piſonē pace incurioſum ex improuiſo in itinere adortus, vno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, poſtquam ſaltuoſos locos attigerat, dimiſſo equo, per derupta & auia ſequenteis fruſtratus eſt. neque diu fefellit. nam prehenſo ductoq́; per proximos pagos equo, cuius foret cognitum.

& repertus cum tormentis edere conſcios adigeretur, voce magna, ſermone patrio, fruſtra ſe interrogari clamitauit. adſiſterent ſocij ac ſpectarent. nullam vim tantam doloris fore vt veritatem eliceret. idemq; cùm poſtero ad quæſitionem retraheretur, eo niſu proripuit ſe cuſtodibus, ſaxoq; caput adflixit, vt ſtatim exanimaretur. Sed Piſo Termeſtinorũ dolo cæſus habetur: qui pecunias è publico interceptas acrius, quàm vt tolerarent barbari, cogebat. Lentulo Getulico, C. Calviſio Coss. decreta triumphi inſignia Poppæo Sabino,

A. V. C. DCCLXXIX.

contuſis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atq; eo ferociùs agitabant. Cauſſa motus ſuper hominum ingeniũ, quòd pati delectus, & validiſſimũ quemq; militiæ noſtræ dare aſpernabantur, ne regibus quidem parere niſi ex libidine ſoliti, aut ſi mitterent auxilia ſuos ductores præficere, nec niſi aduersùm accolas belligerare. Ac tum rumor inceſſerat fore, vt diſiecti aliiſq; nationibus permixti diuerſas in terras traherentur. Sed antequã arma inciperẽt miſere legatos, amicitiã, obſequiumq; memoraturos, & mãſura hæc ſi nullo nouo onere tentarentur: ſin vt victis ſeruitiũ indiceretur, eſſe ſibi ferrũ, & iuuentutem, & promtum libertati, aut ad mortem animum. ſimul caſtella rupibus indita, conlatosq; illuc parentes & coniuges oſtentabant, bellumq; impeditũ, arduũ, cruentũ, minitabantur. At Sabinus donec exercitus in vnũ conduceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius Labeo è Mœſia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutauerant, veniret, addita præſenti copia, ad hoſtem pergit, compoſitum iam per anguſtias ſaltuum. quidam audentiùs apertis in collibus viſebantur, quos dux Romanus acie ſuggreſſus haut ægrè pepulit, ſanguine barbarorum modico, ob propinqua ſuffugia. Mox caſtris in loco communitis valida manu montem occupat, anguſtum, & æquali dorſo continuum vſq; ad proximum caſtellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. ſimul in ferociſſimos qui ante vallum

more

more gentis cum carminibus & tripudiis præſultabant, mittit dilectos ſagittariorum. Ii dum eminus graſſabantur, crebra & inulta vulnera fecere, propius incedẽtes eruptione ſubita turbati ſunt, receptiq; ſubſidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promtam ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem, haut procul inſtruxerat. Tranſlata dehinc caſtra hoſtem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuiſſe memoraui. iiſque permiſſum vaſtare, vrere, trahere prædas, dum populatio lucem intra ſiſteretur, noctemq; in caſtris tutam & vigilem capeſſerent. id primò ſeruatum: mox verſi in luxum & capti opulentia, omittere ſtationes, laſciuia epularum, aut ſomno & vino procumbere. Igitur hoſtes incuria eorum comperta duo agmina parant, quorũ altero populatores inuaderẽtur, alij caſtra Romana adpugnarent, nõ ſpe capiendi, ſed vt clamore, telis, ſuo quiſq; periculo intentus, ſonorem alterius prœlij nõ acciperet. tenebræ inſuper delectæ augendã ad formidinẽ. Sed qui vallũ legionũ tentabant, facilè pelluntur. Thracum auxilia repentino cõcurſu territa, cùm pars munitionibus adiacerent, plures extra pabularentur, tanto infenſius cæſi, quanto perfugæ & proditores ferre arma ad ſuum patriæq; ſeruitium incuſabantur. Poſtera die Sabinus exercitũ æquo loco oſtẽdit, ſi barbari ſucceſſu noctis alacres prœliũ auderent. & poſtquam caſtello, aut coniunctis tumulis non digrediebantur, obſidium cœpit per præſidia, quæ opportunè iam muniebat: dein foſſam loricamq; contexens, quattuor milia paſſuum ambitu amplexus eſt. tum paulatim, vt aquã pabulumq; eriperet, contrahere clauſtra artaq; circũdare. & ſtruebatur agger, vnde ſaxa, haſtæ, ignes propinquum iam in hoſtem iacerentur. ſed nihil æquè quàm ſitis fatigabat, cùm ingens multitudo bellatorũ, imbelliũ, vno reliquo fonte vterẽtur. Simul æquè armenta, vt mos barbaris, iuxta clauſa, egeſtate pabuli exanimari: adiacere corpora hominũ, quos vulnera, quos ſitis peremerat:

pollui cuncta ſanie, odore, contactu. Rebusq́; turbatis malum extremum diſcordia acceßit: his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter ſe ictus parantibus. & erant qui non inultum exitium ſed eruptionem ſuaderent: neq; ignobiles quamuis diuerſi ſentẽtiis. Verùm è ducibus, Dinis prouectus ſenecta, & longo vſu vim atq; clementiam Romanã edoctus, ponenda arma, vnũ adflictis id remediũ, diſſerebat. Primusq́; ſe cũ coniuge & liberis victori permiſit. ſecuti ætate aut ſexu imbecilli, & quibus maior vitæ quàm gloriæ cupido. At iuuẽtus Tarſam inter & Tureſim diſtrahebatur. vtriq; deſtinatũ cum libertate occidere. ſed Tarſa properum finem, abrumpendas pariter ſpes ac metus clamitans, dedit exemplum, demiſſo in pectus ferro. nec defuere qui eodẽ modo oppeterent. Tureſis ſua cum manu noctem opperitur, haut neſcio duce noſtro. Igitur firmatæ ſtationes denſioribus globis. & ingruebat nox nimbo atrox, hoſtisq́; clamore turbido, modò per vaſtum ſilentium incertos obſeſſores effecerat, cùm Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua ſonitus, aut ſimulationem quietis caſum inſidiantibus aperirent, ſed ſua quiſq; munia ſeruarent immoti, telisq́; nõ in falſum iactis. Interea barbari cateruis decurrẽtes, nunc in vallum manualia ſaxa, præuſtas ſudes, deciſa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere foſſas: quidã pontes & ſcalas antè fabricati inferre propugnaculis, eaq́; prehenſare, detrahere, & aduerſus reſiſtenteis cominus niti. miles cõtrà deturbare telis, pellere vmbonibus, muralia pila, congeſtas lapidum moles prouoluere. His partæ victoriæ ſpes, & ſi cedant, inſignitius flagitiũ: illis extrema iam ſalus, & adſiſtentes pleriſq; matres & cõiuges, earumq́; lamẽta addũt animos: nox aliis in audaciã, aliis ad formidinẽ opportuna: incerti ictus, vulnera improuiſa: ſuorũ atq; hoſtium ignoratio: & mõtis anfractu repercuſſæ velut à tergo voces, adeò cuncta miſcuerãt, vt quædã munimẽta Romani quaſi perrupta omiſerint. neq; tamen peruaſere hoſtes

niſi

niſi admodum pauci. ceteros deleto promtiſſimo quoque aut ſaucio, adpetente iam luce truſere ad ſumma caſtelli, vbi tandem coacta deditio & proxima ſponte inimicorũ recepta. reliquis quo minus vi aut obſidio ſubigerentur, præmatura montis Hæmi & ſæua hiems ſubuenit. At Romæ commota principis domo, vt ſeries futuri in Agrippinam exitij inciperet, Claudia Pulchra ſobrina eius poſtulatur, accuſante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clareſcere, crimen impudicitiæ, adulterum Furniũ, veneficia in principem & deuotiones obiectabat. Agrippina ſemper atrox, tum & periculo propinquæ accenſa, pergit ad Tiberium, ac fortè ſacrificantem patri repperit. quo initio inuidiæ, non eiuſdẽ ait mactare diuo Auguſto victimas, & poſteros eius inſectari: non in effigies mutas diuinũ ſpiritũ transfuſum, ſed imaginem veram cæleſti ſanguine ortam intelligere diſcrimen, ſuſcipere ſordes. fruſtra Pulchram præſcribi cui ſola exitij cauſſa ſit, quòd Agrippinam ſtultè prorſus ad cultum dilegerit, oblita Soſiæ ob eadẽ adflictæ. Audita hæc raram occulti pectoris vocẽ elicuere, correptamq; Græco verſu admonuit: ideo lædi, quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio & ſecuta adſeueratione Cæſaris, qua ſuo iure diſertum eum appellauit. mox capeſſendis accuſationibus, aut reos tutando proſperiore eloquentiæ quàm morũ fama fuit, niſi quòd ætas extrema multũ etiam eloquentiæ demſit, dum feſſa mẽte retinet ſilentij impatientiã. At Agrippina peruicax iræ, & morbo corporis implicata, cùm viſeret eam Cæſar, profuſis diu ac per ſilentium lacrymis, mox inuidiam & preces orditur: ſubueniret ſolitudini, daret maritũ, habilẽ adhuc iuuentã ſibi, neq; aliud probis quàm ex matrimonio ſolatium: eſſe in ciuitate, *Germanici cõiugẽ: ac liberos eius recipere dignaretur.* Sed Cæſar non ignarus quantum ex Rep. peteretur, ne tamen offenſionis aut metus manifeſtus foret ſine reſponſo, quanquã

inſtantem, reliquit. Id ego à ſcriptoribus annaliũ non traditũ, repperi in cõmentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater vitam ſuam & caſus ſuorum poſteris memorauit.

Ceterùm Seianus mærentẽ & improuidã altiùs perculit, immiſsis qui per ſpeciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas ſoceri epulas. Atq; illa ſimulationum neſcia, cũ propter diſcumberet, nõ vultu aut ſermone flecti, nullos attingere cibos, donec aduertit Tiberius, fortè, an quia audiuerat? idq; quo acriùs experiretur, poma vt erant adpoſita laudans, nurui ſua manu tradidit. aucta ex eo ſuſpicio Agrippinæ, & intacta ore ſeruis tramiſit. nec tamẽ Tiberij vox coràm ſecuta, ſed obuerſus ad matrẽ, non mirũ ait, ſi quid ſeuerius in eã ſtatuiſſet, à qua veneficij inſimularetur. Inde rumor, parari exitiũ, neq; id imperatorẽ palàm audere, ſecretum ad perpetrandũ quæri. Sed Cæſar quo famã auerteret, adeſſe frequens ſenatui, legatosq; Aſiæ ambigentes quánam in ciuitate templum ſtatueretur pluris per dies audiuit. Vndecim vrbes certabant pari ambitione, viribus diuerſæ. neq; multũ inter ſe diſtantia memorabant, de vetuſtate generis, ſtudio in populũ Romanũ per bella Perſi & Ariſtonici aliorumq; regũ. Verùm Hypæpeni Trallianiq; Laodicenis & Magnetibus ſimul tramiſsi, vt parum validi. Ne Ilienſes quidem cùm parentẽ vrbis Romæ Troiam referrẽt, niſi antiquitatis gloria pollebãt. paulum addubitatum, quòd Halicarnaſſij mille & ducentos per annos nullo motu terræ nutauiſſe ſedes ſuas, viuoq; in ſaxo fundamenta templi adſeuerauerant. Pergamenos (eo ipſo nitebantur) æde Auguſto ibi ſita ſatis adeptos creditũ. Epheſii, Mileſiiq;, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupauiſſe ciuitates viſi. Ita Sardianos inter Smyrnæosq; deliberatum. Sardiani decretum Ethruriæ recitauere, vt conſanguinei. nam Tyrrhenum Lydúmque Atye rege genitos ob multitudinem diuiſiſſe gentem: Lydum patriis in terris reſediſſe, Tyrrheno datum nouas vt conderet ſedes. & ducum è nominibus indita

vocabula, illis per Aſiam, his in Italiam: auctámque adhuc Lydorum opulentiam miſsis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen. ſimul litteras imperatorum, & icta nobiſcum fœdera bello Macedonum vbertatémque fluminum ſuorum, temperiẽ cæli, ac dites circum terras memorabant. At Smyrnæi repetita vetuſtate, ſeu Tãtalus Ioue ortus, illos, ſiue Theſeus diuina & ipſe ſtirpe, ſiue vna Amazonum condidiſſet: tranſcendere ad ea, quis maximè fidebant in populum Romanum officiis, miſſa nauali copia nõ modò externa ad bella, ſed quæ in Italia tolerabantur: ſeq́; primos templum vrbis Romæ ſtatuiſſe, M. Porcio conſule, magnis quidẽ iam Romani populi rebus, nondum tamen ad ſummum elatis, ſtante adhuc Punica vrbe, & validis per Aſiam regibus: ſimul L. Sullam teſtem adſerebant, grauiſsimo in diſcrimine exercitus ob aſperitatem hiemis, & pænuriam veſtis, cùm id Smyrnã in concionẽ nuntiatum foret, omnes qui aſtabant detraxiſſe corpori tegmina, noſtriſq́; legionibus miſiſſe. Ita rogati ſententiã patres, Smyrnæos prætulerunt. Cenſuitq́; Vibius Marſus vt M. Lepido, cui ea prouincia obuenerat, ſuper numerum legaretur qui templi curam ſuſciperet. & quia Lepidus ipſe diligi ſe per modeſtiam abnuebat, Valerius Naſo è prætoriis ſorte miſſus eſt. Inter quæ diu meditato, prolatoq́; ſæpius conſilio, tandem Cæſar in Campaniam * ſpecie dedicandi templum apud Capuam Ioui, apud Nolam Auguſto, ſed certus procul vrbe degere. * Cauſſam abſceſſus, quanquam ſecutus plurimos auctorum ad Seiani artes rettuli, quia tamen cæde eius patrata, ſex poſtea annos pari ſecreto coniunxit, plerunq́; permoueor, num ad ipſum referri verius ſit, ſæuitiam ac libidinẽ cum factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in ſenectute quoque corporis habitum pudori fuiſſe. quippe illi prægracilis & incurua proceritas, nudus capillo vertex, vlceroſa facies, ac plerunque medicaminibus interſtincta. & Rhodi ſecreto vitare cœtus, recõdere voluptates inſuerat. Tra-

ditur etiam matris impotētia extruſum, quam dominationis ſociam aſpernabatur, neque depellere poterat, cùm dominationem ipſam donum eius accepiſſet. Nam dubitauerat Auguſtus Germanicum ſororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere, ſed precibus vxoris euictus, Tiberio Germanicum, ſibi Tiberium adſciuit. idq́ Auguſta exprobrabat, repoſcebat.

Profectio arto comitatu fuit, vnus ſenator conſulatu functus Cocceius Nerua cui legum peritia: eques Romanus, præter Seianum, ex inluſtribus Curtius Atticus. ceteri liberalibus ſtudiis præditi, fermè Græci quorum ſermonibus leuaretur. Ferebant periti cæleſtium, iis motibus ſiderū exceſſiſſe Roma Tiberium, vt reditus illi negaretur. vnde exitij cauſſa multis fuit, properum finem vitæ coniectantibus, vulgantibusq́. neq́ enim tā incredibilē cauſſam prouidebant, vt vndecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue confinium artis, & falſi, veraq́ quàm obſcuris tegerentur. nā in vrbem non regreſſurum, haut forte dictum. ceterorū neſcij egere, cū propinquo rure, aut litore, & ſæpe mœnia vrbis adſidens extremā ſenectā cōpleuerit.

Ac fortè illis diebus oblatum Cæſari anceps periculum auxit vana rumoris: præbuitq́ ipſi materiem cur amicitiæ, conſtantiæq́ Seiani magis fideret. Veſcebantur in villa cui vocabulū Speluncæ, mare Amuclanū inter Fundanosq́ montes, natiuo in ſpecu. eius os lapſis repentè ſaxis, obruit quoſdā miniſtros. hinc metus in omnes, & fuga eorū qui conuiuiū celebrabant. Seianus genu, vultuq́ & manibus ſuper Cæſarē ſuſpenſus oppoſuit ſeſe incidentibus, atque habitu tali repertus eſt à militibus qui ſubſidio venerāt. Maior ex eo, & quanquam exitioſa ſuaderet, vt non ſui anxius, cum fide audiebatur. Adſimulabatq́ iudicis partes aduerſus Germanici ſtirpem, ſubditis qui accuſatorum nomina ſuſtinerent, maximeq́ inſectarentur Neronem proximum ſucceſſioni, & quanquam modeſta iuuenta, plerunque tamē quid in præſentiarū conduceret oblitū, dum à libertis & clien-

tibus

tibus apiſcendæ potentiæ properis exſtimulatur, vt erectum & fidentem animi oſtenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus. neq; auſurum contra Seianum, qui nunc patientiā ſenis, & ſegnitiā iuuenis iuxtà inſultet. Hæc atq; talia audienti, nihil quidem prauæ cogitationis, ſed interdum voces procedebant contumaces, & inconſultæ: quas adpoſiti cuſtodes exceptas auctasq; cùm deferrent, neq; Neroni defendere daretur, diuerſæ inſuper ſolicitudinum formæ oriebantur. nam alius occurſum eius vitare, quidam ſalutatione reddita ſtatim auerti, plerique inceptum ſermonem abrumpere, inſiſtentibus contrà irridentibusq; qui Seiano fautores aderant. Enimuero Tiberius toruus, aut falſum renidens vultu, ſeu loqueretur, ſeu taceret. iuuenis crimen ex ſilentio, ex voce. ne nox quidem ſecura, cùm vxor vigilias, ſomnos, ſuſpiria matri Liuiæ, atque illa Seiano patefaceret. qui fratrem quoq; Neronis Druſum traxit in partes ſpe obiecta principis loci, ſi priorem ætate & iam labefactum demouiſſet. Atrox Druſi ingenium ſuper cupidinem potentiæ, & ſolita fratribus odia, accendebatur inuidia, quòd mater Agrippina promtior Neroni erat. neq; tamen Seianus ita Druſum fouebat, vt nō in eum quoq; ſemina futuri exitij meditaretur, gnarus præferocē & inſidiis magis opportunū. Fine anni exceſſere inſignes viri, Aſinius Agrippa claris maioribus quàm vetuſtis, vitaq; non degener. Et Q. Haterius familia ſenatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ. monimenta ingenij eius haut perinde retinentur. Scilicet impetu magis quàm cura vigebat. vtq; aliorum meditatio & labor in poſterum valeſcit, ſic Haterij canorum illud & profluens, cum ipſo ſimul exſtinctum eſt.

A. V. C. DCCLXXX.

M. Licinio, L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladē æquauit malū improuiſum. eius initiū ſimul & finis extitit. Nā cœpto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo ſpectaculum gladiatorum celebraret, neq; fundamenta per ſolidum ſubdidit, neq; firmis nexibus ligneam compagē

ſuperſtruxit, vt qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, ſed in ſordida mercede id negotiũ quæſiuiſſet. Adfluxere auidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virilis ac muliebris ſexus, omnis ætas, ob propinquitatẽ loci effuſius. vnde grauior peſtis fuit, conferta mole, dein conuulſa, dũ ruit intus, aut in exteriora effunditur, immenſamq́; vim mortaliũ ſpectaculo intentos, aut qui circum adſtabant in præceps trahit, atq; operit. Et illi quidem quos principium ſtragis in mortẽ adflixerat, vt tali ſorte, cruciatum effugere. Miſerandi magis quos abrupta parte corporis, nondũ vita deſeruerat, qui per diem viſu, per noctem vlulatibus & gemitu, cõiuges aut liberos noſcebant. Iam ceteri fama exciti, hic fratrẽ, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diuerſa de cauſſa amici aut neceſſarij aberant, pauere tamen: neq; dũ cõperto quos illa vis perculiſſet, latior ex incerto metus. Vt cœpere dimoueri obruta, concurſus ad exanimos complectentium, oſculantiũ. & ſæpe certamen ſi confuſior facies, & par forma aut ætas errorem adnoſcentibus fecerat. Quinquaginta hominum milia eo caſu debilitata vel obtrita ſunt. Cautumq́; in poſterum ſenatuſconſulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorũ miliũ res, néue amphitheatrum imponeretur, niſi ſolo firmitatis ſpectatæ. Atilius in exſilium actus eſt. Ceterùm ſub recentem cladem patuere procerũ domus, fomenta, & medici paßim præbiti. fuitq́; vrbs per illos dies, quanquam mæſta facie, veterum inſtitutis ſimilis, qui magna poſt prœlia ſaucios largitione, & cura ſuſtentabant.

Nondum ea clades exoleuerat, cùm ignis violentia vrbem vltra ſolitum adfecit, deuſto monte Cælio. feralemq́; annum ferebant, & ominibus aduerſis ſuſceptum principi conſilium abſentiæ, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Cæſar obuiam iſſet, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæq́; ei grates apud ſenatum ab inluſtribus: famaq́; apud populum, quia ſine ambitione, aut proximorum

preci-

precibus, ignotos etiam & vltrò accitos munificentia iuuerat. Adduntur ſententiæ, vt mons Cælius in poſterum Auguſtus appellaretur, quando cunctis circum flagrantibus, ſola Tiberij effigies ſita in domo Iunij ſenatoris inuiolata manſiſſet. eueniſſe id olim Claudiæ Quinctiæ, eiusq́ ſtatuam vim ignium bis elapſam, maiores apud ædem Matris deûm conſecrauiſſe: ſanctos acceptosq́ numinibus Claudios: & augendam cærimoniam loco, in quo tantum in principem honorem dij oſtenderent. Haut fuerit abſurdum tradere, montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuiſſe, quod talis ſiluæ frequens, fecundusq́ erat: mox Cælium appellitatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Ethruſcæ cùm auxilium appellatum ductauiſſet, ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſſentiunt. cetera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauiſſe, vnde Thuſcum vicum è vocabulo aduenarum dictum. Sed vt ſtudia procerum, & largitio principis aduerſum caſum ſolatium tulerant, ita accuſatorum maior in dies & infeſtior vis ſine leuamento graſſabatur: corripueratq́ Varum Quinctilium diuitē & Cæſari propinquū Domitius Afer Claudiæ Pulchræ matris eius condemnator, nullo mirante quòd diu egens, & parto nuper præmio malè vſus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam ſociū delationis exſtitiſſe miraculo erat, quia claris maioribus, & Varo connexus, ſuam ipſe nobilitatem, ſuum ſanguinem perditum ibat. Reſtitit tamen ſenatus & opperiēdum imperatorem cenſuit. quod vnum, vrgentiū malorum ſuffugium in tempus erat. At Cæſar dedicatis per Campaniam templis, quanquam edicto monuiſſet, ne quis quietem eius irrumperet, concurſusq́ opidanorum diſpoſito milite prohiberentur, peroſus tamen municipia, & colonias, omniaq́ in cōtinenti ſita, Capreas ſe in inſulam abdidit, trium milium freto ab extremis Surrentini promontorij diiunctam. Solitudinem*

dinem eius placuiſſe maximè crediderim, quoniam importuoſum circa mare, & vix modicis nauigiis pauca ſubſidia. neq; adpulerit quiſquã niſi gnaro cuſtode. cæli tẽperies hieme mitis, obiectu montis quo ſæua ventorũ arcentur. æſtas in Fauonium obuerſa, & aperto circũ pelago peramœna. proſpectabatq́; pulcherrimũ ſinum antequam Veſuuius mons ardeſcens faciem loci verteret. Græcos ea tenuiſſe, Capreasq́; Thelebois habitatas fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus inſederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium reſolutus. Manebat quippe ſuſpicionum & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in vrbe ſuetus, acriùs turbabat, non iam occultis aduerſum Agrippinam & Neronem inſidiis, quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales referebat. vltroq́; ſtruebantur qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem diui Auguſti amplecti, populumq́; ac ſenatum auxilio vocare. Eaq́; ſpreta ab illis, velut pararent, obiiciebantur.

A. V. C. DCCXXI.

Iunio Silano & Silio Nerua Coss. fœdum anni principium inceſſit, tracto in carcerem inluſtri equite Romano Titio Sabino ob amicitiam Germanici. neq; enim omiſerat coniugem, liberosq́; eius percolere, ſectator domi, comes in publico: poſt tot clientes vnus, eoq́; apud bonos laudatus, & grauis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus, M. Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatus, ad quem non niſi per Seianum aditus. neq; Seiani voluntas niſi ſcelere quærebatur. Compoſitum inter ipſos, vt Latiaris, qui modico vſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, ceteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primùm ſermones. mox laudare cõſtantiam, quòd non vt ceteri florentis domus amicus, adflictam deſeruiſſet: ſimul honora de Germanico Agrippinam miſerans diſſerebat. Et poſtquàm Sabinus, vt ſunt molles in

cala-

calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, iunxit queſtus, audẽtiùs iam onerat Seianum, ſæuitiam, ſuperbiam, ſpes eius: ne in Tiberium quidem conuicio abſtinet. Iiq; ſermones tanquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitiæ facere. Ac iam vltrò Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiſſimum deferre. Conſultãt quos memoraui, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco in quem coibatur ſeruanda ſolitudinis facies, & ſi pone fores aſſiſterent, metus viſus, ſonitus, aut fortuitæ ſuſpicionis erat. Tectum inter & laquearia tres ſenatores, haut minùs turpi latebra quàm deteſtanda fraude, ſeſe abſtrudunt, foraminibus & rimis aurem admouent. Interea Latiaris repertũ in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit: præteritaq; & inſtantia quorum affatim copia, ac nouos terrores cumulat: Eadem ille, & diutius, quando mæſta, vbi ſemel prorupere, difficiliùs reticentur. Properata inde accuſatio, miſſisq; ad Cæſarem litteris ordinem fraudis, ſuumq; ipſi dedecus narrauere. Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas, etiam aduerſum proximos. congreſſus, colloquia, notæ ignotæq; aures vitari, etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumſpectabantur. Sed Cæſar ſollennia incipientis anni kalen. Ianuarias epiſtola precatus: vertit in Sabinum, corruptos quoſdam libertorum, & petitum ſe arguens, vltionemq; haut obſcurè poſcebat. nec mora, quin decerneretur, & trahebatur damnatus, quantum obducta veſte, & adſtrictis faucibus niti poterat clamitans, Sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere. quò intendiſſet oculos, quò verba acciderent, fuga, vaſtitas, deſeri itinera, fora: & quidã regrediebãtur, oſtentabantq; ſe rurſum, id ipſum pauentes quod timuiſſent. quem enim diem vacuum pœna, vbi inter ſacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abſtineri mos eſſet, vincla & laqueus inducãtur? non imprudentem Tiberium tantam inuidiam adiiſſe, quæſitũ medita-

tumq;

tumq́; ne quid impedire credatur, quo minus noui magiſtratus quo modo delubra & altaria ſic carcerẽ recludant. Secutæ inſuper litteræ, grates agentis, quòd hominẽ infenſum Reip. puniuiſſent, adiecto trepidã ſibi vitã, ſuſpectas inimicorũ inſidias, nullo nominatim compellato. neq; tamen dubitabatur in Neronẽ & Agrippinam intendi. Ni mihi deſtinatũ foret, ſuum queq; in annũ referre, auebat animus anteire, ſtatimq́; memorare exitus, quos Latinius atq; Opſius ceteriq́; flagitij eius repertores habuere, non modò poſtquàm C. Cæſar rerum potitus eſt, ſed incolumi Tiberio: qui ſcelerũ miniſtros vt peruerti ab aliis nolebat, ita plerunq; ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraues adflixit. verùm has atq; alias ſontiũ pœnas in tempore trademus. Tum cẽſuit Aſinius Gallus, cuius liberorũ Agrippina matertera erat, petendũ à principe, vt metus ſuos ſenatui fateretur, amoueriq́; ſineret. Nullam æquè Tiberius, vt rebatur, ex virtutibus ſuis quã diſsimulationem diligebat. eo ægriùs accepit, recludi quæ premeret. ſed mitigauit Seianus non Galli amore, verùm vt contationes principis aperirentur, gnarus lentum in meditãdo, vbi prorupiſſet, triſtibus dictis atrocia facta coniungere.

Per idem tempus Iulia mortẽ obiit, quam neptem Auguſtus conuictam adulterij damnauerat proieceratq́; in inſulam Trimerũ, haut procul Apulis litoribus. illic viginti annis exſilium tolerauit, Auguſtæ ope ſuſtentata, quæ florentes priuignos cùm per occultum ſubuertiſſet, miſericordiam erga adflictos palàm oſtentabat. Eodem anno Friſii tranſrhenanus populus pacem exuêre, noſtra magis auaritia quàm obſequij impatientes. Tributum iis Druſus iuſſerat modicum, pro anguſtia rerum, vt in vſus militares coria boum penderent, non intenta cuiuſquam cura, quæ firmitudo, quæ menſura: donec Olennius è primipilaribus, regendis Friſiis impoſitus, terga vrorum dilegit, quorũ ad formam acciperentur. Id aliis quoq; nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur,

quis

quis ingentium belluarum feraces ſaltus, modica domi armẽta ſunt. ac primò boues ipſos, mox agros, poſtremò corpora coniugum aut liberorũ ſeruitio tradebãt. Hinc ira & queſtus. & poſtquã non ſubueniebat, remedium ex bello. rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius infenſos fuga præuenit, receptus caſtello cui nomen Fleuũ: & haut ſpernenda illic ciuiũ ſociorumq́; manus litora Oceani præſidebat. Quod vbi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum, è ſuperiore prouincia, peditumq́; & equitum auxiliarium delectos acciuit: ac ſimul vtrunq; exercitum Rheno deuectum Friſiis intulit, ſoluto iam caſtelli obſidio, & ad ſua tutanda digreſſis rebellibus. Igitur proxima æſtuaria aggeribus & pontibus, traducendo grauiori agmini firmat. atq; interim repertis vadis alam Canineſatem, & quod peditum Germanorum inter noſtros merebat, circumgredi terga hoſtium iubet. qui iam acie compoſiti pellũt turmas ſociales, equitesq́; legionum ſubſidio miſſos. Tum tres leues cohortes, ac rurſum duæ, dein tempore interiecto, acriùs eques immiſſus. ſatis validi ſi ſimul incubuiſſent, per interuallum aduentantes, neq; conſtantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit. atque ille dubia ſuorum re, in anceps tractus, miſſis nuntiis vim legionum implorabat. Prorumpũt quintani ante alios, & acri pugna hoſte pulſo, recipiunt cohortis alasq́; feſſas vulneribus. Neque dux Romanus vltum iit, aut corpora humauit, quanquã multi tribunorum præfectorumq́; & inſignes centuriones cecidiſſent. Mox compertum à transfugis nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennæ vocant, pugna in poſterum extracta, confectos: & aliam quadringentorũ manum, occupata Cruptoricis quondã ſtipendiarij villa, poſtquã proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuiſſe. Clarum inde inter Germanos Friſium nomen, diſſimulante Tiberio

damna

damna ne cui bellum permitteret. neq; ſenatus in eo cura, an imperij extrema dehoneſtarentur. Pauor internus occupauerat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quanquam diuerſis ſuper rebus conſulerentur, aram clementiæ, aram amicitiæ, effigiesq; circum Cæſaris ac Seiani cenſuere: crebrisq; precibus efflagitabant, viſendi ſui copiam facerent. Non illi tamen in vrbem aut propinqua vrbi digreßi ſunt. ſatis viſum omittere inſulā, & in proximo Campaniæ adſpici. eò venire patres, eques, magna pars plebis, anxij erga Seianū, cuius durior congreſſus, atq; eo per ambitum, & ſocietate cōſiliorum parabatur. Satis conſtabat auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo ſeruitium ſpectanti: quippe Romæ ſueti diſcurſus, & magnitudine vrbis, incertum, quod quiſq; ad negotium pergat. Ibi campo aut litore iacentes, nullo diſcrimine noctem ac diem, iuxta gratiam aut faſtus ianitorum perpetiebantur. donec idq; vetitum. & reuenere in vrbem trepidi, quos non ſermone, non viſu dignatus erat. quidam malè alacres, quibus infauſtæ amicitiæ grauis exitus imminebat. Ceterùm Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cùm coràm Gn. Domitio tradidiſſet, in vrbe celebrari nuptias iußit. In Domitio, ſuper vetuſtatem generis, propinquum Cæſaribus ſanguinem dilegerat. Nam is auiam Octauiam, & per eam Auguſtum auunculum præferebat.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER QVINTVS.

RVBELLIO & Fuſio Coſs. quorum vtrique Geminus cognomentum erat, Iulia Auguſta mortē obiit, ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam & adoptione Liuiorum Iuliorumq́ clariſſimæ. primum ei matrimonium & liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Peruſino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumuiros pacta, in vrbem rediit. Exin Cæſar cupidine formæ aufert marito, incertum an inuitam, adeò properus vt ne ſpatio quidem ad enitendum dato penatibus ſuis grauidam induxerit. Nullam poſthac ſubolem edidit, ſed ſanguini Auguſti per coniunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit, ſanctitate domus priſcum ad morem, comis vltrà quàm antiquis feminis probatum, mater impotens, vxor facilis, & cum artibus mariti, ſimulatione filij bene compoſita. Funus eius modicum, teſtamentum diu irritum fuit. laudata eſt pro roſtris à C. Cæſare pronepote qui mox rerum potitus eſt. At Tiberius quòd ſupremis in matrem officiis defuiſſet, nihil mutata amœnitate vitæ magnitudinem negotiorum per litteras excuſauit: honoréſque memoriæ eius ab ſenatu largè decretos, quaſi per modeſtiam imminuit, paucis admodum receptis. & addito ne cæleſtis religio decerneretur: ſic ipſam maluiſſe. quin & parte eiuſdem epiſtolæ increpuit amicitias muliebres, Fuſium conſulem obliquè perſtringens. is gratia Auguſtæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis,

A. V. C. DCCXXXII.

dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis inridere ſolitus, quarum apud præpotentes in longum memoria eſt. Ceterùm ex eo prærupta iam & vergens dominatio. nam incolumi Auguſta erat adhuc perfugium: quia Tiberio inueteratum erga matrem obſequium, neque Seianus audèbat auctoritati parentis anteire: tunc velut frenis exſoluti proruperunt. miſſæq; in Agrippinã ac Neronem litteræ, quas pridem allatas & cohibitas ab Auguſta credidit vulgus. haut enim multum poſt mortem eius recitatæ ſunt. verba inerant quæſita aſperitate, ſed non arma, non rerum nouarum ſtudium, amores iuuenum, & impudicitiam nepoti obiectabat: in nurum ne id quidem confingere auſus, adrogantiam oris & contumacem animum incuſauit, magno ſenatus pauore ac ſilentio: donec pauci, quis nulla ex honeſto ſpes, & publica mala ſingulis in occaſionem gratiæ trahuntur, vt referretur poſtulauere, promtiſſimo Cotta Meſſallino cum atroci ſententia. ſed aliis à primoribus maximéque à magiſtratibus trepidabatur: quippe Tiberius & ſi inſenſè inuectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in ſenatu Iunius Ruſticus, componendis patrum actis dilectus à Cæſare, eóque meditationes eius introſpicere creditus: is fatali quodam motu, neque enim antè ſpecimen conſtantiæ dederat, ſeu praua ſollertia, dum imminentium oblitus incerta pauet, inſerere ſe dubitantibus, ac monere conſules ne relationem inciperent: diſſerebátque, breuibus momentis ſumma verti poſſe, dandúmque interſtitium pænitentiæ ſenis.

Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumſiſtit curiam, feſtiſque in Cæſarem ominibus falſas litteras & principe inuito exitium domui eius intendi clamitat. ita nihil triſte illo die patratum. ferebantur etiam ſub nominibus conſularium fictæ in Seianum ſententiæ, exercentibus pleriſque per occultum, atque eo procacius libidinem ingeniorum, vnde illi ira violentior, & materies criminandi:

minandi: ſpretum dolorem principis, ab ſenatu deſciuiſſe populum: audiri iam & legi nouas conciones, noua patrum conſulta: quid reliquum niſi vt caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis ſecuti forent, duces imperatoréſque diligerent? Igitur Cæſar repetitis aduerſum nepotem & nurum probris, increpitáque per edictum plebe, queſtus apud patres quòd fraude vnius ſenatoris imperatoria maieſtas eluſa publicè foret, integra tamen ſibi cuncta poſtulauit. nec vltra deliberatum quo minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, ſed paratos ad vltionem vi principis impediri teſtarentur. * Quattuor & quadraginta orationes ſuper ea re habitæ, ex quis ob metum paucæ, plures adſuetudine, *mihi pudorem aut Seiano inuidiam allaturum cenſui.

verſa eſt fortuna, & ille quidem qui collegam & generum adſciuerat, ſibi ignoſcit. ceteri quem per dedecora fouere, cum ſcelere inſectantur.

miſerius ſit ob amicitiam accuſari, an amicum accuſare haut diſcreuerim, *non crudelitatem, non * clementiam cuiuſquam experiar, ſed liber & mihi ipſi probatus antibo periculum. vos obteſtor ne memoriam noſtri per mærorem quàm læti retineatis, adiiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt. Tunc ſingulos vt cuique adſiſtere, alloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei abſumſit. multóque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum eius ſpectantibus, cùm ſupereſſe tempus nouiſſimis crederent, gladio quem ſinu abdiderat incubuit. Neque Cæſar vllis criminibus aut probris defunctum inſectatus eſt, cùm in Blæſum multa fœdáq; incuſauiſſet.

Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, clauſtra ærarij cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus nouis obtuliſſe. huic à Conſidio prætura functo obiectabatur Velij Galli amicitia, qui punito

Seiano in hortos Pomponij quaſi fidiſſimum ad ſubſidium perſugiſſet . neque aliud periclitantibus auxilij quàm in fratrum conſtantia fuit , qui vades exſtitere . mox crebris prolationibus ſpem ac metum iuxta grauatus Vitellius , petito per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro , leuem ictum venis intulit, vitámque ægritudine animi finiuit . At Pomponius multæ morum elegantia , & ingenio inluſtri , dum aduerſam fortunam æquus tolerat , Tiberio ſuperſtes fuit.

Placitum poſthac vt in reliquos Seiani liberos aduerteretur, vaneſcente quanquam plebis ira, ac pleriſque per priora ſupplicia lenitis. igitur portantur in carcerem , filius imminentium intelligens , puella adeò neſcia, vt crebrò interrogaret , quod ob delictum, & quò traheretur ? neque facturam vltrà. & , poſſe ſe puerili verbere moneri . Tradunt temporis eius auctores, quia triumuirali ſupplicio affici virginem inauditum habebatur , à carnifice laqueum iuxta compreſſam : exin obliſis faucibus id ætatis corpora in Gemonias abiecta.

Per idem tempus Aſia atque Achaia exterritæ ſunt , acri magis quàm diuturno rumore, Druſum Germanici filium apud Cycladas inſulas, mox in continenti viſum . & erat iuuenis haut diſpari ætate , quibuſdam Cæſaris libertis velut agnitus , per dolúmque comitantibus . Alliciebantur ignari fama nominis & promtis Græcorum animis ad noua & mira . quippe lapſum cuſtodiæ pergere ad paternos exercitus , Aegyptum aut Syriam inuaſurum fingebant ſimul, credebántque . iam iuuentutis concurſu , iam publicis ſtudiis frequentabatur, lætus præſentibus & inanium ſpe , cùm auditum id Poppæo Sabino . Is Macedoniæ tum intentus , Achaiam quoque curabat. Igitur quo vera ſeu falſa anteiret , Toronæum Thermæúmque ſinum præfeſtinans , mox Eubœam Aegæi maris inſulam & Piræeum Atticæ oræ , dein Corinthienſe litus , anguſtiaſq; Iſthmi euadit : marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingreſſus , ibi demum cognoſcit, ſollertius interro-

gatum quis nam foret. dixit ſe M. Silano genitum. & multis ſectatorum dilapſis, aſcendiſſe nauem, tanquam Italiam peteret. ſcripſitque hæc Tiberio. neq; nos originem finémue eius rei vltrà comperimus. Exitu anni diu aucta diſcordia conſulum erupit. nam Trio facilis capeſſendis inimicitiis & foro exercitus, vt ſegnem Regulum ad opprimendos Seiani miniſtros obliquè perſtrinxerat. ille niſi laceſſeretur modeſtiæ retinens, non modò retudit collegam, ſed vt noxium coniurationis ad diſquiſitionem trahebat. Multiſque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, manſere infenſi ac minitantes, donec magiſtratu abirent.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER SEXTVS.

A. V. C. DCCLXXXV.

GN. DOMITIVS & *Camillus Scribonianus conſulatum inierant, cùm Cæſar tramiſſo quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an vrbem intraret, ſeu quia contrà deſtinauerat, ſpeciem venturi ſimulans: & ſæpe in propinqua digreſſus, aditis iuxta Tiberim hortis, ſaxa rurſum & ſolitudinem maris repetiit, pudore ſcelerum & libidinum: quibus adeò indomitis exarſerat, vt more regio pubem ingenuam ſtupris pollueret. nec formam tantum & decora corpora, ſed in his modeſtam pueritiam, in aliis imagines maiorum incitamentum cupidinis habebat. tuncq́; primùm ignota antè vocabula reperta ſunt, ſellariorum & ſpintriarum, ex fœditate loci ac multiplici patientia. præpoſitiq́; ſerui qui quærerent, pertraherent, dona in promtos, minas aduerſum abnuentes, & ſi retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, ſuaq́; ipſi libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni quaſi recens cognitis Liuiæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces ſententiæ dicebantur, in effigies quoq́; ac memoriam eius. & bona Seiani ablata ærario, vt in fiſcum cogerentur, tum rettulere Scipiones. Hæc & Silani & Caßij iiſdem fermè aut paulum immutatis verbis adſeueratione multa cenſebant, cùm repentè Togonius Gallus dum ignobilitatem ſuam magnis nominibus inſerit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat diligere ſenatores, ex quis viginti ſorte ducti & ferro accincti, quoties curiam*

iniſſet

iniſſet ſalutem eius defenderent. crediderat nimirum epiſtolæ, ſubſidio ſibi alterum ex conſulibus poſcentis, vt tutus à Capreis vrbem peteret. Tiberius tamen ludibria ſeriis permiſcere ſolitus, egit gratias beneuolentiæ patrum: ſed quos omitti poſſe? quos diligi? ſemper ne eoſdem? an ſubinde alios? & honoribus perfunctos, an iuuenes? priuatos an è magiſtratibus? quam deinde ſpeciem fore ſumentium in limine curiæ gladios? neque ſibi vitam tanti, ſi armis tegenda foret. Hæc aduerſus Togonium, verbis moderans: neque vltra abolitionem ſententiæ ſuadere. At Iunium Gallionem qui cenſuerat vt prætoriani actis ſtipendiis, ius apiſcerentur in quattuordecim ordinibus ſedendi, violenter increpuit, velut coràm rogitans, quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neq; præmia niſi ab imperatore accipere par eſſet. reperiſſe prorſus quod diuus Auguſtus non prouiderit, an potius diſcordiam & ſeditionem à ſatellite Seiani quæſitam? qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiæ morem propelleret. hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, ſtatim curia, deinde Italia exactus. & quia incuſabatur facilè toleraturus exſilium, delecta Lesbo inſula nobili & amœna, retrahitur in vrbem, cuſtoditurq; domibus magiſtratuū.

Iiſdem litteris Cæſar Seſtium Pagonianum prætoriū perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium ſecreta rimantē, dilectumq; à Seiano, cuius ope dolus C. Cæſari pararetur. quod poſtquam patefactum, prorupere concepta per idem odia, & ſummum ſupplicium decernebatur, ni profeſſus indicium foret. Vt verò Latinium Latiarem ingreſſus eſt accuſator Acrius, iuxtà inuiſi, gratiſſimum ſpectaculū præbebatur. Latiaris, vt rettuli, præcipuus olim circumueniendi Titij Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa conſules anni prioris inuaſit, cur mutua accuſatione intenta, nunc ſilerent? metum prorſus & noxam conſcientiæ pro fœdere haberi, at non patribus reti-

cenda quæ audiuiſſent. Regulus manere tempus vltionis, ſeq́; coràm principe exſecuturum: Trio æmulationem inter collegas, & ſi qua diſcordes iecisſent melius oblitterari, reſpondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius maximus è conſularibus orauit ſenatũ, ne curas imperatoris, conquiſitis inſuper acerbitatibus augerẽt: ſufficere ipſum ſtatuendis remediis. ſic Regulo ſalus, & Trioni dilatio exitij quæſita. Haterius inuiſior fuit, quia ſomno aut libidinoſis vigiliis marcidus, & ob ſegnitiã, quamuis crudelem principem nõ metuens, inluſtribus viris perniciẽ inter ganeum ac ſtupra meditabatur. Exin Cotta Meſſallinus ſæuiſſimæ cuiuſq; ſententiæ auctor, eoq́; inueterata inuidia, vbi primùm facultas data, arguitur pleraque, *C. Cæſarem quaſi inceſtæ virilitatis, & cùm die natali Auguſtæ inter ſacerdotes epularetur nouemdialem eam cenã dixiſſe, querentemq́; de potentia M. Lepidi, ac L. Arruntij, cum quibus ob rem pecuniariam diſceptabat, addidiſſe, illos quidem ſenatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus. neque contatius à primoribus ciuitatis reuincebatur. iisq́; inſtantibus ad imperatorem prouocauit. nec multo pòſt litteræ adſeruntur, quibus in modum defenſionis, repetito inter ſe atq; Cottam amicitiæ principio, crebriſq́; eius officiis commemoratis, ne verba prauè detorta, neu conuiualium fabularum ſimplicitas in crimen duceretur, poſtulauit. Inſigne viſum eſt earum Cæſaris litterarum initium, nam his verbis exorſus eſt. Quid ſcribam vobis P. C. aut quomodo ſcribam? aut quid omnino non ſcribam hoc tempore? Dij me deæq́; peius perdant quàm perire me quotidie ſentio, ſi ſcio. Adeò facinora atq; flagitia ſua ipſi quoque in ſupplicium verterant. Neque fruſtra præſtantiſſimus ſapientiæ firmare ſolitus eſt, ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe aſpici laniatus & ictus, quando vt corpora verberibus, ita ſæuitia, libidine, malis conſultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non ſolitudines protegebant, quin tormenta pectoris ſuaſq́; ipſe pœnas fateretur.

Tum

Tum facta patribus poteſtate, ſtatuendi de Cæciliano ſenatore, qui plurima aduerſum Cottam promſerat, placitum eandem pœnam inrogari, quam in Aruſeium & Sanquiniũ accuſatores L. Arruntij. quo non aliud honorificentius Cottæ euenit, qui nobilis quidem ſed egens ob luxum, per flagitia infamis, ſanctiſsimis Arruntij artibus dignitate vltionis æquabatur. Quintus Seruæus poſthac & Minutius Thermus inducti. Seruæus prætura functus, & quondã Germanici comes. Minutius equeſtri loco modeſtè habita Seiani amicitia. vnde illis maior miſeratio. contrà Tiberius præcipuos ad ſcelera increpans, admonuit C. Cæſtium patrem dicere ſenatui quæ ſibi ſcripſiſſet: ſuſceptitq́; Cæſtius accuſationem. quod maximè exitiabile tulere illa tempora, cùm primores ſenatus infimas etiam delationes exercerent, alij propalam, multi per occultum: neque diſcerneres alienos à coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetuſtate obſcurum: perinde in foro, in conuiuio, quaque de re locuti incuſabantur, vt quis præuenire & reum deſtinare properat, pars ad ſubſidium ſui, plures infecti quaſi valetudine & contactu. Sed Minutius & Seruæus dãnati, indicib. acceſſere. Tractiq́; ſunt in caſum eundem Iulius Africanus è Santonis Gallica ciuitate, Seius Quadratus. originẽ non repperi. Neq; ſum ignarus à pleriſque ſcriptoribus, omiſſa multorum pericula & pœnas dum copia fatiſcunt, aut quæ ipſis nimia & mæſta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraq; digna cognitu obuenere, quanquam ab aliis incelebrata. Nam ea tempeſtate qua Seiani amicitiam ceteri falsò exuerant, auſus eſt eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hũc modum apud ſenatum ordiendo. Fortunæ quidẽ meæ fortaſſe minus expediat adnoſcere crimen quàm abnuere. ſed vtcunq; caſura res eſt, fatebor & fuiſſe me Seiano amicum, & vt eſſem expetiſſe, & poſtquàm adeptus eram, lætatum. Videram collegã patris regendis prætoriis cohortibus, mox vrbis

& militiæ munia ſimul obeuntem. illius propinqui & adfines honoribus augebantur. vt quiſq; Seiano intimus, ita ad Cæſaris amicitiã validus. contra quibus infenſus eſſet, metu ac ſordibus conflictabantur. nec quenquam exemplo adſumo. cunctos qui nouiſsimi cõſilij expertes fuimus, meo vnius diſcrimine defenda. Non enim Seianum Vulſinienſem, ſed Claudiæ & Iuliæ domus partẽ, quas adſinitate occupauerat, tuũ Cæſar generum, tui conſulatus ſociũ, tua officia in Rep. capeſſentem colebamus. Non eſt noſtrum æſtimare quem ſupra ceteros, & quibus de cauſsis extollas. Tibi ſummum rerum iudiciũ dij dedere, nobis obſequij gloria relicta eſt. Spectamus porrò quæ coràm habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima iuuandi nocendíue potentia. quæ Seiano fuiſſe nemo negauerit. abditos principis ſenſus, & ſi quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps, nec ideo adſequare. Ne P.C. vltimum Seiani diem, ſed ſexdecim annos cogitaueritis. etiam Satrium atq; Pomponium venerabamur: libertis quoq; ac ianitoribus eius noteſcere pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indiſtincta hæc defenſio & promiſcua dabitur? imò iuſtis terminis diuidatur. Inſidiæ in Remp. conſilia cædis aduerſum imperatorem puniantur: de amicitia & officiis, idẽ finis & te Cæſar & nos abſoluerit. Conſtantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eò vſq; potuere, vt accuſatores eius, additis quæ antè deliquerant, exſilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberij litteræ in Sex. Veſtilium prætoriũ, quem Druſo fratri percarum in cohortẽ ſuam tranſtulerat. cauſſa offenſionis Veſtilio fuit, ſeu compoſuerat quædam in C. Cæſarem vt impudicum, ſiue ficto habita fides, atque ob id conuictu principis prohibitus, cùm ſenili manu ferrum tentauiſſet, obligauit venas: precatusq; per codicillos, immiti reſcripto venas reſoluit. Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco, ſimul ac Sabino Caluiſio, maieſtatis poſtulantur, & Vicinianus Pollioni patri adiicieba-

adiiciebatur, clari genus, & quidam ſummis honoribus. contremuerantq́; patres. nam quotus quiſq; adſinitatis aut amicitiæ tot inluſtrium virorum expers erat? ni Celſus vrbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Caluiſiũ diſcrimini exemiſſet. Cæſar Pollionis, ac Viciniani Scauriq; cauſſam vt ipſe cũ ſenatu noſceret, diſtulit, datis quibuſdam in Scaurum triſtibus notis. Ne feminæ quidem exſortes periculi, quâ occupandæ Reip. argui non poterant, ob lacrymas incuſabantur. necataq́; eſt anus Vitia Fufii Gemini mater, quòd filij necem fleuiſſet. Hæc apud ſenatum. Nec ſecus apud principem Veſcularius Atticus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è vetuſtiſſimis familiarium Rhodum ſecuti, & apud Capreas indiuidui. Veſcularius inſidiarũ in Libonem internuntius. Marino participe Seianus Curtium Atticum oppreſſerat. quo lætius acceptum, ſua exempla in conſultores recidiſſe. Per idem tempus L. Piſo Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius ſeruilis ſententiæ ſponte auctor, & quoties neceſſitas ingrueret ſapienter moderans. patrem ei Cenſorium fuiſſe memoraui, ætas ad octogeſimum annum proceſſit. decus triumphale in Thracia meruerat. ſed præcipua ex eo gloria, quòd præfectus vrbi recens, continuam poteſtatem, & inſolentia parendi grauiorem, mirè temperauit. Namq; antea profectis domo regibus, ac mox magiſtratibus, ne vrbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur qui ius redderet, ac ſubitis mederetur. feruntq́; ab Romulo Dentrem Romulium, pòſt ab Tullo Hoſtilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impoſitos. dein conſules mandabant, duratq́; ſimulacrum quoties ob ferias Latinas præficitur, qui conſulare munus vſurpet. Ceterùm Auguſtus bellis ciuilibus Cilnium Mæcenatem equeſtris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præpoſuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinẽ populi, ac tarda legũ auxilia, ſumſit è conſularibus qui coërceret ſeruitia,

& quod

& quod ciuium audacia turbidũ niſi vim metuat. proximusq́; Meſſalla Coruinus eam poteſtatem, & paucos intra dies finem accepit, quaſi neſcius exercendi. Tum Taurus Statilius, quanquã prouecta ætate, egregiè tolerauit. Dein Piſo viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto ſenatus celebratus eſt. Relatum inde ad patres à Quinctiliano tribuno plebei de libro Sibullæ, quẽ Caninius Gallus quindecimuir recipi inter ceteros eiuſdem vatis, & ea de re ſenatuſconſultum poſtulauerat. quo per diſceſſionem facto, miſit litteras Cæſar modicè tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob iuuentam: Gallo exprobrabat quod ſcientiæ cærimoniarumq́; vetus, incerto auctore, ante ſententiam collegij, non, vt aſſolet, lecto per magiſtros æſtimatoq́; carmine, apud infrequentem ſenatum egiſſet. Simul commonefecit: quia multa vana ſub nomine celebri vulgabantur, ſanxiſſe Auguſtum, quem intra diem ad prætorem vrbanum deferrentur, neq; habere priuatim liceret. quod à maioribus quoque decretũ erat, poſt exuſtum ſociali bello capitolium quæſitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, vna ſeu plures fuere, datoq́; ſacerdotibus negotio, quãtum humana ope potuiſſent, vera diſcernere. Igitur tũc quoq; notioni quindecimuirũm is liber ſubiicitur. Iiſdẽ conſulibus, grauitate annonæ iuxta ſeditionem ventum. multáque & plures per dies, in theatro licẽtius efflagitata, quàm ſolitum aduerſum imperatorem: quis commotus, incuſauit magiſtratus patresq́;, quòd non publica auctoritate populum coërcuiſſent, addiditque quibus è prouinciis & quanto maiorem quàm Auguſtus rei frumentariæ copiam aduectaret. Ita caſtigandæ plebi compoſitum ſenatuſconſultum priſca ſeueritate. neque ſegnius conſules edixere. ſilentium ipſius non ciuile, vt crediderat, ſed in ſuperbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celſus, Pompeius equites Romani cecidere coniurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum,

æ mollitia vitæ amicus Seiano, nihil ad ſerium. Et Iulius Celſus tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diuerſum tendens, ſuam ipſe ceruicem perfregit.

At Rubrio Fabato, tanquam deſperatis rebus Romanis, Parthorum ad miſericordiam fugeret, cuſtodes additi. ſanus repertus apud fretum Siciliæ, retractusq́ per centurionem, nullas probabiles cauſſas longinquæ peregrinationis adferebat. Manſit tamen incolumis, obliuione magis quàm clementia.

A. V. C. DCCLXXXVI.

Ser. Galba, L. Sulla COSS. *Diu quæſito quos neptibus ſuis maritos deſtinaret Cæſar, poſtquam inſtabat virginum ætas, L. Caſſium, M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus: Callibus ortus, patre, atque auo conſularibus, cetera equeſtri familia erat, mitis ingenio, & comtæ facundiæ. Caſſius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratiq́, & ſeuera patris diſciplina eductus, facilitate ſæpius quàm induſtria commendabatur. Huic Druſillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas coniungit. ſuperq́ ea re ſenatui ſcripſit, leui cum honore iuuenum. dein redditis abſentiæ cauſſis admodum vagis, flexit ad grauiora, & offenſiones ob Remp. cœptas: vtq́ Macro præfectus, tribunorumq́ & centurionum pauci, ſecum introirent quoties curiam ingrederetur, petiuit. factoq́ largè, & ſine præſcriptione generis, aut numeri, ſenatuſconſulto, ne tecta quidem vrbis adeò publicum conſilium nunquam adiit, deuiis plerunque itineribus ambigens patriam & declinans.*

Interea magna vis accuſatorũ in eos inrupit qui pecunias fenore auctitabant, aduerſum legem dictatoris Cæſaris, qua de modo credendi, poſſidendiq́ intra Italiam cauetur, omiſſa olim, quia priuato vſui bonum publicũ poſtponitur. Sanè vetus vrbi fenebre malum, & ſeditionum diſcordiarumq́ creberrima cauſſa, eoq́ cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis ſanctum, ne quis vnciario fenore amplius exerceret, cùm antea ex libidine locupletiũ agitaretur. dein rogatione tribunicia ad ſemuncias

redacta.

redacta. Poſtremò vetita verſura. multiſq́; plebis ſcitis obuiā itum fraudibus, quæ toties repreſſæ, miras per artes rurſum oriebantur. Sed tū Gracchus prætor, cui ea quæſtio euenerat, multitudine periclitantium ſubactus, rettulit ad ſenatū. trepidiq́; patres, neq; enim quiſquā tali culpa vacuus, veniam à principe petiuere: & concedente, annus in poſterum, ſexq́; mēſes dati, quis ſecundū iuſſa legis, rationes familiares quiſq; componerent. hinc inopia rei nummariæ, commoto ſimul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, bonisq́; eorū diuenditis, ſignatum argentum fiſco vel ærario attinebatur. adhoc ſenatus præſcripſerat, duas quiſque fenoris partes in agris per Italiam conlocaret. Sed creditores in ſolidum appellabant. nec decorum appellatis minuere fidem. Ita primò concurſatio & preces, dein ſtrepere prætoris tribunal. eaq́; quæ remedio quæſita, venditio, & emtio, in contrarium mutari, quia feneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi ſecuta vilitate, quanto quis obæratior ægriùs diſtrahebant. multiq́; fortunis prouoluebantur. euerſio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæſar diſpoſito per menſas millies ſeſtertio, factaq́; mutuandi copia ſine vſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum prædiis cauiſſet. Sic refecta fides. & paulatim priuati quoque creditores reperti. neque emtio agrorum exercita ad formam ſenatuſconſulti, acribus, vt fermè talia, initiis, incurioſo fine. Dein redeūt priores metus, poſtulato maieſtatis Conſidio Proculo. qui nullo pauore diem natalem celebrās, raptus in curiam pariterq́; damnatus interfectuſq́;. & ſorori eius Sanciæ aqua atque igni interdictum, accuſante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & huiuſcemodi à ſe factitari prætendebat, vt parta apud principem gratia, periculis Pomponij Secundi fratris mederetur. Etiam in Pompeiam Macrinam exſilium ſtatuitur, cuius maritum Argolicum, ſocerū Laconem è primoribus Achæorum Cæſar adflixerat. Pater

quoque

quoque inluſtris eques Romanus, ac frater prætorius, cùm damnatio inſtaret ſe ipſi interfecere. datum erat crimini quòd Theophanem Mitylenæum proauum eorum, Gn. Magnus inter intimos habuiſſet: quodq; defuncto Theophani cæleſtes honores Græca adulatio tribuerat. Poſt quos Sex. Marius Hiſpaniarum ditiſſimus, defertur inceſtaſſe filiam, & ſaxo Tarpeio deiicitur. ac ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe, aurariasq; eius, quanquã publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit, inritatusq; ſuppliciis, cunctos qui carcere attinebantur accuſati ſocietatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit immenſa ſtrages: omnis ſexus, omnis ætas: inluſtres, ignobiles: diſperſi, aut aggregati. neq; propinquis, aut amicis adſiſtere, inlacrymare, ne viſere quidẽ diutius dabatur. ſed circumiecti cuſtodes, & in mærorem cuiuſq; intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur. vbi fluitantia, aut ripis adpulſa, non cremare quiſquã, non contingere. interciderat ſortis humanæ commercium vi metus, quantumq; ſæuitia gliſceret miſeratio arcebatur.

*Sub idem tempus C. Cæſar diſcedenti Capreas auo comes, Claudiam M. Silani filiam coniugio accepit, immanem animum ſubdola modeſtia tegens, non damnatione matris, non exſilio fratrum rupta voce, qualem *diem Tiberius induiſſet, * pari habitu, haut multum diſtantibus verbis. Vnde mox ſcitũ Paſſieni oratoris dictum percrebruit. Neq; meliorem vnquã ſeruum, neque deteriorem dominum fuiſſe. Non omiſerim præſagium Tiberij de Ser. Galba tum conſule, quem accitum, & diuerſis ſermonibus pertentatum, poſtremò Græcis verbis in hanc ſententiam adlocutus: Et tu Galba quandoque deguſtabis imperium, ſeram ac breuem potentiam ſignificans, ſcientia Chaldæorum artis, cuius apiſcendæ, otium apud Rhodum, magiſtrum Traſullum, habuit, peritiam eius hoc modo expertus. Quoties ſuper negotio conſultaret, edita domus parte ac liberti vnius conſcientia vtebatur. is litte-*

rarum ignarus, corpore valido, per auia ac derupta, nam ſaxis domus imminet, præibat eum cuius artẽ experiri Tiberius ſtatuiſſet, & regredientem ſi vanitatis, aut fraudũ ſuſpicio inceſſerat, in ſubiectum mare præcipitabat, ne index arcani exiſteret. Igitur Traſullus iiſdem rupibus inductus, poſtquam percontantem commouerat, imperium ipſi, et futura ſollerter patefaciens: interrogatur an ſuam quoque genitalem horam comperiſſet, quem tum annum, qualem diem haberet. Ille poſitus ſiderum, ac ſpatia dimenſus, hærere primo, dein paueſcere: & quantum introſpiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus; poſtremò exclamat, ambiguum ſibi ac propè vltimum diſcrimen inſtare. Tum complexus eum Tiberius præſcium periculorum, & incolumem fore gratatur; quæq́; dixerat oracli vice accipiens inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc, ac talia audienti in incerto iudicium eſt, fató ne res mortalium & neceſſitate immutabili, an forte voluantur. quippe ſapientiſſimos veterum, quiq́; ſectam eorũ æmulantur, diuerſos reperies: ac multis inſitam opinionẽ, non initia noſtri, non finem, non deniq; homines diis curæ. Ideo creberrima & triſtia in bonos, læta apud deteriores eſſe. Contrà alij, fatum quidem congruere rebus putant, ſed non è vagis ſtellis, verùm apud principia, & nexus naturaliũ cauſſarũ. ac tamẽ electionẽ vitæ nobis relinquunt, quã vbi elegeris, certũ imminentium ordinẽ. neq; mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari aduerſis videantur, beatos: ac pleroſq;, quanquam magnas per opes, miſerrimos: ſi illi grauem fortunam conſtanter tolerent, hi proſpera inconſultè vtantur. Ceterùm plurimis mortalium non eximi, quin primo cuiuſq; ortu ventura deſtinentur: ſed quædam ſecus quàm dicta ſint cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta, antiqua ætas & noſtra tulerit. Quippe à filio eiuſdem Traſulli, prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longiùs abierim.

Iiſdem conſulibus Aſinij Galli mors vulgatur, quem egeſtate cibi peremtum haut dubium. ſponte vel neceſſitate, incertum habebatur. Conſultuſq; Cæſar an ſepeliri ſineret, non erubuit permittere, vltroq; incuſare caſus qui reum abſtuliſſent antequam coràm conuinceretur. ſcilicet medio triennio defuerat tempus ſubeundi iudicium conſulari ſeni, tot conſularium parenti.   Druſus deinde exſtinguitur, cùm ſe miſerandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuiſſet. Tradidere quidā deſcriptum fuiſſe Macroni, ſi arma ab Seiano tentarentur, extractum cuſtodia iuuenem, nam in palatio attinebatur, ducē populo imponere. mox quia rumor incedebat, fore vt nurui ac nepoti conciliaretur Cæſar; ſæuitiam, quàm pœnitentiam maluit. Quin & inuectus in defunctum, probra corporis, exitiabilem in ſuos, infenſum Reip. animum obiecit: recitaríque factorum, dictorúmque eius deſcripta per dies iuſſit. quo non aliud atrocius viſum: adſtitiſſe tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent. & potuiſſe auum audire, legere, in publicum promere, vix fides, niſi quòd Actij centurionis, & Didymi liberti epiſtolæ, ſeruorum nomina præferebant, vt quis egredientem cubiculo Druſum pulſauerat, exterruerat. etiam ſua verba centurio ſæuitiæ plena tanquam egregium, vocéſque deficientis adiecerat, quis primò alienationem mentis ſimulans, quaſi per dementiam, funeſta Tiberio, mox vbi exſpes vitæ fuit, meditatas, compoſitaſq; diras imprecabatur: vt quemadmodū nurum, filium fratris, & nepotes, domúmque omnem cædibus compleuiſſet, ita pœnas nomini generiq; maiorum, & poſteris exſolueret. Obturbabant quidem patres ſpecie deteſtādi. ſed penetrabat pauor, & admiratio, callidum olim & tegendis ſceleribus obſcurum, huc confidentiæ veniſſe; vt tanquam dimotis parietibus oſtenderet nepotem ſub verbere centurionis, inter ſeruorum ictus, extrema vitæ alimenta fruſtra orantem.   *Nondum is dolor exoleuerat,*

cùm de Agrippina auditum. quam interfecto Seiano ſpe ſuſtentatam prouixiſſe reor, & poſtquàm nihil de ſæuitia remittebatur, voluntate exſtinctam: niſi ſi negatis alimentis, adſimulatus eſt finis, qui videretur ſponte ſumptus. Enimuero Tiberius fœdiſſimis criminationibus exarſit, impudicitiam arguens, & Aſinium Gallũ adulterũ, eiusq́; morte ad tædiũ vitæ cõpulſam. Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi auida, virilibus curis, feminarũ vitia exuerat. Eodem die defunctam quo biennio antè Seianus pœnas luiſſet, memoriæq́; id prodendum addidit Cæſar, iactauitq́; quòd non laqueo ſtrangulata, neq; in Gemonias proiecta foret. Actæ ob id grates, decretumq́; vt quintodecimo kal. Nouemb. vtriuſq; necis die per omnis annos donum Ioui ſacraretur. Haut multo pòſt Cocceius Nerua continuus principis, omnis diuini humaniq́; iuris ſciens, integro ſtatu, corpore illæſo, moriendi conſilium cepit. Quod vt Tiberio cognitum, adſidere, cauſſas requirere, addere preces, fateri poſtremò graue conſcientiæ, graue famæ ſuæ, ſi proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aduerſatus ſermonẽ Nerua abſtinentiã cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius quanto propiùs mala Reip. viſeret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honeſtum finem voluiſſe. Ceterùm Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Gn. Piſoni; & palàm læta morte Germanici, cùm Piſo caderet precibus Auguſtæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defenſa erat. vt odium, & gratia deſiere, ius valuit. petitaq́; criminibus haut ignotis, ſua manu, ſera magis, quàm immerita ſupplicia perſoluit. Tot luctibus funeſta ciuitate, pars mæroris fuit, quòd Iulia Druſi filia, quondã Neronis vxor, denupſit in domũ Rubellij Blandi, cuius auum Tiburtem equitem Romanũ pleriq; meminerant. Extremo anni mors Aelij Lamiæ funere cenſorio celebrata, qui adminiſtrandæ Suriæ imagine tandem exſolutus, vrbi præfuerat. genus illi decorũ,

viuida

viuida ſenectus, & non permiſſa prouincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæſaris litteræ, quis incuſabat egregium quenque, & regendis exercitibus idoneum abnuere id munus: ſeq; ea neceſſitudine ad preces cogi, per quas conſularium aliqui capeſſere prouincias adigerentur: oblitus Arruntium ne in Hiſpaniam pergeret, decimum iam annum attineri. Obiit eodem anno & M. Lepidus, de cuius moderatione, atq; ſapientia in prioribus libris ſatis conlocaui. neque nobilitas diutius demonſtranda eſt. quippe Aemilium genus fecundum bonorum ciuium, & qui eadem familia corruptis moribus, inluſtri tamen fortuna egere. Paullo Fabio, L. Vitellio A. V. C. DCCXXCVII. COSS. *poſt longum ſæculorũ ambitũ auis Phœnix in Aegyptum venit, præbuitq; materiem doctiſſimis indigenarum, & Græcorum, multa ſuper eo miraculo diſſerendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, ſed cognitu non abſurda promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac diſtinctu pinnarum à ceteris auibus diuerſum, conſentiunt qui formã eius definiere. De numero annorũ varia tradũtur. maximè vulgatũ, quingentorũ ſpatium. ſunt qui adſeuerent, mille quadringentos ſexaginta vnum interici, prioresq; alites Seſoſtride primũ, pòſt Amaſide dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem cui Helíopolis nomen, aduolauiſſe, multo ceterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obſcura. inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt, vnde non nulli falſum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilq; vſurpauiſſe ex his quæ vetus memoria firmauit. confecto quippe annorum numero, vbi mors propinquet, ſuis in terris ſtruere nidum, eiq; vim genitalẽ adfundere. ex qua fetum oriri, & primam adulto curam ſepeliendi patris. neq; id temere, ſed ſublato murrhæ pondere, tentatoq; per longum iter, vbi par oneri, par meatui ſit, ſubire*

patriū corpus,inq; ſolis arā perferre,atque adolere. hæc incerta, & fabuloſis aucta. Ceterùm aſpici aliquando in Aegypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua, Pomponius Labeo, quē præfuiſſe Mœſiæ rettuli, per abruptas venas ſanguinem effudit. æmulataq; eſt coniunx Paxæa. nā promtas eiuſmodi mortes metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, ſepultura prohibebantur: eorum qui de ſe ſtatuebant, humabantur corpora, manebant teſtamenta, pretium feſtinandi. Sed Cæſar miſſis ad ſenatum litteris, diſſeruit, morem fuiſſe maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eúmque finem gratiæ ponere: id ſe repetiuiſſe in Labeone. atque illum, quia malè adminiſtratæ prouinciæ, aliorúmque criminum vrgebatur, culpam inuidia velauiſſe, fruſtra conterrita vxore, quā & ſi nocentē, periculi tamen expertem fuiſſe. Mamercus dein Scaurus rurſum poſtulatur, inſignis nobilitate & orandis cauſſis, vita probroſus. nihil hunc amicitia Seiani, ſed labefecit haut minus validum ad exitia Macronis odium, qui eaſdem artes occultiùs exercebat: detuleratq; argumentū tragœdiæ à Scauro ſcriptæ, additis verſibus qui in Tiberium flecterentur. Verùm ab Seruilio & Cornelio accuſatoribus, adulterium Liuiæ, magorū ſacra obiectabātur. Scaurus, vt dignum veteribus Aemyliis, damnationem anteit, hortante Sexitia vxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accuſatores, ſi facultas incideret, pœnis adficiebantur: vt Seruilius Corneliúſque perdito Scauro famoſi, quia pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in inſulas interdicto igni atque aqua demoti ſunt. & Abudius Ruſo functus ædilitate, dum Lentulo Getulico, ſub quo legioni præfuerat, periculum faceſſit, quòd is Seiani filium generum deſtinaſſet, vltrò damnatur, atque vrbe exigitur. Getulicus ea tempeſtate ſuperioris Germaniæ legiones curabat, mirúmque amorem adſecutus erat, effuſæ clementiæ, modicus ſeueritate, & proximo

quoq; exercitui per L. Apronium ſocerum non ingratus: vnde fama conſtans auſum mittere ad Cæſarem litteras, adſinitatem ſibi cum Seiano haud ſponte ſed conſilio Tiberij cœptam: perinde ſe quàm Tiberium falli potuiſſe. neque errorem eundem illi ſine fraude, aliis exitio habendum. ſibi fidem integrã, & ſi nullis inſidiis peteretur, manſuram. ſucceſſorem nõ aliter quàm indicium mortis accepturum. firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipſe prouinciam retineret. Hæc mira quanquam fidem ex eo trahebant, quòd vnus omniũ Seiani adfinium incolumis, multaq; gratia manſit: reputante Tiberio publicum ſibi odium, extremam ætatẽ, magiſq; fama, quã vi ſtare res ſuas. C. Ceſtio M. Seruilio A. V. C. DCCLXXXIX. COSS. nobiles Parthi in vrbẽ venere ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in ſuos, mox ſuperbiam in nos, ſæuitiam in populares ſumſit, fretus bellis, quæ ſecunda aduerſum circumiectas nationes exercuerat, & ſenectutem Tiberij vt inermem deſpiciens, auiduſq; armeniæ, cui defuncto rege Artaxia, Arſacen liberorum ſuorum veterrimum impoſuit, addita contumelia, & miſſis qui gazam à Vonone relictam in Syria Ciliciaq; repoſcerent, ſimul veteres Perſarum ac Macedonum terminos: ſeq; inuaſurum poſſeſſa Cyro, & pòſt Alexandro, per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi ſecretos nuntios validiſſimus auctor fuit Sinnaces, inſigni familia ac perinde opibus, & proximus huic Abdus ademtæ virilitatis. Non deſpectum id apud barbaros, vltróque potentiam habet. Ii adſcitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arſacidarum ſummæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano pleriſque, aut nondum adultis, Phrahaten regis Phrahatis filium Roma poſcebant. Nomine tantùm & auctore opus, vt ſponte Cæſaris, vt genus Arſacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad faſtigium, deſtinata retinens, conſiliis & aſtu

res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis inſidiis Artabanus tardari metu, modò cupidine vindictæ inardeſcere. Et barbaris contatio ſeruilis: ſtatim exſequi, regium videtur. Valuit tamen vtilitas, vt Abdum ſpecie amicitiæ vocatum ad epulas lento veneno illigaret, Sinnacen diſſimulatione ac donis, ſimul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam dum omiſſo cultu Romano, cui per tot annos inſueuerat, inſtituta Parthorum ſumit, patriis moribus impar, morbo abſumtus eſt. Sed non Tiberius omiſit incepta. Tiridaten ſanguinis eiuſdem, æmulum Artabano, recuperandæq; Armeniæ Hiberum Mithradatem diligit, conciliatq; fratri Pharaſmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine haut ſum ignarus ſiniſtram in vrbe famam, pleraq; fœda memorari. ceterùm regendis prouinciis priſca virtute egit. Vnde regreſſus, & formidine C. Cæſaris, familiaritate Claudij turpe in ſeruitium mutatus, exemplar apud poſteros adulatorij dedecoris habetur. ceſſerúntque prima poſtremis, & bona iuuentæ ſenectus flagitioſa oblitterauit. At ex regulis prior Mithradates Pharaſmanen perpulit, dolo & vi conatus ſuos iuuare: repertiq; corruptores, miniſtros Arſacis multo auro ad ſcelus cogunt, ſimul Hiberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, & vrbe Artaxata potiuntur. Quæ poſtquam Artabano cognita, filium Orodem vltorem parat, datq; Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerẽt. Contrà, Pharaſmanes adiungere Albanos, accipere Sarmatas, quorum Sceptruchi vtrinque donis acceptis more gentico diuerſa induere. Sed Hiberi locorũ potentes, Caſpia via Sarmatã in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis aduentabant, facilè arcebãtur, cũ alios inceſſus hoſtis clauſiſſet, vnũ reliquũ, mare inter & extremos Albanorũ montes, æſtas impediret. quia flatibus Eteſiarũ implẽtur vada; hibernus Auſter reuoluit fluctus, pulſoq; introrſus freto, breuia litorum nudantur.

dantur.

dantur. Interim Orodem ſociorũ inopem auctus auxilio Pharaſmanes vocare ad pugnam, & detrectantem inceſſere, adequitare caſtris, infenſare pabula, ac ſæpe modum obſidij ſtationibus cingebat, donec Parthi contumeliarum inſolentes, circumſiſterent regem, poſcerent prœlium. atque illis ſola in equite vis. Pharaſmanes & pedite valebat. nam Hiberi Albaniq́ ſaltuoſos locos incolentes, duritiæ patientiæq́ magis inſueuere. Feruntq́ ſe Theſſalis ortos, qua tempeſtate Iaſon poſt auectam Medeam, genitoſq́ ex ea liberos, inanem mox regiam Aëtæ, vacuoſq́ Colchos repetiuit. Multáque de nomine eius, & oraculum Phryxi celebrãt. Nec quiſquam ariete ſacrificauerit, credito vexiſſe Phryxum: ſiue id animal, ſeu nauis inſigne fuit. Ceterùm directa vtrinq́ acie, Parthus imperium Orientis, claritudinem Arſacidarum: contraq́ ignobilem Hiberum mercenario milite, diſſerebat. Pharaſmanes integros ſemet à Parthico dominatu: quanto maiora peterent, plus decoris victores, aut ſi terga darent, flagitij atque periculi laturos: ſimul horridam ſuorum aciem, picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde prædam oſtendere. Enim verò apud Sarmatas nõ vna vox ducis. ſe quiſq́ ſtimulant, ne pugnam per ſagittas inirẽt, impetu & comminus præueniendum. Variæ hinc bellantium ſpecies, cùm Parthus ſequi vel fugere pari arte ſuetus, diſtraheret turmas, ſpatium ictibus quæreret: Sarmatæ omiſſo arcu, quo breuius valent, contis gladiiſq́ ruerent: modò equeſtris prœlij more, frontis & tergi vices, aliquando vt conſerta acies corporibus & pulſu armorum pellerent, pellerentur. Iamq́ & Albani Hiberique prenſare, detrudere, ancipitem pugnã hoſtibus facere. Quos ſuper, eques & propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ Pharaſmanes Orodeſq́ dum ſtrenuis adſunt, aut dubitantibus ſubueniunt, conſpicui, eoq́ gnari, clamore, telis, equis concurrunt. inſtantius Pharaſmanes: nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortiſſimis ſatelli-

*ſatellitum protegẽtibus ſaucium. Fama tamen occiſi falſò credita, exterruit Parthos, victoriamq́; conceſſere. Mox Artabanus tota mole regni vltimi. *id peritia locorum, ab Hiberis meliùs pugnatũ. nec ideo abſcedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & ſubdito rumore tanquã Meſopotamiã inuaſurus, metum Romani belli feciſſet. Tum omiſſa Armenia, verſæq́; Artabani res, inliciente Vitellio deſererent regem ſæuum in pace, & aduerſis prœliorũ exitioſum. Igitur Sinnaces, quem antea infenſum memoraui, patrem Abdageſem, aliosq́; occultos conſulit, & tunc continuis cladibus promtiores ad defectionẽ trahit, adfluentibus paulatim, qui metu magis quàm beneuolentia ſubiecti, repertis auctoribus ſuſtulerant animũ. Nec iam aliud Artabano reliquũ, quàm ſi qui externorũ, corpori cuſtodes aderant, ſuis quiſque ſedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, ſed mercede aluntur, miniſtri ſceleribus. His adſumtis in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturauit ſpe auxilij, quia Hyrcanis Carmaniisq́; per adfinitatem innexus erat. Atque interim poſſe Parthos abſentium æquos, præſentibus mobiles ad pœnitentiam mutari.*

At Vitellius profugo Artabano & flexis ad nouum regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capeſſere, robur legionum ſociorumq́; ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cùm hic more Romano Suouetaurilia daret, ille equum placando amni adornaſſet, nuntiauere accolæ Euphraten nulla imbrium vi, ſponte & immenſum attolli: ſimul albentibus ſpumis in modum diadematis ſinuare orbes: auſpicium proſperi tranſgreſſus. quidam callidiùs interpretabantur, initia conatus ſecunda, neque diuturna: quia eorum quæ terra, cælóue portenderentur, certior fides: fluminũ inſtabilis natura, ſimul oſtenderet omina, raperetq́;. Sed ponte nauibus effecto, tramiſſoq́; exercitu, primus Ornoſpades multis equitum millibus in caſtra venit, exſul quondam, & Tiberio, cùm Dalmaticum bellum conficeret, haut inglorius

auxilia-

auxiliator, eóque ciuitate Romana donatus: mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnibus circumflui Meſopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo pòſt Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageſes gazam & paratus regios adicit. Vitellius oſtentaſſe Romana arma ſatis ratus, monet Tiridaten primoréſque: hunc Phrahatis aui & altoris Cæſaris, quæ vtrobiq; pulchra, meminerit: illos obſequium in regem, reuerentiam in nos, decus quiſque ſuum & fidem retineret. Exin cum legionibus in Syriam remeauit. Quæ duabus æſtatibus geſta coniunxi, quò requieſceret animus à domeſticis malis. Non enim Tiberium, quanquam triennio poſt cædem Seiani, quæ ceteros mollire ſolent, tempus, preces, ſatias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro grauiſſimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accuſatores haut perpeſſus, ſupremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæſaris compoſuit: ipſi fluxam ſenio mentem, & continuo abſceſſu, velut exſilium obiectando. Quæ ab heredibus occultata recitari Tiberius iuſſit, patientiam libertatis alienæ oſtentans, & contemtor ſuæ infamiæ, an ſcelerum Seiani diu neſcius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatiſq;, cui adulatio officit, per probra ſaltem gnarus fieri. Iiſdem diebus Granius Martianus ſenator à C. Graccho maieſtatis poſtulatus, vim vitæ ſuæ attulit. Tatiuſq; Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad ſupplicium damnatus. Nec diſpares Trebellieni Rufi & Sextij Paconiani exitus. Nam Trebellienus ſua manu cecidit, Paconianus in carcere ob carmina illic in principem factitata ſtrangulatus eſt. Hæc Tiberius non mari vt olim diuiſus, neq; per longinquos nuntios accipiebat, ſed vrbem iuxta, eodem vt die vel noctis interiectu, litteris conſulum reſcriberet: quaſi aſpiciens vndantem per domos ſanguinẽ, aut manũ carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus

conceſſit vita, modicus originis, principum amicitia conſulatum ac triumphale decus adeptus, maximiſq; prouinciis per quattuor & viginti annos impoſitus, nullam ob eximiam artem, ſed quòd par negotiis, neq; ſupra erat. Q. Plautius Sex. Papinius coss. ſequuntur. Eo anno, *neq; quòd L. Aruſeius morte adfecti forent, adſuetudine malorum vt atrox aduertebatur, ſed exterruit, quòd Vibulenus Agrippa eques Romanus, cùm peroraſſent accuſatores, in ipſa curia depromtũ ſinu venenum hauſit, prolapſuſq; ac moribundus feſtinatis lictorum manibus in carcerem raptus eſt, fauceſq; iam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio ſupplicia ciuium effugit.

A. V. C. DCCLXXXIX.

At C. Galba conſularis, & duo Blæſii voluntario exitu cecidere: Galba triſtibus Cæſaris litteris prouinciam ſortiri prohibitus: Blæſiis ſacerdotia integra eorum domo deſtinata, cõuulſa, diſtulerat: tunc vt vacua contulit in alios. quod ſignum mortis intellexere, & exſecuti ſunt. Et Aemylia Lepida, quam iuueni Druſo nuptam rettuli, crebris criminibus maritum inſecuta, quanquam inteſtabilis, tamen impunita agebat, dum ſuperſuit pater Lepidus. pòſt à delatoribus corripitur ob ſeruum adulterum. nec dubitabatur de flagitio. Ergo omiſſa defenſione, finem vitæ ſibi poſuit. Per idem tempus Clitarum natio Cappadociæ, Archelao ſubiecta, quia noſtrum in modum deferre cenſus, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abſceſſit: locorumq; ingenio ſeſe contra imbelles regis copias tutabatur: donec M. Trebellius legatus à Vitellio præſide Syriæ cum quattuor millibus legionariorum, & dilectis auxiliis miſſus, duos collis, quos barbari inſederant, minori Cadra, alteri Dauara nomen eſt, operibus circumdedit, & erumpere auſos ferro, ceteros ſiti ad deditionem coëgit.

At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium & Anthemuſiada, ceteraſq; vrbes, quæ Macedonibus ſitæ, Græca vocabula vſurpant, Halumq; & Artemitam Parthica opida recepit,

cepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob ſæuitiam exſecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes ſperabant. Plurimum adulationis Seleucenſes induere, ciuitas potens, ſepta muris, neq; in barbarum corrupta, ſed conditoris Seleuci retinẽs. Trecenti opibus, aut ſapientia dilecti, vt ſenatus. ſua populo vis. & quoties cõcordes agũt, ſpernitur Parthus: vbi diſſenſere, dum ſibi quiſque contra æmulos ſubſidium vocant, accitus in partem, aduerſum omnes valeſcit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex ſuo vſu. nam populi imperium, iuxta libertatem, paucorũ dominatio, regiæ libidini propior eſt. Tum aduentantem Tiridaten extollunt, veterum regum honoribus & quos recens ætas largius inuenit: ſimul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arſaciden, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucenſem populo permittit. mox conſultans quo nam die ſollennia regni capeſſeret, litteras Phrahatis & Hieronis, qui validiſſimas præfecturas obtinebant, accipit, breuem moram precantium. Placitumq́; opperiri viros præpollentis. Atq; interim Cteſiphon ſedes imperij petita. ſed vbi diem ex die prolatabant, multis coràm & adprobantibus, Surena patrio more Tiridatem inſigni regio euinxit. Ac ſi ſtatim interiora, ceteraſq́; nationes petiuiſſet, oppreſſa cõtantium dubitatio, & omnes in vnum cedebant. Adſidendo caſtellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit ſpatium exuendi pacta. Nam Phrahates & Hiero, & ſi qui alij delectum capiendo diademati diem non concelebrauerãt, pars metu, quidam inuidia in Abdageſen, qui tum aula, & nouo rege potiebatur, ad Artabanũ vertere. Iſq́; in Hyrcanis repertus eſt, inluuie obſitus, & alimenta arcu expediens. ac primò tanquam dolus pararetur, territus, vbi data fides reddendæ dominationi veniſſe, adleuatur animum, & quæ repentina mutatio exquirit. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat: neq; penes Arſacidem imperium, ſed inane

nomen apud imbellem externa mollitia : vim in Abdageſis domo. Senſit vetus regnandi, falſos in amore, odia nõ fingere. nec vltrà moratus quã dum Scytharum auxilia cõciret, pergit properus, & præueniens inimicorũ aſtus, amicorum pœnitentiam: neq; exuerat pudorẽ, vt vulgum miſeratione aduerteret: non fraus, non preces; nihil omiſſum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamq; multa manu propinqua Seleuciæ aduẽtabat, cùm Tiridates ſimul fama atq; ipſo Artabano perculſus, diſtrahi conſiliis, iret contra, an bellum contatione tractaret. Quibus prœlium & feſtinati caſus placebant diſiectos & longinquitate itineris feſſos, ne animo quidem ſatis ad obſequium coaluiſſe diſſerũt, proditores nuper hoſteſq; eius, quem rurſum foueant. Verùm Abdageſes regrediendum in Meſopotamiam cenſebat, vt amne obiecto Armeniis interim Elymæisq; & ceteris à tergo excitis, aucti copiis ſocialibus, & quas dux Romanus miſiſſet, fortunam tentarent. Ea ſententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdageſen, & Tiridates ignarus ad pericula erat. ſed fugæ ſpecie diſceſſum, ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in caſtra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam reuectus, pudore proditionis omnes exſoluit. Idem annus graui igne vrbem adficit, deuſta parte Circi, quæ Auentino contigua, ipſoq; Auentino. quod damnum Cæſar ad gloriam vertit, exſolutis domuum & inſularum pretiis. Millies ſeſtertium ea munificentia conlocatum, tanto acceptius in vulgũ, quanto modicus priuatis ædificationibus. Ne publicè quidem niſi duo opera ſtruxit, templum Auguſto, & ſcenam Pompeiani theatri, eaq; perfecta contemtu ambitionis, an per ſenectutem haut dedicauit, ſed æſtimando cuiuſq; detrimento quattuor progeneri Cæſaris, Gn. Domitius, Caſſius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusq; nominatione conſulum P. Petronius. Et pro ingenio cuiuſq; quæſiti decretiq; in principem honores. Quos omiſerit receperitue in

incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neq; enim multò pòſt ſupremi Tiberio conſules, Gn. Acerronius, C. Pontius magiſtratum occepere, nimia iam potentia Macronis: qui gratiam C. Cæſaris nunquam ſibi neglectam, acrius in dies fouebat: impuleratq; poſt mortem Claudiæ, quam nuptam ei rettuli, vxorem ſuam Enniam immittendo, amore iuuenem inlicere, pactoq; matrimonij vincire, nihil abnuentem dum dominationis apiſceretur. Nam & ſi commotus ingenio, ſimulationũ tamen falſa in ſinu aui perdidicerat. Gnarum hoc principi. eoq; dubitauit de tradenda Rep. primùm inter nepotes, quorum Druſo genitus, ſanguine & caritate propior, ſed nondum pubertatem ingreſſus. Germanici filio robur iuuẽtæ, vulgi ſtudia. eaq; apud auum odij cauſſa. Etiam de Claudio agitanti, quòd is compoſita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens eius obſtitit. Sin extra domum ſucceſſor quæreretur, ne memoria Auguſti, ne nomen Cæſarum in ludibria & contumelias verteret, metuebat. quippe illi non perinde curæ, gratia præſentium, quàm in poſteros ambitio. Mox incertus animi, feſſo corpore, conſilium cui impar erat fato permiſit, iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur prouidus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, Occidentem ab eo deſeri, Orientem ſpectari exprobrauit. Et C. Cæſari fortè orto ſermone L. Sullam irridenti, omnia Sullæ vitia, & nullam eiuſdem virtutem habiturum prædixit: ſimul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: occides hunc tu, inquit, & te alius. Sed graueſcente valetudine nihil è libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem ſimulans: ſolitúſque eludere medicorum artes, atque eos qui poſt triceſimum ætatis annum ad internoſcenda corpori ſuo vtilia vel noxia, alieni conſilij indigerent.

P. V. C. DCCXC.

Interim Romæ futuris etiam poſt Tiberium cædibus ſemina iaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellij quondam vxorem maieſtatis poſtulauerat: qua damnata, cùm præmiũ

accuſatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei interceſsit. vnde illi odia, mox Othoni exſilium. Dein multorum amoribus famoſa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem. connectebantur vt conſcij & adulteri eius, Gn. Domitius, Vibius Marſus, L. Arruntius. de claritudine Domitij ſuprà memoraui. Marſus quoq; vetuſtis honoribus, & inluſtris ſtudijs erat. Sed teſtium interrogationi, tormentis ſeruorum Macronem præſediſſe commentarij ad ſenatum miſsi ferebãt: nullæq; in eos imperatoris litteræ ſuſpicionem dabant, inualido ac fortaſſe ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defenſionem meditans, Marſus tanquam inediam deſtinauiſſet, produxere vitã. Arruntius contationem & moras ſuadentibus amicis: non eadem omnibus decora reſpondit, ſibi ſatis ætatis: neq; aliud pænitendum quàm quòd inter ludibria & pericula anxiam ſenectam tolerauiſſet, diu Seiano nunc Macroni, ſemper alicui potentium inuiſus, non culpa, ſed vt flagitiorum impatiens. Sanè paucos & ſupremos principis dies poſſe vitari. quemadmodum euaſurum imminentis iuuentam? An cùm Tiberius poſt tantam rerum experientiam vi dominationis conuulſus & mutatus ſit, C. Cæſarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut peſsimis innutritum meliora capeſsiturum Macrone duce? qui vt deterior ad opprimendum Seianum delectus, plura per ſcelera Remp. conflictauiſſet: proſpectare iam ſe acrius ſeruitium, eoq; fugere ſimul acta & inſtantia. Hæc vatis in modum dictitans, venas reſoluit. Documento ſequentia erunt, bene Arruntium morte vſum. Albucilla inrito ictu à ſemet vulnerata, iuſſu ſenatus in carcerem fertur. Stuprorum eius miniſtri, Graſidius Sacerdos prætorius vt in inſulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinẽ ſenatorium: & eadem pœna in Lælium Balbũ decernuntur. id quidem à lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur

promtus aduerſum inſontes. Iiſdem diebus Sex. Papinius conſulari familia repentinum & informem exitum dilegit, iacto in præceps corpore. cauſſa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adſentationibus atque luxu perpuliſſet iuuenem ad ea, quorum effugium non niſi morte inueniret. Igitur accuſata in ſenatu, quanquam genua patrum aduolueretur, luctumq́; communem, & magis imbecillum tali ſuper caſu feminarum animum aliaq́; in eundem dolorem mæſta & miſeranda diu ferret, vrbe tamen in decem annos prohibita eſt, donec minor filius lubricum iuuentæ exiret.

Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum diſsimulatio deſerebat. Idem animi rigor ſermone ac vultu intentus, quæſita interdum comitate quamuis manifeſtam defectionem tegebat. mutatisq́; ſæpius locis, tandem apud promunturium Miſeni conſedit in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum adpropinquare ſupremis tali modo compertum. Erat medicus arte inſignis nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis ſolitus, conſilij tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per ſpeciem officij manum complexus pulſum venarum attigit: neque fefellit. Nam Tiberius incertum an offenſus tantoq́; magis iram premens, inſtaurari epulas iubet diſcumbitq́; vltra ſolitum, quaſi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi ſpiritum, nec vltra biduum duraturum Macroni firmauit. Inde cuncta conloquiis inter præſentes, nuntiis apud legatos & exercitus feſtinabantur. Decimo ſeptimo kalend. Aprilis intercluſa anima creditus eſt mortalitatē expleuiſſe. Et multo gratantū concurſu, ad capienda imperij primordia C. Cæſar egrediebatur, cùm repentè adfertur redire Tiberio vocem ac viſus, vocariq́; qui recreandæ defectioni cibum adferrent. Pauor hinc in omnes, & ceteri paſsim diſpergi, ſe quiſque mæſtum aut neſcium fingere. Cæſar in ſilentium fixus à ſumma ſpe, nouiſsima exſpectabat. Macro intrepidus,

opprimi ſenem iniectu multæ veſtis iubet, diſcediq́; ab limine. Sic Tiberius finiuit, octauo & ſeptuageſimo ætatis anno. Pater ei Nero, & vtrinq; origo gentis Claudiæ, quanquam mater in Liuiam & mox Iuliam familiam adoptionibus tranſierit. caſus prima ab infantia ancipites: nam proſcriptum patrem exſul ſecutus, vbi domũ Auguſti priuignus introiit, multis æmulis conflictatus eſt, dum Marcellus & Agrippa, mox Caius Luciuſq́; Cæſares, viguere. Etiam frater eius Druſus proſperiore ciuium amore erat. Sed maximè in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam vxoris tolerans aut declinans. Dein Rhodo regreſſus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus fermè & viginti obtinuit. Morum quoq; tempora illi diuerſa: egregium vita, famaq́;, quòd priuatus, vel in imperiis ſub Auguſto fuit: occultum ac ſubdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Druſus ſuperfuere. Idem inter bona malaq́; mixtus incolumi matre: inteſtabilis ſæuitia, ſed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitúe. Poſtremò in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam remoto pudore & metu, ſuo tantum ingenio vtebatur.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIB. XI. FRAGMENTVM.

NAM *Valerium Aſiaticū bis conſulē, fuiſſe quondam adulterum eius credidit: paritérque hortis inhians quos ille à Lucullo emtos inſigni magnificentia extollebat, Suilium accuſandis vtriſq; immittit. Adiungitur Soſibius Britannici educator, qui per ſpeciem beneuolentiæ moneret Claudium, auri vim atque opes principibus infenſas: præcipuum auctorem Aſiaticum interficiendi Cæſaris non extimuiſſe in concione populi Romani fateri, gloriamq́; facinoris vltrò petere. clarum ex eo in vrbe, didita per prouincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Viennæ multiſq; & validis propinquitatibus ſubnixus, turbare gẽtiles nationes promtū haberet. At Claudius nihil vltrà ſcrutatus, citis cum militibus tanquā opprimendo bello, Criſpinū prætorij præfectū miſit: à quo repertus eſt apud Baias, vincliſq; inditis in vrbem raptus, neq; data ſenatus copia, intra cubiculū auditur, Meſſalina coram. Et Suilius, corruptionē militum quos pecunia & ſtupro in omni flagitio obſtrictos arguebat, exin adulteriū Poppææ, ac poſtremū mollitiā corporis obiectare. Ad quod victo ſilentio prorupit reus, & interroga, inquit, Suili filios tuos, virū me eſſe fatebūtur: ingreſſuſq́; defenſionē, cōmoto maiorē in modū Claudio, Meſſallinæ quoq; lacrymas exciuit: quibus abluendis cubiculo egrediẽs, monet Vitelliū ne elabi reū ſineret. Ipſa ad perniciē Poppææ feſtinat, ſubditis qui terrore carceris ad volūtariā mortē propellerēt, adeò ignaro Cæſare, vt paucos poſt dies epu-*

lantem apud ſe maritum eius Scipionem percontaretur, cur ſine vxore diſcubuiſſet? atque ille functam fato reſponderet. Sed conſultanti ſuper abſolutione Aſiatici, flens Vitellius commemorata vetuſtate amicitiæ, vtq; Antoniã principis matrẽ pariter obſeruaſſẽt, dein percurſis Aſiatici in Remp. officiis recentique aduerſus Britanniam militia, quæq; alia conciliandæ miſericordiæ videbantur, liberum ei mortis arbitrium permiſit: & ſecuta ſunt Claudij verba in eandem clementiã. Hortantibus dehinc quibuſdam inediam & lenem exitum, remittere beneficium Aſiaticus ait: vſurpatis quibus inſueuerat exercitationibus, lauto corpore, hilarè epulatus, cùm ſe honeſtiùs calliditate Tiberij, vel impetu C. Cæſaris periturum dixiſſet, quàm quòd fraude muliebri & impudico Vitellij ore caderet, venas exſoluit, viſo tamen antè rogo, iuſſoq; tranſferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. tantum illi ſecuritatis nouiſſimæ fuit. Vocantur poſt hæc patres, pergitq; Suilius addere reos equites Romanos illuſtres, quibus Petra cognomentum: At cauſſa necis ex eo quòd domũ ſuam Mneſteris & Poppææ congreſſibus præbuiſſent. Verùm nocturnæ quietis ſpecies alteri obiecta, tanquam vidiſſet Claudium ſpicea corona euinctum, ſpicis retro conuerſis, eaq; imagine grauitatem annonæ dixiſſet. Quidam pampineam coronam albẽtibus foliis viſam, atq; ita interpretatũ tradidere, vergente autumno mortem principis oſtendi. Illud haut ambigitur, qualicunq; inſomnio ipſi fratriq; perniciem allatam. Seſtertium quindecies & inſignia præturæ Criſpino decreta. Adiecit Vitellius ſeſtertium decies Soſibio, quòd Britannicum præceptis, Claudium conſiliis iuuaret. Rogatus ſententiam & Scipio, cùm idem, inquit, de admiſſis Poppææ ſentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes: elegãti temperamento inter coniugalem amorem & ſenatoriam neceſſitatẽ. Continuus inde & ſæuus accuſandis reis Suilius, multiq; audaciæ eius æmuli. Nam cũcta legũ & magiſtratuũ

munia in ſe trahens princeps, materiam prædãdi pateſecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeò vt Samius inſignis eques Romanus quadringentis nummorum milibus Suilio datus, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente C. Silio conſule deſignato, cuius de potentia & exitio in tempore memorabo, conſurgunt patres, legemq́; Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob cauſſam orandam pecuniam donúmue accipiat. Deinde obſtrepentibus his quibus ea contumelia parabatur, diſcors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in poſteros præmia eloquentiæ cogitauiſſent pulcherrima: alioquin & bonarum artium principem ſordidis miniſteriis fœdari: nec fidem integram manere, vbi magnitudo quæſtuum ſpectetur. quòd ſi in nullius mercedẽ negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accuſationes, odia, & iniurias foueri, vt quomodo vis morborum pretia medentibus, ſic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. meminiſſent C. Aſinij, & Meſſallæ, ac recentiorũ Arruntij & Eſernini: ad ſumma prouectos incorrupta vita & facundia. Talia dicente conſule deſignato, conſentientibus aliis parabatur ſententia, qua lege repetundarum tenerentur, cùm Suilius, & Coſſutianus, & ceteri qui non iudicium, quippe in manifeſtos, ſed pœnam ſtatui videbant, circumſiſtunt Cæſarem, antè acta deprecantes. Et poſtquam annuit tacens, incipiunt. Quem illum tanta ſuperbia eſſe, vt æternitatem famæ ſpe præſumat? vſui & rebus ſubſidium præparari, ne quis inopia aduocatorum potentioribus obnoxius ſit: neque tamen eloquentiam gratuitò contingere, omitti curas familiares, vt quis ſe alienis negotiis intendat. multos militia, quoſdam exercendo agros tolerare vitam. Nihil à quoquã expeti, niſi cuius fructus antè prouiderit. Facilè Aſinium, & Meſſallam, inter Antonium & Auguſtum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum

» heredes Eſerninos & Arruntios magnum animum induiſſe: » promta ſibi exēpla quātis mercedibus P. Clodius aut C. Curio » cōcionari ſoliti ſint: ſe modicos ſenàtores, qui à Rep. nulla niſi *pacis emolumenta peterent: *cogitare plebem, quâ toga eniteſceret: ſublatis ſtudiorum pretiis, etiam ſtudia peritura, vt minus decora. Hæc ita haut fruſtra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis poſuit modum, vſq; ad dena ſeſtertia, quæ egreſſi repetundarū tenerentur. Sub idē tempus Mithradates quem imperitaſſe Armeniis, & ad præſentiam Cæſaris vectū memoraui, monente Claudio in regnum remeauit, fiſus Pharaſmanis opibus. Is rex Hyberis, idemq; Mithradatis frater, nuntiabat diſcordare Parthos, ſummaq; imperij ambigua, minora ſine cura haberi. Nam inter Gotarzis pleraque ſæua (qui necem fratri Artabano, coniugiq; ac filio eius præparauerat, vnde metus eius in ceteros) acciuere Bardanem. Ille vt erat magnis auſis promtus, biduo tria milia ſtadiorum inuadit, ignarumq; & exterritū Gotarzem proturbat: neq; contatur quin proximas præfecturas corripiat, ſolis Seleucēſibus dominationem eius abnuentibus. In quos vt patris ſui quoque defectores ira magis quàm ex vſu præſenti accenſus, implicatur obſidione vrbis validæ, & munimentis obiecti amnis muroq; & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumq; opibus auctus bellum renouat, coactusq; Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos caſtra contulit. Tunc diſtractis Orientis viribus, & quoniā inclinarent incertis, caſus Mithradati datus eſt occupandi Armeniam vi militis Romani ad excidenda caſtellorum ardua, ſimulq; Hybero exercitu campos perſultāte. Nec enim reſtitere Armenij, fuſo qui prœlium auſus erat Demonacte præfecto. Paululū contationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, verſis illuc quibuſdam procerum, deinde litteris Cæſaris coërcitus: & cuncta in Mithradatem fluxere, atrociorem quàm nouo regno conduceret. At Parthi imperatores cùm pugnam

pararent,

pararent, fœdus repentè faciunt, cognitis popularium inſidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat: congreſsiq́; primo contanter, deinde complexi dextras, apud altaria deûm pepigere, fraudem inimicorum vlciſci, atque ipſi inter ſe concedere. Potior Bardanes viſus retinendo regno. At Gotarzes ne quid æmulationis exſiſteret penitus in Hyrcaniam abiit, regreſſóque Bardane deditur Seleucia ſeptimo poſt defectionem anno, non ſine dedecore Parthorum, quos vna ciuitas tamdiu eluſerat. Exin validiſsimas præfecturas inuaſit. & reciperare Armeniam, *ni Vibio Marſo Syriæ legato bellum minitante* cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentia conceſsi regni, & reuocante nobilitate, cui in pace durius ſeruitium eſt, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erindem, in cuius tranſgreſſu multum certato, peruicit Bardanes, proſperisq́; prœliis medias nationes ſubegit ad flumẽ Ginden, quod Dahas Ariosq́; diſterminat. Ibi modus rebus ſecundis poſitus. nam Parthi quanquam victores, longinquam militiã aſpernabantur. Igitur exſtructis monimentis, quibus opes ſuas teſtabatur, nec cuiquam ante Arſacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur, ingens gloria, atq; eò ferocior, & ſubiectis intolerantior. Qui dolo antè compoſito, incautũ venationiq́; intentum interfecere primam intra iuuentã, ſed claritudine paucos inter ſenum regum, ſi perinde amorẽ inter populares, quàm metum apud hoſtes quæſiuiſſet. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res inter ambiguos quis in regno acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant, quidã ad Meherdatem prolem Phrahatis obſidio nobis datũ. Deinde præualuit Gotarzes, potitúsque regia, per ſæuitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principẽ Romanum occultas preces, quis permitti Meherdatem patrium ad faſtigiũ orabant.

Iiſdem conſulibus ludi ſæculares octingenteſimo poſt Romam conditam, quarto & ſexageſimo quàm Auguſtus ediderat, ſpectati ſunt. Vtriuſque principis rationes prætermitto,

ſatis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani compoſui. nam is quoque edidit ludos ſæculares. iisq́; intentiùs aſſui ſacerdotio Quindecimuirali præditus, ac tum prætor. quod nõ iactantia refero, ſed quia collegio quindecimuirûm antiquitus ea cura & magiſtratus potiſſimùm exſequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circenſibus ludis, cùm pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, interq́; eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adſcitus, fauor plebis acrior in Domitium loco præſagij acceptus eſt, vulgabatúrque aſfuiſſe infantiæ eius dracones in modum cuſtodum, fabuloſa & externis miraculis aſſimulata. nam ipſe haut quaquam ſui detractor, vnam omnino anguem in cubiculo viſam narrare ſolitus eſt. Verùm inclinatio populi ſuper erat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua ſuboles virilis: & matri Agrippinæ miſeratio augebatur ob ſæuitiam Meſſallinæ, quæ ſemper infeſta, & tunc commotior, quo minus ſtrueret crimina & accuſatores, nouo & furori proximo amore diſtinebatur. Nam in C. Silium iuuentutis Romanæ pulcherrimum ita exarſerat, vt Iuniam Syllanam nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoq́; adultero potiretur. Neque Silius flagitij aut periculi neſcius erat, ſed certo ſi abnueret exitio, & nõnulla fallendi ſpe, ſimul magnis præmiis opperiri futura, & præſentibus frui pro ſolatio habebat. Illa non furtim, ſed multo comitatu ventitare domum, egreſſibus adhæreſcere, largiri opes, honores: poſtremò velut tranſlata iam fortuna, ſerui, liberti, paratus principis apud adulterum viſebantur. At Claudius matrimonij ſui ignarus, & munia cenſoria vſurpans, theatralem populi laſciuiam ſeueris dictis increpuit, quòd in P. Pomponium conſularem is carmina ſcenæ dabat, inq́; feminas illuſtres probra iecerat. Et lege lata, ſæuitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentũ pecuniæ filiis familiarum fenori darent. Fonteſq́; aquarũ Sim-

bruinis

bruinis collib. deductos vrbi intulit. Ac nouas litterarum formas addidit vulgauitq́;, comperto Græcam quoq; litteraturã non ſimul cœptam abſolutamq́;. Primi per figuras animalium Aegyptij ſenſus mẽtis effingebant, & antiquiſſima monimenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur, & litterarum ſemet inuentores perhibent. Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intuliſſe Græciæ, gloriamq́; adeptos, tanquam repererint quæ acceperant. Quippe fama eſt Cadmum claſſe Phœnicum vectum rudibus adhuc Græcorũ populis artis eius auctorem fuiſſe. Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant, ſexdecim litterarum formas, mox alios ac præcipuum Simonidem ceteras reperiſſe. At in Italia Etbruſci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt. Et formæ litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque pauca primùm fuere, deinde additæ ſunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quæ vſui, imperitante eo, pòſt oblitteratæ, aſpiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad ſenatum ſuper collegio haruſpicum, ne vetuſtiſſima Italiæ diſciplina per deſidiam exoleſceret: ſæpe aduerſis Reip. temporibus accitis, quorum monitu redintegratas cærimonias & in poſterum rectiùs habitas: primoresq́; Etbruriæ ſponte aut patrum Romanorum impulſu retinuiſſe ſcientiam, & in familias propagaſſe: quod nunc ſegnius fieri publica circa bonas artes ſecordia, & quia externæ ſuperſtitiones valeſcant: & læta quidem in præſens omnia, ſed benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus ſacrorum inter ambigua culti, per proſpera oblitterarentur. Factum ex eo ſenatuſconſultum: viderent pontifices, quæ retinenda firmandáque haruſpicum.

Eodem anno Cheruſcorũ gens regem Roma petiuit, amiſſis per interna bella nobilibus, & vno reliquo ſtirpis regiæ, qui apud vrbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic

genus è Flauio fratre Arminij. Mater ex Catumero principe Cattorum erat. ipſe forma decorus & armis equiſq; in patriũ noſtrumq; morem exercitus. Igitur Cæſar, auctum pecunia, additis ſtipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capeſſere. Illum primum Romæ ortum, nec obſidem, ſed ciuem, ire externum ad imperium. Ac primò lætus Germanis aduentus, atq; eo magis, quòd nullis diſcordiis imbutus pari in omnes ſtudio ageret: celebrari, coli, modò comitatem & temperantiam nulli inuiſam, ſæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris vſurpans. Iamq; ad proximos iam longiùs clareſcere, cùm potentiam eius ſuſpectantes qui factionibus floruerant, diſcedunt ad conterminos populos, ac teſtificantur, adimi veterem Germaniæ libertatẽ, & Romanas opes inſurgere: adeò neminem iiſdem in terris ortum qui principis locum impleat, niſi exploratoris Flauij progenies ſupra cunctos attollatur? Fruſtra Arminiũ præſcribi: cuius ſi filius hoſtili in ſolo adultus, in regnum veniſſet, poſſe extimeſci, infectũ alimonia, ſeruitio, cultu, omnibus externis. at ſi paterna Italo mens eſſet, non alium infenſius arma contra patriam ac deos penates, quàm parentes eius exercuiſſe. His atq; talibus magnas copias coëgere. Nec pauciores Italum ſequebantur. non enim irrupiſſe ad inuitos, ſed accitũ memorabant. quando nobilitate ceteros anteiret, virtutẽ experirentur, an dignũ ſe patruo Arminio, auo Catumero præberet. nec patrem illi rubori eſſe, quòd fidẽ aduerſus Romanos volentibus Germanis ſumtam nunquam omiſiſſet. falsò libertatis vocabulum obtendi ab iis qui priuatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil ſpei, niſi per diſcordias habeant. Aſtrepebat huic alacre vulgus & magno inter Barbaros prœlio victor rex, dehinc ſecunda fortuna ad ſuperbiam prolapſus, pulſuſq;, ac rurſus Langobardorum opibus refectus, per læta per aduerſa res Cheruſcas afflictabat. Per idem tẽpus Chauci nulla diſſenſione domi, & morte Sanquinij alacres, dum Corbulo aduentat., inferiorem Germaniam

incurſa-

incurſauere, duce Gannaſco, qui natione Canineſas auxiliaris & diu meritus, pòſt transfuga, leuibus nauigiis prædabundus, Gallorum maximè oram vaſtabat, non ignarus dites & imbelles eſſe. At Corbulo prouinciã ingreſſus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alueo Rheni, ceteras nauium, vt quæque habiles, per æſtuaria & foſſas adegit: lintribusq; hoſtium depreſſis & exturbato Gannaſco, vbi præſentia ſatis compoſita ſunt, legiones operũ & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit, ne quis agmine decederet, nec pugnam niſi iuſſus iniret. ſtationes, vigiliæ, diurna nocturnaq; munia in armis agitabantur. Feruntq; militem quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. quæ nimia & incertum an falsò iacta, originẽ tamen è ſeueritate ducis traxere. intentumq; & magnis delictis inexorabilem ſcias, cui tantum aſperitatis etiam aduerſus leuia credebatur. Ceterùm is terror milites hoſteſq; in diuerſum affecit. nos virtutem auximus, Barbari ferociam infregere. Et natio Friſiorum poſt rebellionem clade L. Apronij ceptam infenſa, aut malè fida, datis obſidibus conſedit apud agros à Corbulone deſcriptos. Idem ſenatum, magiſtratus, leges impoſuit. Ac ne iuſſa exuerent, præſidium immuniuit, miſſis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, ſimul Gannaſcum dolo aggrederentur. Nec irritæ aut degeneres inſidiæ fuere aduerſus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde eius motæ Chaucorum mẽtes, & Corbulo ſemina rebellionis præbebat, vt læta apud pleroſque, ita apud quoſdam ſiniſtra fama, cur hoſtem conciret? aduerſa in Rempublicam caſura: cùm proſperè egiſſet, *formidoloſum paci, virum inſignẽ, & ignauo principi prægrauẽ. Ideo Claudius adeò nouã in Germanias vim prohibuit, vt referri præſidia cis Rhenum iuberet. Iã caſtra in hoſtili ſolo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re ſubita quanquã multa ſimul offunderẽtur, *

metus ex imperatore, contemtio ex barbaris, ludibrium apud ſocios, nihil aliud prolocutus, quã beatos quoſdam duces Romanos, ſignum receptui dedit. Ne tamẽ miles otium exueret, inter Moſam Rhenumq́; trium & viginti millium ſpatio foſſam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. inſignia tamẽ triumphi indulſit Cæſar, quamuis bellum negauiſſet. Nec multò poſt Curtius Rufus eundem honorem adipiſcitur, qui in agro Mattiaco recluſerat ſpecus quærendis venis argenti: vnde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, ecfodere riuos, quæq́; in aperto grauia, humum infra moliri. quis ſubactus miles, & quia plures per prouincias ſimilia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, vt quibus permiſſurus eſſet exercitus, triumphalia antè tribueret. De origine Curtij Rufi, quem gladiatore genitũ quidam prodidere, neq; falſa promſerim, & vera exſequi pudet. Poſtquã adoleuit, ſectator quæſtoris cui Africa obtigerat, dum in opido Adrumeto vacuis per mediũ diei porticibus ſecretus agitat, oblata ei ſpecies muliebris vltra modum humanum, & audita eſt vox: Tu es Rufe, qui in hanc prouinciam pro conſule venies. tali omine in ſpem ſublatus, digreſſusq́; in vrbem, & largitione amicorum, ſimul acri ingenio, quæſturam, & mox nobiles inter candidatos præturam principis ſuffragio aſſequitur, cùm hiſce verbis Tiberius dedecus natalium eius velauiſſet, Curtius Rufus videtur mihi ex ſe natus. Longa poſt hæc ſenecta, & aduerſus ſuperiores triſti adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, conſulare imperium, triumphi inſignia, ac poſtremò Africam obtinuit, atque ibi defunctus fatale præſagium impleuit. Interea Romæ nullis palàm neque cognitis mox cauſis, Cn. Nouius inſignis eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu ſalutantium principẽ: nam poſtquàm * tormentis dilaniabatur, de ſe Nouius * conſcios non edidit, incertum an occultans. Iiſdem conſulibus P. Dolabella cenſuit ſpectacu-

ſpectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorũ qui quæſturam adipiſcerentur. Apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctiſq; ciuium, ſi bonis artibus fiderent, licitum petere magiſtratus: ac ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima iuuenta conſulatum ac dictaturas inirent. Sed quæſtores regibus etiam tum imperantibus inſtituti ſunt, quod lex curiata oſtendit ab L. Bruto repetita. Manſitq; conſulibus poteſtas diligendi, donec eum quoq; honorem populus mandaret, creatiq; primùm Valerius Potus Aemylius Mamercus LXIII. anno poſt Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliſcentibus negotiis, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, ſtipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Pòſt lege Syllæ viginti creati ſupplendo ſenatui, cui iudicia tradiderat. & quanquam equites iudicia reciperauiſſent, quæſtura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec ſententia Dolabellæ velut venundaretur.

P. V. C. DCCCI.

A Vitellio, L. Vipſanio conſulibus, cùm de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoreſq; Galliæ quæ comata appellatur, fœdera & ciuitatẽ Romanam pridem aſſecuti, ius adipiſcendorum in vrbe honorũ expeterent, multus ea ſuper re variuſq; rumor, & ſtudiis diuerſis apud principem certabatur, aſſeuerantium, Non adeò ægram Italiam, vt ſenatũ ſuppeditare vrbi ſuæ nequiret: ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exempla, quæ priſcis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quòd Veneti & Inſubres curiam irruperint, niſi cœtus alienigenarum velut captiuitas inferatur? quem vltrà honorem reſiduis nobilium? aut ſi quis pauper è Latio ſenator foret? oppleturos omnia diuites illos, quorum aui proauiq; hoſtilium nationum duces exercitus noſtros ferro viq; ceciderint, diuum Iulium apud Aleſiã obſederint. Recentia hæc, quid ſi memoria eorum inoriretur,

qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem *proſtratis. fruerentur ſanè vocabulo ciuitatis : inſignia patrũ, decora magiſtratuũ ne vulgarent. His atq; talibus haut permotus princeps, etiam ſtatim contrà diſſeruit, & vocato ſenatu ita exorſus eſt. Maiores mei, quorũ antiquiſſimus Clauſus origine Sabina, ſimul in ciuitatem Romanam & in familias patriciorũ adſcitus eſt, hortantur vti paribus conſiliis Remp. capeſſam, trãsferendo huc quod vſquam egregiũ fuerit. Neq; enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tuſculo: & ne vetera ſcrutemur, Ethruria Lucaniaq; & omni Italia in ſenatum accitos. Poſtremò ipſam ad Alpes promotam, vt non modò ſinguli viritim, ſed terræ genteſq; in nomen noſtrum coaleſcerent. Tunc ſolida domi quies, & aduerſus externa floruimus, cùm Tranſpadani in ciuitatem recepti, cum ſpecie deductarum per orbem terræ legionũ, additis prouincialium validiſſimis, feſſo imperio ſubuentum eſt. num pænitet Balbos ex Hiſpania, nec minus inſignes viros è Gallia Narbonenſi tranſiuiſſe? Manent poſteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus fuit, quanquam armis pollerent, niſi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noſter Romulus tantum ſapientia valuit, vt pleroſq; populos eodem die hoſtes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt. Libertinorum filiis magiſtratus mandati, non vt pleriq; falluntur, recens, ſed priori populo factitatum eſt. At cum Senonibus pugnauimus. ſcilicet Volſci & Equi nunquam aduerſam nobis aciem ſtruxere? Capti à Gallis ſumus, ſed & Tuſcis obſides dedimus, & Samnitium iugum ſubiuimus. Attamen ſi cuncta bella recenſeas, nullum breuiore ſpatio quàm aduerſus Gallos confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus, noſtris mixti, aurum & opes ſuas inferant potius, quàm ſeparati habeant. Omnia P. C. quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, noua fuere. plebei magiſtratus

poſt patricios, Latini poſt plebeios, ceterarum Italiæ gentium poſt Latinos. Inueteraſcet hoc quoq;. & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit. Orationem principis ſecuto patrum conſulto, primi Edui ſenatorũ in vrbe ius adepti ſunt. datum id fœderi antiquo, & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Rom. vſurpant. Iiſdem diebus in numerum patriciorum aſciuit Cæſar vetuſtiſsimum quemq; è ſenatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant, exhauſtis etiam quas dictator Cæſar lege Caſsia, & princeps Auguſtus lege Senia ſublegere. Lætaq́; hæc in R.P. munia, multo gaudio Cenſoris inibantur. Famoſos probris quo nam modo ſenatu depelleret anxius, mitem & recens repertam quandam ex ſeueritate priſca rationem adhibuit: monendo, ſecum quiſq; de ſe conſultaret, peteretq́; ius exeundi ordinis. facilem eius rei veniam. & motos ſenatu, & excuſatos ſimul propoſiturum: vt iudicium cenſorum ac pudor ſponte cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipſanius conſul rettulit, patrem ſenatus appellandum eſſe Claudium. quippe promiſcuum patris patriæ cognomentum: noua in Remp. merita non vſitatis vocabulis honoranda. Sed ipſe cohibuit conſulem vt nimium aſſentantem. condiditq́; luſtrum, quo cenſa ſunt ciuium LXVIIII. centena & CXLIIII. millia. Isq́; illi finis inſcitiæ erga domum ſuam fuit. haut multò pòſt, flagitia vxoris noſcere ac punire adactus, vt deinde ardeſceret in nuptias inceſtas. Iam Meſſallina facilitate adulterorum in faſtidium verſa, ad incognitas libidines profluebat, cùm abrumpi diſſimulationem etiam Silius, ſiue fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipſa pericula ratus vrgebat. quippe non eò ventum, vt ſenecta principis operiretur. inſontibus innoxia cõſilia: flagitiis manifeſtis ſubſidium ab audacia petendum. adeſſe conſcios paria metuentes: ſe cælibem, orbum, nuptiis, & adoptando

Britan-

*Britannico paratum. manſuram eandem Meſſallinæ potentiam, addita ſecuritate, ſi præuenirent Claudium, vt inſidiis incautum, ita iræ properum. Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum, ſed ne Silius ſumma adeptus, ſperneret adulteram, ſcelusq́; inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æſtimaret. nomen tamen matrimonij concupiuit ob magnitudinem infamiæ, cuius apud prodigos nouiſſima voluptas eſt. Nec vltrà exſpectato, quàm dum ſacrificij gratia Claudius Hoſtiam proficiſceretur, cuncta nuptiarum ſollennia celebrat. Haut ſum ignarus fabuloſum viſum iri, tantum vllis mortalium ſecuritatis fuiſſe in ciuitate omnium gnara & nihil reticente, nedum conſulem deſignatum cum vxore principis, prædicta die, adhibitis qui obſignarent velut ſuſcipiendorum liberorum cauſſa conueniſſe: atq; illam audiſſe auſpicum verba, ſubiſſe, ſacrificaſſe apud deos, diſcubitum inter conuiuas, oſcula, complexus, noctem deniq; actam licentia coniugali. Sed nihil compoſitũ miraculi cauſſa, verùm audita ſcriptaq́; ſenioribus tradã. Igitur domus principis inhorruerat, maximeq́; quos penes potentia, & ſi res verterent, formido, non iam ſecretis colloquiis, ſed apertè fremere: dum industria *cubiculum principis occulit adulteros, dedecus quidẽ illatũ, ſed excidium procul abfuiſſe: nunc iuuenem nobilẽ dignitate formæ, iuuenta, ac propinquo conſulatu maiorem ad ſpem accingi. nec enim occultum quid poſt tale matrimonium ſupereſſet. ſubibat ſine dubio metus, reputantes hebetem Claudium et vxori deuinctũ, multasq́; mortes iuſſu Meſſallinæ patratas. Rurſus ipſa facilitas imperatoris fiduciã dabat, ſi atrocitate criminis præualuiſſent, poſſe opprimi damnatã antequã ream. Sed in eo diſcrimen verti, ſi defenſio audiretur, vtq́; clauſæ aures etiam confitenti forent. Ac primò Caliſtus iam mihi circa mortem Cæſaris narratus, & Appianæ cædis molitor Narciſſus, flagrãtiſſimaq́; eo tẽpore gratia Pallas agitauere, num Meſſallinam ſecretis minis depellerent amore Silij,*

cuncta

cuncta alia diſsimulantes: deinde metu ne ad perniciem vltrò traherentur, deſiſtunt, Pallas per ignauiam, Calliſtus prioris quoque regiæ peritus, & potentiam cautis quàm acrioribus conſiliis tutius haberi. perſtitit Narciſſus, ſolum id immutās, ne quo ſermone præſciam criminis & accuſatoris faceret. Ipſe ad occaſiones intentus, longa apud Hoſtiam Cæſaris mora duas pellices, quarũ is corpori maximè inſueuerat, largitione ac promiſſis, & vxore deiecta plus potentiæ oſtentando perpulit delationem ſubire. Exin Calpurnia, id pellici nomen, vbi datum ſecretum, Cæſaris genibus prouoluta nupſiſſe Meſſallinam Silio exclamat: ſimul Cleopatram, quæ idem opperiens adſtabat, an comperiſſet, interrogat: atq; illa annuente, cieri Narciſſum poſtulat. Is veniam in præteritũ petens, quod ei cis Vectium cis Plantium diſſimulauiſſet, nec nunc adulteria obiecturum ait, ne domum, ſeruitia, & ceteros fortunæ paratus repoſceret, frueretur imò iis & redderet vxorem rumperétque tabulas nuptiales. an diſcidium, inquit, tuum noſti? nam matrimonium Silij vidit populus, & ſenatus & miles, ac ni properè agis, tenet vrbem maritus. Tum potiſſimum amicorum vocat, primúmque rei frumentariæ præfectum Turranium, pòſt Luſium Getam prætorianis impoſitum, percontatur. Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumſtrepunt, iret in caſtra, firmaret prætorias cohortes, ſecuritati antequam vindictæ conſuleret. Satis conſtat eo pauore offuſum Claudium, vt identidem interrogaret, an ipſe imperij potens? an Silius priuatus eſſet? At Meſſallina non aliâs ſolutior luxu, adulto autumno ſimulacrum vindemiæ per domum celebrabat, vrgeri præla, fluere lacus, & feminæ pellibus accinctæ aſſultabant, vt ſacrificantes vel inſanientes Bacchæ. ipſa crine fluxo thyrſum quatiens, iuxtaq; Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput ſtrepente circum procaci choro. Ferunt Vectium Valentem laſciuia in præaltam arborẽ conniſum, interrogantibus quid aſpiceret, reſpondiſſe,

tempe-

tempeſtatem ab Hoſtia atrocem : ſiue ceperat ea ſpecies, ſeu forte lapſa vox in præſagium vertit. Non rumor interea, ſed vndiq; nuntij incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promtũ vltioni afferrẽt. Igitur Meſſallina Lucullianos in hortos, Silius diſsimulando metu, ad munia fori digreditur. Cæteris paſsim dilabẽtibus, affuere centuriones, inditaq; ſunt vincula, vt quis reperiebatur in publico aut per latebras. Meſſallina tamen quanquã res aduerſæ conſiliũ adimerent, ire obuiam, & aſpici à marito, quod ſæpe ſubſidium habuerat, haut ſegniter intendit, iuſsitq; vt Britannicus & Octauia in complexum patris pergerent. Et Vibidiã virginum Veſtaliũ vetuſtiſsimã orauit, Pontificis maximi aures adire, clementiã expetere. Atq; interim tribus omnino comitantibus id repentè ſolitudinis erat, ſpatium vrbis pedibus emenſa, vehiculo quo purgamenta hortorũ eripiuntur, Hoſtienſem viã intrat, nulla cuiuſquam miſericordia, quia flagitiorum deformitas præualebat. Trepidabatur nihilominus à Cæſare. quippe Getæ prætorij præfecto haut ſatis fidebat, ad honeſta ſeu praua iuxtà leui. Ergo Narciſſus aſſumtis quibus idem metus, non aliam ſpem incolumitatis Cæſaris affirmat, quàm ſi ius militum vno illo die in aliquem libertorum transferret, ſeq; offert ſuſcepturum. Ac ne dum in vrbem vehitur ad pænitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur, in eodem geſtamine ſedem poſcit ſumitque. Crebra poſt hæc fama fuit, inter diuerſas principis voces, cùm modò incuſaret flagitia vxoris, aliquando ad memoriam coniugij, & infantiam liberorum reuolueretur, non aliud prolocutum Vitellium, quàm ô facinus, ô ſcelus. Inſtabat quidem Narciſſus aperire ambages, & veri copiam facere, ſed non ideo peruicit, quin ſuſpenſa & quò ducerentur inclinatura reſponderet, exemploq; eius Largus Cæcina vteretur. & iam erat in aſpectu Meſſallina, clamitabatq; audiret Octauiæ & Britannici matrem, cùm obſtreperet accuſator, Silium & nuptias referens : ſimul codicillos libidinum

dinum

dinum indices tradidit, quibus viſus Cæſaris auerteret. Nec multò poſt vrbē ingredienti offerebantur cōmunes liberi, niſi Narciſſus amoueri eos iuſſiſſet. Vibidiam depellere nequiuit, quæ multa cū inuidia flagitaret, ne indefenſa coniunx exitio daretur. Ergo auditurū principē, & fore diluendi criminis facultatē reſpondit. Iret interim virgo & ſacra capeſſeret. Mirū inter hæc ſilentiū Claudij. Vitellius ignaro propior. Omnia liberto obediebant. patefieri domū adulteri, atq; illuc deduci imperatorē iubet. Ac primū in veſtibulo effigiē patris Silij conſulto ſenatus abolitā demonſtrat. Tū quidquid habitū Neronibus & Druſis, in pretium probri ceſſiſſe. incenſumq; & ad minas prorumpentē, caſtris infert, parata concione militū, apud quos, præmonente Narciſſo, pauca verba fecit. nam & ſi iuſtū dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc cōtinuus, nomina reorū & pœnas flagitantiū: admotuſq; Silius tribunali non defenſionē, non moras tentauit, precatus vt mors acceleraretur. eadē conſtantia & illuſtres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. Titiū Proculū cuſtodē [Silio ac] Meſſallinæ datū, & indiciū offerentem Vectium Valentē & confeſſum, & Pompeiū Vrbicum, ac Saufellū Trogum ex conſciis trahi ad ſuppliciū iubet. Decius quoq; Calpurnianus vigilū præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus ſenator, eadē pœna affecti. ſolus Mneſter contationē attulit, dilaniata veſte clamitās aſpiceret verberū notas, reminiſceretur vocis qua ſe obnoxiū iuſſis Meſſallinæ dediſſet. Aliis largitione aut ſpei magnitudine, ſibi ex neceſſitate culpā: nec cuiquā antè pereundū fuiſſe, ſi Silius rerū potiretur. Commotum his & pronū ad miſericordiā Cæſarē perpulere liberti, ne tot illuſtribus viris interfectis, hiſtrioni conſuleretur: ſponte an coactus tam magna peccauiſſet, nihil referre. Ne Trauli quidē Montani equitis Romani defenſio recepta eſt. is modeſta iuuenta, ſed corpore inſigni, accitus vltrò, noctēq; intra vnā à Meſſallina proturbatus erat, paribus laſciuiis ad cupidinē

*& faſtidio. Suilio Ceſonino, & Plautio Laterano mors remittitur: huic ob patrui egregiũ meritũ, Ceſoninus vitiis protectus eſt tanquam in illo fœdiſſimo cœtu paſſus muliebria. Interim Meſſallina Lucullianis in hortis prolatare vitã, cõponere preces, nõnulla ſpe, & aliquãdo ira. tãta inter extrema ſuperbia agebat. Ac ni cædẽ eiꝰ Narciſſus properauiſſet, verterat pernicies in accuſatorẽ. Nã Claudius domũ regreſſus, & tẽpeſtiuis epulis delinitus, vbi vino incaluiſſet, iri iubet nuntiariq́; miſeræ (hoc enim verbo vſum ferunt) dicendã ad cauſſam poſtera die adeſſet. Quod vbi auditũ, & langueſcere ira, redire amor, ac ſi contarentur, propinqua nox, & vxorij cubiculi memoria timebantur, prorupit Narciſſus, denũtiatq́; centurionibus & tribuno qui aderãt exſequi cædẽ, ita imperatorẽ iubere. cuſtos & exactor e libertis Euodus datus. Iſq́; raptim in hortos progreſſus, reperit fuſam humi, aſſidẽte matre Lepida: quæ florẽti filiæ haut concors, ſupremis eius neceſſitatibus ad miſerationẽ euicta erat: ſuadebatq́; ne percuſſorẽ opperiretur: tranſiſſe vitã, neq́; aliud quã morte decus quærendũ. Sed animo per libidines corrupto, nihil honeſtũ inerat. lacrymæq́; & queſtus irriti ducebantur. Tum impetu venientiũ pulſæ fores, aſtitit tribunus per ſilentium, ac libertus increpans multis ac ſeruilibus probris. Tunc primũ fortunã ſuã introſpexit, ferrũq́; accepit, quod fruſtra iugulo ac pectori per trepidationẽ admouens, ictu tribuni trãsfigitur. corpus matri cõceſſum. Nuntiatũq́; Claudio epulanti periiſſe Meſſallinã, nõ diſtincto ſua an aliena manu: nec ille quæſiuit, popoſcitq́; poculũ, & ſolita conuiuio celebrauit. Ne ſecutis quidẽ diebus, odij, gaudij, iræ, triſtitiæ, vllius deniq́; humani affectus ſigna dedit, non cũ lætantes accuſatores aſpiceret, non cũ filios mærentes. Iuuitq́; obliuionẽ eius ſenatus, cenſendo nomẽ & effigies priuatis ac publicis locis demouendas. decreta Narciſſo quæſtoria inſignia, leuiſſimũ faſtigij eius, cùm ſecundũ Pallantẽ & Caliſtum ageret, honeſta quidẽ, ſed ex quibus deterrima orirentur, *flagitiis inultis.*

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER DVODECIMVS.

CÆDE *Meſſallinæ cõuulſa principis domus, orto apud libertos certamine, quis diligeret vxorem Claudio cælibi vitæ intonanti, & coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarſerant; ſuam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio oſtentare. Sed maximè ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollij conſularis filiã, & Iuliam Agrippinã Germanico genitam. huic Pallas illi Caliſtus, fautores aderant. at Aelia Petina è familia Tuberonũ Narciſſo fouebatur. Ipſe modò huc, modò illuc, vt quẽq; ſuadentiũ audierat promtus, diſcordantes in concilium vocat, ac promere ſententiã, & adiicere rationes iubet. Narciſſus vetus matrimonium, familiam communẽ, nam Antonia ex Petina erat; nihil in penatibus eius nouũ diſſerebat, ſi ſueta cõiunx rediret; haut quaquã nouercalibus odiis viſura Britannicũ & Octauiam, proxima ſuis pignora. Caliſtus improbatam longo diſsidio, ac ſi rurſus aſſumeretur, eo ipſo ſuperbam, longeq; rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuiſſet, vacuam æmulatione, & priuignis parentis loco futuram. At Pallas id maximè in Agrippina laudare, quòd Germanici nepotem ſecum traheret dignum prorſus imperatoria fortuna, ſtirpem nobilem & familiæ Claudiæ, quæ poſteros coniungeret, ne femina experta fecunditatis, integra iuuenta, claritudinem Cæſarum aliam in domũ ferret.* *Præualuere hæc adiuta Agrippinæ illecebris. Quæ ad eum per ſpeciem neceſſitudinis crebrò venti-*

ventitando pellicit patruum, vt prælata ceteris, & nondum vxor, potentia vxoria iam vteretur. Nam vbi ſui matrimonij certa fuit, ſtruere maiora, nuptiasq; Domitij, quē ex Gn. Aenobarbo genuerat, & Octauiæ Cæſaris filiæ moliri: quod ſine ſcelere perpetrari non poterat, quia L. Syllano deſponderat Octauiam Cæſar, iuuenemq;, & alia clarū inſigni triumphalium & gladiatorij muneris magnificentia, protulerat ad ſtudia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odiū erat, niſi indita & iuſſa. Igitur Vitellius nomine Cenſoris, ſeruiles fallacias obtegens, ingruentiūq; dominationum prouiſor, quo gratiā Agrippinæ pararet, conſiliis eius implicari, ferre crimina in Syllanum, cui ſanè decora & procax ſoror Iunia Caluina haut multum antè Vitellij nurus fuerat. hinc initium accuſationis, fratriſq; non inceſtum, ſed incuſtoditum amorem ad infamiam traxit, & præbebat Cæſar aures accipiendis aduerſum generum ſuſpicionibus caritate filiæ promtior. At Syllanus inſidiarū neſcius, ac fortè eo anno prætor, repentè per edictum Vitellij ordine ſenatorio mouetur, quanquā lecto pridem ſenatu, luſtroq; cōdito, ſimul affinitatem Claudius diremit. adactuſq; Syllanus eiurare magiſtratū, & reliquus præturæ dies in Epriū Marcellum collatus eſt.

A. V. C. DCCCII.

C. Pompeio, Q. Verannio Coss. pactū inter Claudium & Agrippinam matrimonium. Iam fama, iam amore illicito firmabatur, necdum celebrare ſollēnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum patrui, fratris filia. Quin & inceſtum, ac ſi ſperneretur, ne in malum publicum erumperet metuebatur. Nec antè omiſſa contatio, quàm Vitellius ſuis artibus id perpetrandum ſumſit. Percontatuſq; Cæſarē, an iuſſis populi, an auctoritati ſenatus cederet, vbi ille vnū ſe ciuiū & conſenſui imparem reſpondit, opperiri intra palatiū iubet, ipſe curiam ingreditur, ſummamq; Reip. agi obteſtans, veniam dicendi ante alios expoſcit, orditurq;:

» Grauiſſimos principis labores, quis orbē terræ capeſſat, egere

adminiculis, vt domeſtica cura vacuus, in cõmune conſulat. quod porrò honeſtius cenſoriæ mentis leuamen, quã aſſumere coniugem proſperis dubiiſq; ſociam? cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus aſſuefactus, ſed qui prima ab iuuenta legibus obtemperauiſſet. Poſtquã hæc fauorabili oratione præmiſit, multaq; patrum aſſentatio ſequebatur, capto rurſus initio, quãdo maritandũ principem cuncti ſuaderent, diligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, ſanctimonia inſignem. Nec diu inquirendũ, quin Agrippina claritudine generis anteiret, datum ab ea fecunditatis experimentum, & congruere artes honeſtas. Id verò egregium, quòd prouiſu deûm vidua iungeretur principi, ſua tantum matrimonia experto: audiuiſſe à parentibus, vidiſſe ipſos, árripi coniuges ad libita Cæſarum: procul id à præſenti modeſtia: ſtatueretur imò documentum quo vxorem imperator acciperet. At enim noua nobis in fratrum filias coniugia, ſed aliis gẽtibus ſollennia, nec lege vlla prohibita. Et ſobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuiſſe: morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox vſurpentur. Haut defuere qui certatim, ſi contaretur Cæſar, vi acturos teſtificantes erumperent curia. Conglobatur promiſcua multitudo, populumq; Romanum eadem rogare clamitat. Nec Claudius vltrà exſpectato, obuium apud forum præbet ſe gratantibus. Senatumq; ingreſſus decretũ poſtulat, quo iuſtæ inter patruos fratrumq; filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur. Neq; tamen repertus eſt, niſi vnus talis matrimonij cupitor, Talledius Seuerus eques Romanus, quem pleriq; Agrippinæ gratia impulſum ferebant. Verſa ex eo ciuitas & cuncta feminæ obediebant, non per laſciuiã, vt Meſſallina rebus Romanis illudenti. Adductum quaſi & virile ſeruitium. Palàm ſeueritas, ac ſæpius ſuperbia: nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret: cupido auri immenſa obtentum habebat, quaſi ſubſidium regno pararetur.

Die nuptiarum Sillanus ſibi mortē conſciuit, ſiue eò vſq; ſpem vitæ produxerat, ſeu dilecto die augendam ad inuidiā. Caluina ſoror eius Italia pulſa eſt. Addidit Claudius ſacra ex legibus Tulli regis, piaculaq́; apud lucū Dianæ per Pontifices danda, irridētibus cunctis quòd pœnæ procurationesq́; inceſti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus noteſceret, veniā exſilij pro Anneo Seneca, ſimul præturam impetrat, lætum in publicū rata, ob claritudinem ſtudiorum eius, vtq́; Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur: quia Seneca fidus in Agrippinā memoria beneficij, & infenſus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Placitum dehinc non vltrà contari: ſed deſignatum conſulem Memmium Pollionem ingentibus promiſſis inducūt, ſententiam expromere, qua hortaretur Claudius, deſpondere Octauiam Domitio. quod ætati vtriuſq; non abſurdum, & maiora patefacturum erat. Pollio haut diſparibus verbis ac nuper Vitellius cenſet. deſpondeturq́; Octauia. ac ſecundum priorem neceſſitudinem, ſponſus iam & gener Domitius æquari Britannico ſtudiis matris, arte eorum quis ob accuſatam Meſſallinam vltio ex filio timebatur

Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, vt rettuli, Meherdatem miſſi, ſenatum ingrediuntur, mandata in hunc modum incipiunt. Non ſe fœderis ignaros, nec defectione à familia Arſacidarum venire: ſed filium Vononis nepotem Phrahatis accerſere aduerſus dominationem Gotarzis, nobilitati plebíque iuxtà intolerandam. Iam fratres, iam propinquos, iam longiùs ſitos, cædibus exhauſtos: adiici coniuges grauidas, liberos paruos, dum ſecors domi, bellis infauſtus, ignauiam ſæuitia tegat. Veterem ſibi ac publicè cœptam nobiſcum amicitiam, & ſubueniendum ſociis virium æmulis, cedentibúſque per reuerentiam. Ideo regum obſides liberos dari, vt ſi domeſtici imperij tædeat, ſit regreſſus ad principem patréſque quorum moribus aſſuefactus rex melior

aſciſceretur. Vbi hæc atq; talia diſſertauere, incipit orationem Cæſar de faſtigio Romano, Parthorumq; obſequiis: ſeq; diuo Auguſto adæquabat, petitũ ab eo regem referens, omiſſa Tiberij memoria, quanquam is quoq; miſerat. Addiditq; præcepta, & enim aderat Meherdates, vt non dominationem & ſeruos, ſed rectorem & ciues cogitaret, clementiamq; ac iuſtitiam quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capeſſeret. hinc verſus ad legatos, extollit laudibus alumnum vrbis, ſpectatæ ad id modeſtiæ: ac tamen ferenda regum ingenia, neq; vſui crebras mutationes, rem Romanam huc ſatietate gloriæ prouectam, vt externis quoque gentibus quietem velit datam. Poſt hæc C. Caſſio qui Syriæ præerat, deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Ea tempeſtate Caſſius ceteros præeminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, induſtrióſque ac ignauos pax in æquo tenet. Attamen quantum ſine bello dabatur reuocare priſcum morem, exercere legiones, cura, prouiſu, agere perinde ac ſi hoſtis ingrueret. Ita dignum maioribus ſuis, & familia Caſſia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de ſententia petitus rex, poſitisq; caſtris apud Zeugma, vnde maximè peruius amnis, poſtquam illuſtres Parthi réxque Arabum Abbarus aduenerat, monet Meherdatem, barbarorum impetus acres contatione langueſcere, aut in perfidiam mutari: itaque vrgeret cœpta. Quod ſpretum fraude Abbari, qui iuuenem ignarum, & ſummam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud opidum Edeſſam. Et vocante Carrhene, promtasq; res oſtentante ſi citi adueniſſent, non cominus Meſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt id temporis importunam, quia hiems occipiebat. Exin niuibus & montibus feſſi, poſtquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur. Tranſmiſſoq; amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Iuliates ſocietatem Meherdatis palàm induerat, in Gotarzen per occulta & magis

fida inclinabat. Sed capta in tranſitu vrbs Ninos vetuſtiſſimæ ſedes Aſſyriæ, caſtellum inſigne fama, quòd poſtremo inter Darium atq; Alexandrum prœlio Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen Sambulos, vota diis loci ſuſcipiebat, præcipua religione Herculis: qui tempore ſtatuto, per quietem monet ſacerdotes, vt, templum iuxta, equos venatui adornatos ſiſtant. equi vbi pharetras telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demũ vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rurſus deus quas ſiluas pererrauerint, nocturno viſu demonſtrat: reperiunturq; fuſæ paſſim feræ. Ceterùm Gotarzes nondum ſatis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento vti. Et quanquam per inſectationes & nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, & miſſis corruptoribus exuendam ad fidem hoſtes emercari. Ex quis Ezates Adiabenus mox Abbarus Arabum cum exercitu abſcedunt, leuitate gentili, & quia experimentis cognitum eſt, Barbaros malle Roma petere Reges quàm habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione ſuſpecta, quod vnum reliquum, rem in caſum dare, prœlioq; experiri ſtatuit. Nec detractauit pugnam Gotarzes diminutis hoſtibus ferox. Concurſumq; magna cæde, & ambiguo euentu, donec Carrhenem profligatis obuerſis, lõgius euectum integer à tergo globus circumueniret. Tum omni ſpe perdita, Meherdates promiſſa Parrhacis paterni clientis ſecutus, dolo eius vincitur, traditurq; victori. Atque ille non propinquum neque Arſacis de gente ſed alienigenam & Romanum increpans, auribus deciſis viuere iubet, oſtentui clementiæ ſuæ & in nos dehoneſtamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitusq; in regnum Vonones, Medis tum præſidens. Nulla huic proſpera aut aduerſa quis memoraretur, breui & inglorio imperio perfunctus eſt. Resq; Parthorum in filium eius Vologeſen tranſlatæ. At Mithradates Boſphoranus amiſſis opibus vagus poſteaquam Didium ducem Romanum,

roburq;

robúrq; exercitus abiiſſe cognouerat, relictos in nouo regno Cotyn iuuenta rudem, & paucas cohortium cũ Iulio Aquila equite Romano ſpretis vtriſq;, concire nationes, illicere perfugas, poſtremò exercitu coacto, regem Dandaridarũ exturbat, imperioq; eius potitur. Quæ vbi cognita, & iam iamq; Boſphorum inuaſurus habebatur, diffiſus propriis viribus Aquila & Cotys, quia Zorſines Soracorum rex hoſtilia reſumſerat, externas & ipſi gratias quæſiuere, miſſis legatis ad Eunonem qui Adorſorũ genti præcellebat. Nec fuit in arduo ſocietas, potentiam Romanã aduerſus rebellem Mithradatem oſtentãtibus. Igitur pepigere equeſtribus prœliis Eunones certaret, obſidia vrbium Romani capeſſerent. Tum compoſito agmine incedunt, cuius frontem & terga Adorſi, media cohortes & Boſphorani tutabantur, noſtris in armis. Sic pulſus hoſtis, ventumq; Soza opidum Dandaricæ, quod deſertum à Mithradate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præſidio viſum. Exin Soracos pergunt. & tranſgreſſi amnem Pandam, circumueniunt vrbem Vſpen, editam loco, & mœnibus ac foſſis munitã, niſi quòd mœnia non ſaxo, ſed cratibus iunctis, ac media humo aduerſum irrũpentes inualida erant: eductæq; altius turres, facibus atq; haſtis turbabãt obſeſſos, ac ni prœlium nox diremiſſet, cœpta patrataq; expugnatio eundem intra diem foret. Poſtero miſere legatos, veniam liberis corporibus orantes: Seruitij decem millia offerebant, quod aſpernati ſunt victores, quia trucidare deditos ſæuum, tantam multitudinem cuſtodia cingere arduum, vt belli potius iure caderent. Datumq; militibus qui ſcalis euaſerant ſignum cædis. Excidio Vſpenſium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesq; & vrbes iuxtà perrumperentur. Igitur Zorſines diu penſitato Mithradatis ne rebus extremis, an patrio regno conſuleret, poſtquam præualuit gentilis vtilitas, datis obſidibus, apud effigiem Cæſaris procubuit, magna

gloria exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuiſſe ab amne Tanai conſtitit. Sed in regreſſu diſpar fortuna fuit, quia nauium quaſdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumuenere barbari, præfecto cohortis, & pleriſq; centurionũ interfectis. Interea Mithradates nullo in armis ſubſidio, conſultat cuius miſericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hoſtis metuebatur. Romanorum nemo id auctoritatis aderat, vt promiſſa eius magni penderentur. Ad Eunonem conuertit propriis odiis infenſum, & recens coniuncta nobiſcum amicitia, validum. Igitur cultu, vultúque quàm maximè ad præſentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibúſque eius prouolutus, Mithradates, inquit, terra maríque Romanis per tot annos quæſitus, ſponte adſum. Vtere vt voles prole magni Achemenis, quod mihi ſolum hoſtes non abſtulerunt. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, & prece haut degenere permotus, alleuat ſupplicem, laudátque quòd gentem Adorſorum, quòd ſuam dexteram petendæ veniæ dilegerit. Simul legatos litteraſq; ad Cæſarem in hunc modum mittit. Po. Romani imperatoribus magnarumq; nationum regibus, primam ex ſimilitudine fortunæ amicitiam; ſibi & Claudio, ex communione victoriæ eſſe. Bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo tranſigatur. Sic Zorſini victo nihil ereptum. Pro Mithradate quando grauius mereretur, non potentiã, neque regnũ precari, ſed ne triumpharetur, néue pœnas capite expenderet. Atq; Claudius quanquam nobilitatibus externis mitis, dubitauit tamen, accipere captiuum pacto ſalutis, an repetere armis rectius foret. Hinc dolor iniuriarũ & libido vindictæ adigebat. Sed differebatur contrà: Suſcipi bellũ auio itinere, importuoſo mari: adhoc reges feroces, vagos populos, ſolum frugum egens, tum tædium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem ac multum infamiæ ſi pellerentur: quin arriperet

oblata,

oblata, & ſeruaret exſulem: cui inopi quanto longiorē vitam, tanto plus ſupplicij fore. His permotus, ſcripſit Eunoni, meritū quidem nouiſſima exempla Mithradatē, nec ſibi vim ad exſequendū deeſſe: verùm ita maioribus placitū, quāta peruicacia in hoſtem, tanta beneficentia aduerſus ſupplices vtendum. nā triūphos de populis regniſq; integris adquiri. Traditus poſt hæc Mithradates, vectúſque Romam per Iunium Colonem procuratorem Ponti, ferocius quàm pro fortuna diſſeruiſſe apud Cæſarem ferebatur. Elataq; vox eius in vulgum hiſce verbis. Non ſum remiſſus ad te, ſed reuerſus: vel ſi non credis, dimitte & quære. vultu quoq; interrito permanſit, cùm roſtra iuxta cuſtodibus circundatus, viſui populo præberetur. Conſularia inſignia Coloni, Aquilæ prætoria decernuntur. Iiſdem conſulibus atrox odij Agrippina ac Lolliæ infenſa, quòd ſecum de matrimonio principis certauiſſet, molitur crimina, & accuſatorem, qui obiiceret Chaldæos, magos, interrogatumq; Apollinis Clarij ſimulacrum ſuper nuptiis imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine eius apud ſenatum præfatus, ſorore L. Voluſii genitam, maiorem ei patruum Cottam Meſſallinum eſſe, Mennio quondam Regulo nuptam; nam de C. Cæſaris nuptiis conſultò reticebat; addidit pernicioſa in Remp. conſilia, & materiem ſceleri detrahendam. Proin publicatis bonis cederet Italia. Ita quinquagies ſeſtertium ex opibus immenſis exſuli relictum. Et Calpurnia illuſtris femina peruertitur, quia formā eius laudauerat princeps, nulla libidine ſed fortuito ſermone. vnde vis Agrippinæ citra vltima ſtetit, In Lolliā mittitur tribunus à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus accuſantibus Bithynis. Galliæ Narbonenſi ob egregiam in patres reuerentiam datum, vt ſenatoribus eius prouinciæ, non exquiſita principis ſententia, iure quo Sicilia haberetur, res ſuas inuiſere liceret. Ituræiq; & Iudæi defunctis regibus Sohemo atq; Agrippa prouinciæ Syriæ additi.

Salutis

Salutis auguriũ quinq; & viginti annis omiſſum repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomerium vrbis auxit Cæſar more priſco; quo iis qui protulere imperium, etiam terminos vrbis propagare datur. Nec tamen duces Romani quanquam magnis nationibus ſubactis, vſurpauerant, niſi L. Sylla, & diuus Auguſtus. Regum in eo ambitio, vel gloria variè vulgata. Sed initium condendi, & quod pomerium Romulus poſuerit noſcere haut abſurdum reor. Igitur à foro boario vbi æreum tauri ſimulacrum aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi opidi cœptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis ſpatiis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Conſi, mox ad Curias veteres, tum ad ſacellum Larium: forumq́; Romanum & Capitolium non à Romulo, ſed à T. Tatio additũ vrbi credidere. Mox pro fortuna pomerium auctum. Et quos tum Claudius terminos poſuerit, facile cognitu, & publicis actis præſcriptum.

A. V. C. DCCCII.

C. Antiſtio, M. Suilio Coſs. adoptio in Domitium auctoritate Pallantis feſtinatur, qui obſtrictus Agrippinæ vt conciliator nuptiarum, & mox ſtupro eius illigatus, ſtimulabat Claudium, conſuleret Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud diuum Auguſtum quanquam nepotibus ſubnixum viguiſſe priuignos, à Tiberio ſuper propriam ſtirpem Germanicum aſſumtum. Se quoq; accingeret iuuene, partem curarum capeſſituro. His euictus, biẽnio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud ſenatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modũ. Adnotabant periti nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosq́; ab Atto Clauſo continuos durauiſſe. Ceterùm actæ principi grates exquiſitiore in Domitium adulatione. Rogataq́; lex qua in familiam Claudiã et nomen Neronis tranſiret. Augetur & Agrippina cognomento Auguſtæ. quibus patratis, nemo adeò expers miſericordiæ fuit, quẽ non Britannici fortunæ mæror afficeret. deſolatus paulatim

etiam

etiam ſeruilibus miniſteriis, per intempeſtiua nouercæ officia, in ludibria vertebat, intelligens falſi. Neque enim ſegnem ei fuiſſe indolem ferunt. ſiue verum, ſeu periculis commendatus retinuit famam ſine experimento. Sed Agrippina quo vim ſuam ſociis quoq; nationibus oſtentaret, in opidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamq; deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipſius. Ac fortè acciderat, vt eam gentem Rheno transgreſſam auus Agrippa in fidem acciperet. Iiſdem temporibus in ſuperiore Germania trepidatum, aduentu Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas addito equite alario monuit, vt anteirent populatores, vel delapſis improuiſi circumfunderentur. Et ſecuta conſilium ducis induſtria militum, diuiſiq; in duo agmina, qui læuum iter petiuerant, recens reuerſos, prædaq; per luxum vſos, & ſomno graues circumuenere. Aucta lætitia, quòd quoſdã è clade Variana poſt quadrageſimum annum ſeruitio exemerant. At qui dextris & propioribus compendiis ierant, obuio hoſti & aciem auſo, plus cladis faciunt. Et præda famaq; onuſti, ad montem Taunum reuertuntur, vbi Pomponius cum legionibus opperiebatur, ſi Catti cupidine vlciſcendi caſum pugnæ præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cheruſci, cum quis æternum diſcordant, circumgrederentur, legatos in vrbem & obſides miſere, decretusq; Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ eius apud poſteros, in quis carminum gloria præcellit. Per idem tempus Vannius Sueuis à Druſo Cæſare impoſitus, pellitur regno, prima imperij ætate clarus acceptúſque popularibus: mox diuturnitatem in ſuperbiam mutans, & odio accolarum, ſimul domeſticis diſcordiis circumuentus. Auctores fuere Iubillius Hermundurorũ rex, & Vangio ac Sido ſorore Vannij geniti. Nec Claudius quanquam ſæpe oratus arma certantibus barbaris interpoſuit, tutum Vannio perfugium promittens ſi pelleretur.

ſcripſitq;

ſcripſitq́; P. Attilio Hiſtro, qui Pannoniæ præſidebat, legionem ipſaq́; è prouincia lecta auxilia, pro ripa cõponeret ſubſidio victis, & terrori aduerſus victores, ne fortuna elati, noſtram quoque pacẽ turbarent. nam vis innumera Ligij, aliæq́; gentes aduentabant, fama ditis regni quod Vannius XXX. per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipſi manus propria pedites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hoſtium: eóque caſtellis ſeſe defenſare, bellumq́; ducere ſtatuerat. Sed Iazyges obſidionis impatientes, & proximos per campos vagi, neceſſitudinem pugnæ attulere, quia Ligius Hermundurusq́; illic ingruebant. Igitur digreſſus caſtellis Vannius, funditur prœlio, quanquam rebus aduerſis laudatus, quòd & pugnam manu capeſſiit, & corpore aduerſo vulnera excepit. Ceterùm ad claſſem in Danubio opperientẽ perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati ſunt. Regnũ Vangio ac Sido inter ſe partiti ſunt, egregia aduerſus nos fide: ſubiectis ſuóne an ſeruitij ingenio, dum adipiſcerentur dominationes multa caritate, & maiore odio poſtquam adepti ſunt. At in Britannia P. Oſtorium proprætorẽ turbidæ res excepere, effuſis in agrum ſociorũ hoſtibus, eo violentius quòd nouum ducem exercitu ignoto, & cœpta hieme iturum obuiam non rebantur. Ille gnarus primis euentibus metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit: & cæſis qui reſtiterunt, diſiectos conſectatus, ne rurſus conglobarentur, inſenſaq́; & infida pax non duci, non militi requiem permitteret, detrahere arma ſuſpectis, cinctosq́; caſtris Antonam & Sabrinam fluuios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec prœliis concuſſa, quia ſocietatem noſtram volentes acceſſerant. hiſque auctoribus circumiectæ nationes locum pugnæ delegere ſeptum agreſti aggere & aditu anguſto, ne peruius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quanquam ſine robore legionum ſociales copias ducebat, perrumpere aggreditur, & diſtributis cohortibus, turmas

*quoque equitum ad munia accingit. Tunc dato ſigno perfringunt aggerem, ſuiſq́; clauſtris impeditos turbant. Atq; illi conſciētia rebellionis & obſeptis effugiis, multa & clara facinora fecere. Qua pugna filius legati, M. Oſtorius ſeruati ciuis decus meruit. Ceterū clade Icenorum compoſiti qui bellū inter & pacē dubitabant, & ductus in Cangos exercitus. Vaſtati agri, prædæ paſſim actæ, non auſis aciē hoſtibus, vel ſi ex occulto carpere agmē tentarent, punito dolo. Iam ventū haut procul mari, quod Hiberniam inſulam aſpectat, cùm ortæ apud Brigantes diſcordiæ retraxere ducem, deſtinationis certū, ne noua moliretur, niſi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem paucis qui arma cœptabāt interfectis, in reliquos data venia, reſedere. Silurum gens non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, caſtriſq́; legionū premenda foret. Id quo promtius veniret, colonia Camalodunū valida veteranorum manu deducitur in agros captiuos, ſubſidium aduerſus rebelles, & imbuendis ſociis ad officia legum. Itum inde in Siluras ſuper propriam ferociam Caractaci viribus confiſos, quem multa ambigua, multa proſpera extulerāt, vt ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed aſtu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordouicas, additiſq; qui pacem noſtram metuebant, nouiſſimum caſum experitur, ſumto ad prælium loco, vt aditus, abſceſſus, cūcta nobis importuna, & ſuis in melius eſſent. Tunc montibus arduis, & ſi qua clementer accedi poterant, in modum valli ſaxa præſtruit: & præfluebat amnis vado incerto, cateruaq́; *maiorum pro munimentis conſtiterant. Adhoc * gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda ſpe, aliiſq́; belli incitamētis. Enimuero Caractacus huc illuc volitans, illum diem, illam aciem teſtabatur, aut reciperandæ libertatis, aut ſeruitutis æternæ initium fore: vocabatq́; nomina maiorum, qui dictatorem Cæſarem pepuliſſent: quorum virtute vacui à ſecuribus &*

tribu-

tributis, intemerata coniugum & liberorum corpora retinerent. Hæc atq; talia dicēti adſtrepere vulgus, gentili quiſq; religione obſtringi, non telis, non vulneribus ceſſuros. Obſtupefecit ea alacritas ducem Romanum, ſimul obiectus amnis, additum vallum, imminentia iuga, nihil niſi atrox & propugnatoribus frequens terrebat. Sed miles prœlium poſcere, cuncta virtute expugnabilia clamitare, præfectiq; ac tribuni paria diſſerentes, ardorem exercitus intendebant. Tum Oſtorius circumſpectis quæ impenetrabilia quæq́; peruia, ducit infenſos, amnemq́; haut difficulter euadit. Vbi ventum ad aggerem, dum miſſilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræq; cædes oriebantur. Poſteaquam facta teſtudine, rudes & informes ſaxorum compages diſtractæ, parq́; cominus acies, decedere Barbari in iuga montium. Sed eò quoq; irrupere ferentarius grauisq́; miles, illi telis aſſultantes, hi conferto gradu, turbatis contrà Britannorũ ordinibus, apud quos nulla loricarum galearúmue tegmina: & ſi auxiliaribus reſiſterent, gladiis ac pilis legionariorum, ſi huc verterent, ſpatis & haſtis auxiliarium ſternebantur. clara ea victoria fuit, captaq́; vxore & filia Caractaci, fratres quoq; in deditionē accepti. Ipſe, vt fermè intuta ſunt aduerſa, cùm fidem Cartiſmanduæ reginæ Brigantum petiuiſſet, vinctus ac victoribus traditus eſt, nono pòſt anno quàm bellum in Britannia cœptum. Vnde fama eius euecta inſulas, & proximas prouincias peruagata, per Italiā quoq; celebrabatur, auebātq́; viſere, quis ille tot per annos opes noſtras ſpreuiſſet. Ne Romæ quidē ignobile Caractaci nomē erat. Et Cæſar dum ſuum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe vt ad inſigne ſpectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes campo qui caſtra præiacet. Tunc incedentibus regiis clientulis phaleræ torquesq́;, quæq́; externis bellis quæſierat, traducta, mox fratres & coniunx & filia: poſtremò ipſe oſtentatus. Ceterorũ preces degeneres fuere ex metu. At non Caractacus

aut vul-

aut vultu demiſſo, aut verbis miſericordiā requirens, vbi tribunali aſtitit, in hunc modum locutus eſt. Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum proſperarū moderatio fuiſſet, amicus potius in hanc vrbem, quàm captus veniſſem: neq; dedignatus eſſes claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperantem fœdere pacis accipere. Præſens ſors mea vt mihi informis, ſic tibi magnifica eſt. habui equos, viros, arma, opes; quid mirum ſi hæc inuitus amiſi? Nam ſi vos omnibus imperitare vultis, ſequitur vt omnes ſeruitutem accipiant. Si ſtatim deditus traderer, neq; mea fortuna, neq; tua gloria inclaruiſſet. & ſupplicium mei obliuio ſequeretur. At ſi incolumem ſeruaueris, æternū exemplar clementiæ ero. Ad ea Cæſar veniā ipſiq;, & cōiugi, & fratribus, tribuit. Atq; illi vinclis exſoluti, Agrippinam quoque haut procul alio ſuggeſtu conſpicuā, iiſdē quibus principē laudibus gratibúſque venerati ſunt. Nouū ſanè, & moribus veterum inſolitum, feminā ſignis Romanis præſidere. Ipſa ſemet parti à maioribus ſuis imperij ſociam ferebat. Vocati poſthac patres multa & magnifica ſuper captiuitate Caractaci diſſeruere. Neque minus id clarum quàm cùm Siphacem P. Scipio: Perſem L. Paullus, & ſi qui alij victos reges populo Ro. oſtendere. Cenſentur Oſtorio triumphi inſignia, proſperis ad id rebus eius, mox ambiguis: ſiue quòd amoto Caractaco, quaſi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; ſiue hoſtes miſeratione tanti regis, acriùs ad vltionem exarſere. Præfectum caſtrorum, & legionarias cohortes exſtruendis apud Siluras præſidiis relictas, circumfundunt. Ac ni citò vicis & caſtellis proximis ſubuentum foret, copiæ tum occidione occubuiſſent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promtiſſimus quiſque manipulus cecidere. nec multò pòſt pabulantis noſtros, ipſasq; miſſas ad ſubſidium turmas profligant. Tum Oſtorius cohortes expeditas expoſuit, nec ideo fugam ſiſtebat, ni legiones prœlium excepiſſent. Earum robore æquata pugna,

dein nobis pro meliore fuit. Effugere hoſtes tenui damno, quia inclinabat dies. crebra hinc prœlia, & ſæpius in modũ latrocinij: per ſaltus, per paludes, vt cuique ſors, aut virtus, temerè prouiſa; ob iram, ob prædam: iuſſu & aliquando ignaris ducibus, ac præcipua Silurum peruicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Ro. vox: vt quõdam Sugambri exciſi, & in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus exſtinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes auaritia præfectorum incautiùs populantes intercepere. Spoliaq; & captiuos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum feſſus Oſtorius conceſſit vita, lætis hoſtibus, tanquam ducem haut ſpernendum; & ſi nõ prœlium, at certè bellum abſumſiſſet. At Cæſar cognita morte legati, ne prouincia ſine rectore foret, A. Didium ſuffecit. Is properè vectus, non tamen integras res inuenit, aduerſa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat. auctaq; & apud hoſtes eius rei fama, quo venientem ducem exterrerent: atque illo augente audita, vt maior laus compoſiti, vel ſi durauiſſent, venia iuſtior tribueretur. Silures id quoq; damnum intulerant, lateq; perſultabant, donec accurſu Didij pellerentur. Sed poſt captum Caractacum, præcipuus ſcientia rei militaris Venutius è Iugantum ciuitate, vt ſuprà memoraui, fidusq; diu, & Romanis armis defenſus, cùm Cartimandam reginam matrimonio teneret, mox orto diſſidio, & ſtatim bello, etiã aduerſus nos hoſtilia induerat. Sed primo tantũ inter ipſos certabatur, callidisq; Cartimanda artibus, fratrẽ ac propinquos Venutij intercepit. Inde accenſi hoſtes, ſtimulante ignominia, ne feminæ imperio ſubderentur, valida & lecta armis iuuentus regnum eius inuadunt: quod nobis præuiſum, & miſſæ auxilio cohortes acre prœlium fecere, cuius initio ambiguo, finis lætior fuit. Neq; diſpari euentu pugnatum à legione cui Ceſius Naſica præerat. Nam Didius ſenectute grauis, & multa copia honorum, per miniſtros agere &

arcere

arcere hoſtē ſatis habebat. Hæc, quanquam à duobus Oſtorio Didioq́; proprætoribus plures per annos geſta, coniunxi, ne diuiſa haut perinde ad memoriã ſui valerent. Nunc ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio A. V. C. cc∞IIII. Orſito Coſs. virilis toga Neroni maturata, quo capeſſendæ Reip. habilis videretur. Et Cæſar adulationibus ſenatus libẽs ceſſit, vt viceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret: atq; interim deſignatus proconſulare imperium extra vrbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebi. & ludicro Circenſium quod acquirendis vulgi ſtudiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veſte tranſuecti ſunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam vtriuſq; præſumeret. Simulq́; qui centurionum tribunorumq́; ſortem Britannici miſerabantur, remoti fictis cauſſis, & alij per ſpeciem honoris: etiam libertorum ſi quis incorrupta fide, depellitur. Tali occaſione obuij inter ſe, Nero Britannicũ nomine, ille Domitiũ, ſalutauere. Quod vt diſcordiæ initiũ, Agrippina multo queſtu, ad maritũ defert: ſperni quippe adoptionem, quæq́; cenſuerint patres, iuſſerit populus, intra penates abrogari: ac niſi prauitas tam inſenſa docentiũ arceatur, eruptura in publicam perniciẽ. Commotus his quaſi criminibus Claudius, optimum quemq; educatorem filij exſilio ac morte afficit: datosq́; à nouerca, cuſtodiæ eius imponit. Nondum tamen ſumma moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exſolueretur Luſius Geta, & Rufus Criſpinus, quos Meſſallinæ memores & liberis eius deuinctos credebat. Igitur diſtrahi cohortes ambitu duorum, & ſi ab vno regerentur intentiorem fore diſciplinam aſſeuerante vxore, transfertur regimen cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarũ tamen cuius ſponte præficeretur. Suum quoq; faſtigiũ Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos ſacerdotibus, & ſacris

antiquitus conceſſus, venerationem augebat feminæ: quam Imperatore genitam, ſororem eius qui rerum potitus ſit, & coniugē & matrē fuiſſe, vnicum ad hunc diem exemplū eſt. Inter quæ præcipuus propugnator eius Vitellius, validiſſima gratia, ætate extrema, adeò incertæ ſunt potentium res, accuſatione corripitur, deferente Iunio Lupo ſenatore. Is crimina maieſtatis, & cupidinem imperij obiectabat. Præbuiſſetq; aures Cæſar, niſi Agrippinæ minis magis quàm precibus mutatus eſſet, vt accuſatori aqua atque igne interdiceret. Hactenus Vitellius voluerat. Multa eo anno prodigia euenere. Inſeſſum diris auibus Capitolium, crebris terræmotibus proruta domus, ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi, inualidus quiſque obtritus. Frugum quoque egeſtas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantùm queſtus; ſed iura reddentem Claudium circumuaſere clamoribus turbidis, pulſumq; in extremam fori partem vrgebant, donec militum globo infeſtos perrupit. Quindecim dierum alimenta vrbi non amplius ſuperfuiſſe conſtitit. magnaq; deûm benignitate, & modeſtia hiemis rebus extremis ſubuentum. At Hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in prouincias cōmeatus portabant. nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potius & Aegyptum exercemus, nauibusq; & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt. Eodem anno bellum inter Armenios Hyberóſque exortum, Parthis quoque ac Romanis grauiſſimorum inter ſe motuum cauſſa fuit. Genti Parthorum Vologeſes imperitabat, materna origine ex pellice Græca, conceſſu fratrum regnum adeptus. Hyberos Pharaſmanes vetuſta poſſeſſione, Armenios frater eius Mithradates obtinebat opibus noſtris. Erat Pharaſmani filius nomine Rhadamiſtus, decora proceritate, vi corporis inſignis, & patrias artes edoctus, claraq; inter accolas fama. Is modicum Hyberiæ regnum ſenecta patris detineri ferocius crebriúſque iactabat quàm vt cupidinem occultaret. Igitur

Pharaſmanes iuuenem potentiæ promta, & ſtudio populariũ accinctum vergentibus iam annis ſuis metuens, aliam ad ſpẽ trahere, & Armeniã oſtentare, pulſis Parthis datã Mithradati à ſemet memorando: ſed vim differendam, & potiorem dolum quo incautum opprimerent. Ita Rhadamiſtus ſimulata aduerſus patrem diſcordia, tanquam nouercæ odiis impar, pergit ad patruum, multaq́ꝫ ab eo comitate in ſpeciẽ liberûm cultus, primores Armeniorum ad res nouas illicit, ignaro & ornante inſuper Mithradate. Reconciliationis ſpecie aſſumta, regreſſus ad patrem, quæ fraude cõfici potuerint promta nuntiat, cetera armis exſequenda. Interim Pharaſmanes belli cauſſas confingit, prœlianti ſibi aduerſus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrẽ aduerſatum, eamq́ꝫ iniuriam excidio ipſius vltum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. Ille irruptione ſubita territum exutumq́ꝫ campis Mithradatem compulit in caſtellum Gorneas, tutũ loco ac præſidio militum, quis Cælius Pollio præfectus, centurio Caſperius præerat. Nihil tam ignarũ barbaris quàm machinamẽta & aſtus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maximè gnara eſt. Ita Rhadamiſtus fruſtra vel cum damno tentatis munitionibus obſidium incipit. Et cùm vis negligeretur, auaritiam præfecti emercatur, obteſtante Caſperio, ne ſocius rex, ne Armenia donum populi Romani ſcelere & pecunia venderentur. Poſtremò quia multitudinem hoſtium Pollio, iuſſa patris Rhadamiſtus obtendebant, pactus inducias abſcedit, vt niſi Pharaſmanem bello abſterruiſſet T. Vinidium Quadratum præſidem Syriæ doceret quo in ſtatu Armeniæ forent. Digreſſu centurionis velut cuſtode exſolutus præfectus, hortari Mithradatem ad ſanciendum fœdus, coniunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharaſmanem & cetera neceſſitudinum nomina referens, quòd filiam eius in matrimonio haberet, quòd ipſe Rhadamiſto ſocer eſſet. Non abnuere pacem Hyberos, quanquam in tempore validiores, & ſatis cognitam

Armeniorum perfidiam, nec aliud præſidij quàm caſtellum commeatu egenum, ne dubitaret armis quàm incruentas conditiones malle. Contante ad ea Mithradate & ſuſpectis præfecti conſiliis quòd pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur, Caſperius interim ad Pharaſmanem peruadit: vtq; Hyberi obſidio decedant expoſtulat. Ille propalam incerta, & ſæpius molliora reſpondens, ſecretis nuntiis monet Rhadamiſtum, oppugnationem quoquo modo accelerare. Augetur flagitij merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, vt pacem flagitarent, ſeq; præſidio abituros minitarentur. Qua neceſſitate Mithradates diem locúmque fœderi accepit, caſtellóque egreditur. Ac primò Rhadamiſtus in amplexus eius effuſus, ſimulare obſequiū, ſocerum ac parentem appellare. Adiicit iuſiurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: ſimul in lucum propinquum trahit, prouiſum illic ſacrificium imperatum dictitans, vt diis teſtibus pax firmaretur. Mos eſt regibus quoties in ſocietatem coëant, implicare dextras pollicesq; inter ſe vincire, nodoq; præſtringere. Mox vbi ſanguis in artus extremos ſe effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicē lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quaſi mutuo cruore ſacratum. Sed tunc qui ea vincula admouebat, decidiſſe ſimulans genua Mithradatis inuadit, ipſumq; proſternit: ſimulq; concurſu plurium iniciuntur catenæ ac compedes, quod dedecorum Barbaris trahebatur. Moxq; vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contrà qui tantam fortunæ commutationem miſerarentur. Secutaq; cum paruis liberis coniunx cuncta lamentatione cōplebat. Diuerſis & contectis vehiculis abduntur, dū Pharaſmanis iuſſa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animusq; ſcelerib. paratus. viſui tamen conſuluit, ne coràm interficerentur. Et Rhadamiſtus quaſi iuriſiurandi memor, non ferrum, non venenū in ſororem & patruum expromit, ſed proiectos in humum, &

veſte multa grauiq; opertos necat. Filij quoque Mithradatis quòd cædibus parentũ illacrymauerant, trucidati ſunt. At Quadratus cognoſcens proditum Mithradatẽ, & regnum ab interfectoribus obtineri, vocat concilium, docet acta, & an vlciſceretur conſultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta diſſerunt, omnes ſcelus externũ cum lætitia habendũ. Semina etiam odiorum iacienda, vt ſæpe principes Romani eandem Armeniam ſpecie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamiſtus malè partis, dum inuiſus, infamis, quando id magis ex vſu quàm ſi cum gloria adeptus foret. In hanc ſententiam itum. Ne tamen annuiſſe facinori viderentur, & diuerſa Cæſar præciperet, miſſi ad Pharaſmanem nuntij, vt abſcederet à finibus Armeniis, filiúmque abſtraheret. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus ignaui animi, & deridiculo corporis iuxtà deſpiciendus. ſed Claudio perquàm familiaris, cùm priuatas olim conuerſationes curaret, *iners otium oblectaret. Is Pelignus auxiliis pro- *
uincialium contractis, tanquam recuperaturus Armeniam, dum ſocios magis quàm hoſtes prædatur, abſceſſu ſuorum, & incurſantibus Barbaris, præſidij egens, ad Rhadamiſtum venit, doníſque eius euictus, vltrò regium inſigne ſumere cohortatur. Sumentique adeſt auctor & ſatelles. Quod vbi turpi fama diuulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur, Heluidius Priſcus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore vt conſuleret. Igitur properè montem Taurum tranſgreſſus, moderatione plura quàm vi compoſuerat, cùm redire in Syriam iubetur, ne initium belli aduerſus Parthos exſiſteret. Nam Vologeſes caſum inuadendæ Armeniæ obueniſſe ratus, quam à maioribus ſuis poſſeſſam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratrémque Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus ſine imperio ageret. Inceſſu Parthorum ſine acie pulſi Hyberi: vrbéſque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta iugum

accepere. Dein atrox hiems, ſeu parum prouiſi commeatus, & orta ex vtroque tabes, perpellunt Vologeſen omittere præſentia: vacuámque rurſus Armeniam Rhadamiſtus inuaſit, truculentior quàm antea, tanquam aduerſus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi quamuis ſeruitio ſueti, patientiam abrumpunt, armíſque regiam circumueniunt. Nec aliud Rhadamiſto ſubſidium fuit, quàm pernicitas equorum, quîs ſeq; & coniugem abſtulit. Sed coniunx grauida, primam vtcunque fugam ob metum hoſtilem & mariti caritatem tolerauit. Pòſt feſtinatione continua, vbi quati vterus, & viſcera vibrantur, orare vt morte honeſta contumeliis captiuitatis eximeretur. Ille primò amplecti, alleuare, adhortari, modò virtutem admirans, modò timore æger, ne quis relicta potiretur. Poſtremò violentia amoris, & facinorum nō rudis, diſtringit acinacem, vulneratamq; ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipſe præceps Hyberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuuie, ſpirantem ac vitæ manifeſtam aduertere paſtores, & dignitate formæ haut degenerem reputantes, obligant vulnus, agreſtia medicamina adhibent, cognitoq; nomine & caſu, in vrbem Artaxata ferunt: vnde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterq; excepta, cultu regio habita eſt.

A. V. C. DCCCV.

Fauſto Sylla, Saluio Othone Coſs. Furius Scribonianus in exſilium agitur, quaſi finem principis per Chaldæos ſcrutaretur. adnectebatur crimini Iunia mater eius, vt caſus prioris (nam relegata erat) impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam mouerat. Idq; ad clementiam trahebat Cæſar, qui ſtirpem hoſtilem iterum conſeruaret. Neq; tamen exſuli longa poſthac vita fuit: morte fortuita, an per venenū extinctus eſſet, vt quiſq; credidit, vulgauere. De mathematicis Italia pellendis factum Senatuſconſultum atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, qui ob anguſtias familiares ordine ſenatorio ſpōte cederent.

rent, motiq; qui remanendo impudentiã paupertati adiiceret.

Inter quæ refertur ad patres de pœna feminarum, quæ ſeruis coniungerentur. Statuiturq; vt ignaro domino ad id prolapſa, in ſeruitutem ſui *conſenſiſſet, & qui nati eſſent pro libertis haberentur. Pallanti quem repertorem eius relationis ediderat Cæſar, prætoria inſignia, & centies quinquagies ſeſtertium cenſuit conſul deſignatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publicè agendas, quòd regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem vſui publico poſtponeret, ſeq; inter miniſtros principis haberi ſineret. Aſſeuerauit Claudius contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem ſubſiſtere. Et fixum eſt publico Senatuſconſultum, quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater eius cognomento Felix pari moderatione agebat, iam pridem Iudææ impoſitus, & cuncta malefacta ſibi impunè ratus, tanta potentia ſubnixo. Sanè præbuerant Iudæi ſpeciem motus orta ſeditione, poſtquam cognita cæde Caij haut *obtemperatum eſſet, manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atq; interim Felix intempeſtiuis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars prouinciæ habebatur, ita diuiſis, vt huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, diſcordes olim & tum contemtu regentium minùs coërcitis odiis. Igitur raptare inter ſe, immittere latronũ globos, componere inſidias, & aliquãdo prœliis congredi, ſpoliaq; & prædas ad procuratores referre. Hiq; primò lætari, mox gliſcente pernicie, cùm arma militum interieciſſent, cæſi milites. Arſiſſetq; bello prouincia, ni Quadratus Syriæ rector ſubueniſſet. Nec diu aduerſus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus & Felix contationem afferebant, quia Claudius cauſſis rebellionis auditis ius ſtatuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices oſtentauit, receptũ

in tribunal quo ſtudia accuſantium deterrerentur. Damnatúſque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus, & quies prouinciæ reddita. Nec multò pòſt agreſtium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, ſæpe & aliàs commotæ, tunc Troſobore duce, montes aſperos caſtris cepere. Atque inde decurſu in litora aut vrbes, vim cultoribus ac opidanis, ac plerunque in mercatores & nauicularios audebant. Obſeſſáque ciuitas Anemurienſis, & miſſi è Syria in ſubſidiũ equites cum præfecto Curtio Seuero turbantur, quòd duri circum loci, peditibúſque ad pugnam idonei, equeſtre prœlium haut patiebantur. Dein rex eius oræ Antiochus blandimentis aduerſus plebem, fraude in ducem cùm Barbarorum copias diſſociaſſet, Troſobore paucisq́ primoribus interfectis, ceteros clementia compoſuit. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemq́ Lyrin perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viſeretur, lacu in ipſo nauale prœlium adornatur, vt quondam Auguſtus ſtructo cis Tiberim ſtagno, ſed leuibus nauigiis & minore copia ediderat.

Claudius triremes quadriremesq́ & vndeuiginti hominum milia armauit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: attamen ſpatiũ amplexus, ad vim remigij, & gubernantiũ artes, impetusq́ nauium prœlio ſolitos. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæq́ adſtiterãt, antepoſitis propugnaculis, ex quis catapultæ baliſtæq́ tenderentur. Reliqua lacus claſſiarij tectis nauibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera compleuit, proximis è municipiis, & alij vrbe ex ipſa, viſendi cupidine, aut officio in principẽ. Ipſe inſigni paludamẽto, neque procul Agrippina chlamyde aurata præſedere. Pugnatum, quanquam inter ſontes, fortium virorum animo, ac poſt multum vulnerũ, occidioni exemti ſunt. Sed perfecto ſpectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifeſta fuit, haut ſatis depreſſi ad lacus ima vel media. Eóque tempore

inter-

interiecto,altiùs effoſsi ſpecus, & contrahendæ rurſus multitudini,gladiatorum ſpectaculum editur,inditis pontibus pedeſtrem ad pugnam. Quin & conuiuium effluuio lacus appoſitum magna formidine cunctos affecit,quia vis aquarum prorumpens,proxima trahebat,conuulſis vlterioribus,aut fragore & ſonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis vſa,miniſtrũ operis Narciſſum incuſat cupidinis, ac prædarũ. Nec ille reticet, impotentiam muliebrem nimiasq́ ſpes eius arguens. D.Iunio, Q. Haterio Coss. ſedecim annos natus Nero Octauiam Cæſaris filiam in matrimoniũ accepit. A. V. C. DCCCVI. Vtq́ ſtudiis honeſtis, & eloquentiæ gloria niteſceret, cauſſa Ilienſium ſuſcepta, Romanũ Troia demiſſum, & Iuliæ ſtirpis auctorem Aeneam, aliaq́ haut procul fabulis vetera facundè exſecutus impetrat vt Ilienſes omni publico munere ſoluerentur. Eodẽ oratore Bononienſi Coloniæ igni hauſtæ ſubuentũ, centies ſeſtertij largitione. Redditur Rhodiis libertas, ademta ſæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi ſeditione deliquerant. Tributumq́ Apamienſibus terræmotu conuulſis, in quinquennium remiſſum. At Claudius ſæuiſsima quæque promere adigebatur eiuſdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus illuſtrem hortis eius inhians peruertit, accuſante Tarquitio Priſco. Legatus is Tauri Africam imperio proconſulari regentis, poſtquam reuenerant, pauca repetundarum crimina, cęterùm magicas ſuperſtitiones obiectabat. Nec ille diutius falſum accuſatorem indignæ ſorte perpeſſus, vim vitæ ſuæ attulit ante ſententiam ſenatus. Tarquitius tamen curia exactus eſt, quòd Patres odio delatoris,contra ambitum Agrippinæ peruicere. Eodem anno ſæpius audita vox principis,parem vim rerum habendam à procuratoribus ſuis iudicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet. Ac ne fortuitò prolapſus videretur, Senatus quoque conſulto cautum, plenius quàm antea & vberius. Nam diuus Auguſtus apud equeſtres qui Aegypto præſiderent lege agi, decretaq́ eorum

proinde

proinde haberi iuſſerat, ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent: mox alias per prouincias, & in vrbe pleraque conceſſa ſunt, quæ olim à prætoribus noſcebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo toties ſeditione aut armis certatũ, cùm Semproniis rogationibus equeſter ordo in poſſeſſione iudiciorum locaretur, aut rurſum Seruiliæ leges ſenatui iudicia redderent. Mariusq́; & Sylla olim de eo vel præcipuè bellarunt. Sed tunc ordinum diuerſa ſtudia: & qui vicerant, publicè valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæſaris opibus potuere cõditiones pacis & arbitria belli tractare. Matios poſthac & Vedios, & cetera equitum Romanorum præualida nomina, referre nihil attinuerit, cùm Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique & legibus adæquauerit. Rettulit dein de immunitate Cois tribuenda. Multaq́; ſuper antiquitate eorum memorauit: Argiuos vel cum Latonæ parente, vetuſtiſſimos inſulæ cultores: mox aduentu Aeſculapij artem medendi illatam, maximeq́; inter poſteros eius celebrem fuiſſe, nomina ſingulorum referens, & quibus quiſq́; ætatibus viguiſſent. Quin etiam dixit Xenophontem, cuius ſcientia ipſe vteretur, eadem familia ortum. Precibúſque eius dandum vt omni tributo vacui in poſterum Coi, ſacram & tanti dei miniſtram inſulam colerent. neque dubium habetur, multa eorundem in Pop. Rom. merita, ſociasq́; victorias potuiſſe tradi. Sed Claudius facilitate ſolita quod vni conceſſerat, nullis extrinſecus adiumentis velauit. At Byzantij, data dicendi copia, cùm magnitudinẽ onerum apud ſenatum deprecarentur, cuncta repetiuere, orſi à fœdere quod nobiſcũ icerant, qua tempeſtate bellauimus aduerſus regem Macedonum, cui vt degeneri, Pſeudophilippi vocabulum impoſitum. Miſſas poſthac copias in Antiochum, Perſen, Ariſtonicum, & piratico bello adiutũ Antonium. memorabantq́; quæ Syllæ aut Lucullo aut Pompeio obtuliſſent. Mox recentia in Cæſares merita quando ea loca inſiderẽt, quæ tranſmeantibus

terra mariq́; ducibus, exercitibusq́;, ſimul vehendo commeatu opportuna forent. Nanque artiſſimo inter Europam Aſiamq́; diuortio Byzantium in extrema Europa poſuere Græci, quibus Pythium Apollinem conſulentibus vbi conderent vrbem, redditum oraculum eſt: quærerent ſedem cæcorum terris aduerſam. Ea ambage Chalcedonij monſtrabantur, quòd priores illuc aduecti, præuiſa locorũ vtilitate peiora legiſſẽt. Quippe Byzantium fertili ſolo fecundoq́; mari, quia vis piſcium in Pontum erumpens, & obliquis ſubter vndas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primò quæſtuoſi & opulenti, pòſt magnitudine onerum vrgente, finem aut modum orabant, annitente principe qui Thracio Boſphoranoq́; bello recens feſſos iuuandosq́; rettulit. Ita tributa in quinquennium remiſſa. M. Aſinio, M. Acilio Coss. mutationem rerum in deterius portendi cognitum eſt crebris prodigiis. Signa enim ac tentoria militum igne cæleſti arſere. Faſtigio Capitolij examen apum inſedit. Biformes hominum partus. Et ſuis fetus editus, cui accipitrum vngues erant. Numerabatur inter oſtenta, diminutus omnium magiſtratuum numerus, quæſtore, ædili, tribuno, ac prætore, & conſule, paucos intra menſes defunctis. Sed in præcipuo pauore Agrippina vocèm Claudij, quam temulentus iecerat, fatale ſibi, vt coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere & celerare ſtatuit, perdita prius Domitia leuibus & muliebribus cauſſis: quia Lepida minore Antonia genita, auunculo Auguſto, Agrippinæ ſobrina prior, ac Gnei mariti eius ſoror, parem ſibi claritudinem credebat: nec forma, ætas, opes multum diſtabant, & vtraque impudica, infamis, vinolenta, haut minùs vitiis æmulabantur quàm ſi qua ex fortuna proſpera acceperant. Enimuero certamen acerrimũ, amita potius an mater apud Neronem præualeret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus iuuenilem animum deuinciebat, truci contrà ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium,

A. V. C. DCCCVII.

imperium, tolerare imperitantem nequibat. Ceterùm obiecta ſunt quòd coniugium principis deuotionibus petiuiſſet, quodq; parum coërcitis per Calabriam ſeruorum agminibus pacem Italiæ turbaret. Ob hæc mors indicta multũ aduerſante Narciſſo, qui Agrippinam magis magisq; ſuſpectans, promſiſſe inter proximos ferebatur, certam ſibi perniciem, ſeu Britannicus rerum, ſeu Nero potiretur. Verùm ita de ſe meritum Cæſarem, vt vitam vſui eius impenderet. Conuictam Meſſallinam & Silium. Pares iterum accuſandi cauſſas eſſe. Si Nero imperitaret Britannico ſucceſſore, nullum principi meritum, ac nouercæ inſidiis domũ omnem conuelli, maiore flagitio, quàm ſi impudicitiam prioris coniugis reticuiſſet: quanquã ne impudicitiam quidem nunc abeſſe, Pallante adultero, ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere. Hæc atq; talia dictitãs, amplecti Britannicum, robur ætatis quàm maturrimum precari, modò ad deos, modò ad ipſum tendere manus, adoleſceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores vlciſceretur. In tanta mole curarum Claudius valetudine aduerſa corripitur, refouẽdisq; viribus mollitie cæli & ſalubritate aquarum, Sinueſſam pergit. Tum Agrippina ſceleris olim certa & oblatæ occaſionis propera, nec miniſtrorum egens, de genere veneni conſultauit: ne repentino & præcipiti facinus proderetur: ſi lentum & tabidum delegiſſet, ne admotus ſupremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filij rediret. Exquiſitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Diligitur artifex taliũ, vocabulo Locuſta, nuper veneficij damnata, & diu inter inſtrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratũ virus, cuius miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus. Adeoq; cuncta mox pernotuere, vt temporum illorum ſcriptores prodiderint, infuſum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis ſtatim intellectam, ſecordiáne Claudij an vinolentia,

ſimul

ſimul ſoluta aluus ſubueniſſe videbatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando vltima timebantur, ſpreta præſentiũ inuidia, prouiſam iam ſibi Xenophontis medici conſcientiã adhibet. Ille tanquam niſus euomentis adiuuaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus eius demiſiſſe creditur, haut ignarus ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Vocabatur interim ſenatus, votaq́; pro incolumitate principis conſules & ſacerdotes nuncupabant, cùm iam exanimis veſtibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primùm Agrippina velut dolore victa & ſolatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octauiam ſorores eius attinuit, & cũctos aditus cuſtodiis clauſerat, crebroq́; vulgabat, ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in ſpe ageret, tempusq́; proſperum ex monitis Chaldæorum attentaret. Tunc medio diei, tertio ante idus Octobr. foribus palatij repentè diductis, comitãte Burrho Nero egreditur ad cohortem quæ more militiæ excubiis adeſt. vbi monente Præfecto, feſtis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitauiſſe quoſdam ferunt reſpectantes, rogitantesq́; vbi Britannicus eſſet: mox nullo in diuerſum auctore, quæ offerebantur ſecuti ſunt. Illatusq́; caſtris Nero, & congruentia tempori præfatus promiſſo donatiuo, ad exemplum paternæ largitionis, Imperator conſalutatur. Sententiam militum ſecuta Patrum conſulta. nec dubitatum eſt apud prouincias. Cæleſtesq́; honores Claudio decernuntur, & funeris ſollenne perinde ac diuo Auguſto celebratur æmulãte Agrippina proauiæ Liuiæ magnificentiam. Teſtamentum tamen haut recitatum, ne antepoſitus filio priuignus, iniuria & inuidia animos vulgi turbaret.

P. COR-

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIB. DECIMVSTERTIVS.

PRIMA *nouo principatu mors Iunij Silani proconſulis Aſiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur, non quia ingenij violentia exitum irritauerit, ſegnis & dominationibus aliis faſtiditus, adeò vt C. Cæſar pecudem auream eum appellare ſolitus ſit: verùm Agrippina fratri eius L. Silano necem molita vltorē metuebat, crebra vulgi fama, anteponendum eſſe vix dum pueritiam egreſſo Neroni, & imperiū per ſcelus adepto, virum ætate compoſita, inſontem, nobilem, & quod tunc ſpectaretur, è Cæſarum poſteris. quippe & Silanus D. Auguſti abnepos erat. hæc cauſſa necis: miniſtri fuere P. Celerius eques Romanus & Elius libertus, rei familiari principis in Aſia impoſiti. Ab iis proconſuli venenum inter epulas datum eſt, apertiùs quā vt fallerēt. Nec minus properato Narciſſus Claudij libertus, de cuius iurgiis aduerſus Agrippinam rettuli, aſpera cuſtodia, & neceſſitate extrema, ad mortem agitur inuito principe, cuius abditis adhuc vitiis per auaritiam ac prodigentiā mirè cōgruebat. Ibaturq; in cædes niſi Afranius Burrhus, & Anneus Seneca obuiā iſſent. Hi rectores imperatoriæ iuuētæ, & pari in ſocietate potentiæ concordes, diuerſa arte ex æquo pollebant. Burrhus militaribus curis, & ſeueritate morū; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſta, iuuantes inuicē, quo faciliùs lubricā principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerēt. Certamen vtriq; vnū erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ domi-*

nationis

nationis cupidinib. flagrans, habebat in partibus Pallantem, quo auctore Claudius nuptiis inceſtis & adoptione exitioſa ſemet peruerterat. Sed neque Neroni infra ſeruos ingenium, & Pallas triſti arrogantia modum liberti egreſſus, tædium ſui mouerat. Propalā tamen omnes in eā honores cumulabantur, ſignumq́; more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. *Decreti & à ſenatu duo lictores, flaminiū Claudiale, ſimul Claudio cenſorium funus, & mox conſecratio. Die funeris laudationē eius princeps exorſus eſt. Dū antiquitatem generis, conſulatus, ac triumphos maiorum enumerabat, intentus ipſe & ceteri. Liberaliū quoq; artiū commemoratio, & nihil regēte eo Reip. triſte ab externis accidiſſe, pronis animis audita. Poſtquam ad prouidentiam ſapientiamq́; flexit, nemo riſui temperare, quanquā oratio à Seneca compoſita multū cultus præferret, vt fuit illi viro ingeniū amœnū & temporis illius auribus accommodatū. Adnotabāt ſeniores, quibus otium eſt vetera & præſentia contendere, primum ex iis qui rerum potiti eſſent Neronem alienæ facundiæ eguiſſe. Nam dictator Cæſar ſummis oratoribus æmulus, & Auguſto promta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus ſenſibus aut conſulto ambiguus. Etiam C. Cæſaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quoties meditata diſſereret, elegantiam requireres. Nero puerilib. ſtatim annis viuidum animum in alia detorſit. Cælare & pingere, cantus aut regimen equorum exercere. & aliquando carminibus pangēdis, ineſſe ſibi elemēta doctrinæ oſtendebat. Ceterùm peractis triſtitiæ imitamentis, curiam ingreſſus, & de auctoritate patrum, & conſenſu militum præfatus, conſilia ſibi & exempla capeſſendi egregiè imperij memorauit: nec iuuentam armis ciuilibus, aut domeſticis diſcordiis imbutam, nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem vltionis afferre. Tū formam futuri principatus præſcripſit, ea maximè declinans,*

quorum recens flagrabat inuidia. Non enim ſe negotiorū omnium iudicem fore, vt clauſis vnam intra domum accuſatoribus & reis, paucorum potentia graſſaretur. Nihil in penatibus ſuis venale, aut ambitioni peruium: diſcretam domum & Remp. Teneret antiqua munia ſenatus. Conſulum tribunalibus Italia & publicæ prouinciæ aßiſterēt. Illi patrum aditum præberent, ſe mandatis exercitibus conſulturum. Nec defuit fides. Multaq; arbitrio ſenatus conſtituta ſunt, Ne quis ad cauſſam orandā mercede aut donis emeretur; Ne deſignatis quidem quæſtoribus edendi gladiatores neceßitas eſſet. Quod quidem aduerſante Agrippina, tanquam acta Claudij ſubuerterentur, obtinuere patres, qui in palatium ob id vocabantur, vt aſtaret abditis à tergo forib. velo diſcreta, quòd viſum arceret, aditus nō adimeret. Quin & legatis Armeniorū cauſſam gentis apud Neronē orantibus, eſcendere ſuggeſtū imperatoris, & præſidere ſimul parabat, niſi ceteris pauore defixis Seneca admonuiſſet, venienti matri occurreret. Ita ſpecie pietatis, obuiā itum dedecori. Fine anni turbidis rumoribus prorupiſſe rurſum Parthos, & rapi Armeniam allatum eſt, pulſo Rhadamiſto, qui ſæpe regni eius potitus, dein profugus, tum quoq; bellum deſeruerat. Igitur in vrbe ſermonū auida, quemadmodū princeps vix ſeptemdecim annos egreſſus, ſuſcipere eam molem aut propulſare poſſet: quod ſubſidiū in eo qui à femina regeretur: num prælia quoq; & oppugnationes vrbium, & cetera belli per magiſtros adminiſtrari poſſent, anquirebāt. Contrà alij melius eueniſſe dixerūt, quàm ſi inualidus ſenecta & ignauia Claudius, militiæ ad labores vocaretur, ſeruilibus iuſſis obtemperaturus. Burrhū tamen & Senecam multarū rerum experientia cognitos: & imperatori quantū ad robur deeſſe? cùm octauodecimo ætatis anno Gn. Pompeius, nonodecimo Cæſar Octauianus ciuilia bella ſuſtinuerint. Pleraq; in ſumma fortuna auſpiciis & cōſiliis quàm telis & manibus geri. Daturū planè documentū, honeſtis an

ſecus amicis vteretur, ſi ducẽ amota inuidia egregium, quàm ſi pecunioſum & gratia ſubnixum per ambitũ diligeret. Hæc atq; talia vulgantibus, Nero & iuuentutẽ proximas per prouincias quæſitam ſupplendis Orientis legionibus admouere, legionesq́; ipſas propius Armeniam collocari iubet. Duosq́; veteres reges Agrippam & Iocchum expedire copias, quis Parthorũ fines vltrò intrarẽt, ſimul pontes per amnẽ Euphratem iungi. Et minorem Armeniam Ariſtobulo, regionem Sophenem Sohemo cum inſignibus regiis mãdat. Exortusq́; in tempore æmulus Vologeſo filius Vardanes. Et abſceſſere Armenia Parthi, tanquam differrent bellum. Sed apud ſenatum omnia in maius celebrata ſunt, ſententiis eorum qui ſupplicationes & diebus ſupplicationum veſtem principi triumphalem, vtq́; ouans vrbem iniret, effigiésque eius pari magnitudine, ac Martis Vltoris eodem in templo cenſuere, præter ſuetam adulationem læti, quòd Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præpoſuerat. Videbatúrque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita diuiduntur, vt pars auxiliarium cum duabus legionibus apud prouinciam Syriam, & legatum eius Quadratum Vinidium remaneret, par ciuium ſociorúmque numerus Corbuloni eſſet, additis cohortibus alisq́;, quæ apud Cappadociam hiemabant. Socij reges prout bello conduceret, parere iuſſi. Sed ſtudia eorum in Corbulonem promtiora erant, qui vt famæ inſeruiret, quæ in nouis cœptis validiſſima eſt, itinere properè confecto, apud Egas ciuitatem Ciliciæ obuium Quadratum habuit, illuc progreſſum, ne ſi ad accipiendas copias Syriam intrauiſſet Corbulo, omnium ora in ſe verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & ſuper experientiam ſapientiamq́;, etiam ſpecie inanium validus. Ceterùm vterque Vologeſem regem nunciis monebant, pacem quàm bellum mallet, datíſque obſidibus, ſolitam prioribus reuerentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeſes quo bellum ex æquo modo pararet, an vt æmu-

lationis ſuſpectos per nomen obſidum amoueret, tradit nobiliſſimos ex familia Arſacidarum. Accepitq́; eos centurio Hoſtorius ab Vinidio miſſus, forte priore de cauſſa adito rege. Quod poſtquam Corbuloni cognitum eſt, ire præfectum cohortis Arrium Varum, & recipere obſides iubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem iurgium, ne diutius externis ſpectaculo eſſet, arbitrium rei obſidibus legatisq́; qui eos ducebāt, permiſſum. Atque illi ob recentem gloriam, & inclinatione quadam etiam hoſtium, Corbulonē prætulere. Vnde diſcordia inter duces, querente Vinidio prærepta quæ ſuis conſiliis patrauiſſet, teſtante contrà Corbulone non prius conuerſum regem ad offerendos obſides, quàm ipſe dux bello delectus, ſpes eius ad metum mutaret. Nero quo componeret diuerſos, ſic euulgari iuſſit: Ob res à Quadrato & Corbulone proſperè geſtas laurū faſcibus imperatoriis addi. quæ in alios conſules egreſſa, coniunxi. Eodem anno Cæſar effigiem Gn. Domitio patri, conſularia inſignia Aſconio Labeoni, quo tutore vſus erat, petiuit à ſenatu, ſibique ſtatuas argento vel auro ſolidas, aduerſus offerentes prohibuit. Et quanquam cenſuiſſent patres, vt principium anni inciperet menſe Decemb. quo ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum Ianu. inchoando anno retinuit. Neque recepti ſunt in reos Carinâs Celer ſenator, ſeruo accuſante, aut Iulius Denſus equeſter, cui fauor in Britannicum crimini dabatur.

A. V. C. DCCCIIX.

Claudio Nerone, L. Antiſtio Coss. cùm in acta principum iurarent magiſtratus, in ſua acta collegam Antiſtium iurare prohibuit, magnis patrum laudibus, vt iuuenilis animus leuium quoque rerum gloria ſublatus, maiores continuaret. Secutaq́; lenitas in Plautiū Lateranum, quem ob adulterium Meſſallinæ ordine remotum, reddidit ſenatui, clementiam ſuam obſtringens crebris orationibus, quas Seneca, teſtificando quàm honeſta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. Ceterùm infracta paulatim potentia matris, delapſo Nerone in amorē

liberta,

libertæ, cui vocabulum Acte fuit: ſimul aſſumtis in conſcientiam Othone & Claudio Senecione adoleſcentulis decoris, quorum Otho familia conſulari, Senecio liberto Cæſaris patre genitus, ignara matre, dein fruſtra obnitente, penitus irrepſerat per luxum & ambigua ſecreta: ne ſeuerioribus quidem principis amicis aduerſantibus, muliercula nulla cuiuſquam iniuria cupidines principis explente: quãdo vxore ab Octauia nobili quidem, & probitatis ſpectatæ, fato quodam, an quia præualent illicita, abhorrebat, metuebaturq́; ne in ſtupra feminarum illuſtrium prorumperet, ſi illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina libertam æmulam, nurum ancillam, aliáque eundem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filij, aut ſatietatem opperiri: quantoq́; fœdiora exprobrabat, acriùs accendere, donec vi amoris ſubactus, exueret obſequiũ in matrem, Senecæq́; permitteret. Ex cuius familiaribus Anneus Serenus ſimulatione amoris aduerſus eandem libertam primas adoleſcentis cupidines velauerat, præbueratq́; nomen, vt quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palàm largiretur. Tum Agrippina verſis artibus, per blandimenta iuuenem aggredi, ſuum potius cubiculum ac ſinum offerre contegendis quæ prima ætas, & ſumma fortuna expeterẽt. Quin & fatebatur intempeſtiuam ſeueritatem, & ſuarum opum quæ haut procul imperatoriis aberant, copias tradebat, vt nimia nuper coërcendo filio, ita rurſum intemperanter demiſſa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantq́; caueri inſidias mulieris ſemper atrocis, tum & falſæ. Fortè illis diebus Cæſar inſpecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulſerant, deligit veſtem & gemmas, miſitq́; donum matri, nulla parcimonia, cùm præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina non his inſtrui cultus ſuos, ſed ceteris arceri proclamat, & diuidere filium, quæ cuncta ex ipſa haberet. Nec defuere qui in deterius referrẽt. Et Nero infenſus iis quibus ſuperbia muliebris innite-

batur, demouet Pallantem cura rerum quis à Claudio impoſitus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturq́; digrediente eo, magna proſequentium multitudine, non abſurdè dixiſſe: Ire Pallantem, vt eiuraret. Sanè pepigerat Pallas, ne cuius facti in præteritũ interrogaretur, paresq́; rationes cũ Repub. haberet. Præceps poſt hæc Agrippina, ruere in terrorem & minas, neque principis auribus abſtinere, quo minus teſtaretur, adultum iam eſſe Britannicum, veram dignamq́; ſtirpem ſuſcipiendo patris imperio, quod inſitus & adoptiuus per iniurias matris exerceret. Non abnuere ſe, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, ſuæ in primis nuptiæ, ſuum veneficium: Id ſolum diis & ſibi prouiſum, quòd viueret priuignus: Ituram cum illo in caſtra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rurſus Burrhus & exſul Seneca, trunca ſcilicet manu, & profeſſoria lingua, generis humani regimen expoſtulantes. Simul intendere manus, aggerere probra: conſecratum Claudium, infernos Silanorum manes inuocare, & tot irrita facinora. Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare ſecum, modò matris violentiam, modò ipſius indolem, vt quidem experimento nuper cognitam, quo tamen fauorem latè quæſiuiſſet. Feſtis Saturno diebus inter alia æqualiũ ludicra, regnum luſu ſortientium, euenerat ea ſors Neroni. Igitur ceteris diuerſa, nec ruborem illatura, vbi Britannico iuſſit exſurgeret, progreſſúſque in medium cantum aliquem inciperet, irriſum ex eo ſperans pueri ſobrios quoque conuictus, nedum temulentos ignorantis: ille conſtanter exorſus eſt carmen, quo euolutum eum ſede patria rebusq́; ſummis ſignificabatur. Vnde orta miſeratio manifeſtior, quia diſſimulationem nox & laſciuia exemerat. Nero intellecta inuidia, odiũ intendit. Vrgentibusq́; Agrippinæ minis, quia nullum crimen, neque iubere cædem fratris palàm audebat, occulta molitur. Parari venenum iubet, miniſtro Pollione Iulio prætoriæ co-

hortis

hortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficij nomine Locuſta, multa ſcelerum fama. Nã vt proximus quiſq; Britannico, neq; fas, neq; fidem penſi haberet, olim prouiſum erat. Primum venenum ab ipſis educatoribus accepit, tranſmiſitq́; exſoluta aluo parum validum, ſiue temperamentum inerat, ne ſtatim ſæuiret. Sed Nero lenti ſceleris impatiẽs, minitari tribuno, iubere ſupplicium veneficæ; quòd dum rumorẽ reſpiciunt, dum parant defenſiones, ſecuritatem morarentur. Promittentibus dein tam præcipitem necem quàm ſi ferro vrgeretur, cubiculum Cæſaris iuxta decoquitur virus cognitis antea venenis rapidum. Mos habebatur principum liberos cũ ceteris idem ætatis nobilibus ſedentes veſci in aſpectu propinquorũ propria & parciore menſa. Illic epulãte Britãnico, quia cibos potuſq́; eius delectus ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutum, aut vtriuſq; morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata guſtu potio traditur Britannico. Dein poſtquã feruore aſpernabatur, frigida in aqua affunditur venenum; quod ita cunctos eius artus peruaſit, vt vox pariter & ſpiritus eius raperentur. Trepidatum à circumſedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, reſiſtunt defixi, & Neronem intuentes. Ille vt erat reclinis, & neſcio ſimilis, ſolitum ita ait, per comitialem morbum, quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus, & redituros paulatim viſus ſenſuſq́;. At Agrippinæ is pauor, ea conſternatio mentis quamuis vultu premeretur, emicuit, vt perinde ignaram fuiſſe ac Octauiam ſororem Britannici conſtiterit: quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum, & parricidij exemplum intelligebat. Octauia quoque, quamuis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abſcondere didicerat. Ita poſt breue ſilentium repetita conuiuij lætitia. Nox eadem necem Britannici & rogum coniunxit, prouiſo antè funebri apparatu, qui modicus fuit. In campo tamen Martio ſepultus eſt, adeò turbidis

imbribus, vt vulgus iram deûm portendi crediderit aduerſus facinus, cui pleriq; etiam hominũ ignoſcebant, antiquas fratrum diſcordias, & inſociabile regnũ exiſtimantes. Tradunt pleriq; eorum temporum ſcriptores, crebris ante exitium diebus illuſiſſe pueritiæ Britannici Neronem, vt iam non præmatura, neq; ſæua mors videri queat, quamuis inter ſacra menſæ, ne tempore quidem ad complexum ſorori dato, ante oculos inimici properata ſit in illum ſupremum Claudiorum ſanguinem, ſtupro prius quàm veneno pollutum. Feſtinationẽ exſequiarum edicto Cæſar defendit, id à maioribus inſtitutum referens, ſubtrahere oculis acerba funera, neq; laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum & ſibi amiſſo fratris auxilio, reliquas ſpes in Rep. ſitas: & tanto magis fouendum patribus populoq; principem, qui vnus ſupereſſet è familia ſummum ad faſtigium genita. Exin largitione potiſſimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui arguerent viros grauitatem aſſeuerantes, quòd domos villasq; id temporis quaſi prædas diuiſiſſent. Alij neceſſitatem adhibitam credebant à principe, ſceleris ſibi conſcio, & veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum quenque obſtrinxiſſet. At matris ira nulla munificentia leniri: ſed amplecti Octauiam: Crebra cum amicis ſecreta habere. Super ingenitam auaritiam, vndiq; pecunias quaſi in ſubſidium corripiẽs, tribunos & centuriones comiter excipere. Nomina & virtutes nobiliũ, qui etiam tum ſupererant, in honore habere, quaſi quæreret ducẽ & partes. Cognitũ id Neroni, excubiasq; militares, quæ vt coniugi imperatoris ſoli tũ & vt matri ſeruabantur, & Germanos ſuper eundẽ honorem cuſtodes additos digredi iubet. Ac ne cœtu ſalutantium frequentaretur, ſeparat domum, matremq; transfert in eam quæ Antoniæ fuerat, quoties ipſe illuc ventitaret, ſeptus turba centurionũ, & poſt breue oſculum digrediens. » Nihil rerum mortalium tam inſtabile ac fluxum eſt, quàm fama potentiæ, non ſua vi nixæ. Statim relictum Agrippinæ limen.

Nemo

Nemo ſolari, nemo adire, præter paucas feminas. amore an odio incertum. Ex quib. erat Iunia Silana, quã matrimonio C.Silij à Meſſallina depulſam, ſuprà rettuli, inſignis genere, forma laſciua, & Agrippinæ diu percara. mox occultis inter eas offenſionibus, quia Sextium Africanum nobilem iuuenem à nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, impudicam & vergentem annis dictitans, non vt Africanum ſibi ſeponeret, ſed ne opibus & orbitate Silanæ maritus potiretur. Illa ſpe vltionis oblata, parat accuſatores ex clientibus ſuis Iturium & Caluiſium, non vetera, & ſæpius iam audita deferens, quòd Britannici mortem lugeret, aut Octauiæ iniurias euulgaret: ſed deſtinauiſſe eam Rubellium Plautũ, per maternam originem pari ac Nero gradu à diuo Auguſto, ad res nouas extollere: coniugioq́ eius etiam imperio Remp. rurſus inuadere. hæc Iturius & Caluiſius Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiunt. Qui lætus oblatis, quippe inter Agrippinam & Domitiam infenſa æmulatio exercebatur, Paridem hiſtrionem libertum & ipſum Domitiæ impulit ire properè, crimenq́ atrociter deferre. Prouecta nox erat, & Neroni per vinolentiã trahebatur. Cùm ingreditur Paris, ſolitus alioquin id temporis luſus principis intendere. Sed tunc compoſitus ad mæſtitiam, expoſitoq́ indicij ordine, ita audientem exterret, vt non tantum matrem Plautumq́ interficere, ſed Burrhum etiam dimouere præfectura deſtinaret, tanquam Agrippinæ gratia prouectum, & vicem reddentem. Fabius Ruſticus auctor eſt, ſcriptos eſſe ad Cæcinam Thuſcum codicillos mandata ei prætoriarum cohortium cura, ſed ope Senecæ dignationem Burrho retentam. Plinius & Cluuius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. ſanè Fabius inclinat ad laudes Senecæ cuius amicitia floruit. Nos conſenſum auctorum ſecuturi, quæ diuerſa prodiderint, ſub nominibus ipſorum tradenius.

Nero trepidus, & interficiendæ matris auidus, non prius differri potuit, quàm Burrhus necem eius promitteret, ſi faci-

noris coargueretur. Sed cuicunque, nedum parenti defenſionem tribuendam, nec accuſatores adeſſe, ſed vocē vnius ex inimica domo afferri. Reſutare tenebras, & vigilatā conuiuio noctem, omniaq́; temeritati & inſcitiæ propiora. Sic lenito principis metu & luce orta, itur ad Agrippinam vt noſceret obiecta, diſſolueretq́;, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis Seneca coràm fungebatur. Aderant & ex libertis arbitri ſermonis. Deinde à Burrho poſtquam crimina & auctores expoſuit, minaciter actū. Agrippina ferociæ memor, Non miror, inquit, Silanam nunquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neq; enim perinde à parentibus liberi, quā ab impudica adulteri mutātur. Nec ſi Iturius & Caluiſius adeſis omnibus fortunis, nouiſſimam ſuſcipiēdæ accuſationis operam anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidij, aut Cæſari conſcientia ſubeunda eſt: nam Domitiæ inimicitiis gratias agerem, ſi beniuolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinū Atimetum, & histrionē Paridem quaſi ſcenæ fabulas componit. Baiarum ſuarum piſcinas excolebat, cùm meis conſiliis adoptio, & proconſulare ius, & deſignatio conſulatus, & cetera adipiſcendo imperio præpararentur. Aut exſiſtat qui cohortes in vrbe tentatas, qui prouinciarū fidem labefactatam, denique ſeruos vel libertos ad ſcelus corruptos arguat. Viuere ego Britannico potiente rerum poteram. at ſi Plautus aut quis alius Remp. iudicaturus *obtinuerit, deſunt ſcilicet mihi accuſatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, ſed ea crimina obiiciant, quibus niſi à filio mater abſolui non poſſim. Commotis qui aderant, vltroq́; ſpiritus eius mitigantibus, colloquium filij expoſcit. Vbi nihil pro innocentia quaſi diffideret, nec beneficiis quaſi exprobraret diſſeruit, ſed vltionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ Senio Rufo, cura ludorum qui à Cæſare parabantur Arruntio Stellæ, Aegyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio deſtinata, & variis mox artibus eluſus,

cluſus, ad poſtremum in vrbe retentus eſt. At Silana in exſilium acta. Caluiſius quoque & Iturius relegantur. De Atimeto ſupplicium ſumtum, validiore apud libidines principis Paride, quàm vt pœna aſſiceretur. Plautus ad præſens ſilentio tranſmiſſus eſt. Deferuntur dehinc conſenſiſſe Pallas, ac Burrhus, vt Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudij, cui per nuptias Antoniæ, gener erat, ad imperium vocaretur. Eius accuſationis auctor exſtitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium ſectionibus famoſus, & tum vanitatis manifeſtus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quàm grauis ſuperbia fuit. quippe nominatis libertis eius, quos conſcios haberet, reſpondit, nihil vnquam ſe domi, niſi nutu aut manu ſignificaſſe, vel ſi plura demonſtranda eſſent ſcripto vſum, ne vocem conſociaret. Burrhus quamuis reus, inter iudices ſententiam dixit. Exſiliumq́; accuſatori irrogatum, & tabulæ exuſtæ ſunt, quibus oblitterata ærarij monimenta retrahebat. Fine anni ſtatio cohortis aſſidere ludis ſolita, demouetur, quo maior ſpecies libertatis eſſet; vtq́; miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret, & plebs daret experimentum, an amotis cuſtodibus, modeſtiam retineret. Vrbem princeps luſtrauit è reſponſo haruſpicum, quòd Iouis ac Mineruæ ædes de cælo tactæ erant. Q. Voluſio, P. Scipione Coſs. otium foris, fœda domi laſciuia, qua Nero itinera vrbis & lupanaria, & diuerticula, veſte ſeruili in diſſimulationem ſui compoſitus pererrabat, comitantibus qui raperēt ad venditionē expoſita, & obuiis vulnera inferrent aduerſus ignaros, adeò vt ipſe quoq; acciperet ictus, & ore præferret. Deinde vbi Cæſarē eſſe qui graſſaretur pernotuit, augebāturque iniuriæ aduerſus viros feminasq́; inſignes, & quidā ſimili licentia ſub nomine Neronis, multi propriis cum globis eadem exercebant, & in modum captiuitatis nox agebatur. Iulius quidem Montanus ſenatorij ordinis, ſed qui nondum honorem capeſſiſſet, congreſſus fortè per tenebras cum principe

A. V. C. CC ∞ IX.

quia

*quia vim tentātem acriter repulerat, deinde agnitum orauerat, quaſi exprobraſſet, mori adactus eſt. Nero autem metuētior in poſterum, milites ſibi, & pleroſq; gladiatorum circūdedit, qui rixarum initia modica, & quaſi priuata ſinerent. ſi à læſis validiùs ageretur, arma inferebant. Ludicram quoq; licentiam, & fautores hiſtrionū velut in prœlia conuertit impunitate & præmiis, atq; ipſe occultus, & plerūq; coràm proſpectans: donec diſcordi populo & grauioris motus terrore, nō aliud remedium repertum eſt, quàm vt hiſtriones Italia pellerentur, mileſq́; theatro rurſum aſſideret. Per idem tempus actum in ſenatu de fraudibus libertorum, efflagitatumq́; vt aduerſus malè meritos, reuocandæ libertatis ius patronis daretur. Nec deerant qui cenſerent. Sed conſules relationem incipere non auſi ignaro principe, perſcripſere tamen * conſenſum ſenatus. *Ille auctor conſtitutionis fieret, vt inter paucos & ſententiæ aduerſos, quibuſdam coalitam libertate irreuerentiam eò prorupiſſe frementibus, vi an æquo cum pa- * tronis iure agerent, ſententiam eorum conſultarent, *an verberibus manus vltrò intenderent, impelleréntue pœnam ſuam diſſuadentes. Quid enim aliud læſo patrono conceſſum, quàm vt viceſimum vltra lapidem in oram Campaniæ libertum releget? Ceteras actiones promiſcuas & pares eſſe. Tribuendum aliquod telum quod ſperni nequeat. Nec graue manumiſſis, per idem obſequium retinendi libertatem, per quod aſſecuti ſint. Ac criminum manifeſtos meritò ad ſeruitutem retrahi, vt metu coërceantur quos beneficia non mutauiſſent. Diſſerebatur contrà, Paucorum culpam ipſis exitioſam eſſe debere, nihil vniuerſorum iuri derogandum. quippe latè fuſum id corpus. Hinc plerunque tribus, decurias, miniſteria magiſtratibus & ſacerdotibus, cohortes etiam in vrbe conſcriptas, & plurimis equitum, pleriſque ſenatoribus, non aliunde originem trahi. Si ſeparentur libertini, manifeſtam fore penuriam ingenuorum: non fruſtra maiores cùm dignitatem ordinum di-*

num diuiderent, libertatem in communi poſuiſſe. Quin & manumittendi duas ſpecies inſtitutas, vt relinqueretur pænitentiæ aut nouo beneficio locus. Quos vindicta patronus non liberauerit, velut vinculo ſeruitutis attineri. Diſpiceret quiſq; merita, tardeq́; concederet, quod datum non adimeretur. Hæc ſententia valuit. Scripſitq; Cæſar ſenatui, priuatim expenderent cauſſam libertorum, quoties à patronis arguerentur: in cõmune nihil derogẽt. Nec multò pòſt, ereptus amitæ libertus Paris, quaſi iure ciuili, non ſine infamia principis, cuius iuſſu perpetratũ ingenuitatis iudicium erat. Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antiſtium ortum certamen, quòd immodeſtos fautores hiſtrionũ et à prætore in vincula ductos, tribunus omitti iuſſiſſet: comprobauere patres, incuſata Antiſtij licentia. Simul prohibiti tribuni ius prætorũ & conſulum præripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi poſſet. Addidit L. Piſo deſignatus conſul, ne quid intra domum pro poteſtate animaduerterent: néue multam ab iis dictam, quæſtores ærarij in publicas tabulas ante quattuor menſes referrẽt: medio temporis contradicere liceret. deq́; eo conſules ſtatuerent. Cohibita artiùs & ædiliũ poteſtas, ſtatutumq́; quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœnæ irrogarent. Eo Heluidius Priſcus tribunus plebis aduerſus Obultronium Sabinum ærarij quæſtorem contentiones proprias exercuit, tanquam ius haſtæ aduerſus inopes inclementer augeret. Dein princeps curam tabularum publicarum à quæſtoribus ad præfectos tranſtulit. Variè habita, ac ſæpe immutata eius rei forma. Nam Auguſtus permiſit ſenatui diligere præfectos. dein ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, ſorte ducebantur ex numero prætorum qui praeeſſent. Neque id diu manſit, quia ſors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæſtores rurſum impoſuit, iiſq́; ne metu offenſionum ſegniùs conſulerent, extra ordinem honores permiſit. Sed

deerat robur ætatis cum primum magiſtratum capeſſentibus. Igitur Nero præfectura perfunctos, & experientia probatos dilegit. Damnatus iiſdem conſulibus Vipſanius Lenâs ob Sardiniam prouinciam auarè habitam. Abſolutus Ceſtius Proculus repetundarum, cedentibus accuſatoribus. Clodius Quirinalis, quòd præfectus remigum qui Rauennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria ſæuitiaq; afflictauiſſet, veneno damnationem anteuertit. Aninius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ ſenectæ miſſo per venas ſanguine effugit. haut creditus ſufficere ad conſtantiam ſumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Voluſius egregia fama conceſſit. cui tres & nonaginta anni ſpatium viuendi præcipuæq; opes bonis artibus, inoffenſa tot imperatorum malitia fuit.

A. V. C. DCCCX.

Nerone ſecundum, L. Piſone conſulibus, pauca memoria digna euenere, niſi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quis molem amphitheatri apud campũ Martis Cæſar exſtruxerat, volumina implere; cùm ex dignitate populi Romani repertum ſit, res illuſtres annalibus, talia diurnis vrbis actis mandare. Ceterùm coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ ſunt. Plebeiq; congiarium quadrageni nummi viritim dati, & ſeſtertium quadringenties ærario illatum eſt ad retinendam populi fidem. Vectigal quoq; quintæ & viceſimæ venalium mancipiorum remiſſum ſpecie magis quàm vi, quia cùm venditor pendere iuberetur, in partem pretij emtoribus accreſcebat. Edixit Cæſar ne quis magiſtratus, aut procurator qui prouinciam obtineret, ſpectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet. Nam ante non minus tali largitione, quàm corripiendis pecuniis, ſubiectos affligebant, dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant. Factum & S. conſultum vltioni iuxta & ſecuritati, vt ſi quis à ſuis ſeruis interfectus eſſet, ij quoque qui teſtamento manumiſſi ſub eodem tecto manſiſſent, inter ſeruos

ſupplicia

ſupplicia penderent. Redditur ordini Luſius Varius conſularis, auaritiæ criminibus olim perculſus. Et Pomponia Græcina inſignis femina Plautio, qui ouãs ſe de Britanniis retulit, nupta, ac ſuperſtitionis externæ rea, mariti iudicio permiſſa. Iſq; priſco inſtituto propinquis corã, de capite famaq; cõiugis cognouit, & inſontẽ nuntiauit. Longa huic Pomponiæ ætas, & cõtinua triſtitia fuit. Nam poſt Iuliã Druſi filiã dolo Meſſallinæ interfectam, per quadraginta annos, non cultu niſi lugubri, non animo niſi mæſto egit. Idq; illi imperitante Claudio impunè, mox ad gloriam vertit.

Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem accuſante Aſia, quia abſoluere nequibat Cæſar, traxit, ſenecta donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, vt memoraui, Silano proconſule, magnitudine ſceleris cetera flagitia obtegebat. Coſſutianum Capitonem Cilices detulerant, maculoſum fœdúmque, & idem ius audaciæ in prouincia ratum, quod in vrbe exercuerat. Sed peruicaci accuſatione conflictatus, poſtremò defenſionem omiſit, ac lege repetundarum damnatus eſt. Pro Eprio Marcello à quo Lycij res repetebant, eò vſque ambitus præualuit, vt quidam accuſatorum eius exſilio multarentur, tanquam inſonti periculum feciſſent.

A. V. C. DCCCXI.

Nerone tertiùm conſule ſimul iniit conſulatum Valerius Meſſalla, cuius proauum oratorem Coruinum, diuo Auguſto abauo Neronis, collegam in eo magiſtratu fuiſſe, pauci iam ſenum meminerant. ſed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis, quibus Meſſalla paupertatem innoxiam ſuſtẽtaret. Aurelio quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps, quamuis per luxum auitas opes diſſipaſſent.

Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosq; de obtinenda Armenia bellum acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat fratrem Tiridatem dati à ſe regni expertem eſſe, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi

Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeióque recipere. Ad hæc Armenij ambigua fide vtraque arma inuitabant, ſitu terrarum, ſimilitudine morum Parthis propiores, connubiisq; permixti, ac libertate ignota illuc magis ad ſeruitiũ inclinantes. Sed Corbuloni plus molis aduerſus ignauiam militũ quàm contra perfidiam hoſtium erat. Quippe Syria tranſmotæ legiones pace longa ſegnes, munia Romanorum ægerrimè tolerabant. Satis conſtitit fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui nõ ſtationem, nõ vigilias iniſſent: vallum foſſamq; quaſi noua & mira viſerẽt: ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi, militia per opida expleta. Igitur dimiſſis quib. ſenecta, aut valetudo aduerſa erat, ſupplementum petiuit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam dilectus. Adiectaq; ex Germania legio cum equitibus alariis, & peditatu cohortium. Retentúſque omnis exercitus ſub pellibus, quamuis hieme ſæua adeò vt obducta glacie niſi effoſſa humus, tentoriis locum non præberet. Ambuſti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati ſunt. Annotatusq; miles, qui faſcem lignorum geſtabat, ita præriguiſſe manus, vt oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipſe cultu leui, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adeſſe: laudem ſtrenuis, ſolatium inualidis, exemplum omnibus oſtendere. Dehinc quia duritiam cæli militiæq; multi abnuebant, deſerebantq;, remedium ſeueritate quæſitum eſt. Nec enim vt in aliis exercitibus primum alterúmque delictum venia proſequebatur, ſed qui ſigna reliquerat, ſtatim capite pœnas luebat. Idq; vſu ſalubre, & miſericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa caſtra deſeruere, quàm ea in quibus ignoſcebatur. Interim Corbulo legionibus intra caſtra habitis, donec ver adoleſceret, diſpoſitíſque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores adirent, prædicit. Curam præſidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quanquã incautos Barbaros, & bene gerẽdæ rei caſum offerri ſcripſerat,

tenere

tenere ſe munimentis, & maiores copias opperiri iubetur. Sed rupto imperio, poſtquã paucæ è proximis caſtellis turmæ aduenerant, pugnamq́; imperitia poſcebant, congreſſus cum hoſte funditur. Et damno eius exterriti qui ſubſidiũ ferre debuerãt, ſua quiſq; in caſtra trepida fuga rediere. Quod grauiter Corbulo accepit. Increpitumq́; Pactium, & præfectos, militeſq; tendere omnes extra vallũ iuſſit. Inq́; ea cõtumelia detenti, nec niſi precibus vniuerſi exercitus exſoluti ſunt. At Tiridates ſuper proprias clientelas, ope Vologeſi fratris adiutus, non furtim iam, ſed palàm bello infenſare Armeniam, quoſq́; fidos nobis rebatur depopulari, & ſi copiæ contraducerentur, eludere, huc quoque & illuc volitans, plura fama quàm pugna extrahere. Igitur Corbulo quæſito diu prœlio, fruſtra habitus, & exemplo hoſtium circumferre bellũ coactus, diſpartit vires, vt legati præfectiq́; diuerſos locos pariter inuaderent. Simul Antiochum regem monet, proximas ſibi præfecturas petere. Nam Pharaſmanes interfecto filio Rhadamiſto, quaſi proditore ſuo, quo fidem in nos teſtaretur, vetus aduerſus Armenios odium promtius exercebat. Tunc quoque primùm illecti Iſichi, gens haut aliàs ſocia Romanis, auia Armeniæ incurſauit. Ita conſilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebátque oratores, qui ſuo Parthorúmque nomine expoſtularent, cur datis nuper obſidibus, redintegratáque amicitia, quæ nouis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ poſſeßione depelleretur. Ideo nondum ipſum Vologeſem commotum, quia cauſſa, quàm vi agere mallet. Sin perſtaretur in bello, non defore Arſacidis virtutem fortunamq́; ſæpius clade Romana expertã. Ad ea Corbulo, ſatis comperto, Vologeſem defectione Hyrcaniæ attineri, ſuadet Tiridati precibus Cæſarem aggredi: poſſe illi regnum ſtabile, & res incruentas contingere, ſi omiſſa ſpe longinqua & ſera, præſentem potioremq́; ſequeretur. Placitũ dehinc, quia commeantibus inuicẽ nuntiis, nihil in ſumma pacis proficiebatur,

colloquio ipſorum tempus locumq́; deſtinari. Mille equitum præſidium Tiridates affore ſibi dicebat, quantum Corbuloni cuiuſque generis militum aſsiſteret, non ſtatuere, dum poſitis loricis & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicunque mortalium, nedum veteri & prouido duci, barbaræ aſtutiæ patuiſſent. Ideo artum inde numerum finiri, & hinc maiorem afferri, vt dolus patraretur. Nam equiti ſagittarum vſu exercito ſi detecta corpora obiicerentur, nihil profuturam multitudinem. Diſsimulato tamen intellectu, rectius de his quæ in publicum conſulerentur, totis exercitibus coràm diſſertaturos reſpondit. Locumq́; dilegit, cuius pars altera colles erant clementer aſſurgentes, accipiendis peditum ordinibus, pars in planiciem porrigebatur, ad explicandas equitũ turmas. Dieq́; pacto, prior Corbulo ſocias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio ſextam legionem conſtituit: cui accita per noctem aliis ex caſtris, tria milia tertianorũ permiſcuerat, vnà cum aquila, quaſi eadem legio ſpectaretur. Tiridates vergente iam die procul aſtitit, vnde videri magis quàm audiri poſſet. Ita ſine congreſſu dux Romanus abſcedere militem ſua quenque in caſtra iubet. Rex ſiue fraudem ſuſpectans, quia plura ſimul in loca ibatur, ſiue vt commeatus noſtros Pontico mari, & Trapezunte opido aduentantes interciperet, properè diſcedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præſidiis noſtris inſeſſos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, vtq́; Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella. Sibíque quod validiſsimum in ea præfectura cognomento Volandum, ſumit. minora Cornelio Flacco legato, & Iſteo Capitoni caſtrorum præfecto mandat. Tum circumſpectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, prouiſis, hortatur milites, vt hoſtem vagum, neq́; paci aut prœlio paratũ, ſed perfidiam & ignauiam fuga confitentem, exuerent ſedibus, gloriæq́; pariter & prædæ conſulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in teſtu-

dinem

dine conglobatos, ſubruendo vallo inducit, alios ſcalas mœnib. admouere, multos tormētis faces & haſtas incutere iubet. Libratoribus funditoribusq; attributus locus, vnde eminus glandes torquerent: ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari vndique metu. tantus inde ardor certantis exercitus fuit, vt intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obiices portarum ſubuerſi, capta eſcenſu munimenta, omneſq; puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodū vulneratis. & imbelle vulgus ſub corona venundatum: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus ac præfectus vſi ſunt, tribúſque vna die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant. vnde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ ſi amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte tranſgrederentur, ſub ictum dabantur: procul & latioribus vadis tranſiere. At Tiridates pudore & metu, ne ſi conceſſiſſet obſidioni, nihil opis in ipſo videretur: ſi prohiberet, impeditis locis ſeq; & equeſtres copias illigaret: ſtatuit poſtremò oſtendere aciem, & dato die prœlium incipere, vel ſimulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repentè agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce noſtro, qui viæ pariter & pugnæ compoſuerat exercitum: Latere dextro tertia legio, ſiniſtro ſexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur, quibus iuſſerat, vt inſtantibus comminus reſiſterent, refugos non ſequerentur. In cornibus pedes ſagittarius, & cetera manus equitum ibat, productior cornu in ſiniſtro per ima collium, vt ſi hoſtis intrauiſſet, fronte ſimul & ſinu exciperetur. Aſſultare ex diuerſo Tiridates, non vſque ad iactum teli, ſed tum minitans, tum ſpecie trepidantis, ſi laxare ordines & diuerſos conſectari poſſet. Vbi nihil temeritate ſolutum, nec amplius quàm decurio equitum audentiùs progreſſus, & ſagittis confixus, ceteros ad obſequiū exēplo firma-

uerat, propinquis iam tenebris abſceſſit. Et Corbulo caſtra in loco metatus an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obſidioneq́; circumdaret agitauit, conceſſiſſe illuc Tiridatem ratus. Dein poſtquam exploratores attulere longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur: præmiſſaq́; leuis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationémque eminus inciperet. Sed opidani portis ſponte patefactis, ſe ſuáque Romanis permiſere, quod ſalutem ipſis tulit. Artaxatis ignis immiſſus, deletáque & ſolo æquata ſunt. quia nec teneri ſine valido præſidio, ob magnitudinem mœnium, nec id nobis virium erat, quòd firmando præſidio, & capeſſendo bello diuideretur. Vel ſi integra & incuſtodita relinquerētur, nulla in eo vtilitas aut gloria quòd capta eſſent. Adiicitur miraculum velut numine oblatum. Nam cuncta extra tecta hactenus ſole illuſtria fuere: quòd mœnib. cingebatur, ita repentè atra nube coopertum, fulguribúſque diſcretum eſt, vt quaſi infenſantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc conſalutatus imperator Nero, & ſenatuſconſulto ſupplicationes habitæ: ſtatuæq́; & arcus, & cōtinui cōſulatus principi: vtq́; inter feſtos referretur dies, quo patrata victoria, quo nūtiata, quo relatū de ea eſſet, aliaq́; in eandē formam decernuntur, adeò modum egreſſa, vt C. Caſſius de ceteris honoribus aſſenſus, ſi pro benignitate fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidē annum ſupplicationibus ſufficere diſſeruerit: eoq́; oportere diuidi ſacros & negotioſos dies, quis diuina colerentur, & humana non impedirent.

Variis deinde caſibus iactatus, & multorum odia meritus reus, haut tamen ſine inuidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius imperitāte Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporū, nō quantum inimici cuperent demiſſus, quiq́; ſe nocentē videri, quàm ſupplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitū credebatur ſenatuſconſultū, pœnaq́; Cinciæ legis, aduerſus eos qui pretio cauſſas orauiſſent: nec Suilius queſtu aut exprobra-

tione

tione abſtinebat, præter ferociã animi extrema ſenecta liber, & Senecam increpans, infenſum amicis Claudij, ſub quo iuſtiſſimũ exſilium pertuliſſet. Simul ſtudiis inertibus, & iuuenũ imperitiæ ſuetum, inuidere iis qui viuidam & incorruptã eloquentiam tuendis ciuibus exercerent. Se quæſtorem Germanici, illũ domus eius adulterum fuiſſe. An grauius exiſtimandum ſponte litigatoris præmium honeſtæ operæ aſſequi, quàm corrumpere cubicula principum feminarum? Qua ſapientia, quibus philoſophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies ſeſtertium parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine eius capi, Italiam & prouincias immenſo fenore hauriri. At ſibi labore quæſitam, & modicam pecuniam eſſe. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quàm veterem ac olim partam dignationem ſubitæ felicitati ſubmittere. Nec deerant qui hæc iiſdem verbis, aut verſa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accuſatores, direptos ſocios cùm Suilius prouinciam Aſiam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum detulere. Mox quia inquiſitionem annuam impetrauerat, breuius viſum, ſuburbana crimina incipi, quorum obuij teſtes erant. Ii acerbitate accuſationis Q. Pomponium ad neceſſitatem belli ciuilis detruſum: Iuliam Druſi filiam, Sabinamq; Poppæam ad mortem actas: & Valerium Aſiaticum, Luſium Saturninum, Cornelium Lupum circumuentos, iam equitum Romanorum agmina damnata, omnemq; Claudij ſæuitiam Suilio obiectabant. Ille nihil ex his ſponte ſuſceptum, ſed principi paruiſſe defendebat, donec eam orationem Cæſar cohibuit, compertum ſibi referens ex commentariis patris ſui, nullam cuiuſquam accuſationem ab eo coactam. Tum iuſſa Meſſallinæ prætendi, & labare defenſio. Cur enim neminem alium electum, qui ſæuienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium miniſtros, vbi pretia ſcelerum adepti, ſcelera ipſa aliis delegent. Igitur ademta bonorum parte, nam filio & nepti

pars concedebatur , eximebanturq́; etiam quæ teſtamento matris, aut aui acceperant, in inſulas Baleares pellitur, non in ipſo diſcrimine, non poſt damnationem fractus animo. Ferebaturq́; copioſa & molli vita, ſecretum illud tolerauiſſe. Filium eius Nerulinum aggreſſus accuſatoribus per inuidiam patris, & crimina repetundarum, interceſſit princeps, tanquã ſatis expleta vltione. Per idem tempus Octauius Sagitta plebei tribunus Pontiæ mulieris nuptæ amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox vt omitteret maritum emercatur, ſuũ matrimoniũ promittens, ac nuptias eius pactus. Sed vbi mulier vacua fuit, nectere moras, aduerſam patris voluntatem cauſſari, repertaq́; ſpe ditioris cõiugis, promiſſa exuere. Octauius contra modò conqueri, modò minitari, famam perditam, pecuniam exhauſtã obteſtans, deniq́; ſalutẽ quæ ſola reliqua eſſet, arbitrio eius permittẽs. Ac poſtquã ſpernebatur, noctem vnam ad ſolatiũ poſcit, qua delinitus, modũ in poſterũ adhiberet. Statuitur nox. Et Pontia cõſciæ ancillæ cuſtodiã cubiculi mandat. Ille vno cum liberto ferrum veſte occultum infert. Tum vt aſſolet in amore & ira, iurgia, preces, exprobratio, ſatisfactio, & pars tenebrarum libidine ſepoſita. Et queſtu incenſus, nihil metuentem ferro tranſuerberat, & accurrentem ancillam vulnere abſterret, cubiculoq́; prorumpit. Poſtera die manifeſta cædes, haut ambiguus percuſſor, quippe manſitaſſe vnà conuincebatur. Sed libertus ſuum illud facinus profiteri, ſe patroni iniurias vltum eſſe. Commoueratq́; quoſdam magnitudine exempli, donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit, poſtulatusq́; apud conſules à patre interfectæ, poſtquam tribunatu abierat, ſententia patrum, & lege Cornelia de ſicariis condemnatur. Non minus inſignis eo anno impudicitia, maiorum Reip. malorum initium fecit. Erat in ciuitate Sabina Poppæa, T. Ollio patre genita, ſed nomẽ aui materni ſumſerat, illuſtri memoria Poppæi Sabini cõſulari & triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium

honori-

honoribus nondum functum amicitia Seiani peruertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honeſtum animum. Quippe mater eius ætatis ſuæ feminas pulchritudine ſupergreſſa, gloriam pariter & formam dederat. Opes claritudini generis ſufficiebant. Sermo comis, nec abſurdum ingenium modeſtiam præferre, & laſciuia vti. rarus in publicum egreſſus: idq; velata parte oris, ne ſatiaret aſpectum, vel quia ſic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non diſtinguens, neque affectui ſuo aut alieno obnoxia. vnde vtilitas oſtenderetur, illuc libidinem trãsferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Criſpini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuuenta ac luxu, & quia flagrantiſsimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora quin adulterio matrimonium iungeretur. Otho ſiue amore incautus, laudare formam elegantiámque vxoris apud principem: ſiue vt accenderet, ac ſi eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adiiceret. Sæpe auditus eſt conſurgens è conuiuio Cæſaris, ſe ire ad illam, ſibi conceſſam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia felicium. His atque talibus irritamentis, non longa contatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valeſcere, imparem cupidini ſe, & forma Neronis captam ſimulans: mox acri iam principis amore, ad ſuperbiã vertens, ſi vltra vnam alteramq; noctem attineretur, nuptã eſſe ſe dictitans, nec poſſe matrimoniũ amittere, deuinctã Othoni per genus vitæ, quod nemo adæquaret. Illũ animo & cultu magnificum: ibi ſe ſumma fortuna digna viſere. At Neronem pellice ancilla & aſſuetudine Actes deuinctũ, nil è contubernio ſeruili, niſi abiectum & ſordidũ traxiſſe. Deiicitur familiaritate ſueta, pòſt congreſſu & comitatu Otho, & poſtremò, ne in vrbe æmulatus ageret, prouinciæ Luſitaniæ præficitur. Vbi vſque ad ciuilia arma, non ex priore infamia, ſed integrè ſanctéq; egit, procax otij, & poteſtatis tẽperãtior.

Hactenus Nero flagitiis & ſceleribus velamenta quæſiuit. Suſpectabat maximè Cornelium Syllam, ſecors ingenium eius in contrarium trahens, callidumq́ & ſimulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæſaris, vſu & ſenecta à Tiberio vſque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Miluius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat, ventitabatq́ illuc Nero, quo ſolutius vrbem extra laſciuiret. Igitur regredienti per viam Flaminiam compoſitas inſidias, fatóque euitatas, quoniam diuerſo itinere Salluſtianos in hortos remeauerit, auctorémq́ eius doli Syllam ementitur: quia ſortè redeuntibus miniſtris principis, quidam per iuuenilem licentiam quæ tunc paſſim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque ſeruorum quiſquam, neque clientium Syllæ agnitus. Maximè deſpecta & nullius auſi capax natura eius à crimine abhorrebat: perinde tamen quaſi conuictus eſſet, cedere patria, & Maſſilienſium mœnibus coërceri iubetur.

Iiſdem conſulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diuerſas ſenatorius ordo plebsq́ ad ſenatum miſerant: illi vim multitudinis, hi magiſtratuum & primi cuiuſque auaritiam increpantes. Cúmque ſeditio ad ſaxa & minas ignium progreſſa necem & arma perliceret, C. Caſſius adhibendo remedio delectus. quia ſeueritatem eius non tolerabant, precante ipſo, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria: cuius terrore & paucorum ſupplicio, rediit opidanis concordia.

Non referrem vulgatiſſimum ſenatuſconſultum, quo ciuitati Syracuſanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur, niſi Pætus Thraſea contradixiſſet, præbuiſſétque materiam obtrectatoribus arguendæ ſententiæ. Cur enim ſi Remp. egere libertate ſenatoria crederet, tam leuia conſectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus, quibúſque aliis Romana continentur, ſuaderet diſſuaderétue? Licere patribus, quoties ius dicendæ ſententiæ accepiſſent,

quæ

quæ vellent expromere, relationémque in ea poſtulare. An ſolum emendatione dignum, ne Syracuſis ſpectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperij partes perinde egregia, quàm ſi non Nero, ſed Thraſea regimen eorum teneret? Quæ ſi ſumma diſſimulatione tranſmitterentur, quanto magis inanibus abſtinendum? Thraſea contrà, rationem poſcentibus amicis, non præſentium ignarum reſpondebat, eiuſmodi conſulta corrigere: ſed patrum honori dare, vt manifeſtum fieret, magnarum rerum curam non diſſimulaturos, qui animum etiam leuiſſimis aduerterent. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodeſtiam publicanorũ arguentis, dubitauit Nero an cuncta vectigalia omitti iuberet: idq́; pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere ſenatores, diſſolutionem imperij docendo, ſi fructus quibus Reſp. ſuſtineretur, deminuerentur. Quippe ſublatis portoriis, ſequens vt tributorum abolitio expoſtularetur: Pleraſque vectigalium ſocietates, à conſulibus & tribunis plebis conſtitutas acri etiam populi Rom. tum libertate. Reliqua mox ita prouiſa, vt ratio quæſtuum & neceſſitas erogationum inter ſe congruerent. Temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos ſine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam verterent. Ergo edixit princeps vt leges cuiuſq́; publici occultæ ad id tempus, proſcriberentur, omiſſas petitiones non vltra annum reſumerent. Romæ prætor, per prouincias qui pro prætore aut conſule eſſent, iura aduerſus publicanos extra ordinem redderent. Militibus immunitas ſeruaretur, niſi in iis quæ veno exercerent. Aliaq́; admodum æqua: quæ breui ſeruata, dein fruſtra habita ſunt. Manet tamen abolitio quadrageſimæ quinquageſimæq́;, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud tranſmarinas prouincias frumenti ſubuectio. Et ne cenſibus negotiatorum naues aſcriberentur, tributúmque pro illis

penderent, conſtitutum. Reos ex prouincia Africa, qui proconſulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Siluanum, abſoluit Cæſar. Camerinum aduerſus priuatos & paucos, ſæuitiæ magis quàm captarum pecuniarum crimina obiicientes. Siluanum magna vis accuſatorum circumſteterat, poſcebatq́ tempus euocandorum teſtium: reus illico defendi poſtulabat. Valuítque pecunioſa orbitate & ſenecta, quam vltra eorum vitam produxit, quorum ambitu euaſerat. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui peruulgatis triumphi inſignibus, maius ex eo decus ſperabant, ſi pacem continuauiſſent. Paullinus Pompeius, L. Vetus ea tempeſtate exercitui præerant. Ne tamen ſegnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres & ſexaginta annos à Druſo aggerem coërcendo Rheno, abſoluit: Vetus Moſellam atque Ararim facta inter vtrunque foſſa connectere parabat, vt copiæ per mare, dein Rhodano & Arare ſubuectæ, per eam foſſam, mox fluuio Moſella, in Rhenum, exin Oceanum decurrerent; ſublatíſque itinerum difficultatibus nauigabilia inter ſe occidentis ſeptentrioníſque litora fierent. Inuidit operi Helius Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Vetere, ne legiones alienæ prouinciæ inferret, ſtudiaq́ Galliarum affectaret, formidoloſum id imperatori dictitans, quo plerunque prohibentur conatus honeſti. Ceterùm continuo exercituum otio fama inceſſit, ereptum ius legatis ducendi in hoſtem. Eóque Friſii iuuentutem ſaltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admouere ripæ, agróſque vacuos, & militum vſui ſepoſitos inſedere, auctore Verrito, & Malorige, qui nationem eam regebant, in qua tum Germani regnabant. Iámque fixerant domos, ſemina aruis intulerant, vtq́ patrium ſolum exercebant, cùm Dubius Auitus accepta à Paullino prouincia, minitando vim Romanam, niſi abſcederent Friſii veteres in locos, aut nouam ſedem à Cæſare impetrarent, per-

pulit

pulit Verritum & Malorigem preces ſuſcipere. Profectique Romam dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris oſtentantur intrauere Pompeij theatrum, quo magnitudinem populi viſerent. Illic per otium neque enim ludicris ignari oblectabantur, dum conſeſſum caueæ, diſcrimina ordinum, quis eques, vbi ſenatus percontantur, aduertere quoſdam cultu externo in ſedibus ſenatorum: & quinam forent rogitantes, poſtquàm audiuerant, earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, exclamant, digrediunturq; & inter patres conſidunt. quod comiter à viſentibus exceptum, quaſi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero ciuitate Romana ambos donauit. Friſios decedere agris iuſſit. Atque illis aſpernantibus, auxiliaris eques repentè immiſſus, neceſſitatem attulit captis cæſiſúe qui peruicacius reſtiterant.

Eoſdem agros Anſibarij occupauere, validior gens non modò ſua copia, ſed adiacentium populorum miſeratione: quia pulſi à Chaucis & ſedis inopes, tutum exſilium orabant. Aderàtque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, vinctum ſe rebellione Cheruſca, iuſſu Arminij referens, mox Tiberio & Germanico ducibus, ſtipendia meruiſſe, quinquaginta annorum obſequio. Id quoque adiungere, quòd gentem ſuam ditioni noſtræ ſubiiceret. Quotam partem campi iacere, in quam pecora & armenta militum aliquando tranſmitterentur? Seruarent ſanè receptos gregibus inter hominum famam, modò ne vaſtitatem & ſolitudinem mallent, quàm amicos populos. Chamauorum quondam ea arua, mox Tubantum, & pòſt Vſipiorum fuiſſe. Sicut cælum diis, ita terras generi mortalium datas: quæq; ſint vacuæ, eas publicas eſſe. Solem deinde reſpiciens, & cetera ſidera vocans, quaſi coràm interrogabat, vellént ne

contueri

contueri inane ſolum? potius mare ſuperfunderent aduerſus terrarum ereptores. Et commotus his Auitus patienda meliorum imperia. Id diis quos implorarent placitum, vt arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent, neque alios iudices quàm ſeipſos paterentur. Hæc in publicum Anſibariis reſpondit, ipſi Boiocalo ob memoriam amicitiæ daturum agros. quod ille, vt proditionis pretium, aſpernatus addidit: Deeſſe nobis terra, in qua viuamus, in qua moriamur non poteſt. atque ita infenſis vtrimque animis diſceſſum. Illi Bructeros, Tencteros, vlteriores etiam nationes ſocias bello vocabant. Auitus ſcripto ad Curtilium Manciam ſuperioris exercitus legatum, vt Rhenum tranſgreſſus, arma à tergo oſtenderet, ipſe legiones in agrum Tencterum induxit, excidium minitans, niſi cauſſam ſuam diſſociarent. Igitur abſiſtentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & ceteris quoque aliena pericula deſerentibus ſola Anſibariorum gens retro ad Vſipios & Tubantes conceſſit: quorum terris exacti, cùm Cattos, dein Cheruſcos petiſſent, errore longo, hoſpites, egeni, hoſtes in alieno, quod iuuentutis erat, cæduntur. Imbellis ætas in prædam diuiſa eſt. *Eadem æſtate inter Hermunduros Cattoſq́; certatum magno prœlio, dum flumen gignendo ſale fecundum, & conterminum, vi trahunt, ſuper libidinē cuncta armis agendi, religione inſita, eos maximè locos propinquare cælo, precéſque mortalium à deis nuſquam propius audiri. Inde indulgentia numinum illo in amne, illíſque ſiluis ſalem prouenire, non vt alias apud gentes eluuie maris areſcente vnda, ſed ſuper ardentem arborum ſtruem fuſa, contrariis inter ſe elementis, igne atque aquis concreta. Sed bellum Hermunduris proſperum. Cattis exitio fuit: quia victores diuerſam aciem Marti ac Mercurio ſacrauere, quo voto, equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hoſtiles in ipſos vertebantur.* *Sed ciuitas Iubonum ſocia nobis malo improuiſo afflicta eſt. Nam*

ignes

ignes terra editi, villas, arua, vicos, paſſim corripiebant, ferebantúrque in ipſa conditæ nuper Coloniæ mœnia. neque extingui poterant; non ſi imbres caderent, non ſi fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis, agreſtes quidam eminus ſaxa iacere, dein reſidentibus flammis propius ſuggreſſi, ictu fuſtium, aliiſque verberibus, vt feras abſterrebant: poſtremò tegmina corpori direpta iniiciunt, quanto magis profana & vſu polluta, tanto magis oppreſſura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ ſuper octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulíque infantiam texerat, mortuis ramalibus & areſcente trunco deminutam, prodigij loco habitum eſt, donec in nouos fetus reuiuiſceret.

P. COR-

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIB. DECIMVSQVARTVS.

A. V. C. DCCCXII.

*C*AIO *Vipſanio*, Fonteio COSS. *diu meditatum ſcelus non vltrà Nero diſtulit, vetuſtate imperij coalita audacia, & flagrãtior in dies amore Poppææ, quæ ſibi matrimonium, & diſsidium Octauiæ incolumi Agrippina haut ſperãs, crebris criminationibus, aliquando per facetias incuſare principem, & pupillum vocare, qui iuſsis alienis obnoxius non modò imperij, ſed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias ſuas? formam ſcilicet diſplicere, & triumphales auos. An fecunditatem, & verum animum timeri? ne vxor ſaltem iniurias patrũ, iram populi aduerſus ſuperbiam auaritiamq́; matris aperiat. Quòd ſi nurum Agrippina non niſi filio infeſtam ferre poſſet, reddatur ipſa* Othonis *coniugio, ituram quoquò terrarum, vbi audiret potius contumelias imperatoris quàm viſeret periculis eius immixta. Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat: cupientibus cũctis infringi matris potentiam, & credente nullo, vſque ad cædem eius duratura filij odia. Tradit* Cluuius *ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eò vſque prouectam, vt medio diei, cùm id temporis* Nero *per vinum & epulas incaleſceret, offerret ſe ſæpius temulento comtam, & inceſto paratam. Iamq́; laſciua oſcula prænuntias flagitij blanditias annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras ſubſidium à femina petiuiſſe: immiſſamq́; Acten libertam, quæ ſimul ſuo periculo, & infamia* Neronis *anxia, deferret, peruulgatum eſſe inceſtum glorian-*

gloriante matre,nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Ruſticus non Agrippinæ, ſed Neroni cupitum id memorat, eiuſdemq́; libertæ aſtu diſiectum. Sed quæ Cluuius,eadem ceteri quoque auctores prodidere;& fama huc inclinat,ſeu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, ſeu credibilior nouæ libidinis meditatio in ea viſa eſt,quæ puellaribus annis ſtuprum cum Lepido ſpe dominationis admiſerat,pari cupidine vſq́; ad libita Pallantis prouoluta,& exercita ad omne ſlagitium patrui nuptiis. Igitur Nero vitare ſecretos eius congreſſus. Abſcedentem in hortos,aut Tuſculanum vel Antiatem in agrũ,laudare quòd otiũ laceſſeret. Poſtremò vbicunque haberetur, prægrauem ratus, interficere conſtituit, hactenus conſultans,veneno,an ferro,vel qua alia vi. Placuitq́; primò venenũ. Sed inter epulas principis ſi daretur,referri ad caſum non poterat, tali iam Britannici exitio. Et miniſtros tentare arduum videbatur mulieris vſu ſcelerum aduerſus inſidias intentæ. atq́; ipſa præſumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quo nam modo occultaretur nemo reperiebat, & ne quis illi tanto facinori delectus, iuſſa ſperneret metuebat.Obtulit ingenium Anicetus libertus,claſſis apud Miſenum præfectus,& pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ inuiſus. Ergo nauem poſſe componi docet, cuius pars ipſo in mari per artem ſoluta effunderet ignaram. Nihil tam capax fortuitorum quàm mare, & ſi naufragio intercepta ſit, quem adeò iniquum, vt ſceleri aſſignet,quod venti & fluctus deliquerint? Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cetera oſtentandæ pietatis. Placuit ſollertia,tempore etiam iuta, quando Quinquatruũ feſtos dies apud Baias frequẽtabat. Illuc matrem elicit,ferendas parentum iracundias,& placandum animum dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetq́; Agrippinam,facili feminarũ credulitate ad gaudia venientem. Dehinc obuius in litora,nã Antio aduentabat, excipit manu &

com-

complexu, ducitq; Baulos : id villæ nomen eſt, quæ promuntorium Miſenum inter & Baianum lacum flexo mari alluitur. ſtabat inter alias nauis ornatior, tanquam id quoq; honori matris daretur. Quippe ſueuerat triremi, & claßiariorū remigio vehi. Ac tum inuitata ad epulas erat, vt occultando facinori nox adhiberetur. Satis conſtitit extitiſſe proditorem, & Agrippinam, auditis inſidiis, an crederet ambiguam, geſtamine Baulos peruectam. Ibi blandimentum ſubleuauit metum, comiter excepta, ſuperq; ipſum collocata. Nam pluribus ſermonibus modò familiaritate iuuenili Nero, & rurſus adductus quaſi ſeria conſociaret, tracto in longum conuictu, proſequitur abeuntem artius oculis & pectori hærens, ſiue explenda ſimulatione, ſeu perituræ matris ſupremus aſpectus, quamuis ferum animum retinebat. Noctem ſideribus illuſtrem, & placido mari quietam, quaſi conuincendum ad ſcelus, dij præbuere. Nec multum erat progreſſa nauis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haut procul gubernaculis adſtabat, Aceronia ſuper pedes cubitantis reclinis, pænitentiam filij & reciperatam matris gratiam per gaudium memorabat: cùm dato ſigno, ruere tectum loci multo plumbo graue, preſſuſq; Crepereius, & ſtatim exanimatus. Agrippina & Aceronia eminentibus tecti parietib. fortè validioribus, quamuis oneri cederent, protectæ ſunt: nec diſſolutio nauigij ſequebatur turbatis omnibus, & quòd plerique ignari conſcios impediebant. Viſum dehinc remigibus, vnum in latus inclinare, atque ita nauem ſubmergere. Sed neque ipſis promtus in rem ſubitam conſenſus, & alij contrà nitentes dedere facultatem lenioris in mare iactus. Verùm Aceronia imprudens, dum ſe Agrippinam eſſe, & vt ſubueniretur matri principis, clamitat, contis & remis, & quæ fors obtulerat, naualibus telis conficitur. Agrippina ſilens, eoq; minus agnita, vnum tamen vulnus humero excepit. Nando deinde, occurſu lembun-

culorum Lucrinum in lacum vectam, villæ ſuæ inſerunt. Illic reputans, ideo ſe fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam, quodq; litus iuxta non ventis acta, nō ſaxis impulſa nauis, ſumma ſui parte, veluti terreſtre machinamentū concidiſſet, obſeruās etiam Aceroniæ necem, ſimul ſuum vulnus aſpiciens, ſolum inſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligerentur: miſit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, benignitate deûm, & fortuna eius euaſiſſe grauē caſum. orare, vt quamuis periculo matris exterritus, viſendi curam differret: ſibi ad præſens quiete opus. Atq; interim ſecuritate ſimulata, medicamina vulneri & fomenta corpori adhibet. Teſtamentum Aceroniæ requiri, bonaq́; obſignari iubet. id tantum non per ſimulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, affertur euaſiſſe ictu leui ſauciā, & hactenus adito diſcrimine ne auctor dubitaretur. Tum pauore exanimis, & iam iamq; affore obteſtans vindictæ properam, ſiue ſeruitia armaret, vel militem accenderet, ſiue ad ſenatum & populum peruaderet, naufragiū & vulnus, & interfectos amicos obiiciendo: quod contra ſubſidium ſibi? niſi quid Burrhus & Seneca expergiſcerentur: quos ſtatim acciuerat, incertum an & antè ignaros. Igitur longum vtriuſq; ſilentium ne irriti diſſuaderent, & eò deſcenſum credebant, vt niſi præueniretur Agrippina, pereundum Neroni eſſet. Pòſt Seneca hactenus promtior, reſpicere Burrhum, ac ſi ſcitaretur, an militi imperanda cædes eſſet. Ille prætorianos toti Cæſarum domui obſtrictos, & memores Germanici, nihil aduerſus progeniē eius atrox auſuros reſpondit: perpetraret Anicetus promiſſa. Qui nihil contatus, poſcit ſummam ſceleris. Ad illam vocem Nero, illo ſibi die dari imperium, auctoremq́; tanti muneris libertū profitetur. Iret properè, duceretq; promtiſſimos ad iuſſa. Ipſe audito, veniſſe miſſu Agrippinæ nuntium Agerinum, ſcenam vltrò criminis parat: gladiumq́; dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius: tum quaſi deprehenſo, vincla iniici iubet:

vt exitium principis molitam matrem, & pudore deprehenſæ ſceleris ſponte mortem ſumſiſſe confingeret. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quaſi caſu eueniſſet, vt quiſque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas ſcaphas ſcandere. Alij quantum corpus ſinebat, vadere in mare, quidam manus protendere. Queſtibus, votis, clamore diuerſa rogantium, aut incerta reſpondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atq; vbi incolumẽ eſſe pernotuit, vt ad gratandum ſeſe expedire, donec aſpectu armati et minitantis agminis diſiecti ſunt. Anicetus villã ſtatione circumdat, refractáque ianua, obuios ſeruorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adſtabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarũ vna: magis ac magis anxia Agrippina, quòd nemo à filio, ac ne Agerinus quidem: aliam ferè litore faciem, nunc ſolitudinem ac repentinos ſtrepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, Tu quoque me deſeris, prolocuta, reſpicit Anicetum trierarcho Herculeo & Oloarito centurione claſsiario comitatum. Ac ſi ad viſendum veniſſet, refotam nuntiaret: ſin facinus patraturus, nihil ſe de filio credere, non imperatum parricidium. Circumſiſtunt lectũ percuſſores, & prior trierarchus fuſti caput eius afflixit. Nam in mortem centurioni ferrum diſtringenti, protendens vterum, ventrem feri, exclamauit: multiſque vulneribus confecta eſt. Hæc conſenſu traduntur. Aſpexerit ne matrem exanimem Nero, & formam corporis eius laudauerit, ſunt qui tradiderint, ſunt qui abnuant. Cremata eſt nocte eadẽ, conuiuali lecto, & exſequiis vilibus. Neque dum Nero rerum potiebatur congeſta aut clauſa humo, mox domeſticorũ cura, leuem tumulum accepit, viã Miſeni propter, & villam Cæſaris dictatoris, quæ ſubiectos ſinus editiſsima proſpectat. Accẽſo rogo libertus eius, cognomẽto Mneſter, ipſe ferro ſe tranſegit: incertum caritate in patronam, an metu exitij. Hunc ſui finem

multos

multos ante annos crediderat Agrippina contemſerátque. Nam conſulenti ſuper Nerone, reſponderunt Chaldæi, fore vt imperaret matrémque occideret: atque illa, occidat, inquit, dum imperet. Sed à Cæſare perfecto demùm ſcelere, magnitudo eius intellecta eſt: reliquo noctis, modò per ſilentium defixus, ſæpius pauore exſurgẽs, & mentis inops lucem opperiebatur, tanquam exitium allaturã. Atq; eum auctore Burrho, prima centurionum tribunorúmque adulatio ad ſpem firmauit, prehenſantium manu, gratantiúmq;, quòd diſcrimen improuiſum, & matris facinus euaſiſſet. Amici dehinc adire tẽpla: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiam teſtari. Ipſe diuerſa ſimulatione, mæſtus, & quaſi incolumitati ſuæ infenſus; ac morti parentis illacrymans; quia tamẽ non vt hominum vultus, ita locorum facies mutãtur, obuerſabatur maris illius & litorum grauis aſpectus: & erant qui crederent, ſonitum tubæ collibus circum editis, planctusq; tumulo matris audiri: Neapolim cõceßit, litteráſq; ad ſenatum miſit, quarum ſumma erat, Repertum cum ferro percuſſorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, & luiſſe eam pœnam ea conſcientia, qua ſcelus parauiſſet. Adiiciebat crimina longiùs repetita, quòd conſortium imperij, iuraturaſq; in feminæ verba prætorias cohortes, idemq; dedecus ſenatus & populi ſperauiſſet: ac poſtea quã fruſtra oblata ſint, infenſa militibus patribusq; & plebi, diſſuaſiſſet donatiuũ & congiariũ, periculaq; viris illuſtribus inſtruxiſſet. Quãto ſuo labore perpetratum, ne irrũperet curiam, ne gentibus externis reſponſa daret. Temporum quoque Claudianorum obliqua inſectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem tranſtulit, publica fortuna exſtinctam referẽs. Namq; & naufragium narrabat. Quod fortuitũ fuiſſe, quis adeò hebes inueniretur, vt crederet aut à muliere naufraga miſſũ cũ telo vnũ, qui cohortes, & claſſes imperatoris perfringeret? Ergo nõ iam Nero, cuius immanitas omnium que-

ſtus anteibat, ſed aduerſo rumore Seneca erat, quòd oratione tali confeßionem ſcripſiſſet. Miro tamen certamine procerum decernuntur ſupplicationes apud omnia puluinaria, vtque Quinquatrus, quibus apertæ eſſent inſidiæ, ludis annuis celebrarentur. Aureum Mineruæ ſimulacrum in curia, & iuxta principis imago ſtatueretur. Dies natalis Agrippinæ inter nefaſtos eſſet. Thraſea Pætus ſilentio vel breui aſſenſu priores adulationes tranſmittere ſolitus, exitium ſenatui, ac ſibi cauſ- * *ſam periculi fecit: ceteris libertatis initiũ non præbuit.* **Prodigia quoq; crebra & irrita interceſſere. Anguẽ enixa mulier, & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: iam ſol repentè obſcuratus, & tactæ de cælo quattuordecim vrbis regiones. quæ adeò ſine cura deûm eueniebant, vt multos poſt annos Nero imperiũ & ſcelera cõtinuauerit. Ceterùm quo grauaret inuidiam matris, eáq; demota, auctam lenitatem ſuam teſtificaretur, feminas illuſtres Iuniam & Calpurniam: præfectura functos, Valerium Capitonem & Licinium Gabolum ſedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulſos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, ſepulcrúmque exſtrui permiſit, quóſque ipſe nuper relegauerat, Iturium & Caluiſium pœna exſoluit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exſilio Tarentum regreſſa labante iam Agrippina, cuius inimicitiis conciderat, vel tum mitigata.*

Contanti in opidis Campaniæ, quo nam modo vrbem ingrederetur, an obſequium ſenatus, an ſtudia plebis repeteret anxio, contrà deterrimus quiſque quorum non alia regia fecundior exſtitit, inuiſum Agrippinæ nomen, & morte eius accenſum populi fauorem diſſerunt. Iret intrepidus, & venerationem ſui coràm experiretur. Simul progredi expoſcunt, & promtiora quàm promiſerant inueniunt, obuias tribus, feſto cultu ſenatum: coniugum ac liberorum agmina per ſexum & ætatem diſpoſita: exſtructos quà incederet ſpectaculorum gradus, quo modo triumphi viſuntur. Hinc ſuperbus ac publici ſeruitij victor,

Capitolium adiit, grates exſoluit: ſeq; in omnes libidines effudit, quas malè coërcitas qualiſcunq; matris reuerentia tardauerat. Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum inſiſtere, nec minus fœdum ſtudiũ cithara ludicrum in modũ canere, cùm cenaret, quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorabat. Idq; vatũ laudibus celebre & deorũ honori datũ. Enim verò cantus Apollini ſacros, taliq; ornatu aſtare, non modò Græcis in vrbibus, ſed Romana apud templa, numẽ præcipuum, & præſcium. Nec iam ſiſti poterat, cùm Senecæ ac Burrho viſum, ne vtroq; peruinceret, alterum concedere. Clauſumq; valle Vaticana ſpatium in quo equos regeret, haut promiſcuo ſpectaculo. mox vltrò vocari populus Romanus, laudibus extollere, vt eſt vulgus cupiens voluptatum, & ſi eò princeps trahat lætum. Ceterùm euulgatus pudor non ſatietatem, vt rebantur, ſed incitamentum attulit. Ratusq; dedecus amoliri, ſi plures fœdaſſet, nobilium familiarum poſteros, egeſtate venales in ſcenam deduxit: quos fato perfunctos ne nominatim tradã, maioribus eorum tribuendũ puto. Nam & eius flagitiũ eſt, qui pecuniã ob delicta potius dedit, quàm ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere ſubegit donis ingentibus, niſi quòd merces ab eo qui iubere poteſt vim neceſſitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehoneſtaretur, inſtituit ludos Iuuenaliũ vocabulo, in quos paſſim nomina data. non nobilitas cuiquam, nõ ætas aut acti honores impedimento, quo minus Græci Latiniúe hiſtrionis artem exercerent, vſque ad geſtus modosq; haut viriles. Quin & feminæ illuſtres deformia meditari. Exſtructaq; apud nemus quod nauali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conuenticula & cauponæ, & poſita veno irritamenta luxus. dabanturq; ſtipes, quas boni neceſſitate, intemperantes gloria conſumerent. Inde gliſcere flagitia & infamia, nec vlla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit quàm illa colluuies. Vix artibus honeſtis pudor retinetur, nedum inter cer-

ter certamina vitiorũ, pudicitia, aut modeſtia, aut quidquam probi moris reſeruaretur. Poſtremò ipſe ſcenam inſcendit, multa cura tentans citharam & præmeditans, aſsiſtentibus familiaribus. acceſſerat cohors militũ, centuriones tribuniq́;: & mærens Burrhus, ac laudans. Tuncq́; primùm conſcripti ſunt equites Romani, cognomento Auguſtanorum, ætate ac robore cõſpicui, & pars ingenio procaces, alij in ſpe potentiæ. Hi dies ac noctes plauſibus perſonare. Formam principis vocemq́; deûm vocabulis appellantes, quaſi per virtutem clari, honoratiq́; agere. Ne tamen ludicræ tantùm imperatoris artes noteſcerent, carminum quoq; ſtudium affectauit, cõtractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum inſignis * *ætatis nati, conſidere ſimul, & allatos vel ibidem repertos verſus connectere; atq; ipſius verba quoq; modo prolata ſupplere. quod ſpecies ipſa carminum docet, non impetu & inſtinctu, nec ore vno fluens. Etiam ſapientiæ doctoribus tempus impartiebat poſt epulas. vtq́; contraria aſſeuerantium diſcordiæ eruebantur. nec deerant qui voce vultuq́; triſti inter oblectamenta regia ſpectari cuperent. Sub idem tempus leui contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompeianóſque, gladiatorio ſpectaculo, quod Liuineius Regulus, quem motum ſenatu rettuli, edebat. quippe opidana laſciuia inuicem inceſſente, probra, deinde ſaxa, poſtremò ferrum ſumſere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos ſpectaculum edebatur. Ergo reportati ſunt in vrbem multi è Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum ac parentum mortes deflebant. Cuius rei iudicium princeps ſenatui, ſenatus conſulibus permiſit. Et rurſus re ad patres delata, prohibiti publicè in decem annos eiuſmodi cœtu Pompeiani, collegiaq́; quæ contra leges inſtituerant, diſſoluta. Liuineius & qui alij ſeditionem conciuerant, exſilio multati ſunt. Motus ſenatu & Pedius Blæſus, accuſantibus Cyrenenſibus, violatum ab eo theſaurum Aeſculapij, dilectumq́; mili-

tarem

tarem pretio & ambitione corruptũ. Iidem Cyrenenſes reum agebant Acilium Strabonẽ, prætoria poteſtate vſum, & miſſum diſceptatorem à Claudio agrorum , quos regis Apionis quondam habitos, & Pop. Rom. cum regno relictos, proximus quiſq; poſſeſſor inuaſerãt, diutinaq; licentia & iniuria, quaſi iure & æquo nitebantur. Igitur abiudicatis agris, orta aduerſus iudicem inuidia, & ſenatus ignota ſibi eſſe mãdata Claudij, & conſulendum principem reſpondit. Princeps probata Strabonis ſententia, ſe nihilominus ſubuenire ſociis, & vſurpata concedere ſcripſit. * Sequuntur virorũ illuſtrium mortes, Domitij Afri, & M. Seruilij, qui ſummis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando cauſſas, Seruilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, & elegantia vitæ, quam clariorem effecit, vt par ingenio, ita morũ diuerſus.

A. V. C. DCCCXIII.

Nerone quartum, Cornelio Coſſo Coſſ. quinquennale ludicrum Romæ inſtitutum eſt, ad morem Græci certaminis, varia fama, vt cuncta fermè noua. Quippe erãt qui Gn. quoque Pompeium incuſatum à ſenioribus ferrent, quòd manſuram theatri ſedem poſuiſſet. Nam antea ſubitariis gradibus, & ſcena in tempus ſtructa, ludos edi ſolitos: vel ſi vetuſtiora repetas, ſtantem populũ ſpectauiſſe: ſi conſideret, theatro dies totos ignauia continuaret: Ne ſpectaculorũ quidem antiquitas ſeruaretur, quoties P. R. ſederet, nulla cuiquã ciuium neceſſitate certandi. Ceterùm abolitos paulatim patrios mores, funditùs euerti per accitam laſciuiam; vt quod vſquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe viſatur, degeneretq; ſtudiis externis iuuẽtus, gymnaſia & otia, & turpes amores exercendo, principe & ſenatu auctoribus, qui non modò licentiã vitiis permiſerint, ſed vim adhibeant. Proceres Romani ſpecie orationum & carminum, ſcena polluantur: quid ſupereſſe, niſi vt corpora quoque nudent, & cæſtus aſſumant, eáſque pugnas pro militia & armis meditentur? An iuſtitiã augurij, * & decurias equitum, egregium iudicandi munus expleturos, *

ſi fractos ſonos & dulcedinem vocum peritè audiſſent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, ſed cœtu promiſcuo quod perditiſſimus quiſque per diem concupiuerit, per tenebras audeat. Pluribus ipſa licentia placebat, ac tamen honeſta nomina prætendebant. Maiores quoque non abhorruiſſe ſpectaculorũ oblectamentis, pro fortuna quæ tũ erat, eoq; à Thuſcis accitos hiſtriones, à Thuriis equorum certamina, & poſſeſſa Achaia Aſiaq́;, ludos curatiùs editos: neque quenquam Romæ honeſto loco ortum, ad theatrales artes degenerauiſſe, ducentis iam annis à L. Mumij triumpho, qui primus id genus ſpectaculi in vrbe præbuerit. Sed & conſultum parcimoniæ, quòd perpetua ſedes theatro locata ſit, potius quàm immenſo ſumtu, ſingulos per annos conſurgeret ac ſtrueretur. Nec perinde magiſtratus rem familiarem exhauſturos, aut populo efflagitandi Græca certamina à magiſtratibus cauſſam fore, cùm eo ſumtu Reſp. fungatur. Oratorum ac vatum victoriæ incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam iudici graue, aures ſtudiis honeſtis, & voluptatib. conceſſis impartire. lætitiæ magis quàm laſciuiæ dari paucas totius quinquennij noctes, quibus tanta luce ignium nihil illicitum occultari queat. Sanè nullo inſigni dehoneſtamento id ſpectaculum tranſit. Ac ne modica quidem ſtudia plebis exarſere, quia redditi quanquam ſcenæ Pantomimi, certaminibus ſacris prohibebantur. Eloquentiæ primas partes nemo tulit, ſed victorem eſſe Cæſarem pronuntiatum. Græci amictus quos per eos dies pleriq; inceſſerant, tũ exoleuerant.

Inter quæ & ſidus cometes effulſit, de quo vulgi opinio eſt, tanquam mutationem regis portendat. Igitur quaſi iam depulſo Nerone, quis nam diligeretur inquirebant, & omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. Ipſe placita maiorum colebat habitu ſeuero, caſta & ſecreta domo; quantoq; metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta inter-

pretatio fulguris. Nam quia diſcumbentis Neronis apud Simbruina ſtagna, cui Sublaqueũ nomen eſt, ictæ dapes, menſaq́; diſiecta erat, idq́; finibus Tiburtum acciderat, vnde paterna Plauto origo, hunc illum numine deûm deſtinari credebant, fouebãtq́; multi, quibus noua & ancipitia præcolere auida & plerunque fallax ambitio eſt. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, conſuleret ſibi & turbis, ſeq́; prauè diffamantibus ſubtraheret: eſſe illi per Aſiam auitos agros, in quibus tuta & inturbida iuuẽta frueretur. Ita illuc cum coniuge Antiſtia & paucis familiariũ conceſſit. Iiſdem diebus nimia luxus cupido, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Martiæ ad vrbem deductæ nando inceſſerat, videbaturq́; potus ſacros & cærimoniam loci corpore toto polluiſſe, ſecutáque anceps valetudo iram deûm affirmauit. At Corbulo poſt deleta Artaxata, vtendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta, quibus exciſis, metum hoſtium intenderet, vel ſi peperciſſet, clementiæ famam adipiſceretur; illuc pergit non infenſo exercitu, ne ſpem veniæ auferret: neque tamen remiſſa cura, gnarus facilem mutatu gentem, vt ſegnem ad pericula, ita infidam ad occaſiones. Barbari pro ingenio quiſque, alij preces offerre, quidam deſerere vicos, & in auia digredi, ac fuere qui ſe ſpeluncis, ac cariſſima ſecum abderẽt. Igitur dux Romanus diuerſis artibus, miſericordia aduerſus ſupplices, celeritate aduerſus profugos, immitis iis qui latebras inſederant, ora & exitus ſpecuũ ſarmentis virgultiſq́; completos, igni exurit. Atque illum fines ſuos prætergrediẽtem incurſauere Mardi, latrociniis exerciti, contraq́; irrumpentem montibus defenſi. quos Corbulo immiſſis Hyberis vaſtauit, hoſtilemq́; audaciam externo ſanguine vltus eſt. Ipſe exercitusq́;, vt nullis ex pretio damnis, ita per inopiam & labores fatiſcebant, carne pecudum propulſare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, feruida æſtas, longinqua itinera, ſola ducis patiẽtia mitigabãtur, eadẽ plura

quàm gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos. Demeſſæq; ſegetes, & ex duobus caſtellis in quæ confugerant Armenij, alterum impetu captum, qui primam vim depulerant, obſidione coguntur. Vnde in regionem Taurauntium tranſgreſſus, improuiſum periculum vitauit. Nam haut procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem inſidiarum, ſeq; auctorem & ſocios per tormenta edidit. Conuictiq; & puniti ſunt, qui ſpecie amicitiæ dolum parabant. Nec multo pòſt legati Tigranocerta miſſi, patere mœnia afferunt, intentos populares ad iuſſa. Simul hoſpitale donũ coronam auream tradebant. Accepitq; cum honore, nec quidquam vrbi detractum, quo promtius obſequium integri retinerent. At præſidium regium, quod ferox iuuentus clauſerat, non ſine certamine expugnatum eſt. nam & prœlium pro muris auſi erant, & pulſi intra munimenta aggeris, demùm irrumpentium armis ceſſere. quæ faciliùs proueniebant, quia Parthi Hyrcano bello diſtinebantur. Miſerantq; Hyrcani ad principem Romanum ſocietatem oratum, attineri à ſe Vologeſen pro pignore amicitiæ oſtentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphratem tranſgreſſi hoſtium cuſtodiis circumuenirentur, dato præſidio ad litora maris rubri deduxit. Vnde vitatis Parthorum finibus patrias in ſedes remeauere. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmiſſo cum auxiliis Verulano legato, atq; ipſe legionibus citis, abire procul ac ſpem belli amittere ſubegit: quóſque nobis ob regem auerſos animi cognouerat, cædibus & incendiis perpopulatus, poſſeſſionem Armeniæ vſurpabat: cùm aduenit Tigranes à Nerone ad capeſſendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos; ſed quòd diu obſes apud vrbem fuerat, vſque ad ſeruilem patientiam demiſſus. Nec conſenſu acceptus, durante apud quoſdam fauore Arſacidarum. At plerique ſuperbiam Parthorum peroſi, datum à Romanis regem malebant. Additum etiam præſidium,

mille

mille legionarij, tres ſociorum cohortes, duæq́; equitum alæ. & quo facilius nouum regnum tueretur, pars Armeniæ vt cuique finitima, pars *Nipoliq́; & Ariſtobolo atque Antiocho parere iuſſæ ſunt. Corbulo in Syriam acceſſit, morte Vinidij legati vacuam ac ſibi permiſſam. Eodem anno ex illuſtribus Aſiæ vrbibus, Laodicea tremore terræ prolapſa, nullo à nobis remedio, propriis opibus reualuit. At in Italia vetus opidum Puteoli, ius Coloniæ, & cognomentum à Nerone adipiſcuntur. Veterani Tarentum & Antium aſcripti, non tamē infrequentiæ locorum ſubuenere, dilapſis pluribus in prouincias, in quibus ſtipendia expleuerant. Neque coniugiis ſuſcipiendis, neq; alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. Non enim vt olim vniuerſæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & ſui cuiuſque ordinibus militibus, vt conſenſu & caritate Remp. efficerent; ſed ignoti inter ſe diuerſis manipulis ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repentè in vnum collecti, numerus magis quàm colonia. Comitia prætorum arbitrio ſenatus haberi ſolita, quòd acriore ambitu exarſerant, princeps compoſuit, tris qui ſupra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitq́; patrum honorem ſtatuendo, vt qui à priuatis iudicibus ad ſenatum prouocauiſſent, eiuſdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui imperatorem appellauere. nam antea vacuum id ſolutumq́; pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accuſantibus Mauris repetundarum damnatur, atque Italia exigitur, ne grauiore pœna afficeretur, Vibij Criſpi fratris fauore enixus.

A. V. C. DCCCXIV.

Ceſonio Pæto, Petronio Turpiliano Coſs. grauis clades in Britannia accepta. In qua neque Auitus legatus, vt memoraui, niſi parta retinuerat, & ſucceſſor Verannius, modicis excurſibus ſiluas populatus, quin vltrà bellum proferret, morte prohibitus eſt, magna dū vixit ſeueritatis fama, ſupremis teſtamenti verbis ambitionis manifeſtus. quippe multa in Neronem adulatione ad-

didit,

didit, ſubiecturum ei prouincias fuiſſe, ſi biennio proximo vixiſſet. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, ſcientia militiæ & rumore populi, qui neminem ſine æmulo ſinit, Corbulonis concertator, receptæq; Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam inſulam incolis validam, & receptaculū perfugarū aggredi parat, nauesq; fabricatur plano alueo aduerſus breue & incertum. Sic pedites; equites vado ſecuti, aut altiores inter vndas adnantes equos tranſmiſere. Stabat pro litore diuerſa acies, denſa armis viriſque, intercurſantibus feminis: in modum Furiarum, veſte ferali, crinibus deiectis, faces præferebāt. Druidæque circum, preces diras ſublatis ad cælum manibus fundentes, nouitate aſpectus perculere militem, vt quaſi hærentibus membris immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis & ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen paueſcerent, inferunt ſigna, ſternuntq; obuios, & igni ſuo inuoluunt. Præſidium poſthac impoſitum victis, exciſiq; luci, ſæuis ſuperſtitionibus ſacri. Nam cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant.

Hæc agenti Suetonio, repentina defectio prouinciæ nuntiatur. Rex Icenorum Praſutagus, longa opulentia clarus, Cæſarem heredem duasq; filias ſcripſerat, tali obſequio ratus regnum & domum ſuam procul iniuria fore. quod cōtra vertit, adeò vt regnum per centuriones, domus per ſeruos, velut capta vaſtarentur. Iam primùm vxor Boodicia verberibus affecta, & filiæ ſtupro violatæ ſunt. Præcipui quique Icenorum, quaſi cunctam regionem muneri accepiſſent, auitis bonis exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu grauiorū, quando in formam prouinciæ ceſſerant, rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, & qui alij nondū ſeruitio aſſuefacti, reſumere libertatē occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camalodunum recēs de-

ducti,

ducti,pellebant domibus , exturbabant agris, captiuos,ſeruos appellando, fouentibus impotentiam veteranorum militibus, ſimilitudine vitæ, & ſpe eiuſdem licentiæ. Ad hæc templũ diuo Claudio conſtitutum, quaſi ara æternæ dominationis aſpiciebatur : delectiq́; ſacerdotes ſpecie religionis , omnes fortunas effundebãt. Nec arduum videbatur exſcindere coloniam nullis munimentis ſeptam; quod ducibus noſtris parum prouiſum erat, dum amœnitati prius quàm vſui conſulitur . Inter quæ nulla palàm cauſſa delapſum Camaloduni ſimulacrum victoriæ,ac retro conuerſum,quaſi cederet hoſtibus . Et feminæ in furore turbatæ,adeſſe exitium canebant.Externosq́; fremitus in curia eorum auditos , conſonuiſſe vlulatibus theatrum, viſamq́; ſpeciem in æſtuario, notam eſſe ſubuerſæ coloniæ. Iam Oceanum cruento aſpectu : dilabente æſtu,humanorum corporum effigies relictas, vt Britanni ad ſpem , ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat,petiuere à Cato Deciano procuratore auxilium . Ille haut amplius quàm ducentos ſine iuſtis armis miſit: & inerat modica militum manus, tutela templi freti. Et impedientibus qui occultæ rebellionis conſcij conſilia turbabant, neq; foſſam aut vallum præduxerunt,neq; motis ſenibus & feminis,iuuentus ſola reſtitit : quaſi media pace incauti , multitudine barbarorum circumueniuntur. Et cetera quidem impetu direpta aut incenſa ſunt. Templum in quo ſe miles conglobauerat , biduo obſeſſum expugnatúmque . Et victor Britannus Pæto Ceriali legato legionis nonæ in ſubſidium aduentanti obuius, fudit legionem,& quod peditum interfecit . Cerialis cum equitibus euaſit in caſtra,& munimentis defenſus eſt . Qua clade & odiis prouinciæ,quam auaritia in bellum egerat,trepidus procurator Catus in Galliam tranſiit . At Suetonius mira conſtantia medios inter hoſtes Londinium perrexit , cognomento quidem coloniæ non inſigne , ſed copia negotiatorum & commeatu maximè celebre:ibi ambiguus an illam ſedem bello

diligeret,

diligeret, circumſpecta infrequẽtia militis, ſatisq́; magnis documentis temeritatem Petilij coërcitam, vnius opidi damno ſeruare vniuerſa ſtatuit. Neque fletu & lacrymis auxilium eius orantium flexus eſt, quin daret profectionis ſignum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis ſexus, aut feſſa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoſte oppreſſi ſunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omiſſis caſtellis præſidiisq́; militarium, quod vberrimũ * ſpoliant, & deferentes in tutum, læti præda, & aliorum *inſignes petebant. Ad ſeptuaginta milia ciuium & ſociorum iis quæ memoraui locis occidiſſe conſtitit. Neque enim capere aut venundare, aliudúe quod belli commerciũ; ſed cædes, patibula, ignes, cruces, tanquam reddituri ſuppliciũ, ac prærepta interim vltione feſtinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis viceſimariis, & è proximis auxiliares, decẽ ſermè milia armatorum erant, cùm omittere contationem, & congredi acie parat. diligitq́; locum artis faucibus, & à tergo ſilua clauſum, ſatis cognito, nihil hoſtium niſi in fronte, & apertam planiciem eſſe ſine metu inſidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, leui circum armatura conglobatus, pro cornibus eques aſtitit. At Britannorum copiæ paſſim per cateruas & turmas exſultabant, quanta non aliâs multitudo, & animo adeò fero, vt cõiuges quoq; teſtes victoriæ ſecum traherent, plauſtrisq́; imponerent, quæ ſuper extremũ ambitũ campi poſuerant. Boudicea curru filias præ ſe vehens, vt quamque nationem acceſſerat, ſolitum quidem Britannis feminarum ductu bellare teſtabatur, ſed tunc non vt tantis maioribus ortam regnũ & opes, verùm vt vnam è vulgo, libertatem amiſſam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam vlciſci. eò prouectas Romanorũ cupidines, vt non corpora, nec ſenectam quidẽ, aut virginitatem impollutam relinquant. Adeſſe tamen deos iuſtæ vindictæ. cecidiſſe legionẽ, quæ prœliũ auſa ſit: ceteros caſtris occultari,

tari, aut fugam circumſpicere. Ne ſtrepitum quidem & clamorem tot milium, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorũ. ſi cauſſas belli ſecum expenderent, vincendũ illa acie, vel cadendũ eſſe. Id mulieri deſtinatũ: viuerent viri, & ſeruirent. Ne Suetonius quidem in tanto diſcrimine ſilebat, qui quanquã confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miſcebat. Vt ſpernerent ſonoras Barbarorum & inanes minas. plus illic feminarum quàm iuuentutis aſpici. imbelles, inermes ceſſuros ſtatim, vbi ferrum virtutemq; vincentium, toties fuſi agnouiſſent. etiam in multis legionibus paucos eſſe qui prœlia profligarent. gloriæq; eorum acceſſurũ, quòd modica manu vniuerſi exercitus famam adipiſcerẽtur. Conferti tantum, & pilis emiſsis, pòſt vmbonibus & gladiis ſtragem cædemq; continuarent, prædæ immemores. parta victoria cũcta ipſis ceſſura. Is ardor verba ducis ſequebatur, ita ſe ad interquenda pila expedierat vetus miles & multa prœliorum experientia, vt certus euentus Suetonius, daret pugnæ ſignum. Ac primùm legio gradu immota, & anguſtias loci pro munimento retinens, poſtquam propiùs ſuggreſſus hoſtis certo iactu tela exhauſerat, velut cuneis erupit. Idem auxiliarium impetus, & eques protentis haſtis, perfringit quod obuium & validum erat. Ceteri terga præbuere difficili effugio, quia circumiecta vehicula ſepſerant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat. confixaq; telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe ſunt qui paulominus quàm octoginta milia Britannorum cecidiſſe tradãt, militum quadringentis fermè interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea vitam veneno finiuit. Et Pœnius Poſtumus præfectus caſtrorum ſecundæ legionis, cognitis quartadecimanorum viceſimanorumq; proſperis rebus, quia pari gloria legionem ſuam fraudauerat, abnuerátque contra ritum militiæ iuſſa ducis, ſe ipſum gladio tranſegit. Contractus deinde

omnis

omnis exercitus ſub pellibus habitus eſt, ad reliqua belli perpetranda. Auxitq́; copias Cæſar, miſſis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorũ cohortibus, ac mille equitibus: quorum aduentu, nonani legionario milite ſuppleti ſunt. Cohortes alæq́; nouis hibernaculis locatæ, quódque nationum ambiguum aut aduerſum fuerat, igni atq; ferro vaſtatur. Sed nihil æquè quàm fames affligebat ſerendis frugibus incurioſos, & omni ætate ad bellum verſa dum noſtros commeatus ſibi deſtinant. gentesq́; præferoces tardiùs ad pacem inclinant: quia Iulius Claſſicianus ſucceſſor Cato miſſus, & Suetonio diſcors, bonum publicum priuatis ſimultatibus impediebat, diſperſeratq́;, nouum legatum opperiendum eſſe, ſine hoſtili ira & ſuperbia victoris clementer deditis conſulturum. Simul in vrbem mandabat, nullum prœlio finem exſpectarent, niſi ſuccederetur Suetonio. cuius aduerſa prauitati ipſius, proſpera ad fortunam Reip. referebat. Igitur ad ſpectandum Britanniæ ſtatum miſſus eſt ex libertis Polycletus, magna Neronis ſpe, poſſe auctoritate eius, non modò inter legatum procuratorémque concordiam gigni, ſed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Galliæq́; grauis poſtquam Oceanum tranſmiſerat, militibus quoq; noſtris terribilis incederet. Sed hoſtibus irriſui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat. mirabanturq́; quòd dux & exercitus tanti belli confector ſeruitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. Detentusq́; rebus gerundis Suetonius, quòd poſt naues in litore, remigiumq́; in iis amiſerat, tanquam durante bello tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam conſulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoſte, neque laceſſitus, honeſtum pacis nomen ſegni otio impoſuit. Eodem anno Romæ inſignia ſcelera, alterum ſenatoris, ſeruili alterum audacia, admiſſa ſunt. Domitius Balbus erat prætorius, ſimul longa

ſene-

ſenecta, ſimul orbitate & pecuniæ inſidiis obnoxius. Eius propinquus Valerius Fabianus capeſſendis honoribus deſtinatus, ſubdidit teſtamentū, aſcitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum & Aſinium Marcellū ſociauerant. Antonius audacia promtus, Marcellus Aſinio Pollione proauo clarus, neq; morum ſpernendus habebatur, niſi quòd paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis quos memoraui, & aliis minus illuſtribus, obſignat. Quod apud patres conuictum. Et Fabianus Antoniusq; cum Rufino & Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, & preces Cæſaris, pœnæ magis quàm infamiæ exemere. Perculit is dies Pompeianum quoque Helianum iuuenem quæſtorium, tanquam flagitiorum Fabiani gnarum. Eiq; Italia & Hiſpania in qua ortus erat, interdictum eſt. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quòd reos, ne apud præfectum vrbis arguerētur, ad prætorem detuliſſet; interim ſpecie legum, mox præuaricando vltionē eluſurus. Additur ſenatuſconſultum: Qui talem operam emtitaſſet, vendidiſſétue, vt perinde pœna teneretur, ac ſi publico iudicio calumniæ condemnatus. Haut multo pòſt præfectum vrbis Pedanium Secundum ſeruus ipſius interfecit, ſeu negata libertate, cui pretium pepigerat, ſiue amore exoleti infenſus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterum cùm vetere ex more familiam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitauerat, ad ſuppliciū agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, vſq; ad ſeditionem ventum eſt: ſenatuſq; in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeueritatem aſpernantium, pluribus nihil mutandum cenſentibus. Ex quibus C. Caſſius ſententiæ loco in hunc modum diſſeruit.

Sæpenumero P. C. in hoc ordine interfui, cùm contra inſtituta & leges maiorum noua ſenatus decreta poſtularentur. neq; ſum aduerſatus, non quia dubitarem ſuper omnibus negotiis melius atque rectius olim prouiſum, & quæ conuer-

,,terentur in deterius mutari, ſed ne nimio amore antiqui mo-
,,ris ſtudium meũ extollere viderer. Simul quidquid hoc in no-
,,bis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum
,,non exiſtimabam, vt maneret integrum, ſi quando Reſp.
,,conſiliis eguiſſet. quod hodie euenit, conſulari viro domi ſuæ
,,interfecto, per inſidias ſeruiles, quas nemo prohibuit, aut pro-
,,didit, quamuis nondum concuſſo ſenatuſconſulto, quòd ſup-
,,plicium toti familiæ minitabatur. Decernite Hercule impuni-
,,tatem. At quem dignitas ſua defendet, cùm præfectura vrbis
,,non profuerit? Quem numerus ſeruorum tuebitur, cùm Peda-
,,nium Secundum quadringenti non protexerint? Cui familia
,,opẽ feret, quæ ne in metu quidẽ pericula noſtra aduertit? An
,,vt quidã fingere non erubeſcunt, iniurias ſuas vltus eſt inter-
,,fector? quia de paterna pecunia tranſegerat, aut auitum
,,mancipium detrahebatur? Pronuntiemus vltrò, dominũ iure
,,cæſum videri. Libet argumenta conquirere in eo quod ſapien-
,,tioribus deliberatum eſt. Sed & ſi nunc primum ſtatuendum
,,haberemus, creditis ne ſeruum interficiendi domini animum
,,ſumſiſſe, vt non vox minax excideret? nihil per temeritatem
,,proloqueretur? Sanè conſilium occuluit, telum inter ignaros
,,parauit. num excubias tranſiret, cubiculi fores recluderet, lu-
,,men inferret, cædem patraret, omnibus neſciis? Multa ſce-
,,leris indicia præueniunt ſerui. Si prodant, poſſumus ſinguli in-
,,ter plures, tuti inter anxios: poſtremò ſi pereundum ſit, non
,,inulti inter nocentes agere. Suſpecta maioribus noſtris fuere
,,ingenia ſeruorum, etiam cùm in agris aut domibus iiſdem
,,naſcerentur, caritatemq; dominorũ ſtatim acciperent. Poſt-
,,quam verò nationes in familiis habemus, quibus diuerſi ritus,
,,externa ſacra aut nulla ſunt, colluuiem iſtam non niſi metu
,,coërcueris. At quidã inſontes peribunt. Nam & ex fuſo exer-
,,citu, cùm decimus quiſque fuſte feritur, etiam ſtrenui ſor-
,,tiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnũ exẽplum, quod
,,contra ſingulos, vtilitate publica rependitur. Sententiæ

Caſſij

Caßij, vt nemo vnus contraire auſus eſt, ita diſſonæ voces reſpondebant, numerum, aut ætatem, aut ſexum, ac plurimorũ indubiam innocentiam miſerantium. Præualuit tamen pars quæ ſupplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine ſaxa ac faces minitante. Tum Cæſar populum edicto increpuit: atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præſidiis ſepſit. Cenſuerat Cingonius Varro vt liberti quoq; qui ſub eodem tecto fuiſſent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum eſt, ne mos antiquus, quem miſericordia non minuerat, per ſæuitiam incenderetur. Damnatus iiſdem conſulibus Tarquitius Priſcus repetundarum Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, quia accuſatum ab eo Statilium Taurum proconſulẽ ipſius meminerãt. Cenſus per Gallias à Q. Voluſio & Sex. Africano, Trebellióq; Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atque Africano: Trebellium dum vterque dedignatur, ſupra tulere. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, conſtantia, fama, in quantum præumbrãte imperatoris faſtigio datur, clarus, adeò vt Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui finem imperio adeſſe dicebant, ſi quid fato pateretur, reſponderit habere ſubſidium Rempublicam. Rogantibus dehinc in quo potiſſimum, addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen poſt hæc Regulus, quiete defenſus, & quia noua generis claritudine, neque inuidioſis opibus erat. Gymnaſium eo anno dedicatum à Nerone, præbitumq́; oleum equiti ac ſenatui Græca facilitate.

P. Mario, L. Aſinio conſulibus, Antiſtius prætor quem in tribunatu plebis licenter egiſſe memoraui, probroſa aduerſus principem carmina factitauit: vulgauitq́; celebri conuiuio, dũ apud Oſtorium Scapulam epulatur. Exin à Coſſutiano Capitone, qui nuper ſenatorium ordinem precibus Tigellini ſoceri ſui receperat, maieſtatis delatus eſt. Tum primùm reuocata ea lex credebatur, quæ haut perinde exitium Antiſtio, quàm

A. V. C.
DCCCXV.

imperatori gloriam quæſiuit, vt condemnatus à ſenatu, interceßione tribunicia morti eximeretur. Et cùm Oſtorius nihil audiuiſſe pro teſtimonio dixiſſet, aduerſis teſtibus creditum. Cenſuitq́; Iunius Marullus conſul deſignatus, adimendam reo præturā, necandumq́; more maiorum. Ceteris inde aſſentientibus, Pætus Thraſea multo cum honore Cæſaris, & acerrimè increpito Antiſtio, non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio ſub principe, & nulla neceßitate obſtricto ſenatu, ſtatuendū diſſeruit: carnificē & laqueum pridē abolita: & eſſe pœnas legibus conſtitutas, quibus ſine iudicum ſæuitia & temporum infamia, ſupplicia decernerentur. Quin inſula publicatis bonis, quo longiùs ſontem vitam traxiſſet, eo priuatim miſerior, & publicè clementiæ maximum exemplum futurum. Libertas Thraſeæ ſilentium aliorum rupit. Et poſtquam diſceßionē conſul permiſerat, pedibus in ſententiā eius iere, paucis exemtis: in quibus adulatione prōtißimus fuit A. Vitellius, optimum quenque iurgio laceſſens, & reſpondenti reticens, vt pauida ingenia ſolent. At conſules perficere ſenatus decretum non auſi, de conſenſu ſcripſere Cæſari. Ille inter pudorem & iram contatus, poſtremò reſcripſit, nulla iniuria prouocatum Antiſtium grauißimas in principem contumelias dixiſſe. earum vltionem à patribus poſtulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam ſtatui par fuiſſe. ceterùm ſe qui ſeueritatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. ſtatuerent vt vellent, data etiam abſoluendi licentia. His atq́; talibus recitatis, & offenſione manifeſta, non ideo aut conſules mutauere relationem, aut Thraſea deceßit ſententia, ceteriúe, quæ probauerant deſeruere: pars ne principem obieciſſe inuidiæ viderentur, plures numero tuti, Thraſea ſueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret.

Haut diſpari crimine Fabricius Veiēto conflictatus eſt, qui multa & probroſa in patres & ſacerdotes cōpoſuiſſet, iis libris quibus nomen codicillorū dederat. Adiiciebat Talius Geminus

*accuſator, venditata ab eo munera principis & adipiſcendorum honorum ius. quæ cauſſa Neroni fuit ſuſcipiendi iudicij. Conuictumq́; Veientonem Italia depulit, & libros exuri iuſsit, conquiſitos lectitatosq́; donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, obliuionem attulit. Sed grauaſcentibus in dies publicis malis, ſubſidia minuebantur. Conceſsitq́; vita Burrhus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quòd in ſe tumeſcentibus paulatim faucibus & impedito meatu, ſpiritũ finiebat. Plures iuſſu Neronis, quaſi remedium adhiberetur, illitum palatum noxio medicamine aſſeuerabant: & Burrhum intellecto ſcelere, cùm ad viſendũ princeps veniſſet, aſpectũ eius auerſatũ, ſciſcitantiq́; hactenus reſpondiſſe: Ego me bene habeo. Ciuitati grande deſiderium eius manſit per memoriam virtutis, & ſucceſſorum alterius ſegnem innocentiam, alterius flagrantiſsima flagitia & adulteria. quippe Cæſar duos prætoriis cohortibus impoſuerat: Fenium Rufum ex vulgi fauore, quia rem frumentariã ſine quæſtu tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiã atq; infamiam in eo ſecutus, ac quæ illi pro *cognatis moribus * fuere. Validior Tigellinus in animo principis ex intimis libidinibus aſſumtus. Proſpera populi & militum fama Rufus, quod apud Neronẽ aduerſum experiebatur. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes & priuatum modum euectus opes adhuc augeret, quodq́; ſtudia ciuium in ſe verteret, hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quaſi principem ſupergrederetur. Obiiciebant etiam eloquentiæ laudem vni ſibi aſciſcere, & carmina crebriùs factitare, poſtquam Neroni amor eorum eueniſſet. Nam oblectamentis principis palàm iniquum, detractare vim eius equos regentis: illudere voces quoties caneret. Quem ad finem? nihil in Rep. clarum fore,*

quod non ab illo reperiri credatur. Certè finitam Neronis pueritiam & robur iuuentæ adeſſe. exueret magiſtrum ſatis amplis doctoribus inſtructus, maioribus ſuis. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honeſti cura & familiaritatem eius magis aſpernante Cæſare, tempus ſermoni orat: & accepto, ita incipit. Quartuſdecimus annus eſt Cæſar ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus vt imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atq; opum in me cumulaſti, vt nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ. Atauus tuus Auguſtus, M. Agrippæ Mitylenenſe ſecretum, C. Mæcenati vrbe in ipſa, velut peregrinũ otiũ permiſit: quorum alter bellorum ſocius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, ſed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quàm ſtudia, vt ſic dixerim, in vmbra educata? è quibus claritudo venit, quod iuuentæ tuæ rudimentis affuiſſe videor, grande huius rei pretium. at tu gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti, adeò vt plerunq; intra me ipſum voluam: Egó ne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis, tam lato fenore exuberat? Vna defenſio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed vterque menſuram impleuimus, & tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum amicus à principe accipere. Cetera inuidiã augent. quæ quidem, vt omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet, ſed mihi incumbit. mihi ſubueniendum eſt. quo modo in militia aut via feſſus adminiculum orarem: ita in hoc itinere vitæ, ſenex, & leuiſſimis quoque curis impar, cùm opes meas vltrà ſuſtinere non poſſim, præſidium peto. Iube eas per procuratores tuos adminiſtrari, in tuã fortunã recipi. Nec me in

pauper-

paupertatem ipſe detrudam, ſed traditis quorum fulgore perſtringor, quod temporis hortorū aut villarum curæ ſeponitur, in animum reuocabo. Supereſt tibi robur, & tot per annos nixum faſtigij regimen: poſſumus ſeniores amici, quietè reſpondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad ſumma vexiſſe, qui & modica tolerarent. Ad quæ Nero ſic fermè reſpondit. Quòd meditatæ orationi tuæ ſtatim occurrā, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum præuiſa, ſed ſubita expedire docuiſti. Auus meus Auguſtus Agrippæ & Mæcenati vſurpare otium poſt labores conceſſit, ſed in ea ipſa ætate, cuius auctoritas tueretur quidquid illud & qualecunq; tribuiſſet. attamen neutrum datis à ſe præmiis exuit. Bello & periculis meruerant. In his enim iuuenta Auguſti verſata eſt. Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent, in armis agenti. Sed quod præſens conditio poſcebat, ratione, conſilio, præceptis pueritiam, dein iuuentam meam fouiſti. Et tua quidem erga me munera, dum vita ſuppetet, æterna erunt. Quæ à me habes, horti, & fenus, & villæ, caſibus obnoxia ſunt: ac licet multa videantur, plerique haut quaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores ſpectantur. Vnde etiam rubori mihi eſt, quòd præcipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis. Verùm & tibi valida ætas, rebusq; & fructui rerū ſufficiens, & nos prima imperij ſpatia ingredimur: niſi fortè aut te Vitellio ter conſuli, aut me Claudio præponis; & quantum Voluſio longa parcimonia quæſiuit, tantum in te mea liberalitas explere non poteſt. Quin ſi qua in parte lubricū adoleſcentiæ noſtræ declinat, reuocas, inornatúmque robur ſubſidio impenſius regis. Non tua moderatio, ſi reddideris pecuniam, nec quies ſi reliqueris principem, ſed mea auaritia, meæ crudelitatis metus in ore omniū verſabitur. Quòd ſi maximè continentia tua laudetur, non tamen ſapienti viro decorum fuerit, vnde amico infamiam parat, inde gloriam ſibi recipere. His adiicit complexū &

oſcula, factus natura & conſuetudine exercitus velare odiũ fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante) grates agit: ſed inſtituta prioris potentiæ commutat: prohibet cœtus ſalutantium: vitat comitantes, rarus per vrbem, quaſi valetudine inſenſa, aut ſapientiæ ſtudiis domi attineretur. Perculſo Seneca, promtum fuit Rufum Fenium imminuere, Agrippinæ amicitiam in eo criminantibus. Validiórque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus ſolis pollebat, gratiores ratus ſi principem ſocietate ſcelerũ obſtringeret, metus eius rimatur. Compertoq́; Plautum & Syllam maximè timeri, Plautum in Aſiam, Syllam in Galliã Narbonenſem nuper amotos: nobilitatem eorum, & propinquos huic orientis, illi Germaniæ exercitus commemorat. Nõ ſe, vt Burrhum, diuerſas ſpes, ſed ſolam incolumitatem Neronis ſpectare, cui caueri vtcunque ab vrbanis inſidiis præſentia, longinquos motus quónam modo comprimi poſſe? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus ſuſpectos Aſiæ populos, claritudine aui Druſi. Syllam inopem, vnde præcipuam audaciam: & ſimulatorem ſegnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otij, ſed veterum Romanorum imitamenta præferre, aſſumta etiam Stoicorum arrogantia, ſectaq́;, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat. Nec vltrà mora. Sylla ſexto die peruectis Maſſiliam percuſſoribus, ante metum & rumorem interficitur, cùm epulandi cauſſa diſcumberet. Relatum caput eius illuſit Nero tanquam præmatura canicie deforme. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus ſalus eius curabatur, & ſpatium itineris ac maris tempusq́; interiectum mouerat famam: vulgoq́; fingebant, petitum ab eo Corbulonem, tum magnis exercitibus præſidentem, ſi clari atque inſontes interficerentur, præcipuum ad pericula: quin & Aſiam fauore iuuenis arma cepiſſe, nec milites ad ſcelus miſſos aut numero validos, aut animo prõtos,

postquam

poſtquam iuſſa efficere nequiuerint, ad ſpes nouas tranſiſſe vnà. Hæc in ore famæ credentium otio agebantur. Ceterùm libertus Plauti celeritate ventorum præuenit centurionem, & mandata L. Antiſtij ſoceri attulit: effugeret ſegnem mortem: otium, ſuffugium, & magni nominis miſerationem, reperturum bonos, conſociaturum audaces. nullum interim ſubſidium aſpernandum. ſi ſexaginta milites, tot enim adueniebant, propuliſſet; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa ſecutura, quæ ad vſque bellum eualeſcerent. denique aut ſalutem tali conſilio quæri, aut nihil grauius audenti quàm ignauo patiendum eſſe. Sed Plautum ea non mouere, ſiue nullam opem prouidebat inermis atq; exſul, ſeu tædio ambiguæ ſpei, an amore coniugis & liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur, nulla ſollicitudine turbatum. Sunt qui alios à ſocero nuntios veniſſe ferant, tanquã nihil atrox immineret, doctoresq́; ſapientiæ Cœranum Græci, Muſonium Thuſci generis, conſtantiam opperiendæ mortis, pro incerta & trepida vita ſuaſiſſe. Repertus eſt certè per medium diei nudus exercitando corpori. Talem eum centurio trucidauit, coràm Pelagone Spadone, quem Nero centurioni & manipulo quaſi ſatellitibus miniſtrũ regium præpoſuerat. Caput interfecti relatum. cuius aſpectu, ipſa principis verba referam: Quin, inquit, Nero depoſito metu nuptias Poppææ ob eiuſmodi terrores dilatas maturare parat, Octauiáq; coniugem amoliri, quamuis modeſtè agat, & nomine patris, & ſtudiis populi grauem. Sed ad ſenatum litteras miſit, de cæde Syllæ Plautiq; haut confeſſus. verùm vtriuſque turbidum ingenium eſſe, & ſibi incolumitatem Reip. magna cura haberi. Decretæ eo nomine ſupplicationes, vtq́; Sylla & Plautus ſenatu mouerentur, grauioribus tamen ludibriis quàm malis.

Igitur accepto patrum conſulto, poſtquam cuncta ſcelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octauiam, ſterilem dictitans. Exin Poppææ coniungitur. Ea diu pellex, & adulteri

*Neronis, mox mariti potens, quendam ex miniſtris Octauiæ impulit, ſeruilem ei amorem obiicere. deſtinaturq; reus cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæſtiones, & vi tormentorum victis quibuſdam, vt falſa annuerent, plures perſtitere ſanctitatem dominæ tueri. Ex quibus vna inſtanti Tigellino, caſtiora eſſe muliebria Octauiæ reſpondit, quàm os eius. Mouetur tamen primo ciuilis diſsidij ſpecie, domumq; Burrhi, & prædia Plauti, infauſta dona accipit. Mox in Campaniam pulſa eſt addita militari cuſtodia. Inde crebri queſtus, nec occulti per vulgum, cui minor ſapientia, & ex mediocritate fortunæ, * pauciora pericula ſunt. His haut *quaquam Nero pœnitentia flagitij coniugem reuocauit Octauiam. Exin læti Capitolium ſcandunt, deosq; tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octauiæ imagines geſtant humeris, ſpargunt floribus, foroq; ac templis ſtatuunt. Itur etiam in principis laudes, * repetitum *venerantium. Iamq; & palatium multitudine & clamoribus complebant, cùm emiſsi militum globi verberibus & intento ferro turbatos diſiecere. Mutataq; quæ per ſeditionem verterãt, Poppææ honos repoſitus eſt. Quæ ſemper odio tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, prouoluta genibus eius: Non eò loci res ſuas agi, vt de matrimonio certet, quanquàm id ſibi vita potius; ſed vitam ipſam in extremum adductã à clientelis & ſeruitiis Octauiæ, quæ plebis ſibi nomen indiderint, ea in pace auſis quæ vix bello euenirent. Arma illa aduerſus principem ſumta. ducem tantũ defuiſſe, qui motis rebus facilè reperiretur. Omitteret modò Campaniam & in vrbem ipſam pergeret, ad cuius nutum abſentis tumultus cierentur. Quod alioquin ſuum delictum? quam cuiuſquam offenſionem? An quia veram progeniem penatibus Cæſarum datura ſit, malle populum Romanum tibicinis Aegyptij ſubolem imperatorio faſtigio induci? Denique ſi id rebus conducat, libens quàm*

coactus

coactus acciret dominam, vel conſuleret ſecuritati iuſta vltione. Et modicis remediis, primos motus conſediſſe. at ſi deſperent vxorem Neronis fore Octauiam, illi maritum daturos.

Varius ſermo, & ad metũ atq; iram accommodatus, terruit ſimul audientem & accendit. Sed parum valebat ſuſpicio in ſeruo, & quæſtionibus ancillarum eluſerat. Ergo confeſſionem alicuius quæri placet, cui rerum quoq; nouarum crimen affingeretur. Et viſus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, claſſi apud Miſenum, vt memoraui, præfectus, leui poſt admiſſum ſcelus gratia, dein grauiore odio: quia grauiorũ facinorum miniſtri quaſi exprobrantes aſpiciuntur. Igitur accitum eum Cæſar operæ prioris admonet. Solum incolumitati principis aduerſus inſidiantem matrem ſubueniſſe: locũ haut minoris gratiæ inſtare, ſi coniugem inſenſam depelleret. Nec manu aut telo opus. Fateretur Octauiæ adulterium. Occulta quidem ad præſens, ſed magna ei præmia, & ſeceſſus amœnos promittit: vel ſi negauiſſet, necem intentat. Ille inſita vecordia, & facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quàm iuſſum erat, fingit, fatetúrque apud amicos, quos velut conſilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniã pellitur, vbi non inops exſilium tolerauit, & fato obiit. At Nero præfectum ſpe ſociandæ claſſis corruptum, & incuſatæ paulo antè ſterilitatis oblitus abactos partus conſcientia libidinum, eaq; ſibi comperta dicto memorat. Inſuláque Pandateria Octauiam claudit. Non alia exſul viſentium oculos maiore miſericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ à Tiberio, recentior Iuliæ memoria obuerſabatur à Claudio pulſæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præſentem ſæuitiam melioris olim fortunæ recordatione leuabant. Huic primùm nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil niſi luctuoſum haberet, erepto per venenum patre, & ſtatim fratre. Tum ancilla domina validior. Et Poppæa non niſi in perniciem vxoris nupta. Poſtremò crimen

omni exitio grauius. Ac puella viceſimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præſagio malorum iam à vita exemta, nondum tamen morte acquieſcebat. Paucis dehinc interiectis diebus, mori iubetur, cùm iam viduam ſe & tantum ſororem teſtaretur, communeq́ue Germanici, & poſtremò Agrippinæ nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium, ſed ſine exitio pertuliſſet. Reſtringitur vinculis, venæq́ue eius per omnes artus exſoluuntur; & quia preſſus pauore ſanguis tardiùs labebatur, præferuidi balnei vapore enecatur. Additúrque atrocior ſæuitia, quòd caput amputatum latumq́ue in vrbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memorauimus, vt quicunque caſus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noſcent, præſumtum habeant, quoties fugas & cædes iuſſit princeps, toties grates deis actas; quæq́ue rerum ſecundarum olim, tum publicæ cladis inſignia fuiſſe. Neque tamen ſilebimus, ſi quod ſenatuſconſultum, adulatione nouum, aut patientia poſtremum fuit. Eodem anno libertorum potiſſimos veneno interfeciſſe creditum eſt, Doryphorum quaſi aduerſatum nuptiis Poppææ, Pallantem quòd immenſam pecuniam longa ſenecta detineret. Romanus ſecretis criminationibus incuſauerat Senecam vt C. Piſonis ſocium, ſed validiùs à Seneca eodem crimine perculſus eſt. Vnde Piſoni timor & orta inſidiarum in Neronem magna moles, ſed improſpera.

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIB. DECIMVSQVINTVS.

INTEREA rex Parthorū Vologeſes, cognitis Corbulonis rebus, regemq́ alienigenam Tigranem Armeniæ impoſitum: ſimul, fratre Tiridate pulſo, ſpretum Arſacidarum faſtigium ire vltum volens, magnitudine rurſum Romana & cōtinui fœderis reuerentia, diuerſas ad curas trahebatur, contator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisq́ ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum nouus inſuper nuntius contumeliæ exſtimulat. Quippe egreſſus Armenia Tigranes Adiabenos conterminam nationē latius ac diutius quàm per latrocinia vaſtauerat. Idq́ primores gentiū ægrè tolerabant, eò contemtionis deſcēſum, vt ne duce quidem Romano incurſarentur, ſed temeritate obſidis, tot per annos inter mancipia habiti. Accēdebat dolorem eorū Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod præſidium, aut vnde peteret rogitās. Iam de Armenia conceſſum, proxima trahi: & niſi defendant Parthi, leuius ſeruitiū apud Romanos deditis, quàm captis eſſe. Tiridates quoq́ regni profugus, per ſilentium haut modicè querendo, grauior erat. Non enim ignauia, magna imperia contineri, virorum armorumq́ faciendū certamen. Id in ſumma fortuna æquius, quòd validius. Et ſua retinere, priuatæ domus: de alienis certare, regiam laudem eſſe. Igitur commotus his Vologeſes concilium vocat, & proximum ſibi Tiridatem conſtituit, atq́ ita orditur. Hunc ego eodem mecum patre “ genitum, cùm mihi per ætatem ſummo nomine conceſſiſſet, “

in poſ-

in poſſeſsionem Armeniæ deduxi. qui tertius potentiæ gradus habetur. Nam Medos Pacorus anteceperat, videbarq́; contra vetera fratrum odia & certamina, familiæ noſtræ penates ritè compoſuiſſe. prohibent Romani, & pacem ipſis nunquã proſperè laceſsitam, nunc quoque in exitium ſuum abrumpunt. Non ibo infitias, æquitate quàm ſanguine, cauſſa quàm armis retinere parta maioribus malueram. ſi contatione deliqui, virtute corrigam. Veſtra quidem vis & gloria in integro eſt, addita modeſtiæ fama. quæ neq; ſummis mortalium ſpernenda eſt, & à diis æſtimatur. Simul diademate caput Tiridatis euinxit, promtam equitum manum, quæ regem ex more ſectabatur, Moneſi nobili viro tradidit, adiectis Adiabenorum auxiliis: mandauitq́; Tigranem Armenia exturbari, dum ipſe poſitis aduerſus Hyrcanos diſcordiis, vires intimas, molemq́; belli ciet, prouinciis Romanis minitãs. Quæ vbi Corbuloni certis nũtiis audita ſunt, legiones duas cum Verulano Seuero, & Vectio Bolano, ſubſidiũ Tigrani mittit, occulto præcepto, cõpoſitiùs cuncta, quàm feſtinantiùs agerent. quippe bellũ habere quàm gerere malebat. Scripſeratq́; Cæſari proprio duce opus eſſe, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologeſe acriore in diſcrimine eſſe. Atq; interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat. Tumultuariam prouincialiũ manum armat. hoſtiles ingreſſus præſidiis intercipit. Et quia egena aquarũ regio eſt, caſtella fontibus impoſita, quoſdam riuos cõgeſtu arenæ abdidit. Ea dũ à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneſes vt famam ſui præiret, non ideo neſcium aut incautũ Tigranẽ offendit: qui occupauerat Tigranocerta, vrbem copia defenſorũ & magnitudine mœniũ validam. Ad hæc Nicephorius amnis haut ſpernenda latitudine partem murorũ ambit. & ducta ingens foſſa qua fluuio diffidebatur. Inerant milites, & prouiſi antè commeatus, quorũ ſubuectu pauci auidiùs progreſsi, & repentinis hoſtibus circumuenti, ira magis quàm metu ceteros accenderant. Sed

Partho ad exſequendas obſidiones nulla comminus audacia: raris ſagittis,neq; clauſos exterret,et ſemet fruſtratur. Adiabeni cùm promouere ſcalas & machinamenta inciperent,facilè detruſi,mox erumpentibus noſtris cæduntur. Corbulo tamen quamuis ſecundis rebus ſuis, moderãdum fortunæ ratus, miſit ad Vologeſem qui expoſtularent vim prouinciæ illatam. ſocium amicumq; regem cohortes Romanas circumſedere. omitteret potius obſidionem,aut ſe quoq; in agro hoſtili caſtra poſiturum. Caſperius centurio in eam legationem dilectus, apud opidum Niſibin ſeptem & triginta milibus paſſuum à Tigranocerta diſtantem adit regem,& mandata ferociter edidit. Vologeſi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præſentia proſperè fluebant, irritum obſidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem ſumſerant, miſſæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria paratæ vltrò irrumpere: ſibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locuſtarum ambederat quidquid herbidũ aut frondoſum. Igitur metu abſtruſo mitiora obtendens, miſſurum ad imperatorem Romanum legatos ſuper petenda Armenia & firmanda pace reſpondet. Moneſen omittere Tigranocerta iubet,ipſe retro concedit. Hæc plures vt formidine regis, & Corbulonis minis patrata & magnifica extollebant. Alij occultè pepigiſſe interpretabantur, vt omiſſo vtrinq; bello,& abeunte Vologeſe,Tigranes quoq; Armenia abſcederet. Cur enim exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deſerta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernauiſſe in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quàm in ſede regni modo retenti? Dilata prorſus arma, vt Vologeſes cum alio quàm cum Corbulone certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ, non vltra periculum faceret. Nam vt rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ popoſcerat, & aduentare Ceſennius Pætus audiebatur: iámque aderat, copiis ita diuiſis, vt quarta & duodecima legiones

addita

addita quinta quæ recens è Mœſis excita erat, ſimul Pontica & Galatarum Cappadocumq́ auxilia Pæto obedirēt: tertia & ſexta & decima legiones, priorq́ Syriæ miles apud Corbulonem manerēt. Cetera ex rerū vſu ſociarent, partirentúrue. Sed neq; Corbulo æmuli patiēs & Pætus cui ſatis ad gloriam erat ſi proximus haberetur, deſpiciebat geſta, nihil cædis aut prædæ, vſurpatas nominetenus vrbium expugnationes dictitans. Se tributa ac leges, & pro vmbra regis, Romanū ius victis impoſiturum. Sub idem tempus legati Vologeſis, quos ad principē miſſos memoraui, reuertere irriti: bellumq́ propalam ſumtum à Parthis. nec Pætus detractauit, ſed duabus legionibus, quarum quartam Funiſulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam Caluiſius Sabinus regebant, Armeniam intrat, triſti omine. Nam in tranſgreſſu Euphratis, quē ponte tranſmittebat, nulla palàm cauſſa, turbatus equus qui conſularia inſignia geſtabat, retro euaſit. Hoſtiaq́ quæ muniebantur hibernaculis aſſiſtens, ſemifacta opera fuga perrupit, ſeq́ vallo extulit. & pila militū arſere, magis inſigni prodigio, quia Parthus hoſtis miſſilibus telis decertat. Ceterùm Pætus ſpretis omnibus, nec dum ſatis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ prouiſu, rapit exercitum trans montem Taurum, reciperandis, vt ferebat, Tigranocertis, vaſtandisq́ regionibus, quas Corbulo integras omiſiſſet. Et capta quædam caſtella, gloriæq́ & prædæ non nihil partum, ſi aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuiſſet. Longinquis itineribus percurſando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & inſtante iam hieme, reduxit exercitum. compoſuítque ad Cæſarem litteras, quaſi confecto bello, verbis magnificas, rerum vacuas. Interim Corbulo nunquā neglectam Euphratis ripam crebrioribus præſidiis inſedit: & ne ponti iniiciendo impedimentum hoſtiles turmæ afferrent iam enim ſubiectis campis magna ſpecie volitabant, naues magnitudine præſtantes, & connexas trabibus, ac turribus

auctas,

auctas, agit per amnem, catapultiſq; & baliſtis proturbat Barbaros. in quos ſaxa & haſtæ longius permeabant, quàm vt contrario ſagittarum iactu adæquarentur. Dein pons continuatus, colléſque aduerſi per ſocias cohortes, pòſt legionum caſtris occupantur, tanta celeritate & oſtentatione virium, vt Parthi omiſſo paratu inuadendæ Syriæ, ſpem omnem in Armeniam verterent. Ibi Pætus imminentium neſcius, quinctam legionem procul in Ponto habebat. Reliquas promiſcuis militum commeatibus infirmauerat, donec aduentare Vologeſem magno & infenſo agmine auditum. Accitur legio duodecima, & vnde famam aucti exercitus ſperat, prodita infrequentia: qua tamen retineri caſtra, & eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Pæto aut in ſuis, aut in alienis conſiliis cõſtantia fuiſſet. Verùm vbi à viris militaribus aduerſus vrgentes caſus firmatus erat, rurſus ne alienæ ſententiæ indigens videretur, in diuerſa ac deteriora tranſibat. Et tunc relictis hibernis, non foſſam neque vallum ſibi, ſed corpora & arma in hoſtem data clamitans, duxit legiones quaſi prœlio certaturus. Deinde amiſſo centurione & paucis militibus, quos viſendis hoſtium copiis præmiſerat, trepidus remeauit. Et quia minus acriter Vologeſes inſtiterat, vana rurſus fiducia, tria millia delectorum proximo Tauri iugo impoſuit, quo tranſitũ regis arcerent. Alares quoque Pannonios robur equitatus in parte campi locat. Coniunx ac filius caſtello cui Arſamoſata nomen eſt, abditi, data in præſidium cohorte, ac diſperſo milite, qui in vnum habitus, vagum hoſtem promtiùs ſuſtentauiſſet. ægrè compulſum ferunt, vt inſtantem Corbuloni fateretur. Nec à Corbulone properatum, quo gliſcentibus periculis etiam ſubſidij laus augeretur. Expediri tamen itineri ſingula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parem numerum è cohortibus iuſſit. At Vologeſes quamuis obſeſſa à Pæto itinera hinc peditatu, inde equite accepiſſet, nihil mutato conſilio, ſed vi ac minis alares exterruit, legionarios

obtriuit, vno tantum centurione Tarquitio Creſcente turrim in qua præſidium agitabat, defendere auſo: ſacta ſæpius eruptione, & cæſis qui Barbarorum propius ſuggrediebãtur, donec ignium iactu circumueniretur. peditum ſi quis integer, longinqua & auia, vulnerati caſtra repetiuere: virtutem regis, ſæuitiam & copias gentium, cuncta metu extollentes, ſacili credulitate eorum qui eadem pauebant. Ne dux quidẽ obniti aduerſis, ſed cuncta militiæ munia deſeruerat: miſſis iterũ ad Corbulonem precibus, veniret properè, ſigna & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: ſe fidem interim donec vita ſuppeditet, retenturũ. Ille interritus & parte copiarũ apud Syriam relicta, vt munimenta Euphrati impoſita retinerentur, quâ proximum & commeatibus non egenum, regionẽ Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petiuit. Comitabantur exercitum præter alia aſſueta bello, magna vis camelorum onuſta frumenti, vt ſimul hoſtem famémque depelleret. Primum è perculſis Pactium primipili centurionem obuium habuit, dein pleroſq; militum: quos diuerſas fugæ cauſſas obtendentes, redire ad ſigna, & clementiã Pæti experiri monebat. Se niſi victoribus immitẽ eſſe. Simul ſuas legiones adire, hortari, priorum admonere, nouam gloriã oſtendere. Non vicos aut opida Armeniorum, ſed caſtra Romana, duasq; in iis legiones pretium laboris peti. Si ſingulis manipularibus præcipua ſeruati ciuis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud & quantum decus, vbi par eorum numerus adipiſceretur, qui attuliſſent ſalutem, & qui accepiſſent? His atque talibus in commune alacres, & erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis ſtimulis incenderent, continuum diu noctuq; iter properabant. Eoq; intentius Vologeſes premere obſeſſos, modò vallum legionum, modò caſtellum quo imbellis ætas defendebatur, oppugnare, propius incedens quàm mos Parthis, ſi ea temeritate hoſtem in prœlium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, nec aliud

quàm

quàm munimenta propugnabant, pars iuſſu ducis, & alij propria ignauia, vt Corbulonem opperientes, ac ſi vis ingrueret, prouiſis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. Neque eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Pœnis Romani imperij æmulis. Validam quoq; & laudatã antiquitatẽ, quoties fortuna contra daret, ſaluti conſuluiſſe. Qua deſperatione exercitus dux ſubactus, primas tamen litteras ad Vologeſen, non ſupplices, ſed in modum querentis compoſuit, quòd pro Armeniis ſemper Romanæ ditionis, aut ſubiectis regi quem imperator dilegiſſet, hoſtilia faceret. Pacem ex æquo vtilem. Nec præſentia tantùm ſpectaret. Ipſum aduerſus duas legiones totis regni viribus adueniſſe: At Romanis orbem terrarũ reliquum, quo bellum iuuarent. Ad ea Vologeſes, nihil pro cauſſa, ſed opperiendos ſibi fratres Pacorum ac Tiridatem reſcripſit. Illum locum tempusq; conſilio deſtinatum quid de Armenia cernerent. *Adieciſſe deos dignum Arſacidarum, ſimul & de legionibus Romanis ſtatuerent. Miſſi pòſt à Pæto nuntij, & regis colloquium petitum, qui Vaſacem præfectum equitatus ire iuſſit. Tum Pætus, Lucullos, Pompeios, & ſi qui duces obtinendæ donandæúe Armeniæ egerant: Vaſaces imaginem retinendi donandiúe penes nos, vim penes Parthos memorat. Et multum inuicem diſceptato, Monobazus Adiabenus in diem poſterum teſtis iis quæ pepigiſſent, adhibetur. Placuitq; liberari obſidio legiones, & decedere omnem militẽ finibus Armeniorũ, caſtellaq; & cõmeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis copia Vologeſi fieret mittendi ad Neronem legatos. Interim fluuio Arſameti, is caſtra præfluebat, pontem impoſuit, ſpecie ſibi illud iter experientis. Sed Parthi quaſi documentum victoriæ iuſſerant. namque iis vſui fuit. Noſtri per diuerſum iere. Addidit rumor, ſub iugum miſſas legiones, & alia ex rebus infauſtis: quorum ſimulacrum ab Armeniis vſurpatum eſt. Nam & munimenta ingreſſi ſunt, antequam agmen Romanum decederet; & circumſtetere

vias, captiua olim mancipia, aut iumenta agnoſcentes, abſtrahentesq;. Raptæ etiam veſtes, retenta arma, pauido milite & concedēte, ne qua prœlij cauſſa exſiſteret. Vologeſes armis & corporibus cæſorū aggregatis, quo cladem noſtram teſtaretur, viſu fugientium legionum abſtinuit. Fama moderationis quærebatur, poſtquam ſuperbiam expleuerat. Flumen Arſametem elephanto inſidens, & proximus quiſq; regi vi equorum perrupere, quia rumor inceſſerat, pontem ceſſurum oneri, dolo fabricantium. Sed qui ingredi auſi ſunt, validū & fidum intellexere. Ceterū obſeſſis adeò ſuppeditauiſſe rem frumentariam conſtitit, vt horreis ignē iniicerent: contraq; prodiderit Corbulo Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem, neq; ſe plus tridui itinere abfuiſſe. Adiecit, iureiurādo Pæti cautū apud ſigna, adſtātibus iis quos teſtificando rex miſiſſet, neminem Romanum Armeniam ingreſſurū, donec referantur litteræ Neronis, an paci annueret. Quæ vt augendæ infamiæ compoſita, ſic reliqua non in obſcuro habentur: vna die quadraginta millium ſpatium emenſum eſſe Pætum, deſertis paſſim ſauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quàm ſi terga in acie vertiſſent. Corbulo cum ſuis copiis apud ripam Euphratis obuius, non eam ſpeciem inſignium & armorum prætulit, vt diuerſitatem exprobraret. Mæſti manipuli, ac vicem commilitonū miſerantes, ne lacrymis quidem temperauere. Vix præ fletu vſurpata conſalutatio. Deceſſerat certamē virtutis, & ambitio gloriæ, felicium hominum affectus. ſola miſericordia valebat, & apud minores magis. Ducum inter ſe breuis ſermo ſecutus * eſt, hæc conquerentium: *irritum laborem, potuiſſe bellum fuga Parthorum finiri. Ille integra vtrique cuncta reſpondit, conuerterent aquilas, & iuncti inuaderent Armeniam, abſceſſu Vologeſis infirmatam. Non ea imperatoris habere mādata Corbulo: periculo legionum commotum, è prouincia egreſſum. Quando in incerto habeantur Parthorum conatus,

Syriam

Syriam repetiturum. Sic quoque optimam fortunam orandam, vt pedes confectus ſpatiis itinerum, alacrem & facilitate camporum præuenientem equitem aſſequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hibernauit. At Vologeſis ad Corbulonem miſſi nuntij, detraheret caſtella trans Euphratem, amnemq; vt omnium medium faceret. Ille Armeniam quoq; diuerſis præſidiis vacuam fieri expoſtulabat. Et poſtremò conceſſit rex. Diruptáque quæ vltra Euphratem communierat Corbulo, & Armenij ſuo arbitrio relicti ſunt. At Romæ trophæa de Parthis arcúſq; medio Capitolini montis ſiſtebãtur, decreta ab ſenatu, integro adhuc bello, neq; tũ omiſſa, dum aſpectui conſulitur, ſpreta conſcientia. Quin & diſſimulandis rerum externarum curis Nero frumentum plebis vetuſtate corruptum, in Tiberim iecit, quo ſecuritatem annonæ ſiſtentaret. cuius pretio nihil additum eſt, quamuis ducentas fermè naues portu in ipſo, violentia tempeſtatis, & centum alias Tiberi ſubuectas, fortuitus ignis abſumſiſſet. Tris dein conſulares, L. Piſonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus publicis præpoſuit, cum inſectatione priorum principum, qui grauitate ſumtuum iuſtos reditus anteiſſent, ſe annuum ſexcenties ſeſtertium Reipub. largiri. Percrebuerat ea tempeſtate prauiſſimus mos, cùm propinquis comitiis, aut ſorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adſciſcerent filios, præturasq; & prouincias inter patres ſortiti, ſtatim emitterent manu quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia ſenatum adeunt, ius naturæ, labores educandi, aduerſus fraudem & artes & breuitatem adoptionis enumerant. Satis pretij eſſe orbis quòd multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta promta & obuia haberent. Sibi promiſſa legum diu exſpectata, in ludibrium verti, quando quis ſine ſolicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret. Factum ex eo ſenatuſconſultum, ne ſimulata adoptio

in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidē hereditatibus prodeſſet. Exin Claudius Timarchus Cretēſis reus agitur, ceteris criminibus, vt ſolent præualidi prouincialium, & opibus nimiis ad iniurias minorum elati: vna vox eius vſq; ad contumeliam ſenatus penetrauerat, quòd dictitaſſet, in ſua poteſtate ſitum, an proconſulibus qui Cretam obtinuiſſent, grates agerentur. Quam occaſionem Pætus Thraſea ad bonum publicum vertens, poſtquam de reo cenſuerat, prouincia Creta depellendum, hæc addidit. Vſu probatum eſt P. C. leges egregias, exempla honeſta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem: candidatorum ambitus, Iulias leges: magiſtratuum auaritia, Calpurnia ſcita, pepererunt. Nā culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare poſterius eſt. Ergo aduerſus nouam prouinciarum ſuperbiam dignum fide conſtantiaq; Romana capiamus conſilium, quo tutelæ ſociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quiſq; habeatur alibi quàm in ciuium iudicio eſſe. Olim quidem non modò prætor aut conſul, ſed priuati etiam mittebantur, qui prouincias viſerent, & quid de cuiuſque obſequio videretur, referrent. trepidabantq; gentes de æſtimatione ſingulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutū alicuius grates, ita promtiùs accuſatio decernitur. Decernaturq;, & maneat prouincialibus potentiā ſuā tali modo oſtentandi. Sed laus falſa & precibus expreſſa, perinde cohibeātur, quàm malitia, quàm crudelitas. Plura ſæpe peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus. Quædā imo virtutes odio ſunt, ſeueritas obſtinata, inuictus aduersùm gratiā animus. Inde initia magiſtratuū noſtrorū meliora fermè, & finis inclinat, dum in modū candidatorū ſuffragia conquirimus. quæ ſi arceātur, æqualius atq; cōſtantius prouinciæ regentur: nā vt metu repetundarū infracta auaritia eſt, ita vetita gratiarum actione ambitio cohibetur. Magno aſcenſu celebrata ſen-

tentia. Non tamē ſenatusconſultū perſici potuit, abnuentibus conſulibus ea de re relatum. Mox auctore principe ſanxere, ne quis ad concilium ſociorum referret, agendas apud ſenatum proprætoribus próueconſulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. Iiſdem conſulibus gymnaſiū ictu fulminis conflagrauit, effigiesq́; in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ celebre Campaniæ opidū Pompei magna ex parte proruit. Defunctaq́; virgo Veſtalis Lælia, in cuius locum Cornelia ex familia Coſſorum capta eſt. Memmio Regulo & Verginio Rufo COSS. natam ſibi ex Poppæa filiam Nero vltra mortale gaudium accepit, appellauitq́; Auguſtam, dato & Poppææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium, vbi ipſe generatus erat. Iam ſenatus vterum Poppææ commendauerat diis, votaq́; publicè ſuſceperat. quæ multiplicata, exſolutaq́;. Et additæ ſupplicationes, templúmque Fecunditati, & certamen ad exemplar *Atticæ religionis decretum. Vtq́; fortunarum effigies aureæ in ſolio Capitolini Iouis collocarentur: ludicrum Circenſe vt Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæq́; apud Antium ederetur. quæ fluxa fuere, quartum intra menſem defuncta infante. Rurſusq́; exortæ adulationes, cenſentium honorem diuæ, & puluinar, ædemq́; & ſacerdotem. Atq́; ipſe vt lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. Adnotatum eſt, omni ſenatu Antium ſub recentem partum effuſo, Thraſeam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepiſſe. Secutam dehinc vocem Cæſaris ferunt, qua reconciliatum ſe Thraſeæ apud Senecam iactauerit, ac Senecam Cæſari gratulatū. Vnde gloria egregiis viris, & pericula gliſcebant. Interim veris principio legati Parthorum mandata regis Vologeſis, litterasq́; in eandem formā attulere. Se priora & toties iactata ſuper obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dij quamuis potentium populorum arbitri poſſeſſionem Parthis non ſine ignominia Romana tradidiſſent. Nuper clauſum

A. V. C. DCCCXVI.

*

Tigranem, poſt Pætum legionesq; cùm opprimere poſſet incolumes dimiſiſſe. Satis approbatam vim, datum & lenitatis experimentum. Nec recuſaturum Tiridatem accipiendo diademati in vrbem venire, niſi ſacerdotij religione attineretur. Iturum ad ſigna & effigies principis, vbi legionibus coràm, regnum auſpicaretur. Talibus Vologeſis litteris, quia Pætus diuerſa tanquam rebus integris ſcribebat, interrogatus centurio qui cum legatis aduenerat, quo in ſtatu Armenia eſſet, omnes inde Romanos exceſſiſſe reſpondit. Tum intellecto Barbarorum irriſu, qui peterent quod eripuerant, conſuluit inter primores ciuitatis Nero, bellum anceps, an pax in hoſte placeret. Nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atq; hoſtium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inſcitia rurſum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, vnde ſpes fieret, non fruſtra eadem oraturum Tiridatem, ſi preces ipſe attuliſſet. Syriæq; exſecutio Cintio, copiæ militares Corbuloni permiſſæ, & quintadecima legio ducente Mario Celſo, è Pannonia adiecta eſt. Scribitur tetrarchis ac regibus præfectisq; & procuratoribus, & qui prætorum finitimas prouincias regebant, iuſſis Corbulonis obſequi, in tantum fermè modum aucta poteſtate, quem populus Romanus Gn. Pompeio bellum Piraticum geſturo dederat. Regreſſum Pætum cùm grauiora metueret, facetiis inſectari ſatis habuit Cæſar his fermè verbis: Ignoſcere ſe ſtatim, ne tam promtus in pauorem longiore ſolicitudine ægreſceret. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortiſſimo quoq; amiſſo, & ceteris exterritis, parū habiles prœlio videbantur, in Syriam tranſlatis, ſextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac proſperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditq; legionem quintam quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Aegypto, quódque alarum cohortiúmque, & auxili-

liare-

lia regum in vnum conducta apud Melitenen, quā tranſmittere Euphratem parabat. Tum luſtratum rite exercitum ad concionem vocat, orditúrque magnifica de auſpiciis imperatoriis, rebusq́; à ſe geſtis, aduerſam inſcitiam Pæti declinans, multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetuſtas obſepſerat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologeſisq́; de pace legatos haut aſpernatus, adiungit iis centuriones cum mandatis non immitibus. Non enim adhuc eò ventum vt certamine extremo opus eſſet. Multa Romanis ſecunda, quædam Parthis eueniſſe, documento aduerſus ſuperbiam: proinde & Tiridati conducere intactum vaſtationibus regnum dono accipere, & Vologeſen melius ſocietate Romana quàm damnis mutuis genti Parthorum conſulturum. Scire quantum intus diſcordiarum, quamq́; indomitas & præferoces nationes regeret. Contrà imperatori ſuo immotam vbiq́; pacem, & vnū id bellum eſſe. Simul conſilio terrorem adiicere, & Megiſtanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pellit ſedibus, caſtella eorum exſcindit, plana, edita, validos, inualidosq́;, pari metu complet. Non infenſum, nedum hoſtili odio Corbulonis nomen etiā Barbaris habebatur, eóque conſilium eius fidum credebant. Ergo Vologeſes neque atrox in ſummam, *& quibuſdam præfecturis inducias petit. * Tiridates locum diemq́; colloquio poſcit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obſeſſæ cum Pæto legiones erant, cùm à Barbaris delectus eſſet, ob memoriam lætioris ſibi rei, non eſt à Corbulone vitatus, vt diſſimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamia Pæti angebatur, quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos, atq́; operire reliquias malæ pugnæ imperauit. Die pacta Tiberius Alexander illuſtris eques Romanus miniſter bello datus, & Viuianus Annius gener Corbulonis, nondum ſenatoria ætate, ſed pro legato quinctæ legioni impoſitus, in caſtra Tiridatis venere honore eius, ac ne metueret

inſidias tali pignore. Viceni dehinc equites aſſumti. Et viſo Corbulone, rex prior equo deſiluit: nec contatus Corbulo. Sed pedes vterq; dextras miſcuere. Exin Romanus laudat iuuenem, omiſſis præcipitibus tuta & ſalutaria capeſſentem. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cetera temperanter adiungit. Iturum quippe Romam, laturumq; nouum Cæſari decus, non aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſaciden. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere. & colloquium oſculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magna vtrinque ſpecie, inde eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis, ſignisq; & ſimulacris deûm in modum templi. Medio tribunal ſedem curulem, & ſedes effigiem Neronis, ſuſtinebat. Ad quã progreſſus Tiridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capite diadema imagini ſubiecit, magnis apud cunctos animorũ motibus, quos augebat inſita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obſidio. At nunc verſos caſus: iturũ Tiridatem oſtentui gentibus, quanto minus quàm captiuum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasq;. & rogitante rege cauſſas, quoties nouum aliquid aduerterat: vt, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, conuiuium buccina dimitti, & ſtructa ante Auguralem aram ſubdita face accendi: cũcta in maius extollens, admiratione priſci moris affecit. poſtremo die ſpatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres antè, matremq; viſeret: obſidem interea filiam tradit, litterasq; ſupplices ad Neronem. Et digreſſus Pacorum apud Medos, Vologeſen Ecbatanis repperit, non incurioſum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, ne quam imaginem ſeruitij Tiridates perferret, neu ferrum traderet, aut cõplexu prouincias obtinentium arceretur, foribúsue eorum aſſiſteret, tantúſque Romæ quantus conſulibus honor eſſet. Scilicet externæ ſuperbiæ ſueto, non erat notitia noſtri, apud

quos

quos ius imperij valet, inania tranſmittuntur. Eodem anno Cæſar nationes alpium maritimarum in ius Latij tranſtulit. Equitum Romanorum locos ſedilibus plebis antepoſuit apud Circum. Namque ad eam diem indiſcreti inibant, quia lex Roſcia nihil niſi de quattuordecim ordinibus ſanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed feminarum illuſtrium ſenatorumq́; plures per arenam fœdati ſunt. C. Lecanio, M. Licinio Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiſcuas ſcenas frequentandi. Nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis, quos vt parum celebres & tantæ voci anguſtos ſpernebat. Nõ tamen Romæ incipere ſcenas auſus, Neapolim quaſi Græcam vrbem dilegit. Inde initium fore, vt tranſgreſſus in Achaiam, inſignesq́; & antiquitùs ſacras coronas adeptus, maiore fama, ſtudia ciuium eliceret. Ergo contractum opidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis eius rei fama ciuerat, quíque Cæſarem per honorem, aut varios vſus ſectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic plerique vt arbitrabantur, triſte, vt ipſe, prouidum potius & ſecundis numinibus euenit. Nam egreſſo qui affuerat populo, vacuum & ſine vllius noxa theatrum collapſum eſt. Ergo per compoſitos cantus grates diis, atque ipſam recentis caſus fortunam celebrans, petiturusq́; maris Hadriæ traiectus, apud Beneuentum interim conſedit: vbi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdiſſima eius aulæ oſtenta fuit, ſutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis ſcurrilibus: primò in contumelias aſſumtus, deinde optimi cuiuſque criminatione eò vſque valuit, vt gratia, pecunia, vi nocendi etiam malis præmineret. Eius munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à ſceleribus ceſſabatur. Iiſdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia ſuper Iuniæ familiæ claritudinẽ diuum Auguſtũ atauũ ferebat.

A. V. C. DCCCXVII.

Iuſſi

Iuſsi id accuſatores obicere, prodigum largitionibus, neque aliã ſpẽ quàm in nouis rebus eſſe. quin eũ nobiles habere, quos ab epiſtolis & libellis & rationibus appellet, nomina ſummæ curæ & meditamenta. Tum intimus quiſq; libertorum vincti abreptiq́;. Et cùm damnatio inſtaret, brachiorum venas Torquatus interſcidit, ſecutaq; Neronis oratio ex more: Quamuis ſontem & defenſioni meritò diffiſum, victurum tamen fuiſſe ſi clementiam iudicis exſpectaſſet.

Nec multo pòſt omiſſa in præſens Achaia (cauſſæ in incerto fuere) vrbem reuiſit, prouincias Orientis, maximè Aegyptum, ſecretis imaginationibus agitans. Dein edicto teſtificatus non longam ſui abſentiam, & cuncta in Rep. exinde immota ac proſpera fore, ſuper ea profectione adiit Capitolium. illic veneraturus deos. Cùm Veſtæ quoque templum iniſſet, repentè cunctos per artus tremens, ſeu numine exterrente, ſeu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deſeruit inceptum, cunctas ſibi curas amore patriæ leuiores dictitans. Vidiſſe ciuium mæſtos vultus, audire ſecretas querimonias, quòd tantum aditurus eſſet iter, cuius ne modicos quidem egreſſus tolerarent, ſueti aduerſum fortuita aſpectu principis refoueri. Ergo vt in priuatis neceſsitudinibus proxima pignora præualerent, ita populum Romanum vim plurimam habere: parendúmque retinenti.

Hæc atque talia plebi volenti fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura eſt, rei frumentariæ anguſtias ſi abeſſet metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coràm atrocior haberetur, dehinc (quæ natura magnis timoribus) deterius credebant quod euenerat. Ipſe quo fidem acquireret, nihil vſquam perinde lætum ſibi, publicis locis ſtruere conuiuia, totáque vrbe quaſi domo vti. Et celeberrimæ luxu famaq; epulæ fuere, quas Tigellino paratas, vt exemplum referam, ne ſæpius eadem prodigentia narranda ſit. Igitur in ſtagno Agrippæ fabricatus eſt ratem, cui ſuperpoſitum conuiuium aliarum tractu moueretur. Naues auro &

ebore

ebore diſtinctæ. Remigesq́; exoleti, per ætates & ſcientiam libidinum componebantur. Volucres & feras diuerſis è terris, & animalia maris Oceano ab vſque petiuerat. Crepidinibus ſtagni lupanaria aſtabant, illuſtribus feminis completa. Et contrà ſcorta viſebantur nudis corporibus. Iã geſtus motusq́; obſceni, & poſtquam tenebræ incedebant, quantum iuxta nemoris, & circumiecta tecta conſonare cantu & luminibus clareſcere. Ipſe per licita atque illicita fœdatus, nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret, niſi paucos poſt dies vni ex illo contaminatorũ grege, cui nomẽ Pythagoræ fuit, in modũ ſollennium cõiugiorum denupſiſſet. Inditum imperatori flammeum. Miſſi auſpices duo, & genialis torus, & faces nuptiales; cuncta denique ſpectata, quæ etiam in femina nox operit. Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nã vtrunq; auctores prodidere: ſed omnibus quæ huic vrbi per violentiam ignium acciderunt, grauior atq; atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioq́; montibus contigua eſt. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, ſimul cœptus ignis, & ſtatim validus, ac vento citus longitudinẽ Circi corripuit. Neq; enim domus munimentis ſeptæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu peruagatum incendium, plana primum, deinde in edita aſſurgens, rurſus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia vrbe artis itineribus, hucq́; & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauentium feminarum feſſa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quiq́; ſibi, quiq́; aliis conſulebant, dum trahunt inualidos aut opperiuntur, pars morans, pars feſtinans, cuncta impediebant: & ſæpe dum in tergũ reſpectãt, lateribus aut fronte circumueniebantur: vel ſi in proxima euaſerant, illis quoq; igni correptis, etiã quæ longinqua crediderant, in eodẽ caſu reperiebantur. Poſtremò quid vitarẽt, quid peterent ambigui, complere vias, ſterni per agros: quidã

amiſsis omnibus fortunis diurni quoq; victus, alij caritate ſuorum quos eripere nequiuerant, quamuis patente effugio interiere. Nec quiſquam defendere audebat, crebris multorum minis reſtinguere prohibentium; & quia alij palàm faces iaciebant, atq; eſſe ſibi auctorem vociferabantur: ſiue vt raptus licentius exercerent, ſeu iuſſu. Eo in tempore Nero Antij agẽs, non antè in vrbem regreſſus eſt quàm domui eius, qua palatium & Mæcenatis hortos continuauerat, ignis propinquaret. Neq; tamen ſiſti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed ſolatiũ populo exturbato & profugo, campum Martis ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam ſuos patefecit. Et ſubitaria ædificia exſtruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subuectaq́; vtenſilia ab Hoſtia, & propinquis municipiis. pretiumq́; frumenti minutũ, vſq; ad ternos nummos. Quæ quanquam popularia in irritũ cadebant, quia peruaſerat rumor: ipſo tempore flagrantis vrbis, iniſſe eum domeſticam ſcenã, & ceciniſſe Troianum excidium, præſentia mala vetuſtis cladibus aſsimulantem. Sexto demùm die apud imas Eſquilias finis incendio factus, proruptis per immenſum ædificiis, vt continuæ violentiæ campus & velut vacuum cælum occurreret. Necdum poſito metu redibat. *Leuis rurſum graſſatus ignis, patulis magis vrbis locis, eoq́; ſtrages hominum minor. delubra deûm, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusq; infamiæ id incendiũ habuit, quia prædiis Tigellini Aemylianis proruperat. Videbaturq́; Nero condendæ vrbis nouæ, & cognomento ſuo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quattuordecim Roma diuiditur: quarum quattuor integræ manebant, tres ſolo tenus deiectæ: ſeptem reliquis pauca tectorum veſtigia ſupererant, lacera & ſemiuſta. Domuũ, & inſularũ, & templorum, quæ amiſſa ſunt, numerum inire haut promtum fuerit: ſed vetuſtiſsima religione, quod Seruius Tullius Lunæ, & Magna ara fanumq́;, quæ præſenti Herculi Arcas Euander

ſacra-

ſacrauerat, ædeſq; Statoris Iouis vota Romulo, Numæq́; regia, & delubrum Veſtæ cum penatibus populi Romani, exuſta. iam opes tot victoriis quæſitæ, & Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quãuis in tanta reſurgentis vrbis pulchritudine, multa ſeniores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, XIIII. kalen. Sextiles principium incendij huius ortũ, quo & Senones captam vrbem inflammauerant. Alij eò vſq; cura progreßi ſunt, vt totidem annos menſeſq́; & dies inter vtraq; incendia numerent. Ceterùm Nero vſus eſt patriæ ruinis, exſtruxitq; domum, in qua haut perinde gemmæ & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem, & luxu vulgata, quàm arua & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc ſiluæ, inde aperta ſpatia, & proſpectus: magiſtris & machinatoribus Seuero & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegauiſſet, per artem tentare, & viribus principis illudere. Nanque ab lacu Auerno nauigabilem foſſam vſq; ad oſtia Tiberina depreſſuros promiſerant, ſqualẽti litore, aut per montes aduerſos. Neq; enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quàm Pomptinæ paludes: cetera abrupta, aut arentia, ac ſi perrumpi poſſent, intolerandus labor, nec ſatis cauſſæ. Nero tamen vt erat incredibilium cupitor, effodere proxima Auerno iuga connixus eſt: manentq́; veſtigia irritæ ſpei. Ceterùm vrbis quæ domus ſupererant, non vt poſt Gallica incendia, nulla diſtinctione, nec paßim erectæ: ſed dimenſis vicorum ordinibus, & latis viarum ſpatiis, cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additiſq́; porticibus, quæ frontem inſularum protegerent. Eaſq́; porticus Nero ſua pecunia exſtructurum, purgatáſque areas dominis traditurum, pollicitus eſt. Addidit præmia pro cuiuſque ordine, & rei familiaris copiis: finiuítque tempus, intra quod effectis domibus aut inſulis, adipiſcerentur. Ruderi accipiendo Hoſtienſes paludes deſtinabat, vtq́; naues quæ frumentum Tiberi

ſubuectaſ-

ſubuectaſſent, onuſtæ rudere decurrerēt. Aedificiaq́; ipſa certa ſui parte, ſine trabibus, ſaxo Gabino Albanoq́; ſolidarentur: quòd is lapis igni imperuius eſt. Iam aqua priuatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus locis in publicum flueret, cuſtodes: & ſubſidia reprimendis ignibus, in propatulo quiſque haberet: nec communione parietum, ſed propriis quæque muris ambirentur. Ea ex vtilitate accepta decorē quoq; nouæ vrbi attulere. Erant tamen qui crederent veterē illam formā ſalubritati magis conduxiſſe, quoniam anguſtiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde ſolis vapore perrumperentur. At nunc patulam latitudinem, & nulla vmbra defenſam, grauiore æſtu ardeſcere. Et hæc quidem humanis conſiliis prouidebantur. Mox petita à diis piacula, aditíque Sibyllæ libri, ex quibus ſupplicatum Vulcano & Cereri Proſerpinæq́;, ac propitiata Iuno per matronas, primùm in Capitolio, deinde apud proximum mare. Vnde hauſta aqua, templum & ſimulacrum deæ proſperſum eſt, & lectiſternia ac peruigilia celebrauere feminæ quibus mariti erant. Sed nō ope humana, non largitionibus principis aut deûm placamentis, decedebat infamia, quin iuſſum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & quæſitiſſimis pœnis affecit, quos per flagitia inuiſos, vulgus Chriſtianos appellabat. Auctor nominis eius CHRISTVS, *qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat. Repreſſaq́; in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modò per Iudæam originem eius mali, ſed per vrbem etiam: quo cuncta vndique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturq́;. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haut perinde in crimine incendij, quàm odio humani generis conuicti ſunt. Et pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi; atque vbi defeciſſet dies, in vſum nocturni luminis vrerentur. Hortos ſuos*

ei ſpecta-

ei ſpectaculo Nero obtulerat, & Circenſe ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel circulo inſiſtens. Vnde quanquam aduerſus ſontes & nouiſſima exempla meritos, miſeratio oriebatur, tanquam non vtilitate publica, ſed in ſæuitiam vnius abſumerentur. Interea conferendis pecuniis peruaſtata Italia, prouinciæ euerſæ, ſociíq; populi, & quæ ciuitatum liberæ vocantur. Inq; eam prædam etiam dij ceſſere, ſpoliatis in vrbe templis, egeſtoq; auro, quòd triumphis, quòd votis, omnis populi Romani ætas proſperè aut in metu ſacrauerat. Enimuerò per Aſiam atque Achaiam non dona tantum, ſed ſimulacra numinū abripiebātur, miſſis in eas prouincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicunque flagitio promtus: Hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur Seneca, quo inuidiam ſacrilegij à ſemet auerteret, longinqui ruris ſeceſſum orauiſſe: & poſtquam non cōcedebatur, ficta valetudine quaſi æger neruis, cubiculum non egreſſus. Tradidere quidam, venenum ei per libertum ipſius cui nomen Cleonicus, paratum, iuſſu Neronis: vitatúmque à Seneca proditione liberti, ſeu propria formidine, dum ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac, ſi ſitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.

Per idem tempus gladiatores apud opidum Preneſte, tentata eruptione, præſidio militis, qui cuſtos adeſſet, coërciti ſunt: iam Spartacum & vetera mala rumoribus ferente populo, vt eſt nouarum rerum cupiens pauidúſque. Nec multò poſt clades rei naualis accipitur, non bello, quippe haut aliàs tam immota pax, ſed certum ad diem in Campaniam redire claſſem Nero iuſſerat, non exceptis maris caſibus. Ergo gubernatores quamuis ſæuiente pelago à Formiis mouere, & graui Africo, dum promuntorium Miſeni ſuperare contendunt, Cumanis litoribus impacti, triremium pleraſq;, & minora nauigia paſſim amiſerunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorū nuntia. Vis fulgurum nō aliàs crebrior,

& ſidus cometes, ſanguine illuſtri ſemper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorúmue animaliũ partus abiecti in publicum, aut in ſacrificiis quibus grauidas hoſtias immolare mos eſt, reperti. Et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure eſſet. Secutaq́ʒ haruſpicum interpretatio: parari rerum humanarum aliud caput, ſed non fore validum, neqʒ occultũ: quia in vtero repreſſum, aut ita iuxtà editum ſit. Ineunt deinde conſulatũ Silius Nerua, & Atticus Veſtinus, cœpta ſimul & aucta cõiuratione, in quam certatim nomina dederant, ſenatores, eques, miles, feminæ etiã, cum odio Neronis, tum fauore in C. Piſonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas inſignesq́ʒ familias paterna nobilitate cõplexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut ſpecies virtutibus ſimiles. Nanqʒ facundiam tuendis ciuibus exercebat, largitionem aduerſus amicos, & ignotis quoqʒ comi ſermone & congreſſu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul grauitas morum, aut voluptatum parcimonia. Lenitati ac magnificentiæ & aliquando luxui indulgebat. Idq́ʒ pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine ſummum imperium non reſtrictum, nec perſeuerum volunt. Initiũ coniurationi non à cupiditate ipſius fuit, nec tamen facilè memorauerim, quis primus auctor, cuius inſtinctu concitum ſit, quod tam multi ſumſerunt. Promtiſſimos Subrium Flauium tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Aſprum centurionem exſtitiſſe conſtantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusq́ʒ Lateranus conſul deſignatus, viuida odia intulere. Lucanum propriæ cauſſæ accendebant, quòd famam carminum eius premebat Nero, prohibueratq́ʒ oſtentare, vanus aſſimulatione. Lateranum conſulem deſignatum, nulla iniuria, ſed amor Reipub. ſociauit. At Flauius Sceuinus & Afranius Quinctianus, vterqʒ ſenatorij ordinis, contra famã ſui, principiũ tanti facinoris capeſſiuere. Nam Sceuino diſſoluta luxu mẽs, & proinde vita ſomno langui-

A. V. C. DCCCXIIX.

languida. Quinctianus molli corpore infamis, & à Nerone probroſo carmine diffamatus, contumelias vltum ibat.

Ergo dum ſcelera principis, & finem adeſſe imperij, diligendumq́; qui feßis rebus ſuccurreret inter ſe aut inter amicos iaciunt, aggregauere Tullium Senecionem, Ceruarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Feſtum, equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipua familiaritatẽ Neronis ſpeciem amicitiæ etiã tum retinens, eò pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne ſecretum Piſoni erat. Ceteris ſpes ex nouis rebus petebatur. Aſcitæ ſunt ſuper Subrium & Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, Granius Siluanus & Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus & Venetus Paullus centuriones. Sed ſummum robur in Fenio Rufo præfecto videbatur, quem vita famaq́; laudatum, per ſæuitiam impudicitiamq́; Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatq́; criminationibus, ac ſæpe in metum adduxerat, quaſi adulterũ Agrippinæ & deſiderio eius vltioni intentum. Igitur vbi cõiuratis præfectum quoque prætorij in partes deſcendiſſe, crebro ipſius ſermone facta fides, promtiùs iam de tempore ac loco cædis agitabant. Et cepiſſe impetum Subrius Flauius ferebatur, in ſcena canentem Neronem aggrediendi, aut cùm ardente domo per noctem huc illuc curſaret incuſtoditus. Hic occaſio ſolitudinis, ibi ipſa frequentia tanti decoris teſtis, pulcherrimum animum exſtimulauerant: niſi impunitatis cupido retinuiſſet, magnis ſemper conatibus aduerſa. Interim contantibus prolatantibusq́; ſpem ac metum, Epicharis quædam, incertum quo nam modo ſciſcitata, neque illi antè vlla rerũ honeſtarum cura fuerat, accendere, & arguere coniuratos: ac poſtremò lentitudinis eorum pertæſa, & in Campania agens primores claßiariorũ Miſenenſiũ labefacere, et conſciẽtia illigare connixa eſt tali initio. Erat Chiliarchus in ea claſſe

*Voluſius Proculus, occidendæ matris Neronis inter miniſtros non ex magnitudine ſceleris prouectus, vt rebatur. Is mulieri olim cognitus, ſeu recens orta amicitia, dũ merita erga Neronem ſua & quàm in irritum cecidiſſent, aperit, adiicitque queſtus & deſtinationem vindictæ, ſi facultas oriretur, ſpem dedit poſſe impelli & plures cõciliare: nec leue auxiliũ in claſſe, crebras occaſiones, quia Nero multo apud Puteolos & Miſenum maris vſu lætabatur. Ergo Epicharis plura, & omnia ſcelera principis orditur. Neq; ſenatui, quid manere, ſed prouiſum quo nam modo pœnas verſæ Reip. daret: accingeretur modò, nauaret operã, & militũ acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exſpectaret. Nomina tamen coniuratorũ reticuit. Vnde Proculi indicium irritum fuit, quamuis ea quæ audierat ad Neronem detuliſſet. Accita quippe Epicharis, & cum indice compoſita, nullis teſtibus innixũ facilè confutauit. Sed ipſa in cuſtodia retenta eſt, ſuſpectante Nerone, haut falſa eſſe etiam quæ vera non probabantur. Coniuratis tamen metu proditionis placitũ maturare cædem apud Baias in villa Piſonis: cuius amœnitate captus Cæſar crebrò ventitabat, balneasq; & epulas inibat omiſſis excubiis, & fortunæ ſuæ mole. Sed abnuit Piſo, inuidiam prætendens, ſi ſacra menſæ diiq; hoſpitales cæde qualiſcunque principis cruentarentur. Melius apud vrbem in illa inuiſa & ſpoliis ciuiũ exſtructa domo, vel in publico patraturos, quod pro Rep. ſuſcepiſſent. Hæc in commune: ceterùm timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate diſciplinaq; C. Caßij apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem ſublatus, imperium inuaderet, promtè daturis operam qui à coniuratione integri eſſent, quique miſerarentur Neronem tanquam per ſcelus interfectum. Pleriq; Veſtini quoque conſulis acre ingenium vitauiſſe Piſonem crediderunt, ne * à libertate moueretur, vel delecto imperatore alio, ſui muneris Remp. faceret. Etenim expers coniurationis erat, quamuis ſuper eo crimine Nero vetus aduerſus inſontem*

*

odium

odium expleuerit. Tandem ſtatuere Circenſium ludorum die, qui Cereri celebratur, exſequi deſtinata: quia Cæſar rarus egreſſu, domo aut hortis clauſus ad ludicra Circi ventitabat, promtioresq́ aditus erant lætitia ſpectaculi. Ordinem inſidiis compoſuerant, vt Lateranus quaſi ſubſidium rei familiari oraret deprecabundus & genibus principis accidens proſterneret incautum premeretq́, animi validus, & corpore ingens. Tum iacentem & impeditum, tribuni & centuriones, & ceterorũ vt quiſq; audẽtiæ habuiſſet, accurrerent, trucidarentq́: primas ſibi partes expoſtulante Sceuino, qui pugionẽ templo Salutis in Etruria, ſiue, vt alij tradidere, Fortunæ Ferentano in opido detraxerat, geſtabatq́, velut magni operis ſacrum. Interim Piſo apud ædem Cereris opperiretur, vnde eũ præfectus Fenius & ceteri accitum ferrent in caſtra comitante Antonia Claudij Cæſaris filia, ad eliciendum vulgi fauorẽ. quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamuis abſurdum videretur & inane, aut ipſi Antoniam nomen & periculum commodauiſſe, aut Piſonem notum amore vxoris, alij matrimonio ſe obſtrinxiſſe, niſi ſi cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior eſt. Sed mirum quàm inter diuerſi generis, ordinis, ætatis, ſexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita ſint: donec proditio cœpit è domo Sceuini. Qui pridie inſidiarũ, multo ſermone cum Antonio Natale, dein regreſſus domum, teſtamentum obſignauit: promtum vagina pugionem, de quo ſuprà rettuli, vetuſtate obtuſum increpans, aſperari ſaxo, & mucronem ardeſcere iuſſit. Eámque curam liberto Milicho mandauit. Simul affluentius ſolito conuiuium initum, ſeruorum cariſſimi libertate, & alij pecunia donati. Atque ipſe mæſtus, & magnæ cogitationis manifeſtus erat, quamuis lætitiam vagis ſermonibus ſimularet. Poſtremò vulneribus ligamenta, quibusq́ ſiſtitur ſanguis parare eundẽ Milichũ monet, ſiue gnarum coniurationis, & hucuſq; fidũ, ſeu neſcium,

& tunc primùm arreptis ſuſpicionibus, vt pleriq; tradidere, de conſequentibus. Nam cùm ſecum ſeruilis animus præmia perfidiæ reputauit, ſimulq; immenſa pecunia & potentia obuerſabantur, ceſſit fas, & ſalus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Et enim vxoris quoq; conſiliũ aſſumſerat, muliebre ac deterius. quippe vltrò metũ intentabat, multosq; aſtitiſſe libertos ac ſeruos, qui eadem viderint: nihil profuturum vnius ſilentium. at præmia penes vnum fore, qui indicio præueniſſet. Igitur cœpta luce Milichus in hortos Seruilianos pergit: & cùm foribus arceretur, magna & atrocia afferre dictitans, deductusq; ab ianitoribus ad libertum Neronis Epaphroditũ, mox ab eo ad Neronem, vrgens periculum, graues coniurationes, & cetera quæ audierat, coniectauerátque, docet. Telum quoque in necem eius paratum oſtendit, acciriq; reum iuſſit. Is raptus per milites, & defenſionem orſus, Ferrum cuius argueretur, olim religione patria cultum, & in cubiculo habitũ, ac fraude liberti ſubreptum reſpondit; Tabulas teſtamenti ſæpius à ſe, & incuſtodita dierũ obſeruatione, ſignatas; Pecunias & libertates ſeruis & antè dono datas; ſed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari, & inſtantibus creditoribus, teſtamento diffideret. Enimverò liberales ſemper epulas ſtruxiſſe, & vitam amœnam, & duris iudicibus parum probatam. Fomẽta vulneribus nulla iuſſu ſuo, ſed quia cetera palàm vana obieciſſet, adiungere crimen viſum, ſe pariter indicem & teſtem facere. Adiicit dictis conſtantiã. incuſat vltrò inteſtabilem, & conſceleratum, tanta vocis ac vultus ſecuritate, vt labaret indicium, niſi Milichum vxor admonuiſſet, Antoniũ Natalẽ multa cum Sceuino, ac ſecretò collocutũ, & eſſe vtroſq; C. Piſonis intimos. Ergo accitus Natalis: & diuerſi interrogantur, quis nam is ſermo, qua de re fuiſſet. Tum exorta ſuſpicio, quia non congruentia reſponderant. Inditaq; vincla. Et tormentorum aſpectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius coniurationis magis gnarus, ſimul arguendi

guendi peritior, de Piſone primùm fatetur. Deinde adiicit Annæum Senecam, ſiue internuntius inter eum Piſonemq́; fuit, ſiue vt Neronis gratiam pararet, qui inſenſus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio Sceuinus quoque pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens, nec vllum ſilentij emolumentum, edidit ceteros. Ex quibus Lucanus Quinctianusq́;, & Senecio diu abnuere. Pòſt promiſſa impunitate corrupti, quo tarditatem excuſarent, Lucanus Atillam matrem ſuam, Quinctianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem amicorum præcipuos nominauere. Atque interim Nero recordatus Voluſii Proculi indicio Epicharim attineri, ratúſque muliebre corpus impar dolori, tormentis dilacerari iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acriùs torquentium ne à femina ſpernerentur, peruicere quin obiecta denegaret. Sic primus quæſtionis dies contemtus. Poſtero cùm ad eoſdem cruciatus retraheretur geſtamine ſellæ, nam diſſolutis membris inſiſtere nequibat, vinclo faſciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum ſellæ reſtricto, indidit ceruicem, & corporis pondere conniſa, tenuem iam ſpiritum expreſſit: clariore exemplo libertina mulier in tanta neceſſitate alienos ac propè ignotos protegendo, cùm ingenui & viri & equites Romani ſenatoréſque intacti tormentis cariſſima quæque ſuorum pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus paſſim conſcios edere, magis magíſque pauido Nerone, quanquam multiplicatis excubiis ſemet ſepſiſſet. Quin & vrbem per manipulos occupatis mœnibus, inſeſſo etiam mari & amne, velut in cuſtodiam dedit. Volitabantq́; per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorũ pedites equitéſq́; permixti Germanis, quibus fidebat princeps quaſi externis. Continua hinc & iuncta agmina trahi, ac foribus hortorum adiacere. Atq́; vbi dicendam ad cauſſam introiſſent, lætatũ erga cõiuratos ſi fortuitus

ſermo, & ſubiti occurſus, ſi conuiuium, ſi ſpectaculum ſimul iniſſent pro crimine accipi: cū ſuper Neronis ac Tigellini ſæuas percontationes, Fenius quoq; Rufus violenter vrgeret, nondū ab indicibus nominatus, ſed quo fidem inſcitiæ pararet, atrox aduerſus ſocios. Idem Subrio Flauio aſsiſtenti, annuentiq́; an inter ipſam cognitionem diſtringeret gladium, cædemq́; patraret, retinuit, infregitq́; impetum iam manum ad capulum referentis. Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Sceuinus, hortarentur Piſonem pergere in caſtra, aut roſtra eſcendere, ſtudiaq́; militum & populi tentare: ſi conatibus eius conſcij aggregarentur, ſecuturos etiā integros, magnamq́; motæ rei famam, quæ plurimum in nouis conſiliis valeret. Nihil aduerſum hoc Neroni prouiſum: etiam fortes viros ſubitis terreri, ne dum ille ſcenicus, Tigellino ſcilicet cum pellicibus ſuis comitante, arma contra cieret. Multa experiendo fieri, quæ ſegnibus ardua videantur. Fruſtra ſilentium & fidem in tot conſciorum animis & corporibus ſperari. Cruciatu aut præmio cuncta peruia eſſe. Venturos qui ipſum quoque vincirent, poſtremò indigna nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Remp. dum auxilia libertati inuocat, dum miles potius deeſſet, & plebes deſereret, dum ipſe maioribus, dum poſteris, ſi vita præriperetur, mortem approbaret? Immotus iis, & paululum in publico verſatus, pòſt domi ſecretus, animum aduerſum ſuprema firmat, donec manus militum adueniret, quos Nero tirones aut ſtipendiis recentes dilegerat. Nam vetus miles timebatur, tanquam fauore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Teſtamentum fœdis aduerſus Neronem adulationibus, amori vxoris dedit, quam degenerem, & ſola corporis forma commendatam, amici matrimonio abſtulerat. Nomen mulieris Arria Galla, priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Piſonis infamiā propagauere.

Proximam necem Plautij Laterani conſulis deſignati

Nero

Nero adiungit, adeò properè, vt non complecti liberos, non aliud breue mortis arbitrium permittere. Raptus in locum ſeruilibus pœnis ſepoſitũ, manu Statij tribuni trucidatur, plenus conſtantis ſilentij, nec tribuno obiiciens eandem conſcientiã. Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima principi, non quia coniurationis manifeſtum compererat, ſed vt ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus promſit: miſſum ſe ad ægrotum Senecam vt viſeret conquerereturq́ꝫ, cur Piſonem aditu arceret: melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent. Et reſpondiſſe Senecam, ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterùm ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, ſuaq́ꝫ reſponſa noſceret, percontari Senecam iubetur. Is, fortè an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumq́ꝫ apud lapidem ſuburbano rure ſubſtiterat. Illò propinqua veſpera tribunus venit, & villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeia Paullina vxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Seneca miſſum ad ſe Natalem, conqueſtumq́ꝫ nomine Piſonis quòd viſendo eo prohiberetur, ſe ratione valetudinis & amore quietis, excuſauiſſe reſpondit. Cur ſalutem priuati hominis incolumitati ſuæ anteferret, cauſſam nõ habuiſſe, nec ſibi promtum in adulationes ingenium: Idq́ꝫ nulli magis gnarum quàm Neroni, qui ſæpius libertatem Senecæ, quàm ſeruitium expertus eſſet. Vbi hæc à tribuno relata ſunt, Poppæa & Tigellino coràm, quod erat ſæuienti principi intimũ conſiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pauoris ſigna, nihil triſte in verbis eius aut vultu deprehenſum confirmauit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Ruſticus, non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & expoſitis Cæſaris iuſſis, an obtemperaret interrogauiſſe: monitúmque

ab eo, vt exſequeretur, fatali omnium ignauia. Nam & Silanus inter coniuratos erat, augebatq; ſcelera in quorum vltionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſitq; ad Senecam vnum ex centurionibus, qui neceſſitatem vltimam denuntiaret. Ille interritus poſcit teſtamẽti tabulas: ac denegante centurione, conuerſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cuius ſi memores eſſent, bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorũ, modò ſermone, modò intentior in modum coërcentis, ad firmitudinẽ reuocat, rogitans: Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſum imminentia? Cui enim ignarã fuiſſe ſæuitiam Neronis? Neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratremq; interfectos, quàm vt educatoris præceptoriſq; necem adiiceret. Vbi hæc atq; talia velut in commune diſſeruit, complectitur vxorem. & paululum aduerſus præſentem formidinem mollitus, rogat oratq; temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet, ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti ſolatiis honeſtis toleraret. Illa contrà, ſibi quoq; deſtinatam mortem adſeuerat, manumq; percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnicè dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus conſtantia penes vtroſq; par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſoluunt. Seneca, quoniam ſenile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurũ quoq; & poplitum venas abrumpit. Sæuiſq; cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atq; ipſe viſendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet in aliud cubiculum abſcederet. Et nouiſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentia aduocatis ſcriptoribus, pleraq; tradi-

dit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere ſuperſedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſerui libertiq́; obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignaræ. Nam vt eſt vulgus ad deteriora promtum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronẽ timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiuiſſe; deinde oblata mitiore ſpe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos poſtea annos laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albẽtibus, vt oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat prouiſum pridem venenum, quo damnati publico Athenienſium iudicio exſtinguerentur, promeret; allatúmque hauſit fruſtra, frigidis iam artubus & clauſo corpore aduerſum vim veneni. poſtremò ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſeruorum, addita voce, Libare ſe liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine vllo funeris ſollenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cùm etiam tum prædiues & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret. Fama fuit, Subrium Flauium cum centurionibus occulto conſilio, neque tamen ignorante Seneca, deſtinauiſſe, vt poſt occiſum ope Piſonis Neronem, Piſo quoque interficeretur, tradereturq́; imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto. Quin & verba Flauij vulgabantur, Non referre dedecori, ſi citharœdus dimoueretur, & Tragœdus ſuccederet. quia vt Nero cithara, ita Piſo Tragico ornatu canebat. Ceterùm militaris quoq́; conſpiratio nõ vltrà fefellit, accenſis indicibus ad prodendũ Fenium Rufum, quem eundem conſcium & inquiſitorẽ non tolerabant. Ergo inſtanti minitantiq́; renitens Sceuinus, neminem ait plura ſcire quã ipſum. Hortaturq́; vltrò redderet tam bono principi vicẽ. Non

vox

vox aduerſum ea Fenio, non ſilentium, ſed verba ſua præpediens, & pauoris manifeſtus, ceteríſque ac maximè Ceruario Proculo equite ad conuincẽdum eum connisis, iuſſu imperatoris à Caßio milite, qui ob inſigne corporis robur adſtabat, corripitur, vinciturq́;. Mox eorum indicio Subrius Flauius tribunus peruertitur, primo diſsimilitudinem morũ ad defenſionem trahens, neq; ſe armatum cum inermibus effeminatis tantũ facinus conſociaturum. Dein poſtquã vrgebatur, confeßionis gloriam amplexus, interrogatusq́; à Nerone, quibus cauſsis ad obliuionẽ ſacramenti proceßiſſet: Oderam te, inquit, nec quisquã tibi fidelior militum fuit, dum amari meruiſti. odiſſe cœpi poſtquã parricida matris & vxoris, auriga, hiſtrio & incendiarius exſtitiſti. Ipſa rettuli verba, quia non vt Senecæ, vulgata erant. Nec minus noſci decebat militaris viri ſenſus & incomtos & validos. Nihil in illa coniuratione grauius auribus Neronis accidiſſe conſtitit, qui vt faciendis ſceleribus promtus, ita audiendi quæ faceret, inſolens erat. Pœna Flauij Veianio Nigro tribuno mãdatur. Is proximo in agro ſcrobem effodi iuſsit, quem Flauius vt humilem & anguſtum increpans, circumſtantibus militibus: ne hoc quidem, inquit, ex diſciplina. admonitus fortiter protendere ceruicem: Vtinam, ait, tu tam fortiter ferias. Et ille multũ tremens, cũ vix duobus ictibus caput amputauiſſet, ſæuitiã apud Neronem iactauit, ſeſquiplaga interfectum à ſe dicendo. Proximum constantiæ exemplum, Sulpicius Aſper centurio præbuit, percontanti Neroni, cur in cædem ſuam conſpirauiſſet, breuiter reſpondẽs: Nõ aliter tot flagitiis eius ſubueniri poſſe. Tum iuſſam pœnam ſubiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis ſuppliciis degenerauere. At non Fenio Rufo par animus. ſed lamentationes ſuas etiam in teſtamentũ cõtulit. Opperiebatur Nero vt Veſtinus quoq; conſul in crimen traheretur, violentum & infenſum ratus: ſed coniurati conſilia cum Veſtino non miſcuerant, quidam vetuſtis in eum ſimultatibus, plures quia præcipi-

præcipitem & inſociabilem credebant. Ceterùm Neronis odiū aduerſus Veſtinum ex intima ſodalitate cœperat, dum hic ignauiam principis penitus cognitam deſpicit, ille ferociam amici metuit, ſæpe aſperis facetiis illuſus; quæ vbi multum ex vero traxere, acrem ſui memoriam relinquunt. Acceſſerat repens cauſſa, quòd Veſtinus Statiliam Meſſallinam matrimonio ſibi iunxerat, haut neſcius inter adulteros eius & Cæſarem eſſe. Igitur non crimine, non accuſatore exſiſtente, quia ſpeciem iudicij induere non poterat, ad vim dominationis cōuerſus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit, iubétque præuenire conatus conſulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuuentutem, quia Veſtinus imminentes foro ædes, decoraq; ſeruitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia conſulis impleuerat. Conuiuium celebrat, nihil metuens, an diſſimulando metu, cùm ingreſſi milites vocari eum à tribuno dixere. Ille nihil demoratus exſurgit. & omnia ſimul properantur, clauditur cubiculo, præſto eſt medicus, abſcindūtur venæ, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua merſatur, nulla edita voce, qua ſemet miſeraretur. Circūdati interim cuſtodia qui ſimul diſcubuerant; nec niſi prouecta nocte emiſſi ſunt, poſtquā pauorem eorū imminens exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, ſatis ſupplicij luiſſe ait pro epulis conſularibus. Exin M. Annæi Lucani cædē imperat. Is profluente ſanguine, vbi frigeſcere pedes manuſq;, & paulatim ab extremis cedere ſpiritū, feruido adhuc & cōpote mentis pectore intelligit, recordatus carmen à ſe cōpoſitum, quo vulneratū militē per eiuſmodi mortis imaginem obiiſſe tradiderat: verſus ipſos rettulit. eaq; illi ſuprema vox fuit. Senecio poſthac & Quinctianus, & Sceuinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictóue memorando. Sed compleri interim vrbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare

lauru

lauru donum, genua ipſius aduolui, & dextram oſculis fatigare. Atq; ille gaudium id credens, Antonij Natalis & Ceruarij Proculi feſtinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmiis ditatus, Conſeruatoris ſibi nomen Græco eius rei vocabulo aſſumſit. E tribunis Granius Siluanus quamuis abſolutus, ſua manu cecidit: Statius proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flauius Nepos, Statius Domitius; quaſi principem non quidem odiſſent, ſed tamen exiſtimarentur. Nouio Priſco per amicitiã Senecæ, & Glitio Gallo atq; Annio Pollioni infamatis magis quàm cõuictis, data exſilia. Priſcũ Antonia Flacilla coniũx comitata eſt: Gallũ Egnatia Maximilla, magnis primũ & integris opibus, pòſt ademtis. quæ vtraq; gloriã eis auxere. Pellitur & Rufus Criſpinus occaſione coniurationis, ſed Neroni inuiſus, quòd Poppæam quondã matrimonio tenuerat. Verginium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius ſtudia iuuenũ eloquentia, Muſonius præceptis ſapientiæ fouebat. Cluuidieno Quieto, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Priſco, Iulio Altino, velut in agmen & numerum, Aegæi maris inſulæ permittuntur. At Cadicia vxor Sceuini, & Ceſenius Maximus Italia prohibẽtur, reos fuiſſe ſe, tantũ pœna experti. Atilla mater Annæi Lucani ſine abſolutione in ſupplicio diſſimulata.

Quibus perpetratis Nero, & concione militũ habita, bina nummûm milia viritim manipularibus diuiſit, addiditq; ſine pretio frumentũ, quo antè ex modo annonæ vtebantur. Tum quaſi geſta bello expoſiturus vocat ſenatũ, & triumphale decus Petronio Turpiliano cõſulari: Cocceio Neruæ prætori deſignato, Tigellino præfecto prætorij tribuit; Tigellinũ & Neruã ita extollens, vt ſuper triumphales in foro imagines apud palatium effigies eorũ quoq; ſiſteret. Dedit etiam conſularia inſignia Nymphidio; de quo quia nunc primũ oblatus eſt, pauca repetam. Nam & ipſe pars Romanarum cladium erit. Igitur

matre

matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter ſeruos libertoſq́; principũ vulgauerat, ex C. Cæſare ſe genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & toruo vultu erat: ſiue C. Cæſar ſcortorum quoq; cupiens, etiam matri eius illuſit. Sed Nero vocato ſenatu, oratione inter patres habita, edictum apud populũ, & collata in libros indicia, confeſſioneſq́; damnatorũ adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tanquam viros inſontes ob inuidiã aut metum exſtinxiſſet. Ceterùm cœptam, adultamq́; & reuictã coniurationem neq; tunc dubitauere, quibus verum noſcẽdi cura erat, & fatentur qui poſt interitũ Neronis in vrbem regreſſi ſunt. At in ſenatu cunctis vt cuiq; plurimũ mæroris, in adulationẽ demiſſis, Iunium Gallionẽ Senecæ fratris morte pauidum, & pro ſua incolumitate ſupplicem increpuit Salienus Clemens, hoſtẽ & parricidã vocans: donec conſenſu patrum deterritus eſt, ne publicis malis abuti ad occaſionẽ priuati odij videretur, neu compoſitam & oblitteratam manſuetudinẽ principis nouam ad ſæuitiam traheret. Tum decreta dona & grates deis decernuntur, propriuſq́; honos Soli, cui eſt vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta coniurationis numine retexiſſet: Vtq́; Circenſium cerealium ludicrum pluribus equorum curſibus celebraretur: menſiſq́; Aprilis Neronis cognomentũ acciperet: templum Saluti exſtrueretur, eo loci ex quo Sceuinus ferrũ promſerat. Ipſe eum pugionẽ apud Capitolium ſacrauit, inſcripſitq́; IOVI VINDICI. In præſens haut animaduerſum, poſt arma Iulij Vindicis ad auſpiciũ & præſagium futuræ vltionis trahebatur. Reperio in commentariis ſenatus, Cerialem Anicium conſulẽ deſignatum, pro ſententia dixiſſe, vt templũ diuo Neroni quã maturrimè publica pecunia poneretur. Quod quidẽ ille decernebat, tanquã mortale faſtigium egreſſo, & venerationem hominũ merito: quod ad omnia olim ſui exitus verteretur. Nam deûm honor “principi nõ ante habetur, quàm agere inter homines deſierit.“

P. COR-

P. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIB. DECIMVSSEXTVS.

ILLVSIT *dehinc Neroni fortuna per vanitatē ipſius, ex promiſſo Ceſellij Baſſi, qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginē ad ſpem haut dubiam retraxit. Vectuſq; Romam, principis aditum emercatus, expromit repertū in agro ſuo ſpecum altitudine immenſa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, ſed rudi & antiquo pōdere. Lateres quippe prægraues iacere, aſtantibus parte alia columnis. quæ per tantum æui occulta, augendis præſentibus bonis. Ceterùm vt coniectura demonſtrat, Didonem Feniſſam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidiſſe, ne nouus populus nimia pecunia laſciuiret: aut reges Numidarum & aliàs infenſi, cupidine auri ad bellum accenderentur. Igitur Nero non auctoris, non ipſius negotij fide ſatis ſpectata, nec miſſis viſoribus per quos noſceret, an vera aſſererentur, auget vltrò rumorem, mittitq; qui velut partam prædam aduehèrent. Dantur triremes & dilectum nauigium, iuuandæ feſtinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuerſa fama tulerat. Ac fortè quinquennale ludicrum ſecundo luſtro celebrabatur: oratoribúſque præcipua materia in laudem principis aſſumta eſt. Non enim tantum ſolitas fruges, nec metallis confuſum aurum gigni, ſed noua vbertate prouenire terras, & obuias opes deferre deos. Quæq; alia ſumma facundia, nec minore adulatione ſeruilia fingebant, ſecuri de facilitate credentis.*

tis.Gliſce-

tis. Gliſcebat interim luxuria ſpe inani, conſumebanturq́; veteres opes, quaſi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde iam largiebatur. Et diuitiarũ exſpectatio inter cauſſas paupertatis publicæ erat. Nam Baſſus effoſſo agro ſuo, latiſq́; circum aruis, dum hunc vel illum locum promiſſi ſpecus adſeuerat, ſequunturq́; non modò milites, ſed populus agreſtium efficiendo operi aſſumtus, tandem poſita vecordia, non falſa antè ſomnia ſua, ſeq́; tunc primùm eluſum admirans, pudorem & metum morte voluntaria effugit. Quidam vinctum ac mox dimiſſum tradidere, ademtis bonis in locum regiæ gazæ. *Interea ſenatus propinquo iam luſtrali certamine, vt dedecus auerteret, offert imperatori victoriam cantus, adiicit facundiæ coronã, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero nihil ambitu nec poteſtate ſenatus opus eſſe dictitans, ſe æquum aduerſus æmulos, & religione iudicum meritam laudem aſſecuturum, primò carmẽ in ſcena recitat: mox flagitãte vulgo, vt omnia ſtudia ſua publicaret (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne feſſus reſideret, ne ſudorem, niſi ea quam indutui gerebat veſte detergeret: vt nulla oris aut narium excrementa viſerentur. Poſtremò flexus genu, & cœtum illum manu veneratus, ſententias iudicũ opperiebatur ficto pauore. Et plebs quidem vrbis, hiſtrionum quoq; geſtus iuuare ſolita, perſonabat certis modis, plauſuq; compoſito. Crederes lætari, ac fortaſſe lætabantur per iniuriam publici flagitij. Sed qui remotis è municipiis, ſeueramq́; adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam, quiq́; per longas prouincias laſciuiæ inexperti officio legationũ aut priuata vtilitate aduenerãt, neq; aſpectũ illum tolerare, neque labori inhoneſto ſufficere: cùm manibus neſciis fatiſcerent, turbarent gnaros, ac ſæpe à militibus verberarentur, qui per cuneos ſtabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut ſilentio ſegni præteriret. Conſtitit pleroſq; equitum, dum per anguſtias aditus & ingruentem mul-*

tem multitudinem enituntur, obtritos: & alios dum diem noctémque ſedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippe grauior inerat metus, ſi ſpectaculo defuiſſent, multis palàm & pluribus occultis, vt nomina ac vultus, alacritatem, triſtitiámque coeuntium ſcrutarentur. Vnde tenuioribus ſtatim irrogata ſupplicia, aduerſus illuſtres diſſimulatũ ad præſens, & mox redditum odium. Ferebantq; Veſpaſianum tanquam ſomno conniueret, à Phœbo liberto increpitum, ægréq; meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem maiore fato effugiſſe. *Poſt finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo grauida ictu calcis afflicta eſt. Neq; enim venenum crediderim, quamuis quidam ſcriptores tradant, odio magis quàm ex fide. Quippe liberorum cupiens & amori vxoris obnoxius erat. Corpus nõ igni abolitum, vt Romanus mos: ſed regum externorum conſuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloq; Iuliorum infertur. Ductæ tamen publicè exſequiæ, laudauitq; ipſe apud roſtra formam eius, & quod diuinæ infantis parens fuiſſet, aliaq; fortunæ munera pro virtutibus.* *Mortẽ Poppææ vt palàm triſtẽ, ita recordantibus lætã ob impudicitiã eius ſæuitiamq;, noua inſuper inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Caſſium officio exſequiarum. quod primum indicium mali. neque in longum dilatũ eſt. Sed Silanus additur, nullo crimine, niſi quòd Caſſius opibus vetuſtis, & grauitate morum, Silanus claritudine generis, & modeſta iuuenta præcellebant. Igitur miſſa ad ſenatum oratione, remouendos à Rep. vtroſq; diſſeruit. Obiectauitq; Caſſio quòd inter imagines maiorum, etiam C. Caſſij effigiem coluiſſet, ita inſcriptã:* DVCI PARTIVM. *Quippe ſemina belli ciuilis, & defectionem à domo Cæſarum quæſitam. Ac vt memoria tantum infenſi nominis ad diſcordias vteretur, aſſumſiſſe L. Silanum iuuenem genere nobilem, animo præruptum, quem nouis rebus oſtentaret. Ipſum dehinc Silanum increpuit iiſdem quibus*

patruum

patruum eius Torquatum, tanquam diſponeret iam imperij curas, præficeretq́; rationibus & libellis & epiſtolis libertos: & inania ſimul & falſa. Nã Silanus intẽtior metu, & exitio patrui ad præcauendum exterritus erat. Inducit poſthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Caßij vxorem, Silani amitam, inceſtum cum fratris filio & diros ſacrorum ritus confingerent. Trahebantur vt conſcij Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius ſenatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe inſtantem damnationem fruſtrati, mox Neronem circa ſumma ſcelera diſtentum, quaſi minores euaſere. Tunc ſenatuſconſulto Caßio & Silano exſilia decernuntur, de Lepida Cæſar ſtatueret. Deportatúſque in inſulam Sardiniam Caßius, & *ſenatus ius exſpectabatur. Silanus tanquam Naxum deueheretur Hoſtiam amotus, pòſt municipio Apuliæ, cui nomen eſt Barium, clauditur. Illic indignißimum caſum ſapienter tolerans, à centurione ad cædem miſſo corripitur. Suadentiq́; venas abrumpere, animum quidem morti deſtinatum ait, ſed non permittere percuſſori gloriam miniſterij. At centurio quamuis inermem præualidum tamen & iræ quàm timori propiorem cernens, premi à militibus iubet. Nec omiſit Silanus obniti, & intendere ictus quãtum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus aduerſis tanquã in pugna caderet. Haut minus promtè L. Vetus, ſocruq́; eius Sextia & Pollutia filia necem ſubiere: inuiſi principi tanquam viuendo exprobrarent interfectum eſſe Rubellium Plautum generum Lucij Veteris. Sed initium detegendæ ſæuitiæ præbuit interuerſis patroni rebus ad accuſandum tranſgrediens Fortunatus libertus, aſcito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Aſiæ proconſule, exſoluit Nero in præmium accuſationis. Quod vbi cognitũ reo, ſeq́; & libertum pari ſorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta cuſtodia circumdant. Aderat filia ſuper ingruens periculum longo

dolore atrox, ex quo percuſſores Plauti mariti ſui viderat. Cruentamq́; ceruicem eius amplexa ſeruabat ſanguinem, & veſtes reſperſas, vidua implexa luctu continuo, nec vllis alimentis, niſi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egreſſus obſidens, audiret inſontem, néue conſulatus ſui quondam collegam dederet liberto, modò muliebri eiulatu, aliquando ſexum egreſſa, voce infenſa clamitabat, donec princeps immobilē ſe precibus & inuidiæ iuxta oſtendit. Ergo nuntiat patri abiicere ſpē, & vti neceſſitate. Simul affertur parari cognitionē ſenatus, & trucem ſententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Cæſarem nuncupare, atq; ita nepotibus de reliquo cōſulere. quod aſpernatus, ne vitam proximè libertatem actā nouiſſimo ſeruitio fœdaret, largitur in ſeruos quantū aderat pecuniæ: & ſi qua aſportari poſſent, ſibi quemque deducere, tris modò lectulos ad ſuprema retineri iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abſcindunt venas, properiq́; & ſingulis veſtibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur, pater filiam, auia neptem; illa vtroſq; intuens, & certatim precantes labenti animæ celerem exitum, vt relinquerent ſuos ſuperſtites & morituros. Seruauitq́; ordinē fortuna: ac ſenior prius, tum cui prima ætas, exſtinguuntur. Accuſati poſt ſepulturam, decretumq́; vt more maiorum punirentur. Et Nero interceſſit, mortē ſine arbitrio permittēs. ea cædibus peractis ludibria adiiciebātur. P. Gallus eques Romanus, quòd Fenio Ruſo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atq; igni prohibitus eſt. Liberto & accuſatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et menſis qui Aprilem eundemq́; Neroneum ſequebatur, Maius Claudij, Iulius Germanici, vocabulis mutantur: teſtificante Cornelio Orfito qui id cenſuerat, ideo Iunium menſem tranſmiſſum, quia duo iam Torquati ob ſcelera interfecti, infauſtū nomen Iunij tum feciſſent. Tot facinoribus fœdum annum

etiam

etiam dij tempeſtatibus & morbis inſigniuere. Vaſtata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuſta, fruges paſſim diſiecit. pertulitq́; violentiã ad vicina vrbi. In qua omne mortalium genus vis peſtilentiæ depopulabatur, nulla cœli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non ſexus, non ætas periculo vacua. Seruitia perinde ac ingenua plebes raptim exſtingui, inter coniugum & liberorum lamenta; qui dum aſſident, dum deflent, ſæpe eodem rogo cremabantur. Equitum ſenatorúmque interitus quamuis promiſcui, minus flebiles erant, tanquam communi mortalitate ſæuitiam principis præuenirent. Eodem anno dilectus per Galliam Narbonenſem Africamq́; & Aſiã habiti ſunt, ſupplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine feſſi, ſacramento ſoluebantur. Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, vt amiſſa vrbi reponerent. quam pecuniam Lugdunenſes antè obtulerant, turbidis caſibus. C Suetonio, L. Teleſino A. V. C. DCCCXIX.
Coss. *Antiſtius Soſianus factitatis in Neronem carminibus probroſis, exſilio, vt dixi, multatus, poſtquam id honoris indicibus tamq́; promtum ad cædes principem accepit, inquies animo, & occaſionum haut ſegnis, Pammenem eiuſdem loci exſulem, & Chaldæorum arte famoſum, eoq́; multorum amicitiis innixũ, ſimilitudine fortunæ ſibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios & conſolationes non fruſtra ratus, ſimul annuam pecuniam à P. Anteio miniſtrari cognoſcit. Neq; neſcium habebat, Anteium caritate Agrippinæ inuiſum Neroni, opesq́; eius præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamq́; cauſſam multis exitio eſſe. Igitur interceptis Antei litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis eius, & euentura, ſecretis Pammenis occultabantur, ſimul repertis quæ de ortu vitaq́; Oſtorij Scapulæ compoſita erant, ſcribit ad principem, magna ſe & quæ incolumitati eius conducerent allaturum, ſi breuẽ exſilij veniam impetrauiſſet. quippe Anteiũ & Oſtoriũ*

imminere rebus, & ſua Cæſarisq́; fata ſcrutari. Exin miſſa liburnica, aduehiturq́; properè Soſianus. Ac vulgato eius indicio, inter damnatos magis quàm inter reos Anteius Oſtoriusq́; habebantur: adeò vt teſtamentũ Antei nemo obſignaret, niſi Tigellinus auctor exſtitiſſet. Monitus priùs Anteius ne ſupremas tabulas moraretur. At ille hauſto veneno, tarditatem eius peroſus, interciſis venis, mortem approperauit. Oſtorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat. eò miſſus centurio, qui cædem eius maturaret. Cauſſa feſtinandi ex eo oriebatur, quòd Oſtorius multa militari fama, & ciuicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorumq́; ſcientia, metum Neroni fecerat, ne inuaderet pauidum ſemper, & reperta nuper coniuratione magis exterritum. Igitur centurio vbi effugia villæ clauſit, iuſſa imperatoris Oſtorio aperit. Is fortitudinem aduerſum hoſtes ſæpe ſpectatam in ſe vertit. Et quia venæ quanquam interruptæ parum ſanguinis effundebant, hactenus manu ſerui vſus vt immotum pugionem extolleret, adpreſſit dextram eius iuguloq́; occurrit.

Etiam ſi bella externa, & obitas pro Rep. mortes tanta caſuum ſimilitudine memorarem, meq́; ipſum ſatias cepiſſet, aliorumq́; tædium exſpectarem, quamuis honeſtos ciuium exitus, triſtes tamen & continuos aſpernantiũ. At nunc patientia ſeruilis, tantumq́; ſanguinis domi perditum, fatigant animum & mæſtitia reſtringunt. Neque aliam defenſionem ab iis quibus iſta noſcentur exegerim, quàm ne oderim tam ſegniter pereuntes. Ira illa numinũ in res Romanas fuit, quam non vt in cladibus exercituum, aut captiuitate vrbium ſemel editam tranſire licet. Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, vt quomodo exſequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur, ita in traditione ſupremorum accipiãt habeantq́; propriam memoriã.

Paucos quippe intra dies eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Criſpinus ac C. Petronius cecidere, Mella &

Criſpinus

Criſpinus equites Romani, dignitate ſenatoria. Nā hic quondam præfectus prætorij, & conſularibus inſignibus donatus, ac nuper crimine cōiurationis in Sardiniā exactus, accepto iuſſæ mortis nuntio ſemet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abſtinuerat, per ambitionem præpoſteram, vt eques Romanus conſularibus potentia æquaretur. Simul acquirendæ pecuniæ breuius iter credebat, per procurationes adminiſtrandis principis negotiis. Idē Annæum Lucanum genuerat grande adiumentū claritudinis. quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit, accuſatorem conciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrē filiumq; coniurationis ſcientia fingitur aſſimulatis Lucani litteris. quas inſpectas Nero, ferri ad eum iuſſit, opibus eius inhians. At Mella, quæ tum promtiſſima mortis via, exſoluit venas, ſcriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumq; eius Coſſutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tanquam de iniquitate exſilij querens ita ſcripſiſſet: ſe quidem mori nullis ſupplicij cauſſis, Rufum autē Criſpinum & Anicium Cerialem vita frui, infenſos principi. quæ compoſita credebantur, de Criſpino quia interfectus erat, de Ceriale vt interficeretur. Neque enim multo pòſt vim ſibi attulit minore quàm ceteri miſeratione, quia proditā C. Cæſari coniurationē ab eo meminerant. De C. Petronio ſuprà. Pauca repetenda ſunt. Nam illi dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebatur. Vtq; alios induſtria, ita hunc ignauia ad famam protulerat, habebaturq; non ganeo & profligator, vt plerique ſua haurientium, ſed erudito luxu. Ac dicta factaq; eius quanto ſolutiora, & quandam ſui negligentiam præferentia, tanto gratius in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur. Proconſul tamen Bithyniæ & mox conſul vigentem ſe ac parem negotiis oſtendit: dein reuolutus ad vitia, ſeu vitiorum imitationem inter paucos familiarium Neroni aſſumtus eſt, ele-

eſt, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, niſi quod ei Petronius approbauiſſet. Vnde inuidia Tigellini, quaſi aduerſus æmulum & ſcientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans, corrupto ad indicium ſeruo, ademtáque defenſione, & maiore parte familiæ in vincla rapta. Fortè illis diebus Campaniam petiuerat Cæſar, & Cumas vſque progreſſus Petronius illic attinebatur. Nec tulit vltrà timoris aut ſpei moras. neque tamen præceps vitam expulit, ſed inciſas venas vt libitum obligatas, aperire rurſum, & alloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret. Audiebátque referentes, nihil de immortalitate animæ, & ſapientium placitis, ſed leuia carmina & faciles verſus. Seruorum alios largitione, quoſdam verberibus affecit. Iniit & vias, ſomno indulſit, vt quanquam coacta mors, fortuitæ ſimilis eſſet. Ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus eſt: ſed flagitia principis ſub nominibus exoletorum feminarúmque & nouitate cuiuſque ſtupri perſcripſit, atque obſignata miſit Neroni. fregítque annulum, ne mox vſui eſſet ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium ſuarum ingenia noteſcerent, offertur Silia matrimonio ſenatoris haut ignota, & ipſi ad omnem libidinem adſcita, ac Petronio perquàm familiaris. agitur in exſilium tanquam non ſiluiſſet quæ viderat pertulerátque, proprio odio. At Numicium Thermum prætura functum Tigellini ſimultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminoſè detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipſe, patronus eius nece immerita lueret. Trucidatis tot inſignibus viris ad poſtremum Nero virtutem ipſam exſcindere concupiuit, interfecto Barea Sorano & Thraſea Pæto, olim vtriſque infenſus, & accedentibus cauſſis in Thraſeam: quòd ſenatu egreſ-

ſus eſt,

ſus eſt, cùm de Agrippina referretur, vt memoraui: quódque Iuuenalium ludicro parum expetibilem operam præbuerat: eáque offenſio altiùs penetrabat, quia idem Thraſea Patauij, vnde ortus erat, ludis Ceſticis à Troiano Antenore inſtitutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque quo prætor Antiſtius ob probra in Neronem compoſita ad mortem damnabatur, mitiora cenſuit, obtinuítque: & cùm deûm honores Poppææ decernuntur, ſponte abſens, funeri non interfuit. Quæ oblitterari non ſinebat Capito Coſſutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraſeæ, quòd auctoritate eius concidiſſet iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. Quin & illa obiectabat: principio anni vitare Thraſeam ſollenne iuſiurandum: nuncupationibus votorum non adeſſe, quamuis Quindecimuirali ſacerdotio præditum: nunquam pro ſalute principis, aut cæleſti voce immolauiſſe: aſſiduum olim & indefeſſum, qui vulgaribus quoque patrum conſultis ſemet fautorem aut aduerſarium oſtenderet, triennio non introïiſſe curiam: nuperriméque cùm ad coërcendos Silanum & Veterem certatim concurreretur, priuatis potius clientiũ negotiis vacauiſſe: ſeceſſionem iam id & partes, &, ſi multi idem audeant, bellum eſſe. Vt quondam C. Cæſarem inquit, & M. Catonem, ita nunc te Nero & Thraſeam auida diſcordiarum ciuitas loquitur. Et habet ſectatores vel potius ſatellites, qui nondum contumaciam ſententiarum, ſed habitum vultúmque eius ſectantur, rigidi & triſtes, qui tibi laſciuiam exprobrent. Huic vni incolumitas tua ſine arte, *ſine honore. * Proſperas principis res ſpernit, etiam ne luctibus & doloribus non ſatiatur? Eiuſdem animi eſt, Poppæam diuam non credere, cuius in acta diui Auguſti & diui Iulij non iurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani per prouincias, per exercitus, curatiùs leguntur, vt noſcatur quid Thraſea non fecerit. Aut tranſeamus ad illa

inſtituta, ſi potiora ſunt: aut noua cupientibus auferatur dux & auctor. Iſta ſecta Tuberones & Fauonios veteri quoque Reip. ingrata nomina genuit. Vt imperium euertant, libertatem præferunt: ſi peruerterint, ipſam aggredientur. Fruſtra Caßium amouiſti, ſi gliſcere & vigere Brutorum æmulos paſſurus es. Denique nihil ipſe de Thraſea ſcripſeris, diſceptatorem ſenatum nobis relinque. Extollit ira promtum Coſſutiani animum Nero: adiicitq́ Marcellum Eprium acri eloquentia. At Baream Soranum iam ſibi Oſtorius Sabinus eques Romanus popoſcerat reum ex proconſulatu Aſiæ, in qua offenſiones principis auxit, iuſtitia atque induſtria: & quia portui Epheſiorum aperiendo curam inſumſerat: vimque ciuitatis Pergamenæ prohibentis Acratum Cæſaris libertum ſtatuas & picturas auehere, inultam omiſerat. Sed crimini dabatur amicitia Plauti, & ambitio conciliandæ prouinciæ ad ſpes nouas. Tempus damnationi dilectum quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno aduentabat: vt ad externa rumoribus inteſtinum ſcelus obſcuraretur, an vt magnitudinem imperatoriam cæde inſignium virorum quaſi regio facinore oſtentaret. Igitur omni ciuitate ad excipiendum principem ſpectandúmque regem effuſa, Thraſea occurſu prohibitus non demiſit animum: ſed codicillos ad Neronem compoſuit, requirens obiecta, & expurgaturum aſſeuerans, ſi notitiam criminum & copiam diluendi habuiſſet. Eos codicillos Nero properanter accepit, ſpe exterritum Thraſeam ſenſiſſe per quæ claritudinem principis extolleret, ſuámque famam dehoneſtaret. Quod vbi non euenit, vultumq́ & ſpiritus & libertatem inſontis vltrò extimuit, vocari patres iußit. Tum Thraſea inter proximos conſultauit, tentaret'ne defenſionem, an ſperneret. Diuerſa conſilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, ſecuros eſſe de conſtantia eius dixerunt, nihil dicturum, niſi quo gloriam augeret. Segnes & pauidos ſupremis ſuis ſecretum cir-

tum cir-

tum circumdare. Aſpiceret populus virum morti obuium, audiret ſenatus voces quaſi ex aliquo numine ſupra humanas: poſſe ipſo miraculo etiam Neronem permoueri: ſin crudelitas perſiſteret, diſtingui certè apud poſteros memoriam honeſti exitus ab ignauia per ſilentium pereuntium. Contrà qui opperiendum domi cenſebant, de ipſo Thraſea eadem. ſed ludibria & contumelias imminere. ſubtraheret aures conuiciis & probris. Non ſolum Coſſutianum aut Eprium ad ſcelus promtos, ſupereſſe qui forſitan manus ictúſque per * *immanitatem Auguſti. etiam bonos metu ſequi. Detraheret potius ſenatui quem perornauiſſet infamiam tanti flagitij: & relinqueret incertum, quid viſo Thraſea reo decreturi patres fuerint. vt Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita ſpe agitari: multóque magis timendum, ne in coniugem, in familiam, in cetera pignora eius ſæuiret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum veſtigiis & ſtudiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat conſilio Ruſticus Arulenus flagrans iuuenis, & cupidine laudis offerebat ſe interceſſurum ſenatuſconſulto. Nam plebis trib. erat. Cohibuit ſpiritus eius Thraſea, ne vana & reo non profutura, interceſſori exitioſa inciperet. Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem non deſerendum: illi initium magiſtratuum, & integra quæ ſuperſint. Multum antè ſecum expenderet, quòd tali tempore capeſſendæ Reip. iter ingrederetur. Ceterùm ipſe an venire in ſenatum deceret, meditationi ſuæ reliquit. At poſtera luce duæ prætoriæ cohortes armatæ templum genitricis Veneris inſedere. Aditum ſenatus globus togatorum obſederat, non occultis gladiis. diſperſíque per fora ac baſilicas cunei militares, inter quorum aſpectus & minas ingreſſi curiam ſenatores. Et oratio principis per Quæſtorem eius audita eſt. Nemine nominatim compellato patres arguebat, quòd publica munia deſererent, eorúmque exemplo equites Rom. ad ſegni-

ad ſegnitiam verterentur. Et enim quid mirum è longinquis prouinciis aduenire, cùm plerique adepti conſulatum & ſacerdotia, hortorum potius amœnitati inſeruirent? quod velut telum arripuere accuſatores. Et initium faciente Coſſutiano, maiore vi Marcellus ſummam Reip. agi clamitabat: contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimiùm mites ad eam diem patres, qui Thraſeam deſciſcentem, qui generum eius Heluidium Priſcum in iiſdem furoribus, ſimul Paconium Agrippinum paterni in principes odij heredem, & Curtium Montanum deteſtanda carmina factitantem, eludere impunè ſinerent. Requirere ſe in ſenatu conſularem, in votis ſacerdotem, in iureiurando ciuem: niſi contra inſtituta & cærimonias maiorum, proditorem palàm & hoſtem Thraſea induiſſet. Denique agere ſenatorem, & principis obtrectatores protegere ſolitus, veniret, cenſeret quid corrigi aut mutari vellet: faciliùs perlaturos ſingula increpantem, quàm nunc ſilentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias ſine damno exercituum diſplicere? Ne hominem bonis publicis mæſtum, & qui fora, theatra, templa pro ſolitudine haberet, qui minitaretur exſilium ſuum, ambitionis prauæ compotem facerent. Non illi conſulta hæc, non magiſtratus, aut Romanam vrbem videri. Abrumperet vitam ab ea ciuitate, cuius caritatem olim, nunc & aſpectum exuiſſet. Cùm per hæc atque talia Marcellus inueheretur toruus & minax voce, vultu oculis ardeſceret, non illa nota & celebritate periculorum ſueta iam ſenatus mæſtitia, ſed nouus & altior pauor, manus & tela militum cernentibus, ſimul ipſius Thraſeæ venerabilis ſpecies obuerſabatur: & erant qui Heluidium quoque miſerarentur, innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino obiectum, niſi triſtem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberij ſæuitia concidiſſet. Enim verò Montanum probæ iuuentæ, neque famoſi carminis, quia

nis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. Atque interim Oſtorius Sabinus Sorani accuſator ingreditur, orditúrque de amicitia Rubellij Plauti, quódque proconſul Aſiæ Soranus pro claritate ſibi potius accommodatum, quàm ex vtilitate communi egiſſet, alendo ſeditiones ciuitatum. Vetera hæc. ſed recens, diſcrimini patris filiam connectebat, quòd pecuniam Magis dilargita eſſet. Acciderat ſanè pietate Seruiliæ, id enim nomen puellæ fuit, quæ caritate erga parentem, ſimul imprudentia ætatis, non tamen aliud conſultauerat, quàm de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio ſenatus nihil atrox afferret. Igitur accita eſt in ſenatum, ſteterúntque diuerſi ante tribunal conſulum, grandis æuo parens, contrà filia intra viceſimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exſilium pulſo, viduata deſolatáque, ac ne patrem quidem intuens, cuius oneraſſe pericula videbatur. Tum interrogante accuſatore, an cultus dotales, an detractum ceruici monile venundediſſet, quo pecuniam faciendis magicis ſacris contraheret: primùm ſtrata humi, longóque fletu & ſilentio, pòſt, altaria & aram complexa: Nullos, inquit, impios deos, nullas deuotiones, nec aliud infelicibus precibus inuocaui, quàm vt hunc optimum patrem tu Cæſar & vos patres ſeruaretis incolumem. Sic gemmas & veſtes & dignitatis inſignia dedi, quomodo ſi ſanguinem & vitam popoſciſſent. Viderint iſti antehac mihi ignoti quo nomine ſint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, niſi inter numina fuit. Neſcit tamen miſerrimus pater. & ſi crimen eſt, ſola deliqui.

Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatq́, non illam in prouinciam ſecum profectam, non Plauto per ætatem noſci potuiſſe, non criminibus mariti connexam, nimiæ tantum pietatis ream, ſepararent à ſe quamcunque ſortem ſubiret. Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, niſi interiecti lictores vtriuſque obſtitiſſent. Mox datus teſtibus

locus,

locus, & quantum miſericordiæ ſæuitia accuſationis permouerat, tantum iræ P. Egnatius teſtis conciuit. Cliens hic Sorani, & tunc emtus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ ſectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honeſti & exerciti; ceterùm animo perfidioſus, & ſubdolus, auaritiam ac libidinem occultans. Quæ poſtquam pecunia recluſa ſunt, dedit exemplum præcauendi, quomodo fraudibus inuolutos, aut flagitiis commaculatos; ſic ſpecie bonarum artium falſos & amicitiæ fallaces. Idem tamen dies & honeſtum exemplum tulit Caßij Aſclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obſequio florentem Soranum celebrauerat, labentem non deſeruit. Exutúſque omnibus fortunis, & in exſilium actus, * æquitate deûm *erga bona maláque documenta. Thraſeæ Soranóque & Seruiliæ datur mortis arbitrium. Heluidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri conceſſus eſt, prædicto ne in Rep. haberetur. Accuſatoribus Eprio & Coſſutiano quinquagies ſeſtertium ſingulis, Oſtorio duodecies & quæſtoria inſignia tribuuntur. Tum ad Thraſeam in hortis agentem quæſtor conſulis miſſus, veſperaſcente iam die. illuſtrium virorum ſeminarúmque cœtus frequentes egerat, maximè intentus Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, vt coniectare erat intentione vultus, & auditu ſi qua clariùs proloquebantur, de natura animæ, & diſſociatione ſpiritus corporíſque inquirebat: donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. Igitur flentes quiritantéſque qui aderant, faceſſere properè Thraſea, neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati hortatur. Arriámque tentantem mariti ſuprema, & exemplum Arriæ matris ſequi, monet retinere vitam, filiæq; communi ſubſidium vnicum non adimere. Tum progreſſus in porticum, illic à quæſtore reperitur, lætitiæ propior, quia Heluidium generum ſuum Italia tantum arceri cogno-

cognouerat. Accepto dehinc ſenatuſconſulto, Heluidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectis vtriuſque brachij venis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuper ſpargens, propius vocato quæſtore, Libemus, inquit, Ioui Liberatori. Specta iuuenis, & omen quidem dij prohibeant; ceterùm in ea tempora natus es, quibus firmare animum expedit conſtantibus exemplis. Pòſt lentitudine exitus graues cruciatus afferente, obuerſis in Demetrium *

AD CLA-

AD CLARISSIMVM VIRVM IO. SAMBVCVM PANNONIVM.

VIENNA veſtra, Clar. Sambuce, inuitus diſceſſi. Tenuit me vrbs ipſa, & optimi Imperatoris aula; tenuiſti præcipuè tu. Vrbis amœnitatem, aulæ ſplendorem admiratus ſum; in te ſingularem humanitatem cum ſingulari eruditione coniunctam dilexi, vel vt magis propriè loquar, amaui. Cui amori meo teſtificando hos Taciti duo libros, alterum De moribus Germanorum, alterum de vita Cn. Agricolæ, & incerti ſcriptoris tertium de Oratoribus ſui temporis, nomini tuo inſcribſi & BEN. PERP. MON. LIB. MER. D. D. Tenue munus, fateor, & quod nullam partem ſit grati r exſoluendæ: ſed in quo ſpero te facturum quod benigni creditores ſolent, vt hac quaſi particula ſoluti debiti tantiſper ſuſtenteris, dum meliore ingenij mei prouentu ſortem ipſam cum vſuris dependam. Id quod breui, ſi Muſæ adnuent, futurum confido. Vale.

P. CORNELII TACITI DE SITV, MORIBVS ET POPVLIS GERMANIÆ LIBELLVS.

GERMANIA *omnis à Gallis Rhætiiſq; & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Daciſq; mutuo metu aut montibus ſeparatur. Cetera Oceanus ambit, latos ſinus & inſularum immenſa ſpatia complectens, nuper cognitis quibuſdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Rhæticarum alpiũ inacceſſo ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem verſus, ſeptentrionali Oceano miſcetur.*

Danubius molli & clementer edito montis Abnobæ iugo effuſus, plures populos adit, donec in Ponticũ mare ſex meatibus erumpat. ſeptimum enim os paludibus hauritur. Ipſos Germanos indigenas crediderim, minimeq; aliarũ gentiũ aduentib. & hoſpitiis mixtos: quia nec terra olim, ſed claſſibus aduehebantur qui mutare ſedes quærebant: & immenſus vltrà, vtq; ſic dixerim, aduerſus Oceanus raris ab orbe noſtro nauibus aditur. Quis porrò præter periculũ horridi & ignoti maris, Aſia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectúque, niſi ſi patria ſit. Celebrant carminibus antiquis, quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus eſt, Tuiſtonem deum terra editum & filium Mannum, originem gentis conditoréſque. Manno tris filios aſſignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingæuones, medij Herminones, ceteri Iſtæuones vocentur. Quidam autem licentia vetuſtatis plureis deo ortos, pluréſque gentis appellationes, Marſos,

Gambri-

Gambriuios, Sueuos, Vandalios affirmant: eaq; vera & antiqua nomina. Ceterùm Germaniæ vocabulū recens, & nuper additū: quoniam qui primi Rhenū tranſgreſſi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani vocati ſint: ita nationis nomen, non gentis eualuiſſe paulatim, vt omnes primùm à victore ob metum, mox à ſeipſis inuento nomine Germani vocarentur. Fuiſſe apud eos & Herculem memorant primúmque omnium virorum fortium. ituri in prœlia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu quem Barditum vocant, accendunt animos, futuræq; pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur. terrent enim, trepidantúe, prout ſonuit acies. Nec tam vocis ille quàm virtutis concentus videtur. affectatur præcipuè aſperitas ſoni, & fractum murmur obiectis ad os ſcutis, quo plenior & grauior vox repercuſſu intumeſcat. Ceterùm & Vlixem quidam opinantur longo illo & fabuloſo errore in hunc Oceanum delatum, adiſſe Germaniæ terras, Aſciburgiúmque, quod in ripa Rheni ſitum hodiéque incolitur, ab illo conſtitutum, nominatúmque ἀσκιπύργιον. Aram quinetiam Vlixi conſecratam adiecto Laërtæ patris nomine eodem loco olim repertam: monumentáque, & tumulos quoſdam Græcis litteris inſcriptos in confinio Germaniæ Rhætiæq; adhuc exſtare, quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt. ex ingenio ſuo quiſque demat, vel addat fidem. Ipſe eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam & ſinceram & tantum ſui ſimilem gentem exſtitiſſe arbitrantur. Vnde habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum valida. laboris atque operum non eadem patientia: miniméque ſitim æſtúmque tolerare, frigora atque inediam cælo ſolóue aſſueuerunt.

Terra & ſi aliquanto ſpecie differt, in vniuerſum tamē aut

ſiluis horrida, aut paludibus fœda: humidior quà Gallias; ventoſior quà Noricum ac Pannoniam aſpicit: ſatis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fecunda. ſed plerunque improcera. ne armentis quidem ſuus honor, aut gloria frontis. numero gaudent. eæq́; ſolæ & gratiſſimæ opes ſunt.

Argentum & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurumúe gignere. quis enim ſcrutatus eſt? poſſeſſione & vſu haut perinde afficiuntur. Eſt videre apud illos argentea vaſa, legatis & principibus eorum muneri data, non in alia vilitate, quàm quæ humo finguntur: quanquam proximi ob vſum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formasq́; quaſdam noſtræ pecuniæ agnoſcunt, atque eligunt: interiores ſimplicius & antiquius permutatione mercium vtuntur. Pecuniam probant veterem & diu notam, Serratos, Bigatóſque. Argentum quoque magis quàm aurum ſequuntur, nulla affectione animi, ſed quia numerus argenteorum facilior vſui eſt promiſcua ac vilia mercantibus.

Ne ferrum quidem ſupereſt, ſicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut maioribus lanceis vtuntur. haſtas, vel ipſorum vocabulo frameas gerunt anguſto & breui ferro, ſed ita acri & ad vſum habili, vt eodem telo, prout ratio poſcit, vel cominus vel eminus pugnent. & eques quidem ſcuto frameaq́; contentus eſt. pedites & miſſilia ſpargunt, pluráque ſinguli, atque in immenſum vibrant, nudi aut ſagulo leues. nulla cultus iactatio: ſcuta tantum lectiſſimis coloribus diſtinguunt. paucis loricæ: vix vni alteriúe caſſis aut galea. Equi non forma, non velocitate conſpicui. ſed nec variare gyros in morem noſtrum docentur. In rectum aut vno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, vt nemo poſterior ſit. In vniuerſum æſtimanti plus penes peditem roboris: eoq́; mixti prœliantur, apta & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant.

locant. Definitur & numerus: centeni ex ſingulis pagis ſunt: idq́ ipſum inter ſuos vocantur. & quod primò numerus fuit, iam nomen & honor eſt. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rurſus inſtes, conſilij quàm formidinis arbitrantur. Corpora ſuorum etiam in dubiis prœliis referunt. Scutum reliquiſſe præcipuum flagitium. nec aut ſacris adéſſe, aut concilium inire ignominioſo fas. multíque ſuperſtites bellorum infamiam laqueo finierunt. Reges ex nobilitate, duces ex virtute ſumunt. Nec regibus infinita aut libera poteſtas, & duces exẽplo potius quàm imperio, ſi promti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant admiratione præſunt. Ceterùm neque animaduertere, neque vincire, neque verberare quidem niſi ſacerdotibus permiſſum: non quaſi in pœnam nec ducis iuſſu, ſed velut deo imperante, quem adeſſe bellantibus credunt: effigiesq́, & ſigna quædam detracta lucis in prœlium ferunt. Quódque præcipuum fortitudinis incitamentum eſt, non caſus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, ſed familiæ & propinquitates. & in proximo pignora: vnde feminarum vlulatus audiri, vnde vagitus infantium. hi cuique ſanctiſſimi teſtes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exſugere plagas pauent. Cibóſque & hortamina pugnantibus geſtant. Memoriæ proditur, quaſdam acies inclinatas iam & labantes à feminis reſtitutas cõſtantia precum & obiectu pectorum, & monſtrata cominus captiuitate, quam longè impatientius feminarum ſuarum nomine timent: adeò vt efficacius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obſides puellæ quoque nobiles imperantur. Ineſſe quinetiam ſanctum aliquid, & prouidum putant: nec aut conſilia earum aſpernantur, aut reſponſa negligunt. Vidimus ſub diuo Veſpaſiano Velledam diu apud pleroſque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complureis alias venerati ſunt, non adulatione, nec tanquam facerent deas.

Deorum maximè Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoque hoſtiis litare fas habent. Herculem ac Martem conceſſis animalibus placant. Pars Sueuorum & Iſidi ſacrificat. Vnde cauſſa & origo peregrino ſacro, parum comperi, niſi quòd ſignum ipſum in modum liburnæ figuratum, docet aduectam religionem. Ceterùm nec cohibere parietibus deos, neque in vllam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cæleſtium arbitrantur: lucos ac nemora conſecrant, deorúmque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reuerentia vident.

Auſpicia, ſortéſque vt qui maximè obſeruant. Sortium conſuetudo ſimplex. virgam frugiferæ arbori deciſam, in ſurculos amputant, eóſque notis quibuſdam diſcretos ſuper candidā veſtem temerè ac fortuitò ſpargunt. mox ſi publicè conſulatur, ſacerdos ciuitatis; ſin priuatim, ipſe pater familiæ precatus deos, cælúmque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit, ſublatos ſecundum impreſſam antè notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem conſultatio. Sin permiſſum, auſpiciorum adhuc fides exigitur. & illud quidem etiam hic notum, auium voces, volatúſque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præſagia ac monitus experiri. publicè aluntur iiſdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos preſſos ſacro curru ſacerdos ac rex vel princeps ciuitatis comitantur, hinnitúſque ac fremitus obſeruant. Nec vlli auſpicio maior fides non ſolum apud plebem, ſed apud proceres, apud ſacerdotes. Se enim miniſtros deorum, illos conſcios putant. Eſt & alia obſeruatio auſpiciorum, qua grauium bellorum euentus explorant. Eius gentis cum qua bellum eſt, captiuum quoquo modo interceptum, cum electo popularium ſuorum, patriis quemque armis committunt. victoria huius vel illius pro præiudicio accipitur.

De minoribus rebus principes conſultant, de maioribus omnes. ita tamen vt ea quoque quorum penes plebem arbitrium eſt,

apud

apud principes pertractentur. Coeunt, niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus, cùm aut inchoatur luna aut impletur. nam agendis rebus hoc auſpicatiſſimum initiũ credunt. Nec dierum numerum vt nos, ſed noctium computant. Sic conſtituunt, ſic condicunt. nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quòd non ſimul, nec iuſſi conueniunt, ſed & alter, & tertius dies contatione coeuntium abſumitur. Vt turbæ placuit, conſidunt armati. Silentium per ſacerdotes, quibus tum & coërcendi ius eſt, imperatur. Mox rex vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt, audiuntur, auctoritate ſuadendi magis quàm iubendi poteſtate. Si diſplicuit ſententia, fremitu aſpernantur: ſin placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum aſſenſus genus eſt armis laudare.

Licet apud concilium accuſare quoque & diſcrimen capitis intendere. Diſtinctio pœnarum ex delicto. proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt. ignauos, & imbelles & corpore infames, cœno ac palude, iniecta inſuper crate, mergunt. Diuerſitas ſupplicij illuc reſpicit, tanquam ſcelera oſtendi oporteat dum puniuntur, flagitia abſcondi. Sed & leuioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumq́; numero conuicti multantur. pars multæ regi vel ciuitati, pars ipſi qui vindicatur vel propinquis eius exſoluitur. Eliguntur in iiſdem conciliis & principes, qui iura per pagos vicóſque reddunt. Centeni ſingulis ex plebe comites, conſilium ſimul & auctoritas, adſunt.

Nihil autem neque publicæ neque priuatæ rei, niſi armati agunt. Sed arma ſumere non ante cuiquam moris, quàm ciuitas ſuffecturum probauerit. Tum in ipſo concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus ſcuto frameaq́; iuuenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ. Inſignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignant. Ceteris

robuſtioribus ac iampridem probatis aggregantur. nec rubor inter comites aſpici. Gradus quinetiam & ipſe comitatus habet iudicio eius quem ſectantur. Magnaq́; & comitum æmulatio, quibus primus apud principem ſuum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno ſemper electorum iuuenum globo circumdari, in pace decus, in bello præſidium. Nec ſolum in ſua gente cuique, ſed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria eſt, ſi numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipſa plerunque fama bella profligant. Cùm ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem principis non adæquare. Iam verò infame in omnem vitam ac probroſum, ſuperſtitem principi ſuo ex acie receſsiſſe. Illum defendere, tueri, ſua quoque fortia facta gloriæ eius aſsignare, præcipuum ſacramentum eſt. Principes pro victoria pugnant: comites pro principe. Si ciuitas, in qua orti ſunt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adoleſcentium petunt vltrò eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clareſcunt, magnúmque comitatum non niſi vi bellóque tueantur. exigunt enim principis ſui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricémque frameā. Nam epulæ, & quanquam incomta largi tamen apparatus, pro ſtipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exſpectare annum, tam facilè perſuaſeris, quàm vocare hoſtes & vulnera mereri. pigrum quinimmo & iners videtur ſudore acquirere, quod poſsis ſanguine parare. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium tranſigunt, dediti ſomno, ciboque. Fortiſsimus quiſque ac bellicoſiſsimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis ſenibúſque, & infirmiſsimo cuique ex familia. Ipſi hebent: mira diuerſitate naturæ, cùm iidem

homi-

hominesſic ament inertiam & oderint quietem. Mos eſt ciuitatibus vltrò ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam neceßitatibus ſubuenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium donis, quæ non modò à ſingulis, ſed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquéſque. Iam & pecuniam accipere docuimus. Nullas Germanorum populis vrbes habitari ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe iunctas ſedes. Colunt diſcreti ac diuerſi, vt fons, vt campus, vt nemus placuit. Vicos locant non in noſtrum morem connexis & cohærentibus ædificiis. Suam quiſque domum ſpatio circumdat, ſiue aduerſus caſus ignis remedium, ſiue inſcitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum vſus. Materia ad omnia vtuntur informi, & citra ſpeciem aut delectationem. Quædam loca diligentiùs illinunt terra ita pura ac ſplendente, vt picturam ac liniamenta colorum imitetur. Solent & ſubterraneos ſpecus aperire, eóſque multo inſuper fimo onerant, ſuffugium hiemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum eiuſmodi locis molliunt: & ſi quando hoſtis aduenit, aperta populatur. abdita autem & defoſſa, aut ignorantur, aut eo ipſo fallunt, quòd quærenda ſunt. Tegumen omnibus ſagum, fibula, aut, ſi deſit, ſpina conſertum. Cetera intecti, totos dies iuxta focum atque ignem agunt. Locupletißimi veſte diſtinguuntur, non fluitante, ſicut Sarmatæ ac Parthi, ſed ſtricta & ſingulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles proximi ripæ negligenter, vlteriores exquiſitiùs, vt quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina ſpargunt maculis, pellibuſq; belluarum, quas exterior Oceanus, atq; ignotum mare gignit. Nec alius feminis quàm viris habitus, niſi quòd feminæ ſæpius lineis amictibus velantur, eóſque purpura variant, partémque veſtitus ſuperioris in manicas non extendunt, nuda brachia ac lacertos. ſed & proxima pars pecto

ris patet. Quanquam ſeuera illic matrimonia. Nec vllam morum partem magis laudaueris. nam propè ſoli barbarorum ſingulis vxoribus contenti ſunt exceptis admodum paucis, qui non libidine, ſed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur.

Dotem non vxor marito, ſed vxori maritus offert. Interſunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæſita, nec quibus noua nupta comatur, ſed boues & frenatum equum, & ſcutum cum framea, gladioq;. In hæc munera vxor accipitur. atque inuicem ipſa armorum aliquid viro affert. hoc maximum vinculum, hæc arcana ſacra, hos coniugales deos arbitrantur. Ne ſe mulier extra virtutum cogitationes, extraq; bellorum caſus putet, ipſis incipientis matrimonij auſpiciis admonetur, venire ſe laborum periculorumq; ſociam, idem in pace, idem in prœlio paſſuram auſuramq;. hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic viuendum, ſic pereundũ. accipere * ſe quæ liberis inuiolata ac *digna reddat quæ nurus accipiant, rurſúſque ad nepotes referant. Ergo ſepta pudicitia agunt, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptæ. Litterarum ſecreta viri pariter ac feminæ ignorant. Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quorum pœna præſens, & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coràm propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit. publicatæ enim pudicitiæ nulla venia. non forma, non ætate, non opibus maritum inuenerit. Nemo enim illic vitia ridet. nec corrumpere & corrumpi, ſæculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ ciuitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum ſpe votóque vxoris ſemel tranſigitur. Sic vnum accipiunt maritum quo modo vnũ corpus, vnamq; vitã, ne vlla cogitatio vltrà, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, ſed tanquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quenquam ex agnatis necare flagitiũ habetur. plusq; ibi boni mores valent, quàm alibi bonæ leges.

leges. In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt. Sua quēq; mater vberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac ſeruū nullis educationis deliciis dignoſcas. Inter eadē pecora in eadem humo degunt, donec ætas ſeparet ingenuos, virtus agnoſcat. Sera iuuenum Venus, eoq; inexhauſta pubertas. nec virgines feſtinantur. eadem iuuenta, ſimilis proceritas. pares validæq; miſcentur. ac robora parentum liberi referunt.

Sororum filiis idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem artioremq; hunc nexum ſanguinis arbitrantur, & in accipiendis obſidibus magis exigunt, tanquam ij & animum firmius & domum latius teneant. Heredes tamen ſucceſſoresq; ſui cuiq; liberi: & nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus gradus in poſſeſſione, fratres, patrui, auunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinium numerus, tanto gratioſior ſenectus. nec vlla orbitatis pretia. Suſcipere tā inimicitias ſeu patris ſeu propinqui, quàm amicitias neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorū numero, recipitq; ſatisfactionem vniuerſa domus, vtiliter in publicum, quia periculoſiores ſunt inimicitiæ iuxta libertatē.

Conuictibus & hoſpitiis non alia gens effuſius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur. pro fortuna quiſq; apparatis epulis excipit. Cùm defecerit, qui modò hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitij & comes, proximam domum non inuitati adeunt. nec intereſt. pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumq; quantū ad ius hoſpitij, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſceris, concedere moris: & poſcendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus. ſed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hoſpites comis. Statim è ſomno quem plerunque in diem extrahunt, lauantur, ſæpius calida, vt apud quos plurimum hiems occupat. Lauti, cibum capiunt. ſeparatæ ſingulis ſedes, &

ſua

ſua cuique menſa. Tum ad negotia, nec minus ſæpe ad conuiuia procedunt armati. Diem noctémque continuare potando nulli probrum. Crebræ vt inter vinolentos rixæ, rarò conuicijs, ſæpius cæde & vulneribus tranſiguntur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, & adſciſcendis principibus, de pace denique ac bello plerunque in conuiuiis conſultant: tanquam nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat. Gens non aſtuta nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris, licentia loci. Ergo detecta & nuda omniũ mens poſtera die retractatur, & ſalua vtriuſq; tẽporis ratio eſt. Deliberãt, dum fingere neſciunt: conſtituunt, dum errare non poſſunt.

Potui humor ex ordeo aut frumento in quandam ſimilitudinem vini corruptus. Proximi ripæ & vinum mercantur.

Cibi ſimplices, agreſtia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, ſine blandimentis expellunt famẽ. aduerſus ſitim non eadem temperantia. Si indulſeris ebrietati ſuggerendo quantum cõcupiſcunt, haut minus facilè vitiis quàm armis vincentur. Genus ſpectaculorum vnum atque in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum eſt, inter gladios ſe atque infeſtas frameas ſaltu iaciunt. Exercitatio artem parauit, ars decorem. non in quæſtum tamẽ aut mercedem. quamuis audacis laſciuiæ pretium eſt, voluptas ſpectantium. Aleam (quod mirere) ſobrij inter ſeria exercẽt, tanta lucrandi perdendíue temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac nouiſſimo iactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam ſeruitutem adit. Quamuis iunior, quamuis robuſtior alligari ſe ac venire patitur. Ea eſt in re praua peruicacia: ipſi fidem vocant. Seruos conditionis huius per commercia tradunt, vt ſe quoque pudore victoriæ exſoluant. Ceteris ſeruis non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſteriis vtuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modũ dominus, aut pecoris aut veſtis,

vt colono

vt colono iniungit, & ſeruus hactenus paret. Cetera domus officia vxor ac liberi exſequuntur. Verberare ſeruum, ac vinculis & opere coërcere, rarum. Occidere ſolent non diſciplina & ſeueritate, ſed impetu & ira, vt inimicum, niſi quod impune. Liberti non multum ſupra ſeruos ſunt, raro aliquod momentũ in domo, nunquam in ciuitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendũt. Apud ceteros impares libertini libertatis argumentum ſunt. Fenus agitare & in vſuras extẽdere ignotum: ideoq; magis ſeruatur quàm ſi vetitum eſſet. Agri pro numero cultorum ab vniuerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundùm dignationem partiuntur. facilitatem partiendi camporum ſpatia præſtant. Arua per annos mutant, & ſupereſt ager. nec enim cum vbertate & amplitudine ſoli labore contendunt, vt pomaria conſerant, & prata ſepiant, & hortos rigent. ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoque ipſum non in totidem digerunt ſpecies. Hiems & ver & æſtas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur. Funerum nulla ambitio. Id ſolum obſeruatur, vt corpora clarorum virorum certis lignis crementur. Struem rogi, nec veſtibus, nec odoribus cumulant. ſua cuique arma, quorundam igni & equus adiicitur. Sepulcrum ceſpes erigit. Monumentorum arduum & operoſum honorem, vt grauem defunctis, aſpernantur. Lamenta ac lacrymas citò, dolorem & triſtitiam tardè ponunt. Feminis lugere honeſtum eſt: viris meminiſſe. Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc ſingularum gentium inſtituta, ritúſque quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias commigrauerint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuiſſe ſummus auctorum diuus Iulius tradit. eóque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam tranſgreſſos Quantulum enim amnis obſtabat, quo minus, vt quæque gens eualue-

eualue-

eualuerat, occuparet permutaretq́; ſedes promiſcuas adhuc, & nulla regnorum potentia diuiſas? Igitur inter Hercyniam ſiluam, Rhenumq́; & Mœnum amnes, Heluetij, vlteriora Boij, Gallica vtraq́; gens, tenuere. Manet adhuc Boiemi nomē, ſignificatq́; loci veterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Sed vtrum Arauiſci in Pannoniam ab Oſis Germanorum natione, an Oſi ab Arauiſcis in Germaniam commigrauerint, cùm eodem adhuc ſermone, inſtitutis, moribus vtantur, incertum eſt: quia pari olim inopia ac libertate eadem vtriuſque ripæ bona malaq́; erant. Treueri & Neruij circa affectationem Germanicæ originis vltrò ambitioſi ſunt tanquam per hanc gloriam ſanguinis, à ſimilitudine & inertia Gallorum ſeparentur. Ipſam Rheni ripam haut dubiæ Germanorum populi colunt, Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quanquam Romana colonia eſſe meruerint, ac libentius Agrippinenſes conditoris ſui nomine vocentur, origine erubeſcunt, trangreſſi olim, & experimento fidei ſuper ipſam Rheni ripam collocati, vt arcerent non vt cuſtodirentur. Omnium harum gentium virtute præcipui Batati, non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & ſeditione domeſtica in eas ſedes tranſgreſſus, in quibus pars Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſigne. nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. exemti oneribus & collationibus; & tantum in vſum prœliorum ſepoſiti, velut tela atque arma, bellis reſeruantur. Eſt in eodem obſequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani vltra Rhenum, vltraq́; veteres terminos imperij reuerentiam. Ita ſede finibúſque in ſua ripa, mente animóque nobiſcum agunt, cetera ſimiles Batauis, niſi quòd ipſo adhuc terræ ſuæ ſolo & cælo acrius animantur.

Non numerauerim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum Danubiúmque conſederint, eos qui Decu-

mates agros exercent. Leuiſſimus quiſque Gallorum, & inopia audax, dubiæ poſſeſſionis ſolum occupauere. Mox limite acto promotisq́; præſidiis, ſinus imperij, & pars prouinciæ habentur. *Vltra hos Catti initium ſedis ab Hercynio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus locis, vt ceteræ ciuitates, in quas Germania pateſcit. durant ſiquidem colles, paulatimq́; rareſcunt: & Cattos ſuos ſaltus Hercynius proſequitur ſimul atque deponit. Duriora genti corpora, ſtricti artus, minax vultus, & maior animi vigor. Multum (vt inter Germanos) rationis ac ſollertiæ: præponere electos, audire præpoſitos, noſſe ordines, intelligere occaſiones, differre impetus, diſponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quódque rariſſimum, nec niſi ratione diſciplinæ conceſſum, plus reponere in duce quàm in exercitu. omne robur in pedite, quem ſuper arma ferramentis quoque & copiis onerant. Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum. rari excurſus & fortuita pugna. Equeſtrium ſanè virium id proprium, citò parare victoriam, citò cedere. Velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior conſtantiæ eſt. Et aliis Germanorum populis vſurpatum, rara & priuata cuiuſque audentia, apud Cattos in conſenſum vertit, vt primùm adoleuerint crinem barbamq́; ſummittere, nec niſi hoſte cæſo exuere votiuum obligatumq́; virtuti, oris habitum. Super ſanguinem & ſpolia, reuelant frontem, ſeq́; tum demum pretia naſcendi retuliſſe, dignóſque patria ac parentibus ferunt. Ignauis & imbellibus manet ſqualor. Fortiſſimus quiſque ferreum inſuper annulum, ignominioſum id genti, velut vinculum geſtat, donec ſe cæde hoſtis abſoluat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iamq́; canent inſignes & hoſtibus ſimul, ſuiſque monſtrati. omnium penes hos initia pugnarum. hæc prima ſemper acies, viſu noua. Nam ne in pace quidem vultu mitiore manſueſcunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura; prout ad quemque venere*

aluntur,

aluntur, prodigi alieni, contemtores ſui, donec exſanguis ſenectus tam duræ virtuti impares faciat. Proximi Cattis certum iam alueo Rhenum, quiq; terminus eſſe ſufficiat, Vſipij ac Tencteri colunt. Tencteri ſuper ſolitum bellorum decus, equeſtris diſciplinæ arte præcellunt. Nec maior apud Cattos peditum laus, quàm Tencteris equitum. Sic inſtituere maiores, poſteri imitantur. Hi luſus infantium, hæc iuuenum æmulatio; perſeuerant ſenes. inter familiam, & pendtes, & iura ſucceſſionum, equi traduntur: excipit filius, non vt cetera maximus natu, ſed prout ferox bello & melior. Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebãt: nunc Chamauos & Angriuarios immigraſſe narratur, pulſis Bructeris ac penitus exciſis, vicinarum conſenſu nationum, ſeu ſuperbiæ odio, ſeu prædæ dulcedine, ſeu fauore quodam erga nos deorum. nam ne ſpectaculo quidem prœlij inuidere. ſuper LX. milia non armis teliſque Romanis, ſed, quod magnificentius eſt, oblectationi oculiſque ceciderunt. Maneat quæſo, durétque gentibus ſi non amor noſtri, at certè odium ſui: quando vrgentibus imperij fatis nihil iam præſtare fortuna maius poteſt, quàm hoſtium diſcordiam. Angriuarios & Chamauos à tergo Dulgibini, & Chaſuari cludunt, aliæq; gentes haut perinde memoratæ. à fronte Friſii excipiunt. Maioribus minoribuſq; Friſiis vocabulum eſt, ex modo virium; vtræq; nationes vſque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntque immenſos inſuper lacus, & Romanis claſſibus nauigatos. Ipſum quinetiam Oceanum illà tentauimus. & ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama vulgauit: ſiue adiit Hercules, ſeu quidquid vbique magnificum eſt, in claritatem eius referre conſenſimus. Nec defuit audentia Druſo Germanico, ſed obſtitit Oceanus in ſe ſimul atque in Herculem inquiri. Mox ne-
,, mo tentauit: ſanctiuſq; ac reuerentius viſum, de actis deo-
,, rum credere, quàm ſcire. Hactenus in Occidentem, Germaniã nouimus. In Septemtrionem ingenti flexu redit. Ac primò

ſtatim

ſtatim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Friſiis, ac partem litoris occupet, omnium quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos vſque ſinuetur. tam immenſum terrarum ſpatium non tenent tantum Chauci, ſed & implent: populus inter Germanos nobiliſſimus, quiq́; magnitudinem ſuam malit iuſtitia tueri. ſine cupiditate, ſine impotentia, quieti ſecretiq́;, nulla prouocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idq́; præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod vt ſuperiores agant, non per iniurias aſſequuntur. Promta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat exercitus. plurimum virorum equorúmque, & quieſcentibus eadem fama.

In latere Chaucorum, Cattorúmque, Cheruſci nimiam ac marcentem diu pacem illaceſſiti nutrierunt. idq́; iocundius quàm tutius fuit. quia inter impotẽtes & validos falsò quieſcas: vbi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt. Ita qui olim boni æquiq́; Cheruſci, nunc inertes ac ſtulti vocantur. Chattis victoribus fortuna in ſapientiam ceſſit. Tacti ruina Cheruſcorum & Foſi contermina gens, aduerſarum rerum ex æquo ſocij, cùm in ſecundis minores fuiſſent.

Eundem Germaniæ ſinum proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, ſed gloria ingens. veteriſq́; famæ latè veſtigia manent vtraq́; ripa caſtra, ac ſpatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manuſq́; gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcenteſimum & quadrageſimum annum vrbs noſtra agebat, cùm primum Cimbrorum audita ſunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. Ex quo ſi ad alterum imperatoris Traiani conſulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur. tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui ſpatio multa inuicem damna. non Samnis, non Pœni, non Hiſpaniæ, Galliæúe; ne Parthi quidem ſæpius admonuere. quippe regno Arſacis acrior eſt Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quàm cædem Craſſi, amiſſo

& ipſe Pacoro infra Ventidium deiectus oriens obiecerit? At Germani Carbone & Caſſio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fuſis vel captis, quinque ſimul conſulareis exercitus Populo Romano, Varum tresq; cum eo legiones etiam Cæſari abſtulerunt. nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæſaris minæ in ludibrium verſæ. Inde otium, donec occaſione diſcordiæ noſtræ & ciuilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectauere: ac rurſus pulſi inde, proximis temporibus triumphati magis quàm victi ſunt.

Nunc de Sueuis dicendum eſt, quorum non vna vt Cattorum Tencterorumúe gens: maiorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusq; diſcreti, quanquam in commune Sueui vocentur. Inſigne gentis, obliquare crinem, nodóque ſubſtringere. Sic Sueui à ceteris Germanis: ſic Sueuorum ingenui à ſeruis ſeparantur. Sic in aliis gentibus ſeu cognatione aliqua Sueuorum, ſeu (quod ſæpe accidit) imitatione, rarum & intra iuuentæ ſpatium: apud Sueuos vſque ad canitiem horrentem capillum retro ſequuntur, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religant principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ, ſed innoxiæ. Neque enim vt ament amenturúe: in altitudinem quandam & terrorem adituri bella comti, vt hoſtium oculis, ornantur.

Vetuſtiſſimos ſe nobiliſſimóſque Sueuorum Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in ſiluam auguriis patrum & priſca formidine ſacram, omnes eiuſdem ſanguinis populi legationibus coeunt, cæſóque publicè homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Eſt & alia luco reuerentia. Nemo niſi vinculo ligatus ingreditur, vt minor, & poteſtatem numinis præ ſe ferens. ſi fortè prolapſus eſt, attolli & inſurgere haut licitum. per humum euoluuntur. eóq; omnis ſuperſtitio reſpicit,

tanquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera ſubiecta atque parentia. Adiicit auctoritatem fortuna Semnonum. centum pagis habitatur. magnoq́; corpore efficitur, vt ſe Sueuorum caput credant. Contrà Langobardos paucitas nobilitat, quòd plurimis ac valentiſsimis nationibus cincti, non per obſequium, ſed prœliis & periclitãdo tuti ſunt.

Reudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini, & Eudoſes, & Suardones, & Nuithones fluminibus aut ſiluis muniuntur. nec quidquam notabile in ſingulis, niſi quòd in commune Herthum, id eſt, Terram matrem colunt, eamq́; interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Eſt in inſula Oceani Caſtum nemus, dicatum in eo vehiculum veſte contectum, attingere vni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali deam intelligit, vectamq́; bubus feminis multa cum veneratione proſequitur. Læti tunc dies, feſta loca, quæcunque aduentu hoſpitioq́; dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt, clauſum omne ferrum. pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum & veſtes, & ſi credere velis, numen ipſum ſecreto lacu abluitur. Serui miniſtrant, quos ſtatim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, ſanctaq́; ignorantia, quid ſit illud quod tantum perituri vident. Et hæc quidem pars Sueuorũ in ſecretiora Germaniæ porrigitur. Propior (vt quo modo paulo antè Rhenum, ſic nunc Danubium ſequar) Hermundurorum ciuitas, fida Romanis, eoq́; ſolis Germanorum non in ripa commercium, ſed penitus, atq́; in ſplendidiſsima Rhætiæ prouinciæ colonia paſsim ſine cuſtode tranſeunt. & cum ceteris gentibus arma modò caſtraq́; noſtra oſtendamus, his domos, villáſque pateſecimus, non concupiſcentibus. In Hermunduris Albis oritur flumen inclitum & notum olim: nunc tantum auditur. Iuxta Hermunduros Nariſci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorũ gloria

viresq́; , atq; ipſa etiam ſedes pulſis olim Boiis virtute parta. Nec Nariſci Quadiue degenerāt. Eaq́; Germaniæ velut frons eſt, quatenus Danubio prætexitur. Marcomanis, Quadiſue vſq; ad noſtram memoriam reges manſerunt ex gente ipſorum, nobile Marobodui & Tudri genus. iam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus ex auctoritate Romana. rarò armis noſtris, ſæpius pecunia iuuātur. Nec minus valent retro Marſigni, Gothini, Oſi, Burij: terga Marcomanorū, Quadorumq́; claudunt. è quibus Marſigni, & Burij ſermone cultuq́; Sueuos referunt. Gothinos Gallica, Oſos Pannonica lingua coarguit non eſſe Germanos: & quòd tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi vt alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrū effodiunt. omnesq́; hi populi pauca campeſtrium, ceterum ſaltus & vertices montium iugumq́; inſederunt. Dirimit enim ſcinditq́; Sueuiam continuum montium iugū, vltra quod plurimæ gentes agunt. ex quibus latiſſimè patet Lygiorum nomē in plures ciuitates diffuſum. Valentiſſimas nominaſſe ſufficiet, Arios, Helucconas, Manimos, Elyſios, Naharualos. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus oſtenditur. Præſidet ſacerdos muliebri ornatu, ſed deos interpretatione Romani Caſtorem Polluceḿq; memorant. Eius numinis nomen Alcis. nulla ſimulacra, nullum peregrinæ ſuperſtitionis veſtigium. vt fratres tamen, vt iuuenes venerantur. Ceterùm Arij ſuper vires, quibus enumeratos paulo antè populos antecedunt, truces, inſitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra ſcuta, tincta corpora, atras ad prœlia noctes legunt. ipſaq́; formidine atq; vmbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hoſtiū ſuſtinente nouum ac velut infernū aſpectum. nam primi in omnibus prœliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnātur, paulo iam addictius quàm ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemouij: omniumq́; harū gentium inſigne, rotunda

ſcuta,

ſcuta, breues gladij, & erga reges obſequiũ. Suionum hinc ciuitates, ipſo in Oceano, præter viros armaq́; claſsibus valent. forma nauium eo differt, quòd vtrinq; prora paratam ſemper appulſui frontẽ agit: nec velis miniſtrantur, nec remos in ordinem lateribus adiungunt. Solutum vt in quibuſdam fluminũ, & mutabile vt res poſcit, hinc vel illinc remigiũ. Eſt apud illos & opibus honos. eoq́; vnus imperitat, nullis iã exceptionibus, non precario iure parendi. nec arma vt apud ceteros Germanos in promiſcuo. ſed clauſa ſub cuſtode & quidem ſeruo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus. otioſa porrò armatorum manus facilè laſciuiunt. enimverò neq; nobilem, neq; ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia vtilitas eſt. Trans Suionas aliud mare pigrũ, ac prope immotũ, quo cingi cludiq́; terrarum orbem hinc fides: quod extremus cadentis iam ſolis fulgor in ortus edurat, adeò clarus, vt ſidera hebetet. Sonũ inſuper emergentis audiri, formasq́; deorum, & radios capitis aſpici perſuaſio adiicit. Illuc vſq;, & fama vera, tantũ natura. Ergo iã dextro Sueuici maris litore Aeſtyorũ gentes alluuntur: quibus ritus habitusq́; Sueuorũ, lingua Britannicæ propior. Matrẽ deûm venerãtur. inſigne ſuperſtitionis, formas Aprorũ geſtant. Id pro armis omniumq́; tutela, ſecurũ deæ cultorẽ etiã inter hoſtes præſtat. Rarus ferri, frequens fuſtium vſus. Frumenta ceteroſq́; fructus patientiùs quàm pro ſolita Germanorũ inertia laborãt. Sed & mare ſcrutantur. ac ſoli omnium ſuccinũ, quod ipſi Gleſum vocãt, inter vada atq; in ipſo litore legunt. Nec quæ natura quæue ratio gignat, vt Barbaris, quæſitum compertúmue. diu quinetiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria noſtra dedit nomẽ. ipſis in nullo vſu, rude legitur. informe perfertur. pretiumq́; mirantes accipiunt. Succum tamen arborũ eſſe intelligas: quia terrena quædam atq; etiam volucria animalia plerunq; interlucẽt, quæ implicata humore, mox dureſcente materia, cludũtur. Fecundiora igitur nemora lucoſq́;,

ſicut Orientis ſecretis, vbi thura balſamaq́; ſudantur, ita Occidentis inſulis terriſq́; ineſſe crediderim, quæ vicini ſolis radiis expreſſa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempeſtatum in aduerſa litora exundant. Si naturam ſuccini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitq́; flammã pinguem & olentem: mox vt in picem reſinamúe lenteſcit.

Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera ſimiles, vno differunt, quòd femina dominatur: in tantum non modò à libertate, ſed etiam à ſeruitute degenerant. hic Sueuiæ finis.

Peucinorum, Venedorumq́;, & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis aſcribam dubito: quanquã Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domiciliis, vt Germani agunt, ſordes omnium ac torpor. procerum connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdatur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nã quidquid inter Peucinos Fennoſq́; ſiluarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & ſcuta geſtant, & pedum vſu ac pernicitate gaudent. quæ omnia diuerſa Sarmatis ſunt in plauſtro equoq́; viuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas. nõ arma; non equi, non penates. victui herba, veſtitui pelles, cubile humus. ſola in ſagittis ſpes, quas inopia ferri oſsibus aſperant. Idemq́; venatus viros pariter ac feminas alit. Paſsim enim comitantur, partemq́; prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumq́; ſuffugium, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt iuuenes, hoc ſenum receptaculum. Id beatius arbitrãtur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, ſuas alienaſq́; fortunas ſpe metuq́; verſare. Securi aduerſus homines, ſecuri aduerſus deos, rem difficillimã aſſecuti ſunt, vt illis ne voto quidem opus ſit. Cetera iam fabuloſa. Helluſios & Oxionas ora hominum vultuſq́;, corpora atque artus ferarum gerere, quod ego vt incompertum, in medium relinquam.

FINIS.

IVLII AGRICOLÆ VITA, SCRIPTORE COR. TACITO.

CLARORVM virorum facta moreſque poſteris tradere antiquitus vſitatum, ne noſtris quidem temporibus quanquam incurioſa ſuorum ætas omiſit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac ſupergreſſa eſt vitiũ paruis magnisq; ciuitatibus commune, ignorantiam recti & inuidiam. Sed apud priores vt agere memoratu digna pronum, magisq; in aperto erat: ita celeberrimus quiſq; ingenio ad prodendam virtutis memoriã ſine gratia aut ambitione, bonæ tantum conſcientiæ pretio ducebatur. Ac pleriq; ſuam ipſi vitam narrare, fiduciam potius morum quàm arrogantiam arbitrati ſunt. nec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit. adeò virtutes iiſdẽ temporibus optimè æſtimantur, quibus facillimè gignuntur. At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit. quam nõ petiſſem, *ni incurſaturus tam ſæua & infeſta * virtutibus tempora. Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe: neq; in ipſos modò auctores, ſed in libros quoq; eorum ſæuitũ, delegato triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem Po. Ro. & libertatem Senatus, & conſcientiã generis humani aboleri arbitrabantur, expulſis inſuper ſapientiæ profeſſoribus, atque omni bona arte in exſilium acta, ne quid vſquã honeſtum occurreret. Dedimus profecto grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit quid

vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute, ademto per inquiſitiones & loquendi audiendiq; commercio. Memoriam quoq; ipſam cũ voce perdidiſſemus, ſi tam in noſtra poteſtate eſſet obliuiſci quàm tacere. Nunc demùm redit animus, & quanquam primo ſtatim beatiſſimi ſæculi ortu Nerua Cæſar res olim diſſociabiles miſcuerit, principatum ac libertatem, augeatq; cotidie facilitatem imperij Nerua Traianus; nec ſpem modò ac votũ ſecuritas publica, ſed ipſius voti fiduciam, ac robur aſſumſerit: natura tamen infirmitatis humanæ, tardiora ſunt remedia quàm mala. & vt corpora lentè augeſcunt, citò exſtinguuntur, ſic ingenia ſtudiaq; oppreſſeris faciliùs quã reuocaueris. Subit quippe etiam ipſius inertiæ dulcedo: & inuiſa primò deſidia, poſtremò amatur. Quid ſi per quindecim annos, grande mortalis æui ſpatium, multi fortuitis caſibus, promtiſſimus quiſq; ſæuitia principis interciderũt? Pauci &, vt ita dixerim, non modò aliorũ ſed etiã noſtri ſuperſtites ſumus, exemtis è media vita tot annis, quibus iuuenes ad ſenectutẽ, ſenes propè ad ipſos exactæ ætatis terminos per ſilentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris ſeruitutis, ac teſtimonium præſentium bonorum compoſuiſſe. Hic interim liber honori Agricolæ ſoceri mei deſtinatus, profeſſione pietatis, aut laudatus erit, aut excuſatus.

CNæus Iulius Agricola vetere & illuſtri Foroiulienſium colonia ortus, vtrunque auum procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris nobilitas eſt. pater Iulius Græcinus ſenatorij ordinis, ſtudio eloquentiæ ſapientiæq; notus, iiſq; virtutibus iram Caij Cæſaris meritus. nanq; Marcum Silanum accuſare iuſſus, & quia abnuerat interfectus eſt. Mater Iulia Procilla fuit, raræ caſtitatis. in huius ſinu indulgentiáque educatus, per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiamq; tranſegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium præter ipſius bonam integramq; naturam, quòd

ſtatim

ſtatim paruulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maßiliam habuerat, locum Græca comitate & prouinciali parcimonia miſtum, ac bene compoſitum. Memoria teneo ſolitum ipſum narrare, ſe in prima iuuenta ſtudium philoſophiæ [acrius] vltra quàm conceſſum Rom. ac ſenatori hauſiſſe, ni prudentia matris incenſum ac flagrantem animum coërcuiſſet. ſcilicet ſublime & erectum ingenium pulcritudinem ac ſpeciem excelſæ magnæq; gloriæ vehementius quàm cautè appetebat: mox mitigauit ratio & ætas. retinuítque, quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum. Prima caſtrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci approbauit, electus, quem contubernio æſtimaret. Nec Agricola licenter more iuuenum, qui militiam in laſciuiam vertunt, neque ſegniter ad voluptates & commeatus, titulum tribunatus & inſcitiam rettulit: ſed noſcere prouinciam, noſci exercitui, diſcere à peritis, ſequi optimos, nihil appetere ob iactationem, nihil ob formidinem recuſare, ſimúlque anxius & intentus agere. Non ſanè aliàs exercitatior magiſq; in ambiguo Britannia fuit. trucidati veterani, incenſæ coloniæ, intercepti exercitus. tum de ſalute, mox de victoria certauere. Quæ cuncta & ſi conſiliis ductúque alterius agebantur, ac ſumma rerum & reciperatæ prouinciæ gloria in ducem ceßit, artem & vſum & ſtimulos addidere iuueni: intrauitq; animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quàm ex mala. Hinc ad capeſſendos magiſtratus in vrbem digreſſus, Domitiam Decidianam ſplendidis natalibus ortam ſibi iunxit. idq; matrimonium ad maiora nitenti, decus ac robur fuit. vixerúntque mira concordia, per mutuam caritatem, & inuicem ſe anteponendo, niſi quòd in bona vxore tanto maior laus, quanto in mala plus culpæ eſt. Sors quæſturæ prouinciam Aſiam, proconſulem Saluium Titianum dedit, quorum neutro corruptus

ruptus eſt: quanquam & prouincia diues ac parata peccantibus, & proconſul in omnem auiditatem pronus, quantalibet facilitate redemturus eſſet mutuam diſsimulationem mali. Auctus eſt ibi filia in ſubſidium & ſolatium ſimul. Nam filiũ antè ſublatum, breui amiſit. Mox inter quæſturam, ac tribunatum plebis, atq; etiam ipſum tribunatus annum quiete & otio tranſit gnarus ſub Nerone temporum, quibus inertia pro ſapientia fuit. Idem præturæ tenor, & ſilentium. nec enim iuriſdictio obuenerat. Ludos, & inania honoris, modò rationis atque abundantiæ duxit, vti longè à luxuria, ita famæ propior. Tum electus à Galba ad dona templorum recognoſcenda, diligentiſsima conquiſitione fecit, ne cuius alterius ſacrilegium reſp. quàm Neronis ſenſiſſet. Sequens annus graui vulnere animum domumq; eius afflixit. nam claſsis Othoniana licenter vaga dum in Templo, Liguriæ pars eſt, hoſtiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis ſuis interfecit: prædiaq; ipſa, & magnam patrimonij partem diripuit, quæ cauſſa cædis ſuerat. Igitur ad ſollennia pietatis profectus Agricola, nuncio affectati à Veſpaſiano imperij deprehenſus, ac ſtatim in partes tranſgreſſus eſt. Initia principatus ac ſtatum vrbis Mucianus regebat admodum iuuene Domitiano, & ex paterna fortuna tantùm licentiam vſurpante. Is miſſum ad dilectus agendos Agricolam integreq; ac ſtrenuè verſatum viceſimæ legioni tardè ad ſacramentum tranſgreſſæ præpoſuit, vbi deceſſor ſeditioſè agere narrabatur: quippe legatis quoque conſularibus nimia ac formidoloſa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum ſuo an militum ingenio: ita ſucceſſor ſimul & vltor electus, rariſsima moderatione maluit videri inueniſſe bonos quàm feciſſe. Præerat tunc Britanniæ Vectius Bolanus placidius quàm feroci prouincia dignum eſt. temperauit Agricola vim ſuam, ardorémque compeſcuit, ne increſceret, peritus obſequi, eruditúſque vtilia honeſtis miſcere. Breui deinde Britannia conſularem Petilium

tilium

tilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes ſpatium exemplorum. *Sed primò Cerialis, modò labores & diſcrimina, * mox & gloriam communicabat: ſæpe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex euentu præfecit. nec Agricola vmquam in ſuam famam geſtis exſultauit, ad auctorem & ducem, vt miniſter fortunam referebat: ita virtute in obſequendo, verecundia in prædicando, extra inuidiã, nec extra gloriam erat. Reuertentem ab legatione legionis diuus Veſpaſianus inter patricios aſciuit, ac deinde prouinciæ Aquitaniæ præpoſuit ſplendidæ in primis dignitatis adminiſtratione, ac ſpe conſulatus cui deſtinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis ſubtilitatem deeſſe, quia caſtrenſis iuriſdictio ſecura & obtuſior, ac plura manu agens calliditatẽ fori non exerceat. Agricola naturali prudentia quamuis inter togatos facilè iuſteq; agebat. Iam verò tempora curarum remiſſionumq; diuiſa, vbi conuentus ac iudicia poſcerent, grauis, intentus, ſeuerus, & ſæpius miſericors: vbi officio ſatisfactum, nulla vltrà poteſtatis perſona, triſtitiam & arrogantiam, & auaritiam exuerat: nec illi, quod eſt rariſſimum, aut facilitas auctoritatem, aut ſeueritas amorem deminuit. Integritatẽ atq; abſtinentiã in tanto viro referre iniuria virtutum fuerit. Ne famam quidẽ cui etiam ſæpe boni indulgẽt, oſtentanda virtute, aut per artem quæſiuit: procul ab æmulatione aduerſus collegas, procul à contentione aduerſus procuratores, & vincere inglorium, & atteri ſordidum arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detentus ac ſtatim ad ſpem Conſulatus reuocatus eſt, comitante opinione Britanniam ei prouinciam dari, nullis in hoc ſuis ſermonibus, ſed quia par videbatur. haut ſemper errat fama, aliquando & eligit. Conſul egregiæ tum ſpei filiam iuueni mihi deſpondit, ac poſt conſulatum collocauit, & ſtatim Britanniæ præpoſitus eſt, adiecto pontificatus ſacerdotio. Britanniæ ſitum populoſq; multis ſcriptoribus memoratos, non in comparationem

curæ

curæ ingeniiúe referam; ſed quia tum primùm perdomita eſt: itaq; quæ priores nondum comperta, eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia inſularum quas Romana notitia complectitur maxima, ſpatio ac cœlo in orientē Germaniæ, in occidentem Hiſpaniæ obtenditur: Gallis in meridiem etiam inſpicitur. Septemtrionalia eius, nullis contrà terris, vaſto atq; aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Ruſticus recentium, eloquentiſsimi auctores, oblongæ ſcutulæ vel bipenni aſsimulauere. & eſt ea facies citra Caledoniā, vnde & in vniuerſum fama eſt tranſgreſſa. ſed immenſum & enorme ſpatiū procurrentium extremo iam litore terrarum velut in cuneum tenuatur. Hāc oram nouiſsimi maris tunc primùm Romana claſsis circumuecta, inſulam eſſe Britanniam affirmauit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orcadas vocant inuenit domuitq́;. diſpecta eſt & Thyle, quā hactenus nix, & hiems abdebat. ſed mare pigrum & graue remigantibus perhibent. ne ventis quidem proinde attolli: credo quòd rariores terræ montesq́;, cauſſa ac materia tempeſtatum, & profunda moles continui maris, tardius impellitur. Naturam Oceani atque æſtus neq; quærere huius operis eſt, ac multi rettulere. vnum addiderim: nuſquam latius dominari mare, multum fluminum huc atq; illuc ferre, nec litore tenus accreſcere aut reſorberi, ſed influere penitus atq; ambire, etiam iugis atq; montibus inſeri velut in ſuo. Ceterùm Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an aduecti, vt inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporū varij: atq; ex eo argumenta. nanq; rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicā originem aſſeuerant. Silurum colorati vultus, & torti plerunque crines, & poſitu contra Hiſpaniā, Iberos veteres traieciſſe, easq́; ſedes occupaſſe fidem faciunt. proximi Gallis, & ſimiles ſunt: ſeu durāte originis vi: ſeu procurrētibus in diuerſa terris, poſitio cœli corporibus habitum dedit. in vniuerſum

tamen

tamen æſtimanti, Gallos vicinum ſolum occupaſſe, credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas ſuperſtitionum perſuaſione. Sermo haud multum diuerſus. in depoſcendis periculis eadem audacia, & vbi aduenere, in detractandis eadem formido. plus tamen ferociæ Britanni præferunt, vt quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruiſſe accepimus. mox ſegnitia cum otio intrauit, amiſſa virtute pariter ac libertate. quod Britannorum olim victis euenit, ceteri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur, quædam nationes & curru prœliantur. honeſtior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus & ſtudiis trahuntur. nec aliud aduerſus validiſſimas gentes pro nobis vtilius, quàm quòd in commune non conſulunt. Rarus duabus tribusq́; ciuitatibus, ad propulſandum commune periculum conuentus: ita dum ſinguli pugnant, vniuerſi vincuntur. Cælum crebris imbribus ac nebulis fœdum. aſperitas frigorum abeſt. Dierum ſpatia vltra noſtri orbis menſuram, & nox clara, & extrema Britanniæ parte breuis, vt finem atque initiũ lucis exiguo diſcrimine internoſcas. Quòd ſi nubes non officiant, aſpici per noctem Solis fulgorem, nec occidere & exſurgere, ſed tranſire affirmant: ſcilicet extrema & plana terrarum humili vmbra non erigunt tenebras, infraq́; cælum & ſidera nox cadit. Solum præter oleam vitemq́; & cetera calidioribus terris oriri ſueta, patiens frugũ, fecundum. tardè miteſcunt, citò proueniunt. eademq́; vtriuſque rei cauſſa, multis humor terrarum, cæliq́;. Fert Britannia aurum & argentũ & alia metalla, pretiũ victoriæ. gignit & Oceanus margarita, ſed ſubfuſca ac liuentia. Quidam artem abeſſe legentibus arbitrantur. nam in rubro mari viua ac ſpirantia ſaxis auelli, in Britannia prout expulſa ſint colligi. ego facilius crediderim naturam margaritis deeſſe, quàm nobis auaritiam. Ipſi Britanni delectum, ac tributa, & iniuncta imperij munera impigrè obeunt, ſi iniuriæ abſint: has ægrè tole-

rant,

rant, iam domiti vt pareant, nondum vt ſeruiant. Igitur primus omnium Romanorum D.Iulius cum exercitu Britanniã ingreſſus, quanquam proſpera pugna terruerit incolas, ac litore potitus ſit, poteſt videri oſtendiſſe poſteris non tradidiſſe. Mox bella ciuilia, & in rempublicam verſa principum arma, ac longa obliuio Britanniæ etiam in pace. Conſilium id diuus Auguſtus vocabat, Tiberius præcipuè. Agitaſſe C. Cæſarem de intranda Britannia ſatis conſtat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingentes aduerſus Germaniam conatus fruſtra fuiſſent. Diuus Claudius auctor operis, tranſuectis legionibus auxiliíſque, & aſſumto in partem rerum Veſpaſiano. quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Conſularium primus Aulus Plautius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula, vterque bello egregius: redactáque paulatim in formam prouinciæ proxima pars Britanniæ. addita inſuper veteranorum colonia. quædam ciuitates Cogiduno regi donatæ. is ad noſtram vſque memoriam fidiſſimus manſit, vetere ac iam pridem recepta populi Romani conſuetudine, vt haberet inſtrumenta ſeruitutis & reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit, paucis admodum caſtellis in vlteriora promotis, per quæ fama aucti officij quæreretur. Didiũ Veranius excepit, íſque intra annum exſtinctus eſt. Suetonius hinc Paullinus biennio proſperas res habuit, ſubactis nationibus firmatíſque præſidiis: quorum fiducia Monam inſulam vt vires rebellibus miniſtrantem aggreſſus, terga occaſioni patefecit. Namque abſentia legati remoto metu, Britanni agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, & interpretando accendere: nihil profici patientia, niſi vt grauiora tanquam ex facili tolerantibus imperentur: ſingulos ſibi olim reges fuiſſe, nunc binos imponi, è quibus legatus in ſanguinem, procurator in bona ſæuiret: æquè diſcordiam præpoſitorum, æquè concordiã ſubiectis exitioſam: alterius manus centurio-

nes, al-

nes, alterius vim & contumelias miſcere: nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prœlio fortiorem eſſe qui ſpoliet, nunc ab ignauis plerumq; & imbellibus eripi domos, abſtrahi liberos, iniungi delectus, tamquam mori tantùm pro patria neſcientibus: quantum enim tranſiſſe militum, ſi ſeſe Britanni numerent? ſic Germanias excuſſiſſe iugum, & flumine non Oceano defendi: ſibi patriam, coniuges, parentes: illis auaritiam & luxuriam cauſſas belli eſſe: receſſuros vt diuus Iulius receſſiſſet, modò virtutes maiorum ſuorum æmularentur: néue prœlij vnius aut alterius euentu paueſcerent: plus impetus, maiorē conſtantiā penes miſeros eſſe: iam Britannorum etiā deos miſereri, qui Romanum ducem abſentē, qui relegatum in alia inſula exercitum detinerent: iam ipſos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porrò in eiuſmodi conſiliis periculoſius eſſe deprehendi, quàm audere. His atq; talibus inuicem inſtincti, Voadica generis regij femina duce, neq; enim ſexum in imperiis diſcernunt, ſumſere vniuerſi bellum: ac ſparſos per caſtella milites conſectati, expugnatis præſidiis, ipſam coloniā inuaſere, vt ſedem ſeruitutis. nec vllum in barbaris ſæuitiæ genus omiſit ira & victoria. Quòd niſi Paullinus, eo cognito prouinciæ motu, properè ſubueniſſet, amiſſa Britannia foret: quā vnius prœlij fortuna veteri patientiæ reſtituit, tenentibus arma pleriſq;, quos conſcientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cùm egregius cetera, arroganter in deditos, & vt ſuæ quoq; iniuriæ vltor, durius conſuleret, miſſus Petronius Turpilianus tamquam exorabilior. & delictis hoſtium nouus, eoq́; pœnitentiæ mitior, compoſitis prioribus nihil vltrà auſus, Trebellio Maximo prouinciā tradidit. Trebellius ſegnior & nullis caſtrorum experimentis, comitate quadam curandi prouinciam tenuit. Didicere iam Barbari quoq; ignoſcere vitiis blandientibus. & interuentus ciuilium armorum præbuit iuſtam ſegnitiæ excuſationem. ſed diſcordia laboratum, cùm aſſuetus expeditionibus miles otio laſciuiret.

Trebel-

Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus, atque humilis, precariò mox præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux ſalutem. hæc ſeditio ſine ſanguine ſtetit. Nec Vectius Bolanus manentibus adhuc ciuilibus bellis agitauit Britanniã diſciplina. eadem inertia erga hoſtes, ſimilis petulantia caſtrorũ: niſi quòd innocens Bolanus, & nullis delictis inuiſus caritatem parauerat loco auctoritatis. Sed vbi cum cetero orbe Veſpaſianus & Britanniam reciperauit, magni duces, egregij exercitus, minuta hoſtium ſpes: & terrorem ſtatim intulit Petilius Cerialis, Brigantum ciuitatem, quæ numeroſiſsima prouinciæ totius perhibetur, aggreſſus. multa prœlia, & aliquando non incruenta: magnamq́; Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cùm Cerialis quidem alterius ſucceſſoris curam famamq́; obruiſſet, ſuſtinuit quoq; molem Iulius Frontinus vir magnus quantum licebat, validamq́; & pugnacem Silurum gentem armis ſubegit, ſuper virtutem hoſtium locorum quoque difficultates eluctatus.

Hunc Britanniæ ſtatum has bellorum vices media iam æſtate tranſgreſſus Agricola inuenit, cùm & milites velut omiſſa expeditione ad ſecuritatem, & hoſtes ad occaſionem verterentur. Ordouicum ciuitas haut multo ante aduentum eius, alam in finibus ſuis agentem, propè vniuerſam obtriuerat: eoq́; initio erecta prouincia, vt quibus bellum volentibus erat, probare exemplũ, aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quanquam tranſacta æſtas, ſparſi per prouinciam numeri, præſumta apud militẽ illius anni quies tarda & contraria bellũ inchoaturo, & pleriſq; cuſtodiri ſuſpecta potius videbatur, ire obuiam diſcrimini ſtatuit: contractisq́; legionum vexillis & modica auxiliorum manu, quia in æquum digredi Ordouices non audebant, ipſe ante agmen, quò ceteris par animus ſimili periculo eſſet, erexit aciem: cæſaq́; propè vniuerſa gente non ignarus inſtandum famæ, ac prout prima ceſsiſſent fore vniuerſa, Monam inſulam, cuius poſſeſ-

ſione

ſione reuocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ ſuprà memoraui, redigere in poteſtatem animo intendit. Sed vt in dubiis conſiliis, naues deerãt, ratio & conſtantia ducis tranſuexit: depoſitis omnibus ſarcinis, lectiſſimos auxiliarium, quibus nota vada, & patrius nandi vſus quo ſimul ſeq; & arma & equos regunt, ita repentè immiſit, vt obſtupefacti hoſtes qui claſſem, qui naues, qui mare exſpectabant, nihil arduum aut inuictum crediderint ſic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita inſula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti prouinciam, quod tempus alij per oſtentationem aut officiorum ambitum tranſigunt, labor & periculum placuiſſet. Nec Agricola proſperitate rerum in vanitatem vſus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuiſſe: ne laureatis quidem geſta proſecutus eſt, ſed ipſa diſſimulatione famæ famam auxit, æſtimantibus quanta futuri ſpe tam magna tacuiſſet. Ceterùm animorum prouinciæ prudens, ſimulq; doctus per aliena experimẽta parum proficí armis ſi iniuriæ ſequerentur, cauſſas bellorum ſtatuit exſcindere, à ſe ſuisq; orſus primam domum ſuã coërcuit, quod pleriſque haut minus arduum eſt, quàm prouinciam regere: nihil per libertos ſeruóſque publicæ rei: non ſtudiis priuatis, nec ex commendatione aut precibus centurionum milites aſcire, ſed optimum quenque fideliſſimum putare: omnia ſcire, non omnia exſequi: paruis peccatis veniam, magnis ſeueritatem commodare: nec pœna ſemper, ſed ſæpius pænitentia contentus eſſe: *officiis & adminiſtrationibus potius non peccaturos, quàm damnare cùm peccaſſent. * Frumenti & tributorum auctionem æqualitate munerum mollire, circumciſis quæ in quæſtum reperta, ipſo tributo grauius tolerabantur. nanque per ludibrium aſſidere clauſis horreis, & emere vltrò frumenta, ac vendere pretio cogebantur. deuortia itinerum & longinquitas regionũ indicebatur, vt ciuitates à proximis hibernis in remota & auia deferrent, donec quod omnibus

in promtu erat, paucis lucroſum fieret. Hæc primo ſtatim anno comprimendo egregiam ſamam paci circundedit, quæ vel incuria vel tolerantia priorum haut minus quàm bellum timebatur. Sed vbi æſtas aduenit contracto exercitu, militum in agmine laudare modeſtiam, diſiectos coërcere: loca caſtris ipſe capere, æſtuaria ac ſiluas ipſe prætentare: & nihil interim apud hoſtes quietum pati, quo minus ſubitis excurſibus popularetur: atque vbi ſatis terruerat, parcendo rurſus irritamenta pacis oſtentare. Quibus rebus multæ ciuitates quæ in illum diẽ ex æquo egerãt, datis obſidibus iram poſuere, & præſidiis caſtellisq́; circundatæ, tanta ratione curaq́;, vt nulla antè Britanniæ noua pars illaceſſita tranſierit. Sequens hiems ſaluberrimis conſiliis abſumta. nanq; vt homines diſperſi ac rudes, eoq́; bello faciles, quieti & otio per voluptates aſſueſcerent, hortari priuatim, adiuuare publicè, vt tẽpla, fora, domus exſtruerent, laudando promtos, & caſtigando ſegnes. ita honoris æmulatio, pro neceſſitate erat. Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum ſtudiis Gallorum anteferre, vt qui modò linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiſcerent. inde etiam habitus noſtri honor, & frequens toga. paullatimq́; diſceſſum ad delinimenta vitiorum, porticus, & balnea, & conuiuiorum elegantiam. idq́; apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars ſeruitutis eſſet. Tertius expeditionum annus nouas gentes aperuit vaſtatis vſq; ad Taum (æſtuario nomen eſt) nationibus. qua formidine territi hoſtes quanquam conflictatum ſæuis tempeſtatibus exercitum, laceſſere non auſi. ponendisq́; inſuper caſtellis ſpatium fuit. Adnotabant periti, non alium ducem opportunitates locorum ſapientius legiſſe, nullum ab Agricola poſitum caſtellum aut ui hoſtium expugnatum, aut pactione ac fuga deſertum. crebræ eruptiones. nam aduerſus moras obſidionis annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, & ſibi quiſq; præſidio, irritis

hoſtibus,

hoſtibus, eoq́; deſperantibus, quia ſoliti plerunque damna æſtatis hibernis euentibus penſare, tum æſtate atque hieme iuxtà pellebantur. Nec Agricola vnquam per alios geſta auidus intercepit, ſeu centurio, ſeu præfectus, incorruptum facti teſtem habebat. Apud quoſdam acerbior in conuiciis narrabatur, vt bonis comis, ita aduerſus malos iniucundus. ceterùm ex iracundia nihil ſupererat. ſecretum & ſilentium eius non timeres: honeſtius putabat offendere, quàm odiſſe.

Quarta æſtas obtinendis quæ percurrerat inſumta, ac ſi virtus exercituũ & Romani nominis gloria pateretur, inuentus in ipſa Britannia terminus. Nã Glota & Bodotria diuerſi maris æſtus per immenſum reuecti, anguſto terrarum ſpatio dirimuntur, quod tum præſidiis firmabatur: atq́; omnis propior ſinus tenebatur, ſummotis velut in aliam inſulam hoſtibus. Quinto expeditionum anno naue prima trangreſſus ignotas ad id tempus gentes crebris ſimul ac proſperis prœliis domuit: eámque partem Britanniæ quæ Hiberniam aſpicit, copiis inſtruxit, in ſpem magis quàm ob formidinem. ſiquidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hiſpaniam ſita, & Gallico quoque mari opportuna, valentiſsimam imperij partem magnis inuicem vſibus miſcuerit. Spatium eius ſi Britanniæ comparetur anguſtius, noſtri maris inſulas ſuperat. Solum cælumq́; & ingenia cultusq́; hominum haut multum à Britannia differunt. melius aditus portusq́; per commercia & negotiatores cogniti. Agricola expulſum ſeditione domeſtica vnum ex regulis gentis exceperat, ac ſpecie amicitiæ in occaſionem retinebat. Sæpe ex eo audiui, legione vna et modicis auxiliis debellari, obtineriq́; Hiberniam poſſe. Idq́; etiam aduerſus Britanniam profuturum, ſi Romana vbique arma, & velut è conſpectu libertas tolleretur. Ceterùm æſtate qua ſextum officij annum inchoabat, ampla ciuitate trans Bodotriam ſita, quia motus vniuerſarum vltra gentium, & infeſta hoſtili exercitu itinera timebantur, portus claſ-

tus claſſe explorauit: quæ ab Agricola primū aſſumta in partem virium, ſequebatur egregia ſpecie, cùm ſimul terra ſimul mari bellum impelleretur: ac ſæpe iiſdem caſtris pedes equesq́; & nauticus miles mixti copiis & lætitia ſua quiſq; facta ſuos caſus attollerent: ac modò ſiluarum & montium profunda, modò tempeſtatum ac fluctuum aduerſa, hinc terra & hoſtis, hinc auctus Oceanus militari iactantia compararentur. Britannos quoque, vt ex captiuis audiebatur, viſa claßis obſtupefaciebat, tanquam aperto maris ſui ſecreto vltimum victis perfugium clauderetur. Ad manus & arma conuerſi Caledoniam incolentes populi paratu magno, maiore fama,
* vti mos eſt de ignotis, oppugnaſſe vltrò *caſtella adorti, metum vt prouocantes addiderant: regrediendumq́; citra Bodotriam, & excedendum potius quàm pellerentur, ſpecie prudentium ignaui admonebant; cùm interim cognoſcit, hoſtes pluribus agminibus irrupturos. Ac ne ſuperante numero, & peritia locorum circumirentur, diuiſo & ipſe in tres partes exercitu inceßit. Quod vbi cognitum hoſti, mutato repentè conſilio vniuerſi nonam legionem vt maximè inualidam, nocte aggreßi inter ſomnum ac trepidationem cæſis vigilibus irrupere. Iámque in ipſis caſtris pugnabant, cùm Agricola iter hoſtium ab exploratoribus edoctus, & veſtigiis inſecutus, velocißimos equitum peditumq́; aſſultare tergis pugnantium iubet, mox ab vniuerſis adiici clamorem. & propinqua luce fulſere ſigna. ita ancipiti malo territi Britanni: & Romanis redit animus, ac ſecuri pro ſalute, de gloria certabant. vltrò quinetiam irrupere. & fuit atrox in ipſis portarum anguſtiis prœlium, donec pulſi hoſtes, vtroque exercitu certante, his vt tuliſſe opem, illis ne eguiſſe auxilio viderentur. quod niſi paludes & ſiluæ fugientes texiſſent, debellatum illa victoria foret.

Cuius conſtantia ac fama ferox exercitus: nihil virtuti ſuæ inuium, penetrandam Caledoniam, inueniendúmque tandem Britanniæ terminū continuo prœliorum curſu freme-

bant: atq; illi modò cauti ac ſapientes, promti poſt euentum ac magniloqui erant. iniquiſſima hæc bellorum conditio eſt; proſpera omnes ſibi vindicant, aduerſa vni imputantur. At Britanni non virtute ſed occaſione & arte ducis *rati, nihil* ex arrogantia remittere, quo minus iuuentutem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac ſacrificiis conſpirationem ciuitatum ſancirent. atque ita irritatis vtrinq; animis diſceſſum. Eadem æſtate cohors Vſipiorum per Germanias conſcripta, in Britanniam tranſmiſſa, magnū ac memorabile facinus auſa eſt. Occiſo centurione ac militibus, qui ad tradendam diſciplinam immixti manipulis exemplum & rectores habebantur, tres liburnicas adactis per vim gubernatoribus aſcendere: & vno remigante, ſuſpectis duobus eóq; interfectis, nondum vulgato rumore vt miraculum prouehebantur: mox hac atque illâ rapti, & cum pleriſque Britannorum ſua defenſantium prœlio congreſſi, ac ſæpe victores, aliquando pulſi, eò ad extremum inopiæ venere, vt infirmiſſimos ſuorum, mox ſorte ductos veſcerentur. atque ita circumuecti Britanniam, amiſſis per inſcitiam regendi nauibus, pro prædonibus habiti, primum à Sueuis, mox à Friſiis intercepti ſunt. ac fuere quos per commercia venundatos, & in noſtram vſque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti caſus illuſtrauit. Initio æſtatis Agricola domeſtico vulnere ictus, anno ante natum filium amiſit. Quem caſum neq; vt plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rurſus ac mærorem muliebriter tulit. & in luctu bellū inter remedia erat. Igitur præmiſſa claſſe quæ pluribus locis prædata, magnum & incertum terrorem faceret, expedito exercitu cui ex Britannis fortiſſimos & longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium peruenit, quem iam hoſtes inſederant. Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris euentu, & vltionem aut ſeruitium exſpectantes, tandemq; docti commune periculum concordia propulſan-

dum, legationibus & fœderibus omnium ciuitatum vires exciuerant. Iamq; ſuper triginta milia armatorum aſpiciebantur, & adhuc affluebat omnis iuuentus, & quibus cruda ac viridis ſenectus, clari bello, ac ſua quiſque decora geſtantes, cùm inter plures duces virtute & genere præſtans nomine Galgacus, apud contractam multitudinem prœlium poſcentẽ, in hunc modum locutus fertur. Quotiẽs cauſſas belli & neceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, hodiernum diem, conſenſumq; veſtrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuerſi ſeruitutis expertes: & nullæ vltrà terræ, ac ne mare quidem ſecurũ imminente nobis claſſe Romana. ita prœlium atq; arma quæ fortibus honeſta, eadem etiam ignauis tutiſſima ſunt. Priores pugnæ quibus aduerſus Romanos varia fortuna certatum eſt, ſpem ac ſubſidium in noſtris manibus habebant: quia nobiliſſimi totius Britanniæ, eoq; in ipſis penetralibus ſiti, nec ſeruientiũ litora aſpicientes, oculos quoq; à contactu dominationis inuiolatos habebamus. Nos terrarum ac libertatis extremos, receſſus ipſe ac ſinus famæ in hunc diem defendit. nunc terminus Britanniæ patet. atq; omne ignotum pro magnifico eſt. Sed nulla iam vltrà gens, nihil niſi fluctus & ſaxa: & interiores Romani. quorum ſuperbiam fruſtra per obſequium & modeſtiam effugeris, raptores orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere terræ, & mare ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, auari: ſi pauper, ambitioſi: quos non Oriens, non Occidens, ſatiauerit: ſoli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt: auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperiũ; atque vbi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit: hi per dilectus alibi ſeruituri auferuntur. Coniuges ſororesq; & ſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunáſque in tributum egerunt, in annonam frumentum: corpora ipſa ac manus, ſiluis ac paludibus

ludibus

*ludibus emuniendis verbera inter ac contumelias conterunt. Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atq; vltrò à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuam cotidie emit, cotidie paſcit. At ſicut in familia recentiſsimus quiſque ſeruorum & conſeruis ludibrio eſt: ſic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos & viles in excidium petimur. Neque enim arua nobis, aut metalla, aut portus ſunt, quibus exercendis reſeruemur. Virtus porrò ac ferocia ſubiectorum ingrata imperantibus. & longinquitas ac ſecretum ipſum, quo tutius, eo ſuſpectius. Ita ſublata ſpe veniæ, tandem ſumite animum, tã quibus ſalus, quàm quibus gloria cariſsima eſt. Brigantes, fœmina duce, exurere coloniam, expugnare caſtra: ac niſi felicitas in ſecordiam vertiſſet, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti & libertatem non in *præſentia laturi, primo ſtatim congreſſu vnde oſtendamus quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit. An eandem Romanis in bello virtutem, quam in pace laſciuiam adeſſe creditis? Noſtris illi diſceſsionibus ac diſcordiis clari, vitia hoſtium in gloriam exercitus ſui vertunt: quem contractum ex diuerſiſsimis gentibus vt ſecundæ res tenent, ita aduerſæ diſſoluent: niſi ſi Gallos, & Germanos, & pudet dictu, Britannorum pleroſque dominationi alienæ ſanguinem commodantes, diutius tamen hoſtes quàm ſeruos, fide & affectu teneri putatis: metus & terror eſt, infirma vincula caritatis. quæ vbi remoueris, qui timere deſierint odiſſe incipient. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt: nullæ Romanos coniuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi ſunt: aut nulla pleriſq; patria, aut alia eſt pau cos numero circum trepidos ignorantia, cælum ipſum ac mare & ſiluas ignota omnia circumſpectantes, clauſos quodammodo ac victos alij nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aſpectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit neq; vulnerat. In ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus agnoſcent Britanni ſuã cauſſam. recordabuntur Galli priorẽ libertatem.*

tatem. deſerent illos ceteri Germani, tanquam nuper Vſipij reliquerunt. Nec quidquam vltrà formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ; inter malè parentes & iniuſtè imperantes ægra municipia & diſcordantia. hic dux, hic exercitus. ibi tributa & metalla & ceteræ ſeruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut ſtatim vlciſci, in hoc campo eſt. Proinde ituri in aciem & maioreis veſtros & poſteros cogitate.

*Excepere orationem alacres, & barbari moris cantu & fremitu clamoribusq; diſſonis. Iamq; agmina, & armorum fulgores audentiſſimi cuiuſq; procurſu, ſimul inſtruebantur acies, cùm Agricola quanquam lætum & vix monitis coërcitũ * militem *adhuc ratus, ita diſſeruit. Octauus annus eſt, cõmilitones, ex quo virtute & auſpiciis imperij Rom. fide atq; opera veſtra Britãniam viciſtis, tot expeditionibus, tot prœliis ſeu fortitudine aduerſus hoſtes, ſeu patientia ac labore pæne aduerſus ipſam rerum naturam opus fuit. Neq; me militum, neque vos ducis pænituit. Ergo egreſſi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama nec rumore, ſed caſtris & armis tenemus. Inuenta Britannia & ſubacta. Equidem in agmine cùm vos paludes montéſue & flumina fatigarent, fortiſſimi cuiuſque vocem audiebam, quando dabitur hoſtis, quando acies? Veniunt à latebris ſuis extruſi. & vota virtusq; in aperto, omniaq; prona victoribus, atque eadem victis aduerſa. Nam vt ſuperaſſe tantum itineris, ſiluas euaſiſſe, tranſiſſe æſtuaria, pulcrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculoſiſſima quæ hodie proſperrima ſunt. Neq; enim nobis aut locorum eadem notitia aut commeatuum eadem abundantia: ſed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum eſt, neque exercitus neque ducis terga tuta eſſe. Proinde & honeſta mors turpi vita potior, & incolumitas ac decus eodem loco ſita ſunt. nec inglorium fuerit, in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe. Si nouæ gẽtes atq; ignota acies*

conſti-

conſtitiſſet, aliorum exercituum exemplis vos hortarer: nunc veſtra decora recēſete, veſtros oculos interrogate. Ii ſunt quos proximo anno vnam legionem furto noctis aggreſſos, clamore debellaſtis: ij ceterorū Britannorum fugaciſſimi, ideoq; tamdiu ſuperſtites. Quomodo ſiluas ſaltúſque penetrantibus fortiſſimum quodque animal robore, pauida & inertia ipſo agminis ſono pelluntur: ſic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquus eſt numerus ignauorum & metuentium. quos quod tandem inueniſtis, non reſtiterunt, ſed deprehenſi ſunt nouiſſimi, & extremo metu corpora defixere in his veſtigiis, in quibus pulcram & ſpectabilem victoriam ederetis. Tranſigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem: approbate Reip. nunquam exercitui imputari potuiſſe aut moras belli, aut cauſſas debellandi. Et alloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas conſecuta eſt, ſtatimq; ad arma diſcurſum. inſtinctos ruentesq; ita diſpoſuit, vt peditū auxilia quæ octo milia erant, mediā aciem firmarent: equitū tria milia, cornibus affunderentur. legiones pro vallo ſtetere, ingens victoriæ decus citra Romanum ſanguinem bellanti, & auxilium ſi pellerentur. Britannorum acies in ſpeciem ſimul ac terrorem editioribus locis conſtiterant: ita vt primum agmen æquo, ceteri per accline iugum connexi velut inſurgerēt: media campi Couinarius & eques ſtrepitu ac diſcurſu complebat. Tum Agricola ſuperante hoſtium multitudine veritus, ne ſimul in frontem, ſimul & latera ſuorum pugnaretur, diductis ordinibus, quanquam porrectior acies futura erat, & arceſſendas plerique legiones admonebant, promtior in ſpem, & firmus aduerſis, dimiſſo equo pedes ante vexilla conſtitit. Ac primo congreſſu eminus certabatur. ſimul conſtantia, ſimul arte Britanni ingentibus gladiis & breuibus cetris miſſilia noſtrorum vitare, vel excutere, atque ipſi magnā vim telorum ſuperfundere: donec Agricola tres Batauorū co-

hortes ac Tungrorũ duas cohortatus eſt, vt rem ad mucrones ac manus adducerent. quod & ipſis vetuſtate militiæ exercitatum, & hoſtibus inhabile parua ſcuta & enormes gladios gerentibus. nam Britannorum gladij ſine mucrone complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur vt Bataui miſcere ictus, ferire vmbonibus, ora fœdare, & tractis qui in æquo obſtiterant, erigere in colles aciem cœpere, ceteræ cohortes æmulatione & impetu commiſtæ proximos quoſque cædere: ac pleriq; ſemineces aut integri feſtinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugere, couinarij peditum ſe prœlio miſcuere: & quanquam recentem terrorem intulerant, denſis tamen hoſtium agminibus & inæqualibus locis hærebant: minimeq; equeſtris ea pugnæ facies erat, cùm in gradu ſtantes ſimul equorum corporibus impellerentur. ac ſæpe vagi currus, exterriti ſine rectoribus equi, vt quemq; formido tulerat, tranſuerſos, aut obuios incurſabant. Et Britanni qui adhuc pugnæ expertes ſumma collium inſederant, & paucitatem noſtrorum vacui ſpernebant, digredi paullatim & circumire terga vincentium cœperant: ni idipſum veritus Agricola quattuor equitũ alas ad ſubita belli retentas, venientibus oppoſuiſſet; quantoq; ferociùs accurrerant, tanto acriùs pulſos in fugam diſieciſſet. Ita conſiliũ Britannorũ in ipſos verſum. tranſuectæq; præcepto ducis à fronte pugnantium alæ, auerſam hoſtium aciem inuaſere. Tum verò patẽtibus locis grande & atrox ſpectaculum: ſequi, vulnerare, capere, atque eoſdem oblatis aliis trucidare. Iam hoſtium, prout cuiq; ingeniũ erat, cateruæ armatorũ paucioribus terga præſtare, quidam inermes vltrò ruere, ac ſe morti offerre. Paßim arma, & corpora, & laceri artus, & cruenta humus. & aliquando etiã victis ira virtusq;: poſtquã ſiluis appropinquarunt, collecti, primos ſequentiũ incautos & locorum ignaros circumueniebant. Quod ni frequẽs vbique Agricola, validas & expeditas cohortes indaginis modo, & ſicubi ar-

tiora erant, partem equitum dimiſsis equis, ſimul rariores ſiluas equitem perſultare iuſsiſſet, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterùm vbi compoſitos firmis ordinibus ſequi rurſus videre, in fugam verſi, non agminibus vt prius, nec alius alium reſpectantes, rari, & vitabundi inuicem, longinqua atq; auia petiere. finis ſequẽdi nox & ſatietas fuit. cæſa hoſtium ad decem milia. noſtrorum trecenti quadraginta cecidere, in quis Aulus Atticus præfectus cohortis, iuuenili ardore & ferocia equi hoſtibus illatus. Et nox quidẽ gaudio prædaq́; læta victoribus: Britanni palantes mixtoq́; virorũ mulierumq́; ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deſerere domos, ac per irã vltrò incẽdere: eligere latebras, & ſtatim relinquere: miſcere inuicem conſilia aliqua, dein ſperare: aliquando frangi aſpectu pignorum ſuorum, ſæpius concitari. ſatisq́; conſtabat ſæuiſſe quoſdam in coniuges ac liberos, tanquam miſererentur. Proximus dies faciem victoriæ latius aperuit. vaſtum vbiq; ſilentium, ſecreti colles. fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obuius. quibus in omnem partem dimiſsis, vbi incerta fugæ veſtigia, neq; vſquam conglobari hoſtes compertum, & exacta iam æſtate ſpargi bellũ nequibat, in fines Horeſtorum exercitum deducit. Ibi acceptis obſidibus, præfecto claſsis circumuehi Britanniã præcepit. datæ ad id vires, & præceſſerat terror. ipſe peditem atq; equites lento itinere, quo nouarum gentium animi ipſa tranſitus mora terrerentur, in hibernis locauit. Et ſimul claſsis ſecunda tempeſtate ac fama Trutulenſem portum tenuit, vnde proximo latere Britanniæ lecto omni redierat.

Hunc rerum curſum, quanquã nulla verborũ iactantia, epiſtolis Agricolæ actum, vt Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum, emtis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum ſpeciem formarentur: at nunc veram magnamq́; victoriam, tot millibus hoſtium cæſis, ingenti fama cele-

fama celebrari. Id ſibi maximè formidoloſum, priuati hominis nomen ſupra principis attolli: fruſtra ſtudia fori, & ciuilium artium decus in ſilentium acta, ſi militarem gloriam alius occuparet: & cetera vtcunq; facilius diſsimulari, ducis boni imperatoriam virtutem eſſe. Talibus curis exercitus, quodq́; ſæuæ cogitationis indicium erat, ſecreto ſuo ſatiatus, optimum in præſentia ſtatuit reponere odium, donec impetus famæ & fauor exercitus langueſceret. nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta, & illuſtris ſtatuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in ſenatu iubet: addiq́; inſuper opinionem, Syriam prouinciam Agricolæ deſtinari, vacuã tum morte Atilij Rufi conſularis, & maioribus reſeruatam. Credidere pleriq; libertum ex ſecretioribus miniſteriis miſſum ad Agricolam, codicillos quibus ei Syria dabatur tuliſſe, cum præcepto, vt ſi in Britannia foret, traderẽtur: eumq́; libertum in ipſo freto Oceani obuium Agricolæ, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeaſſe: ſiue verum iſtud, ſiue ex ingenio principis fictum ac compoſitum eſt. Tradiderat interim Agricola ſucceſſori ſuo prouinciam quietam tutamq́;. Ac ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio, noctu in vrbem, noctu in palatium, ita vt præceptum erat, venit: exceptúſque breui oſculo & nullo ſermone, turbæ ſeruientium immixtus eſt. Ceterùm vt militare nomen, graue inter otioſos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atq; otium penitus auxit, cultu modicus, ſermone facilis, vno aut altero amicorum comitatus: adeò vt pleriq;, quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoq́; Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur. Crebrò per eos dies apud Domitianum abſens accuſatus, abſens abſolutus eſt. cauſſa periculi non crimen vllum, aut querela læſi cuiuſquam, ſed infenſus virtutibus princeps, & gloria viri, ac peſſimum inimicorum genus, laudantes.

Et ea inſecuta ſunt reipublicæ tempora, quæ ſileri Agricolam non ſinerent: tot exercitus in Mœſia Daciaq́;, & Germania Pannoniaq́;, temeritate aut per ignauiam ducum amiſſi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti. nec iam de limite imperij & ripa, ſed de hibernis legionum & poſſeſſione dubitatum. Ita cùm damna damnis continuarentur, atq; omnis annus funeribus & cladibus inſigniretur, poſcebatur ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis vigorem, conſtantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum. Quibus ſermonibus ſatis conſtat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quiſque libertorum amore & fide, peſſimi malignitate & liuore, pronum deterioribus principem exſtimulabant. Sic Agricola ſimul ſuis virtutibus, ſimul vitiis aliorum, in ipſam gloriam præceps agebatur. Aderat iam annus quo proconſulatũ Aſiæ & Africæ ſortiretur, & occiſo Ciuica nuper, nec Agricolæ conſilium deerat, nec Domitiano exemplum. Acceſſere quidam cogitationum principis periti, qui iturus ne eſſet in prouinciam, vltrò Agricolam interrogarent. ac primò occultius quietem & otiũ laudare, mox operam ſuam in approbanda excuſatione offerre: poſtremò non iam obſcuri, ſuadentes ſimul terrenteſq́;, pertraxere ad Domitianum. qui paratus ſimulatione, in arrogantiam compoſitus, & audiit preces accuſantis, & cũ annuiſſet, agi ſibi gratias paſſus eſt: nec erubuit beneficij inuidia. ſalarium tamen proconſulari ſolitum offerri, & quibuſdam à ſeipſo conceſſum, Agricolæ non dedit: ſiue offenſus non petitũ, ſiue ex conſcientia, ne quod vetuerat videretur emiſſe. Proprium humani ingenij eſt, odiſſe quem læſeris: Domitiani verò natura præceps in iram, & quo obſcurior eo irreuocabilior, moderatione tamen prudentiaq́; Agricolæ leniebatur: quia non contumacia, neque inani iactatione libertatis famam fatúmque prouocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe: obſequiumq́;

ac mode-

ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, eò laudis excedere, quò pleriq; per abrupta, ſed in nullum rei poſt vſum, ambitioſa morte inclaruerunt. Finis vitæ eius nobis luctuoſus, amicis triſtis, extraneis etiam ignotiſq; non ſine cura fuit. Vulgus quoque, & hic aliud agens populus, & ventitauere ad domum, & per fora & circulos locuti ſunt: nec quiſquam audita morte Agricolæ, aut lætatus eſt, aut ſtatim oblitus eſt. Augebat miſerationem conſtans rumor, veneno interceptum. Nobis nihil comperti, affirmare auſim. ceterùm per omnem valetudinem eius, crebrius quàm ex more principatus per nuncios viſentis, & libertorum primi, & medicorum intimi venere: ſiue cura illud, ſiue inquiſitio erat. Supremo quidem die momenta deficientis per diſpoſitos curſores nunciata conſtabat, nullo credente ſic accelerari, quæ triſtis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuq; præ ſe tulit, ſecurus iam odij, & qui facilius diſſimularet gaudium quàm metum. Satis conſtabat lecto teſtamento Agricolæ, quo coheredem optimæ vxori & piiſſimæ filiæ Domitianum ſcripſit, lætatum eum, velut honore iudicioq;: tam cæca & corrupta mens aſſiduis adulationibus erat, vt neſciret à bono patre non ſcribi heredem niſi malum principem. Natus erat Agricola Caio Cæſare tertiùm conſ. idibus Iuniis: exceſſit ſexto & quinquageſimo anno, decimo Kalend. Septembres Collega Priſcoq́; Coss. Quòd ſi habitum quoq; eius poſteri noſcere velint, decentior quàm ſublimior fuit. nihil metus in vultu. gratia oris ſupererat. bonum virum facilè crederes, magnum libenter. Et ipſe quidem, quanquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriã longiſſimum æuum peregit. Quippe & vera bona, quæ in virtutibus ſita ſunt, impleuerat, & Conſularibus ac Triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud adſtruere fortuna poterat? Opibus nimiis nõ gaudebat, ſpecioſæ contigerant. filia atque vxore ſuperſtitibus, poteſt videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, ſaluis

affinita-

affinitatibus & amicitiis futura effugiſſe. Nam ſicuti durare in hac beatiſsimi ſæculi luce, ac principem Traianum videre, augurio votiſq; apud noſtras aures ominabatur: ita feſtinatæ mortis grande ſolatium tulit, euaſiſſe poſtremum illud tempus, quo Domitianus non iam per interualla ac ſpiramenta temporum, ſed continuo & velut vno ictu rempublicam exhauſit. Non vidit Agricola obſeſſam curiam, & clauſum armis ſenatum, & eadem ſtrage tot conſularium cædes, tot nobiliſsimarum feminarum exſilia & fugas. Vna adhuc victoria Carus Metius cenſebatur, & intra Albanam villā ſententia Meſſallini ſtrepebat, & Maſſa Bebius iā tum reus erat. Mox noſtræ duxere Heluidium in carcerē manus. Nos Maurici Ruſticiq; viſus, nos innocenti ſanguine Senecio perfudit. Nero tamen ſubtraxit oculos, iuſsitq; ſcelera, non ſpectauit. præcipua ſub Domitiano miſeriarum pars erat, videre & aſpici: cùm ſuſpiria noſtra ſubſcriberentur: cùm denotandis tot hominum palloribus ſufficeret ſæuus ille vultus & rubor, à quo ſe contra pudorem muniebat. Tu verò felix Agricola non vitæ tantum claritate, ſed etiam opportunitate mortis. vt perhibent qui interfuerunt nouiſsimis ſermonibus tuis, conſtans & libens fatum excepiſti, tanquam pro virili portione innocētiam principi donares. Sed mihi filiæq; præter acerbitatem parentis erepti auget mæſtitiam, quòd aſsidere valetudini, fouere deficientem, ſatiari vultu, complexu, non contigit. excepiſſem certè mandata voceſq;, quas penitus animo figeremus. noſter hic dolor, noſtrum vulnus. nobis tam longæ abſentiæ conditione ante quadriennium amiſſus es. Omnia ſine dubio, optima parentum aſsidente amantiſsima vxore, ſuperfuere honori tuo. paucioribus tamen lacrymis compoſitus es, & nouiſsima in luce deſiderauere aliquid oculi tui. Si quis piorum manibus locus, ſi vt ſapientibus placet, non cum corpore exſtinguuntur magnæ animæ, placidè quieſcas, nos domum tuam ab infirmo deſiderio, & muliebribus lamentis

ad con-

ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri, neq; plangi fas eſt: admiratione te potius *temporalibus laudibus, & ſi natura ſuppeditet, *militum decoramus. Is verus honos, ea coniunctiſſimi cuiuſq; pietas. Id filiæ quoq; vxoriq; præceperim, ſic patris, ſic mariti memoriam venerari, vt omnia facta dictaq; eius ſecum reuoluant, famamq; ac figuram animi magis quàm corporis complectantur: non quia intercedendũ putem imaginibus quæ marmore aut ære finguntur, ſed vt vultus hominum, ita ſimulacra vultus imbecilla ac mortalia ſunt, forma mentis æterna, quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem, ſed tuis ipſe moribus poſſis. Quidquid ex Agricola amauimus, quidquid mirati ſumus, manet, manſurumq; eſt in animis hominum in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles obliuio obruet, Agricola poſteritati narratus & traditus, ſuperſtes erit.

FABII QVINCTILIANI, VT VIDETVR, DIALOGVS; AN SVI SÆCVLI ORATORES ANTIQVIS, ET QVARE CONCEDANT: COR. TACITO FALSO INSCRIPTVS.

SÆPE *ex me requiris, Iuſte Fabi, cur cùm priora ſæcula tot eminẽtiũ oratorũ ingeniis gloriaq; efflorueri nt, noſtra potiſſimũ ætas deſerta, & laude orbata, vix nomẽ ipſum oratoris retineat. neq; enim ita appellamus niſi antiquos. Horum autẽ temporũ diſerti, cauſſidici, & aduocati, & patroni, & quiduis potius quàm oratores vocantur. Cui percontationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, vt aut de ingeniis noſtris malè exiſtimandum ſit, ſi idem aſſequi non poſſumus, aut de iudiciis, ſi nolumus, vix hercule auderẽ, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum vt noſtris temporibus hominum ſermo repetendus eſſet, quos eandem hanc quæſtionem pertractantes, iuuenis admodũ audiui. Ita non ingenio, ſed memoria ac recordatione opus eſt, vt quæ à præſtantiſſimis viris & excogitata ſubtiliter, & dicta grauiter accepi, cùm ſinguli diuerſas vel eaſdem, ſed probabiles cauſſas afferrent, dum formam ſui quiſque & animi, & ingenij redderet, iiſdẽ nunc numeris iiſdemq; orationibus perſequar, ſeruato ordine diſputationis. neque enim defuit, qui diuerſam quoque partem ſuſciperet, ac multũ vexata & irriſa vetuſtate, noſtrorũ temporum eloquentiã antiquorũ ingeniis anteferret. Nã poſtero die quàm accuratius Maternus Catonẽ recitauerat, cùm offendiſſe potẽtium animos diceretur, tanquam in eo tragœdiæ argumento ſui oblitus, tantùm Catonẽ cogitaſſet, eaq; de re*

 per

per vrbē frequens ſermo haberetur, venerunt ad eū M. Aper & Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori noſtri: quos ego in iudiciis non vtroſque modò ſtudioſè audiebam, ſed domi quoq; & in publico aſſectabar mira ſtudiorum cupiditate, & quodam ardore iuuenili, vt fabulas quoq; eorum & diſputationes, & arcana ſemotæ dictionis penitus exciperem: quamuis malignè pleriq; opinarentur, nec Secundo promtum eſſe ſermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quàm inſtitutione & litteris famam eloquentiæ conſecutum. Nam & Secundo purus, & preſſus, & in quãtum ſatis erat, profluēs, ſermo non defuit. Et Aper communi eruditione imbutus contemnebat potius litteras quàm neſciebat, tanquam maiorem induſtriæ & laboris gloriam habiturus, ſi ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur vt intrauimus cubiculum Materni, ſedentem ipſum, quem pridie recitauerat librum intra manus habentem, deprehendimus.

Tum Secundus: Nil ne te, inquit, Materne fabulæ malignorum terrent, quo minus offenſas Catonis tui ames? An ideo librum iſtum apprehēdiſti, vt diligentiùs retractares, & ſublatis ſi qua prauam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, ſed tamen ſecuriorem? Tum ille, leges tu quidem ſi volueris & agnoſces quæ audiſti. quòd ſi qua omiſit Cato, ſequenti tractatione Thyeſtes dicet. Hanc enim tragœdiam diſpoſui iam, & intra me ipſe formaui. Atque ideo maturare libri huius editionem feſtino, vt dimiſſa priore cura, nouæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeò te tragœdiæ iſtæ non ſatiant, inquit Aper, quo minus omiſſis orationum & curarum ſtudiis omne tempus modò circa Medeam, ecce nunc circa Thyeſtem conſumas? cùm tot amicorum cauſſæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix ſufficeres, etiam ſi non nouum tibi ipſe negotium importaſſes, Domitium & Catonem: id eſt, noſtras quoque hiſtorias

& Romana nomina Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus: perturbarer hac tua ſeueritate, niſi frequens ac aßidua nobis contentio iam propè in conſuetudinem vertiſſet. Nam nec tu agitare & inſequi poëtas intermittis, & ego cui deſidiam aduocationum obiicis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ aduerſus te poëticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel quod iam pridem opto, ſua quoque auctoritate compellat, vt omiſsis forenſium Muſarum anguſtiis, in quibus ſatis mihi ſupérque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam. Ego verò, inquit Secundus, ante quàm me iudicem Aper recuſet, faciam quod probi & modeſti iudices ſolent, vt in his cognitionibus excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratia præualere. Quis enim neſcit, neminem mihi coniunctiorē eſſe & vſu amicitiæ, & aßiduitate contubernij quàm Saleium Baſſum, cùm optimum virum tum abſolutißimum poëtam? porrò ſi poëtica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. Securus ſit, inquit Aper, & Saleius Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poëticæ & carminum gloriam fouet, cùm cauſſas agere non poßit. & ego enim quatenus arbitrium litis huius inueniri non patiar, *Maternum ſollicitè * plurimum defendi. ſed & ipſum ſolum apud eos arguam, quòd natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, qua parare ſimul & tueri amicitias, adſciſcere nationes, complecti prouincias poßit, amittit ſtudium, quo non aliud in ciuitate noſtra vel ad vtilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulcrius, vel ad totius imperij atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt. Nam ſi ad vtilitatem vitæ omnia conſilia, facta noſtra dirigenda ſunt; quid erit tutius quàm eam exercere artem, qua ſemper armatus præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metū & terrorem vltrò

feras , ipſe ſecurus & velut quadam perpetua potentia ac poteſtate munitus ? cuius vis & vtilitas rebus propè fluentibus aliorum , præſidio & tutela intelligitur. ſin proprium periculũ increpuit ; non hercule lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti eloquentia præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter & inceſſere, vel in iudicio , ſiue in ſenatu , ſiue apud principem poßis . Quid aliud infeſtis patribus nuper Eprius Marcellus , quàm eloquentiam ſuã oppoſuit? qui accinctus & minax diſertam quidẽ ſed inexercitatam & eiuſmodi certaminum rudẽ Heluidij ſapientiam eluſit. Plura de vtilitate non dico, cui parti minimè contradicturum Maternum meum arbitrer. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo , cuius iucunditas non vno alióue momento , ſed omnibus propè diebus & propè omnibus horis contingit . Quid enim dulcius libero & ingenuo animo , & ad voluptates honeſtas nato , quàm videre plenam ſemper & frequentem domum concurſu ſplendidiſsimorum hominum, idq; ſcire , non pecuniæ , non orbitati , neque officij alicuius adminiſtrationi , ſed ſibiipſi dari ? illos quinimmo orbos & locupletes & potentes venire plerunque ad iuuenem & pauperem , vt aut ſua aut amicorum diſcrimina commendent. Vlla ne tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quàm ſpectare homines veteres , & ſenes , & totius orbis gratia ſubnixos , in ſumma omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum ſit ſe non habere ? Iam verò qui togatorum comitatus & egreſſus? quæ in publico ſpecies? quæ in iudiciis veneratio ? quod gaudium conſurgendi aſsiſtendíque inter tacentes , in vnum conuerſos; coire populum & circumfundi coràm , & accipere affectum quemcunque orator induerit ? Vulgata dicentium gaudia & imperitorum quoque oculis expoſita percenſeo. Illa ſecretiora , & tantùm ipſis orantibus nota , maiora ſunt . Siue accuratam meditatámque affert orationem , eſt quoddam ſicut ipſius di-

ctionis, ita gaudij pondus & conſtantia: ſiue nouam & recentem curam non ſine aliqua trepidatione animus attulerit, ipſa ſollicitudo commendat euentum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua iucunditas eſt. Nam ingenio quoque ſicut in agro, quanquã alia diu ſerantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ ſua ſponte naſcuntur. Equidem vt de me ipſo fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus eſt, vel quo homo nouus & in ciuitate minimè fauorabili natus quæſturam, aut tribunatum, aut præturam accepi, quàm eos quibus mihi pro mediocritate huius quantulæcunq; in dicendo facultatis, aut reum proſperè defendere, aut apud Centumuiros cauſſam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipſos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus & præturas & conſulatus aſcendere videor, tum *abire: quod ſi non in alio * oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cuiuſuis artis cum oratorum gloria comparanda eſt, qui non illuſtres in vrbe ſolùm apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud iuuenes & adoleſcentes, quibus morum indoles eſt & bona ſpes ſui? Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpius vulgus imperitum & tunicatus hic populus tranſeunteis nomine vocat, & digito demonſtrat? Aduenæ quoque & peregrini iam in municipiis & coloniis ſuis auditos cùm primùm vrbem attigerunt requirunt ac vultus agnoſcere concupiſcunt. Auſim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentius enim nouis & recentibus quàm remotis & oblitteratis exemplis vtor) non minus eſſe in extremis partibus terrarum, *quàm Capuæ aut Vercellis, vbi nati dicuntur. nec hoc illis alterius ter millies ſeſtertium præſtat, * *quanquam ad has ipſas opes poſſunt videri eloquentiæ beneficio veniſſe. Ipſa eloquẽtia cuius numen & cæleſtis vis multa *

quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad quantam vſque fortunam homines ingenij viribus peruenerint. Sed hæc, vt ſuprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quo ſordidius & abiectius nati ſunt, quoq; notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcẽtes eos circumſteterunt, eo clariora & ad demonſtrandam oratoriæ eloquẽtiæ vtilitatem illuſtriora exempla ſunt, quòd ſine commendatione natalium, ſine ſubſtantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoq; corporis contemtus, per multos iã annos potẽtiſſimi ſunt ciuitatis ac donec libuit principes fori, nunc principes in Cæſaris amicitia agunt feruntq́; cuncta, atq; ab ipſo principe cum quadam reuerentia diliguntur. Quia Veſpaſianus venerabilis ſenex & patiẽtiſſimus veri bene intelligit, ceteros quidem amicos ſuos niti iis quæ ab ipſo acceperint quæq́; ipſi accumulare, & in alios cõgerere promtum eſt: Marcellum autem & Criſpum attuliſſe ad amicitiam ſuam quod non à principe acceperint, nec accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & ſtatuæ, quæ neq; ipſa tamen negliguntur, tam hercule quàm diuitiæ & opes, quas facilius inuenies qui vituperet quàm faſtidiat. His igitur & honoribus & ornamentis, & facultatibus refertas domos eorum videmus, qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſis forenſibus & oratorio ſtudio dederunt. Nam carmina & verſus quibus totam vitam Maternus inſumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem vllam auctoribus ſuis conciliant, neque vtilitates alũt. Voluptatem autem breuem, laudem inanem & infructuoſam cõſequuntur: licet hæc ipſa & quæ deinde dicturus ſum, aures tuæ ô Materne reſpuant, cui bono eſt ſi apud te Agamemnon aut Iaſon diſertè loquitur? quis ideo domum defenſus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium noſtrum egregium poëtam vel (ſi hoc honorificentius eſt) præclariſſimum vatem deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Nempe ſi amicus

eius, ſi propinquus, ſi denique ipſe in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te Materne, non quia poëta es, neq; vt pro eo verſus facias. hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulcri quidem & iucundi. quorum tamen hic exitus eſt, vt cùm toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, vnũ librũ extudit & elucubrauit, rogare vltrò & ambire cogatur, vt ſint qui dignentur audire, & ne id quidem gratis: nam & domum mutuatur & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit. & vt beatiſsimus recitationum eius euentus proſequatur, omnis illa laus intra vnũ aut alterum diem velut in herba vel flore præcepta, ad nullã certam & ſolidam peruenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cuiuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudauimus nuper vt miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quòd quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulcrum id quidem, indulgentiam principis ingenio mereri; quanto tamen pulcrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, ſuũ geniũ propitiare, ſuã experiri liberalitatẽ? Adiice quod poëtis, ſi modò dignũ aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conuerſatio amicorũ, & iucunditas vrbis, deſerenda cetera officia, vtq; ipſi dicunt, in nemora & lucos, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt. Nec opinio quidem & fama cui ſoli ſeruiunt, & quod vnum eſſe pretium omnis ſui laboris fatentur, æquè poëtas quàm oratores ſequitur, quoniam mediocreis poëtas nemo nouit, bonos pauci. Quando enim rariſsimarum recitationum fama in totam vrbem penetrat? nedum vt per tot prouincias innoteſcat? quotus quiſque cùm ex Hiſpania vel Aſia, ne quid de Gallis noſtris loquamur, in vrbẽ venit, Saleium Baſſum requirit? atq; adeò ſi quis requirit & ſemel vidit, tranſit & contentus eſt, vt ſi picturam aliquam vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc meum ſermonem ſic accipi volo, tanquam eos quibus natura ſua

oratorum ingenium denegauit, deterream à carminibus, ſi modò in hac ſtudiorum parte oblectare otium & nomen inſerere poſſunt famæ. Ego verò omnẽ eloquentiam omnesq; eius partes ſacras & venerabiles puto. Nec ſolùm cothurnum veſtrum, aut heroici carminis ſonum, ſed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum laſciuias, & iamborum amaritudinem, epigrammatum luſus, & quamcunque aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium ſtudiis credo. ſed tecum mihi Materne res eſt, quod cùm natura tua in ipſam arcem eloquentiæ ferat, errare mauis, & ſumma adeptus, in leuioribus ſubſiſtis. Vt ſi in Græcia natus eſſes, vbi ludicras quoque artis exercere honeſtum eſt, ac tibi Nicoſtrati robur ac vires dij dediſſent, non paterer immanes illos ad pugnam natos lacertos, leuitate iaculi aut iactu diſci vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad cauſſas, & ad vera prœlia voco. cùm præſertim ne ad id quidem confugere poßis, quod pleriſque patrocinatur, tanquam minus obnoxium ſit offendere poëtarum quàm oratorum ſtudium. Efferueſcit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſed quod periculoſius eſt, pro Catone offendis. nec excuſatur offenſa neceßitudine officij aut fide aduocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu: meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem & cum auctoritate dicturam. Sentio quid reſponderi poßit, hinc ingentis ex his aſſenſus, hinc in ipſis auditoriis præcipuè laudari, et mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cùm tibi ſumas aduerſarium ſuperiorem. nobis ſatis ſit priuatas & noſtri ſæculi controuerſias tueri, in quibus expreßis ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides & libertas excuſata. Quæ cùm dixiſſet Aper acriùs, vt ſolebat, & intento ore, remiſſus & ſubridens Maternus, Paraui, inquit, me non minus diu accuſare oratores quàm Aper laudat.

laudat. Fore enim arbitrabar vt à laudatione eorum degreſſus detractaret poëtas, atque carminum ſtudium proſterneret: arte quadam mitigauit concedendo his qui cauſſas agere non poſſent, vt verſus facerent. Ego autem ſicut in cauſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem cùm in Nerone improbam & ſtudiorum quoque ſacra profanantem vaticinij potentiam fregi. hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum quàm orationum gloria partum. ac iam me deiungere à forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco, non magis quàm æra & imagines quæ etiam iam me nolente in domum meam irruperunt. Nam ſtatum cuiuſq; ac ſecuritatem melius innocentia tueor quàm eloquentia. nec vereor, ne mihi vnquam verba in ſenatu niſi pro alterius diſcrimine facienda ſint. Ne mora verò, & luci, & ſecretum ipſum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, vt inter præcipuos carminum fructus numerem, quòd nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrymas reorum componuntur, ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruitúrque ſedibus ſacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primùm habitu cultúque commoda mortalibus, in illa caſta & nullis contacta vitiis pectora influxit. ſic oracula loquebantur: Nam lucroſæ huius & ſanguinantis eloquentiæ vſus, recens & malis moribus natus atque, vt tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterùm felix illud &, vt more noſtro loquar, aureum ſæculum & oratorum & criminum inops, poëtis & vatibus abundat, qui benefacta canerent, non qui malè admiſſa defenderent. Nec vllus aut gloria maior aut auguſtior honor primùm apud deos, quorũ proferre reſponſa & intereſſe epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos ſacróſque reges, inter quos neminem

cauſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac ſi introſpicere altius velis, ipſum Apollinem accepimus. vel ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certè mihi concedis Aper, non minorem honorem Homero quàm Demoſtheni apud poſteros, nec anguſtioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quàm Lyſiæ aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quàm Virgilij detractent. Nec vllus Aſinij aut Meſſallæ liber tam illuſtris eſt, quàm Medea Ouidij, aut Varij Thyeſtes. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita. licet illos certamina & pericula ſua ad conſulatus euexerint: malo ſecurum & ſecretum VIRGILII *ſeceſſum, in quo tamen neque apud diuum Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilij, ſurrexit vniuerſus, & fortè præſentem ſpectantémque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum. Ne noſtris quidem temporibus Secundus Pomponius Aphro Domitio vel dignitate vitæ vel perpetuitate famæ ceſſerit. Nam Criſpus & Marcellus ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præſenti fortuna concupiſcendum? an quòd timent, an quòd timentur? quòd cùm cotidie aliquid rogentur, hi quibus præſtant indignantur? quòd alligati cum adulatione, nec imperantibus vnquam ſatis ſerui videntur, nec nobis ſatis liberi? Quæ hæc ſumma eorum potentia eſt? tantùm poſſe liberti ſolent. Me verò dulces vt Virgilius ait, Muſæ remotum à ſollicitudinibus, & curis, & neceſſitate cotidie aliquid contra animum faciendi, in illa ſacra illóſque fontes ferant: nec inſanum vltrà & lubricum forum famámque pallentem trepidus experiar: Non me fremitus ſalutantium, nec anhelans libertus excitet. nec incertus futuri, teſtamentum pro pignore ſcribam. nec plus habeam quàm quod poſſim cui velim relin-*

quere quandocunque fatalis & meus dies veniet. ſtatuárque tumulo non mæſtus & atrox, ſed hilaris & coronatus. & pro memoria mei, nec conſulat quiſquam nec roget. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut inſtinctus, cùm Vipſanius Meſſalla cubiculum eius ingreſſus eſt, ſuſpicatusq́; ex ipſa intentione ſingulorum altiorem inter eos eſſe ſermonem: Num parum tempeſtiuus, inquit, interueni, ſecretum conſilium & cauſſæ alicuius meditationem tractantibus? Minimè minimè, inquit Secundus, atque adeò vellem maturius interueniſſes. delectaſſet enim te & Apri noſtri accuratiſſimus ſermo, cùm Maternum vt omne ingenium ac ſtudium ſuum ad cauſſas agendas conuerteret, exhortatus eſt: & Materni pro carminibus ſuis læta, vtq́; poëtas defendi decebat audentior, poëtarum quàm oratorum ſimilior oratio. Me verò inquit, & ſermo ipſe infinita voluptate affeciſſet, atque id ipſum delectat quòd vos viri optimi & temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantum negotiis, & declamatorio ſtudio ingenia veſtra exercetis, ſed eiuſmodi etiã diſputationes adiungitis, quæ & ingenium alunt & eruditionem, & litterarum iucundiſſimum oblectamentum cùm vobis qui illa diſputatis, afferunt, tum etiam his ad quorum aures peruênerint. Itaq; hercule non minus probari video in te Secunde quòd Iulij Aſiatici vitam componendo, ſpem hominibus feciſti plurium eiuſmodi librorum, quàm in Apro quòd nondum à ſcholaſticis controuerſiis receſſit; & otium ſuum mauult nouorum rhetorum more quàm veterum oratorum conſumere. Tum Aper, non deſinis Meſſalla vetera tantùm & antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia irridere atque contemnere? Nam hunc tuum ſermonem ſæpe excepi, cùm oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminẽ hoc tempore oratorẽ eſſe contenderes. Antiquis eo credo audaciùs quòd maligni in iis opinionẽ non verebaris, cùm eam gloriam quam tibi alij cõcedunt, ipſe

tibi de-

tibi denegares. Neque illius, inquit, ſermonis mei pœnitentiã ago, neque aut Secundum aut Maternum aut teipſum Aper (quanquam interdum in contrarium diſputes) aliter ſentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo veſtrum, vt cauſſas huius infinitæ differentiæ ſcrutetur ac reddat, quas mecum ipſe plerunque conquiro. & quod quibuſdam ſolatio eſt, mihi auget quæſtionem, quia video etiam Graiis accidiſſe, vt longius abſit Aeſchine & Demoſthene ſacerdos iſte Nicetes, & ſi quis alius Epheſum vel Mitylenas contentus ſcholaſticorum clamoribus quatit, quàm Afer aut Africanus aut vos ipſi à Cicerone aut Aſinio receſsiſtis. Magnam, inquit Secundus, & dignam tractatu quæſtionem moniſti: ſed quis eam iuſtius explicauerit quàm tu, ad cuius ſummam eruditionem & præſtantiſsimum ingenium cura quoque & meditatio acceſsit? Et Meſſalla, aperiam inquit cogitationes meas, ſi illud à vobis antè impetrauero, vt vos quoque ſermonem hunc noſtrum adiuuetis. Pro duobus, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exſequemur partes, quas intellexerimus te nõ tam omiſiſſe quàm nobis reliquiſſe. Aprũ enim ſolere diſſentire, & tu paullò antè dixiſti, & ipſe ſatis manifeſtus eſt iamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc noſtram pro antiquorum laude concordiam. Non enim, inquit Aper, inauditum & indefenſum ſæculum noſtrum patiar hac veſtra conſpiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum ætatem ſignificatione iſta determinetis? Ego enim cùm audio antiquos, quoſdã veteres & olim natos intelligo, ac mihi verſantur ante oculos Vlyſſes & Neſtor, quorũ ætas mille ferè & cc. annis ſæculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem & Hyperidem profertis; quos ſatis conſtat Philippi & Alexandri temporibus floruiſſe; ita tamen vt vtrique ſuperſtites eſſent. Ex quo apparet nõ multo plures quàm ccc. annos intereſſe inter noſtram & Demoſthenis ætatem. quod

ſpatium

ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſſe longum videatur: ſi ad naturam ſæculorum & reſpectum huius immenſi æui, perquàm breue, & in proximo eſt. Nam ſi, ſicut Cicero in Hortenſio ſcribit, is eſt magnus & verus annus, quo eadem poſitio cæli ſiderúmque, quæ cùm maximè eſt, rurſum exſiſtet, íſque annus horum quos vocamus annorum XII ∞ DCCCLIV. complectitur, incipit Demoſthenes veſter quem vos veterem & antiquum fingitis, non ſolùm anno quo nos, ſed ferè eodem menſe exſtitiſſe. Sed tranſeo ad Latinos oratores, in quibus nõ Menenium vt puto Agrippam qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis, ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cælium, & Caluum, & Brutum, & Aſiniũ, & Meſſallam, quos quidem cur antiquis temporibus potius aſcribatis quàm noſtris, non video. nam vt de Cicerone ipſo loquar, Hirtio nempe & Panſa conſulibus, vt Tiro libertus eius ſcripſit, VII. Idus Dec. occiſus eſt, quo anno diuus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtij ſe & Q. Pedium COSS. ſuffecit. ſtatue VI. & L. annos, quibus mox diuus Auguſtus Remp. rexit: adiice Tiberij tres & viginti, & propè quadriennium Cai, ac bis quaternoſdenos Claudij & Neronis annos, atq; ipſum Galbæ & Othonis, & Vitellij vnum annum, ac ſextam iam felicis huius principatus ſtationem, qua Veſpaſianus Remp. fouet, C & XX anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, vnius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britannia vidi ſenem, qui ſe fateretur & pugnæ interfuiſſe, qua Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggreßi ſunt. Ita ſi eum qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captiuitas vel voluntas. vel fatum aliquod in vrbẽ pertraxiſſet, idẽ Cæſarem ipſum & Ciceronẽ audire potuit, & noſtris quoq; actionibus intereſſe. Proximo quidẽ congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes, qui ſe à diuo quoque Auguſto ſemel atq; iterũ accepiſſe congiarium narrabãt. ex quo colligi

poteſt,

poteſt, & Coruinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Coruinus in medium vſque Augusti principatum, Aſinius pene ad extremum durauit. Nec diuidatis ſeculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorundem hominum aures agnoſcere ac velut coniungere & copulare potuerunt. Hæc ideo prædixi, vt ſi qua ex horum oratorum fama gloriáque, laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio ſitam, & propiorem nobis quàm Ser. Galbæ, Caio Carboni, quoſq; alios antiquos meritò vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes, & quos vtinam imitatus non eſſet Caluus veſter aut Cœlius, aut ipſe Cicero. Agere enim fortius iam & audentius volo, ſi illud antè prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni ſeni comparatus C. Gracchus, plenior & vberior: ſic Graccho politior & ornatior, Craſſus: ſic vtroq; diſtinctior & vrbanior & altior, Cicero: Cicerone mitior Coruinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis diſertiſſimus. Hoc interim probaſſe contentus ſum, non eſſe vnum eloquentiæ vultum, ſed in illis quoque quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi: nec ſtatim deterius eſſe quod diuerſum eſt: vitio autem malignitatis humanæ vetera ſemper in laude, præſentia in faſtidio eſſe. Num dubitamus inuentos qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis conſtat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe, quibus inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modum exſultans & ſuperfluens & parum antiquus videretur. Legiſti vtique & Calui, & Bruti, ad Ciceronem miſſas epiſtolas. ex quibus facile eſt deprehendere, Caluum quidem Ciceroni viſum exſanguem, & attritum, Brutum autem otioſum atque diſiunctum. Rurſumque Ciceronem à Caluo quidem malè audiuiſſe tanquam ſolutum & eneruem: à Bruto autem, vt ipſius verbis vtar, tanquam fractum atque elumbem. Si me interroges,

omnes

omnes mihi videntur verum dixiſſe. ſed mox ad ſingulos veniam, nec mihi cum vniuerſis negotium eſt. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis conſtituere ſolent, quem vſque ad Caſſium Seuerum faciũt, quem primum affirmant flexiſſe ab illa vetere, atque dicendi via directa, non infirmitate ingenij, nec inſcitia litterarum tranſtuliſſe ſe ad id dicendi genus contendo, ſed iudicio & intellectu. Vidit namque, vt paullo antè dicebam cum conditione temporum ac diuerſitate aurium formam quoque ac ſpeciem orationis eſſe mutandam: Facilè perferebat prior iſte populus, vt imperitus & rudis, imperitiſſimarum orationum ſpatia: atque id ipſum laudi dabatur ſi dicendo quis diẽ eximeret. Ita verò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita ſeries, & multarum diuiſionum oſtentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridiſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & ſi quis odoratus philoſophiam, atque ex ea locum aliquem orationi ſuæ inſereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum. erant enim hæc noua & incognita: & ipſorum quoque oratorum pauciſſimi præcepta rhetorum aut philoſophorum placita cognouerant. At hercule peruulgatis iam omnibus, cùm vix in cortina quiſquam aſſiſtat, qui elementis ſtudiorum & ſi non inſtructus, at certè imbutus ſit, nouis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, vtique apud eos iudices qui vi aut poteſtate non iure & legibus cognoſcunt, & nec accipiunt tempora ſed conſtituunt, nec exſpectandum habent oratorem dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe vltrò admonent, atque aliò tranſgredientem reuocant & feſtinare ſe teſtantur. Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis ſuæ præfantem? qualia ſunt ferè principia Coruini. Quis quinque in Verrem libros exſpectauerit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immẽſa volu-* *

mina,

mina, quæ pro M. Tullio, aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum inuitatus & corruptus eſt, auerſatur dicentem. Vulgus quoq; aſsiſtentium & affluens & vagus auditor aſſueuit iam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis, nec magis perfert in iudiciis triſtem & impexam antiquitatem, quàm ſi quis in ſcena Roſcij, aut Turpionis Ambiuij exprimere geſtus velit. Iam verò iuuenes & in ipſa ſtudiorum incude poſiti, qui profectus ſui cauſſa oratores ſectantur, non ſolùm audire, ſed etiam referre domum aliquid illuſtre & dignum memoria volunt. Tradúntque inuicem, ac ſæpe in colonias ac prouincias ſuas ſcribunt, ſiue in *ſuis aliquis arguta & breui ſententia effulſit, ſiue locus exquiſito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim iam ab oratore etiam poëticus decor, non Attij aut Pacuuij veterno inquinatus, ſed ex Horatij, & Virgilij, & Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus & iudiciis obtemperans noſtrorum oratorum ætas pulchrior & ornatior exſtitit. Neque ideo minus efficaces ſunt orationes noſtræ, quia ad aures iudicantium cum voluptate perueniunt. Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exſtruuntur, ſed marmore nitent & auro radiantur? Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam autem vix ſomnum tenere, nec vnum de populo. Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quiq; alios *in eodem valetudinario hæc oſſa & hanc maciem probant. Ipſe mihi caluus cùm vnum & viginti, vt puto, libros reliquerit, vix in vna aut altera oratiuncula ſatisfacit. nec diſſentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quiſque Calui in Aſitium aut in Druſum legit? at hercule in hominum ſtudioſorum manibus verſantur accuſationes quæ in Vatinium conſcribuntur, ac præcipuè ſecunda ex his oratio. eſt

enim

*enim verbis ornata, & ſententiis auribus iudicum accommodata : vt ſcias ipſum quoque Caluum intellexiſſe quid melius eſſet, nec volūtatem quin ſublimius & cultius diceret, ſed ingenium ac vires defuiſſe. Quid ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent ſiue in vniuerſa *parte factum in quibus nitorē & altitudinem horum temporum agnoſcimus. Sordes autem verborum, & hians compoſitio & inconditi ſenſus redolent antiquitatem. nec quemquam adeò antiquarium puto, vt Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus eſt. Concedamus ſanè C. Cæſari vt propter magnitudinem cogitationū & occupationes rerum minus eloquentia effecerit, quàm diuinum eius ingenium poſtulabat, tam hercule quàm Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam in orationibus minorem eſſe fama ſua etiam admiratores eius fatentur, niſi fortè quiſquā aut Cæſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceteroſq; eiuſdem lentitudinis ac teporis libros legit, niſi qui & carmina eorundem miratur. fecerunt enim & carmina, & in Bibliothecas rettulerunt, non melius quàm Cicero, at felicius, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Aſinius quoque quanquam propioribus temporibus natus ſit, videtur mihi inter Menenios & Appios ſtuduiſſe. Pacuuium certè, & Attium non ſolùm tragœdiis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit. adeò durus & ſiccus eſt. Oratio autem ſicut corpus hominis ea demum pulcra eſt, in qua non eminent venæ, nec oſſa numerantur, ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra & exſurgit toris, ipſos quoque neruos rubore tegit & decore commendat. Nolo Coruinum inſequi, quia non per ipſum ſtetit quo minus lætitiam nitoremq; noſtrorum temporum exprimeret. Viderimus inquam iudicio eius vis aut animi aut ingenij ſufficeret. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus ſuis fuit, quæ mihi vobiſcum eſt. Illi enim antiquos mirabantur, ipſe ſuorum temporum eloquentiam anteponebat. nec vlla re magis eiuſdem ætatis ora-*

tores præcurrit quàm iudicio. Primus enim excoluit orationẽ, primus & verbis dilectum adhibuit, & compoſitioni artem: locosq; lætiores attentauit, & quaſdam ſententias inuenit: vtiq; in his orationibus quas ſenior iam & iuxta finem vitæ compoſuit, id eſt, poſtquam magis profecerat, vſuq; & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus eſt. Nam priores eius orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, otioſus circa exceſſus: tardè commouetur, rarò incaleſcit: pauci ſenſus opt. & cum quodam lumine terminatur: nihil excerpere, nihil referre poſsis: & velut in rudi ædificio, firmus ſanè paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus & ſplendens. Ego autem oratorem ſicut locupletem ac laudatum patrem familiæ non eo tantum volo tecto tegi, quòd imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quòd viſum & oculos delectet: non ea ſolùm inſtrui ſupellectile quæ neceſſariis vſibus ſufficiat, ſed ſit in apparatu eius, & aurum, & gemmæ, vt ſumere in manus, vt aſpicere ſæpius liceat: quædam verò procul arceantur vt iam oblitterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura in morem Annalium componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas vno & eodem modo terminet. Nolo irridere rotam fortunæ, & ius Verrinum, & illud tertio quoque ſenſu in omnibus pro ſententia poſitum, eſſe videatur. Nam & hoc inuitus rettuli & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi qui ſe antiquos oratores vocabant. neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus, ſed vobis vtique verſantur ante oculos qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidij Baſsi, aut Seruilij Noniani ex comparatione Siſenæ aut Varronis ſordet, qui rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, oderunt, Calui mirantur: quos more priſco apud

iudicem fabulantes non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur, adeò mæſti & inculti illam ipſam quam iactant ſanitatem, infirmitate & ieiunio conſequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinē medici probant, quæ animi anxietate contingat. parum eſt ægrum non eſſe, fortem & lætum & alacrem volo. propè abeſt ab infirmitate in quo ſola ſanitas laudatur. Vos verò diſertiſsimi, vt poteſtis, vt facitis, illuſtrate ſæculum noſtrum pulcerrimo genere dicendi. Nam & te Meſsalla video lætiſsima quæque antiquorum imitantem. Et vos Materne ac Secunde ita grauitati ſummum nitorem & cultum verborum miſcetis, ea electio inuentionis, is ordo rerum, & quotiens cauſſa poſcit, vbertas; ea quotiens permittitur, breuitas, is compoſitionis decor, ſententiarum planitas: ſic exprimitis affectus, ſic libertatem temperatis; vt etiam ſi noſtra iudicia malignitas & inuidia tardauerit, verum de vobis dicturi ſint poſteri noſtri. Quæ cùm Aper dixiſſet, Agnoſcitis ne inquit Maternus vim & ardorem Apri noſtri? quo torrente, quo impetu ſæculum noſtrum defendit? quàm copiosè ac variè vexauit antiquos? quanto non ſolùm ingenio ac ſpiritu, ſed etiam eruditione & arte ab ipſis mutuatus eſt, per quæ mox ipſos inceſſeret? Tuum tamen Meſſalla promiſſum immutaſſe non debes; neq; enim defenſores antiquorum exigimus, nec quenquam noſtrorum, quanquam modò laudati ſumus, his quos inſectatus eſt Aper comparamus. ac ne ipſe quidem ita ſentit, ſed more veteri & aliis veſtris philoſophis ſæpe celebrato ſumſit ſibi contradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorum, ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſſas cur in tantum ab eloquentia eorum receſſerimus; cùm præſertim centum & xx. annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum Meſſalla: ſequar à te præſcriptam formam Materne. neque enim diu contradicendum eſt Apro, qui primùm, vt opinor,

*nominis controuerſiã mouit, tanquam parum propriè antiqui vocarẽtur, quos ſatis cõſtat ante centũ annos fuiſſe. Mihi autẽ de vocabulo pugna nõ eſt, ſiue illos antiquos, ſiue maiores, ſiue quo alio mauult nomine appellet, dummodo in confeſſo ſit eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuiſſe. Ne illi quidem parti ſermonis eius repugno, ſi comminus fatetur plures formas dicendi etiam iiſdem ſæculis, nedum diuerſis exſtitiſſe. Sed quomodo inter Atticos oratores primæ Demoſtheni tribuuntur, proximum autem locum Aeſchines & Hyperides & Lyſias & Lycurgus obtinent; omnium autem conſenſu hæc oratorum ætas maximè probatur: ſic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum diſertos anteceſſit. Caluus autem & Aſinius & Cæſar & Cœlius & Brutus ſic iure & prioribus & ſequentibus anteponuntur. nec refert quòd inter ſe ſpecie differant, cùm genere conſentiant. at ſtrictior Caluus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cœlius, grauior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero, omnes tamen eandem ſanitatem eloquentiæ ferunt: vt ſi omnium pariter libros in manum ſumſeris, quamuis in diuerſis ingeniis, eſſe quandam iudicij ac *voluminis ſimilitudinem & cogitationem. Nam quòd inuicem ſe obtrectauerunt, & ſuperſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Caluum & Aſinium & ipſum Ciceronem credo ſolitos & inuidere, & liuere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis affici. ſolum inter hos arbitror Brutum non malignitate nec inuidia, ſed ſimpliciter & ingenuè iudicium animi ſui detexiſſe. an inuideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæſari quidem inuidiſſe? Quod ad Ser. Galbam & C. Lelium attinet, & ſi quos alios antiquorum agitare non deſtitit, non exigit defenſorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, vt naſcenti adhuc nec ſatis adultæ defuiſſe. Ceterùm ſi omiſſo optimo illo, & perfectiſſimo genere eloquen-*

tiæ, eligenda ſit forma dicendi, malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſsi maturitatem, quàm calamiſtros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis: adeò melius oratorem, vel hirta toga induere, quàm fucatis & meretriciis veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, immo hercule ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita vtuntur, vt laſciuia verborum & leuitate ſententiarum, & licentia compoſitionis, hiſtrionales modos exprimãt. quodq; vix auditu fas eſſe debeat, laudis & gloriæ & ingenij loco pleriq; iactant, cantari ſaltariq; cõmentarios ſuos. Vnde oritur illa fœda & præpoſtera, ſed tamen frequens quibuſdam exclamatio, vt oratores noſtri tenerè dicere, hiſtriones diſertè ſaltare dicantur. Equidem non negauerim Caſsium Seuerum, quem ſolum Aper noſter nominare auſus eſt, ſi his comparetur qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quanquam in magna parte librorum ſuorum plus vis habeat quàm ſanguinis. Primus enim contemto ordine rerum omiſſa modeſtia, ac pudore verborum, ipſis etiam quibus vtitur armis incompoſitus, & ſtudio feriendi plerunque deiectus non pugnat, ſed rixatur. Ceterùm, vt dixi ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore vrbanitatis & ipſarum virium robore, multum ceteros ſuperat. Quorum neminem Aper nominare & velut in aciem educere ſuſtinuit. Ego autem exſpectabam, vt incuſato Aſinio, & Cœlio & Caluo, aliud nouum agmen produceret pluriſq; vel certè totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus. Nunc detractaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium laudare auſus eſt, niſi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, ſi paucos excerpſiſſet. quotus enim quiſque ſcholaſticorum non hac ſua perſuaſione fruitur, vt ſe ante Ciceronem numeret, ſed planè poſt Gabinianum? At ego non verebor nominare ſingulos, quo faciliùs propo-

ſitis exẽplis appareat quibus gradibus fracta ſit & deminuta eloquentia. Appropera inquit Maternus, & potius exſolue promiſſum: neque enim hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidem in confeſſo eſt, ſed cauſſas exquirimus, quas te ſolitum tractare, paullo antè, planè * mitiore eloquentia & temporum noſtrorum, *miratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos laceſſendo. Non ſum, inquit, offenſus Aprina diſputatione, nec vos offendi decebit, ſi quid fortè aures veſtras perſtringet, cùm ſciatis hanc eſſe eiuſmodi ſermonum legem, iudicium animi citra damnum affectus proferre. Perge inquit Maternus, de antiquis loquaris. vtere antiqua libertate, qua vel magis degenerauerimus quàm ab eloquentia. Et Meſſalla, non reconditas Materne cauſſas requiris, nec aut tibiipſi, aut huic Secundo vel huic Apro ignotas, & iã mihi partes aſsignatis proferendi in medium quæ omnes ſentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes deſciuiſſe ab iſta vetere gloria, nõ inopia hominum ſed deſidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inſcientia præcipientium, & obliuione moris antiqui? quæ mala primùm in vrbe nata, mox per Italiam ſuſa iam in prouincias manant: quanquam noſtra nobis notiora ſunt. Ego de vrbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos ſtatim excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus cumulantur, ſi prius de ſeueritate ac diſciplina maiorum circa educandos formandóſque liberos pauca prædixero.

Iamprimum ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emtæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inſeruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatiſq; moribus, omnis cuiuſpiam familiæ ſuboles committeretur, coram qua neq; dicere fas erat quod turpe dictu, neq; facere quod inhoneſtum factu videretur. Ac nõ ſtudia modò curaſq;, ſed remiſſiones etiam luſuſq; puerorum,

ſancti-

ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Attiam Auguſti matrem præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus. quæ diſciplina ac ſeueritas eò pertinebat, vt ſincera & integra & nullis prauitatibus detorta vniuſcuiuſque natura, toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas: & ſiue ad rem militarem, ſiue ad iuris ſcientiam, ſiue ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id vniuerſum hauriret. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter ex omnibus ſeruis plerumq; viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. horum fabulis & erroribus teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes nec probitati neque modeſtiæ paruulos aſſuefaciunt, ſed laſciuiæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit & ſui alieníque contemtus. Iam verò propria & peculiaria huius vrbis vitia pæne in vtero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis fauor & gladiatorum equorúmque ſtudia. quibus occupatus & obſeſſus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inueneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intrauimus? Nec præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent? colligunt enim diſcipulos non ſeueritate diſciplinæ, nec ingenij experimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationis. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur. nec in auctoribus cognoſcendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitiam vel rerum vel hominum, vel temporum ſatis operæ inſumitur. ſed expetuntur quos rhetoras vocant, quorum profeſſio quando primùm in hanc vrbem introducta ſit, quámque nullam apud maiores noſtros auctoritatem ha-

* buit, ſtatim de *curiis. Referam neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam qua vſos eſſe eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & cotidiana meditatio, & in omni genere ſtudiorum exercitationes ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt vobis vtique Ciceronis liber qui Brutus inſcribitur, in cuius extrema parte, nam prior cõmemorationẽ veterum oratorum habet, ſua initia, ſuos gradus, ſuæ eloquẽtiæ velut quandam educationem refert. ſe apud Q. Mucium ius ciuile didiciſſe, apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnis philoſophiæ partes penitus hauſiſſe: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in vrbe contigerat, Achaiam quoque & Aſiam peragraſſe; vt omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non muſicæ, non grammaticæ, non denique vllius ingenuæ artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticæ ſubtilitatem, ille moralis partis vtilitatem, ille rerum motus cauſſasq́; cognouit. ita enim eſt, optimi viri, ita, ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum ſcientia, exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, ſicut ceterarum rerum, anguſtis & breuibus terminis cluditur: ſed is eſt orator, qui de omni quæſtione pulcrè & ornatè & ad perſuadendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad vtilitatem temporum, cum voluptate audientium poſſit. Hæc ſibi illi veteres perſuadebant. ad hæc efficienda intelligebant opus eſſe, non vt rhetorum ſcholis declamarent, nec vt fictis nec vllo modo ad veritatem accedentibus controuerſiis linguam modò & vocem exercerent, ſed vt his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de iuſto & iniuſto diſputatur. Hæc enim eſt oratori ſubiecta ad dicendum materia. Nam in iudiciis ferè de æquitate, in deliberationibus de honeſtate dicimus, ita vt plerunque hæc ipſa inuicem miſceantur. de quibus copioſe & variè & ornatè ne-

mo dicere poteſt, niſi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatemq; vitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in virtutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, vt facilius iram iudicis vel inſtiget vel leniat, qui ſcit quid ira: promtiùs ad miſerationẽ impellat, qui ſcit quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusq; verſatus orator, ſiue apud infeſtos ſiue apud cupidos, ſiue apud inuidentes, ſiue apud triſtes, ſiue apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cuiuſque natura poſtulabit, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem vſum repoſito. Sunt apud quos aſtrictum, & collectum, & ſingula ſtatim argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur. apud hos dediſſe operam dialecticæ proficiet. Alios fuſa, & æqualis, & ex communibus ducta ſenſibus oratio, magis delectat. ad hos permouendos mutuabimur aliquid à Peripateticis: hi aptos & in omnem diſputationem paratos iam locos dabunt, Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem: ne Epicuri quidem & Metrodori honeſtas quaſdam exclamationes aſſumere, hisq; prout res poſcit, vti, alienum erit oratori. neque enim ſapientem informamus, neque Stoicorum ciuitatem; ſed eum qui non quaſdam artes audire, ſed omnes liberaliter debet. Ideoq; & iuris ciuilis ſcientiam veteres oratores comprehendebant, & grammatica, muſica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim cauſſæ plurimæ quidem ac pæne omnes, quibus iuris notitia deſideratur: pleræque autem in quibus hæ quoque ſcientiæ requiruntur. Nec quiſquam reſpondeat: ſufficit vt ad tempus ſimplex quiddam & vniforme doceamur. Primum enim aliter vtimur propriis, aliter commodatis: longeq; inter eſſe manifeſtũ eſt, poſſideat quis quæ profert an mutuetur. Deinde ipſa multarum artium ſcientia etiam aliud agẽtes nos ornat,

atque vbi minimè credas, eminet & excellit. Idq; non doctus modò & prudens auditor, ſed etiam populus intelligit: ac ſtatim ita laude proſequitur, vt legitimè ſtuduiſſe, vt per omnes eloquentiæ numeros iſſe: vt demq; oratorem etiam fateatur. quem non poſſe aliter exſiſtere, nec exſtitiſſe vmquam confirmo, niſi eum qui tanquam in aciem omnibus armis inſtructus, ſic in forum omnibus artibus armatus exierit. quòd adeò negligitur ab horum temporum diſertis, vt in actionibus eorum fex quoq; cotidiani ſermonis fœda ac pudenda vitia deprehendantur, vt ignorent leges, non teneant S. C. ius ciuitatis vltrò derideant: ſapientiæ verò ſtudium & præcepta prudentium penitus reformident: in pauciſſimos ſenſus & anguſtas ſententias detrudant eloquentiam, velut expulſam regno ſuo: vt quæ olim omnium artium domina pulcerrimo comitatu pectora implebat, nūc circumciſa & amputata ſine apparatu, ſine honore, pæne dixerim ſine ingenuitate, quaſi vna ex ſordidiſſimis artificiis diſcatur. Ergo hanc primam & præcipuam cauſſam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum receſſerimus. Si teſtes deſiderantur, quos potiores nominabo quàm apud Græcos Demoſthenem? quem ſtudioſiſſimum Platonis auditorem fuiſſe memoriæ proditum eſt. Et Cicero his vt opinor verbis, quidquid in eloquentia effecerit, id ſe non rhetorum, ſed Academiæ ſpatiis conſecutum. Sunt aliæ cauſſæ magnæ & graues, quas à vobis aperiri æquum eſt, quoniam quidem ego iam meum munus expleui, & quod mihi in conſuetudine eſt, ſatis multos offendi: qui ſi fortè hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum iuris & philoſophiæ ſcientiam tanquā oratori neceſſariam laudo, ineptiis meis plauſiſſe.   Et Maternus, Mihi quidem, inquit, ſuſceptū à te munus adeò peregiſſe nondū videris, vt inchoaſſe tantum, & velut veſtigia ac liniamenta quædam oſtendiſſe videaris. Nam quibus inſtrui veteres oratores ſoliti ſint, dixiſti, differentiamq; noſtræ deſidiæ & inſcientiæ aduer-

ſus acer-

ſus acerrima & ſecundiſſima eorum ſtudia demonſtraſti. Cetera exſpecto, vt quemadmodum ex te didici quid aut illi ſcirent, aut nos neſciamus, ita hoc quoque cognoſcam, quibus exercitationibus iuuenes iam & forum ingreſſi confirmare & alere ingenia ſua ſoliti ſint: neque enim arte & ſcientia, ſed longè magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, & hi ſignificare vultu videntur. Deinde cùm Aper & Secundus idem annuiſſent, Meſſalla quaſi rurſus incipiens: Quoniam initia & ſemina veteris eloquentiæ ſatis demonſtraſſe videor, docendo quibus artibus antiqui oratores inſtitui erudiriq́; ſoliti ſint, perſequar nunc exercitationem eorum: quanquam ipſis artibus ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot reconditas aut tam varias res poteſt, niſi vt ſcientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat. per quæ colligitur eandem eſſe rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. ſed ſi cui obſcuriora hæc videntur, isq́; ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id certè concedet, inſtructum & plenum his artibus animum longè paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriā videntur. Ergo apud maiores noſtros iuuenis ille, qui foro & eloquētiæ parabatur, imbutus iam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eū oratorē qui principem locum in ciuitate tenebat. hunc ſectari, hunc proſequi, huius omnibus dictionibus intereſſe, ſiue in iudiciis ſiue in concionibus aſſueſcebat, ita vt altercationes quoq; excipere & iurgiis intereſſe, vtq́; ſic dixerim, pugnare in prœlio diſceret. magnus ex hoc vſus, multum conſtantiæ, plurimum iudicij iuuenibus ſtatim contingebat, in media luce ſtudentibus atque inter ipſa diſcrimina, vbi nemo impune ſtultè aliquid, aut cōtrariè dicit, quo minus & iudex reſpuat, & aduerſarius exprobret, ipſi deniq; aduocati aſpernentur. Igitur vera ſtatim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quanquam vnum

ſeque-

ſequerentur, tamen omnes eiuſdem ætatis patronos in plurimis & cauſsis & iudiciis cognoſcebant: habebantq; ipſius Populi diuerſiſsimarum aurium copiam, ex qua facile deprehendebatur quid in quoque vel probaretur vel diſpliceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electiſsimus, qui faciem eloquentiæ non imaginem præſtaret: nec aduerſarij & æmuli ferro non rudibus dimicantes: ſed auditorium ſemper plenum ſemper nouum ex inuidis & fauentibus, vt nec bene dicta diſsimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam non minus in diuerſis ſubſelliis parari quàm ſuis; quin immo conſtantiùs ſurgere ibi, fideliùs corroborari. Atque hercule ſub eiuſmodi præceptoribus iuuenis ille de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator iudiciorum, eruditus & aſſuefactus alienis experimentis, cui cotidie audienti notæ leges, non noui iudicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſæpe cognitæ populi aures, ſiue accuſationem ſuſceperat, ſiue defenſionem, ſolus ſtatim & vnus cuicunque cauſſæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Craſſus C. Carbonem, vno & vigeſimo Cæſar Dolabellam, altero & xx. Aſinius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Caluus Vatinium, iis orationibus inſecuti ſunt, quas hodiéque cum admiratione legimus. At nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exſtitiſſe, nec placuiſſe maioribus noſtris ex eo manifeſtum eſt, quòd Marco Craſſo & Domitio cenſoribus cludere, vt ait Cicero, ludum impudentiæ iuſsi ſunt. Sed, vt dicere inſtitueram, deducimur in ſcholas, quibus non facilè dixerim vtrum ne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reuerentiæ, ſed in quem nemo niſi imperitus æquè intrat. In condiſcipulis nihil profectus, cùm pueri inter pueros, & adoleſcentuli inter adoleſcentulos pari ſecuritate

dicant & audiantur. Ipſæ verò exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetoras tractātur, ſuaſoriæ, & controuerſiæ. Ex iis ſuaſoriæ quidem etſi tanquam planè leuiores & minus prudentiæ exigētes pueris delegantur; controuerſiæ robuſtioribus aſsignantur, quales per fidem, & quàm incredibiliter compoſitæ. Sequitur autem vt materiæ abhorrēti à veritate declamatio quoq; adhibeatur. Sic fit vt tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut peſtilentiæ remedia, aut inceſta matrum, aut quidquid in ſchola cotidie agitur, in foro vel rarò vel nunquā, ingentibus verbis perſequantur: cùm ad veros iudices ventum * eſt * rem cogitare, nihil humile, nihil abiectum eloqui poterat. Magna eloquentia, ſicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & vrendo clareſcit. Eadem ratio in noſtra quoq; ciuitate antiquorum eloquentiam prouexit. Nam & ſi horum quoque temporum oratores ea conſecuti ſunt, quæ compoſita & quieta & beata Rep. tribui fas erat, tamen iſta perturbatione ac licentia plura ſibi aſſequi videbantur: cùm mixtis omnibus & moderatore vno carentibus tantum quiſque orator ſaperet, quantum erranti populo perſuaderi poterat. Hinc leges aſsiduæ, populare nomen, hinc conciones magiſtratuum pæne pernoctantium in roſtris, hinc accuſationes potentium reorum, & aſsignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones & aſsidua ſenatus aduerſus plebem certamina: quæ ſingula & ſi diſtrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quanto quiſque plus dicendo poterat, tanto facilius honores aſſequebatur; tanto magis in ipſis honoribus collegas ſuos anteibat, tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem probabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in prouincias magiſtratus reuerebantur, hos reuerſi colebant. Hos & præ-

tura &

turæ & conſulatus vocare vltrò videbantur; hi ne priuati quidem ſine poteſtate erant, cùm & populum & ſenatum conſilio & auctoritate regerent. quinimmo ſibi ipſi perſuaſerant, neminem ſine eloquentia aut aſſequi poſſe in ciuitate, aut tueri conſpicuum & eminentem locum: nec mirum, cùm etiam inuiti ad populum producerentur: cùm parum eſſet in ſenatu breuiter cenſere, niſi qui ingenio & eloquentia ſententiam ſuam tueretur, cùm in aliquam inuidiam aut crimen vocati, ſua voce reſpondendum haberent; cùm teſtimonia quoq; in publicis non abſentes nec per tabellam dare, ſed coram & præſentes dicere cogerentur. Ita ad ſumma eloquentiæ præmia, magna etiam neceſſitas accedebat, & commoda. Diſertum haberi pulcrum & glorioſum, ſed contrà, mutum & elinguẽ videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quàm præmiis ſtimulabantur, ne clientulorum loco potiuſquàm patronorum numerarentur, ne traditæ à maioribus neceſſitudines ad alios tranſirent: ne tanquam inertes & non ſuffecturi honoribus aut nõ impetrarent, aut impetratos malè tuerentur. Neſcio an venerint in manus veſtras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent & nunc maximè à Muciano contrahuntur: ac iam vndecim, vt opinor, actorum libris, & tribus epiſtolarum compoſita, & edita ſunt. Ex his intelligi poteſt Gn. Pompeium & Marcum Craſſum non viribus modò & armis, ſed ingenio quoque & oratione valuiſſe: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his ſtudiis operæ curæq; poſuiſſe: nec quenquam illis temporibus magnam potentiam ſine eloquentia conſecutum. His accedebat ſplendor rerum, & magnitudo cauſſarum, quæ & ipſa plurimum eloquentiæ præſtant. Nam multum intereſt vtrum ne de furto, aut formula, & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis ſociis, & ciuibus trucidatis. quæ mala ſicut non accidere melius eſt, iſq; optimus ciui-

*tatis ſtatus habendus eſt, quo nihil tale patimur: ita cùm acciderent, ingentem eloquentiæ materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenij, nec quiſquam claram & illuſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſſam parem inuenit. Non opinor Demoſthenem orationes illuſtrant, quas aduerſus tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defenſus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo & Verres, & Antonius, hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre ciues, vt vberem ad dicendum materiam oratores haberent: ſed, vt ſubinde admoneo, quæſtionis meminerimus, ſciamusq; nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exſtitit. Quis ignorat vtilius ac melius eſſe frui pace, quàm bello vexari? Plures tamen bonos prœliatores bella quàm pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quo ſæpius ſteterit tanquam in acie, quoq; plures & intulerit ictus & exceperit, quo maior aduerſarius, eò acrior qui pugnas ſibi aſperas deſumſerit, tanto altior & excelſior & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura eſt vt ſecura nolint. Tranſeo ad formã & conſuetudinem veterũ iudiciorũ: quæ & ſi nunc aptior eſt ita *erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in* * quo nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi ſibi quiſq; ſumebat; & numerus neq; dierũ neq; patronorum finiebatur. Primus tertio conſulatu Cn. Pompeius aſtrinxit impoſuitq; veluti frenos eloquentiæ, ita tamen vt omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto maiora negotia olim exerceri ſolita ſunt, quod maius argumentum eſt, quàm quod cauſſæ centumuirales quæ nunc primum obtinent locũ, adeò ſplendore aliorum iudiciorũ obruebantur, vt neq; Ciceronis, neq; Cæſaris, neq; Bruti, neq; Cœlij, neque Calui; non denique vllius magni oratoris liber*

apud

apud centumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Aſinij, quæ pro heredibus Vrbiniæ inſcribuntur, ab ipſo tamen Pollione medijs diui Auguſti temporibus habitæ, poſtquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & aſſidua ſenatus tranquillitas, & maximi principis diſciplina, ipſam quoque eloquentiam ſicut omnia alia Paruũ pacauerat? & ridiculum fortaſſe videtur quod dicturus ſum, dicam tamen vel ideo vt rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe pænulas iſtas, quibus aſtricti & velut incluſi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxiſſe orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus iam ferè plurimæ cauſſæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos curſus & ſpatia probant, ſic eſt aliquis oratorum campus, per quem niſi liberi & ſoluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipſam quin immo curam & diligentem ſtyli anxietatem contrariam experimur: quia ſæpe interrogat iudex quando incipias, & ex interrogatione eius incipiendum eſt. frequenter probationibus & teſtibus, ſilentium patronus indicit. vnus inter hæc dicenti ac alter aſſiſtit, & res velut in ſolitudine agitur. Oratori autem clamore plauſuq; opus eſt, & velut quodam theatro. qualia cotidie antiquis oratoribus contingebant: cùm tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cùm clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus aſſiſterent: cùm in pleriſque iudiciis crederet Populus Ro. ſua intereſſe quid iudicaretur. Satis conſtat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Beſtiam, & P. Vatinium, concurſu totius ciuitatis & accuſatos & defenſos. vt frigidiſſimos quoq; oratores ipſa certantis populi ſtudia excitare & incendere potuerint. Itaque hercule eiuſmodi libri exſtant, vt ipſi quoq; qui egerũt nõ aliis magis orationibus cenſeãtur. Iã verò conciones aſſiduæ, & datum ius quoque potentiſſimum quemq; vexandi, atque ipſa inimicitiarum gloria, cùm ſe plurimi diſertorũ,

ne à P.

*ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Gn. Pompeio abſtinuerint, & ad inceſſendos principes viros, vt eſt natura inuidiæ, populi quoque hiſtriones auribus vterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admouebant? Non de otioſa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modeſtia gaudeat: ſed eſt magna iſta & notabilis eloquẽtia alumna licentiæ, quam ſtulti libertatem vocabant, comes ſeditionum, effrenati populi incitamentum, ſine obſequio, ſine ſeruitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene conſtitutis ciuitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretenſem accepimus? quarum ciuitatum ſeueriſſima diſciplina, & ſeueriſſimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidẽ ac Perſarum, ac vllius gẽtis, quæ certo imperio cõtenta fuerit, eloquentiã nouimus. Rhodij quidã, Athenienſes plurimi oratores exſtiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, vt ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque ciuitas donec errauit, donec ſe partibus, & diſſenſionibus & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in Senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla ſuperiorum reuerentia, nullus magiſtratuum modus, tulit ſine dubio valentiorẽ eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, vt pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu penſauit. Sic quoq; quod supereſt antiquis oratoribus, *forum nõ emendare, nec vſquã ad votum compoſitæ ciuitatis argumentum eſt quidem, quod nemo nos aduocat, niſi aut nocens aut miſer. quod municipiũ in ciuitatem noſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam prouinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamq́; ? Atqui melius fuiſſet non queri quàm iudicari. Quòd ſi inueniretur aliqua ciuitas in qua nemo peccaret, ſuperuacuus eſſet inter innoce[illegible]s orator, ſicut inter ſanos medicus. Quomodo tamen minimum vſus minimumq́;* *

ſ profectus

profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmiſſima valetudine ac ſaluberrimis corporibus vtuntur: ſic minor oratorum obſcuriorq́ gloria eſt inter bonos mores & in obſequiũ regentis paratos. Quid enim opus eſt longis in ſenatu ſententiis, cùm optimi citò conſentiant? Quid multis apud populum concionibus, cùm de republica non imperiti & multi deliberent, ſed ſapientiſſimus & vnus? Quid voluntariis accuſationibus, cùm tam raro & tam parcè peccetur? Quid inuidioſis & excedentibus modum defenſionibus, cùm clemẽtia cognoſcentis obuiam periclitantibus eat? Credite optimi & in quantum opus eſt diſertiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſæculis, aut iſti quos miramur his nati eſſent, ac deus aliquis vitas veſtras, veſtra tempora repentè mutaſſet, nec vobis ſumma illa laus & gloria in eloquentia, neque illis modus & temperamentum defuiſſet. Nunc quoniã nemo eodem tempore aſſequi poteſt magnam famam & magnam quietem, bonis ſæculi ſui quiſq́, citra obtrectationem alterius, vtatur. Finierat Maternus. Tum Meſſalla: Erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellẽ, niſi iam dies eſſet exactus. Fiet, inquit Maternus, poſtea arbitratu tuo, & ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his rurſus conferemus. Ac ſimul aſſurgens & Aprum complexus, Ego inquit te poëtis, Meſſalla antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus & ſcholaſticis, inquit. Cùm adriſiſſent, diſceſſimus.

DIALOGI FINIS.

IVSTI LIPSI IN CORNELII TACIT. HIST. LIB. NOTÆ:

Quibus lectionum varietas & emendationum ratio explicatur.

AD LECTOREM MONITIO.

ETSI non eſt inſtitutæ breuitatis, beniuole lector, ante rem aut præter rem multa dicere: tamen vel conſilio meo, vel fidei teſtandæ, in hoc aditu dicenda pauca ſunt. In Cor. Tacitum ſcriptorem, de cuius laudibus ſilere quàm pauca dicere iudico, paratos habebam & Commentarios & breues Notas. illos, qui obſcura vel ambigua explicarent: iſtas, quibus lectionum modò varietatem &, cùm incidiſſet, caſtigationis meæ rationes proferrem. Vtrumque ſcriptum cùm hoc tempore pararem emittere, decreto meo violenti Tribuni interceſſerũt Feſtinatio & Anguſtum tempus, à quibus ad populum prouocatio non eſſet. Nam cũ Tacitus induſtria Plantini noſtri vnius omnium quot ſunt, quot erũt, accuratiſſimi Typographi, inibi iam eſſet vt lucem adſpiceret, præuertendæ neceſſariò Notæ fuerunt, Commentariis non abiectis ſed in diem prolatis. In Notis quid præſtare, & quibus auxiliis potuerim, cognoſce. Vſus ſum Romæ tribus cod. mſ. Bibliothecæ Farneſianæ primus fuit, quem beneficio C. V. & humaniſſimi Fului Vrſini

ſum aptus:duo alij promti ex illo theſauro Muſarum,Vatica-no. Sed alteri ex his duobus neque ætas neque bonitas eadem fuit: alter ex interiore & arcana bibliotheca , admirabile dictu eſt,quas notas boni & ſinceri codicis ſæpe prætulerit. Eius argumentum , quòd pleraque in eo more antiquo deſcripta, Anquiro, Cludo, Eſcendo,& alia quæ opportunè commemorabo.His tribus acceſſit editio Veneta vetus,anni ∞.CCCC.XCIIII. *quam adhibere vice libri ſcripti ideo non piguit, quòd inter ſtudioſos harum rerum conſtet , Taciti manuſcripta exemplaria ſpiſſò & vix in Europa inueniri. In his autem libris citãdis vſum me fide antiqua & verè Romana,Ex animi mei ſententia,iuro.Habes de fide:nunc conſilium quod in tribuendis libris, in collocandis,in inſcribendis ſecutus ſum, dabo. Vulgus hominum vniuerſum Taciti opus in* XX. *& vnum libros coniunctim partiuntur: ſed vulgus tantum. Nam quibus pectus,vt ille ait,modicè ſapit,non difficulter animaduertunt, Taciti hoc opus in duas partes tribuendum. quarum altera res geſtas à principatu Galbæ,ad D.Neruæ complexa ſit: altera ab occaſu Auguſti, ad finem Neronis. Prior pars initiũ ab eo libro habet , quem* XVII. *vitioſè inſcribunt. Docet id Tacitus ipſe, Initium,inquit, mihi operis Ser. Galba. & ſtatim.Opus aggredior plenum variis caſibus.Et eam diſtinctionem apud poſteros valuiſſe Tertullianus in Apologetico contra gentes docet his verbis: Iam & quidam ſomniaſtis caput aſininum eſſe Deum noſtrum. Hanc Cornelius Tacitus ſuſpicionem eiuſmodi inſeruit. Is enim in quinto Hiſtoriarum ſuarum bellum Iudaicum exorſus ab origine gentis. &c. Librum enim quintum rectè nominat, quem auctore vulgo fecerimus* XXI. *Nec quenquam librorum auctoritas moueat, quorũ partim turpiter in numero errant,partim ambiguè vacillant.Farneſ.primum nominat eum qui* XI. *eſt: Vat. hæc verba habet,Incipit liber* XVII. *ſecundum quoſdã. Ergo de partitione res clara eſt:de ordine errat idem vulgus qui ratio-*

nem

nem temporum ſecutus libros de imperio Galbæ poſthabuit illis ab exceſſu Auguſti. Contrà enim Tacitus voluit. qui cũ ſenex &,quod ipſe fatetur, imperante demùm Nerua ad ſcribendum ſe dediſſet,non ab Auguſto ſtatim orſus eſt, quod illi ponũt,ſed ὕστερον πρότερον à rebus ætati ſuæ propioribus, id eſt à Galba & Othone. Quibus confectis, & blandientibus cœptis,ad Auguſti ſucceſſores tranſiit, commemoraturus etiam Auguſtum ipſum ſi per fata licuiſſet. Teſtatur hoc ſuum conſilium ipſe III. Annali,cùm Iuliæ Auguſti F. meminiſſet. *Sed aliorum exitus,ſimul cetera illius ætatis memorabo, ſi effectis in quæ tendi plures ad curas vitam produxero.* & Annali XI. diſertim teſtatur hanc hiſtoriam de Galba & ſucceſſoribus, editam à ſe ante illam Claudij quam tum ſcribebat. Ait enim: *Iſdem Coſs. ludi ſæculares* DCCC. *poſt Romam conditam, quarto & ſexageſimo quàm Auguſtus ediderat,ſpectati ſunt. Vtriuſque principis rationes prætermitto ſatis narratas libris quibus res geſtas Domitiani Imp. cõpoſui.* Qui alios libros de Domitiano ab iſtis intellegit, is fruſtrà eſt. Ex ipſa quippe præfatione Taciti liquet accuratè eum illo opere præter Galbam,Othonem, Vitellium, qui exſtant, etiam Veſpaſianum, Titum & Domitianum ſcribſiſſe. *Scribendi, inquit,quattuor principes ferro interemti.* quínam iſti? Galba, Otho, Vitellius, Domitianus. Deinde, *Coortæ Sarmatarũ ac Sueuorum gentes,nobilitatus cladibus Dacus, &c.* quæ partim Titi,pleraq; Domitiani imperio eueniſſe conſtat. Vt ex his cum dolore vel mærore potius colligamus non minus X. libros Hiſtoriarum Taciti periiſſe. Supereſt de Inſcriptione,de qua contentioſè,vt Varro loquitur,ſertam non ducam, tantum pono mihi videri, opus illud de Galba, Hiſtorias inſcribendum. Videtur autem ideo, quod antiqui ferè & Tacitum ipſum Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptorem nominent, vt Fl.Vopiſcus: & libros eius Hiſtoriarum titulo laudent,vt Tertull. Sidonius, Plin.lib. VII. *Auguror,nec me fallit augurium,Hiſtorias tuas immortales futu-*

ras. Reliquos ab exceſſu Auguſti Annales placet appellari, vel diſtinctionis cauſſa, vel quia Tacit. ipſe aliquot locis ſic appellat. quos, lector, facilè annotabis. Quod ſupereſt, volentem & æquum iudicem mihi te oro; quæ nota Laudabilium dignandæ videbuntur, adprobes; quæ Culparum (vt antiqui Critici loquebantur) ea pro Aiace Auguſti habeas, & in ſpongiã tuam incumbant. Tantum eſt: nunc cum Muſis benè volentib. rem aggredior.

IVSTI

IVSTI LIPSI
AD LIB. I. HISTOR.
NOTÆ.

PAG. 15. lin. 1. *C. Cornelij Taciti.* Tacito prænomẽ Caij ſum auſus aſſerere: primùm, quia auctorem habebam Sidonium lib. IV. Epiſt. ad Polemium, Caius Tacitus è maioribus vnus tuis Vlpianorum temporum conſularis in hiſtoria ſua, &c. & ad Leonem, Nanque & antiquitus cũ Caius Cornelius Tacitus Caio Plinio Secundo paria ſuaſiſſet, ipſe poſtremò quod iniunxit, arripuit: deinde quia veteris Farneſ. cod. ἐπιγραφὴ diſertim habebat, C. Cornelij Taciti Romanas hiſtorias ſcribentis. Nam alij libri ſine prænomine erant. Vt minimè dubitem quin illud Publij, ſine idoneo capite à vulgo ſit. Mihi autem in ipſo aditu teſtari placet, *Odi profanum vulgus & arceo.*

lin. 7. *Ser. Galba iterum.* Sulpiciæ gentis, ex qua Galba ortus, peculiare prænomẽ Seruij fuit. Emendandus aliquammultis locis Suetonius, apud quem Sergius perperam ſcribitur gentile nomen Catilinarum. In Dione & Plutarcho eſt Σερούϊος γάλβας.

lin. 8. *T. Vinius Cos.* Vulgati, T. Iunius. Mihi religio nõ fuit ſequi ſcripturam antiqui marmoris eruti ad radices montis Cœlij.

SER. GALBA. II. T. VINIO. COS.

à quo præſertim ſtaret Plutarchus, qui ferè hunc hominẽ, τίτον οὐίνιον, aut οὐίνιον nominat. Interpretes eius qui id immutarunt vbique, in Iunium, vt liberè loquar, duri oris fuiſſe videntur.

lin. 19. *Facilè aduerſeris.* Malim, Auerſeris.

lin. 30. *Aggredior plenum variis caſibus.* Vat. cod. Aggredior opibus caſibus. ſuprà adnotatum opimum caſibus. quæ lectio aliquid monſtri alit.

pag. 16. lin. 2. *Et ſtatim miſſa *cohorte.* Locus corruptus & quem non temerè ſtigmatiam feci. Docet id ἀκολουθία ſententiæ. Miſſa cohorte in Sarmatas, ait Dacos cladibus nobilitatos. Quid autem Sarmatis ac Sueuis cum Dacis? Et vt id omittamus, tamẽ quis ſanus aut pro ſano, vnius cohortis

rem fuiſſe putet, in Sarmatas ac Sueuos bellũ? Nam quod nonnulli Cohortem pro exercitu volunt; germanæ nugæ. Ego corrig. cenſeo, Perdomita Britannia, & ſtatim amiſſa: Coortæ Sarmatarum ac Sueuorum gentes: nobilitatus cl. m. Dacus. Britanniam Domitiani temporibus Agricola perdomuit: & eandem ſtatim amiſſam, poſt XXX. circiter annos, Hadrianus Imp. pro parte reciperauit, murumq́ue per LXXX. ∞. P. duxit qui Romanos à barbaris defenderet. Alterius hiſtoriæ Tacitus in Agricola: huius Spartianus in Hadriano auctores ſunt. Vulgati erroris fons hic fuit. In antiquis libris, Cooriri, aut Coorti, quotiens occurrit, adſpiratione media ferè ſcriptum reperitur, idq́; in Taciti libris perpetuò deprehendimus. Ita librario cauſſa fuit, cùm in archetypo legiſſet, Cohortæ Sarmatarum, accipiendi id de cohorte, & locum pro arbitrio interpolandi. Similis planè error commiſſus in Farn. cod. infrà lib. II. Hinc erupiſſe legionum agmen, hinc equites coortos. ille referebat, equites, cohortes.

lin. 14. *Agerent ferrent cuncta.* Sic Græci, ἄγειν καὶ φέρειν vſurpant. Vett. tamen mei, Agerent verterent, referebant. Videtur mutanda diſtinctio, Agerent verterent cũcta odio & terrore. Corrupti 1. d.

p. 17. l. 28. *Odio flagitiorum onerabant.* Voce addita locum expleui, paullum recedens à libris in quibus omnibus erat, Odio F. oneratum. Quam vocem in vet. editione repertã cum Rhenanus ſuſtuliſſet, tamen modeſtè tacuit, & tanquam in Pythagoræorum ſinu educatus de eo, nec verbo nos admonuit.

lin. 29. *Cingonio Varrone.* Vulgati, Ciconio. Secutus ſum opt. Vat. in quo ſemper Cingonius, & Plutarch. qui κιγγώνιος βάῤῥων.

p. 18. l. 3. *Multi adhoc & innumeri.* Erroris manifeſta lectio, à Beato ſuppoſita, cùm in vulgata edit. eſſet, Multi adhæc innumeri. Quis autem ineptiſſimam ταυτολογίαν nõ videt, Multi & innumeri? Ferretus, Milites adhoc innumeri, tentauit legere. Mihi ad veram lectionem Farneſ. codex præiuit, in quo eſt, Multi adhoc numero. Non dubito quin Tacit. ſcribſerit, Multi adhoc numeri. Numeros vocat cohortes ſiue vexilla, quo ſenſu Tribunus Numerorũ in Iuſtinianeo codice eſt, & Vlpianus ſcripſit, Siquis militum ex

aliq

alio numero tralatus ſit in alium. & ipſe Tacit. in Agricola planiſſimè. Tum Agricola, quanquam tranſacta æſtas, ſparſi per prouinciam numeri, præſumta apud militem illius anni quies. Exempla plura apud Ammian. & Vegetium ſunt. Ceterùm, Multi adhoc, valet, πολλοὶ προσέτι. phraſi Salluſtiana, in Catilinario, Multi adhoc ex municipiis & coloniis, domi nobiles.

lin. 9. *Haut dubiè turbantem.* Ita reſtitui auctore opt. Vat. & ſciebam Turbandi verbum abſolutè Plautum & veteres frequentaſſe. Imperitos ſed tamen munificos librarios, qui τὸ, Res, de ſuo addiderant, ex legib. XII. res ſuas ſibi habere iubemus.

lin. 19. *Et inuiſo ſemel principe.* Legerim, Inuiſom ſemel principem ſeu b. ſ. m. f. premunt.

lin. 27. *Cluuius Rufus.* Is eſt qui ſui temporis hiſtoriam ſcribſit, alibi à Tacito nominatus. Emendandum eius nomen in Plutarchi Othone, ſub initium, vbi κλαύδιος δὲ ῥοῦφος, pro κλούβιος, malè legitur.

li. ead. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Poteſt conſtare ſententia: mihi tamen deeſſe videbatur vox, clarus, aut ſimile. Pacis artibus clarus, belli inexpertus.

p. 19. l. 26. *Mox attritis opibus.* Opt. ille Vat. Atteritis manifeſtò habet. vt exiſtimo, rectè. Apud antiquos eiuſmodi præteritorum flexiones à præſenti crebræ ſunt. Sic Tibull.

Aut operi inſuetas atteruiſſe manus.

quem locum alij fruſtrà immutarunt. Sic Accediſſe pro Acceſſiſſe Plautus & Varro, Occanuiſſe Salluſt. dixerunt.

p. 20. l. 3. *Suo loco memorabimus.* Sic vet. rectè: id enim Tacitus commemorat initio libri ſeq. Vulgati, Memorauimus. non rectè.

lin. 22. *Rupta ſacramenti reuerentia.* Locus rectè habet, & ſic libri. Rhenanus dum Budenſem corruptam ſcripturam tanquam πεμφίγων ἱερὸν obſeruat, nodum in ſcirpo quærit.

lin. 28. *Dein feſſa iam ætate.* Alij malunt, feſſa annis ætate. Ego non demuto.

lin. 29. *Multi occulta ſpe.* Libri mſs. Stulta ſpe.

lin. 30. *Ambitionis rumoribus deſtinabāt.* Puto leg. ambitioſis.

lin. ead. *In T. Vinij odium diuerterant.* Mendoſa lectio, & ſententia prioribus non apta. Ab edit. Veneta abeſt verbũ, Diuerterant. Si cōiecturæ locus ſit, ſuſpicer leg. ambitioſis

rumoribus deſtinabāt.etiam in T.Vinij odium:qui indies. Multi,inquit,ſucceſſorem deſtinabant pro ſua ſpe,quidam ex odio Vinij.Pertinet huc illud Taciti de Piſone, Iuuenis recenti fauore & infenſus T.Vinio ,ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant.

lin.31. *Eodem actu inuiſior erat*. Ne Di ſirint vt vera ſit hæc lectio,niſi placet Tacitum manifeſtò βαρβαρίζειν. Actu enim inuiſum eſſe,nemo proletarius ſcriptor dixerit, nedum iſte noſter Aſſiduus.Ego illud,Actu,delendum iudico vt imperiti nebulonis gloſſema,& Tacitū ſcripſiſse,Quanto potentior,eôdem inuiſior erat. vel potius, Eâdem,quomodo Plautus ſexcenties locutus deprehenditur.

p.21.l.3. *Icelo Galbæ liberto*. Variè nequiſſimi ſeruuli nomen ſcriptum reperio.Alibi Hycellus;partim,Icellus.Vat. ille optimæ notæ ſemper, Icelus. quem ſequor. Emendandus ita inſignis locus Plutarch. in Galba , καὶ ἧκεν ἀπὸ ῥώμης ἴκελος ἀπελεύθερος ἑβδομαῖος. πυθόμενος δὲ τὸν γάλβαν ἀναπαύεσθαι καθ' ἑαυτὸν, &c. Icelum enim fuiſse hunc nuncium, conſtat ex Suet.cap. XXII. Vulgati ,σικελὸς ἀνὴρ. & interpretes, Siculus quidam.

lin.16. *Octauiam vxorem amoliretur*. Hac dictione in eandem rem vſus eſt Tacit. lib. XIV. & ſic libri mſs. referebāt. Rhenano aliter viſum eſt.

lin.33. *Piſo M.Craſſo & Scribonia*. Vide quæ de loci huius ſententia ſcribſi Commentar. IV. Antiq. Lection.

p.22.l.17. *Et iudicij m. d. ſint*. Sententiam inuolutam ex Vat. cod. aptè reſtitui. Hoc dicit. Neque ego ambitione aut malis artibus imperiū quæſiui ; & quod te iudicio ſucceſsorē eligam , eius rei ſignum quòd poſtponam tibi non ſolum amicos meos ſed etiam tuos.

lin.26. *Sed alij per obſequium imminuent*. Ita diſertè Vat. & Venet. nec quidquam pote lectione hac melius. Rhenano, qui ſubſtituit ſed alij licet per obſequium annuant, iratas Muſas precari non audeo , propitias tamen hoc loco non fuiſse confirmo.

p.23.l.20. *Vtiliſſimus quidem ac breuiſſimus*. Contra libros nihil mutandum cenſui. Eruditus tamen vir Vertranius Maurus ex Rhenani fontibus hanc correctionem deriuat, Vtiliſſimus idem qui breuiſſimus rerū bonarum delectus: cogita quid aut nolueris.

pag.24.

p.24.l.13. *Morę D. Auguſti & exemplo.* Aſsentior Ferreto legenti tranſpoſitis verbis, Exemplo D. Auguſti & more militari.

lin.32. *Proficiſceretur maiore prætextu.* Poſteriora duo verba ſuſpecta de mendo ſunt. non diſcrepant tamen libri.

p.25.l.6. *Vnde inopiæ cauſſa.* Ita veteres. Vulg. flagitiosè Vbi inopiæ.

lin.12. *Exactioni.* XXX. *equites.* In Suet. legitur Quinquaginta. Vter horum emendandus, mihi N. L.

lin.18. *Antonius Naſo.* Farneſ. Aurelius.

p.26.l.6. *Ceterasq; regnorum libidines.* Sapit gloſsema. fortaſse ſcrib. Ceteraque regnorum, auido.t.

p.27.l.7. *Proculo ſpeculatori.* Sic vbique ſcribendum, & Spiculatores illos qui vulgatos libros inſederant, è finibus Rom. hiſtoriæ eiiciendos puto. Auctores habeo libros, in quibus omnibus paullū modò antiquioribus ſemper Speculator, ἀντὶ τοῦ, Spiculator, ſcribitur: à quibus dicunt lapides, Romæ ad D. Sebaſtiani

P. AEL. MVCIANO
SPEC. LEG. II.
ADIVT.

& ad primum lapidem ab Aemilia

L. CASVRIO. L. F.
CLV. SPECVLATORI.

item alibi

SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM
I. ET. II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM.

Quibus locis omnibus Speculator appellatur non is qui vulgò κατάσκοπος, ſed militum certum genus qui præter gladium lanceas geſtaſse videntur. Suet. in Claudio, Neq; conuiuia inire auſus eſt, niſi vt ſpeculatores cum lanceis circumſtarent. & in Galba, Deſcendentem Galbam ſpeculator impulſu turbæ lancea prope vulnerauit. Hanc ſcribendi rationem etiam in Budenſi cod. perpetuam fuiſse Beatus teſtatur.

lin.11. *Teſſerarium ſpeculatorum.* Præclara hæc emendatio à Vat. & Farneſ. eſt. Teſserarius ſpeculatorum fuit qui militare ſignum quod Teſseram Latini, σύνθημα Gręci appellant, per contubernia ſpeculatorū nunciaret. In Gloſsario veteri eſt Teſserarij γραμματεῖς. Romæ in ædib. Colotij

AVR.

AVR. SATVRNINO. EQ. COH. VII. PR. S. VERISSIMI. QVI. MILITAVIT. IN. EQ. SECVNDA. ITALICA. TESSERARIVS. ANN. VI.

Plut. ἐν δὲ τούτοις οὐετούριος καὶ βάρβιος ὁ μὲν ὀπτίων ὁ δὲ τεσσεράριος. οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ διαγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες. Had. Turnebus Galliæ ille Sol hunc locum in Aduerſariis ſuis pro parte emendarat, quem vide lib. IV. capite VII.

lin. 12. *Optionem eorundem.* Optionem hic legendum pridem docuit flos I.C.torum Cuiatius, cuius iudicium probatur à libris, niſi quod in Vat. eſt Optionem eorundem, non vt vulg. eôdem; quem ſum ſecutus. Optio enim ſpeculatorum eſt, vt antea Teſſerarius ſpeculatorum. Antiquitus ſic appellati qui à centurionibus aut decurionibus cooptati illis impeditis vicariam operam præſtabant. Alluſit Plaut. in Aſinar. Tibi optionem ſumito Leonidam. Inclinante tamen imperio alia notio eius verbi fuit, & in monumentis ferè Teſſerarius optio coniunctim leguntur vt Mathelicæ

C. ARRIO. C. F. COR. CLE
MENTI. MIL. IX. COH. PR.
EQVITI. COH. EIVSDEM
TESSERARIO. OPTIONI.

& alibi ſæpius. Vide Veget. lib. II. Homines illi qui in veteri libro, quod ipſi fatentur, Optionem repertum, mutarũt in Othonem, (quod ſine contumelia illorum dicam) litare debuerunt Bonæ Menti.

p. 28. l. 13. *Sub ædem Saturni.* Vera lectio, eaque probatur à Suet. iſdem pæne verbis hanc rem narrante. Auſcultandum Budenſi cod. non fuit, quem habere aiunt, In ædem Saturni.

p. 31. l. 30. *Irruenti turbæ neque æt. n.c. ſiſtens.* Nihil muto, & videtur Siſtens pro Reſiſtens dixiſſe, cuius generis aliquot exempla in illis iuuenilibus lectionũ libris olim adnotaui. Plaut. Mercatore, Omnes tenerent mutuanti credere. pro, Abſtinerent. malè illi, qui fecerunt, Timerent. Varro περὶ μέθης· Ne vobis cenſeam ſi ad me referretis, pro Succenſeam teſte Nonio. Varro Atacinus, Et ſeptem æternis ſonitum dare vocibus orbes Nitentes aliis alios. id eſt, obnitentes. Rhenanus & Vertranius ex Budenſi malunt,

ſunt, Irruente turba, neque corpore ſiſtens.

p.32.l.13. *Nec deerat Otho protendens manus*. Malim Protendere.

lin.30. *Obultronij Sabini.* Coniectura ductus ſic reſtitui, cum in antiquis eſſet, Ab vltroniis albini. adhærente videlicet ſequentis dictionis principe littera in fine prioris. Eſt is de quo Tacit.lib.XIII. Heluidius Priſcus aduerſus Obultronium Sabinum ærarij quæſtorem proprias contentiones exercuit.

lin.ead. *Et Cornelij Marcelli.* Vocē, Cornelij, de fide librorum addidi, à vulgatis exſulantem. Aſsentior mox Rhen. pro Beruichilonis leg. Betui Chilonis. aut Vettij.

p.33.l.7. *Vatinij & Elij & alij parauerunt.* Rectè, ni fallor, emendaui. Vulgati, Vatinij & Egij. Sed in libertis Neronis aut Claudij, nemo Egius. Elius autem, ſiue placet, Aelius eſt ille præpotēs Narciſsus, à Dione ἥλιος dictus, qui proficiſcente in Græciam Nerone præfectus vrbi manſit. Venit tamen in mentem vereri, ne & illa poſtrema, Et alij, delenda ſint ex hæſitatione librarij orta, ſcribendumque Vatinij & Elij parauerunt.

lin.ead. *Vatinij &c.* Vatinij liberti Neroniani Xiphilinus meminit, eſtque illud flagitium hominis qui ſemper in ore habebat, *μισῶ σε καῖσαρ ὅτι συγκλητικὸς εἶ.*

p.34.l.23. *Solo affixit.* Operarum erratum eſt, ſcrib. q. ſolo afflixit. vt apud Horat. rectè Lambinus emendauit. Atque affligit humo diuinæ particulam auræ.

p.35.l.12. *Centurio is pretoriæ Cos.* Aliter concepta lectio in Farneſ. Centurio is prætoriæ ac Galbæ cuſtodiæ à Piſone additus. Sed profectò vtraque lectio præter mentem Taciti eſt. Ex ſequentibus enim nihil clarius, quàm hunc Sempronium non à Piſone ad Galbæ cuſtodiam (abſurdum id enim) ſed à Galba Imp. Piſoni tutando deſtinatum. Galbæ quippe ordinarij cuſtodes vt principi erant, & factum ipſum non ad Galbam Tacitus ſed ad Piſonem refert. Vt non timidè habeam cōfirmare leg. videri, Centurio is prætorij, à Galba cuſtodiæ Piſonis additus. Nec mouent me Plutarch. & Xiphil. qui defenſum à Sempronio Galbam ipſum tradiderunt: quippe rarum non eſt diſsentire inter ſe hiſtoricos, & à Tacito ſtat Suetonius, qui nullum omnino auxilium Galbæ tuliſse profitetur.

p.35.l.24. *Vagare gaudio cœperat.* Sic ſcriptum fuit in opt. Vat. nec viſa eſt cauſa mutandi. Vagare pro Vagari frequẽter omnis antiquitas vſurpauit. Legendus ita & verſus ille Propertij ocelli poëtarum lib.II.

Hoc vtinam ſpatiere loco quocunque vagabis
Cynthia, ſed tibi me credere fama vetat.

auctoribus libris. Vide Nonium.

p.36.l.2. *Munimentum ad præſens.* Non dubito quin trāſpoſitis verbis leg. ſit, Munimentum in poſterum, ad præſens vltionem.

lin.13. *Iubere iam poterat.* Amico meo cuidam leg. videbatur, Iubere tantum p.

p.37.l.17. *Piſonem Verania vxor.* Ex hoc loco emendandus Plutarch. τὴν δὲ πείσωνος [κεφαλὴν] ἡ γυνὴ ἔλαβεν ὀ κερανίου δεηθεῖσα. leg. q. ἔλαβεν οὐεράνια δεηθεῖσα. Verania enim vxor precibus caput mariti extorſit. Non attigit germanā emendationem vir eruditus interpres Plut. qui vertit, Piſonis accepit vxor precibus à Veranio.

lin.29. *In ipſis principiis ſtuprum.* Plut. καὶ διέφθειρεν ἐν τοῖς ἀρχείοις ἃ πριγκίπια καλοῦσι ῥωμαῖοι. In principiis autem aquilæ legionum & ſigna cohortiū erant, ideoque ſacroſancta habita. Tertull. in Apolog. Religio Rom. tota caſtrenſis ſigna veneratur, ſigna iurat, omnibus Dis præponit. omnes illi imaginum ſuggeſtus inſignes, monilia cruciū ſunt, ſypara illa vexillorum & labarorum ſtolæ crucium ſunt. Quę poſtrema ſic emendo, vt id peruiam moneam, Suggeſtus in ſignis, m.c.ſ. ſi paria illa vex.

p.38.l.21. *Et metus temporum obtentui.* Libri mſs. obtinuit. quod rectum puto.

lin.31. *Velut ad perdendum imperium.* Ita libri omnes ſcripti & impreſſi. Rhenanus acumine lectionis nouæ demereri, vt opinor, Tacitum voluit, & partiendum repoſuit.

p.39.l.2. *Suis ciuibus vrbem.* Libri mſs. exercitibus. quod rectum puto.

lin.17. *Expeditionem & aciem.* Niſi cui videatur audacius, perquàm libens legerim, Expeditionem quàm otium, præmia quàm ſtipendia malebat; vt clarior ſit ἀντίθεσις.

lin.22. *Ad vſum & ad decus.* Id eſt, Arma ſuppetebant non ad neceſſitatem tantum ſed etiam ornatum. Atque hoc illud eſt quod infrà dicit, balteos & phaleras inſigniaq. armorum ar-

rum argento decora. Qui leg. cenſuerũt, Ad abuſum & ad dedecus, à Taciti mente tantum abſunt

Quantum Hypanis Veneto diſſidet Eridano.

Ceterùm totus locus ſic interpungendus videtur: diſcordiæ ciuium reſoluunt, paratis vtrinque corruptoribus & perfidia impunita. Viri, arma, equi ad vſum & ad decus ſupererant: ſed ante bellum &c.

p.40.l.20. *Alienus Cæcina.* Ita ſcriptum perſpicuè in libris meis fuit, & nunquã me Muſæ ament, niſi hoc eſt Germanum huius legati nomen. Facit cum libris Xiphilinus, apud quem ἀλιῶος conſtanter ſcribitur. Alienus autem, ſiue Allienus quin Ro. nomen ſit, dubitari non debet. Nummos vidimus, C. CAESAR. IMP. COS. ITER. ALLIENVS. PROCOS. Eruditos viros qui in Faſtos ſuos A. Licinium Cæcinam rettulerunt, humanum quiddam πεπονθέναι arbitror.

p.41.l.4. *Mox compertum publicam.* Lego, Comperto, id eſt, cùm comperiſset.

lin.32. *Inſita mortalibus natura.* Ne hic quidem dubito legere Inſito. Vidi cui probaretur hoc loco legi, Inſito mortalibus non tam properè ſequi.

p.42.l.25. *Occupari nutantem fortunam.* Magis placet, Inuitantem.

p.43.l.15. *Pari ſimulatione vinclorum.* Manifeſtum mendũ. quò enim illud, Pari, referetur? Tu vel meo periculo lege, Partim. Sæuitiæ militum, inquit, ſæpe indulget & ad pœnam iis plerоſque largitur: quoſdam ſimulatione vinclorũ ſubtrahit. Locum corruperunt, quibus, Partim, ſemel poni, neque in oratione ſemper geminari, ignotum fuit. Cicero in Verrem: De quo homine auditum eſt vnquam, vt eius in prouincia ſtatuæ in locis publicis poſitæ, partim etiam in ædibus ſacris, per vim deiicerentur?

p.44.l.13 *Cõuiciis protu: bantibus.* Ven. proturbatus; & rectè.

lin.20. *Peninis iugis.* Ita ſcrib. vbique, auctore Liuio lib. XXI. qui negat Alpes Peninas ab eo dici quòd Annibal Pœnus illac tranſiſerit, ſed potius à iugo excelſi montis quod Penum accolæ dicunt. Et ita ferè Vat. ſcrib.

lin.21. *Cum aquila quintæ leg.* Vat. habet aquilex quintæ. Lego, aquila X quintæ. quam in partibus Vitellij fuiſſe ex ſuperioribus conſtat.

lin.24.

lin. 24. *Legio vna prima & viceſima.* Corruptus ab imperitis locus, cùm Tacitus indubitanter ſcribſerit, Legio vnaetuiceſima. ea forma compoſitionis qua Fabius in Annal. Duoetuiceſimo anno poſtquam Romam Galli ceperunt, dixit. Illud, Prima, σχολιαστικῶς adiectum eſt. Meminit huius XXI. legionis Tac. infrà.

p. 45. l. 3. *Inſtructi intentiq.* Sic mei libri: vulg. interritiq.

lin. 20. *Non quidem in bello.* Vereor vt hoc totum, nõ quidem in bello ſed pro pace tendebantur, gloſſema ſit, & ſanè magis magisque intuenti ὑπονοθεύειν videtur.

p. 46. l. 3. *Cohortes XVIII.* Libri mss. cohortem decimãoctauam, perſcripto non notato numero. eaque vera lectio eſt. Neque enim veriſimile videtur, cùm militem vndique Vitellius cogeret, in ciuitate amica & partibus fida tam immanem numerum relicturos duces fuiſſe.

lin. 4. *Lugduni ſolitus ibi hibernis.* Illud, Lugduni, gloſſema eſt, ad vocem, Ibi. Quippe de Lugdunenſibus hic ſermo.

lin. 29. *Tum vetuſtas dignitasque.* Fortè, Tantum.

p. 47. l. 14. *Feſtinatio vndeuiceſimæ legionis.* Ex ſuperioribus conſtat Cæcinam vnicam legionẽ habuiſſe, eamque XXI. Quis igitur hærebit quin & hic corrig. ſit, vnaetuiceſimæ? quomodo Tac. infrà vnaetuiceſimanos, appellat.

p. 48. l. 31. *In alpe Graia ipſe.* Malè huic loco eſse iurare apud ſexcentos Cenſores, Ex animi mei ſententia, paratus ſum. Recedit ea lectio ab hiſtoria, recedit à libris. De hiſtoria, quid certius quã Cæcinam non Graiis Alpibus ſed Peninis in Italiam veniſse? Tacit. ſuprà, Cæcina propiore tranſitu Peninis iugis degredi iuſsus. & hac ipſa pag. paullò poſt, Penino ſubſignanum militem itinere & graue legionum agmen traduxit. Atqui quàm diuerſi hi tranſitus ſint, docere vnus Liuius poteſt, qui lib. XXI. multus in eo eſt vt doceat Annibalem non Penino monte ſed Graio Italiam intraſse. Arguit & vitium ſermo ipſe, neque me iudice quiſquam idoneus ſcriptor, Alpe, ſingulari numero dixerit, niſi fortè in verſu, vt apud Claudian. & Sidon. obſeruaui. Iam verò libri antiqui mirum quantum diſcrepant à vulgo. Farneſ. in alpe triaria: Budẽſis, trianna: opt. ille Vat. Cum alpe tarina. qui facem allucet ad veram lectionem. Lego: Cum ala Taurina, ipſe paullulum &c. Ala Taurina adiuncta legioni Italicæ fuerat, eiusque ſuprà mentio. quã nunc

nunc à Cæcina præmiſſam eſſe conuincunt ſequẽtia verba, Sed metu ne amitteret prædictas cohortes alaſq;.fruſtrà enim alas nominat,niſi & hanc præmiſſam ponamus,cùm in Italia vnica ala Silana fuerit. Et de hoc quidem loco ita mihi videtur.

lin.32. *Petronium* [*vrbis*] *procurat.* Supereſt ea vox,neque vrbes ſingulæ procuratores habuerunt ſed prouinciæ. Tac. Duæ Mauretaniæ,Rætia, Noricum, Thracia,& quæ aliæ procuratoribus cohibentur.Vertranius qui præfectum vrbis,aut Prætorem legi voluit,fruſtrà fuit.

p.49.l.18. *Celſi ſalus.* Ita libri, & id ſententia approbat. Vulg. Celſi laus,ineptè.

lin.33. *Præparat: vnde nulla.* Totum locum leg. arbitror, Priuatam gratiam præparatum it, nulla innocentiæ cura, ſed vice ſuæ impunitatis. Niſi meum mihi ſomnium,præclarè. In veteribus erat, Vices impunitatis. Priora à ſola diuinatione ſunt.

p.50.l.4. *Apud Sinueſſanas aquas.* Vulg. Sueſſanas. Sed ab hac lectione Farneſ.c.facit, & item Plutarch. ἔπεμψεν οὖν ἐπ' αὐτὸν ὁ ὄθων εἰς τοὺς περὶ σινόεσσαν ἀγροὺς, &c. Diuerſæ coloniæ fuerunt, Sueſſa Aurunca, Sueſſa Pometia, & Sinueſſa.

p.51.l.14. *Huc illuc mutabantur.* Malim, Mutabant.

lin.25. *Nam in malis temporibus.* Lego:is malis.

lin.32. *Conſul cum Titiano fratre.* Galba occiſus XIIX. K. Febr. Ex eo die ſuffectus M.Saluius Otho Imp. L. Saluius Titianus in kal.Mart. Ex kal.Mart. T.Verginius Rufus,& Poppæus Vopiſcus,(ſic enim malo, auctore Vatic. quàm Pompeius) hiq́. poſtremi etiam à Frontino de Aquæductib. commemorantur. Rhenanus, cùm mutilum hac in parte exemplar Budenſe eſſet, Muſæ veſtram fidem, quantum turbat? & quas nugas παρὰ τὴν ἱστορίαν adfert?

p.52.l.4. *Arrio Antonino.* Malè vulg. Ario Antonio.

lin.9. *Cadio Rufo.* Farn. Caudio. leg. Claudio.

lin.10. *Seuino Promtino.* Ex libris collegi ita eſſe leg. Farn. Seuino proprius. Vat. Promtios.

lin.15. *Lingonibus vniuerſis.* Latet, niſi animi fallor, inſigne mendum. Primum enim abſurdum videtur Lingonas Galliæ populos,inter Hiſpaniæ ciuitates recenſeri. Deinde, quàm illud monſtri ſimile ab Othone præmio affectos Lingonas vnos omnium infeſtiſſimos ſibi hoſtes? qui ad

bellum ſeditioſis colloquiis legiones Germanicas impulerant, qui Vitellium ab initio, viris, equis, iuuabant. An igitur fortè Luſonibus ſcrib. quos ad Tagum Strabo conlocat? an, Ilergetibus, aut aliud nomen quærendum eſt? De quo viderint docti. Nam ego de hoc loco Græcum illud habeo dicere, ὅσις μὲν ἐσὶν οὐκ οἶδ᾽ ὅ,τι δὲ οὐκ ἐσὶν οἶδα.

lin.19. *Inſtantibus curis excuſatis.* Leg. vr̃. excuſata.

lin.23. *Imagines Neronis proponerent.* Lego, reponerent.

lin.26. *Cognoſcendi pudore.* Scribo, adgnoſcendi.

p.53.l.15. *Ibi ſæuitia, hic miſeria.* Mutilus locus, & præſto legendum eſſe, Ibi ſæuitia hiemis, hic miſeria vulnerum.

lin.22. *Colonia Hoſtienſi in vrbem.* Ex his verbis Plutarchi locum emendo, κελεύσαντος δὲ πέμψαντος αὐτοῦ τὴν ἑπτακαιδεκάτην σπεῖραν ὡς ἰάς ἄξοντα, &c. Vulgata lectio ὥς τινας. Interpretes ſententiam totam confuderunt.

p.54.l.1. *Et ſeueriſſimum centurionum.* Vat. Seueriſſimos. & Plut. ἑκατοντάρχας δύο interfectos ſcribit. Infrà tamen in oratione Othonis legitur, Vnus alterue perditus ac temulẽtus centurionis ac tribuni ſanguine manus imbuet? Niſi ſi & illic leg. centurionum.

p.56.l.2. *Qui ante diſcrimen quietiſſimus.* Sic Homerus ſemper Græcos deſcribit. Il. α.

Οἱ δ᾽ ἄρ᾽ ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες ἀχαιοί.

& Il. δ.

—οἱ δ᾽ ἄλλοι ἀκὴν ἴσαν (οὐδέ κε φαίης
Τόσσον λαὸν ἕπεσθ᾽ ἔχοντ᾽ ἐν στήθεσιν αὐδήν)
Σιγῇ δειδιότες σημάντορας.

lin.8. *Non herclè illi quos.* Locum à Rhenano fœdè interpolatum, ex Vat. reſtitui, religioſè ſeruata eius ſcriptura, niſi quòd Audeant, feci, ex Audiant. Ne barbari quidem, inquit, Germani quos nunc Vitellius in nos concitat audeãt ad pœnam ampliſſimum ordinem depoſcere: nedum vos Romana ſuboles tantum ſceleris conceperitis.

lin.12. *Partium perſtringimus.* Rectius puto præſtinguimus. vt Lucret. & omnes Præſtinxit ſtellas exortus vti ætherius ſol.

lin.16. *Muta iſta & inania.* Fortè, Inanima.

lin.26. *Non tamen quies vrbi red.* Locum fœdè interpolatũ partim reſtitui, partim expleui, auctoribus Vat. & Farn. Rhenani lectionem, quam gloriatur poſt diuturnum laborem à ſe

rem à ſe erutam, veriſimilem eſſe ne Cethegus quidem ille Ennij cum Suada ſua mihi perſuaſerit.

p.57.l.5. *Atque eadem dicenti.* Præclarè & hunc locum ex Vat. reſtituimus voce vna addita altera leuiter immutata. Difficilis,inquit, in Senatu rerum omnium modus. Taceres, ſilentium pro contumacia eſſet:diceres apertè & more maiorum, ſuſpecta libertas: gratiæ cauſſa loquereris,non falleres Othonem priuatū nuper & iiſdem adulationibus exercitum. Vat. erat, Atque eadem dicendi nota adulatio. nos fecimus,dicenti.

p.58.l.2. *Vires & robur exercitus.* Præſto hanc coniecturā meam,ideoque non timidè in contextum recepi: quanquā libri, quos viderim, habeant, è prætorianis viris, vt robur exercitus: ineptè.

lin.7. *Honeſtiorum fidem inuitatus.* Mendum latere videtur in illo, Inuitatus,idque ſententia clamat. Aut igitur tollēdum eſt,quod ſine incommodo poteſt,aut in aliud verbum mutandum. De quo alij viderint.

p.59.l.5. *Pacis aduerſa pertimuere.* In vulg. eſt,aduerſa reip. pertimuere. Auſus ſum vocem redundantem & ſententiæ turbandæ,expungere.

lin.12. *Nondum conditorum ancilium.* Rationem huius conſuetudinis à paucis perſpectam in Comment. meis Antiq. lection. lib. V. explicaui.

IVSTI LIPSI
IN LIB. II. HISTOR.
NOTÆ.

Pag. 60. lin.10. *Quod variè ortum.* Abſq; lectione veteri eſſet, poteramus hunc locum ſuſpicione mendi liberare. Sed cùm Vaticana lectio ſic concepta ſit, quod vari aborte letum. ex eius veſtigiis indubitāter lego, quod varia ſorte.

lin.29. *Obliuiſcendum infenſarum.* Vat. offenſarum.

p.61.l.2. *Læua maris præteruectus.* Vatic. præuectus. ſed vt ingenuè & more Ro.agā,aqua mihi hęret in ſentētia huius loci. Fortean leg. orā Achaiæ & Aſiæ ad læuā, mari præuectus. Vel etiam,à læua. Sed hoc pono,non etiam probo.

lin.8. *Regem Aëriam.* Mirè variant libri. Vat. Verianũ, quomodo & Budenſis; Farn. Venerianum. Alciato I. C. placuit, Vranium. Ego vt veterem lectionem in poſſeſſione retineam, moueor altero Taciti loco Annal. III. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetuſtiſſimum Paphiæ Veneri, Aërias auctor, pòſt filius eius Amathus, &c.

p.62.l.3. *Quattuor Mucianus obtinebat.* Operę eſt de ſcriptura nominis in potentiſſimo homine tribus verbis monere. Scribſi igitur vbique C. medio, non T. ſecutus Græcos qui *μουκιανὸν* appellant, & lapides;

SOLI. SACR. PRO. SAL
CL. IVLIANI. P. V.
PRÆF. ANNONÆ
TI. IVLIVS. BALBILLVS
S. SOL. DED. XIII. KAL.
FEB. L. ANNIO. FABIANO.
M. NONIO. MVCIANO. COS.

lin.6. *Et inexpertus belli labor.* Vereor vt ſincerus ſit locus. Sanè vox, labor, ex præcedenti verſu huc inculcata videtur, & ſcribſerit fortaſſe Tacitus, Quantumq; illis roboris diſcrimina & labor, tantũ his vigoris addiderat integra quies inexpertis belli. Aut etiam, integra quies & inexperta belli. Sic ſuprà loquitur, Et pacis artibus, belli inexpertus.

lin.20. *Aboluerat.* Sic Vat. *ἀρχαικῶς*: vulgati aboleuerat.

p.63.l.9. *Seclusum tutumque.* Vat. Secundum tutumque.

lin.27. *Scythinum inſulam.* Farn. Cynthum. Vat. Scithinũ. In Zonara legitur hunc falſum Neronẽ in traiectu Cydni amnis interfectum. Niſi Tacitus fallit, non rectè.

p.64.l.23. *Retinebatur. Ad hæc terrore.* Putem diſting. retinebatur adhuc. Terrore &c.

p.65.l.23. *Aggrediendæq; prouinciæ.* Expreſſi Farneſianam ſcripturam, à qua ſtat hiſtoriæ veritas. Quippe duplex mãdatum Othoniani duces habuerunt, tentandarum Alpium, & inuadendæ prouinciæ quæ ad Vitellium defecerat. Tac. poſterius Imminere prouinciæ Narbonẽſi in verba Vitellij adactæ claſſem Othonis, Fabio Valenti trepidi nuncij attulere. Vide ſuprà fol. 58. Rhenani aut Vertranij correctiones nemo amabit, quiſquis verum amabit.

lin.28. *Non Italia adiri.* Niſi valdè iudicij fallor, hęc germana lectio eſt. Vatic. erat. Videbatur non Italia adiri nec

loca ſedesque patriæ, videbantur tanquam. Ex quo facilè collegi, alteram vocem ſuperius ineptè inculcatam. Infiniti tiui autem illi, vt litteratores noſtri loquuntur, Vrere, vaſtare, rapere, interpretandi ſunt, Vrebant, vaſtabant. Ita clara res erit. Fruſtrà eſt Vertranius, qui, Loca ſedesque patrię, de Narbonenſi Gallia accepit confirmandæ ſuperioris emendationis ſuę, (quippe de Alpibus maritimis hic ſermo) & ridiculus Rhenanus qui leg. cenſuit, ſedeſq; patriæ. Iubebantur tanquam metu res hoſtium. quod quid aliud eſt quàm Tacito aliena verba, tanquam Pelopi eburneum humerum adfingere?

p. 66. l. 6. *Albium Intemelium.* Vulgati corruptè Albintimilium. Auctorem laudo Strabonem perſpicuè id docentem lib. IV. τῶν οὖν λιγύων τῶν μὲν ὄντων Ἰγγαύνων, τῶν δὲ Ἰντεμελίων, εἰκότως τὰς ἀποικίας αὐτῶν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ, τὴν μὲν ὀνομάζεσθαι Ἄλβιον Ἰντεμέλιον, οἷον Ἄλπιον, τὴν δὲ ἐπιτετμημένως μᾶλλον, Ἀλβίγγαυνον. Id eſt, Cùm duplices igitur Ligures ſint, alij Ingauni, alij Intemelij, æquum fuit eorum colonias maritimas, alteram quidem Albium Intemelium vocari, quaſi Alpion, alteram paullò conciſius Albingaunum. Plin. lib. III. Flumen Rutuba, opidum Albium Intemelium.

p. 67. l. 23. *Ignara & alieni metus.* Lego, Ignaua.

p. 68. l. 22. *Qui pro Othone.* Aſſentio Rhenano legenti, Quin pro.

p. 69. l. 11. *Inſita mortalibus na.* Lego, Inſito.

lin. 31. *Operibus aſſumta.* Meliùs, abſumta.

p. 70. l. 33. *Bedriaci ſiſtit.* Vicus paruus, ſed duabus Romanis cladibus inſignis, nec minus dignus cuius verum nomen noſcatur, quàm Pharſalia aut Philippi. Vulgo Bebriacum appellant. atque ita Iuuenalis libri præferunt illo verſu,

Bebriaci in campo ſpolium adfectare Palati.

ſincerus ille Vat. ſemper Bedriacū. quomodo & in manuſcripto lib. C. V. Io. Sābuci exſtare cognouimus, cū ſtrictim eum Viennæ & quaſi per trāſennam inſpexiſſemus. In Suetonij duobus antiquis, Betriacum, legi vir induſtrius Th. Pulmannus me monuit. Sanè & in Plutarcho ſcribitur, Βητριακὸν πολίχνη πλησίον κρεμώνης. Nos tamen Vatic. ſecuti ſumus.

p. 71. l. 9. *Omnia quæcunque facta.* Subolet gloſſema, & aut de-

aut delendum illud, omnia, aut certè leg. Omnia à quocunque facta.

lin.25. *Locus Caſtrorum vocatur.* Iuſſeram ſcribi, locus Caſtorum, ſi operæ imperium meum accepiſſent. Sueton. Ad Caſtoris vocat; Oroſius lib VI. Locus quem Caſtoris, vocant. Sermonis antiqui conſuetudo poſtulare videtur vt & hic legamus, Locus ad Caſtorum, videlicet, ædem. Caſtores autem ſunt fratres gemelli.

p.72.l.6. *A lateribus cohortes legionum.* Non dubito quin Tacit. ſcribſerit, A lateribus cohortes, legionarij aduerſa fronte, & ſubito diſcurſu t. Aut certè, legio aduerſa fronte. Id enim & ſuperior aciei diſpoſitio indicat, & vt circumuenirentur hoſtes tripartitam eſſe inuaſionem oportuit.

p.75.l.10. *Galliæ tumeant &c.* Leuis in ſpeciem emendatio. quippe copulam, &, ex Vatic. tantum addidi. quæ tamē inſignitè lucem loco adferat. Tumere eleganti metaphora dicuntur ea quæ eruptura videntur. vſurpauit Cicero bis in Epiſt. ad Atticum.

lin.28. *Paucis diebus quartamdecimam.* Ita reſtitui. Vulgati quà à verbis quà ab interpunctione mendoſi.

p.78.l.22. *Ad quartum à Bedriaco.* Diſſentit Plut. qui ad quinquaginta ſtadia refert, id eſt, miliaria circiter VI. Nec tamen vitium ſubeſt. Nam & paullò poſt vbi noſter XVI. miliaria numerat, ille Græcus XII. efficit. Vtrius ſententia verior, ignoro.

lin.22. *Adeò imperitè, vt.* Hunc locum Plutarchus ad verbum conuertit. οὕτως ἀπείρως καὶ καταγελάστως ὥστε τῆς μὲν ὥρας ἐαρινῆς οὔσης, τῶν δὲ κύκλῳ πεδίων πολλὰ νάματα καὶ ποταμοὺς ἀεννάους ἐχόντων, ὕδατος σπανίει πιέζεσθαι.

lin.30. *Padi & Adduæ fluminum.* In Vatic. locus hic in litura fuit, ſic tamen vt apertè eſſet cernere ſcriptum antiquitus, Padi & Agele fluminum, fuiſſe, aliena deinde manu inductum, & Adduæ. Agele, ignotum mihi flumen; ſcribſi Adduæ. Plin. lib. II. Quædam verò aquæ dulces ſupernatant alias, vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua. Sinceriorem tamen ſcripturam, Adua, puto. Strabo. ἐξ οὗ (loquitur de Adula monte) ῥεῖ καὶ ὁ Ῥῆνος ἐπὶ τὰς ἄρκτους, καὶ ὁ Ἀδούας εἰς τἀναντία ἐμβάλλων εἰς τὴν Λάριον λίμνην τὴν πρὸς τῷ Κώμῳ. Sidonius, Vidimus vluoſum Lambrum, cæruleum

leum Aduam, velocem Atheſin, pigrum Mincium, qui Liguſticis Euganeisque montibus oriebantur. Vulgus Abduam vocat.

p.79.l.23. *Accurrentium, clamantium.* In Farneſ. eſt, Accurrentium, volantium. Vatic. Vomantium. niſi altius aliquid ſubſit, legerim, Vocantium. Præcedentia etiam ſic diſtingui placet, Circum ſiſtere alij ſigna ſua, quærere alij.

p.80.l.3. *Corporibus & vmbonibus niti.* Vocem Niti, ex Vat. & Farn. addidi: & verò abeſſe ſine ſententiæ incommodo non poteſt.

lin.8. *Cui cognomen rapaci.* Non ab re arbitror, quoniam cognomina legionum ſæpe Tacitus commemorat, veterẽ à me lapidem proponi, quod ſciam, in vulgus nondum editum, qui ſingulas P.R. legiones cognominibus ſuis recenſet. Conſpicitur Romæ in Capitolij area columella marmorea,

NOMINA LEG.

II. AVGuſta	II. ADIVTrix.	IIII. SCYTHica
VI. VICTRix.	IIII. FLAVia	XVI. FLAVia
XX. VICTRix.	VII. CLAVDia.	VI. FERRAtenſis
VIII. AVGuſta	I. ITALica.	X. FRETEnſis.
XXII. PRIMIgenia	V. MACEDonica.	III. CYRENenſis
I. MINERuia	XI. CLAVDia	II. TRAIANa
XXX. VLPia	XIII. GEMina	III. AVGuſta
I. ADIVTrix.	XII. FVLMinatrix.	VII. GEMina
X. GEMina	XV. APOLlinea	II. ITALICa
XIIII. GEMina	III. GALLICana.	III. PARTHica.
I. PARTHica	II. PARTHica.	

Videatur & enumeratio legionum apud Dion. lib. LV. quem paullò felicius interpretes vertiſſent ab hoc lapide adiuti.

lin.24. *Caſtra vitauere.* Farneſ. petiuere. non rectè. Plut. τῶν δὲ στρατηγῶν οὔτε Πρόκλος οὔτε Παυλῖνος συνεισελθεῖν ἐτόλμησαν, ἀλλ' ἐξέκλιναν φοβούμενοι τοὺς στρατιώτας.

p.81.l.17. *Apud duces Vitellianos dubitatum.* Non diſcrepant libri. ſuſpicor tamen deeſſe negationem, leg.q. Vitellianos non dubitatum. Idque ex Plut. paret.

p.82.l.12. *Vltrò periculis obiicere.* Leg. vltrà.

lin.16. *Temperare felicitati.* Auctoribus libris vocem, Felicitati, in locum priſtinũ reſtitui. Rhenanus eiecerat, quia,

 inquit,

inquit, Fortunæ, aut, Rei, aut ſimilis datiuus intelligitur. Os hominis! qui Tacito ad nouum Laconiſmum præire voluit.

p.83.l.3 *Saluium Cocceianum*. Plut. Κοκκήϊον vocat.

lin.10. *Seruios*. Ita leg. ſuprà docui, non Sergios.

lin.13. *Aut obliuiſceretur vnquam*. Et hanc ſententiam ad verbum Plut. expreſſit: ἐκεῖνο δὲ εἶπεν ὦ παῖ παρεγγυῶμαί σοι τελευταῖον, μήτ' ἐπιλαθέσθαι παντάπασι, μήτε ἄγαν μνημονεύειν, ὅτι Καίσαρα θεῖον ἔχες.

lin.15. *Extremas curas agentem*. Farneſ. Curas animo volutantem.

lin.20. *Veſperaſcente die*. Farneſ. Veſperante, antiquè, atq; id Taciti verbum arbitror.

lin.21. *Tum allatis pugionibus*. Venet. editio addit, Pugionibus duobus. Plut. δυεῖν ὄντων αὐτῷ ξιφῶν.

p.84.l.2. *Auus prætorius*. M. Saluius. de quo nummum vidimus M. SALVIVS. OTHO. III. VIR. A. A. A. F. F. S C. ab altero latere effigies Auguſti.

lin.10. *Celebri luco*. Malim, loco.

lin. 11. *Aut circumuolitantium alitum*. Ita libri conſenſu habent: & hac lectione nihil melius nihil clarius. Rhenanus ſui ſimilis eſt, & pro Taciti verbis mera monſtra nobis obtruſit, Cœtu hominum circumuolitantem alitem. Præclarè. Tacitus ait vno loco conſtanter deſediſſe; ille volantem eam facit, miſertus credo tam longæ ſeſſionis.

lin.31. *Culpæ tutior*. Puto, Tutiores, leg.

p.85.l.6. *Rurſus conſultaturi*. Sic repoſui, cùm in vulgatis eſſet, conſiliaturi, voce non nauci. Beato placuit, conſilituri, à verbo, inquit, conſilire. quod non miror: Vertranium eruditum virum & quaſi è Conſularibus ſenatoribus, pedibus in eius ſententiam iuiſſe, id miror. Quem enim hic locum, per omnes Muſas, Conſiliendi verbum habere poſſit? Retineo igitur illud meum, niſi magis placet, Conſulituri, ἀρχαϊκῶς à Conſulendo, vt ſuprà Atteritum ab Atterendo.

lin.7. *Medio temporis*. Ita Vatic.

lin.14. *Cenus libertus*. Libri Vett. Comenus. lego, Cœnus.

p.86.l.33. XVIII. *Cohortes*. Vat. & Farneſ. decem & nouem cohortes.

p.87.l.14. *Vitellio anquirente*. Non dubitaui antiquũ hoc

verbum reponere, cùm in Vatic. & Farn. repperiſſem, acquirente. Anquiro, pro, inquiro, ſiue valdè quæro, probum & meliori nota ſignatum verbum eſt, Ciceroni, Varroni, & primariis ſcriptoribus ſexcenties vſurpatum, ſed ferè ab imperitis deprauatum in Acquiro, aut Inquiro.

p.89.l.19. *Longum interfectori viſum.* Hic ordo verborum erat in meis libris, & probabunt omnes ſani. Beatus noſter traiiciendis verbis Lucillium credo imitari voluit, Longũ interfectori, in itinere viſum, ac taberna, &c.

lin.27. *In gaudium euicta.* Farn. euecta.

p.90.l.3. *Cluuius comitatu principis.* Antiquè, pro, Comitatui. Farneſ.

p.91.l.8. *Apud victores orta ſeditio.* Vix tandem emerſi me ex hac ſalebra, & vidi errorem. Tranſpoſiti enim per neglegentiam verſus ſunt, & locus totus ſic leg. Et quidem partes modeſtè diſtraxerat, niſi numerus cæſorum inuidiam bello auxiſſet. Apud victores orta ſeditio, ludicro initio. Diſcubuerat Vitellius Ticini, &c. In qua emendatione hoc tantum monendum eſt, pro illo, modeſtè diſtinxerat, reponere me, diſtraxerat, auctore Vatic. Et conuenit id cum re qua de agitur, quia iam narrauerat Tacitus quo cõſilio Vitellius legiones victarum partium ſparſiſſet, & per prouincias variè diſtraxiſſet. In ordine libri nihil iuuarunt. Farn. Partes m. diſtinxerant. apud victores orta ſeditio initio in motus cæſorum. Vat. diſtraxerat a.v.o.ſ. ludicro initio numerus cæſorum. Suprà additum Ni metus.

p.92.l.4. *Inter inania belli.* Lego, Inmania. In eodem verbo error inueterauit in Ciceronis II. de Legib. Tum ebur ex inani corpore extractum. Nam & illic leg. Inmani.

p.93.l.31. *Fauſta Vitellio omnia.* Scribe, omina.

p.96.l.20. *Sic tradidere maiores.* Malim totum locum legi, Nec ſimulacrum Deo aut templum, ſic t. m. ara tantum & reuerentia. Aut, Sed tradidere.

lin.33. *V. Nonas Iulias.* Diſſentit Sueton. qui ſacramentum dixiſſe Iudaicum exercitum V. Idus Iulias tradidit. Niſi tamen alteruter emendandus ſit.

p.97.l.4. *Non parata cognitione.* Cognitionis verbum locum hic non habet. Quid ſi legamus, Concione, aut Conuentione? quo verbo Varro de L. L. vſus eſt, & Feſtus, In Conuentione, in Concione, interpretatur. Nihil tamen

affirmo, & ſuſtinere lectorem aſſenſum volo.

lin.13. *Militariter locutus.* Perſpicuè verum, & ſic libri. Qui repoſuerunt, Militariter lautus, eos mediuſfidius exiſtimo ſimiles Medeæ illius apud Ouidium, & videre meliora, ſequi deterrima.

lin.29. *Vetuſtis opibus ingens.* Magis ex conſuetudine Taciti eſſet, Antiochus vetuſtis opibus, & inſeruientium. deleto illo, Ingens, quod ſuſpicor aliunde huc deſertum.

lin.26. *In modum penatium diligebantur.* Aperta ſententia, Caſtra nota & familiaria ſic diligebant tanquam proprios penates & ſedes patrias. De quo moneri nihil neceſſe erat, niſi Scholiaſtes confirmaſſet fœdum hîc errorem eſſe, ſcribendumque Dirigebantur.

p.99.l.16. *Ad obtinendas iniquitates.* Olere mendum videtur. Nihil tamen variant libri.

lin.30. *Ita tres Mœſicæ legiones.* Secutus ſum libros, quanquam plura alia huic hiſtoriæ deeſſe videantur. Rhenanus hoc totum [Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant] ὀβελίζει.

lin.32. *In eo metu.* Melius veteres, motu.

p.100.l.19. *Titus Flauianus.* Vulgò, Fabianus: ſed nomen huic conſulari Flauiano fuiſſe, Farneſ. liber, & Tacit. ipſe lib. ſequ. docet. vbi ſemper Flauianus ſcribitur. Pompeius etiam Syllanus, vt opinor, mēdosè eſt, pro Siluanus, cuius item mentio lib. ſeq. Sex milia Dalmatarum ducebat Pompeius Siluanus conſularis.

p.102.l.26. *Cremerenſi Alienſiq.* Alienſis ſimplici l, ſcribi debet. Plutarch. & Græci, ἀλίαν ποταμὸν, & ἀλιάδα ἡμέραν nominant. Seruius etiam in VII. Aen. auctor eſt à poëtis Alliam duplici ll, ſcribi cauſſa metri, vt Relliquus.

p.103.l.9. *Ac præfecturæ cohortis.* Vulgati, Ad præfecturam cohortis. Neutra lectio recta. Mea præter hiſtoriam eſt: vulgata migrat leges Latini ſermonis. Neque enim, Præponere ad præfecturam cohortis, quiſquam audiente Orbilio impunè dixerit. Sed haut dubiè palmaria huius loci correctio iſta eſt, Præpoſuerat prætorianis P. Sabinum à præfectura cohortium vrb. & Iulium Priſcum, tum centurionem. Vel etiam, Ac præf. coh. vrb. Egregiè, & hiſtoria comprobante. P. Sabinus antea XI. annos præfecturam vrbis obtinuit, ex præfectura vrbis à Vitellio vocatus ad præ-

ad prætorij: in qua dignitate collega illi Iulius Priſcus additus ex centurione. Præfectum vrbi & cohortium vrbanarum Sabinum fuiſſe Tacit. lib. IV. & lib. proximè ſequenti tribus locis oſtendit: prætorij deinde præfectum fuiſſe docetur his libri ſequentis verbis, P. Sabinum prætorij præfectum ob amicitiam Cæcinæ vinciri iuſſit, ſubſtituto in locum eius Alpheno Varo: collegam etiam illi fuiſſe Priſcū in præfectura præt. eod. lib. Vitellius vt è ſomno excitus Iulium Priſcum & Alphenum Varum cum XIV. prætoriis cohortibus obſidere Apenninum iubet. Quod autem pro illis vulgatis, Dum centurio eſſet, correxi, Tum centurionem, ſecutus ſum Farneſ. codicem qui habebat, Dum centurionem, abſq; ſuperflua voce, Eſſet. Huius loci tam perſpicua correctio eſt, vt qui eam non probet, eum non litteras noſtras tractare, ſed quod Catulus de rabula quodam dicebat, fœnum eſſe oporteat.

lin. 27. *Abditis pecuniis per occultos.* Hæc cum ſequentibus ſuſpecta erroris habeo, ſed ſuſpecta tantùm. nam quî iuuem, non habeo.

p. 104. l. 22. *Omnia alia militi larg.* Loco notam inuſſi vt mutilo. Nihil adiuuant libri.

lin. 30. *Inferias Neroni feciſſet.* Ab ingenio reſtitui. Vulgati, ieciſſet.

p. 105. l. 4. *Sumtu Caianæ aquæ.* Manifeſta corruptio. Quò enim, malum, huc aqua Caiana? Nec eſt operæ referre aliorum deliria de aquæductu à Caio inſtituto, quē Claudius immenſis ſumtibus abſoluit. Scilicet non aliter Tacitus oſtēdere Vitellij luxum & prodigas epulas potuit quàm ab aquæductu Caij. Ferretus, Caianæ aulæ, voluit, ad ſententiam melius; ſed cuius frontis ſit tam procul recedere à libris? Mihi verò veſtigia ſcripturæ & ductus litterarum rimanti planiſſimè ſcriptum à Tac. videtur, Sumtu ſaginaq. ad ſententiam inmane quantum accommodatè. Vtitur hac voce in exprimenda gula Vitellij quater omnino Tac. vnū aut alterum exemplum ſuffecerit. Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos vt gladiatoriam ſaginam diuidebat. &: Namque & Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat, non neceſſitate, qua honeſtiſſimus quiſque; ſed luxu & ſaginæ mancipatus emtusq. De ſcriptura porrò, quis nō videt, immutata priori littera quàm facilis lapſus fuerit in Cagan aque? Vet. Farneſ. habet, galanæ aquæ.

p. 106.

p.106.l.8. *Aut ſuomet aſtu.* Ferreti coniecturam vt liquidò veram,in contextum admiſi. Vulg. ſtatu.

lin.12. *In orientem nau. ſecundum.* Hanc lectionem partim ex meis mſs. erui, partim ex Budenſi. Vat. Mare quoque & Blæſi flabra Aquilonis,harum flatu in orientem. Atque ita ferè Farneſ. Rhenanus ait in Budenſi eſſe, Mare quoque & eſi flabra Aquilonis verum flatur in oriẽtem nauigantibus ſecundum,inde aduerſum erat. Non diſplicet etiam Beati coniectura, Mare quoque Eteſiarum flatu in or. n. Quod autem in veteribus cõſtanter legitur,flabra Aquilonis, ſcirelicet à gloſſemate eſſe. Aquilones enim Eteſias id temporis anni vocabant. Plin. lib. II. Poſt biduum iidem Aquilones conſtantius perflant,per dies XL. quos Eteſias vocãt.

lin.32. *Et duodeuiceſima.* Vat. ferè ſemper refert, Duoetuiceſima. idq; Germanum Taciti verbum. Vide Agellij Noctes lib. V. ca.IIII. quanquam id caput à fine magna parte mutilum eſt.

lin.31. *Vexillarij quartædecimæ.* Libri vet. Mox vexilla XIIII. & XIII. leg.

p.107.l.8. *Namque Lucillius Baſſus.* Hæc recta huius nominis ſcriptura eſt,quãuis diſſentiant libri. In Farn. eſt, Lucius Blexus. Vat. Lucilius Bleſus. Sed dubitationem eximit monumentum vetus Aquileiæ, quod communicatum mihi ab eruditiſſimo & amiciſſimo Fuluio Vrſino, illuſtrandæ huic toti hiſtoriæ, non grauabor adſcribere.

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX. TR. POT. II. IMP. VI. P. P. COS. III. DES. IIII. VETERANIS QVI. MILITAVERVNT. IN. CLASSE. RAVENATE. SVB SEX. LVCILIO. BASSO. QVI. SENA. ET. VICENA. STIPENDIA. AVT. PLVRA. MERVERVNT. ET. SVNT. DEDVCTI. IN. PANNONIAM. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET CONVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT CVM. EST. CIVITAS. IS. DATA. AVT. SI. QVI. CAELIBES. ESSENT CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS. NON. APRIL. CAESARE. AVG. F. DOMITIANO. CN. PEDIO. CASTO. COS. ILATORI. VENETI. F. CENTVRIONI. AMAEZEIO. DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX. TABVLA. AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. CAPITOLIO. AD. ARAM. GENTIS. IVLIAE. DEFORAS. PODIO. SINISTERIORE. TAB. T. PAG. II. LOC. XXXXIIII.

IVSTI LIPSI IN LIB. III. HISTOR NOTÆ.

PAG. 108. lin. 9. *Petouionem.* Vat. Petoeuionem. Farn. Pe-rouionem. Ammianus nominat, Petobionẽ. Eligat lector.

p. 109. l. 29. *Titus Ampius Flauianus.* Præiuerunt mihi ad hanc correctionem libri, è quibus Farneſ. Tum Pius Flau. Vat. Tampius, referebant. Vt non dubitarem quin, nota interiecta, eſſet, T. Ampius. Gens Ampia Ciceroni nominatur Epiſtolis ad Famil. & Suetonio in Iulio, vbi tamẽ vitiosè vulgati, T. Amprius, habent. Eſt autem hic ille Flauianus, qui proximo ſuperiore libro corruptè, Fabianus.

lin. 30. *Senecta cunctatior.* Contra libros malui, Contator, ſententia comprobante.

p. 110. l. 6. *Ceterùm vt tranſmitteret.* Locus fœdè corruptus, & quem vix Aeſculapius cum parente ſuo ſanauerint. In Farn. eſt, Vt tranſmitteretur in Italiam impunem eo viſui foret ſcriptum Aponio Satium reuireſcere crederetur. Similiter Vat. niſi quòd pro, Viſui, Vſui, & ſuprà, Satium, adnotatum refert, Sotium. Fuit cum trãſpoſitis verbis leg. diuinarem, Sed vt conſulare nomen ſurgentibus tum maximè partibus honeſta ſpecie prætenderetur, & Senatum reuireſcere crederetur.

li. ead. *Scriptum Aponio.* Ab hoc loco paullò minus centum verſus turpiter & præter hiſtoriæ ſeriem tranſpoſitos ab imperitis librariis videri primi animaduertimus, idq; clarè & γεωμετρικῶς Commentario II. Antiq. Lect. cap. xv. docuimus. Quos quomodo in ordinem redigendos cenſuerim, non pigebit adſcribere.

Ceterùm vt tranſmitteret in Italiam *(in primis ex vſu id fore) ſcriptum Aponio, & vnà cum Mœſico exercitu celeraret. Ac ne inermes prouinciæ barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adſciti; plebem quoq; & vim equitum qua ſola valent efferebant. remiſſum id munus ne inter diſcordias externa molirentur, ac maiore ex diuerſo mercede ius faſque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges

Sueuo-

Sueuorum, quibus vetus obſequium erga Rom. & gens fidei commiſſæ * patientior. oppoſita in latus auxilia infeſta Rætia, cui Porcius Septimius procurator erat incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Tauriana & VIII. cohortibus ac Noricorum iuuentute ad occupandam ripam Aeni fluminis quod Rætos Noricosq; interfluit miſſus, nec illis aut his prœlium tentantibus fortuna partium alibi tranſacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum rapienti comes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello, quam gloriam & dux Corbulo & proſperæ in Armenia res addiderant. Idem ſecretis apud Neronem ſermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia primumpilum adepto, læta ad præſens malè parta, mox in perniciem vertêre. Sed Primus ac Varus occupantes Aquileiæ proxima quæque, & Opitergij & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præſidium aduerſus claſſem Rauennatem, nondum defectione eius audita. Inde Patauium & Ateſte partibus adiunxere. Illic cognitum tris Vitellianas cohortes, & alam cui Scribonianę nomen ad Forum Alieni ponte iuncto cõſediſſe. Placuit occaſio inuadendi incurioſos. nam id quoque nunciabatur. Luce prima inermes pleroſque oppreſſere. Prædictum vt paucis interfectis ceteros pauore ad mutandam fidẽ cogerent Et fuere qui ſe ſtatim dederent. plures abrupto ponte inſtanti hoſti viam abſtulerunt. Vulgata victoria poſt principia belli ſecundum Flauianos, duæ legiones ſeptima Galbiana, Tertiadecima Gemina cum Vedio Aquila legato Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem ſumti, & Minutius Iuſtus præf. caſtrorum leg. VII. quia audacius quàm ciuili bello imperitabat, ſubtractus militum iræ, ad Veſpaſianum miſſus eſt. Deſiderata diu res interpretatione gloriæ in maius accipitur, poſtquã Galbæ imagines diſcordia temporum ſubuerſas in omnibus municipiis recoli iuſſit Antonius, decorum pro cauſſa ratus ſi placere Galbæ principatum partes præſumerent. Quæſitum inde quæ ſedes bello legeretur. Verona potior viſa patentibus circum campis ad pugnam equeſtrem qua præualebant: ſimul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamq; videbatur. Poſſeſſa ipſo tranſitu Vicentia: quod per ſe parum (etenim modicæ municipio vires) ma-

res) magni momenti locũ obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, & patriam hoſtium duci ereptam. In Veronenſibus pretium fuit: exemplo opibusque partes iuuere. Et interſeptus exercitus per Rætiam Iuliasque Alpes. ac ne peruium illà Germanicis exercitibus foret, obſepſerat. Quæ ignara Veſpaſiano aut vetita. quippe Aquileiæ ſiſti bellum, exſpectarique Mucianum iubebat. Adiiciebatque imperio conſilium, quando Aegyptus, clauſtra annonæ, vectigalia opulentiſſimarum prouinciarum obtinerētur, poſſe Vitellij exercitum egeſtate ſtipendij frumentique ad deditionem ſubigi. Eadem Mucianus crebris epiſtolis monebat, incruentam & ſine luctu victoriam & alia huiuſcemodi prætexendo, ſed gloriæ auidus atque omne belli decus ſibi retinens. Ceterùm ex diſtantibus terrarum ſpatiis cōſilia poſt res afferebantur. Igitur repētino incurſu Antonius ſtationes hoſtium irrupit, tentatisque leui prœlio animis, ex æquo diſceſſum. Mox Cæcina inter Hoſtiliam vicum Veronenſiũ & paludes Tartari fluminis caſtra permuniit, tutus loco cùm terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. Quòd ſi affuiſſet fides, aut opprimi vniuerſis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum coniuncto Mœſico exercitu potuere, aut retroactæ deſerta Italia turpem fugam conſciuiſſent. Sed Cæcina per varias moras prima hoſtibus vendidit tempora belli, dum quos armis pellere promtum erat, epiſtolis increpat, donec per nuncios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione VII. Claudiana aduenit. Legioni tribunus Vipſanius Meſſalla præerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ad id bellum ſolus artes bonas attuliſſet. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) miſit epiſtolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantiũ incuſans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellij modica & vulgari mētione, nulla in Veſpaſianum contumelia. Nihil prorſus quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flauianarum partium duces omiſſa prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè, pro cauſſa fidenter, de exitu ſecuri, in Vitellium vt inimici. Facta Tribunis & Centurionibus retinendi quę Vitellius indulſiſſet, ſpes: atque ipſum Cęcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabātur. Recitatæ pro concione epiſtolæ addidere

dere fiduciã,&c. eo ordine quo deinceps vulgati. Hæc ſententia mea eſt, quam ſi in hoc quaſi publico iudicio Senatores & Equites, id eſt, elegantioris doctrinæ homines, quod ſpero, probabunt, de Tribunis ærarij & reliqua plebe non magno opere laborabo, nec eorum triſtem litteram pertimeſcam.

p.110.l.11. *Ipſo tranſitu Vicentia.* Verius eſt ſcribi, Vicetia, quomodo & Plinij meliores libri & lapides antiqui referunt. Corrigendus in hoc nomine Strabo videtur lib. V. Ἐπιτέρπον δὲ καὶ Ὄρδια καὶ Ἄδρια καὶ οὐικέτια, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολισμάτια ἧττον ὑπὸ τῶν ἑλῶν ἐνοχλεῖται. Id eſt, Epiterpum & Ordia, & Adria & Vicetia. Nam οὐκέτια, ſiue, vt interpres nouus vertit, Vcetia, in eo tractu opidum ignotum eſt.

lin. 15. *Et interſeptus exercitus.* Flammam facilius in ore quàm de hoc loco iudicium meum compreſſerim. Inſedit enim mihi opinio hos omnes verſus ab iſto, Et interſeptus, ad illud, Igitur repentino incurſu Antonius ſtationes &c. neglegentia librariorum, an quo alio caſu, alieno loco inſertos, & leuiter emendatos ſubſcribendos eſſe illis verbis, Nec illis aut his prœlium tentantibus, hoc modo:

Nec illis aut his prœlium tentantibus fortuna partium alibi tranſacta. Sed interiectus exercitus Ræticas Iuliaſq; Alpes, ne peruium illâ Germanicis exercitibus foret, obſepſerat. Quæ ignara Veſpaſiano aut vetita. q. A. ſ. b. e. M. i. A. i. c. q. A. c. a. v. o. p. o. p. V. e. e. s. f. a. d. ſ. E. M. c. e. m. i. e. ſ. l. v. e. a. h. p. ſ. g. a. a. o. b. d. ſ. r. Ceterùm ex diſtantibus terrarum ſpatiis conſilia poſt res afferebantur. Deinde adſcribenda iſta, Antonio vexillarios è cohortibus & partem equitum, &c. vt in Commentariis meis emendaui.

lin. 15. *Et interſeptus exercitus.* Farn. & Vat. & intertectus exercitus Retiam Iuliasque omiſſa voce, Per: ex quibus emendationem illam quam ſuprà poſui, non infeliciter concinnaui.

p. 111.l.1. *Prima prodidit tempora belli.* Fortè leg. Hoſtibus prodidit prima belli. deleto illo, Tempora, quod aliunde videtur. Græcanica & Tacito familiari phraſi.

lin. 14. *de exitu ſecuri.* Libri habebant, Exercitu: mihi, Exitu, poſtulare ſententia viſa eſt. Et eſt ceteroqui frequẽs in his verbis alternandis error. Sic in libello de moribus

Germ.

Germ. ſcribitur, Et tam magni exitus fidem, pro, Exercitus; & in Liuij xxi. error eſt, Edoctus à peritis ſi eum ſaltū occupaſſet, exitum Romano ad opem ferendam ſociis interclusurum. Leg. arbitror, Exercitum Romanum ad o. f. ſ. intercluſum iri.

lin. 19. *Ac maiore ex diuerſo.* Lego, Aut maiore.

lin. 22. *Fidei commiſſæ *patientior.* Apollo, Tuam fidem: nā Lipſius diuinandi artem non habet. In Vat. & Farn. erat, Gens fidei commiſſior patientior. de qua ſcriptura mihi hiſcendi eſt nulla poteſtas, vt Lucret. loquitur.

lin. 23. *Infeſta Retia.* Sic mei libri, & ratio adprobat.

lin. 25. *Cum ala Tauriana.* Mirum verò. Nam ala Tauriana ſiue Taurina, adiuncta legioni Italicæ in Vitellij partibus erat, nec de transfugio eius vſquam didicimus. Vt nihil cauſſæ ſit quin Vaticanam lectionem recipiamus Ala Auriana. Alæ autem apud Romanos ferè nomina à præfectis ſortiebantur, Tauriana à Tauro; Syllana à Sylla; Auriana ab Aurio.

lin. 27. *Nec illis aut his.* Sana lectio, eamque libri comprobant: non ſani illi qui maluerunt, Nunc illis aut his.

lin. 30. *Strenuus bello, quam gloriam.* Hunc locum vt de mendo ſuſpiciamus, libri faciunt, qui omnes referūt, Strenuus bello magis quàm gloria, & dux. Vt equidem imbiberim gloſſemate inquinatum locum eſſe, & ſic corrig. Arrius Varus ſtrenuus bello quàm gloria: ei dux Corbulo, & proſperæ in Armenia res. omiſſa voce, Addiderant, quam illi fungi explendæ ſententiæ inſeruerant. Strenuus bello quàm gloria, id eſt, clarior bello quàm vera gloria, genus loquendi Tacito & antiquis non ſemel vſurpatum. Annal. IV. Agrippa claris maioribus quàm vetuſtis. Annal. I. Et pacem quàm bellum probabam. Plautus Rudente,

> *Eò tacent, quia tacita bona eſt mulier ſemper quàm loquens.*

Laberius, Conſiſtes ęgrè, & quàm deſcendas, decides. Sic enim eum verſum leg. arbitror. Intelligitur, potius.

p. 112. l. 16. *Quia audacius quàm.* Vaticanus habet, quia adductius. inſanum benè. Adductius, id eſt, ſeuerius, grauius. Tacit. Annal. XIV. Nam pluribus ſermonibus modò familiaritate iuuenili Nero, & rurſus adductius, quaſi ſeria conſociaret. Simile eſt, Subductus. Propert. lib. II.

Nunc volo ſubducto grauior procedere vultu,
Nunc aliam citharam me mea Muſa docet.

lin.21. *Si placeret Galbæ principatus.* Deprauationis notam inuſſeram, qua videmur locum poſſe leuare, legēdo, Si placere Galbæ principatum partes præſumerent. Aut etiam, & partes. Sanè coniecturam meam mirificè confirmat, quòd, Rhenano ipſo teſte, in veteribus vulgatis, Placere, legebatur, nō vt ipſe ſuppoſuit, Placeret. Iudicet eruditus lector.

lin.33. *Et vt proditionis ira.* Mutilus locus, & cui deeſt, Auctorem, aut ſimile, Et vt proditionis auctorem, ira militum. Libri nihil nos iuuant.

p.113.l.8. *Aponius cùm loqui.* Aponius Saturninus Mœſici exercitus legatus inter belli duces fuit, vt mirum non ſit eum operam pro parte nauaſſe tumultu huic ſedando. Inmanem licentiam vel imperitiam potius Rhenani, qui vocem, qua nihil magis neceſſarium huic ſententiæ eſſe poterat, è libris contra libros auſus eſt tollere.

lin.16. *Militari honore.* Sic Vatic. In Farn. eſt, Onere inſignem. Vulg. Decore. non malè.

lin.29. *Quippe Mœſici adiutam.* Vatic. Mœſicæ legiones. & paullò poſt, Niſi; vbi vulgò Nixi.

p.114.l.17. *Cornelium Tuſcum.* Scrib. Fuſcum. Eſt ille Cor. Fuſcus Procurator Dalmatiæ cuius libro ſuperiore in extremo mentio. quem claſſi in locum Baſſi præfuiſſe colliges pag.128.

lin.26. *Claſſem arcem commeatuum.* Niſi verò hunc locum feliciter & εὐστόχως reſtitui, cauſſam non dico quin artem diuinandi in perpetuum deſinam. Libri veteres habebant, Claſſem marcem commeatuum. Veneta editio, Claſſem in arcto com. Arx commeatuū claſſis eleganter dicitur, quòd ab ea cōmeatus & victus P.R. penderet. Vide quæ in hunc locum ſcribſi Comment.1. Antiq. Lect. cap. XVI.

p.115.l.5. *Quos tum iiſdem campis.* Malim, quos tamen.

lin.9. *Etiam militibus principem.* Placet Aemilij Ferreti cōiectura legentis, Et iam milites auferre. Sequentibus quidpiam deeſſe videtur.

p.116.l.19. *Occurſat pauentibus.* Ita libri mei. vulgati, occurrere pau. non malè.

lin.23. *Haud plures quàm centum.* Leg. videtur, haud pauciores. Sic enim Latini loquuntur.

p.117.l.3. *Forte victi.* Videntur quædam huic narrationi deeſſe. Libri tamen nihil iuuant.

lin.12. *Anceps belli fortuna.* Potior eſt Farneſiana lectio, Anceps prœlij. Aliud enim propriè prœlium, aliud bellū.

p.118.l.33. *Ac proruere ratio fuit.* Supereſſe videri, τὸ, Ratio, & græcanicum eſſe ſermonem, Fuit, pro, Licuit, admonui Comment. 1. Antiq. Lectio. cap. XVI.

lin.33. *Vacuus conſilij.* Veteres, Inops conſil.

p.119.l.23. *Quartædecimæ legionis baliſta.* Quî poteſt? Nam Quartadecima legio pro Othone ſteterat, & poſt prœlium Bedriacenſe ſtatim à Vitellio in Britāniam tranſmiſſa fuit. Adhoc ex hiſtoriæ ſerie ſatis conſtat quartadecimanos in nullo vſu huius belli fuiſſe. Repono igitur, quintædecimę, quæ inter legiones Vitellij paullo antè cenſa eſt.

lin.31. *Falſo, vt in corpora, ictu.* Reſtitui ex libris. Vulgati, In corpore. Parua mutatio ſententiam non parum illuſtrat.

p.120.l.2. *Cur rari ſumſiſſent arma.* Putarim ſcrib. Cur reſumſiſſent arma! Conuenit enim id in Pannonicas legiones, quæ ſemel victæ arma iterum ceperant. Obiectus librariis error fuit geminatione aſperæ illius litteræ.

lin.19. *Contraheret diduceretue.* Hoc à coniectura mea eſt. Vulgati & vet. duceretue. Illud meum ſententia & ἀντίθεσις non poſtulat, ſed flagitat.

lin.29. *Piatos patrus manes.* Ita ſcribſi auctorib. libris. Vulg. Placatos.

p.121.l.14. *Et ex temeritate ſpes.* Præpoſitionem, ex, à libris addidi, in vulgatis omiſſam; eaq. ſententiam illuſtrat.

lin.30. *Inceſſerat cunctatio.* Videtur leg. Inceſſerat oppugnatio.

p.122.l.5. *Semineces cum.* Vat. Semianimes.

p.123.l.9. *Ac fortiſſimi viri.* Vat. Tot fortiſſimi viri. quomodo haud paullò concinnior ſententia efficitur.

p.124.l.26. *Ti. Sempronio.* Vulg. Tito Sempronio. Sed ſcrib. Ti. id eſt, Tiberio, Faſti Capitolini & Liuius docent. Coss. Hi fuerunt A. V. C. DXXXVI.

lin.31. *Antonius pudore flagitij.* Aiunt in Budenſi eſſe, Piſtore flagitij: ſed mei libri manifeſtò, pudore. quibus ſine vlla dubitatione auſcultandum fuit. Vulg. Antonius poſt rem, flagitij.

p.125.l.17. *Non in ore vulgi.* Nemo mihi poſthac duarū

rerum quidquam accreduat, vt Plautus loquitur, niſi hæc coniectura mea liquidò vera eſt. In ore hominum agere, eſt, coràm verſari, conſpicuum ſe præbere, elegantiſſima phraſi, & quam à Salluſtio mutuatus Tacitus videtur. Salluſt. in oratione Cottæ, A prima adoleſcentia in ore veſtro priuatus & in magiſtratibus egi. & in Fragmentis, quæ magno ſtudio & felici induſtria L. Carrio Ic. qui cum mihi omnia vincla ſunt amiciſſimæ familiaritatis, nuper collegit, In ore agens gentibus, populo, ciuitati. Imperiti & bardi librarij, quibus non anteà inauditum erat genus hoc loquēdi, fecerant, More vulgi.

lin. 26. *P. Sabinum.* Publium prænomen huic Sabino & hîc & ſuperiori libro conſtanter tribui inuenio, nec in eo vlla varietas librorum. Onufrius tamen Panuinus, vir antiquæ doctrinę inſigniter peritus, in Faſtis ſuis adſeuerat, neminem quemquam ex gente Flauia P. prænomen habuiſſe, omnes Titi. Sed adſeuerat tantum. Mihi ſtat tantiſper Tacito credere donec certius aliquid aut anquirendo ab aliis accipiam, aut ipſe legendo inueniam.

p. 128. l. 9. *Gallias & Germaniæ gentes.* Vat. addit, Gallias & exercitus & Germ.

lin. 20. *Simul ceterorum fides.* Non ignoro quam ſententiam ex his verbis Ferretus & alij expreſſerint; mihi tamen non perſuadēt locum aut integrum eſſe aut certè ſincerum. Iudicent docti.

p. 129. l. 16. *Et auxerat potentiam.* Attentum lectorem non fallet huius loci vitium. Quò enim referetur illud, Auxerat potentiā? quis iſte qui auxit? Sed dubium apud doctos non erit quin ſcrib. ſit, Et auxerat potentia. ἀρχαϊκῶς. & mirum quàm eleganter, pro eo, Aucta erat potentia. M. Cato in originib. Eodem nomine complures ex agro acceſſitauere: eò res eorum auxit. Cn. Velleius, Poſtquam tempeſtas ſedauit, Adherbal taurum immolat. Vide Agellium lib. XIIX. cap. XII.

p. 130. l. 21. *Vacuo mari eludens.* Malim, Illudens.

lin. 30. *Aduertit ea res Veſpaſiani animum.* Legendum potius, Aduertit ea res Veſpaſianum. inducto illo, Animum, quod natum videtur ex geminatione, ani. Ita loquitur idem Tac. Annal. II. Octo aquilæ petere ſiluas & intrare viſæ aduertêre imperatorem.

pag. 131.

p.131.l.1. *Sedochezorum regis*. Vat. Se dothezorum. ignotum mihi populi nomen.

lin.18. *Viam ſibi ad potentiam.* Diuinans ſic reſtitui, cùm in libris eſſet, Vim ſibi ad potentiam. Non diſplicet etiam, Vim ſibi ac pot.

p.132.l.7. *In regione bello attrita.* Clara emendatio. in libris omnibus erat, In legione, turpi mediuſſidius errore, & quem meritò miremur ab aliis diſſimulatum.

lin.17. *Prioribus ciuium bellis.* Quin & bello Actiaco ſimile accidiſſe, ex veteri Epigrammate diſcimus, digno quod propter acumen adſcribatur,

Mæuius à caſtris miles melioribus auſus
Hoſtilem ſaltu præcipitare ratem
In damnum felix, & victor vt impius eſſet.
Neſcius occiſo fratre ſuperbus erat.
Dum legit exuuias hoſtiliaq́ arma reuellit,
Fraternos vultus oraq́ nota videt.
Ille ferox. quid lenta manus nunc denique ceſſes?
Iuſtius hoſte tibi qui moriatur adeſt.
Fraternam res nulla poteſt defendere cædem,
Mors tua ſola poteſt, morte leuanda tua eſt.
Viximus aduerſis, iaceamus partibus iſdem,
Dixit, & in dubio eſt vtrius enſe cadat.
Enſe meo moriar maculato cæde nefandà?
Cui moreris, ferrum quo moriare, dabit.
Dixit, & in fratrem fraterno concidit enſe,
Victorem & victum condidit vna manus.

In quibus primis verſibus, vt id præter rem moneam, non conuenire ſententiæ videtur illud, Præcipitare; cùm ſignificare velit præcipitem eum intraſſe: ac vereor ne ille quicumque poëta ſcribſerit, Hoſtilem ſaltu præcipi adire ratem. Plaut. Rudente: Qui ſceleſtus ſacerdotem anum præcipem Reppulit, propulit.

lin.29. *Et certiora de Muciano.* Verius puto, Rectiora. Antonij vitiorum iam pertæſum erat, inquit, & de Muciano adhuc ignoto meliora, ſi aduenisſet, ſperabantur. Hinc cauſſæ moræ.

p.133.l.5. *Muciano volentia ſcribſere.* Meo periculo hæc lectio ſit. Volentia, id eſt, grata, accepta. Imitatum è Salluſtio, Pompeius multis ſuſpicionibus volentia plebi facturus habebatur. Næ audax Beatus noſter, qui hanc lectionē in antiquitùs excuſis inuentam, tamquam honorarius in Tacito arbiter pro captu ſuo inuertit.

p.134.l.26. *Tributa dimittere.* Lego, remittere.

lin.31. *Qui Menaniam inſederat.* Deerat τὸ, Qui, omnibus libris, deerat inquam, non aberat; idque nos ex Vatic. reſtituimus.

p.135.l.3. *Diem obtunderent.* In Vat. eſt, obtenderent, perſpicuè rectum.

lin.4. *Longè vbi feriri.* Idem Vat. habet, Longè ne cui feriri. Itaque emendo. Longè nec vbi feriri. Antiquitùs quippe ominoſum erat, ſi hoſtia non legitimo loco, puta procul ab ara, cæſa eſſet. Feſtus, Piacularia appellabant quæ ſacrificantibus triſtia portendebant, cùm aut hoſtia ab ara profugiſset, aut percuſſa mugitum dediſſet, aut in aliam partem corporis, quàm oporteret, cecidiſſet.

lin.17. *Arcuere eos intimi.* Ita emendaui: vulgati, Arguere, promiſcuo errore, 9. pro C.

p.137.l.23. *Et ratione perfici.* Vulg. Proficiſci, antiqui, Profici: ex quo feci, Perfici.

p.138.l.20. *Ludicro Iuuenalium.* Libri, Ludicro iuuenum: ſed coniecturam meam hiſtoria confirmat, & de Iuuenaliū ludicro à Nerone inſtituto, multa Tac. Annal. XIV.

p.139.l.25. *Offenſarum operta.* Ita rectiſſimè Farn. Sic Aperta camporum, Dubia belli, & ſimilia apud Tacit. Vulg. Offenſarum opera.

p.140.l.5. *Ne victos quidem laturos.* Varia huic loco emendatio vel crux potius adhibetur ab aliis. Vertranius leg. cēſet, Ne victor quidem laturus: Beatus, Ne victum quidem laturus. Fruſtra. Sana enim lectio videtur, & ex lectione ſententia, Si Veſpaſianus, inquit, tam alto & erecto animo eſt vt rectis oculis æmulum imperij ſaluum poſſit adſpicere: tamen id victi milites paſsuri numquam ſunt, qui miſeratione principis quondam ſui ad res nouas & vltionem conſurgent.

lin.10. *Exſtincto æmulatu redituram.* In Vulgatis erat, Exſtincto æmulatore redituram. In Budenſi, æmulato redituram,

ſuram. ex quo lectionem poſitam erui. Tacit. Annal. XIV. Et ne æmulatus in vrbe ageret, prouinciæ Luſitaniæ præficitur.

lin. 16. *Cum Vitellius collega.* Locum hunc, vt opinio mea fert, gloſsema fœdauit: & exiſtimarim illa omnia, Cum Vitellius collega Claudio foret, è margine irrepſiſse in contextum, cùm ſtudioſus quiſpiam σχολιαστικῶς ea adnotaſset ad illud quod ſequitur. Quin vt cenſuram patris. Conſtat enim cùm Cenſor Claudius eſset, collegam illi L. Vitellium fuiſse.

p. 142. l. 8. *In Capitolium acciuit.* Di malè imperitis. Tacitus ſcribſerat, Eoq; concubia nocte ſuos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium acciuit. iſti liberales de ſuo addiderunt, In Capitolium. Prouidos homines. nam ceteroqui periculu erat ne in Aegyptum accitos cogitaremus.

p. 143. l. 26. *Suſtinentes faſtigium Aquilæ.* Appellat opinor Aquilas, quas Feſtus Tibicines. Tibicines in ædificiis dicti exiſtimantur à ſimilitudine tibiis canentium, qui vt canentes ſuſtineant, ita illi ædificiorum tecta.

lin. 32. *Galli capta temerare.* Secutus ſum Farneſ. ſcripturam: vulg. Tenere.

p. 144 l. 2. *Quo tantæ cladis pretio.* Corruptiſſimus locus, & cui à me nullam opem adferre potui. Nec ſpes eſt in libris, qui habent, Quo tantæ cladis pretio ſtetit pro patria bellauimus. Suſpicari leuiter quis poſsit leg. Quo tanta clades pretio ſtetit? vt illa verba, Pro patria bellauimus, traiecticia ſint, & fortaſse ſuperioribus ſic inſerenda: Quam, cùm pro patria bellauimus, non Porſena dedita vrbe, neque Galli &c. Sed hæc leuis, vt dixi, ſuſpicio eſt, & quam vix ipſe nebulæ cyatho emerim.

lin. 11. CCCCXV. *annorum ſpatio.* Emendandum eſſe CCCCXXV. aut potius, XXIV. ratio temporum clarè oſtēdit. Nam M. Horatius Puluillus II. P. Valerius Poplicola III. coss. fuerunt P. V. C. CCXLVII. L. autem Cornelius Scipio, & C. Norbanus DCLXXI. Interiecti temporis facilis ſupputatio.

lin. 14. *Lutatij Catuli nomen.* Fallit igitur Dio, lib. XLIII. qui aſſeuerat poſt Africanam victoriam in honorem Cæſaris decretum à Senatu vt nomen eius deleto Catuli, in Capitolio inſcriberetur, idque Cæſarem recepiſſe. Si enim

recepit, quomodo verum eſt Catuli nomen ad Vitellij imperium perſcriptum manſiſſe?

p.145.l.4. *Immixtus, ignoratus.* Vat. habet, Immixtus ignarusque. quod rectum iudico. Ignarus, pro ignorato παθητικῶς alibi Tac. & Salluſt. in Iugurthino poſuit, More humanæ cupidinis ignara viſundi.

p.148.l.26. *Diremta belli commercia.* Quid poteſt clarius? & tamen ecce tibi qui legat, Diremta bellico commercia. Dignum hominem cum hac coniectura ſua cui Plautinus Menæchmus nummum donet ad porcos ſacres ſinceros.

p.149.l.16. *Abditos in tabernis.* Ita leg. Nam vulgata lectio apertè βαρβαρίζει.

lin.28. *Nulla partium cura.* In vulgatis & antiquis eſt, Velut feſtis diebus id quoq; gaudium accederet, exſultabant. Fruebantur nulla partium cura. Sed profectò aut exemplo meo exturbanda vox, Fruebantur, eſt, in nullo huius loci vſu: aut certè leuiter inflectenda, & leg. exſultabant furebantque, nulla partium. Atque hoc poſtremum propius à vero abeſſe arbitror.

p.150.l.11. *Per auerſam Palatij partem.* Puto leg. Per auerſam Palatij portam, aut inducta voce Partem, phraſi Tacito familiari, Per auerſa palatij. Qui in voce, Auentinum, ineſſe errorem ſuſpicati ſunt, ipſi errarunt. Suet. Hereditariam domum vxor habuit in Auentino. De ea igitur hic Tacit.

p.151.l.8. *Reip. haut dubiè intererat.* Vox, reip. aberat à vulgatis, quam ex Vat. addidi.

lin.11. *Præcipitanti in occaſum.* Vat. Præcipiti. rectè. Sic præceps hiems à Salluſtio, & præceps æſtas dicta.

IVSTI LIPSI
IN LIB. IV. HISTOR.
NOTÆ.

PAG.152. lin.22. *Et fortuna captæ vrbis.* Vertranius mauult, Forma captæ vrbis.

p.154.l.16. *Vt honorificam in bonum.* Hunc locum ea nota compunxi, qua mutila ſolent. Haut dubiè enim non pauca

ſententiæ

ſententiæ deſunt, nec hîc quidquam eſt in quo Heluidius offenderit.

lin. 21. *Regione Italiæ.* Deeſſe quidpiam Aemilio Ferreto & Vertranio videtur. Cauſſam ſententiæ habent, quòd cùm Italia omnis in regiones XII. diſtincta ab Auguſto ſit, ἔυλογον videatur numerum regionis eius in qua Tarracina eſſet, à Tacito additum. Itaque alter legit, Regione Italiæ II. Vertranius, ſeptima. Nam & de numero ex Plinij verbis lib. III. dubitatio eſt. Quibus libēs aſſentirer ſi vſquam præterea apud Tacitum, aut quem alium hiſtoricum, opida deſignari ab illa diſtinctione Auguſti obſeruaſsem. Vt omittam veriſimile nō videri cùm Tacitus Tarracinam nominaſset, notum vel pueris illa ætate opidum, ſtatim monere voluiſse in qua regione Italiæ id eſset. Equidem huc inclino vt illud, regione Italię, ſcholium fuerit in ora libri à quopiam adnotatum ad nomen Tarracinæ: vnde mox, vt fit, migrarit in contextum. Vtrum horum æquius melius ſit, arbitrabuntur docti.

lin. 21. *Tarracinæ municipio.* Ne hæc quidem certa lectio. Nam Farn. eſt, Tarentinæ. Vat. Tarentium. Mirum verò ſi libri in opido toties iam antea ſine vllo errore nominato, hîc demum offendant.

p. 155. l. 5. *Vtriuſq. teſtatum.* Expreſſi ſcripturam veterem: Rhenanus ſubſtituit, certatum.

lin. 24. *Sorano, Senecione.* Inſigne mendum. Vnde enim hîc Senecionis mentio, quem à Domitiano interfectum eſse ex Dionis epitoma, & Taciti Agricola conſtat? hic autem eorum mentio qui accuſati ſint apud Neronem. Itaq. rectè vterque vetus, Sentio.

p. 156. l. 2. *In contumeliam verteretur.* Malim, Verteret: & ſuprà vbi legitur, memoria flagitiorum vrgeretur, lib. vet. habent, Vrgeret.

lin. 10. *Per huiuſmodi imagines illuſiſſe.* Præclara emendatio ex libris. Nam Farn. illuſiſse; Vat. inluſiſse, apertè habent. Hoc dicit Eprius. Non ſe magis auctorem Neroni interficiendi claros viros quàm vniuerſum Senatum fuiſse, à quo damnati ſint: ſed videlicet Neronem hoc quaſi velum prætendiſse ſceleribus, vt quæ ſponte iuſsurus erat, ea per accuſatores & Senatum exerceret. Vulgò eſt, Illuxiſse, ſine vlla commoda ſententia.

p.157.l.4. *Proditor corruptorq́. amicitiæ.* Nihil muto,& philoſophi reuera magiſtri amicitię vt aliarum virtutum ſunt: arriſit tamen mihi olim coniectura mea, Proditor corruptorque amici & cuius ſe magiſtrum ferebat. Fuiſſe enim hunc P. Celerem præceptorem Bareæ, ex Iuuenale didici:

Stoïcus occidit Baream delator amicum
Diſcipulumq́; ſenex, ripa nutritus in illa
Ad quam Gorgonei delapſa eſt penna caballi.

lin.6. *Motis ad vltionem animis.* Feliciter hunc locum poſt ἐπιχειρίαν ἐποχλῷ conſtitui, adiutus leuiter à Vatic. qui habet, Motis adulationi animis. Non tam, inquit, proletarij illi & quaſi plebeij accuſatores aut rei exſpectabantur, quã commotis ſemel vlciſcendi cupidine animis, illi Senatorij & illuſtres Priſcus ac Marcellus. Vulgò legitur, Motis adulationibus animis, ineptiſſimè.

lin.25. *Aſiaticus (enim is libertus)* In Vat. eſt, Aſiaticus enim libertus. Aut hoc totum, quod lineis incluſi, aliunde eſt: aut leg. Aſiaticus vt libertus. Facili lapſu ex, Vt, in, Enim; cùm ſcriptores librarij, illud Enim, perſæpe littera, n, ſignarent, quæ ſimilitudinem magnam cum, u, habet.

lin.28. *Caſtra hiberna.* Illud, Caſtra, abeſt Vatic. & eſt à gloſſa.

p.158, l.2. *Nec opibus Rom. ſocietate.* In Vatic. eſt, Societatéue aliorum aſtricti. Vertranius emendat, Nec opibus à Romanis, ſocietate validiorum, attriti. id eſt, inquit, Nec opibus à Ro. attriti Bataui quamquam ſocij validiores eſſent, ſed viros tantum &c. Placet.

lin.23. *Ciuilis diſidij certus.* Libri vet. deſciſcendi certus. vtrumque rectum. non malè etiam, deſciſcere certus.

lin.28. *Rurſus impuberes.* Vatic. impubes.

p.159. l.3. *Et ſuperbo cum imperio venire?* ἐρωτηματικῶς hæc ſcribenda. Hoc enim indignantur Bataui, vſque eò viles ſe eſſe Romanis, vt nõ legati ſaltem aut prætores eos diriperent: ſed tamquam mancipia prædæ darentur infimis centurionibus & præfectis.

lin.23. *Rebellis familiæ nomine.* Sic in veteribus eſt, ſic erat in antiquitùs excuſis; niſi quòd illud, Omine, mutaui in, Nomine, ſententia manuducente. Qui hunc locum, voce craſſa, turpiter violarant, de iis non aliud habeo dicere, quã

eos ita

eos ita natos videri, vt de induſtria errare malint, quàm cum libris rectè ſentire.

p.159.l.26. *Proximo occupato Oceano.* Vitiosè. In Farn. eſt Proximo occupata. Fortè, Proxima occupatu, Oceano irrumpit. Aut potius, niſi cui videbitur audacius, Proxima Oceanum irrumpit, voce Occupato, deleta. Cuius additæ cauſsam puto, quòd fortaſse in quibuſdam libris, Proxima Oceanum irrumpit, in aliis, Proxima Oc. occupat, ſcriptum fuit: hæſitantia dein librarij receptum vtrumque.

p.160.l.1. *Quippe viribus coh. abductis.* Auctoribus libris ſic reſtitui, nec audio illos qui coniecturas ſuas libri Budēſis mutilata ſcriptura nixas, tamquam germanam lectionē nobis propoſuerunt. Cohortes enim ipſas non abduxit Vitellius, ſed ex cohortibus ſelectiſſimum quemque militem, vires & robur cohortium.

lin.12. *Illuc appulerant.* Ita leg. loquitur enim de Romanis, Mendosè vulg. Appulerat, quaſi de Ciuili ſermo eſset.

p.161.l.7. *Multos adhuc in Gallia viuere.* Portenti ſimile. Nam à bello ciuili inter Cæſarem & Pompeium ad hoc tēpus anni circiter CXIX. inueniuntur. Atqui iam tum ante bellum ciuile ſtipendiaria Gallia fuit, idque ex Suet. & Eutropio diſcimus. Vnde igitur Galli tā vitales? ſed ſcire licet non de ſtipendio Ciuilem ſed de tributo loqui, quod ab Auguſto inuentum (errant enim eruditi viri qui & hoc Iulio attribuunt) quot menſibus Galli pendebant. Dio lib. LIV. De quo copioſiùs alibi.

p.162.l.28. *Sed fraude ducum euenire.* Vulgati, Sed fraude [metuebantur:] quam vocem ex priori linea repetitam auctore Vat. ſuſtuli.

p.163.l.30. *Parum prouiſum vt copiæ.* Quin hæc vera emēdatio ſit, ne Carneades quidem dubitauerit. Emendaui autem ſine libris, ſententiam veſtigiis ipſis odoratus. Aedificia, inquit, quæ pro caſtris in modum municipij exſtructa erant, placuit dirui: peccatum in eo, quòd commeatum aliasque copias tolerandæ obſidioni rapi potius permiſerint quàm vt in caſtra conueherent, & ad vſum ſeruarent. Rhenanus & Vertranius, Sed paruum prouiſum, ni copię, accuſandi caſu à prouiſus, emendant. Muſæ approbent! aucta lingua Latina eſt. Nam, Prouiſus, pro commeatu aut copiis ad hunc diem Rom. ſolo inauditum fuit.

p. 164.l.1. *Vtramque Rheni ripam.* Vox, Vtramque, abeſt à Budenſi codice. Rectè. Cùm enim prœlium in altera ripa commiſſum ſit, cui rei Ciuilis vtramque occupaſſet?

lin. 4. *Depromtæ ſiluis lucisq;.* Vulg. ſiluis iugisque. Secutus ſum libros meos, & auctorem ipſum Tacit. de morib. Germ. Effigiesque & ſigna quædam detracta lucis in prœlium ferunt.

lin. 18. *Irrita hærebant.* Vat. pendebant. rectè.

lin. 22. *Sed tum prædæ cup.* Farn. Sed tamen.

p. 165.l.29. *Magis vſurpandi iuris.* Contaminarant hunc locum imperiti, qui, Cauſſa, inculcarant; ignari vſitatas eiuſmodi locutiones Tacito & antiquis eſſe. Salluſt. Quę poſtquam glorioſa modò neque belli patrandi cognouit. Liu. XXVII. Ea prodendi imperij Romani, tradendæ Annibali victoriæ eſse. Parui igitur Vat. codici, in quo vocis eius veſtigium non fuit.

p. 166.l.17. *Tertiadecima legio.* Vat. XVI. legio.

p. 167.l.8. *Ciuilem immenſum vniuerſa Germ.* Auſus ſum cō-iecturā meam in cōtextum recipere, probabili ratione innixam. Nam illud quod in vulgatis eſt, Immenſis actibus extollebat, quis elegantiorum hominum legere poſſit, vt non ſtatim exclamet, δότε μοι λεκανίδα; Et prę-iuit mihi optimus ille Vat. in quo eſt, Ciuilem immenſis vniuerſa Ger. barbara illa voce omiſſa. Immenſum extollere, ſcire licet eſſe elegantem & peculiarem Tacito ac Salluſtio phraſim. Salluſt. lib. III. Hiſt. Neque iam ſuſtineri poterat, immenſum aucto mari, & vento gliſcenti. Tac. Annal. III. Opumque quis domus illa immenſum viguit, primus adcumulator. & alibi. Non diſpliceat etiam legi, Immenſum quantum extollebat, phraſi græcanica, ideo maximè quòd in Vat. poſt vocem, Immenſis, ſpatium eſt, quaſi vox alia deſit. Eligat lector.

p. 168.l.28. *Suſpiciones militum.* Vat. Suſpectiones.

p. 170.l.29. *Credita per vtrumque ex. fama.* Emendat Rhenanus, Edita: ego verum puto, Didita, id eſt, ſparſa, ab antiquo Dido, quo Lucret. & Virgil. vſi. Et amat ſanè Tacitus antiqua quædam imitatione Salluſtij ſcriptis ſuis adſpergere.

p. 172.l.24. *Vna ex rep. annonæ cura.* Nihil mutandum. Simile eſt illud Iuuenalis de plebe Rom.

-duas

-duas tantùm res anxius optat
Panem & Circenſes.

Malè ibi vulgò, Pana & Circ.

p.174.l.5. *Ipſi Publio neque animus.* Explendæ ſentẽtiæ vox addita eſt à Vat. in aliis libris neglegenter omiſſa.

lin.25. *Neque abnuere poterat.* Optima ſententia, quam verbum, Poterat, item ex Vat. additum, conſtituit. Vulgati libri mutili ſunt.

p.175.l.7. *Aut ſalutem illa ſæuitia.* Niſi meum mihi ſomnium, ex ductu ſcripturæ veteris non ineptè hanc lectionẽ erui, cùm in Vat. eſſet, Nec dignitatem hauſta litem illam ſæuitia. Vulgò eſt, Aut iſta lucem ſæuitia.

lin.15. *Signatus & ſacerdotio.* Beatus legit, Deſignatus, παρὰ τὴν ἱστορίαν. Puto ſcrib. Septuagies ſeſtertio dignatus, & ſac. f. παθητικῶς, vt Virg. Coniugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo. & Cicer. de rep. Quæ laude dignantur.

p.176.l.29. *Manlius Patricius.* Vat. Patruitus. videndum an cognomen Manlij fuerit. Nam aliâs Tacitus raro Senatores plebeios aut patricios diſtinguit.

lin.30. *Colonia Senenſi.* Hoc verbum vbique in Vatic. Senienſi.

lin.32. *Et ſupremorum imaginem.* A libris hæc emẽdatio eſt. Vulgati, Planctum & lamenta ſupremorum imagine, quod tamen tolerari poteſt.

p.177.l.21. *Prenſare commanipularium.* In libris omnibus, Prenſare, verbũ repperi, quod qui furcis eiecerat, eum mediuſſidius velim ex litteratorum cœtu Muſæ furcillis præcipitem eiiciant, iuxta Catulli verſum. Reliqua pars emendationis ab ingenio fuit. Quamquam ne ſic quidem malè legerimus, Prenſare commanipulares; pectori, ceruicibus, innecti.

p.178.l.6. *Magna documenta.* Scrib. potius, Magno documento.

p.181.l.9. *Quibus fauſta nomina.* Vulgati, Omina. Vat. Nomina. quem niſi audacter ſecutus eſſem, dignus ipſe malo nomine eram. Eſt autem hoc à more veterum, quibus magna religio erat ne rebus eiuſmodi grauibus & ad remp. pertinentibus, præeſſent aut intereſſent homines malo nomine. Mala nomina ſunt, ex quibus aliquid mali ominis poteſt erui, vt Curtius, Furius, Hoſtilius, Minutius, ſimilia:

fauſta

fauſta contrà, è quibus boni, vt Saluius, Longinus, Statorius &c. Cicero de Diuinat. Cùm imperator exercitum, Cenſor populum luſtraret, bonis nominibus qui hoſtias ducerent eligebantur; quod idem in dilectu Coss. obſeruant vt primus miles fiat bono nomine. Plin. lib. XXIIX. Publicis luſtris etiam nomina victimas ducentium proſpera eligimus. Suet. in Caligula, Lætiſſimo obuiorũ agmine inceſſit ſuper fauſta nomina, ſidus & pullum, & puppum, & alumnum appellantium. Elegans ex hac conſuetudine captandi ominis Plauti locus Perſa. Cùm enim leno quæſiſſet nomen Virginis, ille falſus Perſa vt vendibiliorem faceret, fauſtum nomen illi imponit, aitq́. Lucridem vocari quaſi à lucro faciendo: & addit ſtatim leno,

Nomen atque omen quantiuis eſt pretij,
Mihi quoque lucridem confido fore te.

lin. 12. *Plautio Eliano.* Sic Vat. & Elianus, Romanum nomen agnoſco: vulg. Heliatio.

lin. ead. *Luſtrata boue tauriſque area.* Audeo præſtare veram eſſe emendationem noſtram, luſtrata ſuouetaurilibus area. nam & illud, Boue tauriſque, præter morem veterem eſt: & in Vat. legitur, Luſtratas boue taurilibus, primore tantùm littera corrupta. Suouetaurilia vel etiam Solitaurilia ſollenne ſacrificij genus quod in luſtrationibus vſurpabãt, aut piaculis. Vidimus Romæ expreſſam eius formã in marmore, in quo ſus, aries, taurus ornati vittis & tęniis ad aram ducuntur, quod publicè quinto quoque anno fiebat, cùm Cenſores vrbem luſtrarent. Liu. lib. I. & lib. IIX. Telo ſuper quod ſtans Conſul precatus eſt, hoſtem potiri fas non eſt: ſi potiatur, Marti Suouetaurilibus piaculum fieri. Tac. lib. V. Annal. Sacrificantibus cùm hic more Rom. Suouetaurilia daret, ille equum placando amni.

p. 182. l. 11. *Anteibat alios.* Puto germanum eſſe quod in Vat. ſcribitur, ante alios. Sic idem Tac. lib. V. Templum in modum arcis, proprii que muri, labore & opere ante alios.

lin. 12. *Ipſe è maioribus ſuis.* Eleganter ab ingenio reſtitui. Iactat ſocius eſſe, tranſmarinum genus dicendi eſt, pro eo quod vulgus dixerit, Iactat ſe ſocium eſse. Homerus in eãdem ſententiam totidem pæne verbis Iliad. *υ.*

Ἕκτωρ ὃς Διὸς εὔχετ' ἐριοθενέος πάϊς εἶναι·

Hector qui Iouis iactat potentis filius eſse. quem locũ
exiſti-

exiſtimem Tacitum æmulari voluiſſe. Locuti ita ſępe veteres, ſed pleraque in vulgus corrupta. mihi Plauti duo loca emendare pretium fuerit. Aſinaria

Argenti viginti minæ me modò ad mortem appulerunt,
Quas hodie adoleſcens Diabolus ipſi daturus dixit.

Ita conſenſu & ſine litura quattuor mſs. quos Romæ ſum vſus: vulgò eſt, Ipſi ſe daturum dixit. Bacchidib.

Eia, nunc eſſe ego opinor Hercules, tu autem Linus.

ſic enim & hîc antiqui libri. vulg. Fiam vt ego opinor Her. imperitè. Vide plura Comment. II. Antiq. Lect. mearum, cap. X.

p. 183. l. 14. *Canineſates Marſacoſque.* A Plinio lib. IV. appellantur Marſatij.

p. 184. l. 4. *In tot malis hoſtium.* Supereſſe vocem, Hoſtium, arbitror, ex ſequentib. lineis inſertam.

lin. 24. *Centurio denique aut.* Ita libri vet. Vulgò, Centurioque aut miles.

p. 185. l. 2. *Si vobis non fuit cordi.* Recta lectio. & imitatum ex Liuio lib. IX. Vos di immortales precor quæſoque ſi vobis non fuit cordi Sp. Poſtumium cum Samnitibus bellum gerere. Tacit. infrà. Id fortaſſe cordi deis, & diuino miniſterio principem electum. Rhenanus ait, vocem, Cordi, nõ eſſe in Budenſi, ex quo ille iuratus adfirmat leg. Si vobis non fuit. id eſt, nõ licuit, inquit, more Græco. Sed ego eius manibus me herclè gratulor quòd periuria litteratorũ itidem vt amantium venti auferant. Nam aliter profectò pœna illi apud Aeacum in mundo erat.

p. 187. l. 3. *Innexa ſigna.* Omnino leg. arbitror, Inuerſa ſigna. quod ignominiæ fuit, & quaſi victos ſe eſſe profitentium. Spart. in Seuero. In palatium eodem habitu perrexit prælatis ſignis quæ Prætorianis ademerat, ſupinis non erectis. Simile fiebat etiam in teſtando dolore, Tacit. Annal. III. de funere Germanici, Præcedebant incomta ſigna, verſi faſces.

lin. 17. *Sæuitia ingenita.* Vat. ingenti. Lego, ingenij.

p. 188. l. 9. *Quomodo lucem noctemq.* Perſpicuè rectum, & ſic Vat. ſcriptum repperi. Vulg. Lucem diemque, quaſi lux aliud ſit quàm dies.

lin. 11. *Abruptis voluptatibus.* Vulgati, Vectigalibus. Ambigua le-

gua lectio: quam poſui, libri confirmant, & Tac. in Agricola: Sequens hiems ſaluberrimis conſiliis abſumta. Namque vt homines diſperſi ac rudes eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates aſſueſcerent, hortari priuatim &c. vulgatam ſequentia probant, Vectigal & onera commerciorum reſoluimus. quæ Agrippinenſium ad hanc partem reſponſio eſt.

lin. 28. *In vetuſtatem conſuetudine.* Secutus ſum Farneſ. codicem: vulg. & conſuetudinem vertantur. Prior ſententia concinnior.

p. 189. l. 29. *Inſigne Eponninæ vxoris exemplum.* Nuſquam hoc Tacitus, libris eius amiſſis, ſed refert ex Dione Xiphil. in Veſpaſiano.

p. 190. l. 1. *Nequaquam egregij duces.* Opinor totum locum leg. Nec, quamquam egregij duces (iam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem dilegerat) ſumma belli poterant tolerare: nec relinquenda vrbs. Vel potius: Et quamquam e. d. &c. ſumma belli parum tolerabant.

lin. 3. *Summam belli.* Farn. Summa belli.

p. 191. l. 6. *Per iurgia iactantibus.* Placet ingenua ſimplicitas. A Paullo Manutio A. F. hæc emendatio eſt, cùm incidiſſet vt in pomeridiano ſermone de hoc loco iudiciū eius requiſiiſſem. Cui eò libentius aſſentiri debui, quòd in veteribus libris ſcriptum ſit, Periuria iactantibus, vnicâ littera omiſſa. Vulgata lectio, Periuriaque iactantibus, ſana non eſt, nec ſani quidquam ex ea elicias.

p. 192. l. 27. *Rigodulum venit.* Vat. Ridogulum.

p. 194. l. 8. *Satis clarum.* Vat. Claret. idque rectum.

lin. 26. *Sæui, proximis ingruunt.* Sic diſtinxi, & eſt ſententia imitata è Salluſtio, oratione Sullæ ad Bocchum regem. Tibi verò nulla amicitia opportunior noſtra, primū quòd procul abſumus, in quo offenſæ minimum, gratia par acſi prope adeſſemus, &c.

p. 195. l. 12. *Quamquam nuncios occultarent.* Farn. nuncij occultarent. rectè.

p. 196. l. 27. *Oblitos prædixerim.* Vocem, Prædixerim, puto inducendam, & certè vacat.

p. 197. l. 23. *Talbiaci.* Farn. Colbiati. In Antonini Itinerario legitur, Tolbiaci.

p. 198. l. 18. *Statos æſtiuis flatibus dies.* Fortè leg. Statos Eteſiarum flatibus.

p. 199.

p.199.l.2. *Patrati remedij.* Ita veteres: vulg. Peracti remedij.

p.200.l.19. *Ne deſtinata Deo* Lego, deſtinata deûm.

p.201.l.32. *Contrà interpretabatur.* In veteribus additur, neque vos impunitos patiantur, in Farn. etiã legitur, Deeſt hic aliquantulum. Et de defectu idem ſentio. ceterùm illa verba, Neque vos impunitos, ex ſuperiori oratione Cerialis huc tralata ſunt.

IVSTI LIPSI
IN LIB. V. HISTOR.
NOTÆ.

PAG. 202. lin. 10. *Priuatis vtriuſque rebus.* Vatic. Prelatis vtr.r. Budenſis, Preliatis. Vulgatam ideo retinui, quia ex antiqua probabile nihil fuit elicere.

lin. 13. *Superior ſui iam crederetur.* Diu me torſit hic locus per ſingulos apices & ductus ſcripturæ veteris curioſè cũtem. Et videor tandem exclamare poſſe quod ille philoſophus, εὕρηκα. Budenſis codex habuit, Superior vnam crederetur: Vat. ille opt. Superiori vnam. Ex quo vix duabus litteris leuiter inmutatis faciendum cenſeo, Atque ipſe vt ſuper fortunam crederetur. eleganti ſententia, Titus, inquit, iam tum priuatus clarus bello, nunc multo promtior vt parem ſe vel ſuperiorem potius fortuna imperatoria oſtenderet. Rhenanus legebat; Atque i. vt ſuperiori via ingrederetur. Quod autem pæne me fugerat in Farn. eſt, Vt ſuperior omnibus crederetur.

lin. 32. [*quaſi Idæos*] gloſſema eſt, & abeſt à Var.

p.203.l.6. *Carminibus Homeri.* vide Strabonem XIV. & itẽ I. qui oſtendit Solymos ab Homero memoratos vicinos Lyciis eſſe. Vide & Plin.

lin. 9. *Regem Bocchorim.* Libri vet. Occhorim.

lin. 12. *Vaſtis locis relictum ſit.* Mirũ nõ addere cũ quibus in locis. Ac ſanè ex Tertulliano leg. videtur, Vaſtis Arabiæ locis. Is enim Apologetico cõtra Gentes, ait Cor. Tacitũ ſcribſiſſe in V. Hiſt. Iudæos Aegypto expeditos ſiue extorres in vaſtis Arabiæ locis aquarum egentiſſimos, &c. Niſi ta-

men Tertull. interpretandis quaſi Taciti verbis id adiecit.

lin.16. *Cuius auxilio credentes* Suſpectus locus,& in quo illud, Credentes, redundare videatur,cetera etiam non ſatis cohærere.

p.204.l.7. *Septimos per numeros conficiant.* Vera hæc lectio, quam à Vatic. promſi referente, Vim ſuam & curſus ſeptimos per numeros coniciāt. poſtrema tantùm voce in Conficiant,mutata. De qua nequis dubitare vltrà poſſit,legendus Dio lib. XXXVII.

p.205.l.6. *Exuberant fruges.* Suſpicor τὸ,exuberant,redundare,legendumq; Vber ſolum, fruges noſtrum ad morem: ſed ſuſpicor tantum.

lin.9. *Pauent venæ.* Sic interpungendum fuit,eſtque elegans metaphora. Non diſſimiliter Plinius,Inciditur vitro, lapide,oſſeiſue cultellis:ferro lædi vitalia odit.

lin.17. *Incertæ vndæ ſuperiacta.* Clara emendatio, eamque acceptam ferendum antiquis libris. Vulgati, Incertum vnde. ſuperiacta &c. ineptè.

lin.19. *Certo anni bitumen.* Vſitata phraſis Tacito,& ſic libri. In vulgatis, vox, Tempore, imperitè inculcata fuit.

p.206.l.4. *Conlectæ arenæ.* Sic leg. vel potius vt in Farn. Lectæ arenæ. Vulg. Coniectæ. Vide Plin. lib. XXXVI.

lin.8. *Vrbs deiugis *templum.* Peſſimè mulcatus locus, in quo imitabor verecundos medicos & depoſitum ægrum peritioribus delegabo, indicata tantùm ſcriptura veteri, quæ in Farn. ſic concipitur, Vrbs deïgia templum clauſum: in Vat. Vrbs ob demgia templum. Monſtra, non verba. Ex Farneſiano tamen placuit aliquando legi, Primis munimentis vrbs,dein iugis templum clauſum. Enimuerò vrbē ſua munimenta,& templum item propria mœnia habuiſſe, ex Strabonis XIV. & Tacito ipſo inferius conſtabit. Veruntamen, Amplius.

lin.21. *Cn. Pompeius domuit.* Inculcatum gloſſema eſt in vulgatis, Iudæos, domuit. quæ vox rectè abeſt à meis libris.

p.208.l.16. *Barbagioran vocabant.* Rectè monuit Vertranius, Bargioran, verius eſſe, ſermone Hebraïco, Gioræ filium. Niſi placet Tacitum in externo nomine alucinari, vt & Dionem, qui hunc Βαρφορᾶν vocat.

p.210.l.19. *Silentem ſtruxit aciē.* Puto ſcrib. Silētio ſtruxit.

lin.24.

lin.24. *Suam illic victoriam.* Vat. materiam. Sanè aliud aliquod verbum reponendum ſententia clamat. Putabam, Auaritiam, niſi longius recederet à ſcriptura. Cogitabunt acutiores.

p.211.l.3. *Fluitantem labantemq; militem.* Mutilam huius loci ſcripturam ex Vatic. expleui, diſtinctione item mutata. Antea erat, Fluitantemque militem.

lin.8. *Terga hoſtium promittens.* Forte deeſt, circumuenturum, aut ſimile.

lin.17. *Opidum Batauorum.* Suſpicio mendi eſt. Quod enim iſtud opidum? & ſequitur ſtatim Ciuilem in inſulam Batauorum conceſſiſſe tutum flumine; vt hoc quidem deſertum opidum in Batauis eſse non potuerit. Fortè ſcrib. Opidum Batauodurum.

p.212.l.29. *Suiſmet coriis coopertos.* Nihil mutaui, erant enim tentoria ex coriis ſiue pellibus. Vatic. tamen, Suiſmet tentoriis, habebat.

p.213.lin.12. *Simul armamenta liburnicis olim.* Vat. aliquantis verbis auctior eſt, Liburnicis ſolite & ſimul capte lintres ſagulis verſicoloribus haut indecorè pro telis iuuabantur. Ex quo leg. arbitror, Adiecta ingens lintrium vis. Tricenis quadrageniſque armamenta liburnicis ſolita: & ſimul captæ lintres ſagulis verſicoloribus haut indecorè pro velis iuuabantur.

lin.14. *Spatium velut æquoris captum.* Vatic. Velut æquoris electum.

p.214.l.12. *Virtutes & viros indici.* Placet Rhenani coniectura legentis, Iuuentutem & viros.

lin.23. *Nabaliæ fluminis pons.* Portentum hoc nominis ad Etruſcos aruſpices ablegandum. Ipſe minimè vereor ex hiſtoria & ſitu regionis emendare, Vahalis fluminis. Quippe in Batauis hæc geſta: nec vicinum aut opportunum aliud ex Galliis inuadenti Cereali flumen. Quod ad ſcripturam pertinet, aiunt in Budenſi legi, Flabalie. ex quo facile eſt efficere, Fahalie, vel, Fahalis. Et nomen hoc alioqui variè ſcribitur. Apud Sidonium interdum, Vacalis, aliàs, Vachalis, inuenio.

lin.27. *Et cùm priuatus eſſet.* Laudat hunc locum Sidon. lib. IV. Epiſt. Caius Tacitus è maioribus vnus tuis Vlpianorum temporum conſularis ſub verbis cuiuſdam Germa-

 nici du-

nici ducis in hiſtoria ſua rettulit dicens, Cum Veſpaſiano mihi vetus amicitia, & dum priuatus eſset amici vocabamur. immutatis tamen leuiter verbis.

lin. 32. *Fabianus in Pannonia.* Emendandum Flauianus. Eſt ille T. Ampius Flauianus conſularis legatus Pannonici exercitus, cuius anteà frequens mentio.

IVSTI LIPSI
IN C. CORN. TACITI
ANNALIVM LIB. I.
NOTÆ.

MONENDVS mihi initio Lector es, in hos quinque priores libros obſeruationes meas paucas futuras, & eaſ-ipſas ab ingenio omnes, non à libris. Nam quibus vſus ſum in Italia exemplaribus, ea communi calamitate premebantur, & auulſum à reliquo corpore hoc quinque librorum quaſi caput amiſerant. Vnicum exemplar manuſcriptum Europa habet, reconditum in Bibliotheca Medicæa, quod accuratè & cum fide, vt opinio mea fert, Philippus Beroaldus exprimi curauit. Ait & Ferretus vidiſse. Quorum fide nitar. nam mihi inſpiciundi eius occaſio non fuit, &, vt verè dicam, poſt alios ne cupiditas quidem. Ad rem igitur.

p. 215. l. 11. *Vltra biennium.* Nihil mutandum cenſeo. Quamuis enim Taciti ratio exacta non ſit, (quippe cõſtat ex Liuio & Dionyſ. x. viros in magnam partem anni tertij imperium tenuiſse) tamen cũ & Eutropius & Rufus biennium tantum nominent, & ſciam magnis ſcriptoribus vſitatum eſse annos non menſes ad rationem vocare & ſatis habere, vt Ennius loquitur, præterpropter numerum exprimere: non recedo à vulgata. Vertranius tamen legi vult, Triennium.

lin. 17. *Veteris Pop. R.* Rectè Vertranius emendat, Veteris reip. ex tranſpoſitione notarum, r. p.

p. 216. l. 29. *Pluribus munimentis.* Leuis in ſpeciem emendatio, ſed quæ vel plurimum eſt iuuandæ ſententiæ. Hoc dicit. Germanicum Auguſtus adoptari à Tiberio voluit, quam-

quamquam & ipſi Tiberio filius eſſet, ideo videlicet vt pluribus adminiculis & quaſi ſubſidiis dominationis inniteretur. Vulgati, Pluribus monumētis, nulla idonea ſentētia.

p.217.l.19. *Interim premant, quandoq; diſtr.* Deprauatus, fortè etiam mutilus locus: cuius tamen emendandi rationem per nebulā videre videor, & fortaſſean tale quidpiam Tac. ſcribſerit, Qui remp. terni premant, pugnandoque diſtrahant. Sanè & illud, Interim, corruptum eſt, &, Quandoq;, non ſincerum.

lin.26. *C. Nauum id Cæſari.* Suſpecta falſi lectio. Primùm quia huius C. Naui non aliàs mentio; deinde quia veriſimile eſt Auguſtum id ex Liuia potius reſciſſe, quàm ex alio tertio. Ex ductu litterarum ſcribſerim, Illam Liuiæ. Gnarum id Cæſari. Neque multò poſt: Genus ſermonis planè Cornelianum. lib. V. Nam etſi commotus ingenio, ſimulationum tamen falſa in ſinu aui perdidicerat. Gnarum id principi. eoq; dubitauit de tradenda rep. & inferius, Gnarum id duci, inceſſitque itineri & prœlio. Cauſſam errori prębuit diuulſio litterarum, G. narum. Plinius hac de re lib. VII. Iuxtà hæc abdicatio Poſtumi Agrippæ poſt adoptionem, deſiderium poſt relegationem; inde ſuſpicio in Fabium arcanorumque proditionem.

p.218.l.26. *Queſtus, adulationes.* Aſſentior P. Diuæo erudito viro, Adulationes, legenti. Singula enim verba oppoſita à Tacito videntur ſingulis. Vulg. adulatione.

p.219.l.33. *Remiſit Cæſar.* Quomodo remiſit Cæſar, cùm ex Suet. & Dione cōſtet, corpus Auguſti Senatorum & magiſtratuum humeris elatum? Niſi fortè diſſentire ab illis in re clara Tacitus putetur: quod non exiſtimo, iudicemque leg. Permiſit Cæſar. Nam remittere eſt gratiam alicuius rei facere, vt Tacit. XI. Suadentibus dehinc inediam & lenem exitum, remittere beneficium Aſiaticus ait. Vide Sueton. in Auguſto cap. C. & Dion. LVI.

p.220.l.11. *Idem dies accepti imperij.* Vide quæ ſcribſi Antiq. Lect. Comment. IIII.

p.221.l.14. *Egnatios, Iulos.* Malè vulgò, Iulios. Fuit hic Iulus Antonius qui Cos. fuit cum Q. Fabio Africano DCCXLIV. ad quem ſcribſit Horatius illud, Pindarum quiſquis ſtudet æmulari, Iule, ceratis ope Dædalæa Nititur pēnis. Emendādus & Dio, apud quē malè Ἰέλιος Ἀντώνιος.

lin.17. *Qui Atedij & Vedij*. Ambiguus locus. Codex Medicæus, vt aiunt, habet, Quæ Tedij & Vedij. An igitur ex illius veſtigiis leg. Q. Atedij & Vedij. vt intelligamus Atedium illum inter intimos amicos Cæſaris, cuius mẽtio lib. XII. Cicer. ad Attic. Horum quid eſt quod Atedio probare poſſimus? & epiſt. XXII. Meminiſti quid ex te Atedius quæſierit. quem, vt item Cn. Matium, veriſimile eſt in amicitia etiam Auguſti eundem locum tenuiſſe. An potius leg. Qui Vedij Pollionis, voce, Tedij, inducta? vt exiſtimemus cùm librarij variè ſcriptum repperiſſent, Tedij, aut, Vedij, praua diligentia vtrumq; ab iis nomen receptum? Id quod propè perſuadet mihi Seneca lib. III. de Ira, apud quem cũ huius ipſius Pollionis mentio ſit, in vulgatis libris & quibuſdam mſs. legitur, Auguſtus cùm cenaret apud Atedium Pollionẽ, fregerat vnus ex ſeruis eius cryſtallinum, &c. vel, vt alij libri, Nedium Pollionem. Vt omnino appareat hoc nomen in libris ambiguè fuiſſe ſcriptum. Verùm enimuero tamen Maurus I.C. deminutum arbitratur Taciti locum, leg. que. Tum mors quæ Tedij, & Vedij Pollionis. & refert ad hiſtoriam de qua Suet. Tedium Afrum Conſulem deſig. Auguſtus tantis perterruit minis, vt is ſe præcipitauerit.

lin.18. *Grauis domui Cæſarum*. Sic emendaui. vulgò legũt, Grauius. præter rationem ſermonis Romani.

p.222. l.32. *Pari fama publicè*. Fortè non malè etiam, Parem famę publicæ.

p.223. l.9. *Adeſſe caput reip*. Ferretus ait ita legi in Medicæo. quæ ſi recta lectio eſt, nihil ſanè video cur his verbis offendi tantopere Tiberius debuerit. Ego putem leg. Capita reip. atque id verbum Tiberij animum altiùs penetraſſe, tamquam Haterius reip. regimen ad plures reuocaret.

lin.20. *Eiusq; accuratiſſimis*. Ita conieci leg. & rectè. Vulg. Et vſque.

lin.27. *Aramque adoptionis*. Sincera lectio, eiuſque ſententiam ex more veteri petendum. Inuenio igitur Imperatorum temporibus, lapſis in adulationẽ moribus, frequens & tralaticium fuiſſe, vt cum aliquid inſignitum aut illuſtre in Principum rebus eueniſſet, ſtatim memoriæ eius propagandæ, Senatus aut aram aut templum decerneret, breuiſſimo titulo cauſſam monumenti poſiti referente. Sic lib. III. cùm Tiberius publico iudicio vltus eſſet Germanici mortem,

mortem, cenſuit in Senatu Cæcina Seuerus, Aram Vltioni: & lib. x v. poſt natam Neroni ex Poppæa ſubolem, ſupplicationes à Senatu decretæ, & templum Fecunditati. Eiuſmodi aras non paucas in Italia paſſim ipſi vidimus cum variis titulis, PACI. AVGVSTI. SACR. quia Auguſtus pacem cum Parthis feciſſet. FORTVNAE. REDVCI. SACRVM. quia idem ille ex peregrinatione rediiſſet. VICTORIAE. AVG. S. & ſimilia ſexcenta. Talis igitur hoc loco Ara Adoptionis eſt, ideo decreta quia Liuia in familiam nomenque Auguſti adoptata eſſet. Hoc ideo pluribus præter morem monui, nequis Vertranio crederet cum adſeueratione emendanti, Aeraq; adoptionis, quaſi Senatus decreuiſſet adoptionem in æs incidi & publicè proponi.

p. 224. l. 11. *Celebratio annua ad Præt.* In Medicæo eſt, Annum ad pr. Beroaldus emendauit, Annuum. Sed per omnes Muſas, quis iſte Prætor annuus? quaſi non omnes magiſtratus apud Rom. annui. Aut igitur aliud ὕπουλον vlcus ſubeſt, aut omnino leg. Celebratio annua, id eſt, in ſingulos annos.

p. 225. l. 10. *Vt ſingulos denarios mererent.* Scribſi de hoc loco copioſè Comment. VI. Antiq. Lection.

p. 226. l. 20. *Intus operis ac laboris.* Corruptè. Rhenano placet, Attentus operis ac labori. Vertranio, Inuictus operis ac labore, auferendi caſu. Ferretus ait in Medicæo eſſe, Inuictus operis ac laboris.

p. 229. l. 16. *Quæ pergerent.* Fortè leg. Peragerent, aut, Vrgerent.

lin. 24. *Et ſiqui alij.* Vulg. Et ſic alij. coniecturam meam ἀκολουθία ſermonis comprobat.

lin. 25. *In vigiliis.* Malim, Ii vigiliis.

p. 230. l. 15. *Ex duce metus.* Nihil mutandum. Loquitur ſic in Agricola. Quos conſcientia defectionis & proprius ex legato timor agitabat.

lin. 32. *Præſentia ſatis conſiderat.* Ferret. & Rhenan. Conſederant, legunt. Ego ex ſcriptura veteri, Conſtiterat, verum puto, pro, conſtituerat, à Conſiſtendo: qui verbi eius vſus non infrequens antiquis fuit. Lucret. Et per quæ poſſent vitam conſiſtere tutam. Et apud Salluſt. Conſiſtere ſigna: apud Cæſarem, Conſiſtere exercitum in melioribus libris legimus.

p.234.l.22. *Ab Senatu regreſsi.* Leg. egreſſi, vel, degreſſi. Erant enim illi qui miſſi ab Senatu erant ad Germanicum ſolandum.

p.236.l.14. *Quod nomen huic cœtui dabo?* Imitatum ex Scipionis oratione apud Liuium. Quos nec quo nomine quidem appellare debeam ſcio. ciues? qui à patria veſtra deſciuiſtis. an milites? qui imperium auſpiciumque abnuiſtis, ſacramenti religionem rupiſtis.

p.238.l.18. *Immotum aduerſus eos.* Lego, Immotus.

p.239.l.16. *Poſtquam, intellecto in quos.* Sic emendaui & interpunxi, cùm in vulgatis hiulca oratio eſset, Et quidam bonorum cæſi. Poſtquam intellectum in quos ſæuiretur, peſſimi q.a.r.

lin.29. *A Tiberio cœptum ſcindit.* Fortè, ſcandit.

lin.31. *Concædibus munitus.* Malim, Munitur.

p.241.l.31. *Vt quondam T.Tatius.* Pugnat ſecum manifeſtò Tacitus. Nam lib. II. Hiſtor. ſcribſit, Sodales Titios non à Tatio inſtitutos retinendis ſacris, ſed poſt mortem Tatij à Romulo, conſecrandæ illius memoriæ. Verba ſunt: Faces Auguſtales ſubdidere, quod ſacerdotium vt Romulus Tatio regi, ita Cæſar Tiberius Iuliæ genti ſacrauit. Sodales autem Titios vbiq. ſcrib. non Tatios, docet Varro & monumenta antiqua.

p.242.l.1. *Tunc primùm cœptos.* Hic verò dignus vindice nodus eſt. Quomodo enim verum præſtabimus, ludos Auguſtales tuc primùm, id eſt, Sex. Appuleio & Sex. Pompeio Coss. cœptos, ſi verè Dio ſcribſit Auguſto adhuc viuo eos primùm inſtitutos, celebratoſq; Q. Aelio Tuberone, Paullo Fabio Coss.? Verba Dionis lib. LIV. ſunt, τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη. Puto igitur ſcrib. Tunc primùm cœpta turbauit diſcordia. eiuſq. lectionis locupletem teſtem Tacitum laudo, infrà, Theatri licentia proximo priore anno cœpta grauius tum erupit &c. Vide Dionem lib. LVI. extremo.

p.243.l.13. *Nomine Segimundum.* Hic à Strabone liu. XVII. Σεμιγοῦντος vocatur, in quo tamen inculcata copula ineptè legitur Σεμιγοῦντός τε καὶ Σεγέστου υἱός.

p.244.l.31. *Numquam ſatis excuſaturos.* Puto leg. excuſaturũ. hac ſententia, Hominẽ natũ neminẽ Germanos excuſare poſſe, quòd paſſi ſint Romanos ad Albim pertingere.

p.246.l.6. *Quot patibula, quæ ſcrobes.* Vnde hîc mẽtio ſcrobium? aut quid hoc ad ſupplicia? Sed ſciẽdum, quod pauci obſeruarint, apud antiquos in more fuiſſe, vt cùm incidere ceruices cuipiam vellent, ſcrobem in agro effoderent, in eoq; damnatum morti collocarent quò ſecurius, vt opinor, ferirent. Docet id alter Taciti locus lib. XV. Pœna Flauij Veianio Nigro Tribuno mandata. Is proximo in agro ſcrobem effodi iuſſit, quem Flauius vt humilem & anguſtum increpans, Ne hoc quidem, inquit, ex diſciplina. admonitus fortiter protendere ceruicem, Vtinam, ait, tu tam fortiter ferias.

lin.19. *Euehi equites.* Lego, Inuehi. & paullò poſt, Colligit, pro, Colligi.

p.249.l.18. *Tanto maiora offenduntur.* Leg. offunduntur.

p.250.l.19. *Non vox.* Perſpicua emendatio. Vulg. Nox, vox.

p.253.l.21. *Quod vulgus formidoloſum.* Voce addita elegantem ſententiam reſtitui, Quod in vulgus formidoloſum. quomodo Cicero, & optimus quiſque ſcriptor loquuntur. Vulgata lectio inepta eſt.

lin.26. *Quamquam id quoque dictum eſt.* Leui mutatione locum reſtitui, nec dubitaui coniecturam meam admittere in contextum. Vulg. Quamquam id quod dictum eſt th.

p.254.l.15. *Quibus ſexdecim ſtipendiorũ.* Leg. ſedecimo ſtip.

IVSTI LIPSI
IN LIB. II. ANNAL.
NOTAE.

PAG. 256. lin. 31. *Viliſſima vtenſilium anulo.* Id enim moris Rom. erat, vt domi ſupellex etiam viliſſima ſignaretur, ne quid furto vel neglegentia periret. Plauti Caſſina materfamilias loquitur,

Obſignate cellas, referte anulum ad me,
Ego huc tranſeo in proximum ad meam vicinam.

& alibi ſeruus,

Iſti parcipromi qui ſalinum ſeruis obſignant cum ſale.

Plin. lib. XXXIII. At nunc cibi quoque & potus anulo vindicantur à rapina. Ab hoc more pendet iocus Epigrammatis illius apud Martial. lib. IX.

Septem poſt calices Opimiani
Denſo cùm iaceam triente blæſus
Adfers neſcio quas mihi tabellas
Et dicis, Modò liberum eſſe iuſſi.
Zenas ſeruulus eſt mihi paternus:
Signa. Cras melius Luperce fiet,
Nunc ſignat meus anulus lagenam.

p.257.l.29. *Celerandæ victoriæ interior.* Fortè, Intentior.

p.259.l.2. *Caſtellum Aliſonem ac Rhenum.* Diſtinguendum videri, Inter caſtellum, Aliſonem, ac Rhenum, rectè pronunciauit Vertranius. Aliſo enim flumen eſt, & de hoc ipſo caſtello Dio lib. LIV.

p.261.l.3. *Egreſſus Augurali.* Nihil muto: & Higinio auctore diſcimus in caſtris Rom. auguraculum fuiſſe vbi duces auſpicarētur & ex pullis auguria captarent, quod Græci οἰωνιστήριον dicunt. In quam ſententiam & Tacito Auguralis ara commemoratur lib. XV. Erudito tamen viro Auguſtali, leg. videtur, quia apud Quinctil. lib. IIX. eſt, Carmen funebre propriè Nænia, & tabernaculum ducis Auguſtale.

p.ead.l.19. *Reſperſa prætexta.* Prætexta enim ſacrificantes vtebantur. Lamprid. in Alexandro, Accepit prætextam etiam cùm ſacra faceret, ſed loco Pontificis max. non Imperatoris.

p.262.l.14. *Aliud ſibi reliquum.* Sententia clamat leg. Non aliud ſibi. quod & Rhenanus vidit.

p.264.l.31. *Ea monumenta.* Sic legendum. Libri, munimenta, facili & frequenti lapſu.

p.266.l.21. *Inde Iuhiona miles.* Abſtinui ab hoc vlcere manum, quamquã ſuppoſita à Rhenano lectio ſit, & vitij manifeſta. Ait Iuhiona opidum eſſe. Falſò id quidem, proinde ac ſi Ingæuones aut Gothones aut Vbios opidum eſſe dixerim. Populi enim id nomen eſt: & quod Tacit. lib. XIII. Iuhionum ciuitatem nominat, ſimile eſt illi, Vbiorum ciuitas aut Treuerorum. Sed tamen, ſit iſtud: quæ hæc inſolens Romanis auribus terminatio eſt, cũ Iuhiones πληθυντικῶς dicamus,

dicamus, Iuhiona ponere? Quid! quòd ne ſitus quidem locorum conuenit. Nam Iuhionum ſeu potius Huionum, vt eruditiſſimo & amiciſſimo St. Pighio videtur, agri ſatis magno interuallo ab Rheno adiūcti Eburonibus ſunt, manetque hodie nomen Huium, & veſtigia miraculoſi illius ignis Tacito commemorati. Quæ cùm ſint, potius eſt vt Beroaldi coniectura admittatur legentis, In hiberna. quod & mori Rom. conuenit, & prope recedit à ſcriptura Mediceæa, In hiona.

lin.31. *Sugambros in deditionem.* Si veteres audimus, vbicumq. Sicambri populi occurrũt, Sugambri vocandi ſunt, aut certè Sygambri. Referunt ita Latini libri melioris notæ: & Græci ſemper Σέγαμβροι, aut Σύγαμβροι.

p.267.l.7. *Et deportare lauream.* Melius, reportare.

p.268.l.33. *Miles abſtitit.* Piget & pudet monere hæc leuia, ſed tamen leg. abſtitit, id eſt, abſceſſit; non vt libri omnes, adſtitit.

p.269.l.10. *L. P. & Gallus.* Quid hoc monſtri? aut quis vmquam Romano more duo prænomina geminauit? Legendum igitur iudico ex his notis, L. Pætus & Gallus Aſinius. Scriptum enim in archetypo aliquo fuit, L.Pet. Gallus. mox interpoſita nota diuulſæ litteræ & P. tranſiit in prænomen.

lin.15. *Cùm claſſicum canere iuſſiſſent.* Non cuilibet è plebe nota conſuetudo, & quam fas ſit ἐν παρέργῳ, breuiter illuſtrare. Cùm ciui dies rei capitalis dicta eſſet, claſſicũ in celeberrimis vrbis locis canebat, & poſtremò ante ianuam dãnandi. Plutarch. in Gracchis, καὶ γὰρ πάτριόν ἐστιν ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς. Meminit huius rei & Varro lib. V. de L. L. in Commentario Anquiſitionis & elegantiſſimè Seneca I. de Ira, cuius verba ponã vt legenda iudico: Itaque etſi peruerſa induenda magiſtratui veſtis, & conuocãda claſſico concio eſt, procedam in tribunal non furens nec infeſtus ſed vultu lenis, & illa ſollennia verba graui magis quàm rabida voce concipiam, & agi iubebo non iratus ſed ſeuerus. Et cùm ceruicem noxio præcidi imperabo, & cùm parricidam inſuam culleo, & cùm mittam in ſuppliciũ militarem, & cùm Tarpeio proditorem hoſtémue publicum impo-

imponam, ſine ira &c. Peruerſam autẽ veſtẽ Seneca vocat, quia prætor ciuẽ damnaturus, argumentũ mæſtitiæ, prætextã ponebat. quod conſtat ex Valer. Max. de C. Macro.

p. 272. l. 6. *Incitamentum Tib. fuit.* Malim, Inritamentum.

lin. 17. *Eandem vim in me tranſmittere.* Corruptam ſcripturam arbitror, nec illud, Vim in aliquem tranſmittere, idoneam ſententiam habet. Legerim, Vrgere modeſtiam Senatus, eâdem inuidiam in me tranſ.

p. 275. l. 19. *Plancinæ nobilitate.* quam filiam fuiſſe aut neptem L. Munatij Planci ex eo apparet quòd à Dione Munatia Plancina dicitur. Exſtat de hac ipſa vetus lapis Romæ in ædibus Cæſiorum,

DIS MANIBVS
L. MVNATI
PLANCINAE. L.
POLYCLITI.

lin. 24. *Agrippinam inſectandi.* Melius puto, Inſectari.

p. 280. l. 21. *Igitur aliaque quæ ibi.* Si integer locus eſt, videtur traiectione verborum iuuari non incommodè poſſe, Atque illum in regreſſu ſacra Samothracum viſere nitentem, aliaq; quæ ibi varietate fortunæ & origine noſtri veneranda, obuij Aquilones depulere. Igitur relegit Aſiam.

p. 281. l. 25. *Rumor incedebat.* Malè vulg. incidebat.

p. 283. l. 3. *M. Silano L. Norbano.* Rectè, & ſic in Plinio ac vetuſtis aliquot monumentis appellantur. Onufrio Panuino impoſuit Index Dionis, qui refert, γ. νωρβανὸς, cùm in Dione ipſo clarè legatur, μάρκου δὲ δὴ ἰουνίου, λουκίου τε νωρβανοῦ ἀρξάντων.

p. 285. l. 16. *Igitur Rheſcuporim.* Variè hoc regium nomen ſcriptum reperio. Dio LIV. ῥασκύποριν vocat: Velleius Rhaſcupolin: vetuſtus Suetonij codex qui in Vatic. eſt, Thraſcypolim.

p. 286. l. 3. *Adiicit conuiuium.* Benè & propriè, adiicit. Nam cenæ adiiciales antiquis dictæ quæ in ſanctione fœderis aut alia publica priuatáue lætitia dabantur. Seneca lib. XV. Epiſt. Quid tam dignum cenſoria nota, ſiquis vt iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? & toties tamen ſeſtertio adiiciales cenæ frugaliſſimis viris conſtiterint? Plin. XXIX. Catulinam quidem adiicialibus celebrem epulis fuiſſe Plauti fabulæ ſunt indicio.

p. 295.

p.295.l.2. *Non fraude neque occultè.* Non eſt mendum, Occultis aduerbialiter eadem ratione dixit, qua alij ſcriptores Ingratis.

IVSTI LIPSI

IN LIB. III. ANNAL.

NOTAE.

p.297.l.5. *M Valerius & C. Aurelius.* Scribendum M. Aurelius. Dio enim M. Aurelium M. F. Cottam appellat, & Caſſiodorus M. Valerium.

p.298.l.9. *Præpoſitam toro effigiem.* Leg. thoro. Moris enim erat vt mortui effigies cerea, interdum etiam principum virorum aureæ in lecto collocarentur. De quo vide Dion. LVI. Facit illud Propertij,

Nec mihi tunc fulcro ſternatur lectus eburno,
Nec ſit in Attalico mors mea nixa thoro.

lin.19. *Abſtruſerint triſtitiam,* Non malè etiam, abſterſerint.

p.300.l.19. *Non principis vlciſcar.* Hanc lectionem ſententia flagitat. In vulg. eſt, Noui principis. Poſſit & legi, Non vt princeps vlciſcar.

p.301.l.14. *Multa eloquentia Vitellius.* Plin. lib. XI. Cor negatur cremari poſſe in iis qui cardiaco morbo obierint, aut veneno interemtis. Certè exſtat oratio Vitellij qua reum Piſonem eius ſceleris coarguit hoc vſus argumento, palamque teſtatus non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari.

lin.32. *Scripſiſſent expoſtulantes.* Fœdè acceptus locus, & quem ſine libris vix ipſa Sanitas ſanet. Fuit tamen cum putarem hæc omnia; ſcripſiſſent expoſtulantes. quod haut minus Piſo quàm Tiberius abnuere, ab hoc loco aliena & interdicto de vi exturbanda, legendumq. Sine fraude Ger. interiiſſe. Simul populi ante curiam voces &c. quomodo præclarè ſententia conſtabit, nec quidquam deeſſe videbitur. Verba autem illa vnde irrepſerint, aut quæ illorum antiqua ſedes, non habeo dicere; niſi quòd pars eorum ſuperius in-

rius inſerenda videtur hoc modo, In conuiuio Germ. cùm ſuper eum Piſo diſcumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quod haut minus Tiberius quàm Piſo abnuêre. quippe abſurdum videbatur, &c.

p. 302. l. 32. *Atque illo pleraque ſapienter.* Non fugiet corruptio loci attentum lectorem. Quis enim iſte quò hæc referantur. Atque illo? nemo enim præceſſit. Nam de Senatu ipſo intelligere, abſurdũ, cui mors Piſonis magis ignota quàm Tib. ipſi. Niſi quidem igitur mutila iſta ſint, legerim, Atq. filio pleraq. Εὔλογον enim eſt filium Piſonis codicillos parentis attuliſſe, & ab eo Tiberium de morte ſingillatim perquiſiuiſſe.

p. 306. l. 25. *Lepida illuſtrium domuum.* Rectè & vero iudicio Ferretus de vitio huius loci cenſuit: non rectè ab eo Vertranius diſſenſit. Primũ enim, nemo idoneus ſcriptor; Aduerſus illuſtrium virorum. pro aduerſarius, gignendi caſu dixerit: deinde hiſtoria ipſa repugnat. De Quirino enim hic ſermo eſt, quem à Lepida veneno petitum, non autem (vt alij putant) Cæſarem ipſum ex Suet. liquet. quid igitur tam abſurdum quàm Lepidam illuſtribus domibus inimicã dicere, quia in Quirinum hominem obſcuriſſimum & ex fece Romuli venenum paraſſet? Sententia quidem mea eſt, finem periodi iſtic eſſe, à Lepida petitum. Hæc deinde verba, Illuſtrium domuum aduerſa, Taciti numquam fuiſſe, ſed admonendi cauſſa à quopiam in margine adſcripta ad illa verba, At enim haut multum diſtanti tempore Calpurnij Piſonem &c. eadem ferè ratione qua hodie Indices illi concinnantur. De quo arbitrentur docti.

p. 307. l. 17. *Incitandis cælibum pœnis.* Mendoſè. quid enim eſt, incitare pœnas cælibum? Lego, Incitandorum cælibũ pœnis, & augendi ærarij ſanxerat. phraſi Tacito frequenti. id eſt, Vt incitaret cælibes ad matrimonia pœnis & metu.

p. 308. l. 25. *Per viginti annos.* Non eſt accurata ſupputatio. Nam à Pompeij tertio conſulatu ad ſextum Auguſti, anni XXIV. ſunt.

lin. 30. *Præmiis inducti viſi.* Vertranius legit, Præmiis inducti, ne ſi à priuilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium populus vacantia teneretur. Ferretus integrum locum non putat, cui aſſentior. Niſi placet legi, Præmiis inducti, aut ſi à priuilegiis.

p.313.l.33. *Cœlaletæ, Odruſæq;.* A Plinio Celetæ vocantur, à Dione lib. LIV. corruptè σαλέται. In ſequenti etiam voce, Et alij, menda inhæret: neque dubium eſt, quin in populi nomen mutanda ſit.

p.316.l.31. *Aeduos euincite.* Malim, deuincite.

p.317.l.31. *Incuſato M. Lollio.* Egregia verò emendatio, cũ in vulg. eſſet, M. Folio, quam ex hiſtoria hauſi. M. Lollius enim rector C. Cæſari in Orientem datus fuit, & eum Tiberio iniquum fuiſſe ex Suet. intelligimus. Namque priuignum Caium Orienti præpoſitum, cùm viſendi gratia traiecíſſet Samum, alieniorem ſibi ſenſit ex criminationibus M. Lollij comitis & rectoris eius. Vide & Plin. lib. IX.

p.318.l.2. *C. Lutorium Priſcum.* Auctore Dione ſic ſcrib. à quo γάϊος λυτώριος vocatur. Error natus ex notis coniunctis, vt Tumidius Quadratus in Plinij Epiſt. pro, T. Vinidius; Panteius infrà, pro, P. Anteius. Emendandum & hoc nomen Plinij lib. VII. vbi malè, Sutorio Priſco, legitur.

p.319.l.3. *Ante diem decimum.* Interciderat nota numeri quam nos auctoribus Dione & Suet. reſtituimus: qui ſub Tiberio Sc. cautum eſſe tradunt vt pœna damnatorum in diem X. differretur. Quò magis mirum eſt quid Sidonio Apollinari in mentem venerit ſcribere lib. I. Epiſt. Nunc ex vetere Sc. Tiberiano triginta dierum vitam poſt ſententiam trahit vncum & gemonias & laqueum per horas horreſcens. Qui cùm hoc ipſum Sc. intellegat abeſſe non poteſt quin aut ille falſus memoriæ fuerit, aut ſcriptura corrupta.

p.321.l.7. *Ser. Galba rem R. adeptus eſt.* Vulgati, rerum adeptus. quam lectionem ſi toleraſſem, dignus profectò eram cui Orbilius ſexcentas infligeret prægnates plagas, vt Plautus loquitur. Nam Rerum potiri, Latinè dicimus: Rerum adipiſci, fando auditum non eſt. Exiſtimaui igitur notas, rem R. id eſt, rem Romanam cauſſam præbuiſſe errori, eaſque rectè interpretatas in veterem ſedem ſum auſus recipere.

lin.25. *Certamina ex honeſto maneant.* Corruptus atq. adeò mancus & fractus locus: neq. vltrà habeo quod dicam.

p.322.l.25. *Si hi duxiſſent prouincias.* Ducere prouincias, ſuſpectum. Fortè leg. Si hi duo rexiſſent prou. Martialis videlicet Flamen & Quirinalis: aut, Si hi direxiſſent.

p.324.

p.324.l.1. *Locum Ortygiam.* Rectè Vertranius, Lucum.

lin.15. *Laudati quod Parthorum.* Puto leg. & diſting. & recens D. Augusti decretum adtulere laudantis quòd Parthorum inrupit.

p.325.l.3. *Dareo rege niti.* Sic reſtitui; vulg. vti.

p.326.l.14. *Si rectum iter perageret.* Lego, Pergeret.

p.327.l.23. *Minutura quoties gliſcat.* Ex veſtigiis corruptæ ſcripturæ adſeuero leg. Minui iura quotiens gliſcat poteſtas. vera & eleganti ſententia.

lin.29. *Torquatam priſcæ ſanctimoniæ.* De hac ipſa virgine Veſtali Romæ marmor conſpicitur:

IVNIAE. C. SILANI. F.
TORQVATAE. VIR. VEST.
MAXIMAE.

p.328.l.11. *Nullum tali cognomento.* Mirum verò. Nam & Liuius & Valerius auctores ſunt Q. Fuluium Romæ dedicaſſe ædem Fortunæ equeſtri: & nequis incendio aut alio caſu abolitam exiſtimet, ecce tibi P. Victor, qui in regione IX. ædem Fortunę equeſtris diſertè collocat. Fatebor ingenuè, quod pro Tacito dicam non habeo,

lin.19. *Vt Pontif. max. arbitrio.* Viciatus locus, & cuius ſine libris reſtituendi exigua ſpes eſt.

lin.29. *Nec Auguſtus arcuerat.* Manifeſtò verum: vulg. Arguerat, in quo eodem verbo vitium ſuprà notaui.

p.330.l.12. *Aſinius Salonius.* Scrib. Saloninus. ex Seruio, qui huic Aſinio Pollionis filio nomen impoſitum à Salonis Dalmatica vrbe tradit.

IVSTI LIPSI
IN LIB. IV. ANNAL.
NOTÆ.

p.332.l.12. *Et contrà tendentis.* Diſſentiunt à Tacito Dio & Zonaras, qui non à Druſo Seianum ſed contrà ab iſto Druſum iniuria verberis affectum tradiderũt. Quod mihi quidem non perſuadent, neque veri ſpeciem habet tanta & tam proiecta confidentia Seianum fuiſſe vt Imp. Romani filium, tribunicia poteſtate iam quaſi ſacrum, vltrò verberaret.

ſaret. Multo minus Vertranio aſſentior ex Dione emendanti, Et hic contrà, tendentis os.

lin.13. *Vxorem eius Liuiam.* Dio & Xiphil. & Suet. Liuillam vocant: Tacitus vbique Liuiam. Sic Claudilla vxor C. Cæſaris Suetonio dicta, quæ huic noſtro Claudia.

p.337.l.25. *Ob atrocitatem temporum.* Nō dubito quin germana ſcriptura ſit, Ob atrocitatem morum. Cur enim hîc demum querela de ſæuitia temporum ſit? At morum atrocitas conuenit præclarè, cùm hic Serenus damnatus de vi publica ſit. Error tranſcribentium natus geminata ſyllaba, Atrocitatem tem morum.

lin.26. *Carſius ſacerdos.* Repone Cariſius.

p.339.l.10. *Et quando exiret.* Defectus locus, ad quem explendum conari ſine libris non eſt meum.

p.344.l.10. *Veteri ex more Cales.* Obſcurus ſanè mos, & de Quæſtorum antiquitus prouinciis quaſi ἀρχιμήδειον πρόβλημα inter doctos eſt. De qua re, itemq́ue de ſententia huius loci ſcribſi in Comment. Antiq. lection.

lin.17. *Nomen viri Q. Vibius.* Tranſpoſita imperitè verba videntur, partim etiam adiecta. Emendo, Reus pater, accuſator filius in Senatum inducti ſunt. [Nomen viri] Q. Vibius Serenus ab exſilio retractus &c. Nam illud, Nomen viri, puerile gloſſema ad nomen Sereni fuiſſe, mea opinio eſt.

p.345 l.14. *Interceſſit Gallus Aſinius.* Ita vulgò, nimium quantum imperitè. Lego & interpungo, quò molliret inuidiam interceſſit. Gallus Aſinius Gyaro aut Donuſa claudendum cenſuerat: id quoque aſpernatus &c. Cæſar enim eſt qui iure Tribuniciæ poteſtatis interceſſit, non Aſinius.

p.346.l.31. *Neque alia rerum.* Integrum locum eſſe non præſto: labor tamen vt in notis commiſſum errorem indicem, leg. q. Neque alia re Ro. id eſt, re Romana. Rem Ro. Tacitus remp. appellat, ſtatumq́ue rei Rom. Sic ſuprà, Sed Deûm ira in rem Rom. cuius pari exitio viguit ceciditq́ue. Priore proximo etiam libro geminum errorem & ab eâdem cauſſa obſeruare memini.

p.348.l.20. *Occultati & editi.* Aſſentior Vertranio legenti, Et abditi. Conſtat enim ex Seneca Martiam filiam huius Cremutij à morte Tiberij demum libros parentis protuliſse.

p.351.l.12. *Non occulti ferunt.* Puto leg. Fremunt, idq́ue ſententia mirificè probare videtur.

p.352.l.32. *Quòd ſi vatum annalium ad.* Turbata verba non difficulter ſic reſtitui, Quòd ſi vatum ac annalium teſtimonia aduocentur. quippe reſpondent hæc ſuperiori clauſulæ, Firmabant annalium memoria vatumq́ue carminibus.

p.355.l.31. *Simul æquè armenta.* Lego, Simul equi & armenta.

p.359.l.23. *Cæſar in Campaniam.* Fortè ſcrib. Cæſar iit in Campaniam. Simile ſanè verbum manifeſtò deeſt.

p.363.l.11. A *Cæle Vibenna.* In Tabula ærea quæ Lugduni aſſeruatur, ſic hac de re legitur, SERVIVS. TVLLIVS. SI NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CAELI QVONDAM. VIVENNAE. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA. EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIS. CAELIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CAELIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CAELIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA. EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. Quam ſi ſequimur, ſcribendum hoc loco, A Cælio Viuenna, erit, præſertim cùm & Varro & Dioniſ. ſic nominent, & Latinum non Etruſcum id nomen eſſe tabula hæc doceat.

Ead. lin.12. *Cùm auxiliũ appellatum tauiſſet.* Hanc ſcripturã Medicæi codicis aiunt. de qua alij aliter cenſent: ego illud, Appellatum, redundare ex priore verſu opinor, & cetera ſic lego, Cùm auxilium tuliſſet.

p.364.l.21. *Titio Sabino.* Plinius Titum Sabinum vocat.

p.365.l.19. *Egens aduerſum proximos.* Lego, Tegens adu. littera vnica addita. Sic loquitur Cicero pro Roſcio, Tecti eſſe ad alienos poſſumus: ſocium verò cauere qui poſſumus?

p.367.l.21. *Cethego Labeoni.* Sic edidi. Nam quod in libris eſt, Cethecio, ſcilicet Rom. nomen non eſſe.

IVSTI

IVSTI LIPSI IN LIB. V. ANNAL. NOTÆ.

Pag.370. lin.3. *Et vrgens dominatio.* Scribſit haut dubiè Tacitus, Vergens,& id verbum præclarè locum hic habet.

p.371.l.11. *Quattuor & quadraginta.* Quanta hîc hiſtoriæ iactura facta ſit, ex temporum ratione liquet: quippe deſunt geſta ferè triennij. Nam Rubellium & Fufium Conſules Tacitus nominat tantum: quos ſecuti ſunt M. Vinucius, & L. Caſſius, quorum hic nulla mentio: deinde Tiberius Cæſar V. ſolus, aſſumto collega Seiano, eodemque mox punito ſuffecti C. Memmius Regulus & Fulcinius Trio, quos Tacitus ſequenti pagina in exitu demùm anni commemorat. Periit autem flos quaſi Tiberianæ hiſtoriæ, de Agrippinæ eiuſque liberûm exitio, de Seiani ad imperium conatu, eodemq; mox cum agmine amicorum adflicto, de Liuiæ flagitiis & conſciis Druſianæ neci, aliaque accuratè haut dubiè à Tacito tradita quæ nunc ex Suetonio & Dione ſtrictim & velut ex indice diſcimus.

lin.13. *Mihi pudorem aut Seiano.* Fragmenta ſunt ex oratione cuiuſpiam qui propter amicitiam Seiani periclitabatur.

lin.33. *Aelij Galli amicitia.* Sic legendum, & Aeliæ gentis cognomen Gallus. Malè vulg. Velij.

p.372.l.33. *Ibi demum cognoſcit.* Et hic locus inter fractos & mancos arcendus eſt à Romanorum ſacris. Neque enim vbi fugitiuus ille, aut quomodo deprehenſus ſit, traditur. Poſt verbum igitur, Cognoſcit *ponenda nota.

IVSTI LIPSI IN LIB. VI. ANNAL. NOTÆ.

Pag.374. lin.8. *Cn. Domitius & Camillus.* Libri ſexti initium non certo iure ſed arbitrario hîc conſtitui. Nam quomodo credibile dictu eſt tantam vim rerum geſtarum, de Agrippina, de Seiano, vnico libro cũ ſequentibus à Tacito

 inclu-

incluſam? Ergo quod æquius melius videbatur, à prioribus iſta diuelli, non quia adfirmare poſſim in his demum verbis initium fuiſſe, ſed quia magnitudinem eſtimanti ita videbatur, & vt lectori modò conſtaret hunc quinctū librum in duos eſſe tribuendum.

p.375.l.22. *Seſtium Pagonianum.* Scribo, Paconianum.

lin.26. *Concepta per idem odia.* Legendum eſt, Concepta pridem odia.

lin.28. *Ingreſſus eſt accuſator Acrius.* Locum hunc non ineptè, vt videor, conſtitui ex veſtigiis ſcripturæ, hoc modo: Vt verò Latiniū Latiarē aggreſſus eſt, accuſator ac reus iuxtà inuiſi, gratiſſ. ſp. Nam de Acrio nulla anteà mentio, & manifeſtum eſt hæc referenda ad iudicium Paconiani. Beatus tentauit legere, Vt verò Latini Latiaris ingreſſus eſt accuſator Arius.

p.376.l.12. *Arguitur pleraque C. Cæſarem.* Deprauatio latet in verbo, Pleraque. Mens Taciti fuit, Arguitur Cotta notaſſe in ſermonibus Cæſarem quaſi impudicum. De impudicitia C. Cæſari obiecta, etiam ſeq. pag. mentio eſt.

lin.17. *Neque cunctatius.* Sic edidi: vulg. cunctatus.

lin.28. *Præſtantiſſimus ſapientiæ firmare.* Intellegit, vt opinor, locum Platonis De rep. IX. Ἔστιν ἄρα τῇ ἀληθείᾳ, κἂν εἰ μή τῳ δοκῇ, ὁ τῷ ὄντι τύραννος, τῷ ὄντι δοῦλος τὰς μεγίστας θωπείας καὶ δουλείας, καὶ κόλαξ τῶν πονηροτάτων, καὶ τὰς ἐπιθυμίας οὐδ' ὁπωστιοῦν ἀποπιμπλὰς, ἀλλὰ πλείστων ἐπιδεέστατος καὶ πένης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται, ἐάν τις ὅλην ψυχὴν ἐπίστηται θεάσασθαι, καὶ φόβου γέμων διὰ παντὸς τοῦ βίου, σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνῶν πλήρης.

p.379.l.9. *Fuſij Gemini mater.* Hic eſt ille Fufius quem Dio damnatum maieſtatis prodidit, quanquam apud eum malè γάϊος φούφιος γεμίνιος ſcribatur.

p.383.l.22. *Qualem diem Tiberius.* Corruptè. Videntur verba huc tralata ex pag. ſeq. Quem tum annum, qualem diem haberet. Sine libris nihil conari auſim.

p.384.l.28. *Mortalium non eximi.* Lego, eximas.

p.386.l.32. *Syriæ imagine tandem exſolutus.* Ex hoc apparet emendandu Dionem eſſe LVIII. τόν τε πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν ὅπερ που καὶ ἄλλοις ἐχαρίζετο. καὶ λούκιον αὐτ' αὐτοῦ ταμίαν ἀντείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ Συρίᾳ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ ῥώμῃ. Vulgati, & interpres, τῇ στρατιᾷ προστάξας. Nomen ei fuit, Lucius Aelius Lamia.

p.390.

p.390.l.8. *Parthorum ſumit.* Sic edidi. mali vulgò, Inſumit.

lin.23. *Et vrbe Artaxata.* Lego, Vrbem Artaxata potiuntur. quomodo Tacitus infrà, Potiri regiam. Nam vulgata lectio σολοικίζει.

p.392.l.3. *Tota mole regni vltimi. id peritia.* Reſtituo, Mole regni vltum iit; peritia locorum. Vltum ire frequens Tacito dictio & Salluſtio. In Iugurthino, Cum maxima cura vltum ire iniurias feſtinat.

lin.9. *Alioſque occultos conſilit.* fortè, conligit.

p.394.l.5. *Neque quod L. Aruſeius**. Mutilus locus, & deſunt propria aliquot nomina eorum qui cum L. Aruſeio morte adfecti ſunt.

lin.7. *Vibulenus Agrippa.* Malè in Dione, οὐϊβίλιος ἀγρίππας.

lin.23. *Citarum natio.* Libro XII. Clitas appellat, & eoſdem Ciliciæ non Cappadociæ attribuit. quod verius putaui, quia & libri illic, Clitas, referunt, non, Citas. In hos quinq; libros tantum eſt, quos leui manu percurri, fateor, non quia diligentiæ maioris non eguerint, ſed quia deſtituebar auxiliaribus meis copiis, id eſt antiquis libris. Malui autem à multis requiri in diuinando ingenium meũ, quàm rideri à paucis intempeſtiuum acumen.

IVSTI LIPSI
IN LIB. XI. ANNAL.
NOTÆ.

PAG.401. lin.8. *Nam Valerium Aſiaticum.* ἀκέφαλον hunc librum eſſe ne moneri quidem neceſſe eſt. Deſunt autem à fine libri VI. ad huius initium res geſtæ annorum circiter X. in quibus C. Caligulæ principatus in vniuerſũ, & Claudiani imperij primores anni ſex perierunt.

lin.10. *A Lucullo cœptos.* Libri vet. emptos.

lin.11. *Magnificentia extollebat.* Ita libri: Rhenanus tamen etiam contra Budenſe ſuum exemplar, excolebat, repoſuit.

lin.14. *Auri vim atque opes.* Sic reſtitui, cùm in vulgatis eſſet, Caueri vim atque opes. Et verò rectè reſtituiſſe me,

paratus ſum oculos iſtos tangere. Auri vim, pro copia, pueri iam adgnoſcunt, & loquitur ita Tacit. lib. XVI. Specum altitudine immenſa quo magna vis auri cōtineretur. Confirmat coniecturam meam cùm Farneſianus codex, in quo eſt, Cauri vim. adiecto ſuperius, ei tum hiſtoria ipſa. Nam Dio de hoc Aſiatico ſic tradidit, ὁ δ' ἀσιατικὸς ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλούτου, ὑφ' οὗπερ καὶ ἀπέθανεν. ἐπεὶ γὰρ ἔν τε πολλῇ περιουσίᾳ ἦν, καὶ ἐκ τοῦ δεύτερον ὑπατεύειν, ἐπαχθὴς καὶ ἐπίφθονος πολλοῖς ἐγεγόνει, καταλῦσαι τρόπον τινὰ αὐτὸς ἑαυτὸν ἠθέλησεν, ὡς καὶ ἧττόν τι παρὰ τοῦτο κινδυνεύσων. καὶ ὁ μὲν ἐξηπατήθη. Eadem ferè Zonaras, ex quibus apparet ſolam auri vim exitio illi fuiſſe. Quod autem Vertranius iuuari interpunctione locū poſſe exiſtimat, Per ſpeciem beniuolentiæ moneret, caueri Claudium, vim atque opes P. infenſas, quaſi Soſibius Aſiaticum monuiſſet non Claudium : inmane quantum fugit eum ratio, idque ſequentes ſtatim lineæ perſpicuè docent.

lin. 16. *In concione P. R. fateri.* Ita erat in vulgatis: ſed ex veteribus clara emendatio eſt, Non extimuiſſe concionem P. R. gloriamque F.

lin. 18. *Dedita per prouincias fama.* Famam dedere, inauditum nobis, & antiquis inſcriptum. Repono igitur audacter verbum vetus, Didita per pro. Lucret. IV.

-rerum ſimulacra feruntur
Vndiq; & in cunctas iaciuntur didita partes. Virg. IIX.
Cognatiq; patres, tua terris didita fama,
Coniunxere tibi.

Vtitur & Horat. Satyr. II. lib. II. Suſpicor idem verbum in Tacito reſtituendum ſuprà Annal. VI. Fama tamen occiſi falſo didita exterruit Parthos. vbi vulgò, Credita, legimus.

lin. 20. *Nationes promtum haberet.* Alter Vat. nationes Pro-pretij haberet. quod quid ſibi velit, ignoro.

lin. 24. *Meſſallina coram.* In vulgatis hęc omnia fœdè turbata leguntur, quæ auctoribus libris & manuducente ſententia lego, Meſſallina coram. Et Suillius corruptionem m. q. p. e. ſ. i. o. f. o. a. e. a. P. a. p. m. corporis obiectare.

lin. 25. *In omni flagitio.* Malim, In omne flagitium.

lin. 27. *Victo ſilentio.* Duo veteres, Indicto.

p. 402. l. 4. *Antoniam principis matrem.* De hac lapis Romæ viſitur,

ANTO-

ANTONIAI
AVGVSTAI
DRVSI.
SACERDOTI. DIVI
AVGVSTI
MATRI. TI. CLAVDI
CAESARIS. AVG. P. P.

lin.19. *Domum ſuam Mneſteris.* In Vat. eſt, Neſteris, in Farn. Neſtoris. Mneſter germanum huic hiſtrioni nomen fuit. idque præter Senecam, Suet. Dionem duo lapides vetuſti docent, Romæ in ædib. Crepanici,

TI. IVLIO
AVG. L.
MNESTERI.

Rhenanus, M. Neſtor, Homerum ſomnians repoſuerat.

p.403.l.7. *Legemq; Cinciam.* Secutus ſum libros. nam Vaticani duo, Cintiam; Farn. Cinthiam, referebant. Perſpicuum verò eſt intellegi legem Cinciam de Donis & muneribus, quam M. Cincius Trib. pl. A. V. C. DXLIX. princeps tulit, & euaneſcentem deinde vetuſtate Auguſtus rettulit, auctore Dione, & Sc. firmauit. Quod ideo moneo nequis miretur cùm plebiſcitum fuerit, eundem tamen Tacitum infrà ſcribere XIV. Annali, Eius opprimendi gratia repetitum credebatur Sc. pœnaque Cinciæ legis aduerſus eos qui pretio cauſſas orauiſſent. Quippe Sc. vocat, ad illud Auguſti reſpiciens. Cetera de hac lege vide apud Manutium, cuius ſcrinia compilare non eſt meum. Qui autem hîc legem Titiam contra omnes libros abſurdè repoſuerant, ij homines tam dura fronte non quid Titia ſed quid lex Rhemmia valuerit docendi videbantur.

lin.18. *Meminiſſent* C. *Aſinij.* Vulgata lectio erat, Meminiſſent V. Galbæ, Aſinij & Meſſallæ. de qua memini eruditum virum ſic cenſere, vt notam V. Veterum, interpretandam putaret, quia ſequitur mox, Ac recentiorum. Sed ex libris liquet notam eam cum voce ſequenti ſpuriã eſſe. Nam Vat. duo, Meminiſſent Caium Aſinij & Meſsallæ, Farneſ. Meminiſsent C. Aſinij, perſpicuè referebãt. Et paullò poſt in oratione aduerſa quę huic parti quaſi reſpondet, Aſinius tantũ & Meſsalla nominãtur, Galbæ mentione omiſsa, qui ſanè antiquior orator eſt quã vt cenſeri inter iſtos debeat.

lin.25. *Et poſtquàm annuit.* Mei libri, annuit tacere incipiunt. corruptè, ſed ex qua ſcriptura planiſſumè emergit ſe veritas. ſcrib. enim, agere incipiunt. Poſtquam, inquit, Cęſar annuit & præterita condonauit, iam audaciùs cauſsam ſuam cœperunt agere.

lin.27. *Nequis inopia aduocatorum.* Suſpicor traiectis verbis leg. aduocatorum, inopia.

p.404.l.4. *Cogitare plebem qua toga.* Corruptus, ſiquis alius, locus: quem, niſi valdè animi fallor, traiectis verbis nō malè conſtituo, Quantis mercedibus P. Clodius cōcitare plebem aut C. Curio concionari ſoliti ſunt: ſe modicos Senatores qui à rep. nulla niſi pacis emolumenta peterent quâ toga eniteſcerent. Emendaui, Concitare, pro, Cogitare, quia frequens & facilis in his error, vt apud Nonium Rumor. Inuidiam Ptolemæo & P. Lentulo paranti iam iter cogitare ſecundo populi rumore cœpit, cùm leg. ſit, Concitare. De hac re mihi ſic videtur. Nam Beato noſtro, qui diu, vt ipſe loquitur, cum hoc loco luctatus eſt, vt vulgatū illud erueret, vereor mehercul è ne lucta ita ceſserit vt olim Antæo illi cum Amphitruonis filio.

p.405.l.1. *Fœdus repentè faciunt.* Sic ſcribſi, cùm in libris ineptè eſset, Iaciunt. Placet etiam Vertranij emendatio, Iciunt.

lin.10. *Et reciperare Armeniam.* Corruptus locus. Mei libri voce auctiores erāt, reciperare Armeniam habebat in à Vibio. Quod ſi probamus, dixerit ſanè Tacitus, habebat reciperare, id eſt, poterat: quomodo Græci, ἀνακτᾶσθαι εἶχε. Non diſpliceat tamen, Hauebat, id eſt, cupiebat. Sed nequid celē, optimus ille Vat. Habeat, ſuperius addito, B. referebat.

lin.15. *Ad flumen Ginden.* Libri omnes, etiam ille Budenſis, Sinden. quos non ſequor. Gindes fluuius etiam in carmine ad Meſſallam nominatur, quod Tibullo tribuunt:

—qua regia lympha Diaſpes
Profluit, aut rapidus Cyri dementia Gindes.

vbi non rectè plerique antiqui, Cydnus. Cur verò Gindes dementia Cyri dictus, docet Seneca III. de Ira: Cyrus cùm Babylonem oppugnaturus feſtinaret ad bellum, Ginden latè fuſum amnem vado tranſire tentauit. quod vix tutum eſt & cùm ſenſit æſtatem. Ibi vnus ex his equis qui trahere regium currum albi ſolebant abreptus vehementer cōmouit regem,

regem. Iurauit itaque amnem illum regiis meatum auferentem eò ſe redacturum vt tranſiri calcarique etiam à feminis poſſet. Huc deinde omnem belli tranſtulit apparatum, &c.

lin. 28. *Potituſque regia.* In ſincero illo Vat. Poſituſque regiam. Iudico Tacitum ſcribſiſſe, Potituſque regiam, accuſandi caſu, quomodo promiſcuam locutos antiquos docebit te Nonius.

p. 407. l. 1. *Simbruinis collibus.* Libri antiqui, Sub Imbruinis. Germana, me iudice, lectio eſt, Sub Imbriuinis. Imbriuium enim vocatum lacum illum & collem fuiſse, lex ipſa verſus apud Silium docet, gelidoque rigantur Imbriuio. Legitur & apud Liu. IIX. Exercitu parato inſtructoq; profectus ad Imbriuium, ita vocant lacum, cum Samnitibus conflixit. Monet tamen Her. Barbarus in Plinij libris partim, Impriuium, partim Simpriuium, addito S. leg.

p. ead. l. 19. *In ære publicandis plebiſcitis.* Ambigua lectio. Cur enim hîc plebiſcitorum potiſſimè mentio? quaſi non idem in Sc. aliiſque legibus Claudio imperante fuerit. Adde quòd illa ætate pauca per plebem geſta aut Tribunos; vt ne videam quidem quomodo hic locum habere Plebiſcita poſsint. Placétne igitur ſcribi, Publicandis ſcitis, inducta voce, Plebi? an, Publicandis legum ſcitis? De quo arbitrari doctos volo.

p. 408. l. 28. *Et magno inter barbaros.* Videtur addenda vox, Magno vt inter barb.

p. 409. l. 2. *Et diu meritus.* Diſsentiunt libri. Vat. Auxiliare es diu meritis. Farn. Auxiliare ex drumentis. Ego tamen vulgata illa nihil melius extundo.

lin. 19. *Poſt rebellionem.* Ita libri, & comprobat hiſtoria ipſa, de qua vide Tacit. Annali IV. ſuprà: Intemperanter ille qui fecit, Per rebellionem.

lin. 22. *Præſidium inde muniuit.* Hęc vulgata lectio cauſsam dedit vt olim legendum arbitrarer, Præſidium endomuniuit, ἀρχαϊκῶς. Et aut id verum eſt, aut manuſcripta lectio, Immuniuit.

lin. 29. *Cùm proſperè egiſſet.* Deprauatus locus, & cui opem adferre non fuit meæ opis. Libri vet. In proſperè egiſset formidoloſum pati. Diuinent alij.

p. 410. l. 3. *Ne tamen miles otium exueret.* Scripturam hanc

 ſenten-

ſententia clarè repudiat. Lego igitur, Vt tamen m.o. exuceret. aut etiam, Ne tamen m.o. exerceret.

p.ead.l.16. *Sectator Quæſtoris* Vat. Sector, habebat. & ſcimus Quæſtores prædę vendendę prȩfuiſse: ſectores autem dictos qui ad haſtam ſectiones exercebant.

lin.30. *Inſignis eques Rom.* Vocem addidi auctorib. libris, vulgò per neglegentiam an inſcitiam omiſſam. Equites Rom. aliàs Inſignes, aliàs Illuſtres Tacito dicuntur: de quibus titulis in Commentariis meis Cornelianis erit vt dicam.

lin.32. *De ſe Nouius**. Notaui eo ſigno quo defecta & mutila ſolent. Docet id ſententia, & codex Farn. qui relicto ſpatio religioſè refert, De ſe Noui . . . . conſcios. Si meum eſset conari ſine libris, ſanè quàm commodè expleri lacuna poterat, De ſe Nouius confeſsus conſcios non edidit.

p.411.l.9. *Valerius Potus.* Expreſſi ſcripturam veterem. Vulgati flagitioſè, Valerius Poſtumius, quaſi coniungi vnà duæ gentes poſsent. Ceterùm illa vetus ſcriptura facem alluxit ad indagandam veritatem. Dubium enim nō eſt, quin ſcribendum ſit, Valerius Potitus. De quo mox pluribus.

lin.10. *Aemilius Mamercus.* Scribendum verò, Mamercinus. Nam Mamercus prænomen Aemiliæ gentis eſt; hoc alterum, cognomen.

lin.ead. LXIII. *anno poſt Tarquinios.* Sincerum hunc numerum eſſe nec Catoni iuráti adſenſerim. Quomodo enim probabile eſt de primis quæſtoribus totos quadraginta annos à Liuio & Dioniſio Tacitum diuerſum abire? Nam primi Quæſtores nominati apud Liuiū reperiuntur A.V.C. CCLXIX. Q. Fabio & Ser. Cornelio Coſſo Coss. A quo facit Dioniſius libro VIII. eodem anno & eoſdem nominās. Atqui ſi hic Taciti numerus rectè habet, neceſſe eſt vt illos valdè fugerit ratio, & circa annum demum V.C. CCCVIII. quæſtores ſtatuamus. Quod perſpicuè falſum eſſe, ex eo paret quòd Liuius poſt annum illum CCLXIX. ſæpius iam Quæſtores nominat. Itaque planè iudico apud Tacit. emendandum, XXIII. anno. Ita fiet vt de tempore & anno cum illis conueniat, in altero tantum Quæſtore nominando diſſentiat. Nominant enim Liuius & Dioniſ. L. Valerium & Cęſonem Fabium: noſter Valerium Potum, vt eſt

in libris antiquis,& Aemilium Mamercinum. Sed cùm neque Potus Valeriæ gentis cognomen ſit, & illi ipſi L. Valerio quem Liuius nominat, & qui biennio pòſt Cos. fuit, Potitum cognomen fuiſſe ex tabulis Capitolinis diſcamus; quis hærebit vlterius quin eundẽ Valerium intellexerint, & Potitus in Tacito ſcribendum ſit? De hac re hæc ſententia mea eſt, quam leuiter & quaſi de plano tuli: de qua docti pro tribunali cognoſcent accuratius.

lin. 24. *Indigenas conſanguineis.* Fortè ſcrib. Indigenas ac conſanguineos populos.

lin. 30. *Aut ſiquis pauper.* Lego, Ecquis pauper.

lin. 32. *Ferro viique ceciderint.* Sic edidi ex libris: vulgò ferro igniq́ue.

p. 412. l. 1. *Qui Capitolio & ara Rom.* Locus partim corruptus, partim fractus, & quem ſine librorũ ope ne optimus quidem augur Attius Nauius reſtituerit. nedum vt ille μάκαρ nobis perſuadeat germanam lectionem eſſe, Qui Capitolio & ara Romana? manibus eorundem parceretis? Eſt enim, inquit, Apoſiopeſis, ſubaudiẽdumq́; potiti ſunt. Qua figura mediuſfidius vellem ille in re tam inepta vſus eſſet. Libri mei habebant, Capitolio & æra Romana manibus eorundem per ſe ſatis.

p. 413. l. 9. *L. Brutus minorum gentium.* Difficilis hic ſanè nodus. Quid enim? primúſne Brutus patricios minorum gentium adlegit? Atqui ante eum Tullus Hoſtilius & Priſcus hoc munus functi erant. & ab illis adlectos minorum gentium appellatione Liuius & Dioniſ. inſigniuerũt, iſtos à Bruto, Conſcriptorum. Eſt'ne igitur probabilis Lud. Viuis correctio? quam eruditiſſimus Cantherus noſter in Nouas Lectiones ſuas rettulit, legentis, Quas Romulus maiorum gentium, L. Tarquinius minorum, Brutus conſcriptorum appellauerant, vocibus aliquot additis. Et quidem deeſſe tale quidpiam cenſeo, niſi diſſentire à reliquis ſcriptoribus Tacitum placet.

lin. 11. *Auguſtus lege Sænia.* Lud. Viues legiſſe videtur, Seruia: Vertranius mauult, Sentia. Nam, inquit, Seniam legem nemo dixit, nemo legit alibi. A quo fas ſit diſſentire. Ego enim, Sæniam, verum eſſe ab hac cauſſa arbitror. Adlectio iſta patriciorum, vt Dio teſtatur LII. extremo, facta eſt ab Auguſto V. conſule. Factam eſſe præcedente lege

Tacitus

Tacitus ait. Legem eam porrò ex Senatus auctoritate conſularem fuiſſe probabile eſt. Cùm igitur præcedentis anni extrema parte L. Sænius Conſul fuerit, quid tam εὔλογον quàm legem hanc & latam & nuncupatam ab illo? De conſulatu autem eius repperimus in Faſtis Appiani:

IMP. CAESAR. IIII. M. LICINIVS
K. IVL. C. ANTISTIVS
BELLVM. ALEXANDRIAE
EID. SEPT. M. TVLLIVS
K. NOV. L. SAENIVS.

lin. 16. *Ius excundi ordinis.* Malim, exeundi ordine, aut certè commutatis litteris, exuendi ordinis.

lin. 23. *Ciuium* LXIX. *centena.* Longè aliter libri. Farn. LXIIII. LXXXIIII. LXII. Sincerus ille Vat. LVIII. LXXXIIII. LXXII. id eſt, LVIII. centena & octogintaquattuor millia & LXXII. Caſſiodorus qui hũc cẽſum malè ad Aſiaticum & Cornelium Coss. refert, habet ſexagintanouem centena milia. Quid verum ſit, ignoro, & hæc atque talia vt ille inquit, θεῶν ἐν γούνασι κεῖται.

p. 414. l. 8. *Nec vltrà exſpectato.* Vat. ſpectato.

lin. 15. *Subiſſe, ſacrificaſſe.* Haut dubiè corruptum eſt illud, Subiſſe, eiuſque vicem aliud reponendum. Fortè, Nubſiſſe.

lin. 20. *Dum induſtria cubiculum.* Hunc verò locum qui emendauerit, rex eſto. Nam mihi inter depoſitos eſt. Farn. & Vat. habent, Dum inſtruo cubiculum principis exſultauero dedecus. Rhenani coniectura, Dum incluſum cubiculum principis occultat, apud me eo numero eſt, quo Stoïcorum ἀποπροηγμένα.

lin. 22. *Dignitate formæ.* Sic reſtitui, cùm in tritis libris eſſet, Dignitate, forma. Scimus veteres de viris ſic loqui ſolitos vt in iis dignitatem formæ laudarent. De quo videatur antiquus litterator Agrætius.

lin. 23. *Iuuenta ac propinquo conſ.* Illud, Iuuenta, vereor vt ſincerum ſit, cùm ille opt. Vat. habeat, Vimentis. quod verbum quid ſibi velit, ignoro.

p. 415. l. 14. *Cis Vectium cis Plautium.* Optima emendatio ex Vaticano illo hauſta; qui habebat, Cis vecticis Plautio. ex quo facilè iudicaui, ita vt potui, hęc emendanda. Duo enim famoſi & quaſi primorum ordinum Meſſallinæ adul-

teri fuerunt, Vectius Valens & Plautius Lateranus. Illius ſtatim infrà mentio eſt; iſtius etiam lib. XIII. Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Meſsalinæ ordine remotum reddidit Senatui. Atque hos duos hic intellegi perſpicuum eſt. Vulgati libri turpiter confuderant nomina, Cis Vectium Plancium. in quo inquirendo cum fruſtrà Ferretus & Vertranius fuiſsent, pronunciarunt huius loci deſperatam reſtitutionem eſse.

lin. 21. *Poſt Luſium Getam.* Ita libri, & rectè. Gentis enim Rom. nomen, quamuis ignotæ, Luſius fuit. Romæ tumulus eſt,

LVSIAE. GLAPHYRAE
TI. CLAVDIVS. FAVSTVS
CONIVGI. OPTIMAE.

Nominatur à Tacito ſæpius, ſed libri ferè corruptè Lucius, aut, Luſcius.

p. 416. l. 15. *Purgamenta hortorum eripiuntur.* Puto leg. excipiuntur. Eripiendi quidem verbum non conuenit.

p. 417. l. 10. *Quidquid habitum Neronibus.* Monuit me cùm nuper in Sequanis eſsē Claudius Chiffletius Ic, leg. Quidquid auitum. cui planiſſimè aſsentior.

lin. 18. *Cuſtodem Meſſallinæ datum.* Vulgati habent, Cuſtodem Silio ac Meſsallinæ dat. Sed cùm in optimo Vat. reppeiſsem, Cuſtodem Meſsallinæ dat, cui exinde aliena manu adſcriptum erat, ac Silio, non dubitaui correctionem meam in contextum recipere gloſsemate illo reciſo. Intellego autem hunc Proculum cuſtodem vxori à Claudio datum more veteri Rom. de quo Propert.

Quos igitur tibi cuſtodes, quæ limina ponam?
Quæ nunquam ſupra pes inimicus eat.

& Tibull.

Ipſe malus docui quo poſſet ludere pacto Cuſtodes.

Pœnas itaque ille miſer cuſtos dedit quaſi parum bona fide lubricum hoc monſtrum ſeruaſset, cuius meherclè pudicitiam ne Argus quidem cum adiuncto Mercurio præſtare potuiſsent. Vertranius in explicanda vulgata illa mirè turbat.

lin. 20. *Saufellum Trogum.* Vatic. Saufelium. Scribo, Saufeium. Illud I. longiuſculum more antiquo induxit ex-

ſcripto-

ſcriptores vt L. ſubſtituerent. Huius Trogi mentio apud Senecam de morte Claudij, vbi malè, M. Heluius Trogus, coniunctim ſcribitur, cũ duo fuerint, Heluius, & Trogus.

lin. 30. *Ne Trauli quidem.* In Seneca ibidem ſcribitur, Sex. Trallus, vitioſè, pro, Traulus.

p. 418. l. 31. *Leuiſſimum faſtigij eius.* Rhenano placet, Lætiſſimo faſtigij eius. Ego ab hoc loco ideo abſtineo manũ, quòd minimè dubium habeam, quin hi tres poſtremi verſus partim mutili partim corrupti circumferantur, quibus ſine librorum ope nec Hygia ipſa mederi poſſit.

lin. 33. *Flagitiis inultis.* Vocẽ, Flagitiis, ſubſtituiſſe Rhenanus fatetur. Nam & in regio codice & in meis, Triſtitiis multis, legebatur. Deſunt verò quædam ad finem huius libri.

IVSTI LIPSI
IN LIB. XII. ANNAL.
NOTAE.

PAG. 419. lin. 23. *Vſura in Britannicum.* Libri mei, Viſura Brit. vtrumque rectum.

p. 420. l. 6. *Iuuenemque & alia clarum.* Cùm ita diſertè in Vatic. reppeiiſſem, religio fuit ab eius ſcriptura diſcedere. Alia clarus, tranſmarina forma ſermonis eſt, quomodo apud alios ſcriptores promiſcuè, Cetera non indoctus, & ſimilia: apud Agellium, Homo pleraque non indiligens.

lin. ead. *Inſigni triumphalium.* Melius libri mei, Inſignia triumphalium. & paullo pòſt ſcrib. Protulerãt ad ſtudia v.

lin. 14. *Fratrisq; non inceſtum.* Corruptus locus, & ex quo idoneam ſententiam nulla vi expreſſeris. Nec diſcrepant libri, niſi quòd Vat. Fratrumque refert. Niſi fallit me augurium meum, vera lectio è Seneca conſtitui ſic poteſt, Fratrumque non inceſtum, ſed incuſtoditum ſermonem ad infamiam traxit. Vt, Sermonem, reponamus, pro Amorem. Periculoſo exemplo contra libros, fateor, verumtamen & ſententia ſimile quid poſtulat, & è Seneca clarum eſt huic Silano non aliud obiectum quàm liberiora & incautiùs

prolata

prolata verba cum ſorore, quam interdum blandiens Iunonem ſuam vocaret. Locum Senecæ à paucis intellectum & mirificè in vulgus deprauatum, adſcribam quomodo eum in Antiquis lect. meis emēdaui. De morte Claudij. Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium cuius menſem toto anno celebrauit, non tuliſſet illum Veiouem. qui quātum quidem in ipſo fuit damnatum inceſti L. Silanum generum ſuum occidit. Oro propter quid? Sororem ſuam feſtiuiſſimam omnium puellarum quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare.

lin. 30. *Ciuium & conſenſui.* Aut delendum τὸ, Et, aut perſpicuum eſt verbum aliud explendæ ſententiæ deeſſe. Suſpicor ſcriptum à Tacito, Ciuium & S. conſenſui. id eſt, Senatus. quam notam librarij non intellectam omiſerint. Suſpicor autem ideo quia in Vitellij percunctatione præceſſerat, An iuſſis populi, an auctoritati Senatus cederet. cui membro iſta reſpondent. Sic infrà lib. eodem vbi vulgò eſt, Et Cæſar adulationibus libens ceſſit; Farn. codex refert, adulationibus S. libens, id eſt, Senatus.

p. 421. l. 27. *Talledius Seuerus.* Scribſerim potius T. Alledius, errore obuio. vt prænominis nota ipſis nominibus adhæreſcat. Sanè in monumentis inuenio DIS MANIB. M. ALLIDI I. SEVERI. Talledios inter Rom. nomina cenſos non reperio.

lin. 30. *Addictum quaſi & virile.* Alij, Additū quaſi. Non dubito quin fuerit, Adductum, id eſt, graue, ſeuerum. Vide notas meas in lib. III. Hiſtor. Malim tamen tranſpoſito verbo, & quaſi vir. ſ.

p. 423. l. 7. *Quanto ignoratiora.* Vet. Farneſ. ignota. Vatic. ignara. eaque germana lectio habenda eſt.

lin. 12. *Poſthæc C. Caſſio.* Malim C. Caſſiom.

lin. 14. *Ceteros præeminebat.* Verbum, Præeminebat, abeſt à Farn. codice: Vat. habet, Ceteris præerat. Latet aliquid altius, & mirum ni Tacitus ſcribſerit, Caſſius præ ceteris peritia legum. Genus loquendi conciſum, quod item reſtitui lib. IV. Hiſtor. Claſſicus nobilitate opibuſque ante alios. vbi vulgò, anteibat alios. Interpolatus variè locus eſt ab imperitis qui abeſſe quidpiam crediderunt.

lin. 22. *Rex Arabum Abbarus.* Vatic. ferè ſemper, Acbarus, & in Appiano ἄκβαρος legitur. Fuit ſollenne

regum Arabiæ nomen vt Ptolemæus Aegypti.

p.424.l.2. *Caſtellum inſigne fama.* Attentum lectorem non fallet vitium. Quid enim? an Ninon caſtellum vocat, quam paullo antè vrbem? & vtrúmne apud Ninon poſtremum Alexandri cum Dareo prœlium fuiſſe ſcribſiſſe Tacitum arbitremur? atqui aliter res eſt, & conſentiunt ſcriptores haud procul Arbela circa pagum Gaugamela ſupremam pugnam pugnatam. Nihil igitur cauſſæ eſt quin aut addito nomine legamus, Vetuſtiſſima ſ. Aſſyriæ, & Arbela caſtellum inſigne. aut certè ſi ſatis habemus id intellegi, Aſſyrię, & caſtellum.

p.425.l.7. *Soracorum rex.* Vet. Farn. Siracuſorum. Verum arbitror, Siracorũ. nam à Strabone in XI. τὰ τ͂ σιράκων φῦλα nominantur. Ibidem etiam, Aorſi, quos hîc legimus non rectè, Adorſos. Facit cum Strabone Plinius.

lin.18. *Vrbem Vſpen.* Ita ſemper mei libri, &, Vſpenſes. non, vt vulgò, Viſpen.

lin.19. *Cratibus iunctis.* Verior eſt Vat. ſcriptura, Cratibus & vimentis ac media h.

p.426.l.26. *Capite expenderet.* Farneſ. exciperet. Lego, Penderet.

p.427.l.4. *Quanta peruicacia in hoſtem.* Diuinitus planè hunc locum M. Antonius Muretus reſtituit, cùm in vulgatis eſſet, Quantalibet peruicacia in hoc tentata, beneficentia. quam correctionem acceptam in ſermone familiari, fide Romana adſertam illi volui. Vatic. habebat, Quanta peruicacia in h̄ tẽptata. Rhenanus voluerat, In nos tentata. quæ coniectura, præ illa, nebula eſt.

lin.21. *Nam de C. Cæſaris nuptiis.* Vox, Nuptiis, abeſt à Farneſ. & id ſalua ſententia poteſt.

p.428.l.2. *Et pomerium vrbis.* Exſtat Romæ lapis,

TI. CLAVDIVS
DRVSI. F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COS. IIII.
CENSOR. P. P.
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAℲIT. TERMINAℲITQ.

quem

quem lapidem ab ætate Claudij eſſe ex forma litterę illius, quam digamma vocant, perſpicuum eſt.

lin. 13. *Mox ad Curias veteres.* Ita audaciter edidi auctoribus libris. Vulgati, mox in Curia vetere, ineptè. Varro lib. IV. de L. L. Curiæ duorum generum: nam & vbi curarent ſacerdotes res diuinas, vt Curiæ veteres: & vbi Senatus humanas, vt Curia Hoſtilia. Feſtus. Nouæ curiæ ad compitum Fabricium factæ, quòd parum amplæ Veteres à Romulo factæ.

lin. 28. *Ab Atto Clauſo.* Secuti ſumus ſpectatæ fidei codicem Vat. qui diſertim habet, Atto Cluſo. ſuperius tamẽ ab alio leuiter addito, I. vt fieret Attio, in margine verò, Accio. Vt portenti ſimile ſit Iuriſconſultum celebri nomine auſum eſſe ſcribere duos Vat. codices, Accio Clauſo, referre. En religio, en fides. Sed ille quidem inſignitè nobis impoſuit: ego ſi fallo, tum quiuis mihi oculos

Iſtos, ſuppoſitis eruito manibus.

Facit autem à Vaticano antiquus ille & valdè probatus ex eâdem bibliotheca Suetonius, qui libri tertij initio clarè habet, Vel quod magis conſtat Atta Claudio gentis principe. vbi item vulgati, Appio. Et verò quid ni probabile ſit, cùm hic auctor Claudiani generis recens è Sabinis fuerit, etiam nomen eum habuiſſe Sabinum: quod deinceps terminatione & flexu Romanum fecerint? Emendãdus ita me iudice Liuius lib. II. Atta Clauſus cui poſteà Appio Claudio fuit Romæ nomen. & lib. X. Principem nobilitatis veſtræ ſeu Attam clauſum, ſeu Ap. Claudium vultis illi antiqui patricij in ſuum numerum acceperunt. Nec tamen ſum neſcius in aliquot libris antiquis Liuij, Accius vel, Actius, legi, quomodo etiam ſcriptum eſt in libello illo Valerij Probi de Nominibus: quod ideo minus probo, quia æquè terminatio illa Accius Rom. eſt quàm Appius, nec cauſſa fuiſſet prænominis eius immutandi.

p. 429. l. 2. *In ludibria vertebat.* Malim, Verterat.

lin. 3. *Siue verum, ſeu periculu.* Nihil deeſt, & eſt ratio loquendi per Tacito familiaris. Siue reuera, inquit, nõ ſegnis illi indoles fuit; ſiue pericula hanc ei famam circumdederunt. Sic libro III. ſuprà. Longam & cõtinuam abſentiam paullatim meditans, ſiue vt amoto patre Druſus munia cõſulatus ſolus impleret. Qui emendarunt, Indolem ferunt,

verùm ſine periculis &c. ne iis quidem quidquam defuiſſe arbitror, præter id quod Plautus vocat, ſarctam mentem.

lin.7. *Ex vocabulo ipſius.* Sic tamen vt & Claudij voca. bulum adderetur, quod ex vetuſta inſcriptione obſeruaui:

M. MARIO. M. F.
STEL. TITIO. RVFINO
COS
LEG. LEG. I. MINER. P. F.
CVR. COL. CLAVD. AVG.
AGRIPPINENSIVM
PRO. COS. PROV. SICILIAE
CVR. AMITERNOR. PRAEF.
TR. PL. Q. PROV. MACEDON
SEVIR. TVRMAR. EQ. ROM
TRIB. LATICL. LEG. I. ADIV. P. F.
IIII. VIRO. STLITIBVS. IVDIC.

lin.11. *L. Pomponius legatus.* Scribendum videtur Q. Pomponius. Id enim prænomẽ ei fuiſſe ſuprà docuit Annal. XI. vbi P. Pomponium conſularem carmina ſcenæ dediſſe ait. Hìc verò eundem illum poëtam intellegi, paret ex ſequ. Modica pars famæ eius apud poſteros, in queis carminum gloria præcellit.

lin.19. *Et aciem auſo.* Ita libri mei. Peſſimè vulgò, In aciẽ auſo. Audere pugnam, audere aciem, frequentia huic ſcriptori. Emendandus ita & Solinus eſt, quem locum fefelliſſe alios video cap. XI. Quem propter demerſum eſt foramen, quo Ditem patrem ad raptus Liberæ exeuntem fama eſt lucem auſum. Vetus meus liber, luce hauſum.

lin.28. *Mox diuturnitatem in ſuperb. mutans.* Veteres mei, Mox diuturnitate in ſ. mutatus. Ceterùm certum apud me eſt Tacitum ſcribſiſſe, Diuturnitate in ſ. mutans. Mutans elegantiſſimè pro, Mutatus, Varro de L.L. In priore verbo graues Proſodiæ quæ fuerunt, manent, reliquæ mutant, id eſt, mutantur.

p.430.l.1. *P. Attilio.* Libri vet. Atellio. Scribo, Ateio.

lin.16. *Inter ſe partiti ſunt.* Farn. Pertiuere. Ita Salluſt. Metellus & Silanus coss. prouincias inter ſe partiuere.

lin.17. *Egregia apud nos fide.* Probo ſcripturam veterem, aduerſum nos fide. Loquitur ita lib. III. ſuprà.

lin.26. *Cinctoſq; caſtris.* Putarim ſcrib. Cinctoſque caſtris

Antona

Antona & Sabrina fluuiis cohibere parat. Id enim, niſi fallor, conſilij Oſtorius habuit vt hoſtem vagum & pugnam detractantem partim caſtris partim fluminibus cingeret & ab effuſa populatione arceret. Nihil tamen mutant libri, niſi quod, Cunctiſque caſtris.

lin. 33. *Turmas quoque equitum.* Nihil certius hac emendatione quam contra libros oẽs in contextum placuit recipere. Antea de peditibus dixerat, nunc de equitibus: & ſcimus apud probatos ſcriptores Turmam ſemper de equitibus, Manipulum, centuriam, aut cohortem de peditatu dici. Vt vulgata lectio, Turmas quoque peditum, furcis eiicienda ſit.

p. 431. l. 15. *Colonia Camulodunum.* Sic vulgò. Sed inclitæ huius vrbis verum nomen eſſe Camalodunum Dio & Plinius mihi perſuadent, & ante omnes marmor antiquum:

CN. MVNATIVS. M. F. PAL
AVRELIVS. BASSVS
PROC. AVG.
PRAEF. FABR. PRAEF. COH. III
SAGITTARIORVM. PRAEF. COH. ITERVM. II
ASTVRVM. CENSITOR. CIVIVM
ROMANORVM. COLONIAE. VICTRI
CENSIS. QVAE. EST. IN. BRITANNIA
CAMALODVNI CVRATOR
VIAE. NOMENTANAE. PATRONVS. EIVSDEM
MVNICIPI. FLAMEN. PERPETVS
DVVMVIRALI. POTESTATE
AEDILIS. DICTATOR. IIII.

lin. 26. *Saxis præſtruit.* Libri vet. Saxa præſtruit.

lin. 27. *Cateruaque maiorum.* Vitioſa vox, maiorum. Fortè ſcrib. Cateruæq. nationum. Barbaros enim cateruatim & per nationes in prœliis conſtitui ſolere notum.

p. 432. l. 21. *Cùm fidem Carthimandua.* Incerta fide hæc à Tacito ſcripta videri, & pugnare cum iis quæ III. Hiſtor. commemorantur, docui Comment. V. Antiq. lection.

lin. 27. *Caractaci nomen.* Hunc regulum Dio καταράτακον; alij Catacratum, nominant.

lin. 30. *Qui caſtra præiacet.* Vat. Caſtris.

p. 434. l. 18. *Vel ſi durauiſſent.* Farn. durauiſſet. abeſſe vox videtur, & ſimile quid reponendum, Vt maior laus compo-

ſiti belli, vel ſi durauiſſet, venia iuſtior tr.

p.435.l.6. *Adulationibus Senatus ceſſit*. Sic vulgati; ſed cùm in Farn. exſtaret, adulationibus S libens; non dubitaui quin ſcribendum eſſet, ad. Senatus libens c.

lin.33. *Sacerdotibus & ſacris antiquitus*. Emendatio hæc à libris eſt; nam aliter numquam veniſset in mentem. Vulgati, Sacerdotibus & ſacris Druidibus. ineptè. Vide Comment. meum I. Antiq. lect. cap. XVI. Manet tamen ille ſcrupulus, vnde huc vox, Druidum, irrepſerit, quę adeò obuia vulgo non eſt vt à temerario gloſsemate manaſse videri poſsit. Equidem cenſeo, cùm hi Annalium libri vt temporum & hominum iniuriam inſigniter ſenſerint, multiſq. in locis partim mutilati partim acciſis quaſi ſuperfluis in compendij formam contracti ſint: ſimile quid hîc eueniſse. Conſtat ex Suet. Claudium Druidarum religionem in Gallia penitus aboleuiſse, anteà ciuibus tantum interdictam, quod factum & Seneca De morte Claudij his verbis notauit: Scilicet hic pius & iuſtus quoniam Druidarum perfidæ gentis Gallicæ inmanem religionem à qua ciues ſubmoueram, prorſus exſtirpauit. Cùm igitur veriſimile ſit eam rem à Tacito minimè prætermiſsam: fortè narratum hoc illi ante ea verba fuit, Inter quæ præcipuus &c. ſuſtulerunt narrationem totam imperiti, indice tantùm & titulo relicto, De Druidibus. quod mox, vt fit, acceſserit in contextū. Hoc ſomnium meum eſt: alij fortaſse certiora.

p.436.l.19. *Et modeſtia hiemis*. Ita eſt in Budenſi codice & Farn. nec quidquam pote melius. Modeſtiam hiemis interpretor, vt dicat deorum benignitate & modeſta ac quieta præter ſolitum hieme frumentum mari aduectum. Vulgati, modeſtia vrbis: Rhenanus, moleſtia hiemis. vtrum ineptius, incertum.

lin.20. *At Herculè olim*. Expreſsum videtur ex illis Varronis II. de re ruſtica. Igitur quod nunc intra murum ferè patreſſamiliæ correpſerunt, & manus mouere maluerunt in theatro ac circo quàm in ſegetibus ac vinetis, frumentum locamus qui nobis aduehat, qui ſaturi fiamus ex Africa & Sardinia, & nauibus vindemiam condimus ex inſula Coa & Chia, &c.

p.437.l.1. *Iuuenem potentiæ promtæ*. Lego, promtum. Sic enim loqui Tacitus ſolet.

lin.8.

lin.8. *Ignaro & orante inſuper.* Puto ſcrib.ornante inſuper: id eſt,laudante,extollente.

lin.10. *Quæ fraude confici potuerint.* Ab ingenio hæc correctio eſt:quam tamen vt certi iuris non arbitrarij recepi in contextum. Libri omnes habebant, Qua fraude confici potuerit,promtè nunciat.

p.438.l.20. *Atque inuicem lambunt.* Hoc eſt quod voluit Tertullianus in Apolog. Legite necubi relatum ſit diffuſum brachiis ſanguinem ex alterutro deguſtatum nationes quaſdam fœderi comparaſſe. Neſcio quid & ſub Catilina deguſtatum eſt.

lin.24. *Quod dedecorum barbaris trahebatur.* Rhenanus emẽdat,modo pecorum barb. Putarim deleta voce vna leg.iniiciuntur catenæ ac compedes. quod dedecorum Barbaris. moxque vulgus duro i.h.

lin.26. *Fortunæ commutationem.* Reſtitui ex Vatic. vulg. Commotionem.

p.439.l.10. *Quando id magis ex vſu.* Corrupta hæc omnia, nec adiuuant libri. Non dubito legere, Potiretur Rhadamiſtus malè partis, dum inuiſus, infamis: quanto id magis ex vſu,quàm ſi cum gloria ademta forent?

lin.15. *Ignaui animi.* Lego,ignauia animi & der.c.

lin.16. *Cùm priuatas olim conuerſat.* Deprecor inuidiam:ſed profectò hunc locum,ſiquem alium, propitiis Muſis reſtitui, hoc modo. Cùm priuatus olim conuerſatione ſcurrarum iners otium oblectaret. Iulius ille Pelignus ignauia animi & deridiculo corporis quid aliud quàm inter ſcurras habendus?quo genere hominum delectari olim Claudium ſolitum vnus teſtis Suetonius ſufficiet lib.V. Tunc demũ abiecta ſpe dignitatis ad otium conceſſit, modò in hortis & ſuburbano,modò in Campaniæ ſeceſſu deliteſcens,atq; ex contubernio ſordidiſſimorum hominum ſuper veterem ſegnitiæ notam, ebrietatis & aleæ quoq; infamiam ſubiit. Libri veteres,quorum veſtigia inſtiti,habent, Cum priuatis olim conuerſationes curaret,iners otium obiectaret.niſi quod Vat.Curſationes.

p.440.l.9. *Et mariti caritatem.* Laudatus ille Vat. karitatem, refert, quomodo antiquos ſcribſiſſe & grammatici & monumenta teſtantur.

p.441.l.3. *Ignaro domino ad id prolapſa.* Ab hac ſcriptura in-

mane quantum libri vetuſti diſcrepant. Farn. Ignara domino ad id prolapſa, in ſeruitute: ſi conſenſiſſet pro liberta haberetur. Vatic. Ignaro d.a.i. prolapſa in ſeruitute: qui conſenſiſſet pro libertis haberentur . quomodo & in Budenſi eſſe Rhenanus admonuit. Mihi dubitandum vltrà non videtur, quin illa verba , Et qui nati eſſent , pro adulterinis reiicienda ſint, legendumque, Vt ignaro domino ad id prolapſæ, in ſeruitute: ſin conſenſiſſet, pro libertis haberentur. Vt duo quaſi capita eius Sc. ti fuerint : primum de iis quæ inuito domino; alterum, quæ conſcio; & vtriſque proportione pœna culpæ eſſet. Quamquam hoc poſtremum caput commemoratum alibi non inuenio . Primum illud & Veſpaſianus iterum ſanxit teſte Suetonio, Auctor, inquit, Senatui fuit decernendi vt quæ ſe alieno ſeruo iunxiſset , ancilla haberetur: & apud Ic. tos Sc. Claudiani nomen manſit, cuius hęc eſt ſanctio, Vt ingenua mulier cum ſeruo turpiter ſolita, poſt tertiam denunciationem, ni abſtinuiſset, domino ſerui addiceretur, eique manus iniectio eſset. Vide Iuſtinianeum Codicem lib. VII. tit. XXIV. & Inſtit. lib. III.

lin. 12. *Et fixum eſt publico.* Ita mei libri . Vulgatos gloſſema obſederat, ære publico.

lin. ead. *Senatuſconſultum quo libertinus.* Eius Sc. ti verba curæ pretium erit ex Plinio adſcribere lib. IIX. Epiſt. CVM. SENATVI. POPVLOQ. ROM. LIBERALITATIS. GRATIOR. REPRÆSENTARI NVLLA. MATERIA. POSSIT. QVAM. SI. FIDELISSIMI ABSTINENTISSIMIQ. CVSTODIS. PRINCIPALIVM OPVM. FACVLTATES. ADIVVARE. CONTIGISSET. VOLVISSE QVIDEM. SENATVM. CENSERE. DANDVM. EX. ÆRARIO SESTERTIVM. CENTIES. QVINQVAGIES. ET. QVANTO AB. EIVSMODI. CVPIDITATIBVS. REMOTIOR. EIVS. ANIMVS ESSET. TANTO. INPENSIVS. PETERE. A. PVBLICO. PARENTE VT. EVM. COMPELLERET. AD. CEDENDVM. SENATVI. SED. CVM. PRINCEPS. OPTIMVS. PARENSQ. PVBLICVS

ROGA-

ROGATVS. A. PALLANTE. EAM. PARTEM. SENTENTIÆ QVÆ. PERTINEBAT. AD. DANDVM. EI. EX. ÆRARIO. CENTIES. QVINQVAGIES. SESTERTIVM. REMITTI VOLVISSET. TESTARI. SENATVM. SE. LIBENTER. AC MERITO. HANC SVMMAM. INTER. RELIQVOS. HONORES OB. FIDEM. DILIGENTIAMQ. PALLANTIS. DECERNERE COEPISSE, VOLVNTATI. TAMEN. PRINCIPIS. SVI. CVI. NVLLA. IN. RE. FAS. PVTARET. REPVGNARE. IN. HAC. QVOQVE. OBSEQVI.

VTIQVE. CVM. SIT. VTILE. PRINCIPIS. BENIGNITATEM PROMTISSIMAM. AD. LAVDEM. PRÆMIAQ. MERENTIVM INLVSTRARI. VBIQ. ET. MAXIME. IIS. LOCIS. QVIBVS INCITARI. AD. IMITATIONEM. PRÆPOSITI. RERVM EIVS. CVRÆ. POSSENT. ET. PALLANTIS. SPECTATISSIMA FIDES. ATQ. INNOCENTIA. EXEMPLO. PROVOCARE. STVDIVM TAM. HONESTÆ. ÆMVLATIONIS. POSSET. EA. QVÆ. IV. K. FEBR. QVÆ. PROXIME. FVISSENT. IN. AMPLISSIMO ORDINE. OPTIMVS. PRINCEPS. RECITASSET. SENATVSQ. CONSVLTA. DE. HIS. REBVS. FACTA. IN. ÆRE. INCIDERENTVR IDQ. ÆS. FIGERETVR. AD. STATVAM. LORICATAM. DIVI. IVLI.

lin.18. *Poſtquam cognita cæde eius.* Deſunt quædam, & hiſtoriam referre poſsumus, germana verba non poſsumus. Intellegit motum illum Iudæorum ſub Caligula, de quo videatur Dio LX. & Tac. Hiſt. V.

p.442.l.19. *Claudius triremes quadriremeſq;.* Perſpicuum eſt deeſse numerum, quem ex Dione licebit reponere: οἱ δὲ δὴ ναυμαχήσοντες θανάτῳ δὴ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν ῥόδιοι, οἱ δὲ σικελοὶ ὀνομασθέντες. Si tamen fides habenda Dioni, nam Suetonius aliter, Hoc

ſpectaculo, inquit, claſſis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium ſingulæ. Itaque ἐπέχω.

p. 443. l. 13. *Haut procul fabulis vetera.* Libri mei, fabulis vera. Forte ſcrib. haut p. fabulis, verum fac. ex.

lin. 14. *Impetrat vt Ilienſes.* Farn. Perpetrat.

lin. 22. *Accuſante Tarquinio Priſco.* Libri vet. Tarquitio.

lin. 25. *Indigna ſorte perpeſſus.* Farn. indignáſq. ſortes.

p. 444. l. 8. *Et qui vicerant.* Sententiam ſecutus ſic ſcribſi. Vulgò, & quæ vic.

lin. 10. *Matios poſthac & Vedios.* Vet. Farn. Machyos. Vat. Mathios. Non defuit qui pro, Mathios, Tedios, reponendum cenſeret, quia lib. I. Annal. Vedios & Tedios coniunxiſſet. Sed dubitationem res non habet, quin Matios, germana lectio ſit. Intellegit autem Cn. Matium illum qui & apud Iulium Cæſarem gratioſus fuit, & eò defuncto vel plurimum potuit apud Auguſtum. Plinius lib. XII Primus Cn. Matius ex equeſtri ordine D. Augusti amicus inuenit nemora tonſilia intra hos LXXX. annos. Nominatur idem à Sueton. lib. I. M. Antonius agnitum etiam ab eo Senatui adfirmauit, quæ ſcire C. Martium & C. Oppium reliquoſque Cæſaris amicos. ſic enim corruptè vulgò, vbi antiquus ille Suet. è Vaticano, Matium, diſertè refert. Eſt ille ipſe cuius ad Ciceronẽ epiſtola exſtat, & qui Iliada & Mimiambos conſcribſit, laudatus ſæpe ab Agellio & Macrobio ſed ferè corruptè, Marius, aut, Martius. Nequid tamen diſſimulem, Mattius, duplicata littera, verior ſcriptura huius nominis videtur teſtimonio vetuſti lapidis quem Romæ apud Delphinios vidimus, P. MATTIVS. CHARITON CONIVGI. B. M. F.

lin. 15. *Vel cum Latonæ parente.* Suſpecta lectio, de qua tamen melius nihil habeam dicere.

p. 445. l. 9. *In Pontũ erumpens.* Libri vet. in metaponthum.

lin. 14. *M. Aſinio M'. Acilio.* Recta emendatio, eamque Faſti, Suet. & Seneca adprobant. Vulgati turpi errore, M. Aſilino. Acilio autem M'. id eſt, Manius prænomen fuit.

lin. 25. *Agrippinæ ſobrina prior.* Ic. tis legi placet, Sobrinia propior.

IVSTI

IVSTI LIPSI
IN LIB. XIII. ANNAL.
NOTAE.

PAG. 448. lin. 9. *P. Celerius eques Rom.* Vitioſum nomen, ſcribendumque P. Celer. Tacit. infra, Nam Celer interfecto vt memoraui Silano proconſule. atque ita ſæpius nominat. Ita igitur hic emendandum.

p. 450. l. 6. *Illi patrum aditum præberent.* Niſi fugit me Taciti ſententia, legendum, Illis patres aditum.

lin. 15. *Eſcendere ſuggeſtum.* Ita Farn. quod probum & antiquum verbum è Tacito tollere religio fuiſſet. Eſcendendi verbo Varro, Liuius, Salluſtius vſi.

lin. 25. *Adminiſtrari poſſent, anquirebant.* Ita ſine vlla litura Vat. perſpicuè rectum. Vulgati, Inquirebant.

p. 451. l. 6. *Agrippam & Iocchum.* Iocchi regis nomen mihi quidem inauditum. Labor vt decurtatum id putem, ſcribendumq; Antiochum. non planè inani coniectura quòd infrà Antiochum in auxiliis Corbulonis nominat, idemq; mandatum, quod hîc, repetit. Simul, inquit, Antiochum regem monet proximas ſibi præfecturas petere.

lin. 25. *Apud Egas ciuitatem Ciliciæ.* Libri mei, Aegæas. rectiſſimè. Egæ in Cilicia non ſunt; at de Aegæis Strabo XIV. μετὰ δὲ Μαλλὸν, Αἰγαῖαι πολίχνιον ὕφορμον ἔχον. εἶτ' Ἀμανίδες πύλαι ὕφορμον ἔχουσαι. Poſt Mallum Ciliciæ, inquit, Aegææ opidulum cum ſtatione: deinde Amani portæ cum ſtatione.

lin. 29. *Etiam ſpe inanium validus.* Lego, Specie inanium. Rhenanus, οὐδὲν ὑγιὲς.

lin. 33. *Ex æquo modo pararet.* Bellum ex æquo parare, alibi hic ſcriptor vſurpat: ex æquo modo, nuſquam. Fieri igitur poteſt, vt illud, Modo, aliunde adiectum ſit.

p. 452. l. 25. *In acta principum iurarent.* Sic erat in Farneſ. idque probaui potius quàm quòd vulgò, In acta principis. Quippe initio anni iurabant in acta priorum principum, non illius tantum qui imperaret. Dio LX. Ἀλλὰ καὶ τῆς γερουσίας ἀτιμῶσαι τὸν γάϊον ἐθελησάσης, ψηφισθῆναι μὲν αὐτὸς ἐκώλυσεν, ἰδίᾳ δὲ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ νυκτὸς ἀπάσας ἠφάνισε. καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρα-

γόρων, ὧν μνήμην ἐπί τε τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ προτέρου.

lin.32. *Vel iactandi ingenij*. Elegans & vſitata huic ſcriptori locutio, quam ex opt. illo Vat. reſtitui. Vulgati inculcata voce, Vel cauſſa iactandi.

p.453.l.3. *Liberto Cæſaris patre genitus.* τὸ, Patre, videtur σχολιαστικῶς redundare.

lin.15. *Senecæq; permitteret*. Aliter libri. Farneſ. Seque neci permitteret. Vat. Seq; permitteret. ſuperius addito, neci. Cogitent docti.

p.454.l.9. *Inſitus & adoptiuus.* Fortè, Inſiticius.

lin.14. *Inde vilis rurſus Burrus.* Vatic. Inde bił. Suſpicari quis poſſit ſcribendum, Inde debilis rurſus. Debilem Burrum probroſè Agrippina vocat, quia hoc genus & à ſacris Rom. antiquitus, & Auguſti conſtitutione etiam Senatu mouebatur. Sequitur autem ſtatim, Trunca ſcilicet manu, & profeſſoria lingua, generis humani regimen poſtulantes. quorum illud ad Burrum, iſtud ad Senecam pertinere clarum eſt.

p.455.l.14. *Quia cibos potuſque eius.* A ſola coniectura ſic emendaui. Vulgatis eſt, Quia cibus potuſque eius delectus ex miniſtri guſtu explorabatur. Sed meum illud probabunt quibus cor eſt.

lin.24. *Adflictaretur Britannicus.* Nomen Britannici perſpicuè a gloſſa eſt, ideoque tollendum.

lin.28. *Octauia quoque.* Aut ſcribendum, Octauię quoq;, ſcilicet is pauor fuit: aut pronunciandum deeſſe quidpiam, Nec enim vltrà, quid fecerit Octauia, explicatur.

p.456.l.26. *Quæ vt coniugi imperatoris,* In Budenſi aiunt legi, Vt coniugi Imperatoris ſolitum, tum vt matri ſeruabantur. Quod ſi eſt, ex eius veſtigiis ſanè quàm commodè emendaui, Vt c. imperatoris, olim; tum, vt matri ſeruabantur. Hoc dicit, Agrippinam olim & viuo Claudio cuſtodes habuiſſe, nimirum vt principis coniugem: tum verò, vt matrem.

p.457.l.8. *Spe vltionis oblata,* Redundat in vulgatis vox, Spe vltionis cauſſa oblata, quam ſuſtuli auctorib. libris.

lin.9. *Iturium & Caluiſium.* Scribſerim, Titurium: nam infrà lib. XIV. in libris antiquis ita nominatum reperio. Reponendum idem nomen in Ciceronis videtur lib. III. ad

Q. Fra.

Q. Fratrem, Et ad Labienum & ad Ligurium litteras dabo. Malim enim, Titurium, quem in Cæſaris legatis fuiſſe perſpicuum ex ipſo Cæſare.

lin. 28. *Plinius & Cliuius.* Scribendum, Cluuius. Eſt Cluuius ille cognomento Rufus Tacito & Suet. ſæpius laudatus. Vide quæ ſcribſi ſuprà 1. Hiſtor.

p. 458. l. 3. *Rufutare tenebras.* Hæret ſententia: quam explicari poſſe puto ſi legas, Reputaret tenebras.

lin. 24. *Remp. iudicaturus obtinuerit.* Mendoſa iſta. Fortè ſcrib. Viuere ego Britannico potiente rerum poteram: at ſi P. a. q. alius remp. vindicaturus obt.

lin. 31. *Præfectura annonæ Senio Rufo.* Vertranius monuit, Fenio, ſcrib. rectè. Sic enim infrà conſtanter vocatur.

lin. 33. *Syria P. Anteio deſtinata.* Hoc quidem loco Hercules fui, & vrbem Romanam à monſtro verbi purgaui. Nam libri omnes ſcripti & vulgati, Syria Pantello. gemino errore; primum quòd nota prænominis coaluerat cum ipſo nomine; deinde quòd I. illud longiuſculum, AnteIo, verterat in L. Ne quis fruſtrà eſſe me putet, ecce tibi teſtem Tacitum lib. XVI. Simul annuam pecuniam à P. Anteio miniſtrari cognoſcit, neq; neſcium habebat Anteium caritate Agrippinæ inuiſum Neroni.

p. 459. l. 22. *Q. Voluſio P. Scipione Coss.* Ita mei libri, idque Faſti comprobant. Vulgatum errorem etiam docti tolerauerant, P. Cæpione. Horum Conſulum mentio eſt in lapide vetuſto Neapoli,

Q. VOLVSIO. SATVRN
P. CORNELIO. SCIP. COS
AVGVSTALES
QVI. NERONI. CLAVDIO
CÆSARI. AVGVST. ET
AGRIPPINÆ. AVGVSTÆ
I.O.M. ET. GENIO. COLONIÆ
LVDOS. FECER. XIII. XII. K. MART
C. TANTILIVS. CC. L. HYLA
CN. POLLIVS. CN. L. VICTOR
C. IVLIVS. C. L. GLAPHYR
CVRATORIBVS.

reliqua lapidis amfracta deſunt.

lin. 29.

lin.29. *Viros feminaſq; inſignes.* Farn. illuſtres.

lin.ead. *Quidam ſimili licentia.* Vat. Quidam permiſſa ſemel licentia.

lin.30. *Multi propriùs cum gl.* Vat. inulti.

p.460.l.15. *Ille an auctor conſtitutionis.* Emendo & diſtinguo, Perſcribere tamen conſenſum Senatus illi, an auctor conſtitutionis fieret, vt inter paucos & ſententiæ diuerſos. Dio enim auctor eſt, Auguſtum ſanxiſſe vt ſiquid in Senatu abſente Principe geſtum aut decretum eſſet vim Sc. ne haberet niſi principe conſulto & volente.

lin.17. *Vine an æquo cum patronis.* Locus, ſi quiſquam alius, corruptus & mutilatus, cui variè medicina adhibetur ab aliis, magis tamen, vt opinor, Dicis cauſſa, vt in deſperatis morbis ſolet, quàm quia euentus ſperetur. Rhenanus ſic: Vi an æquo cum patronis iure agerent, ſententiam eorum confutarent, ac verberibus vltrò manus intenderent, implere vel pœnam ſuam diſſuadentes. Ferretus, Vt ne æquo cum p. iure a.ſ.e. conculcarent: ac verberibus manus vltrò intenderent impelleréntue p.ſ.d. Ego ludibria mea parcam adſcribere. Certum enim habeo,

Conueniant omnes augures, haruſpices,

vt ille inquit; nemo tamen ſine libris reſtituet.

p.461.l.11. *Inter Bibullium præt.* Scribo, Vibullium.

lin.25. *Inclementer augeret.* Lego, ageret.

p.462.l.2. *Præfectura perfunctos.* Verius videtur, Prætura. Nam præfecturæ vrbis, annonæ, prætorij, perpetuæ ferè erant, aut certè cum offenſione deponebantur: vt probabile non ſit eos ad hoc munus promotos.

lin.8. *Aminius Rebius.* Libri vet. C. Aminius. Puto verum eſſe, Caninius Rebilus.

p.463.l.22. *Cuius proauum oratorem.* Perſpicua veritas, & ita mei libri. Meſſallæ Coruini inter oratores obuia vbique mentio. Vulgati aliquot libri, proauum auctorem, flagitioſè.

lin.28. *Habitas opes diſſipaſſent.* Omnino legendum, Auitas opes. tam frequenti in hoc errore vt verbo monuiſſe ſat ſit.

p.464.l.4. *Illuc màgis ad ſeruitium.* Lego, Illud magis.

p.465.l.12. *Fama quàm pugna extrahere.* Vereor vt Extrahendi verbum hîc ſincerum ſit. Optimus ille Vat. Exterrere, ha-

re,habet. fortaſſe rectè.niſi tamen potius videtur,exterere, id eſt,proterere.

lin.20. *Gens ante alias ſocia.* Mirum verò . nam ante perſpicuè ponit, eos tum primùm ad ſocietatem adlectos. Indubitanter lego, Gens haut aliâs ſocia. Sic loquitur alibi, Haut aliâs maiori mole concurſum. Ceterùm qui hîc Iſichi ſcribuntur,in Vat. ſunt,Inſechi.

p.466.l.9. *Diſſimulato tamen intellectu.* Malim,Intellecta.

p.467.l.7. *Capta eſcenſu munimenta.* Ita planè Vatic. non, Aſcenſu.De hoc verbo monui ſuprà.

p.468.l.14. *Velut numine oblatum.* Farneſiano ſuprà adnotatum erat,Velut deûm numine.

p.471.l.11. *Rufi Criſpini equites Rom.* Vulgati,Criſpi. Sed Criſpino ei nomen fuiſſe Plutarch. in Galba, Tac. lib. XV. oſtendunt. & ante omnes Seneca in Octauia ſub perſona Poppææ,

–venientem intuor
Comitante turba coniugem quondam meum
Gnatumq; properat petere complexus meos
Criſpinus,& intermiſſa libare oſcula.

in quo lex verſus,Criſpinus,flagitat.

lin.18. *Ibi conceſſam dictitans.* Leui mutatione reſtituo,Sibi conceſſam. Vertranius, qui leg. cenſet, Vbi condictitarent nobilit. vt ingenuè dicam,riſum noſtrum captauit.

lin.26. *Quod nemo adæquaret.* Vidi cui legi placeret, quod Nero non adæquaret.

p.472.l.5. *A Tiberio vſque.* Vat. Tiberio auo iſque. Puto ſcrib. Tiberio abuſque. Sic enim antiqui præpoſitiones componebant, Poſtante, Inante, Abultrà. & ſimilia quæ paſſim in melioribus libris & monumentis inueniuntur.

lin.32. *Quibuſque aliis Romana.* Malim,res Ro. continetur.

lin.ead. *Suaderet diſſuaderétue? Licere patribus.* Non dubito quin hanc emendationem meam, quamquam ſine libris, probabunt ij quibus probatum eſſe me velim. Vulgatis erat confuſè, Suadere diſſuaderéue licere patribus: quoties ius dic. &c.

p.474.l.20. *Helius Gracilis.* Libri vet. Elius Gracchus.

lin.29. *Iamque fixerant domos.* De coniectura ſcribſi. Vulgati, Finxerant.

lin.31.

lin. 31. *Cùm Dubius Auitus.* Labor vt ſcrib. putem, Didius Auitus.

p. 475. l. 28. *Inter hominum famam.* Lego, famem. Seruarent ſanè agros, inquit, receptos gregibus & armentis militum, in fame hominum, &c.

p. 476. l. 2. *Et commotus his Auitus.* Videtur ſcrib. Nec commotus.

lin. 3. *Meliorum imperia. Id dis.* Fortè, imperia ait. Dis quos impl.

lin. 27. *Eluuie maris areſcente vnda ſed.* Iudico ſcrib. Eluuie maris areſcente, ſed vnda ſuper ard. Hac enim ratione ſalem confeciſſe Germanos Plinius docet, lib. XXXI. Galliæ Germanięque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt.

lin. 33. *Ciuitas Iuhonum.* Rhen. Bibonum. Vide ſuprà Notas libri II.

p. 477. l. 4. *Alio humore niterentur.* Scribo, Vterentur.

IN LIB. XIV. ANNAL.

NOTAE.

PAG. 478. lin. 18. *Et verum animũ timeri.* Audio C. V. & honoris cauſſa nominãdo Errico Memmio placere legi, Et vterum annuum. A quo verecundè diſſentio. Quomodo enim annuam fecunditatem ſuam iactare Poppæa poſſit, quæ vnicam ex Criſpino prolem genuerit, ex Othone nullam? Auctores Tacit. lib. ſuperiore, & Seneca in Octauia. Verius ergo eſt diſtingui, Formam ſcilicet diſplicere & triumphales auos! an fecunditatem & verum animum? Timeri ne vxor ſaltem I. P.

p. 479. l. 11. *Quod otium laceſſeret.* Fortè, Faceſſeret.

p. 480. l. 8. *Geſtamine ſellæ Baias peruectam.* Libri antiqui, Baulos peruectam. & id rectum arbitror. Obſcura narratio Taciti, ſed ſic interpretanda. Nero apud Baias erat, Agrippina Antij: illinc eam litteris elicit, & venienti obuiam in litora factus ducit, id eſt ducere parat, Baulos. & ipſe quidem naui id volebat. Sed exſtitit proditor, & Agrippina maluit geſtamine ſellæ. Baulis igitur comiter excepta & ſuſpicionibus amotis, à conuiuio degrediẽs vt villam ſuam repe-

repeteret,oblata eſt parata illa nauis, & coortę inſidiæ. Hác ſeriem narrationis Xiphil. in Nerone diſertè comprobat, & Martialis lib. 1. Epigr. CXLIII.

Dum petit à Baulis mater Cærellia Baias
Occidit inſani crimine merſa freti.
Gloria quanta perit vobis! hæc monſtra Neroni
Nec quondam iuſſæ præſtiteratis aquæ.

Hoc ideo fuſius, quia erudito viro in amicis meis eripi nulla vi potuit, quin Agrippina Baulis Baias perducta eſſet, ibiq́ue demum inſidiæ patratæ.

lin. 12. *Siue explenda ſimulatione.* Scribo, explendæ ſimulationi.

lin. 26. *Vnum in latus inclinare.* De fide librorum eieci ſuperfluam vocem, ſine qua præclarè conſtat ſententia. Vulgò legitur, Ratem vnum in latus. Acutè. quaſi Latinis idem eſſet Ratis & Nauis.

p. 482. l. 24. *Ventrem feri exclamauit.* Parum abeſt quin hoc loco dignum me inaurata ſtatua putem, qui è Tacito tam illuſtre gloſſema ſuſtuli, vt vix ſimile quidquam lingua Latina habeat. Vulgati enim omnes, Ventrem feri exclamauit rogans miniſtrum vt vtero dirum enſem conderet, adiiciẽs hic eſt hic eſt fodiendus ferro monſtrum qui tale tulit. Poſt hanc vocem cum ſupremo mixtam gemitu animam tandẽ poſt fera triſtem vulnera reddidit. Ictibus enim multiſq́ue vulneribus confecta eſt. Nec quiſquam fuit qui vel dubitandum leuiter de hac lectione putauerit: ne ille quidem Ic. tus qui Vaticanos codices inſpexiſſe iactat. Et certè, vt opinor, inſpexerat; ſed quomodo canes bibere è Nilo aiũt. Nam in Farn. hæc verba deſunt, Rogans m. v. v. d. e. c. a. h. e. h. e. fodiendus ferro. In laudatiſſimo autem Vatic. ab his verbis, Feri exclamauit, omnia aduſque illud, multiſq; vulneribus. Et quid verbis opus eſt? ea omnia quæ fide libri illius ſuſtuli, de verbo tranſſcripta erant ex Octauia Senecæ, apud quem Actu 1. Chorus loquitur:

—Cædis moriens
Illa miniſtrum rogat infelix
Vtero dirum condat vt enſem
Hic eſt hic eſt fodiendus, ait,

Ferro,

Ferro, monſtrum qui tale tulit.
Poſt hanc vocem cum ſupremo
Miſtam gemitu animam tandem
Per fera triſtem vulnera reddit.

Xiphilinus non plura verba morientis Agrippinæ quàm Tacit. refert, καὶ τὴν γαστέρα ἀπογυμνώσασα, παῖε ταύτην, ἔφη, παῖε, ὅτι Νέρωνα ἔτεκεν.

p.483 l.23. *Poſtea quam fruſtrà oblata ſint.* Perſpicuum vitium. Farn. ablata ſint. Scribendum, fruſtrà cogitata ſint, aut ſimile aliud.

lin.28. *Claudianorum oblita inſectatione.* Alij, obita inſectatione, in queis Ferretus. At quàm facilis emendatio erat cogitantibus antiquam rationem ſcribendi? oblica. id eſt, obliqua. Id enim verum eſſe vel Tireſias ille viderit.

p.484.l.8. *Exitium Senatui ac ſibi.* Hunc locum ſemper inter mutilos habui, eoſque quorum ſine libris depoſita ſanitas eſſet. Nec enim quidquã narratur, in quo Thraſea tam grauiter offenderit. Nunc aliter ſentio, & dũ hæc ipſa ſcriberem neſcio quis Cynthius admonuit præclarè ſanatum iri ſi legas, Tranſmittere ſolitus, exiens tum Senatu, ſibi cauſſam periculi fecit, ceteris l.i.n. præbuit. Optimè. & Sequimur te ſancte deorum Quiſquis es. Hoc enim ſolo Thraſeã offendiſſe quòd Senatu egreſſus ſit, docet Xiphil. ὁ Πούπλιος δὲ δὴ Θρασέας Παῖτος ἦλθε μὲν ἐς τὸ συνέδριον, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐπήκουσεν, ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς ἐξανέστη τε εὐθὺς, πρὶν καὶ ὁτιοῦν ἀποφήνασθαι, καὶ ἐξῆλθε, διότι ἃ μὲν ἤθελεν εἰπεῖν, οὐκ ἠδύνατο, ἃ δὲ ἠδύνατο, οὐκ ἤθελεν. Et ipſe Tacit. XVI. Propterea quòd Senatu egreſſus eſt cùm referretur de Agrippina, vt memoraui.

lin.16. *Præfectura functos.* Fortè, Prætura.

lin.20. *Iturium ac Caluiſium.* Libri vet. Titurium.

p.485.l.3. *Vetus illi cura erat.* Niſi fides omnium librorũ ſpernitur, illud, Cura, damnatũ lege Iulia vt adulterinum reiiciendum eſt. Nam & mei & codex ille Budenſis, Vetus illi copia, referunt. Equidem ſuſpicor ſcriptum antiquè fuiſſe, Vet. illi copido, id eſt, Cupido, vnde mox manarit in omnes libros, Copia.

lin.4. *Cithara ludicrum in modum.* Emendo, Ludiorum in modũ. Vidimus argenteos nummos in quibus Nero citharœdico

tragico habitu dextra citharam tenens expreſſus cernebatur cum inſcriptione, TR. POT. IMP. P. P. PONTIF. MAX.

p.486.l.2. *Ipſe ſcenam inſcendit.* Reſtitui ex libris. Nam Farn. Scenam incendit, addito ſuperius S. & Vat. Scænam incendit. Vulgati, Scenas incedit.

lin.3. *Aſſiſtentibus familiaribus.* Familiarium vox nimis familiariter huc irrepſit. Nam Farneſ. Aſſiſtentibus facies: Vat. abſiſtentibus facies. Similem lectionem regij codicis fuiſſe ſuſpicor ex eo quòd Rhenanus quaſi diuinans, Abſiſtentium facie, reponit. Mihi tenebræ ſunt, & ſubeſt haut dubiè ὕπουλον vlcus.

lin.4. *Acceſſerat cohors militum.* Ita leg. non, Abſceſſerat. Suet. de hoc facto, Sed adiuuante vulgi preces etiam ſtatione militum quæ tunc excubabat, &c.

lin.12. *Necdum inſignis ætatis.* De hoc loco non aliud pronunciem, quàm Delphos ad Apollinem ablegandum videri, ſi fortè illic medicinam poſſit accipere. nam ego ſanè diuinitus neſcio: & deſtituunt nos libri.

lin.13. *Conſidere ſimul & allatos.* Conſidendi verbum deeſt Farn. & idem habet, ablatos.

lin.21. *Liuineius Regulus.* Sic reſtitui, cùm in libris eſſet, Liuidineius. Liuineiæ gentis Reguli fuerunt. Nummus C. Cæſaris, L. LIVINEIVS REGVLVS III. VIR. AAA. FF. ab aduerſa parte, CAESAR IMP.

p.487.l.3. *Appionis quondam habitos.* Claudius Chiffletius monuit, Auitos, legendum.

lin.13. *Elegantia vitæ, quam clariorem.* Rhenanus emendat, quæ clariorem. Fortè traiectis verbis ſcrib. & quem elegantia vitæ clarior. e.

lin.15. *Nerone IV. Corn. Coſſo.* Horum Conſ. mentio in veteri marmore, Romæ:

I. O. M. ET. GENIO
VENALIC
P. ACILIVS. CERDO
VOTVM. SOLVIT
NERONE. CÆSARE
AVG. IIII.
COSSO. LENTVLO. COSSI. F. COS.

lin.ead. *Quinquennale ludicrum.* Exſtant nummi Neronis in quorum auerſa parte eſt menſa, in eaque corona & olla ſiue lebes potius cum inſcript. CERTA. QVINQ. ROM. CO. S C. id eſt, Certamen quinquennale Romæ conſtitutum. Quòd autem lebes conſpicitur, à more græco eſt, qui eiuſmodi præmia ſolent tribuere. Homer. Iliad. I.

Αἴθωνας δὲ λέβητας ἐείκοσι, δώδεκα δ' ἵππους.

lin.23. *Quoties Prætores ederent.* Ad hanc certiſſimi iuris correctionem præiuerunt libri, qui habebant, Prætor ſederet. ex quo dempta principio ſequentis vocis littera feci, Prætores ederent. Clarum eſt autem iis qui modicè guſtarunt antiquitatem, à Prætoribus olim ludos curari ſolitos. quod nunc imminutatum eſſe & à magiſtratibus ad Cæſarem delatum prudentes illi querebantur. Faciunt huc illa quæ ſeq. pagina dicuntur, Nec perinde magiſtratus rem familiarem &c. Vulgati, P. R. ſederet.

lin.24. *Neceſſitate certandi.* Ita libri, rectiſſimè. Conſtat enim à Nerone aliiſq; principibus cùm ipſi cura ludorum fungerentur, nobiles ciues ſubactos ad neceſſitatem certaminum gymnicorum. Vulg. ſpectandi.

lin.25. *Funditus euerti.* Vox, Euerti, abeſt à meis. Lego & diſtinguo, Ceterùm abolitos p. p. mores funditùs, per accitam l.

lin.32. *An iuſtitiam augurij.* Corruptus locus. Fortè, iuſtitiam augeri. Quod leuiter placet, multo minus illud Vertranij, An ius augurum.

p.488.l.6. *Spectaculorum oblectamentis.* Farn. oblectamentā. non malè.

lin.8. *Ludos curatiùs editos.* Id verbi repoſui fide librorum. Triti libri, accuratius. Vſurpat & aliàs Tac.

lin.10. *Ducentis iam annis.* Immò ducentis & quattuor, nequis accuratam eam rationē exiſtimet. Triumphauit Mummius A. V. C. DCVIII. hic autem annus eſt DCCCXII. Facilis ſupputatio.

lin.20. *Totius quinquennij noctes.* Leui mutatione elegantem ſententiam conſtitui. Libri omnes, Potius.

lin.24. *Primas partes nemo tulit.* A Farn. abeſt, Partes, ſcribiturque Primitias nemo t. Lego, Primas nemo tulit. vſitata phraſi antiquis.

lin.26. *Græci amictus.* Suſpecta lectio: neq; ſum neſcius

græcos amictus poſſe referri ad morem illorū temporum, quo ſolent ludis depoſita toga more greco chlamydem induere aut lacernas, interdū & penulas: ſed & narratio ipſa parum integra videtur, & quod caput eſt, diſſentiunt libri. Farn. Ciratiam iactam quo. Vat. Greciam iactus ta quo.

p.489.l.2. *Cui Sublaqueum nomen.* Verius videatur, Sublaceum. à lacu enim nomen habuiſſe Plin. lib. III. ait, Anio lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaceo, defert in Tiberim Sed hoc leue: illud notatu dignius, videri hic vocem deeſſe, ſcribendumq́. Apud Imbriuina ſtagna, villa cui Sublaceum nomen eſt Certè Neronis villa Sublacenſis Frontino de Aquæd. commemoratur. Sed hoc teſtificor tantum, non etiam adfirmo.

lin.12. *Aquæ Martiæ.* Neſcio quid hîc monſtri libri veteres alunt. Farn. aquæ marginæ. Vat. aquæ morgio. Plinio quidem nominatur Morgus fluuius in Ciſalpina Gallia, ſed ἐδὲν πρὸς ἔπος. Probo igitur vulgatam.

lin.13 *Corpore toto polluiſſe.* Lego, loto. Veteribus enim magna religione cauebatur ne ad caput aut fontes fluuiorum, tamquam ibi Nymphæ vel Deus loci haberet, lauarēt aut natarent. Plin. IIX. Epiſt. de Clitumno fluuio: Pons terminus ſacri profanique: in ſuperiore parte nauigare tantum, infrà etiam natare conceſſum.

p.490.l.3. *Alterum impetu captum.* Vocem, Captum, addidi ex Vat. à reliquis libris omnibus per iniuriam exſulantem.

lin.15. *Demum & irrumpentium.* Deeſt quidpiam: aut certè leg. coniunctione inducta, Demum irrump.

p.491.l.3. *Pars Nipolīq; & Ariſtobolo.* Vtinam tam certa correctio eſſet, quàm clara deprauatio. Regius codex Pars Nipuli, ex quo Rhenanus Pars populi. Qui iudicare his de rebus poſſunt, facilè intellegunt nomen regis cuiuſpiā deeſſe. Fortè ſcrib. ex veſtigiis litterarum, Vt cuique finitima Arſinoë, Polemonique & Ariſtobolo.

lin.4. *In Syriam acceſſit.* Lego, abſceſſit.

lin.29. *Neque Auitus vt memoraui.* Suprà lib. XII. A. Didium vocat. In Cn. Agricola, Didium Gallum. Cogitandum igitur.

lin. 32. *Supremis teſtamenti verbis.* Illud, Verbis, additicium cenſeo.

p.492.l.7. *Breue litus & incertum.* Vox, Litus, abeſt à meis

 libris:

libris : & quidni Breue ſine adiectione dicamus vt Breuia maris?

lin.21. *Rex Icenorum.* Vat. & Farn. Tigenorum.

lin.25. *Vxor Boodicia.* Dioni Βουνδουίκα dicitur, in Agricola, Voadica.

lin.31. *Nondum ſeruitio aſſueſacti.* Veteres, Seruitio facti, optimè.

p.493.l.14. *Dilabente æſtu.* Hæc omnia à coniectura ſunt. Vulgati, Siclabente æ.h.c.e. relictæ. Vt B.a.ſ.i.v.a.m.trahebantur. vitio è quà de verbis quà de interpunctione.

p.494 l.9. *Et aliorum inſignes.* Dubius locus. Loquitur tamen ita & Tertullian. de Pallio: Phyſconem & Sardanapalum tacendum eſt, qui niſi inſignes libidinum, aliàs reges nemo noſſet.

lin.13. *Tamquam reddituri ſup.* Aut leg. reddituris ſupplicium: aut, redemturi.

p.495.l.20. *Velut cuneus erupit.* Vat. Cuneo.

p.496.l.7. *Serendis frugibus incurioſos.* Non diſpliceat legi, Serendis f. incurioſo hoſte, omni ætate a.b.

lin.27. *Quod poſt paucas naues.* Ita veteres. Vulgati, perpaucas. Ego malim, Pòſt, quòd paucas.

p.497.l.3. *Vicio Rufino.* Veteres, Vincio.

lin.8. *Tabulas in quos memoraui.* Veram eſſe hanc emendationem noſtram non abnuerim vel ſacramento quinquagenario contendere. Ad quam manuduxit me ſincerus ille Vatic. qui Tabulaſiis, refert. Reliqui omnes, Tabulariis. Quantilus error quantas tenebras? Nam Ic.ti noſtri miſerè torquentur in Tabulariis iſtis eruendis. Alciatus eos putat quos nunc Tabelliones vocamus: contrà Ferretus obſignatores & ſcriptores teſtamenti ſic dictos contendit. Vertranius poſtremò, tamquam cornicū oculos, quod dicitur, legendum pronunciat Fabianus Tabularius iis quos.

lin.27. *Senatuque in quo ipſo.* Legerim, Senatuque in ipſo erant ſ.n.ſ.

p.498.l.14. *Quia de paterna pecunia.* Hæc omnia εἰρωνικῶς dicta accipienda ſunt, & immenſum fallitur vir eruditus qui corrig. cenſet, Quia de patrono pecunia tranſegerat, aut amatum mancipium detrahebatur, accommodans ad illa verba ſuperiora, Seu negata libertate cui pretium pepigerat, ſiue amore exoleti infenſus.

lin.22.

lin.22. *Multa ſcelerũ indicia.* Vidi cui placeret, Multis ſcelera indiciis.

p.499.l.11. *Tarquinius Priſcus.* Vat. Tarquitius.

p.500.l.11. *Quum inſula.* Lego, In inſula.

lin.14. *Silentium aliorum.* Farn. ſeruitium.

lin.15. *Pedibus in ſententiam eius.* Si finis huius narrationis rectè habet, quomodo vera illa priora præſtabimus? Tum primùm reuocata ea lex credebatur, quæ haut perinde exitium Antiſtio, quàm Imperatori gloriam quæſiuit, vt condemnatus à Senatu, interceſſione Tribunicia morti eximeretur. Nam neq; hoc Sc. vel Auctoritas potius, Antiſtium morte damnat, ſed in inſulam relegat: neque de Neronis interceſſione quidquam refertur. Atq; adeò in ipſo reſcripto eius omnia crudelitati & odio, quàm clementiæ aut gloriæ propiora. Conſideret igitur lector.

lin.33. *Adhiceebat Talius Geminus.* Scribo, T. Alius.

p.501.l.18. *Ofonium Tigellinum.* Tigellinum vbiq; ſcribſi non Tigillinum auctoritate Vat. codicis, & Grecorum qui ſemper Τιγελλῖνον. Ofonij nomen verúmne ſit dubitari ex Dione poteſt lib. LIX. Ἐν τούτοις δὲ τότε φεύγουσι καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος ὡς τὴν Ἀγριππῖναν μεμοιχευκὼς ἐξέπεσεν. Quod ſi rectè legitur, Sophonium Tigellinum hic ſcribendum erit. In Xiphilino tamen, Σωφρόνιος exſtat, corruptè.

lin.19. *Ac quæ illi pro cognatis moribus.* Deprauatio hæc à Rhenano eſt. Nam aliter libri. Farn. Atque illi pro cognitis moribus fuere. Vatic. illi progenitis moribus. Aut illa Farneſiana probanda eſt diſtinctione mutata: aut ex Vatic. leg. quę illi pro genere & maioribus fuere. Vt dicat Tigellinum commendatione vitiorum pro natalibus vſum. Sanè humilitatem generis eius Tacit. indicat 1. Hiſtor. Ophonius Tigellinus, obſcuris parentibus, fœda pueritia. Fortè & ſic leg. Vt qui illi pro cognatis moribus faueret, vel potius ex Vatic. pro geminis moribus faueret. Geminum, ſimile valet antiquis. Similitudine igitur vitiorum fauorem Neronis Tigellinus meruit.

lin.20. *Ex intimis libidinib.* Vatic. & in intimis, quod mirificè placet, Valet idem illi, ad intimas libidines adſumtus.

lin.26. *Priuatum modum euectas.* Ita Vat. in vulgatis inculcata vox erat, Supra modum.

p.503.l.4. *Seniores amici quietè reſpondere.* Vatic. quietem.

Fortè ſcrib. Poſſumus ſ. a. quietem iure ſpondere. Fuit &, cùm putarem delendum illud, reſpondere, vt natum ex ſeq. linea, leg. q. Poſcimus ſeniores amici quietem. Hoc quoq; Vertranio placet, Poſſimus ſeniores animum quieti per te ſpondere.

lin. 9. *Auus meus Auguſtus.* Immò, atauus, & ita in Senecæ oratione nominat.

p. 504. l. 1. *Factus natura.* Ita Farn. Vulgò, Facetus: illud perſpicuè rectum.

lin. 2. *Cum dominante ſermonum.* Vox, Sermonum, non eſt in Vat. & puto redundare.

p. 506. l. 12. *His haut quaquam Nero.* In regio codice eſt, His tamquam pœnit. fl. Quod probo præ vulgata.

lin. 14. *Deoſq; tandem venerantur.* Corruptè. quò enim pertinet illud, Tandem? Sed & ſequentia non ſatis ſincera, de quibus ſine librorum ope nihil habeo dicere.

p. 507. l. 6. *Quæſtionib. ancillar. eluſerat.* Lego, eluſi erant. vel, Illuſerant.

lin. 24. *Inſulaque Pandateria.* Variè nomen huius inſulæ ſcribitur. Vatic. Pandecteria: vetus Solinus, Pandotoria: in Strabone & Plinio Pandataria. Ceterùm cùm hìc Octauia relegata in inſulam Pandateriam apertè dicatur: pęne labor vt ita emendandum illuſtrem locum Senecę cenſeam Octauia extrema. Loquitur Octauia:

Non inuiſa eſt mors iſta mihi,
Armate ratem, date vela fretis,
Ventiſq; petat puppis rector
Pandatariæ litora terræ.

Vbi vulgò, Tandem Phariæ: quaſi in Aegyptum relegata fuiſſet. id quod ex Tacito planiſſimè falſum. Pandataria terra ita dicta eſt, vt antiquis Italia terra, Sicilia terra. Eſt hæc inter inſulas maris Tyrrheni in ſinu Puteolano.

IVSTI

IVSTI LIPSI
IN LIB. XV. ANNAL.
NOTAE.

PAG. 511. lin. 17. *Vis locuſtarum abederat.* Non malè etiam, ambederat.

p. 514. l. 25. *Par eorum numerus adipiſceretur.* Siquis me audit, ſcribet, adſpiceretur. quamquam non ignorem & Plautum παθητικῶς dixiſſe, Non ætate verùm vſu adipiſcitur ſapientia.

lin. 29. *Die noctuque.* Vat. diu noctuque.

p. 515. l. 14. *Pacorum ac Tyridatem.* Græci ſcribunt, τηριδάτην, vt verius Latinè videatur, Teridatem, aut ſaltem Tiridatem.

lin. 16. *Adieciſſe deos dignum* Mihi quidem hic locus inter Nefaſtos eſt, de quo tria verba profari non audeam. Vertranius legit, Adieciſſe eos, dignum Arſ. ſimul vt de leg. Rom. ſtatuerent. hoc ſenſu, Adhibuiſſe fratres in conſiliū, dignum eſſe Arſacidis, vt vnà de legionibus Rom. deliberarent. Rhenanus, Adieciſſet eos, dignum. Ferretus, Quid de Armenia cernerent adiecisse Deos. Dignum Arſ. i. e. Ego parendum Hippocrati cenſeo, & à deſperatis abſtinendam medicinam.

lin. 28. *Illud iter experientis.* Lego, expedientis.

p. 516. l. 28. *Hæc conquerentium.* Fortaſſe ſcrib. Hic conqueri ſuum irritum l. vt ad Corbulonem referatur.

p. 517. l. 14. *Securitatem annonæ ſuſtentaret.* Mira res & portenti ſimilis, abiectionem frumenti fuisse annonæ ſuſtentandæ; quin minuendæ potius. Suſpicio olim fuit vetus hic verbum reponendum, ſiſtentaret, id eſt, oſtentaret, ad ſententiam aptiſſimum, quo Plautus Truculento vtitur,

—tu verò clurinum pecus
Aduenisti huc ſiſtentatum cum exornatis oſſibus.

Sic enim duo Plauti in Vaticano, tertius, Suſtentatum. Arbitrabitur lector.

lin. 18. *Ducennium Geminium.* Scribe, Geminum, qui Conſul fuit cum Pompeio Paullino DCCCIX.

p. 518. l. 23. *Decernaturque & maneat.* Locus, vt opinio mea fert, mutilus: nec iuuant libri.

lin. 33. *Ambitio cohibetur.* Lego, cohibeatur.

p. 519. l. 7. *Campaniæ opidum Pompeij.* Seneca contrà VI. Natur. Quæſtion. ſequenti anno Coss. Verginio Rufo & Memmio Regulo id euenisse tradidit.

lin. 9. *Memmio Regulo & Verginio.* Verginium vbique per E. ſcribſi partim Græcos ſecutus qui *βεργίνιον*, vt Dio & Plutarch. in Galba & Othone; partim veteris marmoris fidem, quod non ita pridem erutum Romę vidimus cum horum Coss. inſcriptione:

I. O. M. ET
GENIO. P. R. ET. VENALIC
L. L. RVBRI. ANTIOCHVS
ET. HYMNVS. ET
C. C. LAPPI. MVTILVS. ET
RVFVS
VOTVM. SOLVERVNT. L. M.
L. VERGINIO. RVFO
C. MEMMIO. REGVLO COS

Ex quo apparet errare eruditos viros qui in Faſtis ſuis Verginio Paulli cognomen tribuunt, Memmio Lucij.

lin. 16. *Ad exemplar Atticæ religionis.* Farneſ. anciatæ religionis. Vatic. acciceque, interſerto ſuperius, A, vt fieret, acciaceque. An fortè, Actiacæ? Nam ludos Actiacos quinquennales quò celebratior memoria eius victoriæ eſſet, Auguſtus Nicopoli instituit. Auctor Sueton. Videntur iidem & Romæ celebrati, ſi rectè in Suetonij Tiberio eſt, Præſedit & Actiacis ludis & Troianis Circenſibus ductor turmæ puerorum maiorum; ſi rectè, inquam, quia optimũ illud exemplar Vatic. hîc Aſticis ludis, refert. Eadem diuerſitas ſcripturæ in eiuſdem Caligula, Edidit & peregrè ſpectacula in Sicilia haſticos ludos, in Gallia miſcellos. vbi plerique libri, Atticos: alij, Aſticos. An retinere in poſſeſſione vulgatam placet, & religionis Atticæ certamen ad Panathenæa Athenienſium referre? De quibus Pauſan. in Arcad. Quæ ſollenniter poſteà etiam Domitianus celebrauit. Xiphil.

p. 520. l. 17. *Syriæque exſecutio Cintio.* Farneſ. Excutio Citio. Omnino

Omnino ſuſpectum illud, Exſecutio, pro adminiſtratione, habeo: inclinoque vt legam, Syriaque Sex. Cutio permiſſa, vel, Sex. Cincio. Hæſitantes videlicet librarij Citio an Cutio ſcriberent, mala ſedulitate geminarunt vtrumque, & adhærente mox prænomine natum illud Executio.

p. 523. l. 7. *Feminarum illuſtr. ſenatorumq; plures.* Ita omnes libri. Rhenanus addit, Senatorumque filiorum, & cum admiratione quærit, quid in arena feminæ egerint? Qui licet errorem adgnoſcat. Non enim filios modò Senatorum ſed & ipſos & eorum coniuges fœdatos miniſteriis arenæ docet ex Dione Xiphilin. adeò quidem vt Aelia Catulina nobiliſſima femina annos ſupra XXC. nata, in publico ſaltauerit.

p. 524. l. 5. *Nomina ſummæ curæ & meditamenta.* Lego, & meditamenti. Nequid tamen diſſimulem videtur vox abeſſe, & ſcriptum olim fuiſſe, meditamẽta imperandi, aut ſimile.

lin. 23. *Plebi volenti fuere.* Budenſe exemplar, volentia. & id rectum eſſe docui in Notis ad Hiſtorias ex Salluſt.

lin. 28. *Perinde lætum ſibi publicis locis.* Rectiſſimè locus habet mutata modò diſtinctione, Ipſe quò fidẽ faceret nihil vſquam perinde lętum ſibi; publicis locis ſtruere conuiuia, totaque v. q. d. vti. Rhenano, qui exclamat prorſum deprauatum eſſe locum, libentes gratiam facimus de correctione iſta, Ipſe quò f. a. nihil vſquam periculoſum ſibi, lætus publicis l. ſ.

p. 525. l. 10. *Cui nomen Pythagoræ.* Sentit cum Tacito Xiphil. At Suetonius hoc ſcelus hominis cui Nero denupſit, Doryphorum nominat.

lin. 26. *Feſſa ætate, aut.* Vat. Feſſa erant, aut.

p. 526. l. 21. *Necdum poſito metu.* Notam deprauationis inuſſi: nec dubium apud intellegentes iudices erit quin mutilata hæc ſint & amfracta.

p. 527. l. 9. *Vt totidem annos menſeſque.* Quî id poteſt? Nam argumentis putemus, Vrbs à Gallis incẽſa anno CCCLXIV. ſi Varronem, Liuium & Plinium ſequimur; vel vt alij, CCCLXV. Hoc autem incendium incidit in annum v. c. DCCCXVII. Ergo à condita vrbe ad primum incendium CCCLXIV. anni interſunt: ab Gallico incendio ad iſtud, CCCCLII. Vt ratio curioſorum illorum centum modò annis falſa perſpicuè reperiatur. Quid dicam? non poteſt

effugere culpam ῥᾳθυμίας Tacitus me patrono: Marcus adhibendus erit. Nam quod de diuerſitate annorum in mentem venerat, qui ſub regibus aliquot X. menſium fuere: poſt longam ſupputationem, ne ſic quidem conſtare rationem inuenio. Has igitur tricas pluſquam Tellanas aliis extricandas delego.

lin. 24. *Ceterùm vrbis quæ domus ſupererant.* Sententia ſecum ipſa pugnans. Si enim ſupererant, quomodo erectæ? quod in dirutas conuenit. Putarim ſcrib. Ceterùm vrbis quæ domus perierant. Niſi tamen placet Neronem etiam ſtantes domus omnes diruiſſe, & rurſus erexiſſe.

p.528.l.21. *Et quæſitiſſimis pœnis.* Ita Vat. rectè & ex conſuetudine Taciti. Vulgò, exquiſitiſſimis.

lin.25. *Exitiabilis ſuperſtitio.* Farn. exitialis.

lin.35. *In vſum nocturni luminis.* Hoc eſt quod Iuuenalis iis verſibus voluit, quos vulgò longè aliter interpretantur,

Pone Tigellinum: teda lucebis in illa
Qua ſtantes ardent qui fixo gutture fumant.

p.529.l.2. *Permixtus plebi vel circulo inſiſtens.* Auſim legere, Vel curriculo inſiſtens, ſententia id mirè comprobante. Nero, inquit, habitu aurigæ interdum plebi miſcebatur vt ſpectator, interdum currui inſiſtebat vt aurigator. Ipſum ſanè Neronem currus rexiſſe, Xiphil. & Suet. prodiderunt.

lin.14. *Bonis artibus non induerat.* Fortè, Imbuerat.

p.530. lin.8. *Silius Nerua.* In monumentis antiquis huic Conſuli Siliano Neruæ nomen eſt.

lin.24. *Subrium Flauium.* Xiphilino dicitur, Σοῦϐιος φλάϐιος, & ſtatim Συλπίκιος ἄπρος qui Tacito eſt, Sulpic. Aſper.

lin.29. *Vanus aſſimulatione.* Farneſ. Vana aſſimulatione. quamquam ne ſic quidem tolli mendum arbitror.

lin.31. *Aſianius Quintianus.* Ita ſemper mei libri, non, Quintilianus.

p.531.l.1. *Molli corpore infamis.* Farn. mollitie corp.

lin.6. *Iulium Aurinum.* Farn. Vigurinum: Vat. Tugurinū, Puto verum, Augurinum.

lin.9. *Eo pluribus periculis.* Perſpicua bonitas, & ſic mei libri. Vulgò, Propriis periculis. Non diſpliceat etiam, Propioribus.

lin.11. *Super Subrium &c.* Farn. Per Subr.

lin.12. *Granius Siluanus.* Farneſ. Gaius: Vatic. Gauius.

lin.33. *Erat Chiliarchus in claſſe.* Ita libri. Vulgò, nauarchus.

p.532.l.9. *Neque Senatui quid manere ſed.* In hunc locum conuenit Plautinum illud, Hæc edepol credo niſi Sibulla legerit, Interpretari alium poteſſe neminem. Expreſſi ſcripturam Vaticanam, à qua nec Farn. diſſentit, niſi quòd refert, Quod manere. Rhenanus extuderat, Neque Senatui quod inane eſſet prouiſum. Mihi aqua hæret, & ſuſpicor locum non eſſe integrum.

lin.18. *Metu proditionis placitum.* Ita libri. Di omnes, ſuperi, inferi, & medioxumi, malè iſtis gloſſographis qui fecerāt, Metu pr. permotis.

lin.19. *Crebrò ventitabat.* Videtur leg. crebrò eò ventitabat.

lin.31. *Ne à libertate moueretur.* Mendoſè. Arbitror ex Vaticana ſcriptura erui veritatem poſſe, Ne ad libertatem moraretur. Lego igitur, Ne aut libertatem moliretur, vel delecto I. a. Dupliciter metuebat à Veſtino Piſone aut ad libertatem populum vocaret Nerone ſublato; aut alium à Piſone principem faceret.

p.533.l.9. *Vt quiſque audentiæ habuiſſet.* Audacter expreſſi ſcripturam Vat. quam Farn. confirmat, quiſq; audaciæ habuiſset. Ineptiſſimè vulgò, Vt quiſque audiuiſſet.

p.534.l.28. *Ac ſecretò collocutum* Farn. ſecreta; & in margine, Seneca: quod non aſpernor.

p.535.l.6. *An cuncta iam patefacta.* Eleganter ex Vat. conſtitui. Vulgati, Ante cuncta. Notum genus loquendi. Annal. II. Pauore, an auitæ nobilitatis etiam inter anguſtias retinens. & alibi ſexcenties.

lin.9. *Lucanus Atillam.* Ita nomen huic feminæ in libris antiquis. Alij, Aciliam.

lin.23. *Senatoreſque intacti tormentis.* Ita Farn. liber, μάλα θείως. Vat. intactis tormentis, littera vna redundante. Ex quo fonte vulgatus error, in tantis tormentis. Res clara. Inſigni laude, inquit, dignanda mulier, quæ in tot doloribus conſtanter indicare abnueret ignotos, cùm viri & Senatores proxima pignora ſua proderent etiam ſine tormentis.

p.536.l.10. *Aut roſtra eſcendere.* Ita Vatic. à quo diſcedere

in ma-

in manifeſta bonitate religio fuiſſet. Alij, Conſcendere.

lin. 31. *Arria Galla.* Vatic. Atria.

p. 538. l. 9. *Bonarum artium famam.* Puto leg. & bonarum art. Niſi placet diſtinguere, cuius ſi memores eſſent bonarum artium, famam tam.

p. 539. l. 12. *Et lentitudine mortis.* Optimè. atque ita Farn. Vulgati, lenitudine.

lin. 32. *Renitens Sceuinus.* Lego, renidens, quod habitum illum ironicum præclarè exprimit. Paulò poſt etiam malim, Tam bonam principi vicem.

p. 540. l. 15. *Et incomtos & validos.* Rectè Rhenanus incomtos ſed validos.

p. 541. l. 3. *Ferociam amici metuit.* Lego animi.

lin. 11. *Occupare velut arcem eius.* Deeſſe verbum videtur, ſcribendumq́. Velut arcem domum eius. Id quod ſequentia confirmant.

p. 543. l. 14. *Salienus Clemens.* Lego, Alienus.

lin. 32. *Quod ad omnia olim.* Sincera hæc lectio. Omen futuri exitus Neroni ex eo, quod Diuum appellarat. Ridicule Rhenanus & eius quaſi ſubſcriptor Vertranius, Quod clam ad omen ac dolum. Nam Olim, vt grammatici loquuntur, futuri hic temporis nota eſt.

IVSTI LIPSI
IN LIB. XVI. ANNAL.
N O T AE.

Pag. 544. lin. 33. *Seruilia fingebant.* Putarim abeſſe vocem, & leg. Seruilia ingrata f.

p. 545. l. 8. *A Phœbo liberto.* Huius mentionem in lapide tumulari inuenio, Romæ in ædib. Octauiani Zeni:

TI. CLAVDIO. AVG. L.
PHOEBO
CLAVDIA. PANAΓ TYCHIS.

lin. 30. *At vt memoria.* Scribendum iudico, At ne memoria. vel potius, At ne.

lin. 32. *Animo promtum.* Niſi fallor, rectiſſimè Vat. Animo præru-

præruptum. Præruptus, de iis qui præcipiti & effreni mente ſunt, inſigni metaphora dicitur.

p.547.l.13. *Et Senatus ius exſpectabatur.* Deprauatus vel mutilus potius locus, quem ſine libris non eſt reſtituere. Vertranius, è Senatus iuſſu ſpectabatur.

p.548.l.29. *Eundemq; Neroneum.* Vulgati, Neronem. Mea lectio à Vat. eſt.

lin.30. *Iulius Germanici.* Libri omnes, vt vulgati, Iunius. falſò. quippe ſequitur, Ideo Iunium menſem tranſmiſſum, quia duo Torquati infauſtum nomen Iunij feciſſent.

p.549.l.20. *Inquies animo.* Sic mei libri. Vulg. inquietus.

lin.21. *Parmenem eiuſdem loci.* Vat. Pammenem.

lin.24. *Nuncios & conſolationes.* Puto ſcrib. conſultationes. quod conuenit de Chaldæo.

p.550.l.21. *Meque ipſum ſatias cepiſſet.* Ita diſertè Vatic. Vulg. ſatietas.

lin.26. *Ne oderim tam ſegniter.* Fortè, oderint.

p.552.l.22. *Ambigenti Neroni quonam.* Suſpectus hic locus. Nihil tamen libri.

p.553.l.4. *Patauij vnde ortus erat.* Emendandus in hac hiſtoria Xiphilinus, apud quē vulgò, Thraſeas legitur ἐν ποταμίᾳ τῇ πατρίδι τραγῳδίαν ὑποκρινάμενος, cùm ſcrib. ſit, ἐν παταβίῳ. vel, παταουίῳ.

lin.ead. *Ludis Ceſticis.* Non placet illud, Ceſticis, quid enim Tragœdia & cantus cum ceſtibus? Et Vat. manifeſtò Cetaſtis. forte an, Aſticis.

lin.14 *Nuncupationibus votorum.* Tertull. de Corona militis. Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, ſecunda in Capitoliis. Accipe poſt loca, & verba. Hunc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis vouemus eſſe facturum. Sic enim lego, nō, Futurum, vt libri.

lin.27. *Sine arte ſine honore.* Deeſt vox, & pæne confirmare auſim à Tacito ſcriptum, Huic vni incolumitas tua ſine cura; artes, ſine honore. quod ſuperioribus illis reſpondere, conſideranti perſpicuum erit.

lin.32. *Curatius leguntur.* Libri veteres, Curiatium. Rhenanus per ex. Curantium. Repoſui vocem Tacito & aliàs vſurpatam.

p.554.l.2. *Tuberones & Fauonios.* Nihil mutandum. Fauonius Catonis æmulus à Sueton. in Auguſto dicitur, idem

Valer.

Valer. lib. II. & Dio XXXVIII. tradunt. Amicus quidam meus volebat, Fannios.

lin. 4. *Ipſam aggredientur.* Libri addunt, libertatem ipſam. ſed σχολιαστικῶς, vt opinor.

lin. 9. *Iam ſibi Oſtorius Sabinus.* Vulgati, Sibi Torius. Sæpius in hoc nomine variatum eſt. Mihi placuit, Oſtorius, quia infrà cum præmia accuſatoribus decernuntur, ait, Oſtorio duodecies & quæſtoria inſignia tribuuntur. Vatic. hic tamen, Subitorius, referebat.

lin. 14. *Inultam omiſerat.* Ita Vat. Farn. erat, in vltima omiſerat. Peſſimè vulgati, Inuitam.

p. 555. l. 1. *Secretum circundare.* Sic mei libri. Alij, Secretum otium dare.

lin. 9. *Ictuſque per inmanitatem* Corruptè. Fortè ſcrib. Qui forſitan manus ictuſq; parent. Inmanitatem Auguſti etiam bonos metu ſequi.

p. 556. l. 1. *E longinquis prouinciis aduenire.* Scribo, haut veniri. Negationem enim ſententia poſtulat.

lin. 9. *Paconium Agrippinum.* Vat. Ragonium.

lin. 26. *Celebritate periculorum.* Rhenanus, crebritate rectè.

lin. 33. *Montanum probè viuentem.* Vat. Probæ iuuentæ.

p. 558. l. 1. *Et quantum miſericordiæ ſæuitia.* Nihil cauſſæ erat cur Faërnus hâc correctionem ingenio ſuo vindicaret, cùm ita diſertè in Vat. & Farn. perſcriptum extet. In aliis libris eſt, Quantum nunc ſæuitia. orto errore ex breui & conciſa illa ratione ſcribendi, nūæ.

lin. 5. *Honeſti & exerciti.* Non ambigo quin ſcrib. ſit, Habitu & ore ad exprimendam imaginem honeſti exercitus, ceterùm animo perfidioſus.

lin. 14. *Aequitate deûm erga bona.* Deprauatio manifeſta: quam adnotare volui, tollere non potui.

p. 559. l. vltima. *Obuerſis in Demetrium.* De hoc Demetrio vide Senecam De Beneficiis lib. VII. Ceterùm ad finem huius libri multa deeſſe perſpicuum. Quin & ratio temporum colligit & rerum geſtarum, ſupra hunc XVI. librum non minus duos alios periiſſe quibus defectionem à Nerone, Vindicis motum, & initia Galbæ ſit complexus. Reſtant autem dicendi anni duo, DCCCXX. & DCCCXXI. quo Nero manus attulit ſibi ipſe.

IVSTI LIPSI IN CORN. TACITI LIBRVM DE MORIBVS GERMAN. NOTÆ;

Ad C. V. Ioan. Sambucum.

PAG.562. lin.28. *Tuiſtonem deum.* Farn. Biſtonem. Aberat autem hic liber à Vaticano: nec in Farneſiano multum auxilij fuit. Ea re breuiores erimus.

p.563 l.8. *Primumq́; omnium virorum.* Lego & diſtinguo, Herculem memorant primum omnium virorum fortium. Ituri in p.c.

lin.9. *Quem Baritum vocant.* Farneſ. Barditum. & certè Bardi apud Gallos cantores dicti, vnde apud Martial. epig. IV. lib. IV. Laſſi Bardaici os quod euocati pro Gallicano. Quamquam ibi, aduocati, legi ideo malim quod poſt vocem & pulmones exercitos anima grauius eiuſmodi hominibus olere ſoleat. De Bardis etiam Strabo lib. IV. De Barditu Ammianus XVI. & Vitruuius III. Clamor, inquit, quem quidam Barditum vocant, non prius attolli debet quàm acies vtraque ſeſe iunxerit. Barritus vox propria elephantum eſt.

lin.18. *Nominatumq́ue ἀϛυπύργιον.* Farn. *ἀσκιπύργιον.* Ego gloſſema id puto, & Tacitum modò ſcribſiſſe conſtitutum nominatumq́ue. Aram quinetiam.

p.565.l.22. *Numerare aut exugere.* Farn. exigere.

lin.32. *Olim Aurimiam.* Farn. Fluriniam. ſuprà notatum, Albriniam.

p.568.l.33. *Ipſi hebent. mira diuerſ.* Expreſſi Farneſ. ſcripturam, nec quin ea germana ſit quiſquam ſanus aut pro ſano dubitauerit. Vulgò, Ipſi habent miram diuerſitatem naturæ c.i.

p.569.l.2. *Principibus vel armentorum.* Deeſſe quidpiam ſententia clamat. Suſpicor ſcripſiſſe Tacitum, Mos eſt ciuitatibus vltrò ac viritim conferre principibus vel armentorum

torum X. vel frugum. id eſt, Decimas. Niſi placet, Partem, aut ſimile reponere. Nam Rhenanus ius, vt opinor, habuit in lingua Rom. proferendi pomerij, qui ridiculè diuinat legendum, Vltrò equitium conferre principibus. Equitium, inquit, id eſt, equorum armentum.

lin.16. *Liniamenta colorum imitetur.* Ita Farn. Neq; dubiæ veritatis lectio eſt. Vulgati, Colorum inuitet.

p.571 l.24. *Cùm defecere.* Farn. defecerit.

p.572.l.10. *Licentia loci.* Id verius eſt, quàm vt libri, Ioci. In conuiuiis enim ſermonis libertas.

p.574.l.2. *Igitur Herciniam ſiluam.* Farn. Igitur inter H.ſ. Rhenumque & Mœnum.

lin.17. *Origine erubeſcunt.* Non dubito quin addita negatione leg. ſit, Origine non erubeſcunt.

lin.24. *Nec tributis contemnuntur.* Rhenanus, condemnantur: ego, Continentur, malo. Probarem, Conteruntur, niſi ſtatim ſequeretur, nec publicanus atterit. vt non videatur in vna linea idem verbum iteraſſe.

p.575.l.1. *Decumates agros.* Nihil vitij: & Decumates agros ita accipio vt ſi Decumanos dixiſset. quos vicinos ripæ milites ea lege elocabant vti decumas fructuum acciperent. Rhenanus, Deuinates ſuſpicatur leg. & germanas nugas comminiſcitur.

lin.29. *Iamq; canent inſignes.* Deprauationem video, medicinam acutioribus delego.

p.578.l.27. *Auguriis patrum.* Vir eruditus G. Falkenburgius nos monuit verſum Hexametrum hic inſeri, eumq; ab antiquo poëta videri.

p.579. l.4. *Longobardos paucitas nobilitat.* Ex fide Farneſ. codicis edi ſic volui. Deprauatè vulgò, Longobardis paucitas nobilitaſque.

p.580.l.3. *Danubio pergitur.* Malim, Porgitur, ſiue Porrigitur.

IVSTI LIPSI IN LIBELLVM DE VITA CN. AGRICOLAE NOTAE.

MANVSCRIPTI mei hunc libellum nulli habebant; quem tamen germanissimum Taciti eſſe, vel ex phraſi ſola perſpicitur. Ergo nihil hîc præter diuinationes adferam, nec eas tam certas quàm illas,

Pythia quas tripode ex Phœbi lauruq́; profatur:

ſed partim veras, partim veritatem proximas.

p.583.l.23. *Quam non petiſſem ni incurſaturus.* Edit. Veneta, ni curſaturus. Fortè, ni incuſaturus.

p.584.l.10. *Vt corpora lentè augeſcunt.* Addit Venetus, corpora noſtra.

lin.14. *Multi fortuitis caſibus.* Sic emendaui & diſtinxi. idque planè verum. Vulgati confuſè, Multis fort. c. pr. q.

lin.20. *Memoriam prioris ſeruitutis.* Niſi communi vitio in meis fallor, rectè emendaui, cùm vulgatis eſſet, Prioris ſenectutis. Neque enim de ætate ſua Tacitus loquitur, quod abſurdè Rhenano viſum, ſed de priorum temporum ſeruitute, & præſentium ſub Nerua felicitate.

lin.26. *Pater Iulius Græcinus.* Vulgati, Iulij Iulius. ablegaui ſuperantem vocem.

p.585.l.4 *Studium philoſophiæ vltrà quàm.* Libri inquinati gloſſemate erant, acrius vltrà quàm quod audacter ſuſtuli.

p.586.l.3. *Diſſimulationem mali.* Vox, mali, ſupereſſe videtur.

lin.10. *Atque abundantiæ duxit.* Fortè, auxit.

p.587.l.1. *Spatium exemplorum.* Latet vitium. Fortè, Spatium exemplumque. Se primò Cerialis &c. Communicauit autem ſeipſum Cerialis vel quia dignum contubernio ſuo Agricolam æſtimauit, vel quia curas & conſilia cum illo partitus. Fortè etiam, Sedes primò Cer. vel, Aedes. Iudicet lector.

lin.23. *Oſtentanda virtute.* Mendoſè vulgo, Oſtentandâ.

p.589.l.14. *Commune periculum conuentus.* Malim, conſenſus.

p.590.l.33. *Alterius manus centuriones.* Intricata ſententia, nec dubitarim ſcribere: Alterum, manus, centuriones: alterum, vim & contumelias miſcere. Legatus, inquit, centuriones & manus militum immittit; procurator violentas contumelias infert.

p.592.l.4. *Agitauit Britanniam diſciplina.* Fortè leg. alligauit.

p.593.l.26. *Officiis & adminiſtrationibus.* Pendet ſententia defectu vocis. Simile quid certiſſimè Tacitus ſcribſit, Præficere officiis & adm.

p.594.l.9. *Irritamenta pacis.* Non malè, Inuitamenta.

p.595.l.18. *In ſpem magis.* Lego, In ſpeciem.

lin.31. *Ampla ciuitate trans.* Ita emendaui. Vulgati, amplas ciuitates t. B. ſitas.

p.596.l.7. *Hinc auctus Oceanus.* Omnino ſcrib. Hinc victus Oc. aut ſi placet, Captus.

lin.12. *Oppugnaſſe vltrò.* Lego, oppugnantes.

p.597.l.4. *Occaſione & arte ducis rati.* Rhenanus, Irati. ſed altius vulnus ſubeſt, quod aut voce inſerta ſanari poteſt, At Britanni non virtute victos, ſed occaſione & arte ducis rati: aut potius emendando; At B.n.v. ſed o.e.a. ducis ſuperati. Vt illud, rati, defractum fuerit, pro, Superati.

p.598.l.21. *Et interiores Romani.* Sic emendaui. Alij, Inferiores. Fortè etiam, Et ante fores.

p.599.l.14. *Primo ſtatim congreſſu vnde.* Perſpicuum eſt vocem, vnde, morari ſententiam. Lego igitur: Prima ſtatim congreſſione. coniunctis vocibus quæ diuerſæ ierant.

lin.27. *Paucos numero circum.* Peritus lector facilè videbit deſiderari verbum poſt illud, Circum. Quis ſcit an Tacitus ſcribſerit? Paucos numeros circum ſigna, trepidos. Numeri ſunt cohortes aut vexilla de quibus in lib. Hiſt. 1.

lin.30. *Ac victos alij nobis tradiderunt* Numquam Phœbi cortina quidquam verius, quàm eſt hæc emendatio mea, Ac vinctos Dij nobis tr. Litteram D. perſæpe in al. tranſire diducto temone, ſciunt qui veteres libros tractarunt.

p.600.l.12. *Militem adhuc ratus.* Deeſſe videtur, Militem adhuc incitandum ratus. aut ſimile. Non diſpliceat tamen legi, Militem acuendum ratus.

p.603.l.28. *Epiſtolis Agricolæ actum.* Lego, Hunc rerum curſum

ſum q.n.v.i. epiſtolis Agricolæ, Actutum, vt Domitiano moris erat, f.l. Sanè illud, Actum, non conuenire quiuis è plebe viderit.

p.604.l.3. *Alius occuparet.* Scribo, altius.

p.606.l.1. *Eò laudis excedere.* Malo, accedere.

p.607.l.10. *Metius Carus.* De his flagitiis hominum intellexit Iuuenalis,

–quem Maſſa timet, quem munere palpat
Carus, & à trepido Thymele ſummiſſa Latino.

lin.ead. *Intra Albanam villam.* Vetus editio, intra Albanam arcem villam. Puto, villam, gloſſema eſſe, & retinendum, Albanam arcem. Cauſſam habeo quia de Albano Domitiani Xiphil. in hæc verba ſcribit, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ Παναθήναια μεγάλως ἑώρταζε, καὶ ἐν αὐτοῖς ἀγῶνας καὶ ποιητῶν καὶ λογογράφων μονομάχων τε κατ' ἔτος, ὡς εἰπεῖν, ἐν τῷ Ἀλβανῷ ἐποίει. τοῦτο γὰρ τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Ἀλβανὸν, ἀφ' οὗπερ οὕτως ὠνομάσθη, ὄν, ὥσπερ τινὰ ἀκρόπολιν ἐξείλετο.

p.608.l.2. *Te potius temporalibus.* Aliquam multa verba hic corrupta, de quibus non aliud, vt nunc res eſt, quàm indicare potui.

IVSTI LIPSI IN DIALOGVM DE CAVSSIS CORRVPTÆ ELOQVENTIÆ NOTÆ.

SVPERIORIBVS libris lucem aliquam induſtria noſtra adtulit: huic Dialogo, verè poſſum dicere, ſalutem. Cùm enim in vulgus vſque eò deprauatus circumferretur, vt plus vulnerum vna eius pagina, quàm Sicinius ille Dentatus toto corpore, præferret: admirabile dictu eſt, quantum à Farneſiano codice (nam à Vaticanis aberat) in eo ſanando ſimus adiuti. Multæ lacunæ expletæ: verba & lineæ integræ inſertæ; & ſupra ſexcentos locos, (Latinè hoc non oratoriè dico) emendati. Quorum omnium quoniam numerum inire in numero innumero difficile eſt: vtar in

Notis hac moderatione vt de præcipuis modò locis, quorum vel inſignita vel ambigua correctio eſt, admoneam lectorem : reliqua in contextum recepta, quæ ſua ſponte liquidæ veritatis ſunt, ſatis ſit iam nunc monere, ex fide Farneſiani libri eſſe. Supereſt vt de ſcriptore huius libri verbo admoneam. quem Tacitum non eſſe tam certum apud me eſt, quàm ſi Apollo reſpondiſſet. Argumentum eius rei firmum & apud doctos vnicum, phraſis erit. Inclino vt Quinctiliano tribuam, primùm quia ipſe fatetur lib. VI. initio, libellum à ſe editum De cauſſis corruptæ eloquentiæ. qui titulus quàm aptè huic Dialogo conueniat ex fine eius apparet. Atque inter cetera Maternus: Exprime nobis non laudationem antiquorum, ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſſas cur in tantum ab eloquētia eorum receſſerimus. Idque ſub Meſsallę perſona præcipuè hîc actum ex iis quę ſuperāt cognoſcimus; quamquam magna huius ſyntagmatis pars, vt in tempore monebo, perierit. Deinde argumento ſtyli: quod & phraſes hîc pleræque quas Quinctilianus vſurpat, & profluens illa & facilis, &, vt ſic dicam, procurrens eloquentia Fabium videatur prodere. Conuenit & ratio ætatis. Quippe ſexto anno imperij Veſpaſiani habitus hic ſermo ſimulatur, quo tempore iuuenem ſe interfuiſse ſermoni, ſcriptor hic initio teſtatur. Quinctilianum autem Domitiani temporibus & Neruæ vixiſse hiſtoriæ adprobant. Nec mouet me quòd Quinctilianus lib. VIII. quædam ſe de Hyperbole ſcribſiſse fatetur in libro de cauſſis corruptæ eloquentiæ, quorum hic nulla fit mentio: quippe cùm magna pars huius ſcripti perierit, quis præſtare poteſt nihil in eo de Hyperbole fuiſse? Et mihi quidem ſic videtur. Nunc de re.

p. 609 l. 20. *Diſertiſſimorum noſtris.* Farn. Vt noſtris.

lin. 25. *Diuerſas vel eaſdem.* Secum pugnat ſententia. quomodo enim eaſdem, ſi diuerſas? Legerim, Diuerſas ſed probabiles, duabus vocibus expunctis.

lin. 31. *Accuratiùs Maternus.* Farneſ. Curiatius Maternus, quaſi id nomen proprium fuerit Materno. nec diſplicet.

p. 610. l. 11. *Aper cum eruditione.* Rhenanus legit, communi eruditione. cui aſsentio.

lin. 19. *Librum iſtum deprehendiſti.* Farn. apprehendiſti. Ego, reprehendiſti. Ea enim propria ſignificatio eius verbi eſt.

Propert. Quàm quiſquam veſtros poſſit reprendere curſus. Plautus Milite, Vt vel illæ quæ herè pallio me reprehendere.

lin. 22. *Leges tu quidem ſi volueris.* Longè aliter Farneſ. Leges quid Maternus ſibi debuerit. Vulgata illa ſpuria videntur.

lin. 28. *Orationum & curarum ſtudiis.* Suſpicor ſcrib. Et cauſſarum ſtudiis.

p. 611. l. 5. *Cui deſidiam aduocationum.* Ita optimè vetus. Trunca ſcriptura in vulgatis erat, Cui deſidiam aduocamur cotidianum.

lin. 6. *Defendendæ aduerſus te.* Et hoc à libro. Vulgò, Defendens a.t. poëticè. quo nihil ineptius.

lin. 22. *Maternum ſolicitè plurimum.* Farn. Mat. ſocietate pl. Totum locum lego, Et ego etenim q.a.l.h. inueniri non patiar? Maternum in ſocietate p.d. Quam lectionem adprobat quod ſequitur, Sed & ipſum ſolum, quod reſpondet illi, In ſocietate.

p. 612. l. 3. *Periculum increpuit.* Ita Farneſ. Cicero in Catil. Quidquid increpuerit, Catilinam timeri. Vulgò, irrepat.

lin. 11. *Cui parti minimè.* Vulgati, Cùm præſertim minimè.

lin. 18. *Officij alicuius adminiſtrationi.* Sic Farneſ. niſi quod, adminiſtrationis. Vulgati, officiis alicuius adminiſtrandis.

lin. 19. *Orbos & locupletes.* Addit vetus, & locupletes & potentes v.

lin. 29. *Quemcumque orator induerit.* Vulg. quacunque or. induxerit.

lin. 31. *Expoſita percenſeo.* Perſpicua veritas: anteà legebatur, parua cenſeo.

p. 613. l. 16. *Tum abire quod non in alio.* Miſerè corruptus locus, nec iuuat vet. codex. Fortè leg. Tum habere quod non venale offertur, nec i.c.

lin. 29. *Non minus eſſe in extremis.* Deeſſe videtur vox, Notos, aut alia talis. Nihil tamen liber vetus.

lin. 33. *Ipſa eloquentia cuius.* Tota hæc periodus vnà cum prioribus mutilata eſt. In qua quid deſit video, quid reponendum ſit, non video. indicabo tamen. Nec hoc illis, alterius ter millies ſeſtertium, alterius *prçſtat (quamquam ad h.i.o.p.v.e.b. veniſſe) ſed ipſa eloquentia. Cuius numẽ &c.

p. 614. l. 2. *Sed hæc vt ſuprà dixi.* Hæc omnia cum ſeq. à veteri libro ſunt. Vulgati, Sed habet, vt ſuprà dixi, propria & quæ non cognoſcenda ſed oculis exſpectanda habemus.

lin. 10. *Potentiſſimi ſunt ciuitatis.* Vocem addidi fide Farneſiani cod. Vulgò, Potentiſſimi ac donec l.

lin. 13. *Patientiſſimus veri.* Alij, Patientiſſimus vir.

lin. 18. *Imagines ac tituli & ſtatuæ.* Muſæ, veſtram fidem! elegans correctio à Farneſ. libro ſuggeſta eſt, cùm in vulgata emendanda diu fruſtrà fuiſſem, quæ habet, Imagines Attali & ſtatuæ. Scilicet Attalus rex, ſi dis placet, nouus orator exortus erat.

lin. 29. *Cui bono eſt ſi.* Ita vetus. Corruptiſsimè anteà, Crebrò etſi apud te.

lin. 33. *Nempe ſi amicus eius.* Et hæc omnia à veteri ſunt. Vulgati mutilati, Nempe ſi amicus ſi propinquus,

p. 615. l. 2. *Aut ad te Materne non.* Hanc ſcripturam ſententia poſtulat, vetus liber adprobat. Editio habebat, Non ad te Materne quia p. e.

lin. 6. *Vnum librum extudit.* Diuinans ſic reſtitui, cùm in veteri eſſet, excudit, vulgò, extulit.

lin. 19. *Suum genium propitiare.* Augmentum huius loci à veteri libro eſt, correctio ab ingenio meo. Nam ille refert, Seipſum colere, ſuum ingenium propitiare, ſ. e. l. Genium propitiare opponitur illi, Genium defrudare. eamque ſententiam doctiſſimo & amiciſſimo meo Victori Giſelino probaui.

lin. 27. *Totam vrbem penetrat nedum.* Rectè ita emendaui iuuante vet. libro, qui, penetrat medium, referebat. Nam vulgati inſanum abſurdè, penetrat metrum.

p. 617. l. 4. *In cauſsis agendis efficere.* Vniuerſus hic locus à meo libro eſt, nec de bonitate eius dubitari à ſano homine poteſt. Vulgata erat, In cauſſis agendis niti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum & ingredi & efficere famam a. ſ.

lin. 23. *Habitu cultuque commoda mort.* Fortè, Commota, vel potius, Commendata.

lin. 25. *Lucroſæ huius & ſanguinantis.* Malim, ſaginantis, quod conuenit cum illo, lucroſæ.

lin. 31. *Nec vllis aut gloria maior.* Locus in vulgatis ſtigmatias erat: nec fruſtrà. Vetus, Nec vlis aut gloria more aut auguſtior

auguſtior honor, ex quo lectionem à me poſitam erui. Vulgatam piget mediusfidius adſcribere.

p. 618. l. 9. *Aut Varij Thyeſtes.* Illud, Aut Varij, deeſt veteri libro.

lin. 11. *Licet illos certamina.* Optimè ita vetus. Editi habent, Licet illos agitent certamina & pericula ſua & controuerſiæ, malo ſecurum.

p. 619. l. 5. *Vipſanius Meſſalla.* Sic legendum. Vulgati, Vrbanus: vetus, Vibanius. Eſt is de quo in libris Hiſtor. Taciti mentio.

lin. 31. *Eſſe contenderes. Antiquis.* Expreſſi ſcripturam veterem, quamuis corruptam. Emendarim ipſe, eſſe contenderes. Atque id eò credo a. Vulgata habet, Oratorem contendere antiquis, eſſe credis audacius: quò m.

p. 620. l. 8. *Sacerdos iſte Nicetes.* De hac emendatione mea, eiuſque cauſſis ſcribſi Comment. II. Antiq. Lection. Vulgò eſt, Longius abſit Aeſchines & Demoſthenes ſacerdos iſte enitet, & ſiquis.

lin. 30. *Hiperidem profertis.* Ita Vetus alij, percipitis.

p. 621. l. 17. *VII. Idus Decembris.* In veteri libro erat, VII. idus occiſus. relicto ſpatio deſideratæ voci. quam de hiſtoriæ fide addidi.

lin. 22. *Atque ipſum Galbæ.* Eleganter vetus. Vulgò, Vnum Galbæ.

lin. 31. *Noſtris quoq; actionibus.* Perſpicuè verum. Alij, auctoribus.

p. 622. l. 6. *Vt ſiqua ex horum.* Ita vetus. Vulgò, Siqua & horum oratorum fama.

lin. 26. *Et parum antiquus.* Puto leg. atticus.

lin. 29. *Exſanguem & attritum.* Sic vetus. idque verius arbitror quàm quod vulgò, exſanguem ac tritum.

lin. 30. *Atque diſiunctum.* Fortè, Diſcinctum.

p. 623. l. 6. *Ad Caſsium Seuerum.* Opinor id rectum eſſe. Repugnat tamen vetus, Ad Caſſium quem reum faciunt.

lin. 9. *Cum conditione temp.* Præclarè ita hæc tota circumductio in veteri legebatur. Vulgati, ante dicebam, conditionem temporum & diuerſitates auctorum formam quoque ac ſpeciem orationis remutandam.

p. 624. l. 8. *Turpionis Ambiuij.* Vetus & vulgati, Turpionis aut Ambiuij, à quibus tamen conſtanter diſceſſi, quia vnum

& eundem hiſtrionem Turpionem Ambiuium nomen habuiſſe, & ex Terentij fabularum epigraphe, & ex Cicer. de Senect. liquet.

lin. 25. *Nec vnum de populo.* Liber meus, Nec v.d.p. Ganuti aut Atti de Furnio & Coranio alios in eodem valitudinario. Putem leg Nec vnum de populo, Canutij aut Attij de Furnio & Toranio, quiq; alij in eodem v. Canutius & Attius vulgati oratores fuerunt, eorumque orationes tum notæ pro Furnio & Toranio.

lin. 31. *Calui in Aſitium.* Lego, Aſinium.

p 625. l. 5. *In vniuerſa parte factum.* Mendoſa lectio, nec multum adiuuat liber, Siue vniuerſa parte ſerũ in quibus.

lin. 16. *Eiuſdem lentitudinis.* Rectiſſimè vetus. Vulgò erat, cuiuſdam lenti luminis.

lin. ead. *Ac teporis.* A coniectura reſtitui, cùm in libris eſſet, ac temporis. Tepidum hìc & lentum Brutum notat, quem ſuprà otioſum & diſiunctum.

lin. 29. *Viderimus inquam* Legendum puto, Viderimus inquantum i.e.v.a.a.a.i. ſuffecerit.

p. 626. l. 9. *Pauci ſenſus opt. &c.* Latet menda. Vetus, ſenſus optet cum lu.

lin. 10. *Nihil excerpere nihil.* Perſpicua bonitas libri. Vulgati, Nihil ex tempore referre poſſis.

lin. 13. *Locupletem ac laudatum patremfa.* Potius ſcribſerim, ac lautum.

p. 627. l. 3. *Infirmitate & ieiunio.* Emendaui præeunte libro vet. qui habet, Infirmitatem ſed ieiunio. Vulgati mutili ſunt.

lin. 14. *Sententiarum planitas.* Fortè, Sanitas.

lin. 16. *Et aliu veſtru.* Vetus, & aliis à veſtris. Fortè, & aliàs à v.

p. 628. l. 1. *Nominis controuerſiam.* Locus hic inter Thraces erat, ſtigmate vulgò inuſtus. Verbis aliquot additis notam eam demſit vetus codex.

lin. 8. *Primæ Demoſtheni.* Et vox addita & locus reſtitutus auxilio libri eſt. Vulgò, Inter Atticos oratores Demoſtheni tribuerit.

lin. 14. *Sic iure & priorib.* Puto leg. Suo iure. Liber vet. ſic verè.

lin. 16. *Strictior Caluus.* Rectè. Vulgati habent, Triſtior.

p. 629.

p.629. l.6. *Temporum noſtrorum actores.* μάλα ϑείως. vetus. Fœdè vulgò, Ipſorum n. auctores.

lin.12. *Temerè dicere.* Hæc diuinatio eſt, probanda tamen omnibus quibus modò anima pro ſale nō eſt. Libri omnes, Temerè.

lin.32. *Sed planè poſt Gabinianum.* Corrupta iſta. Deſtitutus à libris nihil extrico.

p.630 l 8 *Offenſus Aprina diſputatione.* Non abſurdè ſic reſtitui, cùm in vet. & vulg. eſſet, Offenſus à prima diſ.

lin.12. *Vetere antiqua.* Scribo, Vtere.

p.631.l.17. *Et ſui alieniq́ue contemtus.* Voce addita auctore libro ſententiam expleui. Vulgò adfixa ſtellula erat, Et ſui *contemtus.

p.632.l.1. *Statim de curiis.* Peſsimè acceptus locus, nec iuuat liber. Fortè legend. ſtatim decurſis his. Referam nūc neceſſe eſt a. Intellego, decurſis his, ἐλλειπτικῶς, dicam videlicet, aut promam.

p.633.l.3. *Qui ſcit quid ira.* Recta verò emendatio mea, quamquam in diſſenſu librorum, qui habent, qui ſcit quid iræ promtius: & miſerationem impellat.

lin.16. *Ex communibus ducta ſenſibus.* Vulgati, ex omnibus ducta ſermonibus. peſsimè.

p.634.l.7. *Inſtructus, ſi in forum.* Scribe, Sic in.

p.635.l.25. *Dictionibus intereſſe ſiue.* Tres verſus hi additi, libro veteri debentur, à vulgatis per iniuriam exſulantes, qui habent, Dictionibus intereſſe, vtque ſic dixerim pugnare, &c.

p.636.l.7. *Ferro non rudibus.* Mea ſponte reſtitui, cùm in libris eſſet, Sudibus. Metaphoram à gladiatoribus eſſe cōſtat, qui rudibus ſiue bacillis interdum exercendæ artis cauſſa pugnabant.

lin.24. *In ſcenas ſcholaſticorum.* Puto, ſcholas.

p.637.l.3. *Ex in controuerſiæ.* Aliquot lineas addidi ex fide libri. nam vulgò legitur, Suaſoriæ & controuerſiæ robuſtioribus aſsignantur, turpi hiatu.

lin.6. *Quales per fidem.* Ita vetus. Vulgati, quales perfidiæ. Fortè, per Fidium.

lin.8. *Vitiatarum electiones.* Scribo, eiectiones.

lin.11. *Cùm ad veros iudices ventum.* Ingens hic lacuna eſt, de qua vulgò ne ſuſpicati quidem ſunt. Vetus liber magnū

 ſpatium

ſpatium relinquebat hucuſque, rem cogitare, addito, Hic multum deficit.

lin. 21. *Hinc conciones magiſtratuum.* Elegans correctio ab optimo libro. Nam vulgati ridiculè, Hinc conciones migrantium ac pænè peru.

lin. 33. *Hos & præturæ & conſ.* Tædet admonere totiens de manifeſta veritate: verumtamen & hic dicendum eſt, Ita vetus. Vulgati ineptiſsimè, Hi & præturæ & conſulatui vacare vltrò vid.

lin. 18. *Eo acrior qui pugnas.* Liber Vet. habet, Eo acrior per pugnas ſibi ipſas deſumſerit. Subeſt mendum.

lin. 19. *In ore hominum.* Clara emendatio. Editi libri, More.

lin. 22. *Ita erit eloquentia.* Corruptus locus. Fortè leg. quę etſi n. a. eſt, attamen certè eloquentiam tanto illud f.

p. 640. l. 2. *Heredibus Vrbiniæ.* Ex Quinctil. lib. IV. cap. 1. reſtitui, qui Aſinium pro heredibus Vrbiniæ laudat. Malè vulgò, Ironiæ. malè & in vet. Vriniæ.

p. 641. l. 19. *Nulla in Senatu.* Sequentia omnia addita ſunt auxilio libri, idque admonuiſſe ſuffecerit.

lin. 25. *Forum non emendare.* Fractus locus. Videtur tamen fuiſſe, Eorum non emendatæ nec.

lin. 26. *Argumentum eſt quidem, quod.* Rectiùs liber vetus, Argumentum eſt. Quis enim nos ad.

lin. 30. *Quàm iudicari.* Lego, vindicari.

p. 642. l. 17. *Finierat Maternus.* Hinc colligere eſt quàm multa huic ſyntagmati deſint. Neque enim initium ſermonis Materni exſtat, ſed hæc omnia continenter ſub Meſſallæ perſona leguntur.

F I N I S.

Hæ annotationes & caſtigationes admodum vtiles ſunt, propter variam in eis obſeruatam antiquitatem; in eis nihil continetur quod ſanctæ catholicæ Romanæ eccleſiæ religionem offendat. vt auctorem huiuſmodi ſtudio diu conſeruet Deum opt. max. precor.

Henricus Zebertus Dunghæus
Canonicus Antuerpienſis, S. T. doct.

Svmma Privilegii Regii.

Regis priuilegio cautũ eſt, ne quis C. Cornelivm Tacitvm, à Iuſto Lipſio correctum, & varietatibus lectionis illuſtratum citra Chriſtophori Plantini voluntatem, à die huius nouæ editionis abſolutæ, intra decem annos imprimat, aut alibi impreſſum importet, venalémve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcationis librorum, & pœna fiſco Regio exſoluenda, multabitur: vt latius in Regio diplomate expreſſum eſt, Dato Bruxellis IX. Auguſti, Anno Domini cIↃ. IↃ. LXXIV.

Subſignat.

N. De Zoete.

SVMMA PRIVIL. IMPERATORIS.

MAXIMILLIANI II. Romanorum imperatoris ſemp. Auguſti publico edicto cautum & ſancitum eſt, ne quis cuiuſcumque ſtatus, gradus, ordinis aut conditionis fuerit, quacumque ſacri Romani imperij & ditionis eius fines patent, quæcumq; probatorum auctorum opera, quotquot vel hactenus nondum impreſſa, vel ab aliis quidem impreſſa, nouis autem deinceps ſcholiis, annotationibus, aut commentariis aucta & illuſtrata Chriſtophorus Plantinus ciuis & typographus Antuerpienſis primus typis procuderit, intra proximum ſexennium à prima cuiuſque operis aut voluminis editione vllo pacto eiuſdem vel diuerſi characteris forma excudat, aut excuſa ab aliis intra eiuſdem Maximilliani & Imperij fines vendenda importet, ſeu quouis modo diſtrahat manifeſtè vel occultè, ſub pœna decem Marcharum auri puri, quarũ dimidia fiſco Imperiali fraudis vindici, reſidua verò pars prænominato Plantino cedat, præter librorum ad imitationem impreſſorum amiſſionem, quos idem Plantinus vbicumque locorum nactus fuerit per ſe, vel ſuos, adiumento Magiſtratus loci, vel citra, propria auctoritate ſibi vindicare, inque ſuam poteſtatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipſi Edicto manu ſubſcripſit, & ſigillum apponi iuſſit Cæſarea maieſtas; vt latius patet in ipſo diplomate, Dato in ciuitate Viennæ Auſtriæ, die vigeſima prima menſis Februarij; Anno Domini milleſimo quingenteſimo ſexageſimo quinto: Subſig.

Maximillianus.

Ad mandatum ſacræ
Cæſ. M. proprium.

Haller.

ANTVERPIÆ EXCVDEBAT
CHRISTOPHORVS PLANTINVS,
ARCHITYPOGRAPHVS REGIVS,
ANN. M. D. LXXIV. PRIDIE KAL.
OCTOBRIS.

357

PA
6705
.A6
1574
c.1

4911588
16 JY 14

2800/707